
STEFAN ZWEIG
Maria Stuart
Volumul

Nici o femeie pe lume — si istoria stă mărturie — n-a provocat atita literatură, n-a iscat, în jurul misterului ei feminin, atitea drame, atitea romane, atitea biografii romanțate, atitea aprinse și controversate dispute.

Timp de mai bine de trei sute de ani vraja ei a dăinuit proaspătă și mai dăinuie încă și astăzi, acționind cu aceeași forță magică, ademenindu-i pe poeți, preocupîndu-i pe invățați. Pentru că mintea omenească, iscoditoare, lacomă și nesățioasă a tins din toate timpurile să dezvăluie ceea ce era învăluit, să descopere ceea ce rămăsese nedescoperit, să limpezească ceea ce dăinuia nebulos, să destrame umbra pentru a face lumină.

Stefan Zweig
(Maria Stuart - Introducere)

S-ar putea ca de la Erasmus încoace (despre care a scris o lucrare sclipitoare) nici un scriitor să nu se fi bucurat de o mai mare celebritate ca Stefan Zweig. Dar niciodată n-a fost purtată faima mondială cu o mai profundă modestie, cu o mai delicată pudoare, cu o umilință mai neprefăcută...

Gloria sa literară va deveni legendară, precum aceea a celuilalt mare pacifist, a înțeleptului din Rotterdam.

Thomas Mann

EDITURA

LUCEAFĂRUL

Lei 460

ISBN 973-603-006-7

STEFAN ZWEIG

MARIA STUART

ROMAN

Traducere de Bianca şi Nicolae Balotă
Editura „Luceafărul” 1992

Coperta de: ELENA ZAFIRA ZANFIR
Carte editată cu acordul traducătorilor.
ISBN 973-603-006-7

STEFAN ZWEIG
Maria Stuart
Herbert Reichner Verlag, Wien
Leipzig, Zürich, 1935

INTRODUCERE

Lucrurile clare, limpezi ca lumina zilei, n-au suscitat niciodată interesul nimănui. N-a fost nevoie vreodată de explicaţii, comentarii sau interpretări pentru a înlesni înţelegerea lor. În schimb, oriunde a apărut un grăunte de taină, s-a aprins pe dată şi scânteia curiozităţii; în jurul a tot ce mai păstrează deasupra un văl de mister fâlfâie de-a pururi aripile creatoare ale imaginaţiei. Taina seduce, misterul conţine în el o nemaipomenită forţă de atracţie care acţionează ca un magnet asupra spiritului uman. Istoria n-a furnizat nicicând atâtea subiecte cronicarilor, comentatorilor şi romancierilor ca prin acele episoade ale ei rămase în conul de umbră al incertitudinii. Povestea tragică a existenţei Mariei Stuart constituie unul din aceste momente culminante care a polarizat secole de-a rândul interesul, curiozitatea şi imaginaţia, care a iradiat de-a lungul timpului un farmec irezistibil, emanând din clar-obscurul în care s-a drapat.

Nicio femeie pe lume – şi istoria stă mărturie – n-a provocat atâta literatură, n-a iscat, în jurul misterului ei feminin, atâtea drame, atâtea romane, atâtea biografii romanţate, atâtea aprinse şi controversate dispute.

Timp de mai bine de trei sute de ani vraja ei a dăinuit proaspătă şi mai dăinuie încă şi astăzi, acţionând cu aceeaşi forţă magică, ademenindu-i pe poeţi, preocupându-i pe învăţaţi. Pentru că mintea omenească, iscoditoare, lacomă şi nesăţioasă a tins din toate timpurile să dezvăluie ceea ce era învăluit, să descopere ceea ce rămăsese nedescoperit, să limpezească ceea ce dăinuia nebulos, să destrame umbra pentru a face lumină.

Pe cât de abundente sunt relatările, interpretările şi

descrierile legate de figura acestei unice femei, tot pe atât de diverse, de contradictorii chiar, se prezintă ele. Căci dacă nu e femeie pe lume care să fi iscat în jurul numelui ei atâta literatură, nu e mai puţin adevărat că nu este chip care să fi suferit atâtea metamorfoze, care să se fi înfăţişat literaţilor şi istoricilor sub atâtea măşti, epuizând întreaga galerie de structuri sufleteşti, de tipologii umane. Astfel că dacă am pune cap la cap multele ei portrete am vedea-o când ca pe o ucigaşă sângeroasă, dedându-se celor mai incredibile cruzimi, când ca pe o martiră inocentă jertfindu-şi viaţa imaculată pe altarul sfintei credinţe, când ca pe o vrăjitoare sinistră ţesând în jur plasa funestelor cabale, când ca pe o nevinovată sfâşiată de hiene, şi tot aşa, la infinit, imaginile demonice alternând cu cele îngereşti. Paradoxul este însă faptul că toată această diversitate nu izvorăşte în exclusivitate din imaginaţia prea aprinsă a poeţilor care a zburdat în voie pe un teren sărac în mărturii şi documente, ci dimpotrivă, din abundenţa materialului faptic transmis din generaţie în generaţie, care oferă argumente suficiente pentru fiecare din ipostazele alese. Căci numărul scrisorilor, al rapoartelor, al relatărilor, al documentelor, al actelor oficiale existente este impresionant, este de ordinul miilor şi oferă celui care le investighează un asemenea hăţiş labirintic în care paşii se rătăcesc cu uşurinţă, iar reperele mai degrabă dezorientează decât călăuzesc. De patru secole omenirea rejudecă neostenit procesul Mariei Stuart, îl redeschide an de an şi problema vinovăţiei sau nevinovăţiei ei aţâţă şi azi, cu aceeaşi violenţă, spiritele, aprinde aceleaşi acerbe controverse, aceleaşi pătimaşe dispute, de parcă nu s-ar fi scurs atâta noian de vreme de la moartea ei, de parcă timpul, cel care împacă şi domoleşte totul, nu are nicio putere asupra acestei nemaipomenite femei. Şi cu cât sunt mai temeinic şi mai profund cercetate documentele cu atât mai limpede se evidenţiază adevărul că pentru oricare variantă există sute de mărturii şi depoziţii valabile. Căci fiecare dintre aceste documente, mărturii sau relatări contemporane, verificate şi superverificate, a căror

autenticitate a fost dovedită, cu risipă de argumente, după o istovitoare muncă de cercetare, nu reprezintă altceva decât un punct de vedere, opinia şi interpretarea unuia din participanţii sau spectatorii acestei drame şi nici pe departe adevărul absolut, unic, adevărul Mariei Stuart. Nicăieri în istorie nu aflăm un exemplu mai concludent al felului diferit în care se reflectă în flecare individ în parte un anume fapt sau eveniment, al modului diferit în care poate fi relatat, păstrându-se în limitele adevărului faptic, de către martori diferiţi, una şi aceeaşi întâmplare. Oricare din acuzaţiile susţinute împotriva Mariei Stuart, în baza unor documente autentice a căror valabilitate a fost unanim recunoscută, poate fi respinsă de asemenea pe bază de documente cât se poate de autentice şi de valabile, căci pentru fiecare afirmaţie întemeiată pe mărturii arhiva aceasta prea îmbelşugată are şi o negaţie de asemenea întemeiată pe mărturii. În această istorie atât de confuză, de echivocă, adevărul se găseşte pretutindeni în doze mici în asemenea măsură amestecat cu falsuri, alterat de ficţiuni, agrementat de interpretări, denaturat în egală măsură de prea bune intenţii sau de prea multă rea-credinţă, veşnic degradat de exces de zel şi pasiune încât orice variantă poate fi perfect verosimilă, capabilă să convingă, să atragă adepţi. Astfel, cel care vrea să demonstreze lumii complicitatea Mariei Stuart la asasinarea soţului ei nu are decât să recurgă – drept argumente – la zecile de depoziţii ale martorilor, la mulţimea scrisorilor şi documentelor care o desemnează drept ucigaşă, părtaşă la crimă; dar nimic mai uşor în acelaşi timp pentru cel care doreşte să infirme această acuzaţie: îi stau la dispoziţie în număr tot atât de covârşitor alte depoziţii ale martorilor, alte scrisori, rapoarte confidenţiale, mărturisiri. Pentru fiecare trăsătură a chipului ei culorile sunt atât de amestecate încât nu se mai deosebeşte negrul de roz, astfel că se poate pleda pentru negru sau pentru roz cu sorţi egali de izbândă.

Şi dacă la toate denaturările provocate de vălmăşagul de mărturii şi dovezi contradictorii le mai adăugăm şi pe acelea survenite intenţionat ca urmare a unei anumite

politici, a unui anumit interes naţional sau religios, rezidă de aici portretul unei personalităţi de-a dreptul monstruoase, cu o mie de chipuri, cu o mie de grimase, o viziune de coşmar îndărătul căreia se ascunde, fără îndoială, şi faţa cea adevărată. Căci nu trebuie să scăpăm din vedere că printre cei care s-au consacrat reconsiderării vieţii acestei femei se aflau nu numai indivizi independenţi, pe care inspiraţia, hazardul sau propria credinţă îi determina să prefere o ipostază tuturor celorlalte, ci şi unii interesaţi, aparţinând unor tabere ce reprezintă, susţin sau apără fie concepţii opoziţioniste, fie religii adverse.

Dacă într-o divergenţă de asemenea amploare până şi cel mai dezinteresat participant tot se simte, la un moment dat, înclinat să ia partea unuia dintre protagonişti în defavoarea celuilalt, cât de mare trebuie să fie ispita de a fi părtinitor pentru unul care, în focul disputei, vrea să-şi apere propria cauză, fie ea religioasă sau naţională. De obicei s-a procedat astfel: autorii protestanţi au aruncat toată vina în cârca Mariei Stuart, cei catolici s-au străduit s-o scoată basma curată pentru a o găsi vinovată numai pe Elisabeta. Şi nu numai atât; în relatările engleze Maria Stuart ne este înfăţişată ca o ucigaşă odioasă, ca o figură satanică; în cele scoţiene, ca o victimă inocentă a celor mai josnice calomnii. Şi cu toţii, fără excepţie, îşi fondează demonstraţia pe miraculoasa „casetă cu scrisori”, obiectul în jurul căruia se învârt toate controversele, toate pledoariile. Unii jură pe autenticitatea scrisorilor din casetă; ceilalţi, dimpotrivă, dovedesc cu lux de amănunte falsificarea lor. În funcţie de apartenenţa religioasă sau de naţionalitate autorii s-au simţit obligaţi să aleagă din noianul de mărturii pe acelea care avantajau propria credinţă sau conveneau sentimentelor lor patriotice. De aceea poate că şansa imparţialităţii, a obiectivităţii în cercetarea acestui capitol învăluit în tenebre, să-i fie dată cercetătorului care porneşte la drum fără prejudecăţi, fără balastul ideilor preconcepute, fără povara patriotismului sau fanatismului religios, fără zăbala eredităţii sau a legăturilor de sânge, într-un cuvânt, unuia care nefiind nici

englez, nici scoţian, se apleacă asupra acestei istorii călăuzit doar de pasiunea pentru adevăr, animat de ambiţia de a face dreptate, înzestrat cu puterea de pătrundere şi de selecţie, caracteristice artistului autentic.

Fireşte, ar fi o cutezanţă prea mare din parte-i să-şi imagineze că adevărul revelat de el ar fi întrutotul obiectiv, că stă în puterea lui să discearnă dintre miile de mărturii pe acelea care n-au fost determinate, la vremea lor, de niciun sâmbure de rea-credinţă sau de nicio încercare de părtinire. Prudenţa va trebui să-l ferească de greşeala de a se ambiţiona să facă lumină în toate împrejurările vieţii Mariei Stuart, proiect prea vanitos pentru a putea fi realizat. Pentru că sursele documentare prezintă două mari inconveniente – pe de o parte faptul că sunt prea numeroase şi prea diferite, pe de altă parte, că nu s-au putut păstra nealterate de intenţii şi tendinţe – inconveniente care îngreuiază munca cercetătorului exigent ce nu-şi îngăduie să ignore sau să neglijeze niciuna din mărturii, tot ce va putea el realiza va fi un portret verosimil în linii mari, rezervându-şi dreptul şi totodată datoria de a recunoaşte cinstit că anumite trăsături sunt numai probabile, iar altele, prea învăluite în umbră, scapă puterii lui de înţelegere şi de interpretare.

Pentru a restabili adevărul – în măsura în care lucrul acesta mai este posibil azi, după atâtea sute de ani, pe parcursul cărora prea numeroasele şi prea pătimaşele dezbateri n-au făcut decât să-l îngroape şi mai adânc în beznă – în încercarea de faţă am fost călăuziţi, întru reconstituirea faptelor, de principiul de a nu lua în con-sideraţie mărturiile obţinute prin teroare, smulse prin cazne sau datorate unor silnicii sau presiuni de orice natură. De asemenea numai cântărindu-le cu o maximă prudenţă, judecându-le cu maximum de suspiciune, confruntând şi verificând continuu am luat în seamă şi am utilizat – cu extremă parcimonie – informaţiile furnizate de rapoartele ambasadorilor, ale iscoadelor, ale agenţilor plătiţi (funcţii care pe vremea aceea puteau fi foarte bine confundate).

Am optat în lucrarea de faţă pentru considerarea ca

autentice a celor mai multe din scrisorile şi sonetele din casetă. Ţinem din capul locului să specificăm că am ajuns la această concluzie în urma celei mai riguroase verificări, şi că am încercat să expunem cât mai logic şi mai raţional argumentele în baza cărora ne-am formulat această convingere. Desigur că în cercetarea noastră ne-am lovit deseori de afirmaţii, argumente şi mărturii care infirmau această poziţie, care se străduiau să dovedească falsitatea documentelor din celebra casetă şi care ar putea părea demne de crezare. Dacă totuşi stăruim în convingerea noastră este pentru că dintre numeroasele declaraţii contradictorii am socotit oportun să dăm câştig de cauză celor care – confruntate cu realităţile vremii, cu uzanţele şi moravurile timpului, cu unul sau altul dintre evenimentele izolate survenite în acţiune şi, în ultimă instanţă, cu acele trăsături temperamentale şi de caracter care ni se impuneau ca certe, ale personajului principal – s-au dovedit mai rezistente, mai plauzibile, mai fireşti.

Căci numai aparent, şi considerat din exterior, prin intermediul manifestărilor ei deseori lipsite de omogenitate, caracterul Mariei Stuart ni se înfăţişează învăluit într-o atât de seducătoare aură de mister. În fond Maria Stuart aparţine acelei tipologii umane – excepţionale, e drept – caracterizate prin concentrarea extremă a capacităţilor vitale asupra unui moment limitat, dar culminant al vieţii, concentrare ce presupune o ardere puţin obişnuită, un covârşitor consum de energie, desfăşurat cu maximum de tensiune, până la incandescenţă, trăirea unei unice, dar devorante pasiuni ce se epuizează total şi fulgerător lăsând în urmă numai scrum şi ruine. Asemenea temperamente cunosc o singură înflorire, eclatantă, dar de scurtă durată. Resursele lor vitale, forţele lor sufleteşti nu se repartizează egal, drămuite cu calm şi chibzuială pe parcursul unei existenţe întregi; ele dau năvală dintr-o dată şi se consumă în vâlvătaia unei singure pasiuni. Până la douăzeci şi trei de ani viaţa ei este o apă calmă, netulburată de nicio vibraţie mai intensă, drumul ei este un marş egal, executat în acelaşi pas cu o respiraţie liniştită. De la douăzeci şi cinci

de ani restul zilelor ce le mai are de trăit vor forma de asemenea o pastă omogenă, se vor scurge ca un râu cu debit scăzut, cu curs monoton, lipsit de surpriza cascadelor, a inundaţiilor sau de emoţia meandrelor neaşteptate. În scurtul interval de timp însă – dintre douăzeci şi trei şi douăzeci şi cinci de ani – pasiunea irumpe năvalnic în viaţa ei, transfigurând-o, înălţând-o pe cele mai înalte culmi, aruncând-o în cele mai prăpăstioase abisuri, dezlănţuindu-se ca un uragan, transformând o existenţă mediocră într-o explozie solară, dându-i amploarea unei zguduitoare tragedii antice, unei neuitate Orestii. Efigia tragică ce-i aureolează memoria se datoreşte numai acestor ani, numai acestui scurt moment dintr-o viaţă de om. Numai această excepţională întorsătură a destinului ei reuşeşte să o smulgă mediocrităţii, numai incendiul cutremurător al unei atât de pătimaşe iubiri o înalţă deasupra muritorilor de rând, deasupra ei înşişi, o forţează să se depăşească pe sine, o distruge şi totodată o fixează în galeria figurilor nemuritoare.

Pasiunea aceea sălbatică, neînfrânată, care a dezechilibrat pentru totdeauna existenţa ei de femeie, care i-a istovit iremediabil trupul şi i-a răvăşit sufletul, care a ucis-o în ultimă instanţă, a trecut-o în legendă, a aprins şi continuă să aprindă imaginaţia poeţilor, a reţinut şi continuă să reţină interesul savanţilor.

Desfăşurarea şi ritmul oricărei naraţiuni având ca subiect viaţa Mariei Stuart sunt impuse din capul locului de concentrarea emoţională a vieţii ei într-un unic moment. Scriitorul care vrea să urmărească evoluţia Mariei Stuart va avea de fapt de parcurs un drum lent care pe neaşteptate ţâşneşte abrupt, în sus, ajungând până la înălţimi inaccesibile, se prăbuşeşte apoi în acelaşi moment cu aceeaşi violenţă, la adâncimi de asemenea impracticabile, pentru a se pierde apoi tot mai îngust, tot mai neînsemnat topindu-se la linia orizontului. Datorită acestui fapt şi nu unei fanteziste disproporţionări, simplu capriciu al autorului acestor rânduri, cele două lungi perioade din viaţa eroinei – primii douăzeci şi trei de ani şi apoi cei petrecuţi în

captivitate – nu ocupă în economia romanului mai multe pagini decât cele consacrate celor doi ani în care este comprimată de fapt adevărata, intensa, zguduitoarea ei existenţă. Căci sufletul este cu totul altceva decât un exact, pedant orologiu care numără egal, implacabil şi cu rece precizie scurgerea orelor; cu totul altceva decât un ireproşabil calendar care înregistrează mecanic scurgerea anilor. Sufletul are unităţile lui de măsură a timpului, rebele, capricioase şi instabile. El poate reduce o viaţă de om la proporţiile unei simple clipe şi poate dilata o clipă făcând-o încăpătoare cât o viaţă de om. Binecuvântat de fervoarea iubirii, ameţit de pasiune, debordând de extatice cutremurări, înnobilat de emoţii, clocotind de viaţă şi mistuindu-se cu generoasă dăruire în flacăra unei asemenea trăiri intense, sufletul poate consuma, într-un scurt şi pieritor moment, toată energia şi vitalitatea ce i-au fost date pentru o întreagă existenţă. Pentru ca apoi să străbată gol, orb şi surd, inert şi carbonizat miile de zile, milioanele de ore inutile ce i-au mai rămas de trăit. Timpul subiectiv şi cel obiectiv reprezintă două noţiuni total diferite. De aceea istoria unei vieţi omeneşti este de fapt istoria zbuciumului său sufletesc, este istoria pasiunilor şi pătimirilor sale. Ceea ce rămâne în urma trecerii prin lumea aceasta, ceea ce face memorabilă o existenţă este acel poate unic moment când sufletul se aprinde şi arde ca o torţă, chiar dacă se năruieşte odată cu ultimele ei pâlpâiri.

DRAMATIS PERSONAE

Primul loc al acţiunii: Scoţia 1542–1548
Al doilea loc al acţiunii: Franţa 1548–1561
Al treilea loc al acţiunii: Scoţia 1561–1568
Al patrulea loc al acţiunii: Anglia 1568–1587

SCOŢIA

James al V-lea (1512–1542), tatăl Mariei Stuart.

Maria de Guise-Lorena (1516–1560), soţia lui, mama Mariei Stuart.

Maria Stuart (1542–1587).

James Stuart, conte de Moray (1533–1570), fiu nelegitim al lui James al V-lea şi al Margaretei Douglas, fiica lordului Erskine, frate vitreg al Mariei Stuart, regent al Scoţiei înainte şi după domnia Mariei Stuart.

Henry Darnley (Stuart) (1546–1567), strănepot al lui Henric al VII-lea pe linie maternă, mama sa, lady Lennox, fiind nepoata lui Henric al VIII-lea. Al doilea soţ al Mariei Stuart, devenit, prin căsătorie, rege consort al Scoţiei.

James al VI-lea (1566–1625), fiul Mariei Stuart şi al lui Henry Darnley. După moartea Mariei Stuart (1587), rege al Scoţiei şi după moartea Elisabetei (1603), rege al Angliei sub numele de James I.

James Hepburn, conte de Bothwell (1536–1578), devenit duce de Orkney, al treilea soţ al Mariei Stuart.

William Maitland of Lethington, cancelarul de stat al Mariei Stuart.

James Melville, diplomat şi om de încredere al Mariei Stuart.

James Douglas, conte de Morton, regent al Scoţiei după asasinarea, în 1581, a lui Moray.

Mathew Stuart, conte de Lennox, tatăl lui Henry Darnley, acuzatorul principal al Mariei Stuart după asasinarea fiului său.

Lorzi, când partizani, când adversari ai Mariei Stuart, uneori aliaţi, alteori luptând unii împotriva celorlalţi; aproape toţi au avut parte de un sfârşit tragic:

Argyll
Arran
Morton Douglas
Erskine
Gordon
Harries
Huntly
Kirkcaldy of Grange
Lindsay
Mar
Ruthven.

Cele patru Marii, tinerele prietene şi tovarăşe de joc ale Mariei Stuart:

Mary Beaton
Mary Fleming
Mary Livingstone
Mary Seton.

John Knox (1505–1572), predicator al *„kirk"*-ului, principalul adversar al Mariei Stuart.

David Rizzio, muzicant şi secretar al Mariei Stuart, ucis în 1566.

Pierre De Chastelard, poet francez la curtea Mariei Stuart, executat în 1563.

George Buchanan, umanist şi educator al lui James al VI-lea, autor al celor mai duşmănoase pamflete la adresa Mariei Stuart.

FRANŢA

Henric al II-lea (1518–1559), rege al Franţei din 1547.
Caterina de Medicis (1519–1589), soţia sa.
Francisc al II-lea (1544–1560), primul lor fiu, întâiul soţ al Mariei Stuart.
Carol al IX-lea (1550–1574), fratele mai mic al lui Francisc al II-lea, căruia îi urmează la tronul Franţei după moartea acestuia.

Cei patru de Guise:
Cardinalul de Lorena
Claude de Guise
Francise de Guise
Henric de Guise.

Poeţi care au cântat-o şi cinstit-o în opera lor pe Maria Stuart.
Ronsard
Du Bellay
Brantôme.

ANGLIA

Henric al VII-lea (1457–1509), din 1485 rege al Angliei. Bunicul Elisabetei, străbunicul Mariei Stuart şi al lui Darnley.
Henric al VIII-lea (1491–1547), fiul său, domneşte din 1509.
Anna Boleyn (1507–1536), a doua soţie a lui Henric al VIII-lea, acuzată de adulter şi executată pe eşafod.
Maria I-a (1516–1558), prima fiică a lui Henric al VIII-lea, rezultând din căsătoria cu Caterina de Aragon. Urmează la tron după moartea fratelui ei, Eduard al VI-lea (1553).
Elisabeta (1533–1603), fiica lui Henric al VIII-lea, rezultând din căsătoria cu Anna Boleyn, declarată bastardă în timpul vieţii tatălui ei. Regină a Angliei după moartea Mariei, sora ei vitregă (1558).
Eduard al VI-lea (1537–1553), fiul lui Henric al VIII-lea, rezultând din a treia sa căsătorie, cea cu Jane Seymour; în copilărie a fost logodit cu Maria Stuart. În 1547 devine

rege al Angliei.

James I-ul, fiul Mariei Stuart, succesorul la tron al Elisabetei.

William Cecil, lord Burleigh (1520–1598), cancelarul devotat şi influent al Elisabetei.

Sir Francis Walsingham, secretar de stat şi ministru de interne.

William Davison, al doilea secretar.

Robert Dudley, duce de Leicester (1532–1588), favoritul Elisabetei, omul ei de încredere pe care i-l propune ca soţ Mariei Stuart.

Thomas Howard, duce de Norfolk, primul nobil la Curtea Angliei, unul dintre pretendenţii la mâna Mariei Stuart.

Talbot, duce de Shrewsbury, cel care, din ordinul Elisabetei, a fost vreme de cincisprezece ani paznicul Mariei Stuart în captivitate.

Amyas Poulet, cel din urmă temnicer al Mariei Stuart.

Călăul din Londra.

VOLUMUL I

O REGINĂ ÎN LEAGĂN
(1542–1548)

MARIA STUART ESTE ÎNCORONATĂ REGINĂ A SCOŢIEI la vârsta de şase zile. Destinul implacabil îşi pune pecetea asupra existenţei sale încă de la început: i se va da totul înainte de vreme, înainte de a şti să preţuiască ceea ce i s-a dat. S-a născut într-o zi posomorâtă din decembrie 1542, la castelul Linlithgow, în timp ce, în apropiere, la castelul Falkland, tatăl ei, James al V-lea, în plină tinereţe – la numai 31 de ani – se stingea obosit de viaţă, scârbit de domnie, sătul de luptă. Fusese un bărbat cu inima largă, viteaz, îndrăzneţ, plin de voie bună, prietenos, pătimaş în iubirile sale: artele şi femeile; fusese apropiat de popor şi-i plăcuse să petreacă la sărbători, amestecându-se, travestit, printre oamenii simpli, să cânte, să glumească şi să danseze cu fetele de la ţară. Unele balade şi cântece, al căror autor este, au rămas vii multă vreme în amintirea poporului său. Dar soarta avea să fie necruţătoare cu el, vlăstar urgisit al unui neam pe care norocul l-a ocolit cu înverşunare, născut în vremuri tulburi, într-o ţară necontenit bântuită de răzvrătiri.

În ciuda insistenţelor repetate ale vecinului său, Henric al VIII-lea al Angliei – fire impulsivă şi violentă – de a introduce Reforma, James al V-lea rămâne consecvent religiei sale. De neînţelegerea creată astfel între cei doi suverani profită pe dată nobilii scoţieni gata oricând să facă neajunsuri regelui lor şi să-i impună, în pofida firii lui paşnice, o politică

de veşnice hărţuieli şi războaie. James al V-lea arătase că ştie, încă în urmă cu patru ani – când ceruse mâna Mariei de Guise –, ce înseamnă să domneşti asupra acestui clan îndărătnic şi nesăţios. Iată ce-i scria el viitoarei logodnice:

„Doamnă, am numai douăzeci şi şapte de ani, dar viaţa, ca şi coroana, îmi sunt deopotrivă o povară. Orfan de mic, constrâns să trăiesc ca ostatic în mâna unei nobilimi ambiţioase şi îndeosebi a influentului neam Douglas care m-a subjugat îndelungă vreme, am ajuns să detest acest nume cu tot ce se leagă de el. Archibald, conte de Angus, George, fratele său, împreună cu toate neamurile lui alungate din ţară îl întărâtă fără încetare împotriva noastră pe regele Angliei şi n-a rămas nobil în ţara mea pe care să nu fi încercat a mi-l face duşman, fie ispitindu-l cu promisiuni, fie cumpărându-l cu bani. Viaţa mea se află într-o continuă primejdie, nimic nu asigură suveranitatea voinţei mele, nici supremaţia legilor şi a dreptăţii. Mă îngrozeşte această situaţie şi nădăjduiesc să găsesc la dumneavoastră tărie şi îndrumare. Lipsit de mijloace băneşti, sărac ca cel din urmă om al regatului, mă zbat să întreţin fastul palatelor mele, să întăresc cetăţile, să construiesc corăbii, constrâns fiind să mă limitez la ajutoarele ce-mi vin din Franţa şi la infimele danii pe care, cu nespusă parcimonie, mi le oferă bogata noastră biserică. Dar un suveran care înţelege să domnească aşa cum înţeleg eu, reprezintă în ochii baronilor mei un rival de nesuportat şi mă tem că din această permanentă înfruntare cu ei nu voi putea ieşi învingător, cu toate că am de partea mea prietenia regelui Franţei, protecţia armatelor lui şi dragostea poporului meu. Şi totuşi poate că aş învinge multele piedici care stau în calea dreptăţii şi a păcii pentru acest popor, dacă lupta s-ar da doar între mine şi nobilii mei. Dar în spatele lor stau de-a pururi uneltirile regelui Angliei care învrăjbeşte relaţiile dintre mine şi ei şi această învrăjbire pătrunde mereu tot mai adânc în statul meu, se strecoară până şi în sânul bisericii şi în popor. Cum însă puterea mea şi cea a străbunilor mei s-a sprijinit mereu pe burghezia oră-

şenească şi pe cler, mă văd silit să-mi pun întrebarea cât timp voi mai deţine oare această putere?”

Presimţirile tragice mărturisite de suveran în această scrisoare, demnă de o Casandră, se adeveresc. Dar necazurile nu se sfârşesc aici.

Amândoi fiii, rezultaţi din căsătoria cu Maria de Guise, mor curând după naştere, astfel că James al V-lea, deşi în plină vigoare, se vede pus în situaţia de a nu putea lăsa unui moştenitor coroana ce-i apasă, an de an, tot mai greu fruntea. La aceasta se adaugă faptul că, împotriva voinţei sale, este nevoit să se angajeze în război contra unei Anglii mult mai puternice, sub presiunea baronilor săi care nu pregetă apoi să-l părăsească mişeleşte în ultima clipă. Pierderea bătăliei de la Solway Moss a însemnat pentru Scoţia nu numai o înfrângere, ci şi dezonoarea. Armatele, părăsite de conducători, nu pot susţine lupta şi se risipesc într-o fugă ruşinoasă. Cât despre rege, bărbatul acesta viteaz, înzestrat cu o inimă cavalerească, are de luptat în momentele hotărâtoare pentru soarta bătăliei, nu cu un duşman din afară, ci cu propria-i moarte. Pradă unui acces de friguri, dezgustat de lupte fără sens şi istovit de o existenţă care nu-i oferise decât suferinţe, suveranul se stinge în castelul său de la Falkland.

Ce zi mohorâtă de iarnă cu negura întunecându-i fereastra – 9 decembrie 1542 – când un mesager îi bate la uşă. Regelui muribund i se aduce vestea naşterii fiicei sale. O moştenitoare! Numai că sufletul ostenit nu mai află putere nici pentru bucurie, nici pentru speranţă. De ce nu i s-a dăruit un fiu, un moştenitor? Încleştat în lupta cu moartea vede totul în negru: o existenţă tragică şi acum sfârşitul. Răspunde cu resemnare: „De la o femeie am moştenit coroana, printr-o femeie o vom pierde”. Întunecată şi, totodată, ultimă profeţie. Se întoarce cu faţa la perete şi nu mai rosteşte nimic.

Este înmormântat după câteva zile şi Maria Stuart, care abia văzuse lumina zilei, devine moştenitoarea regatului.

O moştenire de două ori nefastă: să vină pe lume ca vlăstar al familiei Stuart şi să devină regină a Scoţiei. Căci nu i-a fost dat vreunui Stuart domnie fericită şi lungă pe tronul acesta. Doi dintre regii dinastiei, – James I şi James al III-lea – au fost asasinaţi; alţii doi – James al II-lea şi James al IV-lea – şi-au dat viaţa în războaie; cât despre ceilalţi doi – copila, care se află încă departe de orice fel de nelinişte sau presimţire, şi nepotul ei direct, Carol I – vor avea de înfruntat un destin mai crâncen: eşafodul. Niciunul din neamul lor – neam blestemat precum al atrizilor – nu şi-a văzut împlinită existenţa, niciunuia nu i-a surâs vreodată steaua norocului.

Stuarţii au avut de luptat fără încetare împotriva duşmanului din afară, împotriva duşmanului intern şi împotriva lor înşişi. Aceeaşi nelinişte care i-a înconjurat veşnic a săpat necontenit şi înlăuntrul lor. Asemenea sufletului lor zbuciumat, domnia le va fi zbuciumată continuu şi vor avea parte de trădarea celor ce s-ar fi cuvenit să le stea aproape: nobilii, lorzii, baronii şi toată seminţia aceasta de cavaleri năprasnici şi puternici, sălbatici şi înverşunaţi. *„Un pays barbare et une gent brutelle”*[1], astfel deplânge, cu revoltă, Ronsard rătăcirea pe aceste pământuri bântuite de negură. Pentru aceşti tirani, stăpâni atotputernici asupra domeniilor lor, plăcerea supremă o constituie războiul. Suverani absoluţi asupra unui regat în miniatură, ei domnesc cu puteri depline asupra ţăranilor şi păstorilor lor, pe care îi mâni ca pe nişte turme la abator, în necontenitele hărţuieli şi expediţii de jaf. Dezbinarea o practică cu pasiune, invidia le este imbold, iar puterea constituie idealul suprem al existenţei lor, spre care tind cu o poftă nesăţioasă. *„Banul şi privilegiul, iată singurele sirene de al căror glas se lasă vrăjiţi nobilii scoţieni, scrie ambasadorul francez. Se expune batjocurii cel ce-ar încerca să le propovăduiască supunerea faţă de suveran, onoarea, cinstea, dreptatea, virtutea, nobleţea sufletească.”*

Vrajba necontenită pentru privilegii şi titluri, în care trăiesc vechile familii Gordon, Hamilton, Arrans, Maitland,

---

[1] O ţară barbară şi un neam brutal (fr.) (n. tr.).

Crawford, Lindsay, Lennox şi Argill, nesăţioasa poftă de încăierare şi jaf, dezlănţuirea instinctelor şi incultura, într-un cuvânt lipsa de morală a acestor familii o egalează, ba o întrec chiar pe aceea a condotierilor italieni. Uneori îşi dispută între ei, ani de zile, câte o feudă, pentru ca apoi să încheie, cu multă ceremonie, o pace de scurtă durată în vederea alierii împotriva unei alte familii. Deşi mereu reuniţi în grupuri şi alianţe, nu se iubesc între ei câtuşi de puţin în ciuda înrudirilor de sânge, singura legătură reală care-i uneşte fiind o vrăjmăşie de neîmpăcat. Protestanţi sau catolici, sufletele lor sunt de fapt păgâne şi neînfrânate. Sunt demnii urmaşi ai lady-ei Macbeth şi ai lui Macduff, strănepoţii sângeroşilor thoni, cumpliţi şi sălbatici, precum i-a văzut Shakespeare. Hoardele acestea pizmaşe şi nestăpânite, în veşnică vrajbă, sunt gata oricând să se unească între ele pentru a-şi subordona şi domina suveranul, căci supunerea faţă de el înseamnă pentru ei înfrângere, iar credinţa le este străină. Şi dacă totuşi autoritatea regală, diminuată la maximum, mai dăinuie încă asupra castelelor şi domeniilor lor, aceasta se datoreşte neîmpăcatei rivalităţi care domneşte între familii, adevărate *„parcel of rascals”*[2] cum le numeşte poetul Scoţiei, Burns. Dacă Gordonii îngăduie domnia Stuarţilor o fac numai pentru ca nu cumva Hamiltonii să pună mâna pe putere; iar Hamiltonii, la rândul lor, lasă coroana pe seama aceloraşi Stuarţi de teama rivalilor lor, Gordonii. Dar vai de acela care cutează să fie cu adevărat rege peste Scoţia, să guverneze impunând pace şi ordine, să se ridice, cu tot elanul tinereţii, împotriva trufiei şi lăcomiei lorzilor. Atunci clanurile nobiliare îşi unesc pe dată forţele, frăţeşte, pentru a anula autoritatea regală şi izbutesc, dacă nu prin luptă, prin pumnalul unui ucigaş tocmit.

Acest tărâm înconjurat de ape, izolat în punctul cel mai nordic al Europei, ţinutul acesta romantic şi întunecat ca o baladă, este un pământ tragic, sfâşiat în încleştări sălbatice, sărac. Toate forţele lui sunt istovite în necurmate războaie. Oraşele lui, impropriu numite aşa, în fond

---

[2] O adunătură de pungaşi (engl.) (n. tr.).

sărmane aşezări omeneşti îngrămădite la adăpostul unei fortăreţe, nu pot deveni vreodată cu adevărat centre înfloritoare, sau atinge măcar o bunăstare burgheză, fiind fără întrerupere jefuite şi incendiate. Cât despre castelele nobiliare, acestea sunt mai degrabă fortăreţe destinate războiului, menite să reziste atacurilor şi nicidecum curţi princiare făcute să adăpostească fastul ceremoniilor, luxul şi bogăţia; umbra siluetelor lor aspre, lipsite de graţie – ale căror sinistre vestigii dăinuie încă, asemeni unei sfidări –, n-a ocrotit niciodată blândeţea. şi gingăşia artelor. Între suzeran şi vasal nu mai există nimic. Lipseşte tocmai acea pătură de mijloc, creatoare de bunuri materiale şi spirituale durabile, care conferă durabilitatea unui popor. Singura regiune mai puţin sălbatică, mai populată, este aceea dintre Tweed şi Firth, în apropierea graniţei engleze, de fapt regiunea cea mai expusă invaziilor şi jafurilor. La nord însă poţi rătăci ore întregi într-o singurătate desăvârşită, în preajma tăcutelor lacuri, prin poieni ori păduri pustii şi întunecate, fără să dai de o singură aşezare omenească. Pe aici nici vorbă de aglomerarea umană din ţările suprapopulate ale Europei. Ţinutul este departe de a fi împânzit de păienjenişul şoselelor intens circulate; porturile de aici, spre deosebire de cele din Olanda, Spania sau Anglia, nu sunt animate de forfota vaselor venind de departe, încărcate cu aur şi mirodenii, nici de mulţimea steagurilor fluturând pe catarge. Viaţa se desfăşoară aici patriarhal, în sărăcie şi zgârcenie, ocupaţiile împărţindu-se între păstorit, pescuit şi vânat. Atât din punct de vedere al avuţiilor materiale, cât şi al celor spirituale – legislaţie, morală, cultură – Scoţia acelor vremuri era înapoiată cu cel puţin o sută de ani faţă de Anglia şi Europa. În vreme ce alte centre europene cunosc o înflorire fără seamăn, încă de la începutul evului modern, prin dezvoltarea oraşelor portuare, a băncilor şi a bursei, Scoţia mai trăieşte încă timpurile biblice când bogăţia era evaluată în funcţie de întinderea pământurilor şi de numărul oilor.

Toată averea lui James al V-lea, suveran al Scoţiei, tatăl Mariei Stuart, se rezumă la zece mii de oi. Tezaurul

coroanei nu-i aparţine; nu numai că nu are armată proprie, dar este lipsit până şi de o gardă personală care să-i susţină autoritatea, de mijloace băneşti cu care să-şi întreţină o astfel de gardă, iar Parlamentul, unde cuvântul hotărâtor îl au lorzii, refuză să-i acorde orice privilegii care ar face din el un rege puternic. Dincolo de limitele strictului necesar tot ceea ce aparţine regelui este de împrumutat sau de căpătat fie din Franţa, fie de la Papa, cei doi aliaţi bogaţi; nu e covor, nu e gobelin, nu e candelabru în vreunul din palatele sale care să nu-l fi costat o umilinţă în plus.

Scoţia, această ţară frumoasă şi nobilă, a purtat veşnic pe trupul ei o rană adâncă, de nevindecat, care i-a secătuit puterile: o cumplită, perpetuă sărăcie, care va face neîncetat din ea un pion neînsemnat în jocul marilor puteri străine; Londra va subvenţiona gras pe orice rebel care se ridică împotriva regelui, sau se dovedeşte a fi pentru protestantism; în schimb, cine luptă pentru catolicism şi este de partea Stuarţilor va afla protecţie la Paris, Madrid şi Roma. Când e vorba să-i sacrifice pe scoţieni, generozitatea acestor state este neprecupeţită, în înfruntarea dintre cele două mari puteri, Anglia şi Franţa, Scoţia constituie, prin învecinarea cu hotarul primei, un aliat indispensabil pentru cea de a doua. Ori de câte ori trupele engleze vor intra în Normandia, Franţa se va folosi de Scoţia ca de un stilet pe care-l va împlânta în spinarea adversarului ei; iar scoţienii, la rândul lor, puşi veşnic pe harţă, năvălesc de îndată asupra „borderilor”, aceşti duşmani străvechi, pe care-i ţin, chiar şi în răstimpuri de pace, sub o permanentă teroare. Politica Franţei este întărirea neîncetată a puterii armate scoţiene iar, revers firesc, Anglia va încerca să submineze această putere semănând dezbinarea, aprinzând ambiţii nemăsurate în rândurile nobilimii, provocând răzvrătiri. Aşa se face că nefericita Scoţie se transformă în câmpul de luptă al unui război ce va dura a sută de ani şi în care se va decide, în sfârşit şi definitiv, destinul dramatic al unui copil inocent.

Ce altceva decât un simbol de o tragică măreţie poate fi considerat faptul că dezlănţuirea acestui război are loc de

îndată după naşterea Mariei Stuart? Prunc de-abia născut, înfăşat în scutece, neştiutor încă, tocmai îşi întinde firavele mâini deasupra pernelor din leagăn, când mâna cu gheare necruţătoare a politicii se înfige în trupul şi în sufletul acesta, deopotrivă de plăpânde. Căci asta i-a fost ei dat: o hăituire continuă într-un joc dinainte calculat. Niciodată nu-şi va putea da frâu liber firii ei adevărate, lăuntrice, personalitatea ei eliberată de constrângeri nu va putea ieşi niciodată la lumină, va rămâne mereu neînsemnată efemeridă hărţuită în plasa politicii, lesne de manevrat pentru uzul diplomaţiei, minge azvârlită de colo-colo de mâini şi interese străine; va fi pe rând: regină, pretendentă la coroană, partener sau duşman, dar niciodată nimic mai mult, niciodată ea însăşi.

Nici nu ajunseseră bine la Londra cele două veşti, aceea a morţii lui James al V-lea şi a încoronării fiicei sale de-abia născute, când Henric al VIII-lea, rege al Angliei, se grăbeşte să ceară mâna nevârstnicei regine pentru nevârstnicul său moştenitor, Eduard. Se hotărăşte asupra unei vieţi, asupra unui trup şi asupra unui suflet aflate încă departe de hotarele existenţei conştiente de sine, ca şi cum ar fi vorba de cu totul altceva decât de o fiinţă însufleţită. În politică n-au ce căuta însă asemenea raţionamente sentimentale; în faţa unor noţiuni ca: ţară, coroană, drept de succesiune, individul păleşte, valoarea individuală dispare, interesul personal se anulează de îndată ce intră în sfera de acţiune a teribilului joc care se cheamă politica mondială. Şi de fapt ideea lui Henric al VIII-lea de a crea o asemenea alianţă între cei doi moştenitori – ai tronurilor Scoţiei şi Angliei – era deopotrivă înţeleaptă şi chiar umană. Pentru că războiului acestuia necurmat şi lipsit de sens, între cele două ţări înrudite, trebuia să i se pună un capăt. Pentru că în faţa celor două naţiuni, izvorând dintr-o stirpe comună, stăpânind pământuri ale aceleiaşi insule, udate de aceleaşi ape, trăindu-şi în acelaşi chip viaţa de zi cu zi, stătea un singur mare imperativ: unirea. În firea lucrurilor trebuia să fie aşa şi singura piedică ce mai şedea în calea realizării ei era rivalitatea celor două dinastii: Tudorii şi Stuarţii. O

căsătorie poate transforma o duşmănie străveche într-o trainică alianţă, poate face din popoarele dezbinate ale Angliei, Scoţiei şi Irlandei o Mare Britanie puternică, invulnerabilă, pregătită pentru bătălia cea mare al cărei ţel este supremaţia pe plan mondial.

Numai că această foarte limpede şi raţională idee politică, ivită ca o strălucită excepţie în noianul de comploturi şi urzeli întunecate, avea, din nefericire, să fie compromisă printr-o serie de fapte nechibzuite şi stupide.

Totul părea la început simplu şi uşor de realizat. Vistieria engleză îşi deschidea larg baierele şi pe dată lorzii scoţieni aprobă cu entuziasm proiectul matrimonial. Pe Henric al VIII-lea însă spiritul de prevedere îl îndeamnă să nu se încreadă într-un simplu contract, cu atât mai mult cu cât experienţa îl îndreptăţeşte să se îndoiască de loialitatea acestor nobili domni a căror binecunoscută făţărnicie şi cupiditate ar putea transforma un contract într-un petic de hârtie fără valoare ca apoi să negocieze în continuare în cazul în care statul francez ar plăti mai mult. De aceea el impune o condiţie: regina minoră să fie încredinţată Angliei. Numai că între Tudori şi Stuarţi suspiciunea este reciprocă. Se mai adaugă faptul că regina-mamă nu vede cu ochi buni proiectul acesta matrimonial, pe considerente religioase: catolică ferventă fiind, ca o adevărată descendentă a familiei de Guise, se împotriveşte să-şi abandoneze progenitura în mâinile ereticilor. Astfel gândind nu i-a fost greu să respingă contractul ca pe o capcană, cu atât mai mult cu cât s-a dovedit că, într-adevăr, aceasta introducea printr-o clauză confidenţială, asupra căreia ambasadorii scoţieni, bine unşi, erau dispuşi să închidă ochii, o reală primejdie: se menţiona ca în caz de deces prematur al tinerei moştenitoare, întreaga moştenire – coroana cât şi posesiunile ei – să treacă asupra lui Henric al VIII-lea. Or, dacă ne gândim că o asemenea propunere venea din partea unui bărbat care-şi ucisese două neveste, nu era deloc extravagantă bănuiala că, odată intrată în puterea lui, copila care-i lăsa o atare moştenire ar putea muri timpuriu de o moarte fulgerătoare şi nu tocmai naturală.

Aşa stând lucrurile, mama refuză net să predea fata, trimiţând-o la Londra. Astfel proiectul de căsătorie, care promitea să înlocuiască o veche duşmănie cu o trainică alianţă, este pe punctul de a se transforma în mobilul unui conflict armat. Henric al VIII-lea ordonă ostaşilor săi să i-o aducă pe regina-copilă ca ostatică, cu orice chip, prin orice mijloace; este gata la a se deda unui masacru sângeros, mentalitate dealtfel caracteristică epocii: *„Voinţa regelui este de a trece întreaga ţară prin foc şi sabie. Năvăliţi asupra Edinburghului, jefuiţi-l şi incendiaţi-l şi radeţi-l de pe ţaţa pământului. Prădaţi Holyroodul şi nimiciţi împrejurimile. Cuceriţi, distrugeţi prin joc şi sabie oraşul Leith şi la fel faceţi cu toate celelalte oraşe. Moartea, pentru cine încearcă cea mai mică împotrivire, fie ei bărbaţi, femei sau copii.”*

Trupele engleze năvălesc asupra Scoţiei cu o furie oarbă. Mica regină, însoţită de mama ei, se află însă în siguranţă şi, neputând să le facă prizoniere, Henric se vede nevoit să recurgă totuşi la tratative. Se ajunge la următorul acord: Maria Stuart va fi încredinţată regatului englez când va fi împlinit vârsta de zece ani, vârstă până la care – în paranteză fie spus – tocmelile asupra vânzării ei nu vor conteni.

S-ar părea că odată tratativele încheiate, asupra celor două ţări se va aşterne liniştea. Numai că jocul acela complicat, guvernat de legi lipsite de logică, şi care se numeşte politică, intervine din nou, aducând în scenă întreaga sa recuzită: discordia, făţărnicia, intrigile şi lipsa de scrupule. Astfel, în taină, se ţese un complot, condus de partidul catolic, care militează pentru negocierea reginei-copile în favoarea statului francez. Moartea lui Henric al VIII-lea survenită între timp pare a anula tratatul încheiat între Scoţia şi Anglia. Prevenit, Somerset, regentul, cere în numele regelui minor, Eduard, ca tânăra logodnică să fie încredinţată de îndată Angliei. Scoţia respinge această pretenţie. Şi atunci, pentru a doua oară într-un atât de scurt interval de timp, oştile engleze năvălesc asupra Scoţiei. La 10 septembrie 1547, în urma bătăliei sângeroase de la

Pinkie Cleugh, bătălie în care numărul morţilor depăşeşte cifra de zece mii, Scoţia este înfrântă. Mica regină nu sărbătorise încă a cincea aniversare şi câmpiile Scoţiei fuseseră scăldate de sângele războinicilor încăieraţi pentru ea.

Scoţia înfrântă se află aşadar în mâna oştilor engleze, la discreţia lor; Scoţia săracă, stoarsă şi pustiită de jafuri, Scoţia din care totul fusese prădat şi nu mai rămăsese nimic pentru oştirile acestea învingătoare de la Pinkie Cleugh; în afara unui singur lucru ce mai putea fi râvnit de puterea engleză: coroana; şi coroana aceasta poartă numele de Maria Stuart. Însă nici de data asta mica regină nu poate fi făcută ostatică. Este răscolit castelul de la Stirling, dar spre disperarea agenţilor englezi este imposibil să i se dea de urmă: Maria Stuart a dispărut şi nimeni, nici chiar prietenii cei mai apropiaţi ai reginei-mame nu ştiu locul de taină în care aceasta şi-a pus fiica în siguranţă, căci s-a uzat de toate precauţiile: în miez de noapte, însoţită de cei mai devotaţi dintre supuşi, fetiţa a fost luată din palat, dusă pe o mică insulă a lacului de la Menteith şi adăpostită în mânăstirea Inchmahome, un colţ uitat de lume, azvârlit, după expresia ambasadorului francez, în *„le pays des sauvages”*[3]*.* Romantică ascunzătoare, către care nu duce nici măcar vreo cărare. O barcă transportă fugara pe insulă şi aici o iau în paza lor călugării, paznici siguri care nu părăsesc nicio clipă mânăstirea. Departe, dincolo de ape, intrigile politice vor continua să-i pună la cale viitorul, dar aici, în ascunzătoarea ei, micuţa nevinovată trăieşte liniştită, departe de orice zbucium, neştiutoare de orice pericol.

În acest timp, în arena evenimentelor intervine Franţa, ca o serioasă ameninţare în încercarea Angliei de a subjuga Scoţia. Henric al II-lea al Franţei, fiul lui Francisc I, cere mâna Mariei Stuart pentru fiul său Francisc, moştenitor al tronului, şi încredinţează această misiune unui locotenent-general al său, însoţit de o puternică flotă. Uraganul politic ce se abătuse peste Canalul Mânecii pare a-şi fi schimbat,

---

[3] Ţară a sălbaticilor (fr.) (n. tr.).

peste noapte, direcţia şi, odată cu el, şi destinul micii regine care, din viitoare regină a Angliei, este sortită să devină regină a Franţei. Negocierile acestea noi – mai profitabile decât primele – perfectate, moştenitoarea de cinci ani şi opt luni este trimisă, întocmai ca un colet, la 7 august, în Franţa, mireasă nevârstnică a unui soţ necunoscut.

Pentru a doua oară viitorul ei este modelat, dincolo de voinţa ei, de mâini şi interese străine; nu însă şi pentru ultima oară.

Fericirea copilăriei este inocenţa. Război sau pace, crâncenele încleştări sau complicatele tratative diplomatice, nimic din toate acestea nu pătrund în zona privilegiată şi ocrotită; nume ca Franţa sau Anglia, ca Eduard sau Francisc, nu au niciun sens, nicio importanţă în zvârcolirea dementă a unei lumi întregi. Prin vastele săli, strălucitoare sau obscure ale unui castel, o blondă şi delicată siluetă, apariţie plăpândă şi diafană, încununată de bucle, zburdă alături de patru prietene de joacă. Supremă gingăşie a unui veac brutal ideea de a i se dărui prinţesei o mică suită formată din patru copile de aceeaşi vârstă, cu acelaşi pronume, trifoiul cu patru foi ai Mary-ilor, patru vlăstare ale celor mai nobile familii din Scoţia: Mary Fleming, Mary Beaton, Mary Livingstone şi Mary Seton. Nedespărţite vor rămâne toată viaţa; îi vor fi pe rând: prietene de joacă, tovarăşe de exil care-i vor face mai uşoară înstrăinarea, doamne de onoare devotate, legate prin jurământ să n-o părăsească nici măcar prin căsătorie. Mai târziu, când trei dintre ele vor deveni victimele aceluiaşi destin potrivnic, ultima nu va pregeta să-i stea alături pentru a-i veghea cea din urmă clipă a vieţii. Prin această neîntreruptă prietenie, o frântură din lumina strălucitor-senină a copilăriei va pâlpâi neîncetat lângă sufletul ei, în negura sfârşitului. Din fericire însă sfârşitul acela întunecat, cu toate sfâşierile lui tenebroase, este încă atât de departe de vremea când cele cinci copile, indiferente la ranguri şi demnităţi, neştiutoare de pericolele

ce dau târcoale unui tron, zburdă în castelele de la Holyrood sau Stirling. Apoi deodată, în puterea nopţii, copila e trezită în grabă şi dusă la malul unui lac unde o aş-teaptă, tăinuită, o luntre. Vâslaşii o trec dincolo, într-o insulă liniştită, la Inchmahome şi bărbaţi necunoscuţi, înfăşuraţi în veşminte ciudate, cernite, o întâmpină. Dar gesturile lor sunt blânde, ocrotitoare, vocile lor se înalţă calde, melodioase în încăperea vastă cu vitralii colorate a mânăstirii şi mica regină se simte bine la ei. Până când din nou, într-o noapte (şi asemenea nopţi vor fi nenumărate în existenţa ei) este luată şi dusă, de data aceasta pe o corabie mare, cu pânzele umflate de vânt; aici o înconjoară ostaşi necunoscuţi şi marinari bărboşi. Dar oamenii aceştia aspri, cu înfăţişare războinică, fac totul ca să-i alunge teama micuţei fugare. Feţele lor sunt prietenoase, vorba le e blândă, alături de ea veghează, mângâindu-i cosiţa, fratele ei vitreg, James, un tânăr de 17 ani, cele patru Mary, bunele ei prietene se află în juru-i, vesele, fără teamă şi astfel, pentru copila neştiutoare, toată această schimbare cu multele ei noutăţi – corabia cu tunurile şi marinarii hirsuţi – se transformă într-un neaşteptat prilej de zbenguială şi voioşie. Marea este de jur împrejur, albastră, corabia, sforăind ca un uriaş animal acvatic îşi croieşte drum printre valuri, tot ceea ce o înconjoară este prietenos, puternic şi nou. Că marea este de fapt împânzită de primejdii, că din vârful catargului un marinar veghează ziua şi noaptea, că flota engleză păzeşte Canalul pentru a o împiedica pe viitoarea regină a Angliei să devină regină a Franţei, toate acestea rămân necunoscute Mariei Stuart.

Călătoria pe mare ia sfârşit la 13 august în micul port Roscolf de lângă Brest. Din barca ce o conduce la ţărm, mica regină a Scoţiei, care n-a împlinit încă nici şase ani, descinde pe pământul francez, cu sufletul ei de copil cuprins de entuziasm pentru această nemaipomenit de aventuroasă călătorie, fără a bănui că odată cu ea, va lua sfârşit însăşi copilăria ei. De aici încep marile drame ale existenţei.

TINEREŢE ÎN FRANŢA
(1548–1559)

ÎN PRIVINŢA MANIERELOR DE O DESĂVÂRŞITĂ ELEganţă, şi a artei subtile şi savante a ceremoniilor, Curtea franceză a fost dintotdeauna neîntrecută în lume. Nimeni nu se pricepea mai bine ca Henric al II-lea de Valois cum se cuvine întâmpinată logodnica Delfinului. În vederea onorurilor cu care o va copleşi, el va proclama, încă înainte de venirea ei, un edict conform căruia *„la reinette”,* mica regină a Scoţiei, să fie sărbătorită cu fastul cu care ar fi primită propria sa fiică, de către toate oraşele şi localităţile pe care le va străbate. Astfel că din momentul debarcării, în fiecare clipă, la fiecare colţ de stradă, Maria Stuart va descoperi o încântătoare surpriză, o delicată atenţie adresată ei: pretutindeni care alegorice încărcate de zeiţe, nimfe şi sirene, pretutindeni salve de artilerie şi focuri de artificii, pretutindeni exuberanţă şi bună dispoziţie, stimulată de nenumăratele butoaie din care se revarsă din belşug cea mai minunată licoare. În fruntea escortei care o însoţea, înainta, în chip de regiment de onoare, o armată în miniatură: o sută cincizeci de copii mai mici de opt ani, înveşmântaţi în alb, purtând halebarde sau lănci, fluiere şi tobe şi stârnind o nemaipomenită veselie. Drumul de la Nantes la Saint-Germain n-a fost altceva decât o suită neîntreruptă de surprize şi de petreceri. Odată ajunsă aici, copila de aproape şase ani este prezentată logodnicului ei: un băieţel de patru ani şi jumătate, palid, slăbuţ şi rahitic, purtând de pe acum pecetea unei morţi timpurii, căreia i-a fost sortit încă de la naştere, prin sângele putred moştenit. Ruşinos şi timid, „logodnicul” îşi întâmpină „logodnica” fără entuziasm. În schimb cu cât elan îşi manifestă ceilalţi membri ai familiei regale prietenia şi încântarea în faţa atât

de graţioasei copile. Henric al II-lea o numeşte într-o scrisoare: *„la plus parfayt enfant que je vys jamès”*[4].

Ne aflăm în anii în care Curtea franceză atinge apogeul strălucirii ei, în care nicio altă ţară din lume nu se poate compara cu ea. Este perioada de tranziţie în care întunecatul Ev Mediu agoniza, învăluit într-o ultimă aură romantică a sfârşitului de veac: cavalerismul ce se stingea. Forţa şi îndrăzneala mai deţineau încă locuri de frunte între valorile morale ale vremii, dăinuiau încă plăcerile dure ale vânătorii, turnirurile, duelurile, aventurile războinice ofereau încă aspre delectări. Deasupra acestor îndeletniciri brutale începe să se ridice umanismul, să-şi impună supremaţia spiritul, mai întâi în mânăstiri, în universităţi, în cele din urmă în castele şi la Curtea regală. Gustul pentru fastuos al papilor, îmbinarea rafinată a plăcerilor spirituale cu cele senzuale, caracteristică Renaşterii, cultivarea artelor, au trecut triumfal graniţa italiană şi au pătruns în Franţa. Astfel înfloreşte aici, pe pământ francez, în această etapă istorică o formă de existenţă, deosebită şi unică în felul ei, constând din convieţuirea armonioasă între forţa fizică şi frumuseţea spirituală; o formă de existenţă în care îndrăznelii bărbăteşti i se alătură un *„dolce farniente”,* o totală ignorare a greutăţilor vieţii, curajul în faţa morţii, o aprinsă şi impetuoasă dragoste de viaţă cu toate voluptăţile pe care le poate oferi ea. Niciunde ca în temperamentul francez nu se îmbină mai firesc pasiunea şi graţia. Cavalerismul galic se aliază de minune cu clasicul Renaşterii. Un gentilom trebuie să fie un desăvârşit luptător, să mânuiască cu îndemânare lancea, călare, înveşmântat în armură, să-şi înfrângă adversarul în turniruri şi să schiţeze totodată, cu eleganţă, figurile complicate şi graţioase de dans. El trebuie să fie deopotrivă stăpân pe meşteşugul armelor ca şi pe arta delicată a politeţei şi etichetei de la Curte. Mâna care ţine spada trebuie în aceeaşi măsură să înfioare coardele lăutei sau să închine sonete femeii iubite. Idealul epocii este nobilul deopotrivă viteaz, sensibil, dur, călit în lupte, având o educaţie

---

[4] Cel mai perfect copil pe care l-am văzut cândva (fr.) (n. tr.).

desăvârşită şi un desăvârşit simţ al frumosului. Ziua, regele însoţit de suita sa de vânătoare, înconjurat de o haită de câini întărâtaţi de mirosul fiarei, gonesc ore întregi prin codri pe urma mistreţilor şi a cerbilor hăituiţi, lănci şi spade se frâng în lupta brutală, dar seara îi găseşte în saloanele somptuoase, proaspăt decorate ale palatelor Luvru, Saint-Germain, Blois şi Amboise, alături de nobilele doamne, angajaţi în arta savantă, rafinată şi spirituală a conversaţiei. Se fac muzică şi literatură, se citesc poezii, se cântă madrigaluri, se reprezintă mici pantomime cu măşti. Frumuseţea şi eleganţa neîntrecută a doamnelor ca şi prezenţa unor artişti ca Ronsard, Du Bellay sau Clouet şi a operei lor, împrumută acestei Curţi regale acea scânteietoare exuberanţă, acel farmec unic ce se va răsfrânge în viaţa şi în arta din această etapă. În ajunul nefericitului război religios, Franţa – ca dealtfel şi alte ţări europene – se afla la începutul unui avânt cultural fără precedent.

Cel căruia i-a fost dat să trăiască la o asemenea Curte şi mai ales cel căruia i-a fost sortit să domnească asupra ei ca suveran atotputernic trebuie să ţină pasul cu vremea şi cu progresul cultural. Trebuie să tindă spre perfecţiunea în artă cât şi în ştiinţă, să-şi desăvârşească supleţea spiritului – cât şi agilitatea şi graţia trupului.

Ceea ce constituie cel mai însemnat titlu de glorie al umanismului este faptul că el a aşezat arta la baza educaţiei celor mai puternice şi influente personalităţi din epocă. Niciodată nu s-a acordat o mai însemnată atenţie în ceea ce priveşte buna educaţie a vlăstarelor nobiliare, fie bărbaţi sau femei.

Maria Stuart – ca şi Maria a Angliei, ca şi Elisabeta – va trebui să înveţe limbile clasice: greaca şi latina, pe lângă italiană, engleză, spaniolă.

Dar datorită inteligenţei ascuţite cu care era înzestrată, datorită înclinaţiei spre cultură pe care o moştenise din familie, tot ce presupune efort devine o joacă plăcută şi amuzantă pentru copila-prinţesă. Latina o învaţă după *Colocviile* lui Erasmus şi la numai treisprezece ani se

producea în saloanele Luvrului, în faţa întregii Curţi, cu un mic discurs în latineşte, compus de ea. Cardinalul de Lorena, unchiul ei, îi scrie Mariei de Guise, mama prinţesei: *„Educaţia copilei dumneavoastră evoluează într-un mod atât de fericit şi tinde cu fiecare zi care trece tot mai mult spre desăvârşire, încât a ajuns un model de inteligenţă, gingăşie şi nobleţe sufletească. Nici una din copilele de vârsta ei, vlăstare ale celor mai nobile familii nu se poate compara nici pe departe cu ea. Pentru rege a petrece o oră în compania ei, este o adevărată delectare, iar micuţa discută cu el cu atâta isteţime şi bun-simţ de parcă ar avea nu şase, ci douăzeci şi şase de ani.”*

Într-adevăr, Maria Stuart vădeşte o precocitate spirituală remarcabilă. Într-un timp neaşteptat de scurt, reuşeşte să-şi însuşească limba franceză, pătrunzându-i toate nuanţele şi subtilităţile încât se poate încumeta într-un dialog poetic susţinut cu poeţi de talia unui Ronsard sau Du Bellay care o vor copleşi cu omagii. Dincolo de versurile de circumstanţă, constituind la Curtea franceză graţioase jocuri de societate, Maria Stuart îşi ataşează mai intim şi mai profund arta poetică, dobândind preţuirea tuturor poeţilor vremii; mai târziu, în momentele de adâncă amărăciune şi deznădejde ale vieţii ei, va găsi în poezie o binefăcătoare alinare. Dar nu numai poezia o atrage, ci şi arta în genere, dovedindu-se înzestrată cu un minunat simţ artistic; cântă fermecător la lăută, dansează cu o nespusă graţie, brodează mici goblenuri încântătoare, adevărate opere de artă; se îmbracă în veşminte de o eleganţă distinsă, discretă, de o rafinată simplitate, departe de ostentaţia frizând un gust îndoielnic, al rochiilor-clopot, adevărate monumente, în care-şi va drapa Elisabeta marea ei vanitate. Fie că poartă un simplu kilt scoţian, fie o rochie de mare gală, ceea ce frapează sunt naturaleţea şi prospeţimea feciorelnică.

Bunul simţ, măsura, echilibrul sunt virtuţi cu care natura a înzestrat-o pe Maria Stuart şi acea impecabilă ţinută de o mare demnitate şi de o nespusă eleganţă, lipsită de stridenţe şi de poză ce emană în juru-i o dulce şi discretă poezie, ţinută datorată atât descendenţei, cât şi educaţiei

ei deopotrivă regale, care n-o va părăsi nici în momentele cele mai amare ale existenţei ei.

Dar calităţile Mariei Stuart nu se opresc aici. La această Curte la care erau atât de exaltate idealurile cavalereşti, micuţa prinţesă se remarcă drept o neîntrecută călăreaţă, o iscusită parteneră în jocurile cu mingea, pasionată şi pricepută în ale vânătorii. Desăvârşită în toate, tânăra înaltă, subţire, mlădie, niciodată plictisită sau istovită, mereu exuberantă, senin-surâzătoare, triumfător-fericită, a cărei tinereţe este răsfăţată în toate splendorile lumii acesteia – materiale şi spirituale –, va bea cu nesaţ din toate potirele ei, neştiutoare că-şi seacă pe încetul vâna ascunsă a fericirii ei viitoare.

Idealul feminin al Renaşterii franceze nu şi-a găsit nicicând o întruchipare mai desăvârşită, mai romantică şi mai sclipitoare ca în această voioasă şi impetuoasă prinţesă.

Se pare că muzele şi zeii s-au întrecut în a o binecuvânta pe această copilă. Pe lângă marile calităţi ale spiritului, Maria Stuart a fost dăruită cu o mare frumuseţe fizică. De cum se înalţă puţin, de cum mijeşte şi se presimte în trupul acesta plăpând femeia, poeţii se întrec în a-i cinsti frumuseţea. „Frumuseţea începu să strălucească în al cincisprezecelea an al vieţii ei precum străluceşte lumina în miezul unei zile senine”, spune Brantôme. Iar Du Bellay, în versuri mai aprinse: *„En votre esprit le ciel s’est surmonté; / Nature et art ont en votre beauté / Mis tout le beau dont la beauté s’assemble.”*[5] Lope de Vega îşi exprimă astfel admiraţia: *„Ochii ei au împrumutat de la stele minunata lor strălucire, iar chipul ei culorile ce-l împodobesc tot de la stele le-a împrumutat.”* Ronsard, în versurile oferite lui Carol al IX-lea la moartea fratelui său, proslăveşte, cu o nuanţă de pizmuire, această frumuseţe: *„Avoir joui d’une telle beauté, / Sein contre sein, valoit ta*

---

[5] *„În spiritul vostru cerul s-a întrecut pe sine;*
Natura şi arta în frumuseţea voastră
Au pus tot frumosul din care se compune frumuseţea” (fr.) (n. tr.).

roqauté...”[6]

Şi din nou Du Bellay, într-o apoteoză a laudei ei: *„Contenez-vous mes yeux, / Vous ne verrez jamais une chose pareille.”*[7]

Ştiut este însă că mărturiile poeţilor nu constituie întotdeauna cele mai obiective mărturii, că ei aureolează, înfloresc uneori, şi cel mai adesea poeţii de Curte, când ridică în slăvi virtuţile suveranei lor. Dacă alăturăm acestor imnuri portretele din epocă ce-o înfăţişează pe Maria Stuart, şi îndeosebi pe acela al lui Clouet, excelând printr-un aer de veridicitate, putem găsi o cale de mijloc, aceea a adevărului, în ceea ce priveşte portretul real al prinţesei. O frumuseţe mai degrabă picantă decât angelică: clasicitatea figurii, redată prin ovalul delicat al obrazului, este dezminţită de linia neaşteptată a nasului în vânt, care dă vioiciune şi un farmec în plus acestui chip. Ochii întunecaţi la culoare revarsă o lumină catifelată, umbrită, conţinând acel dram de sclipire misterioasă, atrăgătoare şi o gură calmă, exprimând o princiară seninătate, completează tabloul la a cărui modelare natura s-a folosit de materiale de cea mai aleasă şi distinsă calitate. Pielea imaculată, de un alb strălucitor, pletele bogate de un blond stins, cu o uşoară nuanţă cenuşie, împodobite cu perle, mâini lungi şi subţiri, de o impecabilă eleganţă, albe ca zăpada şi un trup graţios, zvelt, *„dont le corsage laissait entrevoir la neige de sa poitrine et dont le collet relevé doit découvrait le pur modelé de ses épaules”*[8] Nicio pată, niciun cusur nu umbreşte chipul acesta de o perfectă şi rece desăvârşire. Ceea ce îi lipseşte însă este tocmai acel mic cusur, acea trăsătură particulară care dă expresie, individualitate, personalitate unei figuri. Nimic din adâncurile personalităţii ei nu răzbeşte încă la suprafaţă; figura senină, frumoasă şi

---

[6] *„A te fi bucurat de o astfel de frumuseţe*
La pieptul tău, făcea cât tronu-ţi” (fr.) (n. tr.).

[7] *„Săturaţi-vă ochi ai mei,*
Niciodată nu veţi mai vedea ceva asemănător” (fr.) (n. tr.)

[8] *„Al cărui corsaj lasă să se întrezărească albeaţa ca de zăpadă a pieptului ei şi al cărui guler înalt îi subliniază linia pură a umerilor”* (fr.) (n. tr.).

delicată nu trădează nimic din tainele sufletului care dormitează încă bine ascuns, ignorat chiar de ea însăşi. Chipul acestei femei este încă departe de a exprima femeia. Ceea ce exprimă trăsăturile obrazului ei nu sunt decât graţia, armonia, amabilitatea unei domnişoare de pension.

Aceeaşi impresia răzbate şi din subtextul unor descrieri, în aparenţă entuziaste, adeseori însă vizibil exagerate şi confuze. Laudele ce i se aduc se referă mai ales la cuminţenia, supunerea şi strădania copilei de a fi pe placul celor din jur, la comportarea ei exemplară, la buna ei creştere şi la silinţa la învăţătură. Era admirată ca o bună elevă, ca o persoană politicoasă, amabilă, cucernică, şi cu aplicaţie către arte şi sporturi, fără a vădi o înclinaţie sau vreun talent deosebit spre o anume artă. Se conformează fără abatere programului de educaţie stabilit pentru o logodnică regală. Toate calităţile amintite sunt în fond acelea general-convenţionale, mult apreciate în societatea de la Curte, dar niciuna care s-o individualizeze, care să-i contureze personalitatea ei unică. Nu cunoaştem nicio mărturie, datând din acea vreme, care să se refere la caracterul ei, care să încerce s-o definească pe un plan mai personal, şi asta datorită faptului că însăşi personalitatea ei nu s-a conturat încă, nu s-a manifestat ca atare.

Bunele maniere dobândite la Curtea franceză, educaţia desăvârşită pe care o va primi, vor înăbuşi, vor încătuşa în adâncurile ei, nelăsând să răzbată la suprafaţă nimic din forţa, din pasiunea şi din puterea de dăruire la care se va ridica femeia atunci când vor fi atinse, tulburate şi descătuşate de aparenţe apele adânci ale sufletului ei. Fruntea străluceşte încă netedă, senină şi albă, buzele schiţează un zâmbet prietenos, plin de duioşie, ochii întunecaţi, pătrunzători scrutează cu atenţie lumea din jur, fără să se fi întors vreodată spre cealaltă lume, profundă şi plină de taină, dinlăuntrul ei. Nici ea, şi cu atât mai puţin cei din jurul ei, nu bănuiesc încă nimic despre forţa ce mocneşte acolo, transmisă odată cu sângele, din strămoşi în strămoşi, despre pasiunea primejdioasă pe care o

ocroteşte, îngropând-o în adâncul fiinţei ei. Sufletul unei femei se dezvăluie în întregime numai când e răscolit de o pasiune puternică şi nu-şi dă întreaga măsură decât în dragoste şi durere.

Cum copila, prin cuminţenia ei, promitea să devină o bună regină, pregătirile de nuntă se fac mai curând decât se stabilise iniţial. Şi în această împrejurare, ca şi în toate celelalte care-i vor marca existenţa, orologiul Mariei Stuart o ia mult înainte şi bate orele grăbit, mai grăbit decât ale celorlalţi. Dauphinul, viitorul ei soţ, abia a împlinit paisprezece ani şi se prezintă la această vârstă firav, debil, nedezvoltat şi în permanenţă bolnav. Cu cât mai îngrijorătoare sunt rapoartele medicilor referitoare la starea sănătăţii micului moştenitor, cu atât mai grăbită e Curtea franceză în perfectarea acestui contract matrimonial în care singurul lucru important este asigurarea succesiunii scoţiene. Iată mobilul care explică graba cu care cei doi copii sunt aduşi în faţa altarului. Contractul de căsătorie încheiat în urma pertractărilor cu reprezentanţii parlamentului scoţian asigură Dauphinului *matrimonial-crown* – adică drepturile, prin căsătorie, la coroana Scoţiei. În afara acestui contract însă, familia de Guise obţine de la tânăra prinţesă, în vârstă de cincisprezece ani şi jumătate – şi deci câtuşi de puţin responsabilă în treburi de stat care urmează să hotărască soarta unui întreg popor – un al doilea document, secret, tăinuit mai ales parlamentului scoţian şi în care se stipulează că în cazul unei morţi premature a ei, sau a lipsei de moştenitori după moarte, coroana Scoţiei ca şi drepturile de moştenire asupra Angliei şi Irlandei vor reveni de drept Franţei, ca nişte proprietăţi personale oarecare. Fireşte că acest document nu este altceva decât un act neloial, lipsit de orice urmă de corectitudine. Moştenitoarei tronului Scoţiei nu-i incumbă dreptul de a oferi, conform bunului ei plac, succesiunea şi nici de a-şi încredinţa, în caz de deces, propria ţară unei puteri străine, aşa cum ar putea proceda dacă ar fi vorba de averea ei personală. Consiliul de familie însă îi aşază în

faţă documentul şi-i cere să semneze, lucru pe care ea îl va face fără şovăire şi fără urmă de suspiciune. Aceasta este prima ei semnătură pe un act oficial şi poate fi socotit drept un trist simbol faptul că această fiinţă plină de încredere, sinceră şi deschisă, îşi începe cariera de regină printr-un fals pe care, neştiutoare, îl comite.

Începând din acest moment, pentru a putea ajunge regină, pentru a putea rămâne regină, existenţa ei va fi plină de falsuri şi de minciună. Pe calea pe care o îndrumase destinul guvernau cu totul alte legi decât cele ale propriei ei personalităţi.

Aceste tenebroase intrigi de cabinet vor rămâne însă tăinuite în spatele somptuosului, feericului spectacol al ceremoniei nupţiale, sclipitor praf de stele aruncat în ochii mulţimii. Trecuseră mai bine de două sute de ani de când Franţa nu mai celebrase pe pământul ei căsătoria vreunul Dauphin. De aceea acum, familia Valois socoteşte că are, prin această căsătorie, un bun prilej de a oferi poporului o serbare măreaţă. Caterina de Medicis, care-şi aminteşte de pe vremea copilăriei ei de acele celebre cortegii iniţiate de primii artişti ai Renaşterii, de nemaipomenit de fastuoasele serbări la care a asistat, copilă încă, în ţara ei, propune pentru nunta fiului său un proiect atât de ambiţios încât să întreacă în strălucire toate acele ceremonii.

La 24 aprilie 1558 Parisul devine oraşul-lumină, al lumii întregi.

La intrarea catedralei Notre Dame a fost instalat un pavilion împodobit cu un *ciel-royal* dintr-o somptuoasă mătase albastră decorată cu crini aurii. Până la pavilion a fost aşternut un covor albastru cu aceiaşi crini aurii, în fruntea cortegiului regal înveşmântat în cele mai strălucitoare costume şi însoţit de uralele mulţimii, păşesc pajii muzicanţi drapaţi în mătăsuri de aur şi purpură cântând la instrumentele lor. Cununia este celebrată sub privirile ameţite de admiraţie ale nesfârşitei mulţimi care se înghesuie să vadă această minune: perechea regală înaintând solemn – tânăra mireasă zveltă şi neasemuit de frumoasă, alături de palidul băiat-mire, plăpând şi

împovărat de atâta fast. Imnurile poeţilor se întrec în a exalta frumuseţea miresii. Însuşi Brantôme, al cărui spirit era dispus mai degrabă să colporteze anecdote şi aventuri galante decât să înalţe imnuri de slavă, declară că *„ea se înfăţişă de sute de ori mai frumoasă decât o zeiţă divină”;* şi poate că acesta era adevărul. Poate că scânteierea acelei ore, poate că lumina acelui moment de fericire să fi învăluit fiinţa copilei care peste ani avea să se dovedească o atât de pasionată, de ambiţioasă femeie, într-o aură cerească. Fiindcă tânăra mlădiţă abia îmbobocită care păşea surâzătoare, împărţind în jur, plină de încredere şi de generozitate, graţia zâmbetului şi a amabilităţii ei, spre un viitor ce i se înfăţişa atât de strălucitor, îşi consuma de fapt, în ora aceea, clipa de supremă bucurie şi frumuseţe ce-i fusese dată pentru o viaţă întreagă. Niciodată de atunci înainte nu va mai avea parte de o asemenea bogăţie, nu se va mai bucura de o asemenea neţărmurită admiraţie şi glorie ca în ziua aceea când în fruntea unui cortegiu măreţ, alături de fiul primului dintre suveranii Europei îşi taie drum printr-o imensă mulţime entuziastă ce o aclamă şi o divinizează. În jurul mesei aşternută seara la Palatul de Justiţie tot Parisul o soarbe din ochi pe aceea care a adăugat o coroană dinastiei franceze. Ziua se încheie triumfal cu un bal cum nu s-a mai văzut, şi pentru care imaginaţia artiştilor s-a întrecut pe sine în a crea feerice surprize: şase corăbii scânteietoare suflate în aur, cu pânzele ţesute din fir de argint, larg desfăşurate, înaintează uşor, parcă plutind pe valuri, în sala de bal. Din fiecare corabie descinde câte un Făt-Frumos cu totul şi cu totul de aur, care conduce pe corabia sa pe una din înaltele doamne: Caterina de Medicis, Maria Stuart, regina Navarei, prinţesele Elisabeta, Margareta şi Claudia. Încântător spectacol şi totodată fericit simbol şi urare: în marea călătorie a vieţii, fie ca barca lor să plutească lin, în glorie şi belşug. Destinul însă nesocoteşte adeseori jocurile oamenilor şi-şi face netulburat jocul lui. Aşa se face că odată apusă strălucirea acestei zile, corabia Mariei Stuart va întreprinde o cu totul altfel de călătorie decât cea care i

se promisese în neuitata seară a căsătoriei, şi din care primejdiile nu vor lipsi.

Şi iată că prima se şi arătă din senin. Copilă încă, Maria Stuart devenise regină a Scoţiei; la o prea fragedă vârstă, prin căsătoria cu prinţul moştenitor al Franţei, destinul îi aşază pe creştet o a doua coroană mai preţioasă. Dar ca şi cum atâta glorie n-ar fi fost suficientă pentru un creştet atât de plăpând, destinul joacă cu ea un joc nesăţios şi nesăbuit: îi arată o a treia coroană, iar ea, orbită de atâta strălucire, înşelătoare strălucire, întinde mâinile să o apuce.

În anul 1558, anul căsătoriei ei, moare regina Maria a Angliei. Elisabeta, sora sa vitregă, îi ia locul. Dar oare este legitim locul pe care îl ocupă? Henric al VIII-lea, „Barbă albastră”, a lăsat trei urmaşi: un fiu şi două fiice: Eduard şi Maria născuţi din căsătoria cu Caterina de Aragon şi Elisabeta, provenind din căsătoria cu Anna Boleyn. Prin moartea timpurie a lui Eduard succesiunea coroanei revine Mariei, fiică mai mare şi vlăstar al unei căsătorii legitime. Cum însă şi ea se stinge curând fără să lase moştenitori, coroana engleză revine oare în mod legitim Elisabetei? Întrebare la care juriştii regali ai Angliei răspund afirmativ, folosind ca argument faptul că Elisabeta este a doua fiică, tot atât de legitimă, a lui Henric al VIII-lea, născută dintr-o căsătorie pe care finalmente episcopul a binecuvântat-o şi Papa a recunoscut-o. Juriştii de la Curtea franceză însă dau un răspuns negativ aceleiaşi întrebări: întrucât Henric al VIII-lea a declarat mai târziu nelegitimă căsătoria lui cu Anna Boleyn, iar pe Elisabeta a considerat-o bastardă, hotărâre întărită printr-un decret de către Parlamentul englez şi susţinută de întreaga lume catolică, rezultă că Elisabeta nu se poate ridica până la demnitatea de a purta coroana Angliei. Atunci această onoare revine de drept unicei moştenitoare legitime în viaţă, strănepoatei lui Henric al VIII-lea, care nu este alta decât Maria Stuart. De atitudinea ei atârnă soarta unei dinastii.

Iată aşadar că hotărârea unei copile de numai şaisprezece ani, aflată în afara oricărei priceperi şi experienţe,

devine dintr-o dată de o importanţă capitală, în desfăşurarea istoriei universale. Pentru mica regină se deschid în acest moment două căi: una a înţelepciunii, a tactului politic şi a înfrânării unor nesăbuite ambiţii de mărire – care oricum n-ar putea fi impuse decât prin foc şi sabie – într-un cuvânt a cedării în faţa faptului împlinit şi a recunoaşterii drepturilor suverane ale Elisabetei; cealaltă, a revendicării tronului englez pe calea armelor – armata scoţiană ca şi cea franceză urmând să intre în luptă pentru alungarea uzurpatoarei şi restabilirea drepturilor suveranei lor.

Din nefericire, Maria Stuart, prost sfătuită, va alege o a treia cale, de mijloc, cea mai nefastă şi impracticabilă în general şi cu atât mai mult în politică.

Între o hotărâre răspicată şi o aluzie nehotărâtă, între o atitudine categorică şi un simplu gest de bravadă, fără acoperire şi consecinţe, între o lovitură fermă şi simularea luptei, politica franceză preferă cea de a doua alternativă.

Henric al II-lea ordonă ca pe blazonul perechii moştenitoare să fie înscrisă alături de coroana Franţei şi a Scoţiei şi coroana engleză. Maria Stuart va purta la Curte şi în toate actele oficiale titulatura completă: *„Regina Franciae, Scotiae, Angliae et Hiberniae”.* În acest chip revendicarea este formulată, nu însă şi susţinută sau cucerită cu armele, provocarea este aruncată, scânteia zâzaniei aprinsă şi întreţinută, Elisabeta întărâtată, dar nu atacată. În locul gestului autoritar, cu spada în mână, s-a optat pentru o intervenţie scrisă doar pe hârtie şi pictată pe lemn. Aceasta a permis crearea unei permanente situaţii echivoce: în funcţie de interesul momentului, oscilând la discreţia bunului plac, dreptul Mariei Stuart asupra coroanei engleze era când ignorat, trecut sub tăcere, când reafirmat sus şi tare. Astfel la revendicarea portului Calais de către englezi, Henric al II-lea obiectează că „acesta ar trebui cel mult predat reginei Angliei, totodată regină a Scoţiei şi soţie a Dauphinului”. Dar pe de altă parte acelaşi Henric al II-lea nu se arată cu nimic dispus să apere dreptul nurorii sale într-un mod mai substanţial decât cu vorbe goale, ba mai mult, atunci când interesele sale o cer, nu pregetă să ducă

tratative cu aşa-numita uzurpatoare a tronului englez ca şi cu o suverană reală şi recunoscută.

Din această situaţie echivocă, lipsită de înţelepciune şi de cea mai elementară raţiune, Maria Stuart s-a ales cu o coroană în plus pictată cu înfumurare pe blazonul ei, dar a pierdut în schimb totul.

Această atitudine politică, lipsită de abilitate, datorată unui exces de trufie şi încăpăţânare la o vârstă încă atât de nematură, face parte din acele greşeli ireparabile care au minat şi au distrus întreaga viaţă a Mariei Stuart. Căci astfel a dobândit o duşmancă aprigă, de neîmpăcat, în persoana celei mai puternice femei din Europa. O adevărată suverană poate oricând uita şi ierta multe; un singur lucru însă nu-l va putea uita şi ierta niciodată: acela de a i se fi pus sub semn de îndoială suveranitatea. Din acest moment – şi pe drept cuvânt – Elisabeta o va considera pe Maria Stuart rivala sa cea mai primejdioasă, pericolul şi ameninţarea continuă care planează asupra tronului ei. Oricâte vorbe, câte scrisori, câte amabilităţi s-au aşternut de-a lungul vieţii lor între cele două regine, singurul lucru adevărat, adânc care a existat între ele a fost ura oarbă, neîmpăcată; restul rămâne făţărnicie.

Pofta nesăţioasă, însoţită de gestul slab, lipsit de energie, acea jumătate de măsură adoptată de Curtea franceză, au pricinuit mai mult rău decât ar fi putut să pricinuiască o acţiune răspicată. Coroana simbolică de mucava înscrisă pe blazoanele Mariei Stuart a dus la o mai crâncenă vărsare de sânge decât ar fi putut-o provoca un război real pentru o coroană reală. O luptă deschisă ca o vâlvătaie ar fi clarificat odată pentru totdeauna situaţia, pe când această ură meschină, subterană, şireată s-a alimentat la infinit din propria ei substanţă, înveninând continuu şi distrugând în cele din urmă existenţa şi domnia celor două femei.

Pentru a prezenta perechii moştenitoare acest blazon împodobit cu însemnele coroanei engleze s-a ales ca moment marele turnir de la Paris, din iulie 1559, organizat

întru sărbătorirea păcii de la Canteau-Cambrésis. Henric al II-lea, regele-cavaler, participă el însuşi la această faimoasă întrecere cu lancea *„pour l'amour des dames”*[9]*;* numele doamnei întru cinstirea căreia suveranul are ambiţia să-şi frângă lancea în luptă nu constituie pentru nimeni o taină. Din loja ei, frumoasa şi trufaşa Diana de Poitiers priveşte în jos la amantul ei regesc. Numai că pe neaşteptate jocul galant se transformă într-unul grav cu consecinţe adânci în istoria lumii. Căpitanul Montgommery, comandantul corpului de gardă scoţian şi partener al suveranului la întrecere, îşi frânge lancea în luptă, dar nevrând să abandoneze se avântă într-o goană nebună pe urmele adversarului cu ciotul de lance rămas şi printr-un gest imprudent şi neprevăzut o aşchie a acesteia pătrunde prin viziera regelui şi-i zdrobeşte un ochi. Regele se prăvăleşte de pe cal, leşinat. Vigoarea neînfricatului Valois se ia la trântă cu moartea, dar aceasta sfârşeşte prin a-l răpune la 10 iulie 1559, sub ochii îngrijoraţi ai întregii familii ce-l veghează pe patul de suferinţă. La Curtea franceză, suverană deplină, veşnică şi atotputernică se dovedeşte a fi, până şi în această împrejurare tragică, Măria Sa Eticheta; părăsind castelul acesta nefast, unde pe neaşteptate a devenit văduvă, Caterina de Medicis se opreşte brusc înainte de a-i trece pragul. Din clipa aceasta nu ei i se cuvine întâietatea, ci celeilalte doamne care a devenit între timp regină. Ezitând, sfioasă şi tulburată, Maria Stuart, soţia noului suveran al Franţei, păşeşte înaintea fostei regine. Un singur pas şi copila de şaisprezece ani a trecut pragul care-o separă pentru totdeauna de semenii ei, dincolo, pe tărâmul înalt al puterii.

[9] În onoarea doamnelor (fr.) (n. tr.).

REGINĂ, VĂDUVĂ ŞI TOTUŞI REGINĂ

(Iulie, 1560 – August, 1561)

PE CÂT DE UŞOR I S-A DAT TOT CE POATE FI MAI preţios şi greu de dobândit pe lume: bucurie, glorie şi putere, pe atât de amăgitoare, de efemere se vor dovedi toate, de-a lungul existenţei tragice a Mariei Stuart. Înălţarea ei pe culmile demnităţilor omeneşti se aseamănă cu ţâşnirea şi strălucirea unei rachete luminoase într-un joc de artificii; la şase zile regină a Scoţiei; la şase ani logodnica celui mai puternic prinţ al Europei; la şaptesprezece ani regină a Franţei. Mâinile ei ţineau puterea şi capul coroana încă înainte de a fi fost conştientă de toate acestea. Dintr-un invizibil – şi se părea nesecat – car al abundenţei se revarsă asupra ei marile onoruri fără să le fi dorit, fără să le fi cucerit prin luptă, fără să-şi fi dat cea mai mică osteneală pentru dobândirea lor, fără a fi întreprins ceva prin care să le merite. Totul este moştenire, favoare şi dar. Ca într-un vis în care imaginile se succed cu ameţitoare repeziciune, şi din care nu rămâne decât impresia de zbor şi de intensă culoare, tot astfel se derulează filmul vieţii ei: veşminte de nuntă, veşminte de încoronare. Şi încă înainte de a deveni conştientă de sărbătoarea primăvăratică în care simţurile încep să i se trezească la viaţă, florile din jur s-au şi ofilit, spectacolul a luat sfârşit şi ea se trezeşte din vis dezamăgită, înşelată, prădată, la discreţia unei lumi care-i rămăsese străină. La vârsta când pentru semenii ei încep să înflorească speranţa, visul, încrederea, ea consumase toate victoriile, toate triumfurile posibile cu o asemenea rapiditate încât nu avusese încă timpul de a le savura în întregul lor. În această precipitare a destinului trebuie căutat germenele acelei neînţelese nelinişti, taina acelui permanent nesaţ ce-o va stăpâni la maturitate. Căci cine a

stat o dată în frunte, cine a fost o dată primul între semenii lui nu se va putea nicicând resemna la o viaţă măruntă, modestă, anonimă. Renunţarea şi uitarea sunt apanajul celor slabi. Cei puternici nu cunosc resemnarea, pentru ei existenţa e o luptă continuă cu tot, chiar şi cu destinul neprielnic.

Scurtă ca un vis va fi domnia ei în Franţa, ca un vis agitat, plin de spaime şi de nelinişti. În ziua încoronării la catedrala din Reims îi este dat să trăiască un unic moment de scurtă şi intensă fericire, când, într-o multicoloră splendoare, episcopul aşază pe creştetul palidului şi suferindului moştenitor coroana Franţei, iar ea, tânără regină, împodobită sărbătoreşte cu toate bijuteriile coroanei, străluceşte în mijlocul alaiului ca un lujer subţire de crin cu corola abia îmbobocită. În afara acestei ceremonii, se pare că nu apucă să mai aibă parte de alte serbări sau petreceri proaspăta regină a Franţei în scurtul timp al domniei ei. Atât de scurt şi atât de zbuciumat încât nu va mai apuca nici să-şi alcătuiască acea mult visată Curte a artelor şi a poeziei. Atât de scurt încât pictorii vremii nu vor apuca să zugrăvească portretele acestor delicaţi şi suavi monarhi-copii, cronicarii să le însemne, întru glorioasa lor pomenire, caracterele şi să le preamărească faptele, poporul să-i cunoască şi să-i iubească. Efemeră trecere prin istoria Franţei. Alungate parcă de un vânt potrivnic, cele două chipuri de copii superbi pălesc şi se şterg curând pentru a-şi lua locul de veci în galeria regilor Franţei. Căci Francisc al II-lea e bolnav şi moartea l-a însemnat de timpuriu, precum pădurarul înseamnă în pădure copacul sortit tăierii. Băiatul o simte adeseori şi ochii săi înfricoşaţi, osteniţi, împăienjeniţi, o mărturisesc. O creştere bruscă, nefirească, vine să adauge bolii o slăbire, o anemiere a organismului, o diminuare a puterii lui de rezistenţă. Doctorii îl înconjoară neîncetat şi-i recomandă linişte şi cât mai multă odihnă. Tânărul însă nu-i ascultă. Frumoasa şi atât de robusta lui soţie iubeşte cu pasiune vânătoarea şi sporturile. O aprigă

şi fierbinte ambiţie îl ţine deci şi pe el zile întregi în şa, extenuându-se în cavalcade nebune, ostenindu-şi trupul prea plăpând pentru o asemenea viaţă. Dar moartea nu se lasă înşelată de false demonstraţii de vigoare. Sângele moştenit de la bunicul său, Francisc I, sânge blestemat, îi hotărăşte destinul. Veşnic pradă acceselor de febră, mereu ţinut la pat, mereu claustrat în casă ori de câte ori se înăspreşte puţin vremea, băiatul exasperat de boală, înspăimântat de moarte, ostenit, devine curând o penibilă umbră, o jalnică arătare. La o Curte ca aceea a Franţei un asemenea rege se poate bucura cel mult de compătimire, nu şi de preţuire. În popor încep să circule pe seama lui poveşti dintre cele mai sinistre – că ar fi suferind de lepră şi că unicul leac ar fi să se îmbăieze în sânge de copii şi alte asemenea zvonuri oribile. Ţăranii îl urmăresc cu priviri întunecate, fără bucurie, când îl văd trecând ca o tristă fantomă călărind la pas pe lângă ogoarele lor. Nobilimea se adună tot mai mult în jurul Caterinei de Medicis şi a lui Carol, următorul moştenitor al tronului, pentru că este lesne de prevăzut că nişte mâini atât de slabe, atât de lipsite de forţă şi vigoare nu vor păstra multă vreme frânele domniei. Actele oficiale, decretele poartă, e drept, în josul lor un nume caligrafiat stângaci: „François”; adevărata politică, adevărata putere însă este în mâinile familiei de Guise. Singurul lucru de care regele se agaţă cu disperare, pentru care aruncă în luptă voinţă, ambiţie, şi toată forţa care i-a mai rămas este viaţa.

O astfel de convieţuire alături de un bolnav care solicită fără încetare îngrijiri speciale şi o neîntreruptă veghe nu se poate numi o căsnicie fericită, în cazul în care admitem că a fost o căsnicie reală. Adevărul este că nimic, nici măcar vreun zvon – şi este de-a dreptul uimitor şi revelator faptul că la o Curte atât de clevetitoare, iscoditoare şi zeflemistă, la care Brantôme a consemnat în a sa *Vies des dames galantes,* fiecare aventură amoroasă, n-a circulat nici măcar o singură bârfă, o singură suspiciune pe seama purtării Mariei Stuart – nu ne dă temeiul să ne îndoim de armonia şi buna înţelegere care a domnit între cei doi soţi,

atât de nepotriviţi, înainte de a fi devenit soţi – prin raţiuni de stat – cei doi au fost prieteni din copilărie, tovarăşi de joacă, şi sufletele lor s-au legat şi unit încă din adolescenţă printr-o altă legătură decât aceea erotică. Vremea marilor pasiuni răscolitoare, a profundului devotament n-a venit încă pentru Maria Stuart, căci e greu de presupus că băiatul plăpând, consumat de febră, ar fi putut să trezească la adevărata viaţă sufletul tumultuos, dar încă bine zăgăzuit al tinerei regine. Cert este însă că nu i se pot reproşa acestei nevârstnice soţii frivolităţi sau nepăsare faţă de suferinţele soţului. Dimpotrivă, ea îl îngrijeşte cu nespusă blândeţe, cu răbdare şi duioşie. Căci, la urma urmei, dincolo de natura şi profunzimea sentimentelor ce-o leagă de François, nu se poate ca mintea ei limpede să nu-i fi spus că toată puterea şi gloria ei atârnă, ca de un fir de păr, de suflarea slabă şi de pulsul precipitat al acestui biet băiat bolnav, că numai atâta vreme cât el va trăi ea va rămâne regină.

Şi ca şi cum n-ar fi de ajuns permanenta grijă şi neliniştea pentru a înnoura cerul acestei atât de scurte domnii, vin să se mai adauge şi alte necazuri: răscoala hughenoţilor cu rebeliunea de la Amboise ameninţă însăşi viaţa perechii regale. Iar după represiune îi revine Mariei Stuart o grea şi tristă îndatorire, aceea de a asista la execuţia răsculaţilor. După serbarea strălucitoare a încoronării de la Reims, prima ceremonie oficială căreia trebuie să-i facă faţă regina, şi a cărei imagine sinistră se va suprapune celeilalte, este acest spectacol cutremurător, al călăului cu secure, al tăierii capului pe butuc, spectacol care închide în el însuşi avertismentul propriei morţi.

Apoi o altă veste dureroasă se abate asupra ei: în iunie 1560 moare Maria de Guise, lăsând ţara, asupra căreia domnea în locul Mariei Stuart, în plină răscoală şi dezbinare religioasă şi hărţuită de trupele engleze care atacau la hotare şi care pătrunseseră adânc în teritoriul Scoţiei.

Aşadar în locul toaletelor strălucite, veşminte de doliu, în locul muzicii şi al dansului, tăcere îndurerată. Dar acesta nu este decât începutul. François este pe zi ce trece mai slăbit, nu se mai poate ţine pe picioare şi trebuie purtat pe braţe.

În cele din urmă sângele lui putred învinge şi răpune viaţa din el: după un ultim acces purulent izbucnit în ureche, se stinge din viaţă în cumplite suferinţe la 6 decembrie 1560, Francisc al II-lea, regele francezilor.

Şi din nou în preajma unui pat de moarte, Maria Stuart şi Caterina de Medicis schimbă între ele rolurile. Abia stinsă ultima suflare a lui Francisc al II-lea, şi Maria Stuart încetează de a mai fi regină a Franţei. Rangul şi locul ei este acum al doilea, ea trebuie să păşească în urma Caterinei de Medicis. Un an, atât a ţinut visul ei de glorie, domnia ei ca regină a Franţei. Este din nou numai ceea ce s-a născut, numai ceva ce va muri: regină a Scoţiei.

Ceremonialul Curţii franceze fixase la patruzeci de zile doliul cel mare al unei văduve de rege. El constă dintr-o strictă şi riguroasă izolare în apartamentul propriu. În primele două săptămâni văduvei îi este interzis să primească, în întunecata ei recluziune, pe altcineva în afara noului rege sau a rudelor celor mai apropiate. Sunt cele patruzeci de zile ale „doliului alb”. Pentru că o văduvă de rege nu se îmbracă în negru ca femeile din popor. Ea trebuie să poarte pe cap o bonetă albă care-i înconjoară şi subliniază paloarea chipului. Rochie albă din brocart, pantofi şi ciorapi albi şi peste tot acest noian de alb un voal cernit.

Astfel o zugrăveşte Janet în cunoscutu-i tablou şi tot astfel o înfăţişează Ronsard:

„Un crespe long, subtil et délié
Ply contre ply, retors et replié
Habit de deuil, vous sert de couverture,
Depuis le chef jusques ŕ la ceinture.
Qui s’enfle ainsi qu’un voile quand le
Soufle la barque et la cingle en avant.
De tels habits vous étiez accoutrée
Partant, hélas! de la belle contrée
Dont aviez eu le sceptre dans la main,
Lorsque, pensive et baignant votre sein

Du beau cristal de vos larmes coulées
Triste marchiez par les longues allées
Du grand jardin de ce royal chateau
Qui prend son nom de la beauté des eaux".[10]

Nicăieri mai bine ca în versurile citate nu ne sunt sugerate trăsăturile vaporoase şi dulci ale acestei figuri. Neliniştea, neastâmpărul din ochi sunt înlocuite de o privire melancolică, dusă pe gânduri, încărcată de acea seriozitate nostalgică pe care o conferă meditaţia şi conştiinţa de sine; albul imaculat, uniform al veşmintelor, lipsit de orice podoabă pune în lumină paloarea străvezie a pielii. Înalta ei nobleţe, demnitatea cu care natura o învestise sunt mult mai evidente în acest portret de doliu ce-o înfăţişează în toată simplitatea ei, decât în acele tablouri în care e prezentată conform rangului ei, împovărată de bijuterii şi de însemnele puterii.

Sufletul copilei-văduve este cuprins de o tristeţe apăsătoare, de o nesfârşită melancolie, de o grea singurătate, de sentimentul dureros al înstrăinării, al părăsirii. Aceste sentimente le va revărsa, din preaplinul inimii ei, în versuri a căror sinceritate şi putere de convingere sunt demne de pana maestrului şi învăţătorului ei, Ronsard. Dacă în viaţa politică a reginei, s-a întâmplat adesea – conştientă sau nu – ca minciuna să încurce sau să descurce iţele complicate ale guvernării, în lumea poeziei sufletul ei s-a păstrat pur

---

[10] *„Un văl lung, subtil şi desfăcut*
În pliuri, rotunjit şi îndoit
Veşmânt de doliu te-acopere toată,
Din creştet până-n talie,
Care se umflă întocmai ca pânza când vântul
Bate asupra bărcii şi-o biciuieşte înainte.
Astfel ai fost înveşmântată
Plecând, vai! de pe frumoasele meleaguri
Al căror sceptru l-ai ţinut în mână,
Când, gânditoare şi cu pieptul scăldat
În lacrimile-ţi şiroind, precum un frumos cristal,
Tristă mergeai pe lungile alei
Din grădina întinsă a acestui castel regal
Care-şi trage numele din frumuseţea apelor". (fr.) (n. tr.).

iar versul şi-a menţinut până la capăt transparenţa de cristal a sincerităţii. Iată o litanie în care îşi cântă jalea şi singurătatea ce-o cuprind după moartea soţului:

„Sans cesse mon coeur sent
Le regret d'un absent
Si parfois vers les cieux
Viens à dresser ma veue
Le doux trait de ses yeux
Je vois dans une nue;
Soudain je vois dans l'eau
Comme dans un tombeau
Si je suis en repos
Sommeillant sur ma couche,
Je le sens qu'il me touche
En labeur, en recoy
Toujour est près de moy".[11]

Regretul adânc al Mariei Stuart după Francisc al II-lea era fără îndoială mai mult decât o metaforă poetică. Prin pierderea acestui prieten îndatoritor şi gentil, a acestui camarad afectuos, care fusese soţul ei, ea îşi pierde situaţia şi rangul, puterea şi siguranţa. Din prima doamnă a ţării, din stăpână atotputernică devine a doua în rang, de fapt o simplă tolerată, o pensionară din graţia succesorului. Nu este numai trecerea de la un rang superior la unul cu o treaptă mai jos, ci o coborâre mult mai radicală, mai

---

[11] *„Inima mea simte neîncetat*
Regretul după cel absent
Când uneori către ceruri
Îmi înalţ privirea
Dulcea rază a privirii lui
O zăresc într-un nor;
Deodată o văd în apă
Ca într-un mormânt.
Când mă odihnesc
Dormitând în aşternutul meu
Simt că mă atinge;
La lucru, în odihnă
Mereu este alături de mine. (fr.) (n. tr.).

umilitoare, de la regină, la supusă. Acest lucru avea să-l simtă curând copila-văduvă cu atât mai mult cu cât aceea care-i ia locul, Caterina de Medicis, i se dovedeşte ostilă. Printr-o vorbă nesocotită – ireparabilă greşeală – se pare că Maria Stuart o jignise cândva pe vanitoasa şi perfida ei succesoare, exprimându-şi cu nechibzuinţă dispreţul pentru originea modestă a „odraslei de negustor”, ea, descendentă a nenumărate generaţii de regi. Lipsită de experienţă şi de sfătuitori înţelepţi şi având o fire voluntară, un temperament impetuos, ea va comite asemenea greşeli de tact faţă de nişte rivale atotputernice precum Caterina de Medicis sau Elisabeta a Angliei, care o vor costa foarte scump. Căci nicio jignire nu este mai adâncă şi mai de nevindecat decât aceea adusă orgoliului unor femei puternice. Ele nu vor uita şi nu vor ierta niciodată. Caterina de Medicis îşi oblojise în taină rănile vanităţii sale, ţinându-şi bine în frâu ambiţiile vreme de două decenii cât a durat supremaţia, la Curtea franceză, a Dianei de Poitiers, favorita regelui, şi scurta domnie a Mariei Stuart. Dar odată ajunsă stăpână pe situaţie şi pe putere va şti să-şi reverse aspra-i autoritate, să-şi manifeste pe faţă şi fără menajamente ura mocnită ce o nutrea celor două femei căzute în dizgraţie.

Maria Stuart nu se va împăca niciodată cu rangul şi locul la care o redusese starea de văduvie. Va izbucni acum în inima ei trăsătura caracteristică a acestui temperament, până atunci adormită undeva, în adâncuri: o neînduplecată, virilă şi aspră mândrie. Sufletul ei semeţ înclină o clipă, în acest greu moment de restrişte, să părăsească totul – după principiul: sau totul sau nimic – şi să se izoleze în liniştea şi singurătatea unei mânăstiri, în anonimat şi modestie de vreme ce i se luase singurul loc pe care-l putea accepta în lume: cel dintâi. Dar tentaţiile vieţii exercită asupra acestei tinere femei de numai optsprezece ani, înzestrată cu o fire atât de pătimaşă, încă nenumărate şi irezistibile seducţii. Cu atât mai mult cu cât o altă coroană la fel de preţioasă, începe să sclipească înaintea ochilor ei. Ambasadorul spaniol se prezintă în numele regelui său ca pretendent la

mâna proaspetei văduve pentru Don Carlos, moştenitorul regal al celor două lumi, Lumea Veche şi Lumea Nouă. Curtea austriacă nu întârzie nici ea să-şi trimită în taină negociatorii, regii Suediei şi Danemarcei, se întrec în a-i cere mâna şi a-i oferi coroana. Şi chiar în afara acestor strălucitoare perspective ea continuă, de fapt, prin dreptul ei ereditar, să fie regină a Scoţiei şi n-a renunţat formal nici la pretenţiile asupra coroanei Angliei a cărei succesoare legală se consideră încă. Iată aşadar că viitorul se deschide promiţător în faţa atât de tinerei văduve de rege a cărei frumuseţe, feciorelnică încă, ajunsese abia acum la deplina ei împlinire. Numai că de data aceasta oricâte promisiuni ar închide în el viitorul, pentru a fi transformate în realităţi va fi nevoie de luptă. Nimic de acum înainte nu va mai cădea din cer în mâinile întinse ale Mariei Stuart. Totul va trebui cucerit, smuls cu forţa din mâini ostile şi va fi nevoie, pentru a ieşi victorioasă din asemenea luptă, să-şi arunce în joc calităţi necunoscute ei până atunci: abilitate, tact, stăruinţă şi multă răbdare. Şansele de a învinge sunt însă mari; tânăra regină are de partea ei forţe invincibile: o inimă mândră şi îndrăzneaţă de bărbat, ascunsă într-un trup palpitând de viaţă şi de o fragedă, fierbinte, înfloritoare tinereţe şi frumuseţe. Înarmată astfel şi în plus cu multă hotărâre, Maria Stuart începe lupta pentru ceea ce i se cuvenea.

Fără îndoială că nu-i va fi fost câtuşi de puţin uşor să se despartă de Franţa. Scoţia, întunecată şi rece, rămâne pentru ea o îndepărtată, străină amintire a unei şi mai îndepărtate copilării, pe când Franţa cea veselă, voluptuoasă, bogată şi atât de dulce i-a devenit adevărata patrie. Aici, pe pământ francez, sunt rudele dinspre mamă, care o înconjoară cu dragostea lor; aici, castelele strălucitoare unde a fost atât de fericită, aici poeţii care o preţuiesc şi o glorifică şi, mai presus de toate, aici se află farmecul acelei vieţi exuberante, cavalereşti de care se simte atras şi legat pentru totdeauna sufletul ei. E atât de greu să părăseşti toate astea! De aceea plecarea e

amânată mereu sub vreun pretext sau altul, împotriva repetatelor şi stăruitoarelor chemări din ţară, din patria ei îndepărtată şi rece. În vederea plecării îşi propune un adevărat ceremonial care să-i prelungească de fapt rămânerea. Îşi vizitează pe îndelete rudele de la Nancy şi Joinville; se stabileşte, pentru scurtă vreme la Reims, oraşul strălucitelor încoronări unde succesorul tronului, Carol al IX-lea, cumnatul ei în vârstă de zece ani primeşte coroana. Ca sub avertismentul unei sumbre presimţiri, căreia nu vrea să-i dea glas, zăboveşte mereu ba ici, ba colo, îşi amână întruna plecarea ca şi cum s-ar aştepta dintr-o clipă într-alta să intervină ceva definitiv şi fatal care s-o împiedice să se mai întoarcă în Scoţia. Căci oricât de nepricepută în treburile statului, oricât de lipsită de experienţă ar fi fost la cei optsprezece ani ai ei, un lucru trebuie să-i fi apărut clar şi anume că pe pământ scoţian va avea de înfruntat grele încercări.

Iată cum se prezenta situaţia în Scoţia în acel moment: după moartea mamei sale care condusese ţara în absenţa ei în calitate de regentă, nobilimea protestantă, care-i era ostilă în mod făţiş, pusese mâna pe putere. Reîntoarcerea reginei, catolică ferventă, educată în cultul unei religii profund odioase nobilimii era departe de a fi pe plac. La Londra, ambasadorul englez aduce, nu fără satisfacţie, vestea că lorzii scoţieni încearcă să obţină amânarea cu câteva luni a revenirii în patrie a reginei şi că dacă ar fi posibil aceştia s-ar lipsi de plăcerea de a o mai revedea vreodată. Dealtfel ţesuseră împotriva reginei, încă înainte de moartea mamei sale, un întreg păienjeniş de intrigi. Printre altele propuseseră reginei Angliei ca soţ pe contele de Arran, protestant şi pretendent cu şanse serioase la tronul Scoţiei, sperând să-i ofere astfel Elisabetei coroana Mariei Stuart. Propriul ei frate vitreg – James Stuart, conte de Moray vine la Paris – învestit, se pare, cu împuterniciri confidenţiale de către parlamentul scoţian şi jucând un rol cu atât mai dubios cu cât asupră-i plana bănuiala că ar fi în solda Elisabetei. Singurul mod de a pune capăt acestui nesfârşit şir de intrigi care mai de care mai tenebroase şi

mai perfide este întoarcerea grabnică în ţară. Numai dând dovadă de bărbăţie şi curaj îşi poate păstra tronul moştenit din moşi-strămoşi.

Şi pentru a nu se vedea jefuită de dreptul ei ereditar, pentru a nu fi nevoită să asiste la propria-i detronare, a doua oară în acelaşi an, Maria Stuart se hotărăşte să se întoarcă în patria ei, unde n-o chemau cu gânduri curate suflete cinstite şi devotate, ci doar voci viclene şi amăgitoare pe care ea le asculta cu inima grea de presimţiri negre.

Înainte încă de a păşi pe pământul patriei Maria Stuart avea să simtă că în apropierea ei se află o Anglie a cărei suverană nu-i e prietenă. Cecil, ministru şi sfătuitorul cel mai apropiat al Elisabetei, nu se dă în lături de la nimic pentru a-i face viaţa grea celei care cu atâta nechibzuinţă provocase orgoliul suveranei sale. „Cu cât situaţia reginei Scoţiei – îi spunea el – va rămâne mai multă vreme incertă cu atât mai bine pentru cauza majestăţii-voastre.” Căci amintirea acelei greşeli grosolane a Mariei Stuart, de a-şi înscrie coroana engleză pe blazonul şi în actele oficiale, nu s-a şters încă. Elisabeta se mai simte încă frustrată cu toate că între timp delegaţi ai parlamentului scoţian au încheiat la Edinburgh un tratat prin care, în numele Mariei Stuart, recunosc definitiv în Elisabeta regina legitimă a Angliei. Numai că şi de data aceasta, eschivându-se sub diferite pretexte de a clarifica, prin semnătura ei, această situaţie – dealtfel cât se poate de clară – Maria Stuart lasă să planeze din nou echivocul asupra punctului ei de vedere, păstrându-şi astfel o portiţă prin care să strecoare la nevoie pretenţiile sale asupra coroanei engleze. Căci, după cum se va vedea, nu se va lăsa convinsă niciodată, până la sfârşitul vieţii ei să consimtă la renunţarea a ceea ce consideră ea a fi moştenirea ei legitimă.

Elisabeta nu se poate însă resemna la această perpetuă situaţie îndoielnică, la această echilibristică între a fi sau a nu fi recunoscută ca suverană atotputernică. Faptul că ambasadorii Scoţiei au semnat în numele reginei lor tratatul

de la Edinburgh presupune îndatorirea Mariei Stuart de a respecta cu sfinţenie această semnătură, declară ea. Totuşi o asemenea recunoaştere *sub rosa,* o făgăduială care poate fi încălcată în orice moment ca fiind neavenită este departe de a o mulţumi. Ea, ca domnitoare, de religie protestantă, a unei ţări pe jumătate catolice, este conştientă că nu-i e ameninţată numai coroana ci şi însăşi viaţa. Pentru ea nu va exista linişte şi siguranţă, atâta vreme cât pretendenta rivală nu va renunţa la domnie în mod public şi oficial.

Că în acest conflict dreptatea este de partea Elisabetei nu încape îndoială. Greşeala ei va consta însă în mijloacele, nu dintre cele mai loiale şi generoase, de a-l aplana. La o dispută între două femei oarecare ne putem aştepta să asistăm la nenumărate împunsături, mai mult sau mai puţin mărunte. Iată că din păcate şi între două regine lucrurile se petrec la fel. Elisabeta, suverana atât de echilibrată, de stăpână pe sine, pare a-şi fi pierdut în cazul de faţă, sângele rece, regeasca ei măsură, cât şi tactul subtil bine cunoscut, dând frâu liber pornirilor de femeie jignită. Pentru călătoria în Scoţia Maria Stuart solicită, mai mult de formă – gest de pură curtoazie oficială, conform uzanţelor, faţă de regina Angliei – un *„safe-conduct”* ceea ce ar echivala cu o viză de tranzit. Cu mai multă înţelepciune, Elisabeta s-ar fi putut folosi de acest prilej pentru a da o altă turnură mai amabilă relaţiilor lor. Este însă rândul ei să săvârşească o greşeală şi încă una lipsită de cea mai elementară politeţe: refuză să-i acorde *safe-conduct*-ul până ce nu va semna tratatul de la Edinburgh. Această ofensă în plus – între multele pe care cele două femei-suverane şi le vor arunca una alteia – nu va duce la nimic bun.

Minima discreţie ce mai învăluia până la acest punct conflictul dintre ele se spulberă, două pietre tari se ciocnesc, două nemăsurate mândrii se înfruntă pe faţă, cu încrâncenare.

Maria Stuart convoacă imediat pe ambasadorul englez şi în prezenţa lui se dezlănţuie impetuos, dând glas indignării ei pătimaşe:

— Nu puteam fi mai lovită şi mai adânc umilită decât am

fost prin refuzul suveranei voastre de a-mi acorda această favoare de care nu aveam nici cea mai mică nevoie şi pe care nimic nu mă obliga să o cer. Pentru călătoriile mele am tot atâta nevoie de încuviinţarea ei pe cât are ea nevoie de a mea pentru călătoriile ei. Mă pot întoarce în ţara mea lipsindu-mă şi de paşaport şi de aprobarea ei. Trebuie să vă reamintesc eu că atunci când am venit în această ţară, răposatul dumneavoastră rege mi-a pus în cale toate piedicile, n-a precupeţit nimic pentru a mă împiedica să întreprind această călătorie, pentru a mă face ostatică? Şi totuşi iată că am trecut marea şi am ajuns cu bine pe pământ francez, fără a mă împiedica de niciunul din neajunsurile pe care mi le puseserăţi în cale. Vă asigur, domnule ambasador că voi găsi şi de data aceasta calea şi mijloacele de a reface în sens invers călătoria şi de a ajunge acasă cu ajutorul celor ce-mi sunt prieteni devotaţi. Mi-aţi vorbit despre o apropiere între regina dumneavoastră şi mine ca despre un lucru profitabil pentru amândouă. Am acum motive să mă îndoiesc că acesta este şi punctul ei de vedere, căci altfel n-ar fi tratat cu atât de puţină amabilitate cererea mea. Trebuie să înţeleg că ea preţuieşte mai mult prietenia acelor supuşi ai mei care preferă să nu-mi dea ascultare, decât pe a suveranei lor, egală ei în rang, chiar dacă mai puţin înţeleaptă şi plină de experienţă în ale domniei decât ea, totuşi regină şi în plus rudă apropiată, vecină apropiată. Nu i-am cerut altceva decât prietenia. Nu caut să-i creez neajunsuri, să provoc tulburări în ţara ei nici nu duc tratative secrete cu supuşii ei, deşi ştiu că mulţi nu aşteaptă decât o astfel de propunere din parte-mi.

O ameninţare pe cât de gravă pe atât de imprudentă. Căci încă înainte de a păşi pe pământ scoţian, ea îşi descoperă intenţia de a încerca la nevoie să-şi submineze rivala în însăşi ţara ei. Ambasadorul încearcă să se eschiveze – în limitele politeţei – de la un răspuns categoric. Neînţelegerea, spune el, a pornit de la faptul că Maria Stuart şi-a înscris în armorii titlul coroanei engleze. La aceasta, replica soseşte prompt:

— Domnule ambasador, faptul la care vă referiţi s-a petrecut pe vremea când mă aflam – date fiind împrejurările – sub totala influenţă a regelui Henri, socrul meu, şi a regelui Francisc, soţul meu, şi nu cred că port răspunderea acestui lucru. Ştiţi bine că după moartea lor n-am mai purtat niciodată nici blazonul, nici titlul de regină a Angliei, fapt care, cred, ar fi putut să reprezinte o garanţie a atitudinii mele pentru regina dumneavoastră. Şi, dealtfel, înscrierea acestor însemne în armoriile mele nu constituie o înjosire pentru Anglia, atâta vreme cât Anglia nu se simte dezonorată de faptul că ele împodobesc blazonul unei alte persoane al cărei rang este mai puţin înalt decât al meu, şi a cărei înrudire cu familia domnitoare este indiscutabil mai îndepărtată decât a mea. Căci nu trebuie să uităm că dintre cele două surori ale regelui, ale tatălui Elisabetei, cea mai în vârstă mi-a fost bunică.

Printr-o abilă întorsătură de frază, Maria Stuart ţine şi de data aceasta să reamintească originea ei descinzând dintr-o mai veche spiţă regală şi prin aceasta să-şi afirme din nou convingerea asupra dreptului ei legitim la succesiune. Împăciuitor, ambasadorul englez încearcă să aplaneze penibilul incident şi insistă pe lângă Maria Stuart să-şi onoreze cuvântul, şi să semneze tratatul de la Edinburgh ca o garanţie a unei posibile armonii pentru viitor. Ca şi în alte dăţi când fusese adus în discuţie acest subiect delicat, Maria Stuart, departe de a manifesta o atitudine hotărâtă, recurge la felurite pretexte pentru a amâna răspunsul răspicat. Oricum – încearcă să se eschiveze ea – nu poate semna un document de atare importanţă înainte de a se consulta cu parlamentul scoţian. Cât despre ambasador, acesta se dovedeşte la fel de puţin dispus să cedeze şi să angajeze în vreun fel numele Elisabetei. Ca de fiecare dată când tratativele ating un punct nevralgic şi când pentru continuarea lor e nevoie ca una dintre cele două regine să cedeze cât de puţin, să se arate cât de cât conciliantă, iese la iveală lipsa lor de bună-credinţă în ceea ce priveşte aşa-zisa dorinţă de înţelegere. Fiecare se cramponează de punctul ei de vedere, jocul se prelungeşte la infinit, ia o

întorsătură tragică. Brusc Maria Stuart curmă tratativele printr-o hotărâre impulsivă care are ceva din stridenţa sfâşierii violente a unei pânze:

— Dacă pregătirile mele n-ar fi atât de avansate, poate că suverana dumneavoastră ar fi putut împiedica această călătorie. Aşa cum stau lucrurile însă acum, nu-mi rămâne altceva de făcut decât să înfrunt situaţia, cu orice risc. Nădăjduiesc că vântul îmi va fi prielnic spre a putea evita coasta engleză. Iar dacă nu, regina voastră mă va avea în mână. Şi dacă inima ei se va dovedi atât de crudă încât să-mi dorească moartea, ei bine, va avea ceea ce doreşte. Pentru mine aceasta ar fi o soluţie mai bună decât viaţa. Facă-se voia Domnului!

Ca întotdeauna în momentele cruciale răsună în cuvintele Mariei Stuart fermitatea şi îndrăzneala unei regine conştiente de demnitatea rangului ei. De obicei lăsătoare din fire, neglijentă, uşuratică uneori, înclinată mai degrabă spre plăceri decât spre luptă, femeia aceasta, atât de femeie pe toate planurile, devine cutezătoare, neînduplecată, de neclintit în hotărârile ce le ia de îndată ce-i sunt încălcate drepturile ei de regină. Mai bine să moară decât să cedeze, mai bine o nebunie regească decât o măruntă slăbiciune. Ambasadorul, surprins de o asemenea reacţie bruscă, raportează insuccesul la Londra şi Elisabeta abilă, mlădioasă şi prudentă în politica ei, găseşte că a întins prea mult coarda, fapt pentru care se grăbeşte să se arate generoasă. Paşaportul atât de mult târguit, este redactat şi expediat la Calais; prea târziu însă, fiindcă de două zile Maria Stuart, hotărâtă să înfrunte primejdia unei ciocniri cu piraţii englezi ce cutreierau Canalul Mânecii, a părăsit Franţa. Siguranţei dobândite cu preţul unei umiliri ea îi preferă primejdia pe care o înfruntă liberă şi cutezătoare. Şi astfel Elisabeta a ratat unicul prilej de a fi mărinimoasă cu rivala sa, de a o întâmpina ca oaspete pe pământul ei, îndatorând-o. Raţiunea şi politica au rareori acelaşi drum. Şi poate că în spatele fiecărui moment dramatic din istoria omenirii se ascunde o ocazie pierdută.

Momentul despărţirii de Franţa, cu tot ce are mai fastuos, mai spectaculos ceremonialul francez este ca strălucirea unui apus de soare care cu ultimele raze aureşte peisajul înainte de a-l umbri cenuşiul înserării. Escorta şi ceremonia despărţirii vor fi pe măsura acelora ce-au însoţit-o pe timpul când, copilă-logodnică pătrundea pe pământ francez. Nu este numai o manifestare duioasă această paradă a despărţirii ci şi o demonstraţie în faţa întregii lumi: regina Scoţiei nu se întoarce în patria sa ca o biată văduvă, ca o femeie părăsită de prieteni, slabă, neînsemnată; alături de ea se află puternica Franţă ce-o preţuieşte, o ocroteşte şi-o onorează cu armele şi însemnele ei. De la Saint-Germain până la Calais este însoţită de o impresionantă cavalcadă. Toată elita nobilimii franceze este prezentă; cai împodobiţi, zăngănit de arme, platoşe aurite şi somptuoase, într-un cuvânt acel lux orbitor şi inegalabil, caracteristic Renaşterii franceze. În fruntea alaiului înaintează trăsurile de gală cu cei trei unchi ai ei: ducele de Guise, cardinalii de Lorena şi de Guise. Cele patru Marii, prietene devotate, care o însoţesc, înalte doamne, poeţi, cântăreţi, paji, servitorime completează cortegiul. La urmă, care încărcate cu bogăţii: mobile preţioase, obiecte de valoare, bijuteriile coroanei, transportate într-un sipet ferecat. Maria Stuart părăseşte patria sufletului ei, ea o regină, înconjurată de aceeaşi preţuire, însoţită de aceleaşi onoruri, entuziasm şi măreţie ca în ziua când, a păşit pentru prima oară pe acest pământ. Ceea ce lipseşte este bucuria ce-i umplea odinioară ochii, încântătoarea neştiinţă şi acea minunată şi totală lipsă de griji. Despărţirile au ceva din melancolia asfinţitului: o blândă strălucire care ascunde în ea avertismentul întunericului.

Strălucitul alai o însoţeşte până la Calais. De aici, nobilii domni şi înaltele doamne se întorc acasă. Mâine, la Luvru, cu aceeaşi nepăsătoare graţie şi eleganţă, vor sluji un alt rege, ca nişte desăvârşiţi curteni aserviţi titlului şi nu omului. De îndată ce vântul va umfla pânzele galionului pornit spre ceţoasele meleaguri nordice, pe urmele lui se va

aşterne uitarea.

În clipa despărţirii chiar, în timp ce genunchiul lor se pleca în faţa Mariei Stuart, în timp ce ochii lor se ridicau asupra ei cu o devotată, încântată privire încărcată de adoraţie, în timp ce gura lor făgăduia nesfârşită credinţă, inimile lor se despărţeau de ea pentru totdeauna. Tot acest cortegiu fastuos, toată această patetică despărţire reprezenta pentru cavalerii ce-o însoţiseră la plecare o simplă ceremonie şi nimic mai mult, cum tot o simplă ceremonie era pentru ei o încoronare sau o înmormântare.

Singuri poeţii, a căror sensibilitate penetrantă discerne sensul şi miezul lucrurilor, se simt cu adevărat copleşiţi de tristeţe la plecarea Mariei Stuart. Pentru ei, odată cu tânăra regină, la Curtea căreia arta, frumuseţea şi voioşia ar fi fost suverane, părăsesc şi muzele Franţa. Îi aşteaptă ani întunecaţi, certuri politice, dramatice şi sângeroase evenimente, lupte religioase, revolta hughenoţilor, Noaptea Sfântului Bartolomeu; vine vremea tristă a fanaticilor, a prea zeloşilor. S-au dus frumoasele zile ale romantismului, ale cavalerismului, ale frumuseţii şi seninătăţii lipsite de povara grijilor. Strălucirea artelor păleşte. Pe cerul înnegurat de urgiile războinice stelele luminoase ale poeţilor din constelaţia Pleiadei se sting. Cu Maria Stuart, spun poeţii, pleacă bucuria, încetează zborul liber şi graţios al spiritului:

„Ce jour le même voile emporta loin de France
Les Muses, qui songoient y faire demeurance.”[12]

Ronsard, înflăcărat admirator al tinerei regine în preajma căreia tinereţea şi graţia erau contaminante, fixează pentru ultima oară, în momentul despărţirii, în versuri înaripate, farmecul aceleia care dispare pentru totdeauna. Toată tristeţea acestei plecări este conţinută în elegia *Au départ.*

„Comment pourraient chanter les bouches des poétes

---

[12] *„În această zi aceeaşi pânză a dus departe de Franţa*
Muzele care-şi puseseră în gând să-şi afle aici sălaşul.” (fr.) (n. tr.).

Quand, par votre départ les Muses sont muettes?
Tout ce qui est de beau ne se garde longtemps,
Les roses et les lys ne rčgnent qu'un printemps.
Ainsi votre beauté seulement apparue
Quinze ans en notre France, est soudain disparue,
Comme on voit d'un éclair s'évanouir le trait,
Et d'elle n'a laissé sinon que le regret,
Sinon le déplaisir qui me remet sans cesse
An coeur le souvenir d'une telle princesse."[13]

Pe cât de repede va fi dată uitării fosta regină de către fosta ei Curte, pe atât de stăruitoare va rămâne memoria ei în inimile poeţilor. Şi dacă dragostea lor o înconjura cu graţioasele catrene pe vremea fericită când le era regină cu atât mai mult o vor iubi şi o vor slăvi acum când singurătatea şi mâhnirea o învestesc cu o nouă şi mai înaltă coroană. Devotamentul lor o va însoţi până la capăt. Când un erou face din viaţa lui reală, prin patetismul dramatic cu care şi-o trăieşte, o adevărată legendă, poeţii vor fi gata oricând s-o recreeze, iarăşi şi iarăşi, făcând din legendă o existenţă vie, mereu nouă.

În portul Calais alaiul este întâmpinat de un maiestuos galion alb, un vas amiral deasupra căruia flutură cele două drapele: francez şi scoţian.

Odată cu Maria Stuart urcă pe punte cei trei principi, unchii ei, cele patru Marii, nelipsite prietene, cavaleri şi nobili de seamă. De o parte şi de alta a vasului amiral alte două corăbii formează escorta. Când totul e gata de

---

[13] *„Cum ar mai putea să cânte glasurile poeţilor*
Când prin plecarea voastră muzele sunt mute?
Tot ce e frumos nu durează mult timp
Trandafirii şi crinii nu domnesc decât o primăvară.
Tot astfel frumuseţea voastră apărută
Acum cincisprezece ani în Franţa noastră a dispărut
Aşa cum se vede pierind urma unui fulger.
Şi-n urma ei n-a lăsat decât regretul,
Decât amărăciunea care-mi readuce neîncetat
În inimă amintirea unei asemenea prinţese." (fr.) (n. tr.).

plecare, când marinarii întind pânzele şi vasul este pe punctul de a părăsi portul un incident tragic intervine ca o prevestire rea şi tulbură odată mai mult sufletul şi aşa tulburat de durerea despărţirii şi bântuit de presimţiri negre, al Mariei Stuart: în larg o barcă este sfărâmată de furtună şi oamenii sunt înghiţiţi de valuri. Aceasta este prima imagine ce se înfăţişează ochilor ei în chiar clipa când părăseşte fericitul ţinut al primei tinereţi pentru a se înapoia în patria pe care o are de cârmuit. Deprimant simbol această barcă rău cârmuită, izbită şi sfărâmată de urgia unei mări în furtună. Poate ameninţarea ce-o desluşeşte în el, poate nostalgia după acest pământ atât de iubit unde a cunoscut fericirea şi unde – inima i-o spune – nu se va mai întoarce niciodată, îi îngreuiază atât despărţirea. Odată pornită în larg, privirea ei, împânzită de lacrimi, se agaţă cu deznădejde de acest ţărm tot mai îndepărtat, unde au rămas anii ei tineri şi cei mai frumoşi, viaţa aceea strălucitoare, senină, ocrotită de griji. Este impresionantă descrierea despărţirii înfăţişată de Brantôme: *„De îndată ce corabia a părăsit portul şi o briză uşoară s-a făcut simţită, mateloţii au început să întindă pânzele. Dreaptă, în bătaia vântului, sprijinindu-se cu mâinile de pupă, cu lacrimi amare şiroindu-i pe obraji, cu umerii zguduiţi de suspine, cu minunaţii ei ochi aţintiţi asupra portului tot mai îndepărtat pe care-l părăsise, ea nu conteni până la căderea nopţii să rostească într-o şoaptă sfâşietoare. «Rămâi cu bine Franţa, adio Franţa». Toţi o roagă să renunţe, să înceteze, să coboare în cabina ei şi să se odihnească, dar ea respinge cu hotărâre orice propunere. I se aranjează atunci un adăpost pe covertă. Ea acceptă să se odihnească lăsând vorbă secundului s-o trezească de îndată ce se luminează de ziuă ca să mai poată zări o dată, în depărtare, pământul Franţei. Cum vântul le-a fost defavorabil peste noapte şi vasul a fost nevoit să înainteze recurgând la vâslaşi, în zori nu se depărtaseră prea mult de ţărm, astfel încât dorinţa i-a fost satisfăcută. Coasta Franţei se mai zărea la orizont. De îndată ce se lumină de ziuă secundul o trezi şi ea îşi reluă,*

locul pe punte. Atâta timp cât mai putu desluşi ţărmul francez ea rămase nemişcată sorbind din ochi priveliştea şi şoptind neîncetat: «Rămâi cu bine Franţa! Adio Franţa! Nu te voi mai revedea niciodată!»”

ÎNTOARCEREA ÎN SCOŢIA
(August, 1561)

LA 19 AUGUST 1561 MARIA STUART SOSEŞTE LA LEITH şi primul lucru care-o întâmpină este o ceaţă densă, puţin obişnuită în toiul verii până şi pentru aceste meleaguri nordice, nu prea răsfăţate de soare. După atât de fastuoasa despărţire pe care i-o pregătise *„dulcea Franţă”,* cât de diferită e primirea ce i se face în Scoţia! Acolo, floarea nobilimii franceze, prinţi şi conţi, poeţi şi muzicanţi au însoţit-o într-un cortegiu falnic, au înconjurat-o cu distinsa lor curtenie, cu alesele lor maniere, cu meşteşugite cuvinte de bun rămas; aici, nimic altceva decât un port pustiu înfăşurat în umede ceţuri. Doar când bărcile acostează la ţărm se adună în pripă un mic pâlc de curioşi, oameni de rând ce trebăluiesc prin port, pescari îmbrăcaţi grosolan, soldaţi fără căpătâi, precupeţi sau ţărani veniţi cu vitele la târg, o adunătură pestriţă ce se îngrămădeşte nu să aclame, ci să privească uluită şi tăcută alaiul acesta elegant coborând din bărci. Primul lucru pe care îl revelează Mariei Stuart pământul natal este cumplita, dureroasa lui sărăcie. În cele cinci zile de călătorie pe mare s-a întors de fapt cu un secol înapoi; a părăsit o ţară mare, îmbelşugată şi civilizată, o Curte rafinată, unde domneau fastul, risipa, plăcerile, unde viaţa se desfăşura cu eleganţă şi voluptate, şi s-a pomenit într-un univers mărunt, mărginit, o lume întunecată şi tragică. În oraşul acesta devastat şi incendiat de nenumărate ori, când de englezi, când de hoarde dezlănţuite de răzvrătiţi, nu există niciun palat, ba mai mult chiar, nicio casă mai răsărită a vreunui nobil, în care să-şi poată petrece noaptea regina Scoţiei. În cele din urmă este găzduită în locuinţa modestă a unui negustor, fiind nevoită să se mulţumească cu un simplu acoperiş deasupra capului.

Prima impresie se întipăreşte adânc în suflet. După o absenţă de treisprezece ani, iat-o pe regina acestei ţări păşind pe pământul natal cu sentimentul înstrăinării şi singurătăţii ei. Regretul neconsolat după viaţa aceea dulce şi uşoară, lăsată în urmă, apăsarea acestui cer mohorât şi ostil, care nu-i prevesteşte decât primejdii necunoscute şi nu-i promite nimic altceva decât o nesfârşită tristeţe, o fac, după cum povesteşte Brantôme, să izbucnească în plâns de îndată ce rămâne singură. Revenirea în ţară nu este o întoarcere triumfătoare, victorioasă, primul pas pe pământul regatului ei nu este un pas de stăpână, nu se aseamănă întru nimic cu descinderea lui Wilhelm Cuceritorul. Suverana de drept a acestor locuri se întoarce cu un suflet stingher şi sfios, timorat de obscure anxietăţi.

Abia a doua zi regentul – fratele ei vitreg James Stuart numit şi Earl of Moray – înştiinţat de întoarcerea reginei – soseşte în goana cailor, însoţit de o suită, pentru a organiza un cortegiu regal şi o intrare ceva mai spectaculoasă în primul oraş apropiat, Edinburgh. Numai că şi această tardivă încercare eşuează. Corabia pe care se aflau caii reginei este capturată de englezi şi în tot Leith-ul abia cu greu se găseşte un cal mai arătos pentru suverană. Restul suitei este nevoit să se mulţumească cu nişte bieţi căluţi de povară, adevărate mârţoage vlăguite, fără pic de nobleţe, adunate de prin şoproanele şi grajdurile din împrejurimi. La vederea acestei caricaturi de cortegiu regal, Maria Stuart, cu ochii înlăcrimaţi, trebuie să înţeleagă încă o dată pierderea inestimabilă pe care a suferit-o prin moartea soţului ei, trebuie să simtă, în mod dureros, cât de puţin lucru este să fii regină în Scoţia, după ce ai fost regină în Franţa. Mândria nu-i îngăduie să se arate supuşilor ei într-un mod atât de umil şi nedemn. În locul plănuitei *„joyeuse entrée”* în Edinburgh, ea preferă să ocolească zidurile oraşului strecurându-se spre castelul de la Holyrood.

Înaltă şi întunecată, cu turnurile ei rotunde, cu zidurile ei masive din blocuri de piatră, fortăreaţa aceasta construită de James al V-lea, domină peisajul cu un aer de măreţie

greoaie şi impunătoare şi, văzută de departe, silueta ei severă are ceva impresionant. Pe dinăuntru însă ce pustietate îngheţată, ce lipsă de eleganţă şi de fast, câtă sărăcie! Niciun goblen nu împodobeşte pereţii aceştia aspri şi reci, nicio oglindă veneţiană nu reflectă lumina în apele ei, niciun candelabru nu împrăştie negura, nicio podoabă nu încălzeşte sumbra atmosferă cu strălucirea aurului şi a argintului. De la moartea tatălui ei castelul n-a mai fost reşedinţă regală şi n-o întâmpină aici decât ziduri sumbre şi reci, privirile cavernoase ale sărăciei neamului ei.

Târziu, în puterea nopţii, în Edinburgh se răspândeşte vestea întoarcerii reginei şi populaţia oraşului porneşte în alai spre Holyrood pentru a-i ura bun venit. O urare cam grosolană, cam vulgară pentru gustul francez atât de rafinat şi de subtil în ceea ce priveşte asemenea ceremonii: lipsesc acei graţioşi muzicanţi de Curte, trubadurii cu delicatele şi suavele lor madrigaluri cu care fusese obişnuită discipola lui Ronsard. În schimb, localnicii Edinburghului aprind pretutindeni, în pieţe, focuri înalte – singura risipă pe care şi-o pot îngădui, fiindcă lemn se găseşte din belşug – şi le veghează toată noaptea intonând în cinstea reginei, cu asprele lor glasuri bărbăteşti, psalmi şi cântece religioase – singurele îngăduite de severa lor credinţă calvină – în timp ce se acompaniază cu cimpoaie, fluiere şi alte instrumente primitive şi nu prea melodioase, al căror sunet aduce mai degrabă a larmă decât a muzică. Pentru distinşii oaspeţi din Franţa veniţi odată cu suita Mariei Stuart toată această manifestaţie de simpatie trebuie să fi fost de un gust îndoielnic. Maria Stuart însă pare să aibă înţelepciunea de a trece cu îngăduinţă peste calitatea deloc strălucită a acestui spectacol şi să primească, cu neprefăcută bucurie, sentimentele pe care i le exprimă, într-o formă atât de stângace, poporul ei. Astfel că după decenii de vrajbă, ora aceasta târzie a primei nopţi petrecute în castelul strămoşesc, o află pe suverani şi pe supuşii ei uniţi într-o caldă armonie.

Ceea ce nu înseamnă câtuşi de puţin că tânăra regină sau sfătuitorii ei cei mai apropiaţi îşi fac iluzii asupra viitorului.

Pentru o suverană atât de lipsită de experienţă politică nici nu se putea o misiune mai grea decât cea care-o aşteaptă pe ea. Una dintre cele mai strălucite şi lucide inteligenţe ale nobilimii scoţiene, Maitland of Lethington, scria încă înainte de venirea ei cu un remarcabil simţ al previziunii, că reîntoarcerea sa în ţară va prilejui un şir întreg de tragedii inevitabile *(„it could not fail to raise wonderful tragedies”).* Sarcina de a restabili ordinea şi liniştea în această ţară depăşeşte până şi puterile unui bărbat înzestrat cu energie, hotărâre, a unui despot cu mână de fier. Ce se putea aştepta deci de la o copilă de optsprezece ani, înstrăinată de propria-i ţară şi atât de puţin deprinsă să domnească? O ţară săracă, o nobilime coruptă dispusă să transforme orice prilej în răzvrătire şi dezordine, o mulţime de clanuri trăind în permanentă vrajbă şi dezbinare, gata oricând să dezlănţuiască un război civil; o neîncetată luptă pentru supremaţie între cele două biserici: cea catolică şi cea protestantă; o permanentă primejdie prin vecinătatea cu o ţară puternică, mereu la pândă pentru a profita de orice împrejurare, pentru a instiga nesupunerea şi a o întreţine; dacă adăugăm la acestea ostilitatea dintre marile puteri care încearcă să atragă Scoţia într-un joc sângeros, avem tabloul complet al situaţiei politice în care se afla ţara la întoarcerea Mariei Stuart.

Şi în plus în locul unui tezaur plin ea preluă o moştenire dezastruoasă, o adevărată *„damnosa hereditas”.* Mai e de adăugat că neîncetatele lupte religioase, acea permanentă vrajbă care domnea între cele două biserici făcuse ravagii cumplite în sufletele oamenilor. În anii absenţei ei, Reforma pătrunsese tot mai adânc în inima Scoţiei şi scindase populaţia în două grupe adverse: o parte catolică, o parte protestantă. Ruptura se agravează tot mai mult, dezbină familii, clanuri, cămine, regiuni întregi, Curtea însăşi şi nobilimea. Oraşele sunt convertite la noua credinţă, în timp ce aşezările din câmpie rămân de partea celei vechi. Între neamuri şi chiar în interiorul aceluiaşi neam fervenţi apărători ai celor două credinţe se ridică unii împotriva celorlalţi, aţâţaţi de preoţi fanatici, de cele mai multe ori în

slujba unor puteri străine. Ceea ce face şi mai dificilă situaţia Mariei Stuart este însă faptul că majoritatea nobilimii, partea cea mai puternică şi influentă se află de partea religiei calviniste. Pentru hoarda aceasta nesupusă, mereu însetată de putere ca şi de bogăţie, convertirea la calvinism fusese un neaşteptat şi binevenit prilej de a pune mâna pe întinsele averi ale bisericii. În plus, în numele unui ideal atât de sfânt ca acela al apărării credinţei, al „adevăratei biserici”, ei găsesc un minunat pretext de a se ridica împotriva suveranei lor, cu atât mai mult cu cât Elisabeta, cea atât de econoamă de obicei, cheltuieşte două sute de mii de pfunzi pentru a smulge, prin răscoale şi expediţii războinice, Scoţia din mâinile Stuarţilor catolici. Chiar şi după încheierea păcii mulţi dintre supuşii Mariei Stuart se află în solda Elisabetei. O lovitură care ar da peste cap toate planurile ostile ei ar fi, din partea Mariei Stuart, trecerea la religia protestantă; sfătuitorii ei o îndeamnă insistent să facă pasul acesta. Dar Maria Stuart este descendenta familiei de Guise, marea protectoare a catolicismului şi, deşi nu este o fanatică, este totuşi o bună creştină, devotată religiei părinţilor şi străbunilor ei. Cu toate stăruinţele, ea nu acceptă niciodată să-şi schimbe religia din raţiuni de stat, firea ei mândră şi cutezătoare va respinge compromisul care i-ar asigura liniştea. Un caracter ca al Mariei Stuart duce lupta până la capăt, şi mai degrabă înfruntă primejdia decât să-şi calce pe suflet şi să rostească cuvântul, sau să facă gestul, care, cu preţul umilinţei şi al laşităţii, i-ar face viaţa uşoară. Prin aceasta însă se produce, încă de la început, un profund dezacord între ea şi nobilime. Nimic mai primejdios pentru un suveran decât să aparţină altei religii decât supuşii săi. Micile hărţuieli care vor exista într-un asemenea caz trebuie să ajungă în cele din urmă la un deznodământ şi victoria să fie de partea unuia dintre ei. Pentru Maria Stuart nu există, în situaţia creată, decât două alternative: sau să învingă sau să fie învinsă. Conflictul dintre Luther, Calvin şi Roma îşi găseşte ecou în destinul acestei femei, într-un mod nu mai puţin dramatic. Antipatia dintre Maria Stuart şi Elisabeta are

repercusiuni mult mai grave şi mai adânci decât un conflict personal: ea înseamnă în ultimă instanţă lupta dintre Scoţia şi Anglia, ba mai mult, relaţia între Anglia şi Spania, decide chiar asupra conflictului dintre Reformă şi Contrareformă. Iată deci o simplă antipatie luând proporţii şi importanţă istorică.

Dezbinarea religioasă, care domneşte în Scoţia, pătrunde adânc în familia, în castelul, în camera de consiliu a Mariei Stuart. Omul cel mai influent din Scoţia, James Stuart, conte de Moray, fratele ei vitreg, căruia va trebui să-i încredinţeze conducerea afacerilor de stat, este un protestant convins, un protector al acelei „kirk" pe care ea, ca o bună catolică, are datoria s-o condamne aspru ca pe o gravă erezie. Cu patru ani în urmă se constituise în Scoţia gruparea religioasă *„Lords of the Congregation"* cu scopul de a renega „învăţătura lui Satan", de a lupta împotriva superstiţiilor şi a iconolatriei, ca duşmani neîngăduitori şi făţişi. Participanţii depun acel jurământ al protectorilor şi printre ei se află şi contele de Moray. Aşa-zisa „învăţătură a lui Satan" nu este alta decât religia suveranei lor. Iată care erau premisele raporturilor dintre regină şi regent, premise care nu făgăduiau nimic bun pentru pacea şi armonia internă.

Regina nu va conteni să lupte până la capăt şi să nădăjduiască că va izbuti să asuprească şi să învingă Reforma din Scoţia în acelaşi timp în care regentul nu are altă dorinţă mai fierbinte decât aceea de a înălţa Reforma la rangul de religie oficială în Scoţia. Un dezacord atât de definitiv nu putea să nu ducă, la cel dintâi prilej, la un conflict făţiş. Acest James Stuart va întrupa de fapt figura hotărâtoare în destinul Mariei Stuart. Istoria i-a rezervat un rol de frunte în această dramă şi al se va dovedi pe măsura rolului. Fiu al aceluiaşi tată, James al V-lea, dar şi al Margaretei Erskine, descendentă a uneia din cele mai de vază familii nobiliare din Scoţia şi mulţi ani iubita regelui, James Stuart pare a fi fost predestinat, prin sângele său nobil şi printr-un temperament deosebit de energic, să devină moştenitor ai coroanei. Numai că datorită unor

împrejurări politice neprielnice regele fusese nevoit să renunţe la căsătoria legală cu lady Erskine de care îl lega o profundă dragoste şi, pentru a-şi consolida puterea şi a ameliora starea deplorabilă a tezaurului, să recurgă la căsătoria cu Maria de Guise, prinţesă franceză, mama Mariei Stuart.

Astfel că asupra acestui ambiţios fiu de rege va plana pentru totdeauna stigmatul bastardului care-i va închide drumul spre tron. Cu toate că, la rugăminţile lui James al V-lea, Papa a recunoscut oficial descendenţa regală a lui James Stuart şi a celorlalţi cinci fii nelegitimi, totuşi contelui de Moray îi vor fi refuzate orice drepturi asupra coroanei.

Istoria va consemna, iar pana lui Shakespeare va investi cu puteri nemuritoare această mare dramă a bastardului, a fiului de rege care nu este totuşi fiu de rege şi pe care o prejudecată omenească şi bisericească îl frustrează de dreptul înscris în sângele şi sufletul lui şi-l condamnă la o viaţă de umilinţi şi renunţări pe el, care era născut să stăpânească şi să conducă.

Căci nu există condamnare mai neînduplecată decât aceea a prejudecăţii ce se ridică împotriva firii şi face din aceşti copii nelegitimi nişte proscrişi sacrificaţi ai împrejurării că nu s-au născut în patul oficial al regelui, ci au fost zămisliţi din iubire şi nu din raţiuni politice. O asemenea înfierare nedreaptă face dintr-un suflet slab un rob pe viaţă, dar unui suflet dârz îi sporeşte dârzenia, îl căleşte în suferinţe, îl oţeleşte şi-l transformă într-un adevărat stăpân, dacă nu de drept, în orice caz de fapt. Dacă drumul drept ce duce la o putere le este închis, caracterele tari vor şti să găsească o potecă lăturalnică pe care, păşind cu trudă şi anevoie, vor ajunge la acelaşi ţel. Şi Moray este un astfel de caracter. Energia sălbatică a Stuarţilor, străbunii săi regali, ca şi binecunoscuta lor mândrie şi ambiţie de stăpâni clocotesc în sângele lor. Prin inteligenţa sa remarcabilă, prin fermitatea voinţei sale, prin puterea de stăpânire, prin însăşi înfăţişarea sa distinsă şi nobilă se deosebeşte radical de lumea aceea măruntă, lacomă şi fără scrupule care este nobilimea scoţiană. Ţelul

lui este pe cât de clar pe atât de bine tăinuit. Planurile sunt conduse cu tact şi cu exemplar simţ politic. Dacă nu-i este superior surorii sale prin isteţime, îi este prin chibzuinţă şi prudenţă, având şi atuul celor treizeci de ani, care-i conferă experienţă şi maturitate bărbătească. Privirea lui se apleacă asupra ei ca asupra unui copil care se joacă; o privire amabilă, binevoitoare atâta vreme cât joaca copilului este inofensivă şi nu-l stânjeneşte. Ca bărbat în toată firea ce este el ştie să-şi stăpânească adevăratele sentimente şi să-i arate surorii lui o desăvârşită bunăvoinţă, fapt care-i şi deosebeşte radical: el nu va da curs nicicând în politica sa impulsurilor violente, răbufnirilor nervoase sau pornirilor romantice; elanurile pasionate n-au ce căuta în conduita sa şi nici faptele şi iniţiativele sale nu sunt încununate de vreo aură eroică. În schimb puterea lui constă în aşteptare, răbdare şi stăpânire de sine, calităţi care sunt o garanţie a reuşitei, care constituie aria de a stăpâni. Suprema înţelepciune a omului politic este aceea de a nu pretinde mai mult decât ştie că va putea obţine; de a nu visa imposibilul. Şi imposibilul pentru acest bastard de rege este coroana tatălui său. Niciodată Moray na se va putea intitula James al VI-lea şi virtutea lui cea mai însemnată este că ştie asta. Politicianul prevăzător din el nu-şi va risipi deci forţele într-o luptă, fără sorţi de izbândă, pentru dobândirea inaccesibilului. El va renunţa de la bun început la speranţa de a deveni stăpânul încoronat al Scoţiei pentru a putea rămâne, până la sfârşitul vieţii sale, stăpânul ei neîncoronat El renunţă la însemnele puterii, la accesoriile ei exterioare, la recuzită şi aparenţe în favoarea puterii sale. Pentru asta îşi asigură, încă de tânăr, o mare avere, atuul principal pentru a putea fi puternic fiind acela de a fi bogat, în afara moştenirii considerabile pe care i-o iasă tatăl său îşi sporeşte neîncetat bunurile materiale, primeşte daruri însemnate, profită de dezbinarea religioasă pentru a pune mâna pe averile mânăstireşti, se alege cu prăzi bogate de pe urma războaielor, acceptă subsidiile Elisabetei fără a se simţi jignit; este cel care scoate năvodul cel mai plin la fiecare pescuit.

Când Maria Stuart se înapoiază în ţară fratele ei este omul cel mai bogat, mai influent, mai înarmat şi mai puternic din întregul regat, este persoana pe care nimeni şi nimic n-o mai poate diminua sau înlătura. Prietenia lui este un bun preţios, pe care ea va fi nevoită s-o câştige. Pentru a putea fi regină va trebui să nu-l contrarieze în niciun fel, să-i acorde tot ceea ce doreşte el, să-i lase mână liberă şi să hrănească nemăsurata lui lăcomie de avere şi de putere; să lase în mâinile lui frânele ţării. Din fericire pentru ea mâinile acestea sunt abile şi credincioase: ştiu să apuce, să păstreze, dar şi să cedeze. Tactul său politic, mintea sa iscusită, se pricep să găsească în toate o cale medie, o atitudine lipsită de slăbiciune, dar şi de radicalism; e protestant fără a fi însă iconoclast; e patriot scoţian, fără a neglija totuşi favorurile Elisabetei; menţine relaţii amicale cu lorzii dar, la nevoie, ştie să se facă temut. Pasiunile nu-l domină, aparenţele strălucitoare ale puterii nu-l orbesc, nimic nu-l amăgeşte şi nu-l satisface nimic decât puterea însăşi.

Un asemenea aliat reprezintă pentru Maria Stuart chezăşia unei domnii liniştite. Dar chezăşia e reciprocă: o suverană, sânge din sângele lui, îi poate acorda o autoritate şi o libertate de a guverna pe care alte familii, Hamilton sau Gordon de exemplu, ajunse la putere, nu i le-ar îngădui niciodată. De aceea el o înconjoară cu bunăvoinţa lui, o recunoaşte ca moştenitoarea coroanei, o priveşte fără nicio pizmă când se împodobeşte cu însemnele puterii, la ceremonii, se mulţumeşte să ştie că adevărata putere se află în mâinile lui. Dar în momentul în care ea va încerca să guverneze cu adevărat, când va încerca să-i diminueze autoritatea, mândria lui de Stuart se va izbi ca o armă dură de mândria ei de Stuart Şi nu e duşmănie mai cumplită şi mai neîmpăcată decât între doi oameni din acelaşi aluat, în vinele cărora curge acelaşi sânge, în care clocoteşte aceeaşi forţă ereditară.

Lordul Maitland of Lethington, secretarul de stat al Mariei Stuart, al doilea nobil de la Curte, după Moray, în ordinea importanţei şi a rangului, este şi el protestant. Este şi el, la

început, aliatul reginei. Înzestrat cu o inteligenţă subtilă, cu un spirit cultivat şi mlădios *„the flower of wits”*[14] cum îl numeşte Elisabeta, iubeşte şi el puterea, dar foarte diferit de Moray. Diplomat înainte de toate, ceea ce preţuieşte cu deosebire este jocul complicat şi tulburător al intrigii, al dedesubturilor şi speculaţiilor politice, arta subtilă şi perfidă a combinaţiilor. Pe el îl mişcă prea puţin principiile şi idealul; religia, patria, regina sunt pentru el noţiuni bune de manevrat în jocul lui rafinat, pioni pe care-i mută după bunul plac al fanteziei, într-o pantomimă al cărui actor principal are vanitatea de a se visa, sau păpuşar care manevrează sforile şi, odată cu ele, firele destinelor, în acest mare spectacol pe care-l regizează şi care este politica. Deci concepţia sa asupra devotamentului se va reflecta în atitudinea faţă de Maria Stuart: va fi alături de ea ca un supus credincios atâta vreme cât norocul o va favoriza, dar o va părăsi la primejdie. Adevărată giruietă în bătaia vânturilor ce se vor abate asupra Scoţiei, el poate servi suveranei sale drept barometru: dacă îl va afla alături e semn că pe cerul ei străluceşte liniştit soarele; absenţa lui prevesteşte furtună, vremuri grele. Căci nu pe ea, pe suverana Scoţiei, pe femeia sau prietena Maria Stuart o va servi el; ca un desăvârşit politician se va servi doar pe sine slujind norocul altuia.

Maria Stuart nu găseşte la sosirea în ţară niciun prieten pe care s-ar putea bizui. Găseşte însă doi bărbaţi de stat puternici – Moray şi Maitland – cu care se poate încheia o alianţă, cu ajutorul cărora, cu preţul a câtorva compromisuri, se poate guverna. Găseşte însă şi un duşman teribil, un duşman care o urmăreşte de moarte, cu puterea nestăvilită a pasiunii, şi acesta este tocmai bărbatul în care poporul şi-a pus mari speranţe şi l-a învestit cu multă putere: celebrul predicator din Edinburgh, organizatorul şi conducătorul *kirk*-ului, maestrul demagogiei religioase, John Knox. Cu el va avea de susţinut regina bătălia hotărâtoare pentru domnia ei, o luptă

---

[14] Floarea înţelepciunii (engl.) (n. tr.).

îndârjită pe viaţă şi pe moarte.

Căci religia lui John Knox nu înseamnă o înnoire a bisericii prin Reformă ci mult mai mult. Este un corolar al protestantismului; este o dogmă rigidă şi aspră în slujba unei divinităţi nu mai puţin rigide şi aspre. Preotul acesta este un fanatic care propovăduind cuvântul Domnului se vrea atotstăpânitor asupra lumii acesteia, se consideră autoritate supremă în faţa căreia toţi muritorii, regi, nobili sau oameni din popor, nu sunt decât nişte sclavi plecaţi poruncii sale teocratice.

Conciliantă din fire, aplecată spre bunăvoinţă şi amabilitate, Maria Stuart, copila aceasta gentilă, crescută în spiritul eleganţei şi curteniei franceze, ar fi găsit o cale de înţelegere, de tolerare paşnică a bisericii anglicane, a bisericii luterane, chiar a unei forme nu prea zeloase a Reformei. Cu o asemenea pretenţie de suveranitate a calvinismului însă, ca cea propovăduită de Knox, niciun suveran nu s-ar putea împăca; Elisabeta însăşi, care din raţiuni politice îl încurajează şi se foloseşte de el pentru a-i pricinui greutăţi rivalei sale, nutreşte pentru acest om o sinceră antipatie, o silă profundă pentru nesăbuinţa şi aroganţa lui dezagreabilă. Cu atât mai insuportabilă trebuie să fi fost pentru Maria Stuart, educată în principiile umaniste, protectoare a artelor, ea însăşi artistă, iubind viaţa, dornică de bucurii şi plăceri, obişnuită cu strălucirea fastuoasă a serbărilor, cu dulceaţa rafinată a muzicii şi a poeziei, această doctrină a reformatorului de la Geneva, doctrină ostilă vieţii, propovăduind nu bucuria de a trăi, ci ura; cu o trufaşă încăpăţânare, această învăţătură interzise râsul, condamnă frumuseţea, graţia, seninătatea, este duşmanca de moarte a muzicii, a poeziei, a dansului, a vieţii de societate, tinde să distrugă tot ce e seninătate, voioşie şi bucurie de viaţă. Aruncată în acest pământ învăluit de neguri, unde viaţa era şi aşa prea aspră, prea întunecată, sămânţa acestei învăţături se va dovedi cu atât mai nefastă.

John Knox, conducătorul *kirk*-ului din Edinburgh a imprimat acestei religii o nuanţă şi mai dură, mai bolo-

vănoasă, i-a conferit o rigiditate care o aseamănă cu *Vechiul Testament.* Este cel mai încăpăţânat, cel mai fanatic dintre preoţii regatului, mai crud şi mai înverşunat decât însuşi învăţătorul său Calvin. Cariera ecleziastică şi-o începuse ca preot catolic de rang inferior. Mai târziu devine discipol al lui George Wisharts – ars de viu, ca eretic, din porunca Mariei de Guise – întrezărind în învăţătura acestuia nu numai modul de a da frâu liber sălbăticiunii sufletului său, ci şi calea de parvenire, de înălţare într-o asemenea poziţie socială care să-i permită să impună lumii dreptatea sa. Vâlvătaia care a mistuit trupul învăţătorului său a rămas nestinsă şi o alimentează permanent în sufletul lui Knox.

Se află printre conducătorii răscoalei împotriva regenţei şi este arestat de trupele auxiliare, făcut prizonier şi condamnat la galere în Franţa. Acolo, în lanţurile robiei, îşi oţeleşte voinţa şi face din ea un lanţ puternic pentru încătuşarea potrivnicilor săi. După eliberare se refugiază la Calvin; aici va învăţa să se folosească de puterea cuvântului ca de o armă, va exersa să predice, cu acea ură puritană şi necruţătoare, împotriva a tot ce e senin, luminos. Întors în Scoţia reuşeşte în câţiva ani doar, graţie geniului său brutal şi intolerant, să impună Reforma printre lorzi şi în popor.

John Knox poate fi socotit prototipul cel mai perfect al fanaticului religios. Este mai dur decât Luther, în sufletul căruia dăinuie totuşi o rază de seninătate şi de împăcare. E mai întunecat şi mai aspru decât Savonarola, căci îi lipseşte strălucirea şi mistica iluminare a cuvântului. Rigid până la pietrificare, mărginit şi unilateral, de neabătut de pe calea pe care merge, ca şi cum ar purta ochelari de cal care nu-i îngăduie să vadă nimic decât linia dreaptă ce i se aşterne la picioare, el are ceva dintre acele spirite mărunte şi reduse care nu admit deci, propriul adevăr, nu recunosc decât propria virtute, nu acceptă decât propria religie. Cine simte şi gândeşte altfel săvârşeşte o crimă. Cine se abate, fie şi cu o literă, de la poruncile lui, este un trădător, un vândut lui Satan.

Knox are curajul sinistru al celui posedat de sine însuşi,

pasiunea extaticului mărginit, şi mândria respingătoare a celui ce-şi dă numai sieşi dreptate. În asprimea lui întunecată se ascund tăciunii aprinşi ai acelei primejdioase satisfacţii în faţa propriei ţări. În neînduplecarea sa vibrează acea monstruoasă voluptate a infailibilităţii sale. Cu barbă lungă, stufoasă, închipuind un Jehova scoţian, acest „hill Gop” ucigaş al oricărei bucurii, tună şi fulgeră de pe amvonul său din St. Giles, în fiecare duminică, împotriva celor ce nu-i ascultă predicile, rostogolind o adevărată avalanşă de afurisenii asupra lor, asupra celor care trăiesc nepăsători şi fără griji, care îşi îngăduie să-l slujească pe Dumnezeu în alt chip decât acela impus de dogma lui. Pentru sufletul acesta împietrit şi rece nu există altă bucurie decât triumful lui; nu există altă dreptate decât izbânda propriei cauze. Unicul lui prilej de bucurie, o bucurie prostească, lipsită de orice fel de sentiment creştinesc, îl constituie doborârea vreunui adversar. Chiar şi o crimă este privită de omul acesta sălbatic, drept un act de justiţie divină, dacă prin ea *kirk*-ul numără un duşman mai puţin. Când moartea îl răpune pe bietul, nevârstnicul rege Francisc al II-lea, soţul Mariei Stuart, Knox sărbătoreşte, de pe amvonul său, nenorocirea, cu mari imnuri de mulţumire şi slavă adresate unui Dumnezeu crâncen care l-a pedepsit cu acea infecţie în ureche pe păcătosul ce nu voia să asculte porunca sa. Iar la moartea Mariei de Guise predica lui plină de entuziasm sună aşa: „Fie ca Domnul, în marea sa bunătate, să ne scape cât de curând şi de celelalte vlăstare ale neamului de Valois. Amin! Amin!” Nimic din îndurarea şi blândeţea propovăduită de *Evanghelie* în cuvintele sale cu care plesneşte în dreapta şi-n stânga de parcă ar şfichiui cu nişte nuiele. Dumnezeul pe care-l slujeşte este o divinitate înfricoşătoare, răzbunătoare, pizmaşă şi nemiloasă. Şi singura sa Biblie este *Vechiul Testament* cu întunecatele lui intransigenţe. Duşmanii credinţei sale sunt duşmanii lui Dumnezeu şi el îi numeşte Moab, Amalek, şi cere suprimarea lor prin foc şi sabie. Iar când o biciuieşte, cu cele mai brutale cuvinte, pe regina Jezabel din *Biblie,* tot

poporul înţelege care este ţinta reală a acestor mustrări. Asupra pământului scoţian, calvinismul planează ca o înspăimântătoare furtună ale cărei fulgere nimicitoare şi tunete sinistre pot nimici oricând sufletele înfricoşate.

Cu un ins atât de incoruptibil, pe care nu-l mulţumeşte decât supunerea cea mai oarbă, niciun compromis nu este posibil. Toate încercările nu fac decât să-l întărâte, să-i sporească exigenţele şi să-i alimenteze ura dispreţuitoare; toate eforturile de conciliere se zdrobesc de stânca unei încăpăţânări care se hrăneşte din propria vanitate. Aceia care ridică spada în numele Domnului, care pretind că în urechile lor răsună cuvântul lui, sunt, de regulă – istoria ne-o arată – pe cât de cruzi pe atât de surzi.

Nu s-a împlinit săptămâna de când regina a descins pe pământul regatului ei şi iată că trebuie să ia cunoştinţă de această prezenţă stânjenitoare.

Ca un prim act al domniei ei, suverana asigură tuturor supuşilor deplina libertate de credinţă, îngăduinţă firească pentru un temperament atât de tolerant ca al ei. Numai că acestei îngăduinţe nu i se răspunde cu aceeaşi monedă; ba dimpotrivă, i se aduce la cunoştinţă, cu acest prilej, legea conform căreia în Scoţia este cu desăvârşire interzisă celebrarea oficială a liturghiei, fiindcă fanaticului Knox i se pare de preferat, după cum declară textual, *„să vadă Scoţia invadată de zece mii de inamici decât să ştie că s-a citit o singură liturghie.”* Iată deci că suverana Scoţiei, descendentă a neamului de Guise, catolică înfocată din moşi-strămoşi, se vede nevoită să ceară Parlamentului încuviinţarea de a-şi putea practica religia, în capela personală. Parlamentul, ce-i drept, i-o acordă însă, în prima duminică de la reîntoarcere, în timp ce se fac pregătiri pentru celebrarea slujbei religioase catolice în propria-i casă, o mulţime ameninţătoare năvăleşte până la uşile capelei din Holyrood, îl atacă pe paraclisier şi sfărâmă cu violenţă făcliile sfinte; o larmă cumplită, vociferări agresive, ameninţări cu moartea la adresa preotului vândut lui Satan, proteste insultătoare împotriva „slujbei diavoleşti”, animă

mulţimea aţâţată şi dezlănţuită şi din clipă în clipă această manifestare rebelă ameninţă să se transforme într-un masacru sângeros chiar în casa reginei. În ultima clipă lordul Moray, el însuşi adept al *kirk*-ului, se vede nevoit să stăvilească mulţimea. Serviciul divin îşi urmează cursul în capela regală într-o atmosferă crispată, de panică şi permanentă primejdie. După slujbă, acelaşi Moray, folosindu-se de autoritatea ce-o are asupra poporului, îl conduce pe preotul îngrozit până în camera sa, pentru a evita astfel o nenorocire care ar fi periclitat însăşi prestanţa reginei. Furia mulţimii a fost domolită însă serbările organizate în cinstea întoarcerii suveranei, petreceri pe care cu toată dezaprobarea şi dispreţul Knox le numea *„joyausities”*[15] au fost întrerupte cu brutalitate şi ostentaţie spre satisfacţia fanaticului.

Este primul contact al romanticei regine cu realitatea regatului ei.

Nu este însă Maria Stuart femeia care să tacă timorată şi să înghită o asemenea insultă. Ea răspunde cu o izbucnire de revoltă, de amară mâhnire, de dureroasă dezamăgire, care se revarsă ca un potop: un potop de lacrimi, de reproşuri, de cuvinte aspre. Firea ei se dezvăluie dintr-o dată compatrioţilor ei într-o nouă lumină. Regina aceasta, aproape copilă, a fost răsfăţată de soartă până acum şi sufletul ei, trăind într-un mediu în care politeţea, amabilitatea şi voia-bună primau, s-a format şi s-a dezvoltat afectuos şi sensibil, gingaş, îndatoritor şi prietenos. Toţi cei care o înconjoară, toţi cei care trăiesc în imediata ei apropiere sunt fermecaţi de purtarea ei firească, amabilă, cordială, lipsită de recea aroganţă a stăpânei. Firea ei agreabilă îşi face pretutindeni prieteni pentru că ştie să se poarte cu fiecare fără severitate, fără trufie, pentru că nu ţine să afişeze o atitudine distantă, superioară. Dar dincolo de această mărinimoasă îngăduinţă, dincolo de amabilităţile ei graţioase, ea nu uită niciodată, în fond, condiţia ei de suverană pe care soarta a aşezat-o deasupra semenilor, ea nu uită ceea ce i se

[15] Distracţii (engl.) (n. tr.).

cuvine. Atâta vreme cât şi ceilalţi sunt conştienţi de aceasta, Maria Stuart rămâne cea mai blândă şi curteni-toare suverană. Când însă i se pare că cineva i-a atins calitatea de regină, izbucnirea ei este impetuoasă, ne-stăvilită, pasionată. Această ciudată femeie a fost gata oricând să ierte cu uşurinţă orice ofensă personală, ni-ciodată însă n-a putut trece cu vederea nici cea mai mă-runtă, cea mai neînsemnată stângăcie sau neatenţie faţă de exigenţele ei de regină.

Este de înţeles deci că nu va tolera această ofensă. Dispoziţiile ei sunt stricte în această privinţă: trebuie retezată de la început orice încercare de răzvrătire. Dar cum ştie cine se ascunde în spatele acestei manifestaţii, cine a aţâţat spiritele şi a împins mulţimea până în pragul casei ei, şi cum educaţia şi obişnuinţa, deprinse în Franţa, nu-i permit să-şi închipuie că cineva, oricine ar fi el, ar avea îndrăzneala s-o înfrunte pe ea, suverană din graţia divină, îl cheamă de îndată la ea pe duşmanul ei, convinsă că o convorbire directă poate rezolva conflictul. Ea poate prevedea orice numai că acest supus ar cuteza să fie grosolan şi necuviincios într-o conversaţie cu regina, nu. John Knox însă nu numai că va cuteza, dar o va face chiar cu o deosebită plăcere. „Am privit deseori ochii aprinşi de mânie ai oamenilor şi nu m-am înspăimântat, de ce m-aş înspăimânta deci de chipul frumos al unei doamne?” îşi spune el şi se grăbeşte să se înfăţişeze ei, însufleţit de ideea, atât de plăcută şi de măgulitoare pentru un fanatic, că se luptă în numele Domnului. Dealtfel nicio clipă el nu va sta în faţa ei ca un subaltern ce datorează supunere fiindcă, conform concepţiei sale, dacă un suveran este unsul Domnului întru cârmuirea statului, preotul este învestit cu o demnitate mai înaltă, situată deasupra tuturor rangurilor lumeşti: reprezintă cuvântul şi voinţa divină, este autoritatea supremă care cârmuieşte şi apără, pe pământ, împărăţia Domnului. Înarmat cu o asemenea credinţă, el se simte chemat să pedepsească orice abatere, izbind cu toiagul mâniei sale, ca odinioară Samuel şi judecătorii biblici. Ceea ce Maria Stuart îşi imaginase a fi o conversaţie

de la suveran la vasal, devine o dispută ca în Vechiul Testament, în care nu se ciocnesc părerile divergente ale unei femei şi ale unui bărbat, ci se înfruntă în bătălia pentru supremaţie, străveche de când lumea, cele două principii, încleştate de-a pururi într-un etern război.

Regina se arată dintru început blândă, politicoasă, amabilă, încercând să nu dea frâu liber adevăratelor ei sentimente. John Knox este, dimpotrivă, de la început grosolan, pentru a o face să înţeleagă că nu intenţionează să se plece în faţa suveranităţii ei. La reproşurile reginei cum că el contestă femeilor dreptul de regalitate în lucrarea sa *The firt blast of trumpet against the monstrous regiment of women* el răspunde cu o privire aspră, morocănoasă, acuzatoare, şi cu vorbe aruncate în derâdere deşi mai târziu în faţa Elisabetei, protestantă ca şi el, nu va ezita să se umilească şi să-şi renege această carte. Din clipă în clipă discuţia ia un caracter tot mai acut, mai aprins. Maria Stuart îl provoacă direct. Întrebându-l dacă supuşii trebuie sau nu să dea ascultare suveranului lor. Iscusit în a găsi tertipuri şi eschivându-se de la răspuns direct, preotul se refugiază într-o pildă: copiii datorează deplină ascultare părinţilor lor; dar dacă un tată îşi pierde judecata şi vrea să-şi ucidă progenitura, aceasta este pe deplin îndreptăţită să-i smulgă spada şi să-i lege mâinile; dacă ocârmuitorii îi nedreptăţesc pe copiii Domnului aceştia au tot dreptul să se împotrivească. „Aşadar – răspunde regina – supuşii mei pot să nesocotească ordinele mele şi să-ţi dea dumitale ascultare! Atunci eu trebuie să fiu supusă dumitale şi nu dumitale mie?” Aceasta este convingerea lui Knox dar, prea prudent ca s-o exprime pe faţă, el încearcă din nou un răspuns evaziv: suveranii şi supuşii sunt deopotrivă plecaţi lui Dumnezeu. Suverani, pe lumea aceasta, regii şi reginele trebuie să ocrotească biserica împăratului ceresc.

— Dar nu biserica dumneavoastră este cea pe care doresc eu s-o ocrotesc – soseşte promptă şi îndârjită replica Mariei Stuart, iritată de atâtea eschive şi ocolişuri. Singura biserică pe care o socotesc eu ca fiind a lui Dumnezeu este

biserica romano-catolică şi pe aceasta doresc s-o ocrotesc.

Această lovitură în plin pune capăt furişărilor viclene, printre cuvinte, ale adversarului şi-l sileşte la o atitudine fermă. Ajunşi în acest punct al disputei, cele două convingeri se ciocnesc făţiş şi fără menajamente. Pentru că de fapt au ajuns la punctul de unde nu mai este posibilă nicio înţelegere între o catolică convinsă şi un protestant fanatic, Knox dă frâu liber patimii lui brutale:

— Biserica romano-catolică este o târfă căreia nu i se cuvine să se numească logodnica Domnului.

Cu aceeaşi patimă regina îi interzice să rostească asemenea grosolănii care îi rănesc conştiinţa.

— Conştiinţa are nevoie de cunoştinţe, răspunde Knox exprimându-şi în continuare îndoiala că reginei îi este cunoscută calea cea dreaptă către Dumnezeu.

Această convorbire în loc să îmblânzească neînţelegerea, o ascute. Knox a înţeles că tânăra sa regină este puternică şi neîngăduitoare. „În explicaţia avută cu ea m-am lovit de o hotărâre de fier, cum n-am mai întâlnit vreodată la vreo persoană atât de nevârstnică. De atunci între mine şi Curte s-a căscat o prăpastie de netrecut”, conchide el.

Cât despre regină, aceasta înţelege pentru prima oară că puterea sa nu este nelimitată. Cu fruntea sus, încântat de a fi sfidat o regină, Knox părăseşte palatul. În urmă, Maria Stuart împovărată de acest amar eşec, izbucneşte într-un plâns deznădăjduit. Acesta nu va fi însă decât începutul unui drum lung, care o va duce către un mare adevăr, şi anume, că puterea nu se dobândeşte prin har divin, nici nu se moşteneşte prin sânge. ci trebuie cucerită şi păstrată printr-o neîncetată şi neostenită luptă.

PIATRA O IA DE-A DURA LA VALE
(1561–1563)

PRIMII TREI ANI DE DOMNIE SE SCURG LINIŞTIŢI.

În viaţa tinerei regine văduve nu intervin, în această perioadă, evenimente însemnate, dramatice. Pe întreg cursul existenţei ei astfel de evenimente s-au concentrat în episoade scurte, consumate intens şi fulgerător – ceea ce a constituit întotdeauna un punct de atracţie pentru autorii dramatici.

În aceşti primi ani Maria Stuart nu are altceva de făcut decât să reprezinte ţara, să poarte titlul de suverană a unei Scoţii guvernate de fapt de cei doi bărbaţi de stat: Moray şi Maitland. Şi această divizare a puterii nu întârzie să-şi arate roadele. Căci Moray şi Maitland ţin frânele conducerii cu mâini ferme, pricepute, prudente, iar regina poartă, cu desăvârşită eleganţă, coroana. Sunt ani de linişte de care Maria Stuart va şti să profite, ca de un răgaz ce i s-a acordat, pentru a-şi cuceri admiraţia şi preţuirea poporului ei. Căci o atât de graţioasă regină, o femeie atât de frumoasă, de cultivată, de desăvârşit educată pentru viaţa de Curte, mânuind atât de dibaci spada şi lancea în întreceri cavalereşti, stăpânind atât de perfect arta vânătorii, a călăriei, a jocurilor cu mingea, nu putea să nu îmblânzească toate inimile, să nu întrunească de partea ei toate simpatiile. Cetăţenilor Edinburghului li se oferă în fiecare dimineaţă un spectacol la care ei asistă cu o plăcere şi o satisfacţie nu lipsite de orgoliu: fiica Stuarţilor călărind majestuos în fruntea suitei ei pitoreşti şi multicolore, ţinând şoimul în mâna ridicată şi răspunzând cu o încântătoare veselie şi cordialitate fiecărui salut. O rază de lumină şi tinereţe, un suflu de exuberanţă romantică şi de caldă fru-museţe au sfâşiat, odată cu sosirea acestei tinere regine,

negura întunecată care apăsa de milenii aspra şi posomorâta Scoţie.

Căci tinereţea şi frumuseţea unui suveran sfârşesc întotdeauna prin a cuceri, în mod misterios, inimile supuşilor. Nobilimea se lasă la fel de repede cucerită de virtuţile acestei regine: firea ei îndrăzneaţă, mândră, rezistenţa ei bărbătească şi pasiunea sălbatică, arzătoare, pe care o pune în asprele plăceri îndrăgite la Curte, vânători istovitoare, cavalcade care durează zile în şir şi la care o constituţie mai puţin robustă n-ar putea face faţă. Pentru că frumuseţea ei delicată şi în aparenţă fragilă este dublată de o mare vigoare; în trupul acesta zvelt ca un lujer, gingaş şi mlădios clocoteşte un sânge arzător, o putere fizică nebănuită, precum dincolo de amabilitatea ei veşnic surâzătoare şi feciorelnică se ascunde o fire aprigă, un suflet mândru şi neînfricat. Nu dă înapoi de la nimic, nimic nu i se pare greu; ar dori – mărturiseşte ea odată, în toiul unui galop sălbatic – să fie bărbat, să guste din plin viaţa liberă şi aspră a bărbaţilor. Când regentul Moray porneşte cu oşti pentru a înăbuşi răscoala lui Huntly, regina se află alături de el, călare, înarmată cu spadă şi cu pistoale. Aventura înflăcărată, cu farmecul ei, necunoscut până acum, şi cu atracţia pe care o exercită primejdia, o farmecă şi această nouă pasiune îi conferă, la rândul ei, un farmec în plus. Căci ceea ce caracterizează temperamentul micuţei regine este capacitatea nebănuită de pasiune şi de iubire, este felul în care-şi pune în joc toată fiinţa şi întreaga măsură a sufletului ei. Marele secret al farmecului ei constă în aceea că pe cât de simplu şi de firesc se comportă printre războinici şi vânători, pe atât de desăvârşite sunt manierele ei la Curte, maniere de adevărată suverană, educată în spiritul celei mai alese culturi. În cercul ei intim, ea este persoana cea mai plăcută, cea mai amabilă şi mai gentilă, cea mai ingenioasă şi veselă. Idealul epocii n-a avut nicicând o reprezentantă mai perfectă: îndrăzneală şi uşurinţă, fermitate şi blândeţe se împletesc într-o desăvârşită armonie şi dozare în fiinţa ei încântătoare. Pe meleagurile acestea nordice, înnegurate şi reci, umbrite o

dată mai mult de întunecata Reformă, silueta ei răspândeşte o aureolă de romantism, de cavalerism atât de slăvit de trubaduri. Este asemenea unui hotar de lumină între două lumi potrivnice.

Iată că Maria Stuart a împlinit douăzeci de ani şi chipul ei de fecioară-văduvă iradiază la această vârstă un farmec care a ajuns la apogeu, îşi trăieşte apoteoza frumuseţii, acea clipă de maximă intensitate a strălucirii, după care, imperceptibil, începe declinul. Dar, ca întotdeauna în existenţa acestei femei, şi clipa de maxim triumf al frumuseţii şi strălucirii i s-a dat prea devreme, înainte de a şti s-o preţuiască, s-o înţeleagă, s-o valorifice. Personalitatea ei nu s-a format, nu s-a maturizat încă, viaţa ei sufletească, clocotitoare şi autentică dormitează în adâncul fiinţei ei, femeia n-a devenit pe deplin conştientă de sine, nu-şi aude şi nu-şi înţelege chemarea sângelui. Mai târziu, existenţa Mariei Stuart va fi o adevărată furtună de patimi, de dorinţi, de zbucium şi de primejdie. Aceşti primi ani de domnie în Scoţia însă, vor însemna pentru ea ani de linişte, de odihnă, de calmă aşteptare; este clipa de relaxare care precede acţiunea, repaosul dinaintea marelui salt, inerţia de dinaintea mişcării. Căci celei care, încă în adolescenţă, fusese suverana Franţei, îi era greu să se resemneze, la maturitate, cu mărunta glorie de a fi numai regina tristei şi sărmanei Scoţii. De la început această coroană nu va însemna pentru ea altceva decât o miză aruncată în jocul pentru cucerirea unei alte coroane cu adevărat strălucitoare. Ar fi o greşeală să ne închipuim că Maria Stuart s-a întors în Scoţia cu intenţia de a rămâne pentru totdeauna aici şi a guverna, cu chiverniseală de gospodină, moştenirea ce-i revenise. O ambiţie atât de măruntă nu se potrivea cu firea acestei femei în al cărei suflet încolţise o prea mare poftă de putere, alimentată de un temperament energic şi impetuos. Pentru cine au sunat, atât de melodios, clopotele gloriei din catedrala de la Notre Dame – la numai cincisprezece ani –, peste cine s-a revărsat fastuoasa lumină din măreţele candelabre ale Luvrului, cine a domnit într-o ţară bogată şi celebră, ca

suverană a milioane de supuşi, nu poate primi astfel decât ca pe o degradare, domnia asupra câtorva familii de nobili răzvrătiţi, a câtorva sute de mii de ţărani, pescari şi păstori. În hotărârea ei de a se întoarce, nu trebuie căutat acel sentiment patriotic pe care mulţi l-au presupus, pe care veacurile următoare i l-au atribuit. În secolele XV–XVI această noţiune era încă necunoscută prinţilor şi conducătorilor de popoare care – cu excepţia Elisabetei – se gândeau, nu la binele naţiunii, ci la interesele lor personale. Războaie şi căsătorii, negocieri mărunte şi o mulţime de interese meschine sunt factorii hotărâtori în întregirea sau dezmembrarea unor regate şi nicidecum voinţa naţiunilor. Să nu ne înşelăm deci cu iluzii sentimentale: Maria Stuart n-ar fi ezitat nicio clipă să-şi cedeze ţara în schimbul unui tron mai glorios cum ar fi fost acela al Spaniei, Angliei sau Franţei şi n-ar fi resimţit, ca pe o adâncă durere, despărţirea de plaiurile natale, de întunecatele păduri, de lacurile solitare sau de severele şi tristele castele ale Scoţiei. Căci niciodată Scoţia n-a reprezentat pentru suverana ei altceva decât o trambulină spre o poziţie mai înaltă. Prin sângele ei regesc ea se simte predestinată a fi suverană; prin cultura şi frumuseţea ei se simte îndreptăţită să viseze la cea mai înaltă coroană a Europei.

La vârsta când fetele îşi leagă cele mai tainice şi mai feerice speranţe de „marea iubire” a vieţii, toate speranţele acestei fragede şi încântătoare copile se hrănesc din ambiţioase proiecte, din nesăţioase vise de putere. De aceea, de la bun început, ea încredinţează conducerea ţării lui Moray şi Maitland şi face asta de bunăvoie, fără regrete sau invidie în ce priveşte autoritatea şi prestigiul acestora. Căci cum ar putea invidia ea, fiinţa aleasă şi răsfăţată de soartă cu cele mai grandioase onoruri, ea care ţinteşte atât de sus, o poziţie atât de neînsemnată ca aceea de a guverna o ţărişoară şi mică şi săracă şi lipsită de celebritate? Maria Stuart nu s-a dovedit niciodată destoinică în a-şi administra bunurile, în a-şi spori posesiunile, nu s-a îngrijit niciodată să-şi asigure fondul material al puterii ei. Nu s-a priceput niciodată să păstreze

şi să sporească ceea ce i s-a dat. Când însă bunurile pe care s-a obişnuit, cu indiferenţă, să le considere ale ei sunt ameninţate, când o mână străină e pe cale de a i le răpi, atunci se trezesc în ea o forţă şi o voinţă sălbatică de a le apăra, de a porni la atac, de a înfrunta orice primejdie. Numai în clipe decisive, în momente hotărâtoare sufletul ei se trezeşte din somnolenţă şi nepăsare şi se ridică grandios până la adevărata lui măsură. Femeia, care a ştiut să facă faţă unui destin cumplit, dramatic şi eroic, nu este în vremuri liniştite, mediocre, decât o femeie oarecare, mediocră.

În etapa aceasta de linişte, ostilităţile Elisabetei se domolesc. Reacţiile acestor două rivale s-au armonizat întotdeauna de minune. Ori de câte ori existenta pătimaşă, zbuciumată a Mariei Stuart cunoaşte o perioadă de calm, de acalmie, aceasta se va reflecta pe dată în politica Elisabetei. Marea realistă care a fost suverana Angliei, poseda arta nepreţuită de a lua lucrurile aşa cum sunt, de a ceda în faţa inevitabilului, de a nu se lupta cu morile de vânt. Când Maria Stuart a hotărât să se reîntoarcă în Scoţia, Elisabeta s-a opus prin toate mijloacele. Odată ajunsă pe pământ scoţian şi instalată pe tronul Scoţiei, rivala ei încetează de a se mai împotrivi unei situaţii existente de fapt şi atâta vreme cât n-o poate înlătura, încearcă să aibă cu ea relaţii prieteneşti. Ceea ce detestă şi caută să evite Elisabeta de la un capăt al vieţii ei la celălalt, este războiul. Acesta şi reprezintă, dealtfel, elementul constant şi deosebit de pozitiv al politicii ei – ferme în genere şi totuşi fluctuante şi ezitante în atâtea alte privinţe. Spirit luminat, superior, Elisabetei îi repugnă impulsurile violente, hotărârile radicale, necumpănite îndeajuns, deciziile luate sub imperiul mâniei sau enervării; fire prudentă şi minte prevăzătoare, ea preferă calea mai lentă a negocierilor, a tratativelor şi caută să câştige supremaţia prin jocul dibaci al inteligenţei, al diplomaţiei. Când întoarcerea Mariei Stuart în Scoţia devenise o hotărâre fermă, fără putinţă de abătut, lordul Moray se adresase Elisabetei, cu nemăsurată cuminţenie, îndemnând-o să rămână fidelă principiului ei

politic şi să încheie cu sora lui vitregă o prietenie cinstită. *„Amândouă sunteţi regine, amândouă atât de tinere, dăruite atât de generos de natură cu calităţi superioare şi, femei fiind, ar fi nefiresc să doriţi a spori gloria voastră prin vărsare de sânge. Cauza neînţelegerii voastre este bine cunoscută şi, martor mi-e Dumnezeu că dezaprob şi deplâng din toată inima gestul suveranei mele de a o fi iscat şi de a-şi fi revendicat vreo pretenţie la moştenirea asupra regatului majestăţii voastre. Totuşi nu este nimic mai de dorit pentru ţările noastre surori decât prietenia dintre dumneavoastră. Şi mă tem că lucrul acesta nu va fi posibil câtă vreme umbra acelei neînţelegeri dăinuie între cele două regine. Majestatea voastră nu poate ceda în această privinţă, înţeleg, şi mai înţeleg cât de dureros trebuie să resimtă regina noastră faptul că Anglia, de care este atât de legată prin legături de sânge, o consideră o străină. Este oare cu putinţă să se găsească o cale menită să ducă la împăcare şi prietenie?”*

Elisabeta se arată receptivă la această sugestie. Fără îndoială şi datorită faptului că în situaţia recent creată după pierderea coroanei franceze, ca regină numai a Scoţiei şi tutelată discret de Moray – a cărui prietenie o subvenţionează generos – Maria Stuart i se pare mult mai puţin primejdioasă. De ce dar n-ar întreprinde demersuri pentru a şi-o face prietenă, chiar dacă în adâncul inimii ei nu-i nutreşte câtuşi de puţin asemenea sentimente? Curând începe între Maria Stuart şi Elisabeta un schimb de scrisori prin care ţin să se asigure reciproc de puternica lor afecţiune. Hârtia rabdă multe; pe hârtie chiar două neîmpăcate rivale se pot numi *„scumpe surori”.* Pentru a pecetlui marea dragoste ce-i poartă, Maria Stuart dăruieşte Elisabetei un inel cu briliante; Elisabeta, la rândul ei, se grăbeşte să pecetluiască şi ea aceeaşi iubire cu un inel şi mai preţios. Este o simplă comedie maliţioasă pe care o joacă una faţă de cealaltă, având ca spectatori lumea întreagă. Şi nu se sfiesc să împingă lucrurile până acolo încât să-şi declare: Maria Stuart, Elisabetei, că nu cunoaşte dorinţă mai fierbinte decât să câştige dragostea bunei ei

surori, că intenţionează să nesocotească alianţa cu Franţa pentru a-i fi pe plac, că nu preţuiesc nimic mai mult pe pământ decât bunele sentimente ale Elisabetei *„more than all uncles of the world”;* Elisabeta, Mariei Stuart, în fraze solemne – rezervate marilor ocazii – că e pătrunsă de cele mai exaltate sentimente de simpatie şi de afecţiune, de a căror fidelitate o asigură pe veci. Şi tot aşa, întrecându-se în graţiozităţi şi omagii până în momentul în care se pune problema încheierii unei adevărate alianţe. Ajunse în punctul acesta amândouă dau înapoi, pentru că, dincolo de declaraţii făţarnice, neînţelegerea lor reală este la fel de acută şi de actuală. Maria Stuart condiţionează semnarea tratatului de la Edinburgh, prin care se obligă s-o recunoască pe Elisabeta suverană de drept a Angliei, cu recunoaşterea de către Elisabeta a dreptului ei de succesiune; pentru Elisabeta însă, a recunoaşte această succesiune înseamnă a-şi semna propria-i condamnare. Niciuna nu cedează practic nimic şi sublimele lor declaraţii de dragoste sunt de fapt cortina care acoperă o prăpastie de netrecut. Intenţiile lor, în aparenţă prietenoase, se pot exprima în realitate prin fraza radicală a unui mare cuceritor al lumii, Gingis-Han: *„Nu pot exista doi sori pe cer şi nici doi hani pe pământ”.* Una din ele va trebui să cedeze. Amândouă nu fac altceva decât să aştepte, să pândească acest moment. Până atunci însă peste jarul ce mocneşte în adâncul sufletelor lor, şi care nu aşteaptă decât prilejul de a se transforma în vâlvătaie şi de a mistui fără milă patrimoniul adversarei, cele două duşmance pe viaţă înghesuie florile de hârtie, false şi făţarnice, ale prieteniei lor.

Pacea acestor primi ani de domnie nu este întunecată decât de griji şi de necazuri mărunte. Câteodată treburile statului o stânjenesc, o plictisesc, alteori sentimentul izolării, al însingurării printre gentilomii aceştia din cale-afară de războinici, o apasă; necontenitele discordii dintre prea zeloşii slujitori ai Domnului, veşnicele intrigi de Curte, o scârbesc. În astfel de momente singura alinare, singurul

refugiu este amintirea acelei luminoase patrii sentimentale după care sufletul ei tânjeşte fără încetare, Franţa. Legături şi interese însemnate o înlănţuie de pământul scoţian pe care nu-l poate părăsi. În schimb, în castelul de la Holyrood şi-a creat o Franţă în miniatură, un mic domeniu unde totul să-i amintească de viaţa liberă, luminoasă din patria ei adoptivă, în acest mic Trianon aranjat în turnul rotund al castelului s-a înconjurat de o Curte galantă, plină de romantism, după gustul francez. Decorul este somptuos şi rafinat: goblenuri preţioase, vechi covoare turceşti, mobile graţioase, obiecte de artă, tablouri de valoare şi cărţi rare, în delicate şi splendide legături, printre care la loc de frunte autorii preferaţi: Erasmus, Rabelais, Ariosto, Ronsard şi alţii. În lumina scânteietoare a sutelor de lumânări, se conversează – franţuzeşte – se face muzică, se citesc versuri, se cântă vechi şansonete franţuzeşti, se organizează jocuri de societate.

Aici, în aceste saloane, îşi au originea multe spectacole ocazionale cunoscute sub denumirea de *„masques”* care aveau să ducă teatrul englez pe culmi ale gloriei. La seratele din turnul rotund al castelului Holyrood participă numai intimii reginei. Perechile, costumate şi mascate, dansează până târziu, după miezul nopţii; la o astfel de petrecere însăşi tânăra regină apăru costumată ca bărbat, în pantaloni de mătase neagră care-i subliniau linia zveltă a siluetei şi ţinuta elegantă, iar partenerul ei, poetul Chastelard, deghizat în femeie. Un asemenea amuzament ar fi scandalizat fără îndoială pe austerul şi puritanul John Knox, dacă ar fi ajuns la urechile lui. De aceea Curtea restrânsă a reginei are grijă să tăinuiască cu stricteţe aceste petreceri pline de voie bună. Şi totuşi câte ceva răzbate în afară, căci de pe amvonul său de la St. Giles fanaticul, cu barba fluturând, ameninţător, tună şi fulgeră împotriva acelor *„souparis”* şi *„dansaris”:* „Prinţilor le plac mai mult ospăţurile şi petrecerile decât reculegerea întru cuvântul Domnului. Le plac mai mult lăutarii şi linguşitorii – care corup tineretul – decât un bătrân înţelept care, neostenit, prin îndemnuri şi avertismente, încearcă să-i

aducă pe calea cea bună şi să le mai scadă din trufia cu care s-au născut.” Aluzia la bătrânul înţelept să fie oare o atât de străvezie şi naivă dovadă de trufie din partea predicatorului neîndurător? Numai că mica elită care se bucură de prietenia reginei e prea dornică de viaţă, de veselie, de petrecere pentru a lua în seamă ameninţările sau a arăta vreun interes pentru dojenile şi pildele tămăduitorului de suflete, acel *„kill joy”* – ucigaşul bucuriei; cele patru Marii, împreună cu cavalerii lor franţuziţi, ocrotiţi în refugiul cald şi luminos al prieteniei suveranei lor, sunt fericite să uite atmosfera grea, înăbuşitoare a ţării acesteia aspre şi triste Şi mai ales pentru însăşi Maria Stuart e o mare fericire să-şi poată lepăda povara obligaţiilor ei regeşti şi să devină, pentru câteva ore măcar, nimic altceva decât o tânără fată zburdalnică şi veselă ce petrece de minune cu prietenii ei.

La vârsta ei nimic mai firesc decât dorinţa de a se bucura de viaţă şi, totodată, nimic mai primejdios pentru regină decât de a da frâu liber sentimentelor ei, decât de a-şi exprima cu sinceritate, pe faţă, gândurile şi plăcerile. Prefăcătoria îi e străină, prudenţa îi repugnă acestui temperament înflăcărat. Şi tocmai această virtute de a fi sinceră şi deschisă, de a nu şti să-şi ascundă sentimentele *(„je ne sais point déguiser mes sentiments”*[16]*,* scrie ea odată) se va transforma, din punct de vedere politic, în defectul ei capital care-i va prilejui mai multe neplăceri decât toate păcatele lumii adunate la un loc. Purtarea ei firească, amabilă şi amicală, lipsită de recea trufie care impune, camaraderia pe care o arată celor din jur, stârneşte în oamenii aceştia cam neciopliţi o atitudine prea familiară, prea puţin deferentă faţă de cea căreia îi datorează cu toţii o deplină condescendenţă. Interpretând greşit purtarea reginei, unii din ei sunt tentaţi să uite distanţa care-i separă, să-şi permită gesturi deplasate, să nu-şi mai înfrâneze pornirile în faţa femeii atât de ispititoare. Căci trebuie să fi existat în figura Mariei Stuart o

[16] Nu ştiu să-mi deghizez sentimentele (fr.) (n. tr.).

nuanţă care scapă portretelor ei din acea vreme; o anumită seducţie, un anume farmec inexplicabil în cuvinte, în linii sau culori, care iradia din fiinţa ei şi se adresa direct simţurilor celor mai virile ale bărbaţilor. Aceştia trebuie să fi intuit încă pe de atunci că sub aparenţa de calm feciorelnic mocneşte vulcanică o pasiune, cu neputinţă de înfrânt multă vreme, o senzualitate răscolitoare, ascunsă sub o aură de romantism. Tocmai pentru că tânăra, care era pe atunci Maria Stuart, ignora încă forţa de dăruire şi capacitatea pasională a temperamentului ei, e posibil să fi îngăduit – în mod şăgalnic, fără a le acorda deplină importanţă, fără a le considera deosebit de grave – cu prea multă uşurinţă unele intimităţi – o mângâiere fugară, un zâmbet complice, o privire care încurajează sau promite mai mult decât îşi închipuie. O femeie în adevăratul înţeles al cuvântului, pe deplin conştientă de feminitatea ei. Înţelege din instinct că un asemenea joc, oricât de inocent ar fi el în intenţiile lui, înseamnă nici mai mult nici mai puţin decât a te juca cu focul. Nepresimţind primejdia unui asemenea joc, nevârstnica suverană se amuză permiţând tinerilor din anturajul ei să uite, dincolo de hotarele îngăduite, că poziţia ei o face inaccesibilă ca femeie fie şi unui gând prea îndrăzneţ. Un incident neplăcut – urmare firească a unui asemenea comportament se şi iveşte: un anume Hepburn, tânăr căpitan din garda regală, este nevoit să dispară pentru a nu suporta consecinţele unor libertăţi nedelicate şi necuviincioase la adresa reginei. Greşeala Mariei Stuart, constă în faptul că tratează cu prea multă toleranţă întâmplarea şi lipsa ei de severitate va încuraja o alta şi mai penibilă. Ceea ce ar fi putut să rămână doar o graţiozitate, o simplă idilă romantică de Curte, se transformă, pe meleagurile acestea întunecate, atinse de aripa tragicului, într-o poveste sângeroasă.

Maria Stuart se înapoiase în Scoţia urmată de o numeroasă suită de gentilomi de la Curtea franceză, printre care se număra şi *monsieur* Danville, unul din cei mai înfocaţi şi stăruitori admiratori ai ei. Rechemat în patrie, unde-l aşteptau datoria şi familia, acesta îl lasă reginei – ca

pe un reprezentant al adoraţiei şi devotamentului Franţei, cât şi al său personal – pe amicul şi confidentul său, trubadurul Chastelard, neostenit în a dedica Mariei Stuart versuri duioase şi entuziaste. Cum Franţa reprezenta pentru Maria Stuart dulcea patrie a sufletului ei şi amintirea paradisului pierdut, îl va copleşi deci cu atenţii pe romanticul ei mandatar, cu atât mai mult cu cât găseşte în persoana lui un plăcut interlocutor, un partener abil în jocurile şi întrecerile cavalereşti, un camarad agreabil şi un confrate în ale poeziei. Aşadar, fără a chibzui prea îndelung, ea acceptă omagiile poetice ale tânărului hughenot, ba mai mult, stabileşte chiar un dialog liric, răspunzând în versuri unor strofe atât de înflăcărate ca acestea:

„Oh Déesse immortelle
Escoute donc ma voix
Toy, qui tiens en tutelle
Mon pouvoir sous tes lois,
Afin que si ma vie
Se voie en bref ravie
    Ta cruauté
I a confesse périe
Par ta seule beauté.”[17]

Inocenţa Mariei Stuart nu poate fi pusă la îndoială în această idilă poetică cu atât mai mult cu cât însuşi poetul mărturiseşte cu melancolie că suspinelor lui nu li s-a dat nicio clipă vreo recompensă:

„Et néanmoins la fláme

---

[17] *„O, zeiţă nemuritoare*
Ascultă-mi vocea,
Tu cea care ţii sub stăpânirea
Legilor tale, puterea mea,
Pentru că dacă viaţa mea
Mi-ar fi nu peste mult răpită
Cruzimea ta
Să-i mărturisească pieirea
Numai şi numai prin frumuseţea ta.” (fr.) (n. tr.)

Qui me brûle et enfláme
De passion
N'émeut jamais ton dme
D'aucune affection."[18]

Poetă ea însăşi, Maria Stuart ştie că toate aceste declaraţii şi exaltări poetice nu trebuie luate *ad litteram,* că în poezia galantă se pot spune enormităţi care nu angajează întru nimic. Deci ea întâmpină cu un surâs de îngăduinţă asemenea versuri, le tolerează ca pe nişte graţioase jocuri curtenitoare, ca pe nişte omagii fireşti şi inofensive, se comportă ca o femeie frumoasă, educată la o Curte unde galanteria înflorea ca o floare stimulată şi ocrotită. În cercul ei intim, de prieteni, ea conversează cu deplină libertate cu persoana neînsemnată a poetului, îl onorează cu glume, cu amabilităţi gratuite, şi-l alege ca partener de dans, cu atât mai mult cu cât rangul său îl situează în afara oricărei suspiciuni. Şi poate tocmai incompatibilitatea unei apropieri mai intime cu acest bărbat o face să fie mai puţin exigentă cu sine în gesturile faţă de el, îi îngăduie să-l trateze cu camaraderie şi cu un strop de frivolitate.

I se întâmplă să se lipească de el în timpul unui dans – *„Falking-Dance"* – să se sprijine neglijent de umărul lui, să-l lase să-i vorbească mai îndrăzneţ şi mai liber decât le-ar plăcea severilor scoţieni să ştie că i se vorbeşte reginei lor, şi toate astea la o depărtare de numai câteva străzi de amvonul de pe care blestemă Knox slăbiciunile deşucheate. Cândva, la o serată cu măşti, sau la un joc de gajuri e posibil să-i fi dat în treacăt o sărutare nu prea serioasă, o simplă glumă. Destul însă pentru ca tânărul şi înflăcăratul poet, cu capul în nori, să şi-l piardă de tot, să nu mai sesizeze hotarele dintre joc şi realitate, dintre stimă şi prietenie, distanţa dintre un simplu supus şi suverana sa.

---

[18] *Şi cu toate acestea văpaia*
Care mă arde şi mă înflăcărează
De pasiune
N-a stârnit nicicând în sufletul tău
Vreo afecţiune." (fr.) (n. tr.).

Îmbătat de triumf, ca odinioară Torquato Tasso, se lasă târât de propriile-i sentimente pe calea aceasta primejdioasă a iluziilor deşarte care-l vor pierde: într-o seară cameristele Mariei Stuart îl găsesc ascuns după perdele, în dormitorul regal. Această primă nebunie, lipsită de tact, trece la început drept o simplă farsă; ca într-o comedie bufă. ele îl alungă cu prefăcută supărare, cu tot felul de glume, iar regina însăşi trece prea uşor peste această necuviinţă, care se pare, n-o indignează suficient. Totuşi, deşi incidentului nu i se acordă o prea mare importanţă, este tăinuit cu toată grija faţă de fratele reginei. Curând, par cu toţii să-l fi uitat şi nu mai poate fi vorba de vreo admonestare a vinovatului care a călcat buna-cuviinţă într-un mod atât de flagrant. De data aceasta însă îngăduinţa are un efect dezastruos; încurajat de o asemenea purtare uşuratică, îndrăgostitul săvârşeşte un gest şi mai grav, şi mai necugetat.

Cum tocmai atunci Maria Stuart pleacă într-o călătorie la Fife, el o urmăreşte în taină şi se strecoară din nou în iatacul ei. Numai că acum este descoperit prea târziu; regina este aproape goală şi înspăimântată cere ajutor. Lordul Moray, care o însoţea în călătorie, năvăleşte în camera surorii sale, cu pumnalul în mână, pentru a o apăra.

Idila romantică s-a sfârşit, timpul jocurilor şi îngăduinţelor galante a trecut; Maria Stuart cere lui Moray să-l ucidă pe loc pe prea îndrăzneţul curtezan. (Cel puţin aceasta este versiunea oficială răspândită la Curte deşi este greu de presupus atâta severitate din partea unei femei ce numai cu puţin timp înainte, într-o împrejurare similară, se dovedise atât de uşor iertătoare.) Chibzuitul Moray, însă, care rareori s-a lăsat dominat de primul impuls al pasiunii, înţelege, cu mintea lui prevăzătoare, că uciderea unui bărbat străin în dormitorul unei regine ar macula nu numai covorul, ci şi onoarea celei care trebuie să rămână imaculată în ochii supuşilor ei. Pentru fapta lui – hotărăşte Moray – cât şi pentru salvarea reputaţiei suveranei, vinovatul va fi acuzat şi judecat în piaţa oraşului. Judecătorii osândesc aspru, ca pe o crimă, cutezanţa de a fi insultat şi

întinat numele suveranei. În unanimitate, tribunalul hotărăşte sentinţa: pedeapsa cu moartea. Nici chiar mila şi iertarea reginei nu i-ar mai putea sluji acum la nimic osânditului. Ambasadorii au şi raportat în ţările lor incidentul. Ochii întregii lumi sunt aţintiţi acum asupra desfăşurării acestui tragic eveniment. Cel mai mic gest în favoarea osânditului, din partea reginei, ar însemna o dovadă a culpabilităţii ei. În împrejurarea creată, ea nu are de ales, trebuie să-şi joace rolul, indiferent de sentimentele ce le nutreşte bărbatului pe care l-a răsfăţat cu atenţii, pe care l-a onorat cu prietenia, alături de care a petrecut atâtea zile vesele şi zglobii; să poarte masca cruzimii şi a intoleranţei, şi să-l vadă pierind pentru ea, fără a-i putea întinde o mână de ajutor.

Dacă rolul reginei este atât de ingrat în această istorie, Chastelard, în schimb, şi-l joacă pe al său cu toată bravura: moare demn şi cavalereşte, aşa cum se cuvine să moară un erou de baladă, la Curtea unei prea romantice doamne. Departe de a se căi, el refuză ultimul ajutor creştinesc al preoţilor şi, orgolios de a trece în nemurire printr-un atât de ireproşabil sfârşit, îşi rezervă, ca singură consolare în moarte ceea ce i-a adus atâtea satisfacţii şi bucurii în viaţă: poezia.

„Mon maiheur déplorable
Soit sur moy immortel.”[19]

Cu capul sus, trubadurul-erou, se îndreaptă spre eşafod senin, liniştit, recitind cu glas tare – ultima lui creaţie – nu psalmi şi rugăciuni implorând mila Domnului ci nemuritorul poem *Epitre à la mort* al prietenului şi confratelui său în ale muzelor, Ronsard:

„Je te salue heureuse et profitable Mort
Des extrêmes douleurs médicin et confort.”[20]

---

[19] *„Nefericirea mea de plâns*
Să-mi fie nemuritoare.” (fr.) (n. tr.)

[20] *„Ţie mă închin, fericită şi prielnică moarte,*

În faţa butucului, un ultim suspin, nu al deznădăjduitului ci al îndrăgostitului: *„O, cruelle dame!”* Apoi îngenunchează liniştit şi-şi oferă grumazul. Moare ca eroul unei balade romantice pe care i-ar fi plăcut s-o scrie.

Această sângeroasă poveste nu este decât începutul unei suite de întâmplări care mai de care mai sinistre, iar nefericitul poet nimic mai mult decât primul dintre bărbaţii care se vor jertfi sau vor fi jertfiţi da dragul acestei neîntrecute femei. Cu el se inaugurează un adevărat cortegiu al morţii, un dans macabru al acelora care, fascinaţi de irezistibila şi fatala ei feminitate, dau năvală spre eşafod, antrenând-o în cele din urmă şi pe ea în fluxul acesta mortuar, pentru a-şi împlini destinul. Atraşi ca de un magnet prea puternic, ei vin de pretutindeni. Ca în tabloul lui Hoblein, cortegiul lor, format din prinţi şi regenţi, conţi şi gentilomi, clerici şi ostaşi, adolescenţi şi moşnegi, se înşiruie tăcut pe urmele întunecatului şi costelivului toboşar, şi înaintează ca nişte somnambuli, apropiindu-se pas cu pas, an după an, fiecare la rândul şi la timpul lui, de butucul călăului; funebru alai de jertfiţi şi sacrificaţi, având-o la urmă – ca supremă ispăşire – pe însăşi femeia în care cine ştie ce zeu răzbunător şi malefic a sădit puterea magică, dătătoare de moarte; puterea de a ispiti şi de a ademeni pe calea primejdiei, cale fără întoarcere, pe toţi bărbaţii din preajmă. Cei pe care întâmplarea i i-a aşezat în drum – fie că s-au bucurat de favoruri fie de dizgraţie din partea ei – pe toţi i-a atins blestemul şi au pierit de moarte cumplită. Niciunuia nu i-a surâs norocul; nici celor care au duşmănit-o şi cu atât mai puţin celor ce-au îndrăznit s-o iubească.

Episodul lui Chastelard nu este decât prima împrejurare în care se vădeşte legea implacabilă a destinului ei, a blestemului ei, acela de a fi totdeauna regină, şi nimic altceva, fără viaţă intimă, fără nimic care să-i aparţină cu adevărat, o păpuşă menită din naştere să stea pe un tron, un pion în jocul politicii mondiale, o idee, dar nu o femeie.

Leacul şi alinarea celor mai groaznice dureri.” (fr.) (n. tr.)

Ori de câte ori va încerca să trăiască şi să iubească precum o fiinţă liberă, să-şi urmeze îndemnul inimii, să se conducă într-o împrejurare sau alta după bunul ei plac, după pofta inimii ei, va fi amarnic pedepsită. După copilăria fără copilărie, când pentru prima oară în viaţa ei încearcă să trăiască, să respire şi să se bucure liber de viaţă, intervine, ca un brutal avertisment, incidentul cu Chastelard.

Alarmaţi de această întâmplare, neliniştiţi de ce le-ar putea rezerva viitorul şi firea atât de imprudentă, de plină de surprize a unei astfel de regine, a cărei situaţie este atât de incertă – văduvă, aproape fecioară, capabilă să-şi piardă capul, să săvârşească oricând o nebunie care s-o compromită pentru totdeauna – Moray împreună cu Parlamentul hotărăsc că a venit momentul ca suverana să se căsătorească din nou. Trebuie deci aranjat în mare grabă un mariaj şi fireşte unicele criterii în alegerea soţului sunt interesele şi securitatea statului. Negocierile încep, frenetic, cu sentimentul urgenţei. Maria Stuart se află din nou prizonieră în cercul acela rigid şi rece în care a ferecat-o destinul, şi din care ori de câte ori va încerca să se elibereze, nu va izbuti altceva decât să zdrobească existenţele celor ce-i sunt aproape şi, cu timpul, propria-i existenţă.

MARELE TÂRG POLITICO-MATRIMONIAL
(1563–1566)

PIAŢA MATRIMONIALA A EUROPEI TRĂIEŞTE, ÎN aceşti ani, o adevărată febră, o animaţie cum de mult n-a mai cunoscut. Orice cap încoronat, sau aparţinând vreunei familii regale şi neangajat într-un contract de căsătorie, licitează la marele târg internaţional, pentru mâna uneia dintre cele două regine, tinere femei necăsătorite, spre care se îndreaptă, puzderie, atenţiile şi interesul lumii întregi: Elisabeta a Angliei şi Maria a Scoţiei.

N-a fost vreodată femeie mai curtată şi mai cerută în căsătorie ca aceste două tinere regine; peţitorii sosesc de pretutindeni şi rostesc nume ilustre: Habsburg, Bourbon, Filip al II-lea al Spaniei şi Don Carlos, fiul său, arhiducele Austriei, regele Suediei şi al Danemarcei; pretendenţii sunt de toate vârstele; adolescenţi sau moşnegi, băieţi sau bărbaţi în floarea vârstei. Căci pentru un suveran căsătoria nu reprezintă altceva decât mijlocul cel mai avantajos şi facil de a-şi consolida puterea. Marile regate absolutiste s-au format nu atât prin războaie cât prin căsătorii: Franţa unificată, Spania a cărei putere se ramifică în lumea întreagă, puternica şi bogata casă de Habsburg cu multiplele ei posesiuni sunt câteva exemple. Şi iată că acum se ivesc două coroane, dintre cele mai de preţ şi, totodată, posibilitatea, atât de ispititoare şi avantajoasă pentru suveranii Europei, de a-şi spori prin intermediul lor puterea: Elisabeta sau Maria Stuart înseamnă Anglia sau Scoţia. Cine dobândeşte, prin căsătorie, una din aceste două ţări obţine supremaţia mondială. Bătălia aceasta are două aspecte: unul politic-naţional, celălalt religios, decisiv în lupta dintre catolicism şi protestantism. Dacă insula britanică va reveni, prin căsătorie cu una dintre cele două

suverane, unui rege catolic, triumful Romei va fi asigurat şi *ecclesia universalis* va fi din nou atotstăpânitoare în lumea întreagă. Aşadar marea concurenţă între pretendenţii încoronaţi ai Europei la mâna celor două logodnice regale are o semnificaţie mai adâncă decât un simplu matrimoniu şi va marca un moment capital în istoria universală.

Căsătoria uneia dintre cele două regine are însă implicaţii adânci în destinul celeilalte. Căci destinele celor două potrivnice sunt în permanenţă dependente unul de celălalt, împletite strâns ca într-un nod gordian. Dacă una dintre ele va fi avantajată prin căsătoria ei faţă de cealaltă şi va dobândi o poziţie mai înaltă, în mod automat coroana celeilalte se va afla într-o gravă primejdie, suveranitatea şi chiar viaţa acesteia ameninţate. Balanţa dintre ele stă acum într-un relativ echilibru, menţinută astfel de aparenta lor amiciţie şi va rămâne aşa numai câtă vreme vor rămâne amândouă nemăritate, numai atâta timp cât Elisabeta va fi doar regină a Angliei, iar Maria Stuart doar suverană a Scoţiei. Când balanţa se va urca într-o parte şi va coborî în cealaltă una va fi învingătoare, cealaltă învinsă. Iată deci că jocul acesta de-a căsătoria nu este altceva decât o luptă îndârjită pe viaţă şi pe moarte în care se înfruntă două voinţe, două mândrii deopotrivă de dârze.

Spectacolul acesta grandios, de mare gală, care se reprezintă pe o scenă de anvergură, aceea a istoriei universale, are ca protagoniste două actriţe desăvârşite, de prima mână. Pe lângă aceste două apariţii, pline de prestanţă şi de strălucire, toate celelalte roluri apar şterse şi episodice, interpretate de saltimbanci mărunţi, neînsemnaţi: ţeapănul şi piosul Filip al II-lea, al Spaniei, infantilul şi nestatornicul Carol al IX-lea al Franţei, neglijabilul Ferdinand al Austriei. Niciunul nu este capabil să se ridice până la nivelul spiritual al acestor neîntrecute personalităţi care se înfruntă cu nobilele arme ale însuşirilor lor excepţionale. Amândouă înzestrate cu o inteligenţă superioară, chiar dacă uneori subminată de capricii sau exaltări femeieşti – cu o ambiţie de o rară tenacitate,

desăvârşite ca înfăţişare, cu o ţinută maiestuoasă, însuşindu-şi o cultură care face cinste epocii umaniste, amândouă călite, educate, pregătite încă din copilărie pentru demnitatea de regină.

Amândouă vorbesc curent franceza, italiana, latina, iar Elisabeta şi greaca. Scrisorile lor, prin plasticitatea imaginilor, prin forţa de expresie a cuvântului adecvat prin colorit, prin vioiciunea frazei, sunt indiscutabil superioare, incomparabil mai convingătoare decât cele ale miniştrilor şi politicienilor lor. Cele ale Elisabetei se disting net de ale inteligentului ei prim-ministru, binecunoscutul Cecil, prin prospeţimea cu care comunică impresii, sunt mai colorate, abundând în metafore; ale Mariei Stuart, mult mai cizelate, purtând pecetea personalităţii ei, spre deosebire de acelea seci, pur diplomatice ale lui Maitland sau Moray.

Spiritul lor ales, mintea lor ascuţită, ţinuta lor princiară s-au impus admiraţiei lumii întregi şi dacă Elisabeta are de partea ei omagii ilustre ca ale lui Shakespeare şi Ben Jonson, Maria Stuart le are pe ale lui Ronsard şi Du Bellay.

Pe cât de apropiate sunt aceste două femei prin cultura, educaţia şi inteligenţa lor, pe atât se vor dovedi de deosebite, de contradictorii, firile şi temperamentele lor. Un contrast atât de profund şi dramatic pe care poeţii vremii l-au intuit şi exprimat magistral.

Iată, să privim puţin, ca într-o diagramă, liniile care urcă şi coboară, care se întretaie o clipă pentru a se despărţi iar, ale existenţei lor. Greul vieţii îi este dat Elisabetei la început, Mariei Stuart la sfârşit. Steaua Mariei Stuart este Luceafărul din zori; ascensiunea ei este strălucitoare, spectaculoasă şi timpurie. Regină din leagăn, norocul o răsfaţă prematur şi nici n-a atins bine adolescenţa când a o doua coroană, mai glorioasă, i se aşază pe creştet. Dar prăbuşirea se dezlănţuie la fel de vertiginos, de catastrofal. Dramatismul destinului ei este concentrat în câteva episoade decisive, bine delimitate şi faptul acesta a făcut din ea, de-a lungul vremurilor, o exemplară, perpetuă eroină de tragedie. Ascensiunea Elisabetei, dimpotrivă, are un curs lent; ea are de parcurs un drum greu, pe care

numai cu migala, cu răbdarea şi stăruinţa unei vieţi întregi îl poate străbate. Destinul ei nu poate fi surprins într-o întâmplare, într-un moment sau episod, nu poate fi cuprins şi redat decât într-o amplă naraţiune care s-o urmărească de la început până la sfârşit. Nimic nu i se dăruieşte cu uşurinţă, nimic nu-i pică de-a gata din cer. În copilărie, desconsiderată ca bastardă, mai târziu întemniţată la Tower din ordinul surorii ei, regina, apoi condamnată la moarte, trebuie să lupte pentru existenţă având la îndemână. ca singure arme, isteţimea, şiretenia, abilitatea pe care instinctul de apărare al fiinţei ei i le ascut cu precocitate. Maria Stuart a obţinut coroana şi toate onorurile şi demnităţile, de la început, fără efort, prin simpla sa naştere ca moştenitoare regală; Elisabeta le-a dobândit pe rând, cu încetul, printr-o luptă disperată, în care de fiecare dată şi-a pus în joc viaţa. Două fiinţe cu destine atât de diferite nu vor putea decât să încerce să se excludă reciproc până la capăt. Dacă liniile existenţei lor par uneori a se atinge, se întâlnesc întâmplător la câte-o răscruce, niciodată nu vor putea înainta paralel şi în acelaşi sens. Cum ar fi putut fi altfel când împrejurările vieţii le fac să se deosebească până şi în cea din urmă fibră, în cea mai neînsemnată vibraţie a fiinţei lor? Una s-a născut cu coroană pe creştet, s-a străduit tot atât de puţin pentru a o obţine cât de puţin s-a străduit pentru a-i creşte părul; cealaltă s-a luptat cu înverşunare pentru a şi-o cuceri. Uneia i s-a acordat de la naştere titlul de regină legitimă; celeilalte i s-au contestat mereu: numele, legitimitatea naşterii, dreptul de suverană. Este firesc aşadar ca în Maria Stuart să se dezvolte acea uşurinţă cu care a privit lucrurile, acea mare siguranţă de sine, acea frivolitate binecunoscută, îndrăzneala aceea nesocotită, cutezanţa nesăbuită de a asculta de primul impuls, care au constituit măreţia, dar şi dezastrul ei. În cugetul ei se înstăpânise definitiv convingerea că Dumnezeu i-a dăruit coroana şi că nicio forţă din lume nu i-o poate lua. Ea se simte intangibilă şi invulnerabilă prin harul divin, deasupra oricăror acţiuni omeneşti. Menirea ei este să stăpânească şi o va face, chiar

dacă omenirea întreagă i s-ar pune de-a curmezişul atâta vreme cât în vine nu va conteni să-i curgă sângele ei regal. Entuziasmului ei, ea nu-i va pune niciodată zăbala chibzuinţei, hotărârile ei vor fi totdeauna la fel de fulgerătoare ca impulsul unui războinic nestăpânit de a pune mâna pe spadă. Ceea ce vocea pasiunii, a înflăcărării de moment îi şopteşte la ureche nu va fi niciodată contrazis de cealaltă voce, mai domolită, a raţiunii. Viaţa înseamnă pentru această desăvârşită călăreaţă, un galop strălucit şi nedomolit în care, printr-o simplă smucitură a frâului, printr-un salt spectaculos de mare eleganţă şi agilitate, toate obstacolele pot fi trecute, toate piedicile învinse, pentru ca drumul să se aştearnă, neted şi luminos, în faţa curajului ei tineresc şi înaripat. Viaţa înseamnă pentru Maria Stuart plăcere şi bucurie intensă, necurmată voluptate a trupului şi a inimii; pentru femeia care a îndrăgit atât de mult jocurile cavalereşti, viaţa nu este decât un nesfârşit, un încântător *tournoi.* Căci, aşa cum a caracterizat-o cândva Papa, regina aceasta „ascunde o inimă de bărbat într-un trup de femeie”. Ceea ce era mai desăvârşit şi mai total în ea, cutezanţa ei uşuratică, egoismul ei atât de încrezător în sine, nechibzuinţa încântătoare şi avântată, ceea ce au admirat mai mult în fiinţa ei poeţii, aveau să o piardă. Căci în apropierea ei trăieşte o altă femeie pentru care existenţa este un joc de şah, în care trebuie să-ţi pui toată inteligenţa şi stăruinţa; pentru care viaţa este o strădanie continuă, o necurmată încordare şi încleştare. Elisabeta, geniala realistă, stăpâneşte cu deplină siguranţă arta de a te folosi cu inteligenţă de greşelile adversarului. Ea va ieşi învingătoare din înfruntarea aceasta, pentru că va şti să întoarcă în favoarea ei toate nechibzuinţele, toate prostiile şi nebuniile prearomanticei sale rivale. Ochii ei ageri şi pătrunzători, ochi de vietate încolţită – cum ni-i înfăţişează portretele – scormonesc neîncrezători în lumea din jur ca într-o junglă colcăind de primejdii. Căci prea de timpuriu viaţa a învăţat-o lecţia aspră a fricii, prea de timpuriu i-a fost dat să înţeleagă cum se învârte roata norocului, înălţându-te pe

culmi şi prăbuşindu-te în abisuri, cât de mică este distanţa de la tron la eşafod şi invers, de la Tower, anticamera morţii, la Westminster, că o viaţă de om le poate prinde pe toate. De aceea puterea nu va însemna niciodată pentru ea ceva definitiv statornicit, nu va reprezenta niciodată un bun pe de-a-ntregul şi pentru totdeauna cucerit; nu se va încrede niciodată în ceea ce i-ar putea aduce ziua de mâine, nu se va culca niciodată pe laurii victoriei, fiindcă ştie prea bine că nu există nici siguranţă, nici linişte, nici odihnă pe lumea aceasta. Ea ţine strâns în mâini coroana şi sceptrul, pregătită în orice clipă pentru eventualitatea că cineva ar încerca să i le smulgă. Viaţa ei întreacă este un şir nesfârşit de nelinişti, o permanentă grijă şi nesiguranţă. Întocmai aşa ne-o înfăţişează portretele vremii: un chip palid şi supt, îmbătrânit înainte de vreme, cu obrajii înguşti, osoşi, o figură nervoasă, arsă de anxietăţi, într-o veşnică încordare, mereu concentrată, de parcă s-ar strădui să perceapă o voce sau un semn prevestitor de primejdii. Nimic din seninătatea suverană şi mândră a unei stăpâne; nimic din siguranţa de sine a femeii care se ştie puternică, liberă, ocrotită. Sub aerul ei vanitos pâlpâie o ciudată sfială, sub fard se ghiceşte paloarea celui ce nu-şi află odihnă nici în sine, nici în afara sa, fastul greoi şi supraîncărcat al veşmintelor ei grele de bijuterii ascunde un trup costeliv, cuprins parcă în permanenţă de un frison de frig sau de frică. Despovărată de accesoriile atât de somptuoase ale ceremonialului ei de regină, Elisabeta rămâne o biată femeie însingurată, temătoare, covârşită de griji, despre care numai cu greu s-ar putea presupune că poartă pe umeri treburile şi nevoile unui stat, că stăpâneşte o lume. Înfăţişarea cât şi firea Elisabetei sunt totalmente lipsite de orice urmă de eroism. Timiditatea, veşnica ei ezitare, şovăiala în a lua hotărâri, nesfârşitele tergiversări nu sunt virtuţile cele mai exemplare pentru o regină. Şi cu toate acestea gemul ei politic, tactul ei desăvârşit sunt lucruri bine cunoscute şi unanim recunoscute. Fără a avea nimic spectaculos, nimic romantic, puterea ei o constituie perseverenţa, munca stăruitoare şi necontenită de albină

matcă pentru sporirea averii şi asigurarea domniei. Nu în proiecte şi hotărâri temerare stau adevăratele ei virtuţi, ci în spiritul de economie şi de cumpătare, de chibzuită gospodărie şi înţeleaptă administrare. În politica pe care a urmărit-o, tocmai acele însuşiri care au constituit întotdeauna defectele ei capitale – frica, şovăiala, nesfârşitele precauţii – au dat roadele cele mai strălucite. După cum Maria Stuart, împinsă de marea ei nesăbuinţă, a făcut din toate virtuţile ei tot atâtea defecte, spiritul prin excelenţă realist al Elisabetei s-a priceput să-şi transforme scăderile, limitele, meschinăriile în adevărate virtuţi.

Dacă Maria Stuart se simte menită să domnească prin har divin, fără să fie conştientă de îndatoririle ei de regină, nesocotind orice obligaţie faţă de statul şi poporul pe care-l guvernează, trăind după bunul ei plac, numai pentru propria-i plăcere şi desfătare, Elisabeta consideră demnitatea suverană o imensă şi sacră servitute faţă de poporul pe care-l conduce; umerii ei îşi asumă povara regalităţii pe când ai Mariei Stuart acceptă doar însemnele ei exterioare. Suverana Angliei socoteşte că misiunea ei pe pământ este de a se pune în slujba poporului ce-o aclamă şi de a-i făuri, de a-i ocroti bunăstarea în modul cel mai realist cu putinţă.

Slăbiciunile şi virtuţile cu care natura le-a înzestrat pe aceste două femei au fost mereu puse în cumpănă, comparate, confruntate, de-a lungul istoriei. Ceea ce este însă cert, este faptul că îndrăzneala şi eroismul, atât de slăvite şi de admirate, ale Mariei Stuart n-au servit nimănui, iar ei i-au fost de-a dreptul fatale, pe când şovăiala şi tergiversările Elisabetei au condus regatul ei, şi pe ea însăşi, pe drumul triumfului. În înfruntarea dintre puterea nestăpânită şi aceea bine ţinută în frâu, dintre avântul întâmplător, nestatornic şi planul cuminte şi pe îndelete elaborat, dintre romantism şi realism în ultimă instanţă, politica şi viaţa au dat întotdeauna câştig de cauză celui de-al doilea.

Se pare că i-a plăcut naturii să creeze simultan şi să pună

faţă în faţă două personalităţi deopotrivă de remarcabile şi totodată atât de total deosebite, ca doi poli contrari, ca două opoziţii absolute, pentru a realiza, din confruntarea lor o antiteză desăvârşită.

Nu numai ca regine se deosebesc cele două rivale ci şi ca femei.

Maria Stuart este în primul şi în ultimul rând femeie şi toate acţiunile, toate hotărârile ei poartă pecetea feminităţii sale. Şi tocmai ceea ce era mai profund, mai caracteristic persoanei ei, această feminitate, a fost ani îndelungi reţinută, încătuşată, ignorată; cu cât mai întârziată, cu atât mai aprigă, mai impetuoasă se va dezlănţui ea. Mult timp, adevărata ei personalitate lâncezeşte nerevelată, sufletul ei, multă vreme rămas imatur, este incert şi inactiv. Iată cum ne-o înfăţişează portretele din acei ani: o figură molatică, uşor somnolentă, cu trăsături copilăreşti luminate de un zâmbet de o inocentă blândeţe, un copil gentil cu ochi galeşi, încărcaţi de nostalgie, tânjind îngreunaţi de dor. O sensibilitate exagerată, o mare emotivitate, cu reacţii bruşte, neprevăzute. Sunt repezi, dar superficiale acele valuri de sânge care-o fac să roşească sau să pălească uşor şi-i umplu instantaneu ochii de lacrimi, fără a răscoli însă şi adâncimile ei sufleteşti. Femeia dintr-însa se va trezi la viaţă mult mai târziu, când o adevărată pasiune va pune stăpânire pe ea. O mare şi unică pasiune în focul căreia tot ce a fost răceală sau cumpătare va dispare, cultură, educaţie, maniere alese vor fi date uitării pentru a rămâne faţă în faţă cu această vâlvătaie mistuitoare, nu regină ci pur şi simplu femeie. Nicio falsă virtute, nicio fortuită demnitate, nicio vanitate deşartă nu-şi mai găsesc locul în sufletul celei care descoperă iubirea, o dăruieşte şi se dăruieşte ei cu toată intensitatea de care este capabil un suflet mare.

Situată la cealaltă extremă, Elisabeta n-a fost, mai exact, n-a putut să fie niciodată femeie. *„Virgin Queen”,* regina-fecioară, se pare că a avut motive pe cât de întemeiate, pe atât de bine tăinuite, de a rămâne astfel o viaţă întreagă. Dacă este să dăm crezare unor afirmaţii ale Mariei Stuart –

exprimate în scrisorile ei înveninate de ură la adresa necruţătoarei sale duşmance – regina Angliei era, printr-o eroare a naturii, altfel alcătuită trupeşte decât celelalte femei. Nu numai maternitatea i se refuză ci şi posibilitatea unei depline şi fireşti dăruiri feminine. S-a şuşotit şi s-a colportat mult pe seama aşa-ziselor diformităţi fizice ale Elisabetei şi chiar dacă punem la îndoială toate acele relatări (printre care şi cele furnizate de Ben Jonson) faptele ne silesc să admitem că o infirmitate trupească sau o reticenţă sufletească au pus-o într-o situaţie penibilă faţă de condiţia ei de femeie. În această inferioritate trebuie că-şi au izvorul inegalităţile şi capriciile caracterului ei, acea irascibilitate subită care pune stăpânire pe ea imprevizibil şi fără cauze aparente, inconsecvenţa, labilitatea în atitudini, păreri şi dispoziţii, eternele ei ezitări, incapacitatea de a ancora într-o decizie fermă, acea lipsă de echilibru ce-o face schimbătoare ca vremea şi-o învăluie în lumina incertă, primejdioasă a isteriei. Salturile bruşte, neprevăzute, de la o stare la alta, şi binecunoscuta-i cochetărie, alternând în permanenţă cu o mare austeritate şi rezervă, toate acestea au deservit-o mereu, au coborât-o adesea sub demnitatea ei de mare regină, de personalitate ce deţine un rol şi un loc important în politica mondială.

Dar deşi frustrată adânc în fiinţa ei intimă, tulburată şi lipsită de echilibru interior, sfâşiată sufleteşte de instabilitatea sentimentelor ei, plasându-se singură – victimă livrată propriilor capricii şi fluctuaţii – într-o totală nesiguranţă, şi aruncând astfel asupra existenţelor celor din jur umbra unei neliniştitoare incertitudini, devenind adeseori de-a dreptul primejdioasă prin inteligenţa ei scormonitoare, înclinată spre combinaţii şi intrigi, totuşi femeia aceasta, rănită în feminitatea ei, n-a fost niciodată crudă cu bună-ştiinţă, feroce sau lipsită de omenie. Nimic mai inexact, mai uşuratic şi mai mediocru decât concepţia devenită monedă curentă, schemă care simplifică şi reduce (şi pe care Shiller a adoptat-o în tragedia sa) conform căreia o Elisabetă perversă şi sângeroasă se joacă cu perfidie de pisică cu o blândă şi inofensivă Maria Stuart. În

adâncurile mutilate ale acestei femei, care se torturează pe sine în chinuite şi nefireşti jocuri cu acei semiamanţi cărora n-a putut şi n-a îndrăznit niciodată să li se dăruiască de fapt, care tremură de frig, singură în marele edificiu al regalităţii sale, dăinuie o căldură neaşteptată, o nevoie de afecţiune inhibată. Iar mai presus de stridentele ei izbucniri, de ieşirile ei năzuroase se află o voinţă tenace, intenţia generoasă de a fi dreaptă, amabilă, îngăduitoare. Ceea ce repugnă în cel mai înalt grad acestei firi temătoare este violenţa. De aceea înfruntărilor făţişe şi bătăioase ea le preferă lupta mai insinuantă de cabinet, măruntele uneltiri diplomatice, jocul ascuns din culise. Orice declaraţie de război care i se impune caută s-o tergiverseze la nesfârşit şi orice sentinţă de moarte pe care e nevoită s-o semneze, în cele din urmă, după exasperante tărăgăneli, îi apasă conştiinţa ca o piatră de moară. Pace pentru ţara ei, iată ce preţuieşte mai mult ca orice printre bunurile lumii acesteia. Agresivitatea ei faţă de Maria Stuart a fost o agresivitate forţată, pentru că nu putea să ignore necurmata ameninţare pe care cealaltă o reprezenta pentru ea; şi chiar şi aşa ar fi preferat să evite lupta pentru că în pieptul ei nu bătea o inimă de luptătoare, ci mai curând una de jucătoare şi încă de jucătoare care nu se dă în lături să trişeze din când în când la joc. Poate că prietenia dintre aceste două femei – una temătoare, cealaltă prea indolentă – s-ar fi menţinut de bine de rău, aşa şubredă, întru totul nesinceră, dar cel puţin aparentă, dacă împrejurări mai înalte şi mai puternice decât voinţa lor n-ar fi schimbat cursul evenimentelor. Pe lângă radicalele deosebiri care existau între ele se mai adaugă şi faptul că fiecare din aceste două regine întrupau două concepţii deosebite despre lume şi viaţă. Maria Stuart este campioana vechii religii, a catolicismului, pe când Elisabeta este marea protectoare a celei noi – Reforma. Înfruntarea dintre cele două credinţe nu este altceva decât bătălia dintre două lumi: una trecută, ajunsă la asfinţit, lumea medievală a cavalerismului, în fruntea căreia stă, ca ultim paladin neînfricat, acea femeie cu inimă de bărbat, Maria Stuart;

cealaltă, lumea viitorului în devenire, lumea modernă, de partea căreia se află Elisabeta. Lupta dintre ele poate ar fi rămas doar lupta dintre două femei şi nimic mai mult dacă nu s-ar fi plasat la o mare cotitură istorică în care dădeau piept, faţă în faţă, două epoci.

Nici în această luptă firile şi preferinţele color două regine nu se dezmint. Maria Stuart, aliată cu Spania şi cu papalitatea, rămâne romantica luptătoare pentru o cauză dinainte pierdută, cu privirea întoarsă spre trecut, spre gloria şi strălucirea apusă a unor lumi care şi-au trăit măreţia şi coboară lent spre mormânt; perspicace, privirea Elisabetei se aţinteşte în viitor: îşi trimite ambasadori în ţările cele mai depărtate, în Rusia şi Persia, dincolo de ocean spre noile continente, cu o intuiţie de vizionară.

Maria Stuart este păstrătoarea tradiţiei, este moştenitoarea coroanei scoţiene şi nimic mai mult; nu visează niciodată altceva decât să poarte, ca pe o podoabă care i se cuvine, această coroană, nu poate trece niciodată dincolo de concepţia dinastică a regalităţii. În toţi anii ei de domnie nu s-a identificat o singură dată cu ţara pe care o stăpânea, nu s-a simţit o singură clipă aservită ei, în slujba naţiunii pe care o conducea; ea s-a considerat înainte de orice regină, stăpână absolută a Scoţiei; Scoţia i-a aparţinut prin moştenire – ea n-a aparţinut niciodată prin nimic Scoţiei. În sutele de scrisori pe care le scrie, în mulţimea mărturiilor rămase, nu se găsesc niciun rând, niciun cuvânt, niciun gând consacrat ţării, intereselor ei, nimic care să confirme o cât de măruntă preocupare pentru treburile regatului – încurajarea comerţului, dezvoltarea navigaţiei, întărirea armatei – un cât de firav sentiment de răspundere pentru soarta poporului.

Dacă limba pe care o vorbea în saloanele ei ca şi cea în care-şi exprima inspiraţiile poetice era franceza, nici gândurile, nici sentimentele ei n-au fost vreodată scoţiene. Sentimentul naţional a fost cu desăvârşire absent din patrimoniul ei sufletesc. Nu se poate spune că Maria Stuart şi-a consacrat existenţa ei şi şi-a jertfit viaţa pentru Scoţia. A făcut-o în schimb pentru noţiunea de suveranitate, pentru

vanitatea de a fi şi de a rămâne un cap încoronat. În afară de legenda eroico-tragică a unei misterioase şi prearomantice regine, Maria Stuart n-a dăruit nimic ţării sale.

Izolată în marea ei siguranţă de sine, în conştiinţa orgolioasă a propriei cutezanţe, Maria Stuart se înfăţişează singură în bătăliile pe care le are de dat. Ştiindu-se slabă, şovăielnică şi temătoare, Elisabeta, în schimb, a avut suprema înţelepciune de a înţelege la timp că nu trebuie să se bizuie numai pe sine, că pentru consolidarea situaţiei sale este prudent să se înconjoare de oameni calmi, cu minţi clarvăzătoare. Ea stăpâneşte şi guvernează din mijlocul unui vast stat-major, atentă şi receptivă la sfaturile şi îndrumările lui. Hotărârile practice pe care le-a luat, tactica desăvârşită a luptei, alegerea potrivită a momentelor când e nevoie de o decizie fermă, toată politica ei echilibrată şi cumpătată, ferită de impulsivităţile şi fluctuaţiile care-i erau caracteristice temperamental, nu este altceva decât rezultatul unei asemenea inteligente colaborări. Elisabeta are meritul de a fi creat în jurul ei o atât de perfectă şi sudată organizaţie, un atât de unitar aparat de conducere al statului, încât şi astăzi, după atâtea secole, este imposibil să se distingă contribuţia ei din marile realizări colective ale epocii ce-i poartă numele. Imensa glorie care o aureolează peste secole înglobează într-o singură fiinţă reprezentativă contribuţia anonimă a nenumărate minţi strălucite pe care a ştiut să le câştige de partea ei.

Dacă astăzi, pentru noi, Maria Stuart înseamnă numai Maria Stuart şi nimic altceva, Elisabeta – asemeni acelui grandios şi genial autor popular care este poporul în totalitatea lui – reuneşte într-o singură noţiune elemente multiple – un Cecil, un Leicester, un Walsingham şi alături de ei covârşitoarea energie creatoare a întregului popor englez – şi fac din numele ei un sinonim al Angliei din acel măreţ secol shakespearian.

Glorioasă contopire a monarhului cu ţara pe care o conduce, cu voinţa poporului pe care o reprezintă şi o

administrează.

Ceea ce şi-a dorit Elisabeta ca suverană a Angliei a fost nu să-şi subordoneze, nu să-şi însuşească ţara ca pe o posesiune privată, ci s-o slujească întru binele şi prosperitatea ei. Ceea ce nu şi-a îngăduit nicio clipă să uite această regină era că are de îndeplinit o misiune naţională. Ea a ştiut să nu se expună contra vântului, să meargă în direcţia evoluţiei fireşti a lucrurilor, spre care se îndreptau timpurile moderne, să facă primii paşi de la regimul autocratic la acela constituţional. Va privi cu bunăvoinţă dezvoltarea noilor forţe generate de transformarea păturilor sociale, va accepta şi va recunoaşte tot ceea ce este nou în epoca ei, marile descoperiri care au conferit alte dimensiuni lumii, marile invenţii ale secolului, va încuraja breslele meseriaşilor, pe negustori, bancheri, piraţi – tot ceea ce reprezintă o forţă capabilă să împingă Anglia pe calea supremaţiei mondiale, să facă din insula britanică stăpâna lumii. Când va considera că este util, ea nu va ezita să-şi nesocotească propriile dorinţi şi interese în favoarea interesului general (ceea ce regina Scoţiei n-a avut niciodată tăria să facă). Căci nu există cale mai sigură şi mai fericită de a te ridica deasupra nefericirilor, a suferinţelor personale, de a te salva din mizeria intimă, decât aceea de a te pune în slujba unei cauze naţionale, de a-ţi canaliza întreaga energie şi capacitate creatoare în lupta pentru binele general. Nefericirilor proprii ea le-a ţinut piept bărbăteşte, construind din ele o Anglie prosperă, puternică, fericită. Pentru singuratica aceasta, căreia nu i-a fost dat să aibă un cămin, care n-a cunoscut plăcerea dragostei, afecţiunea unui soţ, nici bucuria copiilor, n-a existat compensaţie mai mare, sursă mai sigură de satisfacţii, decât aceea de a-şi pune tot egoismul, toată puterea de pasiune necheltuită la dispoziţia ţării ei. Suprema ei vanitate – nobilă vanitate – a fost aceea de a se înălţa în faţa posterităţii, de aceea a trăit cu gândul şi ochii aţintiţi în viitor. Orice tron din lume şi toate tronurile lumii la un loc au preţuit pentru ea mai puţin decât acela în care soarta – şi nu numai soarta ci şi voinţa ei – o aşezaseră, pe

când regina Scoţiei a fost oricând bucuroasă să-şi schimbe coroana cu alta mai glorioasă. Dacă Maria Stuart şi-a trăit necontenit viaţa de dragul clipei prezente, dacă toate eforturile şi încordările ei au însemnat o colosală risipă de energie şi de voinţă pentru a smulge orei toată plăcerea şi satisfacţia pe care i-o putea da, de a dărui momentului trecător tot ce era mai bun, mai clocotitor şi mai preţios în fiinţa ei, cealaltă suverană, zgârcită, cu punga existenţei veşnic strânsă, şi-a economisit puterile pentru gloria şi strălucirea viitoare.

Deci victoria nu a ales la întâmplare de partea cui să se plaseze, în această înfruntare. Prin triumful Elisabetei triumfă noul, biruie voinţa istoriei – implacabila lege a evoluţiei rare, după ce a mâncat fructul, aruncă în urmă, fără regrete, cojile inutile, formele perimate, golite de conţinut, depăşite. Prin Elisabeta biruie energia unei mari naţiuni care luptă să-şi cucerească locul în univers. Prin eşecul Mariei Stuart scapătă pentru totdeauna trecutul, se stinge, brav şi magnific, cavalerismul medieval. A fost între aceste două femei o bătălie încleştată, pe viaţă şi pe moarte şi dacă victoria trebuia să fie de partea uneia singure, fiecare din ele a dobândit de fapt ceea ce i se cuvenea. Elisabeta, realista, locul ei triumfal în istorie – Maria Stuart, romantica, pe acela nu mai puţin glorios în legendă.

O bătălie unică şi măreaţă în felul ei, rămasă memorabilă de-a lungul secolelor, dar purtată cu ce arme infame, jalnice, lipsite de orice măreţie. Pentru că dincolo de personalităţile lor remarcabile, cele două duşmance sunt totuşi femei şi se înfruntă cu mijloace specifice. Doi bărbaţi, doi suverani nu şi-ar fi înghiţit atâta vreme mânia sub tertipuri mărunte, nu şi-ar fi ascuns un timp atât de îndelungat duşmănia sub vorbe făţarnice. Ar fi pus mâna pe arme şi s-ar fi înfruntat făţiş, în război declarat. Dacă unul dintre ei ar fi avut de ridicat vreo pretenţie, prin foc şi sabie şi-ar fi impus-o; prin foc şi sabie i s-ar fi opus celălalt. Înfruntarea dintre cele două femei însă nu este altceva

decât o necurmată pândă a două pisici sălbatice; este un joc lipsit de francheţe şi de loialitate, o hărţuială ascunsă, şireată, cu linguşirea pe buze şi ghearele pregătite pentru sfâşiat. Au consumat una faţă de cealaltă noiane de minciună şi de falsitate fără să fi reuşit să se înşele măcar o singură clipă. N-au scăpat niciun prilej să se felicite reciproc, să-şi trimită daruri, să-şi facă milioane de complimente şi jurăminte de prietenie şi fidelitate şi în tot acest timp amândouă ascundeau pumnalul la spate. Nu, războiul dintre Elisabeta şi Marja Stuart nu are în el nimic glorios, cronica acestei bătălii nu cuprinde nicio pagină de eroism, nicio faptă care ar putea fi slăvită în epopei, nimic care să amintească de *Iliada.* Această sângeroasă intrigă, care a durat douăzeci de ani fără a se transforma vreodată într-o luptă cinstită, desfăşurată la lumina zilei, atât de dezgustătoare din punct de vedere moral, implicând răscolitoare zvârcoliri şi tragedii, este demnă prin perfidia ei mai degrabă de pana unui Machiavelli.

Incorectitudinea acestei partide, în care se va trişa, fără reticenţe, de ambele părţi, se vădeşte de îndată ce încep tratativele şi negocierile pentru căsătoria Mariei Stuart. Pretendenţii regali şi-au trimis peţitorii şi alegerea nu s-ar fi lăsat prea mult aşteptată, pentru că tânăra şi nesocotita regină-văduvă, în care nu se trezise încă la viaţă femeia, nu ridica decât o mică exigenţă, nu manifesta decât o singură ambiţie: aceea de a face un mariaj care s-o înalţe în rang deasupra detestatei rivale. Pentru a-şi atinge scopul, oricare din pretendenţi erau la fel de buni – Don Carlos, adolescentul de cincisprezece ani, despre care se zvonea că ar fi un dement feroce, sau minorul Carol al IX-lea al Franţei, imberb sau moşneag, respingător sau plin de farmec – drept pentru care nici nu manifestă vreun interes deosebit în alegere, lăsând-o pe seama lui Moray. Acesta conduce negocierile cu un zel nu întru totul dezinteresat. Căci dacă ar obţine pentru sora lui vitregă o coroană la Paris, Viena sau Madrid, asta n-ar face decât să consolideze o dată mai mult situaţia sa de rege neîncoronat al Scoţiei. Astfel că decizia n-ar fi întârziat prea mult dacă vigilenţa

Elisabeta nu i s-ar fi adus atât de prompt la cunoştinţă, de către spionii ei scoţieni, stadiul avansat al tratativelor. Ea îl convoacă imediat pe ambasadorul scoţian, căruia îi declară energic că acceptarea de către Maria Stuart a vreuneia din cererile în căsătorie primite, ar fi interpretată la Londra drept un gest făţiş de ostilitate faţă de Anglia. Pe de altă parte, acestui avertisment categoric îi adaugă o prea tandră scrisoare către scumpa ei verişoară, pe care, în termenii cei mai afectuoşi cu putinţă, o sfătuieşte să respingă propunerile matrimoniale care i s-au făcut şi să nu se încreadă decât în singura fiinţă ce-i vrea cu adevărat binele, adică în ea, toţi ceilalţi nefiind altceva decât nişte făţarnici amăgitori care-i promit marea cu sarea şi toate bogăţiile pământului pentru a o pierde. Că ea, Elisabeta, ar privi cu simpatia şi bunăvoinţă căsătoria ei cu un prinţ protestant cum ar fi regele Danemarcei sau ducele de Ferrara – cu alte cuvinte cu vreunul din suveranii sau principii cei mai neînsemnaţi ai Europei – dar că cea mai bună alegere ar face-o scumpa şi buna ei soră dacă s-ar mărita „acasă”, luându-şi drept soţ vreun nobil scoţian sau englez. Astfel şi-ar asigura pentru totdeauna ajutorul ei neprecupeţit şi nemărginita ei dragoste. Acest joc al Elisabetei – *foul play*[21] – pune un văl prea străveziu peste intenţia deloc onorabilă a reginei-fecioare de a-şi abate rivala de la un mariaj norocos, de a-i strica socotelile cu alte cuvinte. Dar, bună jucătoare, cu mână sigură, Maria Stuart prinde mingea din zbor şi-o aruncă pe dată înapoi. Firea aceasta aprinsă, cu replica promptă pe buze, nici nu putea să rămână datoare cu un răspuns. Adevărul este că nici prin gând nu-i trecea să acorde sau să recunoască Elisabetei vreun drept de amestec în afacerile ei matrimoniale; însă, cum tratativele cu nehotărâtul Don Carlos trenau în momentul acela, Maria Stuart îi scrie Elisabetei o scrisoare care poate constitui modelul cel mai desăvârşit de ipocrizie şi de perfidie. Începe prin a-i adresa mulţumirile cele mai plecate, recunoştinţa cea mai fierbinte pentru grija ce-o poartă intereselor ei. Pentru nimic în lume

---

[21] Joc murdar. (engl.) (n. tr.).

– o asigură ea – nu va schiţa nici cel mai mărunt gest care să contrarieze o atât de scumpă şi preţioasă prietenie ca cea cu care o onorează suverana Angliei. De aceea, ferm hotărâtă de a nu-i ieşi din cuvânt, aşteaptă de la buna ei soră să-i indice pe care pretendenţi îi poate lua în considerare şi pe care nu. Supunerea ei este de-a dreptul înduioşătoare, modestia şi docilitatea ei desăvârşite, numai că, printre sublimele declaraţii se insinuează naiv şi timid o simplă întrebare, ce-i drept cam jenantă, referitoare la punctul acela nevralgic, mereu vulnerabil dintre ele – dreptul ei de succesiune.

Într-o exprimare mai limpede lucrurile s-ar traduce astfel: „Sunt de acord să-ţi fac pe plac şi să nu mă mărit cu un bărbat care prin rangul lui mi-ar oferi o situaţie superioară ţie; acum e rândul tău să-mi dai o recompensă pentru supunerea mea, deci: ce este cu dreptul meu de succesiune?"

Şi astfel iată-le ajunse din nou în punctul mort al discuţiilor dintre ele. Căci ori de câte ori trebuie să ia o hotărâre răspicată, să dea un răspuns ferm în privinţa acestui subiect, Elisabeta nu face altceva decât să bâiguie în vag, să se eschiveze şi să lase în cele din urmă lucrurile aşa cum erau. Şi de data aceasta ea găseşte cu cale să înlocuiască răspunsul cu vorbe dulci, dar goale, înşirate fără nicio acoperire pe pagini întregi: că nu doreşte decât binele surorii sale, că nu vrea decât să-i apere interesele celei pe care o consideră ca pe o fiică şi aşa mai departe; prea multe asigurări, dar niciuna care angajează şi obligă.

Toată această discuţie, care nu are alt scop decât de a ocoli răspunsul adevărat, seamănă cu tocmeala lungă, şireată a doi neguţători din Levant care încearcă, cu exasperantă încetineală şi stăruinţă, să obţină un cât de mic avantaj, nădăjduind fiecare că celălalt îşi va pierde răbdarea şi va ceda primul.

Toată această corespondenţă nesfârşită care a consumat imense cantităţi de hârtie, toată această interminabilă discuţie s-ar fi putut rezuma – cinstit vorbind – în două fraze repetate şi reluate la infinit: „Mărită-te cu acela pe care ţi-l

aleg eu şi te numesc succesoarea mea”, spune Elisabeta: „Numeşte-mă succesoarea ta şi mă mărit cu cel pe care mi-l alegi tu”, răspunde Maria Stuart. Niciuna însă nu se poate decide să rupă cercul acesta vicios şi să facă primul pas, pentru că în amândouă sălăşluieşte intenţia identică de a se trage pe sfoară.

Doi ani se vor complace cele două rivale în aceste tergiversări matrimoniale, complicate în plus de problema succesiunii. Adevărul este că împrejurările însăşi le sunt favorabile pentru o atare tărăgăneală. Elisabeta nu urmăreşte în fond decât să întârzie cât mai mult căsătoria duşmancei. Maria Stuart se prinde în joc pentru că în realitate tratativele de căsătorie înaintează – independent de voinţa ei – deosebit de încet, avându-l ca partener pe Filip al II-lea, Cunctatorul. Această întârziere îi oferă Mariei Stuart răgazul să joace rolul fiinţei supuse faţă de suverana Angliei. Când însă tratativele eşuează, ea îşi pierde dintr-o dată răbdarea şi curma brusc jocul, somând-o în mod brutal pe „prea iubita soră” să se decidă şi să se pronunţe pe dată, care este numele celui pe care-l consideră potrivit ca soţ pentru regina Scoţiei. Situaţie cum nu se poate mai neplăcută pentru Elisabeta; căci nimic nu-i vine mai greu acestei suverane decât să rostească o hotărâre răspicată, să decidă definitiv şi urgent în vreo problemă, Cu atât mai mult cu cât a apucat, în vasta corespondenţă oficială dintre ele, să facă nenumărate aluzii, unele mai străvezii decât altele, pe care însă regina cât şi Curtea scoţiană se prefac a nu le fi înţeles şi pretind, în locul echivocului de până acum, un simplu nume. Strânsă cu uşa, Elisabeta nu se mai poate refugia în spatele aluziilor, nu se mai poate menţine în vag şi se vede silită – lucru atât de odios ei – să rostească, scrâşnit e drept, numele celui pe care i l-a hărăzit: Robert Dudley.

Gest mai uluitor nici că se putea concepe chiar şi pentru campioana gesturilor uluitoare, care a fost, de-a lungul carierei ei, Elisabeta. Toată acea comedie diplomatică ce-o jucaseră cele două femei pare a se transforma acum într-o

farsă lipsită de gust. Propunerea Elisabetei conţine în ea o dublă şi nemaipomenită insultă, se înfăţişează ca o cumplită batjocură.

În primul rând pentru că ce altceva decât o insultă poate fi considerat faptul de a propune ca soţ unei suverane, şi încă uneia atât de vanitoase, care n-a uitat că este văduva regelui Franţei, pe un gentilom mărunt lipsit de nobleţe, un simplu supus – inferior ca rang şi ca descendenţă – al celei mai înverşunate rivale? În al doilea rând, pentru că nu mai constituia un secret pentru nimeni, sau, altfel spus, pentru că întreaga Europă era iniţiată în marea taină a amorului clandestin dintre Elisabeta şi Robert Dudley, supranumit „camaradul de joc erotic al reginei”. Iată aşadar că Elisabeta oferă drept soţ reginei scoţiene – aşa cum ar dărui unei slugi o vechitură pe care nu mai ţine s-o păstreze – pe cel pe care l-a considerat ani de zile doar amantul ei, incompatibil, prin rangul lui inferior, cu demnitatea de a-i deveni soţ. Se pare că la un moment dat, veşnic nehotărâtă. Elisabeta se decisese totuşi să-l ia de bărbat, dar tocmai atunci o crimă odioasă vine să-i compromită definitiv reputaţia în ochii lumii: soţia lui, Amy Robsart, este găsită asasinată în împrejurări rămase misterioase. Elisabeta, pentru a nu atrage asupra ei vreo bănuială de complicitate, renunţă pe loc la îndoielnicul şi puţin probabilul proiect de căsătorie cu acest bărbat. Deşi de două ori compromis – prin monstruoasa crimă, de care pare a nu fi fost străin, cât şi prin raporturile neoficiale cu regina – Robert Dudley este oferit ca cel mai potrivit soţ pentru suverana Scoţiei.

Nu va fi nicicând pe deplin limpede ce urmărea Elisabeta prin această atât de extravagantă alegere, care erau gândurile şi intenţiile unei femei atât de imprevizibile, atât de puţin stăpână pe dorinţele şi impulsurile ei, atât de labilă în tot ce ţine de reacţiile ei intime. Cine şi-ar asuma răspunderea să presupună un anume sentiment, sau o anume intenţie atâta vreme cât este vorba de un temperament atât de complicat, de instabil?

Poate că din tandre sentimente faţă de amantul, pe care

nu cutează să-l ia de bărbat, intenţionează să-i transmită, prin căsătoria propusă, propriul ei regat, poate nu este altceva decât încercarea de a se elibera de o prezenţă devenită incomodă şi plicticoasă; poate şi-a făcut socoteală că numai astfel, prin intermediul acestui prieten atât de credincios ei, o va putea supraveghea şi domina veşnic pe primejdioasa rivală; poate nu este decât un capriciu de îndrăgostită pe care demonul o împinge să pună la încercare fidelitatea iubitului; poate concepuse un soi de căsătorie în trei, clasicul triunghi care să împace şi urile şi iubirile; sau poate n-a făcut altceva decât să aleagă cea mai nebunească propunere pentru a o sili pe duşmanca ei s-o refuze şi astfel să se pună în situaţia de a suporta consecinţele unui atare gest. Oricare din aceste variante este la fel de posibilă. Dar cea mai probabilă este aceea că Elisabeta s-a cunoscut şi s-a înţeles prea puţin pe ea însăşi, a fost prea puţin conştientă de mobilul impulsurilor ei ca şi de propriile-i reacţii ulterioare. Este greu de presupus cum ar fi reacţionat ea în cazul în care Maria Stuart ar fi accep-tat cu adevărat propunerea. N-ar fi fost câtuşi de puţin exclus ca în faţa acestei situaţii să se răzgândească brusc şi să-i impună lui Dudley să refuze el această căsătorie, pentru a adăuga astfel, la batjocura propunerii, ruşinea refuzului.

Maria Stuart primeşte oferta Elisabetei ca pe o cumplită blasfemie. Primul ei impuls – sub imperiul furiei – este acela de a-şi exprima, în cuvinte sarcastice, neîncrederea în seriozitatea cu care poate fi sfătuită ea, regină prin graţia divină, să se căsătorească cu un bărbat care n-are alt titlu sau rang decât acela de „lord Robert”. Dar, chibzuind puţin, îşi reprimă primul impuls şi se hotărăşte să răspundă amabil, rezervându-şi răfuiala pentru această jignire pe mai târziu, când – socoteşte ea – ca soţie şi moştenitoare a tronului spaniol sau francez îi va putea cere socoteală duşmancei cu o mai mare autoritate. În înfruntarea aceasta perfidă se face uz de arme identice: o lovitură neloială este parată cu aceeaşi neloialitate; la insulta atât de insolentă a Elisabetei, Maria Stuart răspunde cu o politeţe nu mai puţin

insolentă. Departe de a refuza oferta de căsătorie cu Robert Dudley, regina Scoţiei o primeşte ca pe o propunere foarte serioasă, ba mai mult chiar, îl trimite de îndată, în misiune oficială la Londra pentru a perfecta tratativele, pe sir James Melville. Acesta duce în buzunarul său secret însărcinarea de a încurca firele acestui ghem de minciună şi făţărnicie în aşa fel încât nimeni să nu le mai poată descurca vreodată.

Melville se va dovedi mai mult decât un curtean devotat Mariei Stuart, mai mult decât un diplomat, dibaci şi onest. El îşi va servi suverana cu o rară şi nobilă calitate: arta de a pune pe hârtie, de a conserva şi dărui posterităţii un document viu, de o admirabilă plasticitate şi expresivitate, asupra personalităţii Elisabetei, de a imortaliza un excelent act de comedie istorică. Condeiul pe care-l ţine în mână, ajutat de un ochi necruţător şi de o memorie neiertătoare, va face din el un adversar mai periculos pentru Elisabeta decât toţi politicienii şi diplomaţii Mariei Stuart.

În faţa unui bărbat atât de distins şi cultivat, a unui spirit superior format îndelungă vreme la Curtea franceză şi la cea germană, cochetăria şi vanitatea feminină nemăsurată a Elisabetei se dau în vileag şi-i joacă un renghi de neuitat. În loc să-şi urmărească interesele sale politice pe lângă ambasadorul reginei scoţiene, această suverană, atât de complexată ca femeie, nu găseşte altceva mai bun de făcut decât să încerce să-l cucerească cu graţiile ei, să i se impună şi să-l convingă de irezistibilul ei farmec feminin. Se împăunează în faţa lui cu toaletele cele mai somptuoase – după moarte garderoba ei s-a cifrat la trei mii de rochii – cu talentele cele mai epatante, cu cunoştinţele şi cultura cea mai ostentativ afişată. Moda engleză, cea italiană şi cea franceză îşi dau deopotrivă osteneala de a împodobi persoana Elisabetei spre a încânta privirea ambasadorului, conversaţia de zile mari a reginei purtată când în latină, când în franceză sau italiană, face toate eforturile de a-i delecta spiritul şi de a-i forţa admiraţia. Dar toate laudele lui – de circumstanţă, fireşte – nu izbutesc s-o mulţumească şi s-o astâmpere. Nu i se pare suficient ca el s-a considere

deosebit de frumoasă, de inteligentă, de cultă. În competiţia ei cu marea rivală, ceea ce doreşte ea să obţină este un calificativ care s-o situeze, ca femeie, deasupra Mariei Stuart. Inima ei vanitoasă tremură să-l convingă şi să-l determine să declare textual că farmecul ei îl întrece cu mult pe al reginei sale; că e *mai* frumoasă, mai inteligentă, *mai* cultă decât Maria Stuart. Jocul ei îl aminteşte pe acela din povestea: „Oglindă, oglinjoară, cine-i mai frumoasă în ţară”. Îşi expune coafura, savant construită din bucle de un blond roşcat, şi se interesează dacă părul Mariei Stuart este mai frumos. Penibilă întrebare pentru o regină, penibilă situaţie pentru trimisul unei alte regine. Dar isteţimea lui Melville îşi aminteşte pe dată pe înţelepciunea lui Solomon şi declară că Elisabeta este neîntrecută... în Anglia, după cum Maria Stuart este neîntrecută în Scoţia. Numai că nu de asemenea răspunsuri înţelepte şi măsurate are nevoie Elisabeta. Ea se încrâncenează deci să-l facă să-şi piardă măsura: dansează, cântă la lăută şi clavecin, din ce în ce mai exaltată. Iar şiretul Melville, care nu scapă nicio clipă din vedere motivul real pentru care se află acolo, îi face în cele din urmă pe plac şi, cu un talent actoricesc desăvârşit, are aerul că este înfrânt şi răpus de farmecele Elisabetei şi silit să abandoneze tot tactul lui politic pentru a recunoaşte că suverana Angliei are o piele mai albă, că dansează mai elegant şi cântă mai bine la clavecin decât regina lui. În focul acestei competiţii prosteşti Elisabeta a uitat cu totul de afacerea politică pe care se ambiţionase s-o încheie. Când, cu toate precauţiile, Melville o aduce în discuţie, Elisabeta întrece măsura în comedia făţarnică pe care o joacă şi asta sub privirea cea mai ascuţită şi pătrunzătoare pe care o avea pe atunci Europa. Scoate dintr-un scrin o miniatură ce-o reprezintă pe Maria Stuart şi sărută, cu înfocată dragoste, portretul ei, spunând că bucuria ei ar fi fără seamăn dacă ar avea prilejul – pe care, în paranteză fie spus, s-a străduit din răsputeri toată viaţa să nu-l aibă – de a se întâlni şi a o cunoaşte personal pe iubita ei soră, că fericirea Mariei Stuart este fericirea ei, şi aşa mai departe. Ca urmare a acestei prea înduioşătoare scene, Melville

lipsit de orice urmă de sentimentalism raportează la Edinburgh că Elisabeta a manifestat o atitudine făţarnică şi că s-a comportat fără pic de sinceritate şi de reală bunăvoinţă. În chestiunea matrimonială a Mariei Stuart, Melville, întrebat direct, ştie să dea răspunsuri ample şi frumoase fără a răspunde în fond nimic, ocolind o atitudine făţişă. Eschivările şi rezervele lui provoacă insistenţele Elisabetei. Iată cum îi înfăţişează ea situaţia: „Lordul Robert este prietenul meu, omul cel mai apropiat pe care-l iubesc ca pe fratele meu. Dacă n-aş fi decis să nu mă căsătoresc niciodată, l-aş fi luat eu de bărbat. Pentru că doresc ferici-rea surorii mele am făcut această alegere pentru ea; cu ea doresc să împartă lordul Robert succesiunea mea căci nu cunosc alta mai demnă şi mai potrivită pentru această cinste. Şi pentru ca sora mea să nu-l socotească inferior ei ca rang îl voi investi, în vederea acestei căsătorii cu titlul de conte de Leicester şi baron de Denbigh”. Lucru pe care-l va face într-adevăr; ceremonia este organizată şi celebrată cu fastul cel mai solemn. În prezenţa întregii Curţi, lordul Robert îngenunchează la picioarele suveranei şi amicei sale, care îi aşază pe frunte, cu tot patetismul momentului coroana de conte. Din păcate însă solemnităţii pe care doreşte să o impună regina i se adaugă duioşia prost plasată a iubitei care nu se poate stăpâni să nu mângâie cu tandreţe părul amantului, spre deplina înveselire a asistenţei. Nimeni nu se amuză mai copios la această ceremonie decât Melville, amuzament pe care îl va împărtăşi cu generozitate stăpânei lui, în raportul trimis.

Dar nu pentru a se amuza, nici pentru a scrie cronica unei bufonerii regale se află Melville la Londra, cu atât mai mult cu cât această farsă cu *qui-pro-quo* îşi are şi el rolul său bine stabilit. Dacă programul oficial al călătoriei sale era să discute cu Elisabeta despre mariajul Mariei Stuart cu proaspătul conte de Leicester, cel neoficial cuprindea două puncte care trebuiau ferite cu grijă de ochii şi urechile suveranei engleze. Primul: să obţină un răspuns grabnic şi definitiv din partea ambasadorului spaniol care să precizeze

o dată pentru totdeauna atitudinea nehotărâtului Don Carlos, căci Maria Stuart nu mai este dispusă să-i accepte tergiversările. Al doilea: să stabilească un contact cu un pretendent menţinut până acum pe o linie secundară – Henry Darnley.

Henry Darnley nu este nici rege, nici prinţ; tatăl său, Earl of Lennox, fusese exilat din Scoţia, ca adversar al familiei Stuart, iar averile sale fuseseră confiscate. Tânărul acesta însă, pe care Maria Stuart îl are în vedere, deşi îl ţine în rezervă pentru cazul când alte proiecte mai ambiţioase ar eşua, are de partea lui câteva atuuri serioase: a moştenit, pe linie maternă, sângele regesc al Tudorilor; este primul *„prince de sang”* la Curtea engleză ca strănepot al lui Henric al VII-lea şi deci corespunde ca rang mariajului cu o suverană; şi, în sfârşit, este catolic. Aşadar, tânărul de optsprezece ani, Henry Darnley, ocupă în jocul acesta matrimonial locul patru sau cinci pe lista eventualilor pretendenţi demni de a fi luaţi în considerare. Acesta şi nu altul este motivul pentru care Melville, cu prudenţă şi tact, fără a promite ceva sau a se angaja în vreun fel se întreţine adesea, în plăcute şi vagi conversaţii, cu Margareta Lennox, ambiţioasa mamă a eventualului candidat, la nevoie.

Partenerii acestei veritabile comedii, care se joacă pe scena istoriei, trişează cu toţii fără scrupule, dar, pentru a face şi mai savuros comicul situaţiei lor, privesc totodată pe furiş unul în cărţile celuilalt, astfel că au doar aerul că se lasă înşelaţi şi că înşeală la rândul lor. Elisabeta nu are naivitatea să-şi închipuie că Melville a venit la Londra spre a-i adresa complimente curtenitoare pentru măiestria ei de clavecinistă sau pentru a admira reflexele arămii ale pletelor ei. Este conştientă că, cu toată rezerva politicoasă cu care a fost întâmpinată, propunerea de a-l lua de soţ pe amantul ei este departe de a o entuziasma pe Maria Stuart, după cum nu se poate să nu-i fi ajuns la ureche – mulţumită spionilor ei – câte ceva despre convorbirile repetate dintre trimisul Scoţiei şi lady Lennox. Dovadă că e aşa o constituie faptul că în timpul ceremoniei de investire cu titlul de conte al lordului Robert, când primul prinţ ai Curţii, tânărul

Darnley îi prezintă sabia, Elisabeta se întoarce spre Melville şi-l atacă direct, într-un aşa-zis elan de sinceritate „Sunt informată că-l preferaţi pe acest filfizon”. Dacă Melville n-ar fi fost ceea ce era de fapt, ci doar un diplomat oarecare poate că o asemenea lovitură ar fi nimerit în plin şi Elisabeta ar fi izbutit să-l facă să se trădeze. Cu un partener atât de abil însă ca trimisul scoţian, care ştia să-şi păstreze sângele rece şi să mintă cu naturaleţe într-un moment delicat, încercarea dă greş. Melville replică; „Mă îndoiesc că o femeie de gust, o doamnă cu adevărat distinsă şi spirituală poate aprecia la un bărbat această frumuseţe imberbă, această siluetă zveltă laolaltă cu toate acele virtuţi care sunt îndeobşte atribute ale farmecului feminin”; şi îşi susţine declaraţia printr-o undă de dispreţ care se răspândeşte pe inteligenta lui figură.

Izbuteşte oare s-o amăgească? Îi spulberă cu adevărat suspiciunea, sau pur şi simplu Elisabeta, după ce a privit în cărţile partenerului, acceptă cacialmaua, urmărind cine ştie ce planuri ascunse? Fapt este că lordul Lennox obţine curând aprobarea de reîntoarcere în Scoţia şi, mai târziu, în ianuarie 1665, Darnley însuşi îl urmează. Să se fi lăsat oare Elisabeta trasă pe sfoară în această istorie, să fi fost din partea ei o slăbiciune sau o şiretenie? Şi mai ciudat, mai de neînţeles pare faptul că aceasta s-a petrecut în urma intervenţiei pe lângă regină a contelui Leicester. Şi el, şi celelalte personaje ale acestei comedii, vor juca un rol dublu: pe de o parte pretendent din ordinul Elisabetei la mâna Mariei Stuart, pe de alta uneltind pe furiş şi manevrând sforile astfel încât să se sustragă, fără a-şi contraria prietena şi suverana, acestui aranjament matrimonial.

Odată cu venirea lui Darnley în Scoţia această farsă istorică urma să-şi reprezinte cine mai ştie al câtelea act al său. Întâmplarea însă pune capăt brusc întregii bufonerii şi, printr-o adevărată lovitură de trăsnet încheie, într-un mod cu totul neaşteptat, capitolul acesta deopotrivă penibil şi hazliu al marelui târg politico-matrimonial.

Fiindcă în ziua aceea de iarnă, când Darnley a sosit în

Scoţia, i-a fost dat politicii să se ciocnească de o alta forţă umană, eternă şi atotbiruitoare.

Maria Stuart, până atunci fiică de rege, logodnică de rege, soţie şi văduvă de rege, ea însăşi regină, scutură, cu o smucitură, de pe umerii ei mantia prea multor demnităţi, ca un cal nărăvaş o povară stingheritoare, pentru a rămâne nimic altceva decât o femeie liberă să întâmpine ceea ce sufletul ei aştepta de mult.

Odată trezită la viaţă din îndelungata-i somnolenţă, femeia aceasta nu va mai auzi alt glas decât pe acela al sângelui ei, nu se va mai poticni de nicio oprelişte pusă în calea dorinţelor ei. Din acest moment va începe adevărata poveste a vieţii ei: nu a reginei, ci a femeii.

A DOUA CĂSĂTORIE
(1565)

DE FAPT DEZNODĂMÂNTUL ACESTA, CARE PĂREA atât de neaşteptat, de uluitor, nu este altceva decât unul din evenimentele cele mai simple, cele mai frecvente ale vieţii: o femeie se îndrăgosteşte de un bărbat. Nimic din ceea ce este natural nu poate fi înăbuşit multă vreme. Maria Stuart împlinea, în această nouă etapă a existenţei, douăzeci şi trei de ani şi descoperea pentru întâia dată că în trupul ei tânăr clocoteşte un sânge fierbinte, o mare poftă de viaţă, de bucurie. Lăsase în urmă cei patru ani de văduvie, ani trişti, de-a lungul cărora viaţa ei se orânduise într-o deplină austeritate, în care niciun eveniment nu venise să tulbure pacea sufletului ei, în care nu i se putea reproşa nimic. Dar cum toate lucrurile au un sfârşit, iată că vremea austerităţii trecuse şi că în această tânără regină, femeia începe să-şi ceară tot mai impetuos dreptul ei suprem: acela de a iubi şi de a fi iubită.

Ceea ce este cu adevărat neobişnuit şi uluitor în această istorie este faptul că cel care aprinde un asemenea sentiment profund şi răscolitor în inima femeii, nu este altul decât candidatul oficial, pe care jocul politico-matrimonial îl desemnase ca pretendent la mâna reginei: tânărul Darnley, trimis de mama lui cu un scop precis în Scoţia la începutul lunii februarie 1565. Cei doi, prinţul şi regina nu se vedeau atunci pentru prima oară. Cu patru ani în urmă – băiatul avea pe atunci cincisprezece ani – călătorise în Franţa şi venise să-i prezinte condoleanţe în numele lady-ei Lennox, tinerei îndoliate după soţul ei, suveranul francez, în trista ei cameră de „doliu alb”. Adolescentul de atunci însă a crescut şi s-a transformat într-un tânăr înalt, puternic, cu minunate plete aurii împodobind un chip angelic, proaspăt

şi fraged, de o frumuseţe efeminată, ce-şi aţinteşte asupra lumii înconjurătoare privirea dezarmată, şovăitoare a imenşilor lui ochi rotunzi, strălucitori şi limpezi. *„Il n'est possible de voir un plus beau prince"*[22], după cum scrie Mauvissière. Iar tânăra regină îl numeşte de la început *„the lustiest and best proportioned long man*[23].

Un temperament atât de impetuos şi de fremătător ca al Mariei Stuart nici nu putea să rămână rece în faţa unei asemenea frumuseţi, iar sufletul ei visător, veşnic făuritor de iluzii, nu va şovăi să-l aureoleze pe seducătorul cavaler, să-l investească cu acele calităţi pe care ar fi dorit să le afle la el. Pentru că Maria Stuart aparţine unei categorii distincte de oameni, care nu vor cu niciun chip să vadă realitatea, să pătrundă dincolo de aparenţa înşelătoare a lucrurilor, care se închid într-un univers propriu, făurit din iluzii, pe care-l pândesc dezamăgirile la fiecare cotitură a drumului şi care nu învaţă niciodată nimic de la viaţă. În înflăcărarea ei, repede transformată în vâlvătaie, pentru frumosul Darnley, ea n-are ochi să vadă ce se ascunde sub o atât de încântătoare înfăţişare. Admiră curtenia aleasă a prinţului, fără să sesizeze lipsa de profunzime a sentimentelor lui; trupul lui muşchiulos nu şi lipsa de vlagă, de reală forţă bărbătească ce n-ar fi scăpat unei priviri mai pătrunzătoare; uşurinţa în a se face agreabil, nu şi superficialitatea unei minţi în care nu sălăşluieşte o adevărată cultură.

La Curtea ei, Curte de gentilomi aspri şi cam neciopliţi, apariţia unui tânăr atât de strălucitor, care dansează cu atâta graţie, călăreşte cu atâta eleganţă, ascultă cu plăcere muzică, discută galant şi curtenitor, răspândeşte în jur veselie şi voie bună, ba chiar improvizează mici versuri ocazionale, nu putea să nu întrunească toate simpatiile şi în primul rând pe ale reginei, atât de simţitoare şi de receptivă când e vorba de înclinaţii artistice. Prezenţa lui aduce o adiere de voioşie şi de tinereţe în anturajul unei

---

[22] Este imposibil să vezi un prinţ mai frumos. (fr.) (n. tr.).

[23] Cel mai robust şi bine proporţionat bărbat înalt. (engl.) (n. tr.).

Curţi posace: regina găseşte în el un camarad agreabil pentru dans şi vânătoare, pentru jocurile şi artele ei, iar ceilalţi curteni îl privesc cu prietenie, cu atât mai mult cu cât, urmând poveţele inteligentei şi abilei lui mame, tânărul prinţ se comportă cu o amabilitate şi modestie exemplare. Curând, tot Edinburghul este de partea lui, oriunde apare este primit cu entuziasm, iar Randolph, observatorul Elisabetei, este nevoit să-i raporteze la Londra că tânărul Darnley a devenit, la Curtea rivalei, *„well liked for his personage”*[24]*.* Într-adevăr, acesta desfăşoară o adevărată campanie de cucerire a spiritelor, cu o inteligenţă subtilă ce-o depăşeşte pe cea care i s-ar putea atribui. Leagă o strânsă prietenie cu noul secretar particular al reginei, care este totodată şi omul de încredere al Contra-Reformei, David Rizzio. Sunt nedespărţiţi ziua, la jocurile şi întrecerile cavalereşti, iar noaptea dorm împreună în acelaşi pat. Dar odată asigurată astfel alianţa cu partidul catolic, are grijă să nu-i neglijeze sau ofenseze nici pe protestanţi. Îl măguleşte pe Moray – regentul reformat, ba chiar îl însoţeşte la slujba religioasă şi asistă la predica lui John Knox, care pare să-l impresioneze profund. Apoi, ca un virtuos echilibrist, dejunează la ambasadorul englez unde se întrece în a proslăvi bunătatea Elisabetei. Iar seara îl găseşte, fireşte, în salonul reginei, dansând şi înveselindu-le pe cele patru Marii. Iată aşadar că tânărul acesta frumos, cu o statură impunătoare, nu prea inteligent, în schimb bine instruit, se pricepe să-şi aranjeze de minune treburile şi la această amplă acţiune de cucerire a tuturor simpatiilor îi dă o mână de ajutor însăşi mediocritatea fiinţei lui. Cea mai înflăcărată de admiraţie pentru băieţaşul acesta de nouăsprezece ani, fercheş şi cam prostuţ se arată însă distinsa regină, cea curtată de regii şi prinţii unei Europe întregi. Sentimentul ei izbucneşte cu întreaga capacitate a unui suflet care nu şi-a irosit forţele în aventuri mărunte, nu s-a risipit prematur în jocuri amoroase, dimpotrivă, şi-a conservat toate resursele spre a le concentra şi revărsa acum asupra lui Darnley. Căsătoria prea timpurie cu

[24] Cel mai agreat personaj (engl.) (n. tr.).

Francisc al II-lea, nu fusese altceva decât o camaraderie între doi copii şi nu presupunea nicidecum o adevărată viaţă conjugală, iar în toţi anii următori sufletul ei abia se formase şi se trezise la viaţă. Şi iată că în existenţa ei, atât de pustie până acum, apare, în sfârşit, un bărbat: tânăr, frumos, viguros, de rang înalt, într-un cuvânt un bărbat asupra căruia poate revărsa fără rezerve prinosul feminităţii ei, zăgăzuite ani îndelungaţi. Este deci cât se poate de explicabil că ea confundă acest prim elan cu marea dragoste şi că-l consideră pe primul bărbat care-i iese în cale alesul inimii ei, cel de care-i este sortit să-şi lege existenţa întreagă. O matură şi prudentă înţelepciune ar fi îndemnat-o, fără îndoială, să nu se pripească, să lase timpul să limpezească lucrurile, să se verifice în primul rând pe ea şi pasiunea ei, în al doilea rând să se încredinţeze de valoarea omului căruia vrea să i se încredinţeze. Dar a-i pretinde unei tinere femei îndrăgostite maturitate şi înţelepciune este ca şi cum ai pretinde soarelui să strălucească în puterea nopţii. Şi apoi ce fel de pasiune este aceea care se conduce după legile logicii şi ale raţiunii? În toată această istorie nevârstnicul şi vanitosul, dar frumosul Darnley nu are alt merit decât acela de a fi înfăţişat la timp un fizic agreabil şi atrăgător unei femei, superioare lui ca spirit şi inteligenţă, dar a cărei inimă nu aşteaptă altceva decât să-l copleşească cu tumultul iubirii ei. Ce preţ mai pot avea acum pentru ea, când miracolul unui asemenea sentiment o cuprinde în vâlvătaia lui, coroana Angliei, a Franţei sau Spaniei, jocul nebunesc şi perfid cu Elisabeta sau tratativele exasperante cu plicticosul şi indolentul de la Madrid? Toată vanitatea aceea stearpă dispare ca prin farmec din inima ei, fiindcă alături de ea se află un bărbat strălucitor de tinereţe şi prospeţime, cu buze roşii şi senzuale care-i promit toate voluptăţile lumii, cu fermecătorii lui ochi de copil prostuţ şi cu tandreţea care emană din el prin toţi porii fiinţei lui. Impetuoasa şi nerăbdătoarea fiică a Stuarţilor întinde mâna şi doreşte să-şi însuşească pe loc, fără nicio clipă de întârziere, minunea aceasta vie, să-i aparţină, să se unea-

scă cu ea într-o singură fiinţă. Dorinţa ei nu suportă amânare în fericita tulburare a simţurilor şi a judecăţii care a cuprins-o.

Un singur confident iniţiat în taina reginei exista la Curte şi acesta era David Rizzio, omul direct interesat în a conduce cu îndemânare corabia îndrăgostiţilor spre limanul Citerei. Ca om de încredere al Papei şi al Contra-Reformei el vede în căsătoria Mariei Stuart cu un prinţ catolic, un mijloc sigur de consolidare a supremaţiei religiei şi partidului său în Scoţia şi strădaniile sale neobosite în a mijloci şi grăbi mariajul se datoresc nu atât interesului pe care-l poartă suveranei lui cât atingerii cât mai grabnice a ţelurilor sale politice. Mai înainte ca Moray şi Maitland, adevăraţii conducători ai statului, să prindă de veste, el se grăbeşte să scrie Papei pentru a obţine dispensa necesară căsătoriei, întrucât Maria Stuart şi Darnley sunt rude de gradul al patrulea. Tot el este cel care are prudenţa de a-l consulta în taină pe Filip al II-lea dacă s-ar putea conta pe ajutorul lui în cazul când Elisabeta s-ar opune căsătoriei. Zelosul Rizzio lucrează neobosit, zi şi noapte, la reuşita acestui proiect prin care speră să obţină în primul rând o situaţie strălucită pentru sine şi în al doilea rând triumful cauzei catolice. Dar oricât de mare i-ar fi zelul, oricât de grăbit s-ar dovedi el în perfectarea căsătoriei, graba nerăbdătoarei regine o întrece cu mult pe a sa. Îndrăgostitei i se pare că demersurile decurg exasperant de încet, că devotatul ei secretar este din cale-afară de pedant şi de prudent. Ea nu este dispusă să aştepte săptămâni întregi până ce scrisorile vor ajunge la destinaţie, şi alte săptămâni până ce răspunsurile vor străbate ţările şi mările cu încetineală de melc. Dispensa „Sfântului Scaun” i se pare, nici mai mult nici mai puţin decât o hârtie derizorie şi socoteşte că este ridicol să pună zăbală înfriguratei ei dorinţi numai pentru a aştepta sosirea unei aprobări, de a cărei obţinere nu se îndoieşte, dealtfel, nicio clipă. În faţa unei asemenea imperioase hotărâri, care nu admite contrazicere, care nu cunoaşte temperare, ingeniosul Rizzio găseşte o cale de a-i face pe plac stăpânei: un preot catolic este adus în mare grabă şi strictă

taină pentru a celebra un soi de căsătorie secretă, o avancăsătorie, respectând însă toate canoanele religioase, sau măcar o logodnă (în istoria atât de zbuciumată şi de romanţată a vieţii Mariei Stuart, cu greu se poate deosebi azi legenda de realitate), care să poată fi considerată o consfinţire a unei legături legitime chiar dacă încă neoficiale. Singurul martor, în afară de preot, la acest legământ între cei doi îndrăgostiţi este nelipsitul şi indispensabilul Rizzio, care intonează *„Laudato sia Dio”,* după care nicio forţă de pe pământ şi din cer nu va mai putea *„disturbare le nozze”.*[25] Aşadar, înainte ca cei de la Curte să vadă în Darnley un candidat serios şi cu sorţi de izbândă siguri la mâna Mariei Stuart, el şi devenise soţul şi stăpânul ei.

Dacă taina acestei *„matrimonia segreto”* ar fi depins de discreţia singurilor martori, Rizzio şi preotul catolic, fără îndoială că secretul ar fi rămas pentru totdeauna secret. Dar după cum şi cel mai perfect camuflat foc nu se poate să nu scoată fum, tot astfel o iubire nu poate rămâne multă vreme ascunsă. De la un timp purtarea reginei şi a prinţului începe să bată la ochi celor de la Curte şi îndrăgostiţii devin curând obiectul observaţiei lor atente. Multe gesturi şi atitudini, nu tocmai conforme cu eticheta, care se petrec între cei doi, dau de gândit anturajului reginei. La acestea se mai adaugă faptul că tânărul oaspete îmbolnăvindu-se de pojar – boală puţin obişnuită pentru un logodnic – este îngrijit cu un devotament înduioşător de către ruda lui de gradul al patrulea, care nu se mai clinteşte, zi şi noapte, de lângă patul său. Odată însănătoşit, cei doi rămân în continuare nedespărţiţi. Primul care se dezmeticeşte este Moray. Lui îi fuseseră încredinţate proiectele şi tratativele matrimoniale ale surorii lui vitrege şi se ocupase de ele cu un zel datorat deopotrivă bună-credinţei firii lui loiale cât şi intereselor sale personale. Deşi protestant, înfocat partizan al Reformei, el încurajase căsătoria reginei cu ctitorul suprem al catolicismului, cu Habsburgul de ramură spaniolă de la Madrid, căci Madridul se află prea departe de

---

[25] Conturba nunta. (it.) (n. tr.).

Holyrood ca să poată reprezenta o serioasă primejdie pentru planurile lui de guvernare a Scoţiei ca rege neîncoronat. Căsătoria cu Darnley însă îi periclitează toate interesele. El se dovedeşte suficient de lucid ca să înţeleagă pe dată care vor fi consecinţele acestei căsătorii pentru politica sa. În primul rând flerul lui politic îi spune că, odată ajuns soţul unei regine, băiatul acesta vanitos şi cam prostuţ se va ambiţiona cu orice chip să împartă cu ea puterea regală, să-şi exercite drepturile de stăpân. Pe de altă parte, nu-i e necunoscută influenţa de care se bucură secretarul italian asupra perechii regale şi discerne în urzelile acestuia intenţia agentului papistaş de a înscăuna supremaţia catolicismului şi de a înăbuşi Reforma. Astfel că pentru mintea lui clarvăzătoare, căsătoria suveranei cu Darnley înseamnează sfârşitul guvernării lui în Scoţia şi începutul unei dominaţii străine. El este nu numai un ambiţios pe plan personal, dar şi un devotat al Reformei, iar setea de putere se îmbină în sufletul lui cu credinţa religioasă şi cu grija pentru soarta ţării. De aceea el se va ridica, şi încă cu toată hotărârea, cu marea lui energie şi autoritate împotriva acestei căsătorii, prevenindu-şi stăpâna de consecinţele grave pe care le va avea de suportat, consecinţe care vor duce la cele mai acute conflicte şi care vor abate războiul asupra ţării proaspăt pacificate. Dar cum cuvintele lui rămân fără ecou, el părăseşte îndârjit Curtea regală.

Şi cel de al doilea conducător al Scoţiei, Maitland, simte primejdia cu care ameninţă această căsătorie atât poziţia lui personală cât şi situaţia politico-religioasă a Scoţiei. El întrezăreşte că pacea regatului e primejduită şi se opune cu toată convingerea, ca ministru şi ca protestant, înscăunării unui prinţ-consort de religie catolică. Cei doi atrag curând de partea lor întreaga nobilime protestantă a ţării. În sfârşit şi Randolf, ambasadorul englez, sesizează primejdia, intră în panică şi, alarmat de faptul că nu a deschis ochii la vreme, se grăbeşte să raporteze Elisabetei situaţia îngrijorătoare la care s-a ajuns, punând-o pe seama unei forţe de fascinaţie magică pe care frumuseţea tânărului ar

fi exercitat-u asupra reginei. Dar oricât ar fi de mare îndârjirea şi înverşunarea acestor bărbaţi din Scoţia ea nu cântăreşte, adunată la un loc, cât furia sălbatică, violentă, descumpănită şi disperată a Elisabetei. Pentru că în tot jocul acesta matrimonial ea se simte cea înşelată, cea ruşinos trasă pe sfoară, cea acoperită de ridicol şi de batjocură. Ea, care s-a lansat în sute de sforării diplomatice, care şi-a pus toată inteligenţa şi iscusinţa la bătaie pentru a încurca treburile rivalei, care nu s-a dat înapoi de la niciun tertip pentru a-i dejuca socotelile, care a uzat de toată viclenia, făţărnicia, echivocul şi minciuna de care era capabilă, trebuie să stea acum la Londra cu braţele încrucişate, acoperită de ruşine, şi să se uite cum pentru toate ostenelile ei n-a obţinut decât batjocură; să recunoască triumful duşmancei care s-a dovedit mai puternică şi mai şireată; să asiste cum pe sub nasul ei, care se credea supravigilent, s-a strecurat Darnley în tabăra adversă şi sub pretextul negocierilor în favoarea favoritului ei, Leicester, adevăratul candidat i-a scăpat printre degete şi a fost trimis cu învoirea ei, în casa rivalei.

Sub impulsul unei atât de oarbe furii se repede mai întâi asupra lady-ei Lennox pe care o întemniţează la Tower sub acuzaţia că este autoarea acestei uneltiri. Nici celelalte măsuri pe care le întreprinde nu sunt mai chibzuite: îl somează pe Darnley, supusul ei, să se întoarcă fără întârziere în ţară; îl ameninţă pe tatăl acestuia cu confiscarea averii; convoacă un consiliu de coroană care, la cererea ei vehementă, declară căsătoria nocivă pentru relaţiile paşnice existente între cele două state, mai direct spus, ameninţă cu războiul. Dar în marea ei dezorientare şi deznădejde că s-a lăsat trasă pe sfoară, Elisabeta nu se opreşte aici, ci se încurcă din nou în propriile iţe ale tocmelilor şi promisiunilor amăgitoare. Şi, în sfârşit, se vede silită să recurgă la ultimul argument, să arunce în joc ultima carte: succesiunea, atât de mult negociată, la tronul Angliei.

Cu cea mai mare urgenţă un trimis personal al reginei părăseşte Anglia pentru a duce Mariei Stuart documentul

mult râvnit: suverana Scoţiei este recunoscută ca moştenitoarea tronului Elisabetei cu condiţia să se căsătorească cu Leicester: *„It the Queen of Scots would accept Leicester, the would be accounted and allowed next heir to the crown as though she were her own born daughter”.*

Superbă absurditate diplomatică! Ceea ce nu putuse obţine Maria Stuart printr-o acerbă luptă, la care colaboraseră: tenacitatea, prudenţa, stăruinţa, şiretenia, abilitatea şi toată inteligenţa cu care era înzestrată, i se oferă acum pe tavă lesne şi de la sine, ca simplă urmare a celei mai nechibzuite şi prosteşti nebunii pe care o săvârşea.

Atâta doar că întotdeauna concesiile Elisabetei s-au bucurat de marea calitate de a veni prea târziu. Ieri încă documentul acesta ar fi fost primit la Edinburgh aşa cum se cuvine să fie primit un asemenea document de către o politiciană. Astăzi, el este predat în mâna unei îndrăgostite şi vorbeşte o limbă neînţeleasă şi indiferentă ei. Ieri încă, marile speranţe şi bucurii ale Mariei Stuart erau legate de obţinerea acestei hârtii, marea ei ambiţie era de a se vedea moştenitoarea tronului Angliei. Astăzi, speranţele, bucuriile şi ambiţiile ei se rezumă la a deveni posesoarea băiatului acestuia tânăr cu trup zvelt şi chip frumos.

Ameninţările, promisiunile şi ofertele, avertismentele bine intenţionate ale prietenilor – cum ar fi acela al ducelui de Lorena, unchiul ei, de a renunţa la micul *„joli husaudeau”* – judecata limpede sau raţiunea de stat, toate trag în cumpănă prea puţin faţă de nerăbdarea unei femei îndrăgostite de a se uni cu alesul inimii ei. La demersurile Elisabetei ea răspunde cu o scrisoare ironic inocentă, care nu face altceva decât să toarne gaz peste vâlvătaia dezlănţuită a furiei adversarei: *„Nimic mai surprinzător pentru mine decât nemulţumirea bunei mele surori în faţa alegerii pe care ea însăşi mi-a sugerat-o şi care corespunde întocmai exigenţelor ei. Am refuzat – la îndemnul ei – pe toţi pretendenţii străini şi am ales un prinţ englez – primul prinţ al Angliei – înrudit cu familiile domnitoare ale celor*

două state”.

Furia Elisabetei este cu atât mai mare cu cât nu poate replica nimic, pentru că, într-adevăr, Maria Stuart pare a se fi conformat întocmai cerinţelor ei, alegând un nobil englez care i-a fost trimis cu intenţii prea puţin limpezi de către însăşi suverana Angliei. Şi cum, cuprinsă de o adevărată isterie, aceasta nu conteneşte cu ameninţările şi cu presiunile, Maria Stuart care şi-a pierdut şi ea răbdarea, este nevoită să lase la o parte ironia, maliţia şi falsa amabilitate şi să-i vorbească de data asta deschis, fără menajamente: de ajuns cu vorbele goale şi făţarnice cu care a fost purtată şi amăgită până acum. Şi-a ales un soţ pe placul ei şi, cu asentimentul regatului ei, se va căsători cu el fără să mai ţină seamă de dulcegăriile sau ameninţările cu care o copleşeşte Londra. Pregătirile de nuntă decurg în cea mai mare grabă şi Darnley este investit, în vederea căsătoriei, cu titlul de duce de Ross. Ambasadorul englez, trimis de Elisabeta în goana calului cu un teanc de proteste, soseşte tocmai la timp ca să afle că până mai ieri neînsemnatului Henry Darnley, trebuie să i se adreseze astăzi cu toată ceremonia datorată unui rege.

La 29 iulie clopotele Scoţiei vestesc cununia suveranei. Celebrarea religioasă are loc în capela catolică a familiei din castelul Holyrood. Desăvârşita actriţă care a fost, printre altele, Maria Stuart a ştiut să facă din această ceremonie un impresionant spectacol pentru marele public. A apărut, spre uimirea generală, în ţinuta de doliu pe care o purtase la înmormântarea soţului ei, suveranul Franţei, pentru a-şi exprima în felul acesta devotamentul nesfârşit pentru regretatul defunct şi pentru a afirma în mod public că acceptă o a doua căsătorie numai şi numai spre a satisface dorinţa poporului ei. Abia după ce slujba religioasă a luat sfârşit şi perechea regală s-a retras în iatacul nupţial, regina se lasă înduioşată de implorările proaspătului ei soţ şi renunţă la veşmintele de doliu, pentru a le îmbrăca pe cele menite sărbătorii şi bucuriei, care, ca din întâmplare, se aflau gata pregătite la îndemână. În jurul castelului mulţimea se îngrămădeşte şi-şi ovaţionează suverana.

Cântecele şi uralele nu mai contenesc noaptea întreagă. De sus, de la ferestrele feeric luminate, se aruncă necontenit asupra poporului entuziast, pumni de bani. Seninătatea şi bucuria par să coboare în noaptea aceasta peste inima femeii, căreia destinul i-a rezervat prea puţine clipe de adevărată fericire, par să sfâşie negurile umede care de milenii înfăşoară Scoţia în pânze cernite. Patru zile şi patru nopţi durează petrecerea spre furia lui John Knox care – căsătorit pentru a doua oară, la cincizeci şi şase de ani, cu o fecioară de optsprezece ani – consideră că nicio bucurie nu este îngăduită pe lumea aceasta, în afară de a lui.

Tristă zi pentru Elisabeta, cea sortită să rămână veşnic nemăritată, ziua aceasta în care Maria Stuart a păşit pentru a doua oară înaintea altarului. Cu şiretlicurile ei mărunte, cu modul ei echivoc de a se pronunţa, iat-o căzută în propria-i plasă. I-a oferit reginei Scoţiei drept soţ pe prietenul ei intim; a fost refuzată în faţa lumii întregi; s-a opus din răsputeri căsătoriei cu Darnley; nimeni n-a luat în seamă ameninţările şi protestele ei, ca şi cum ea ar fi fost cea mai neînsemnată persoană; şi-a trimis ambasadorul cu un ultimatum; a fost lăsat să aştepte în faţa porţilor până ce oficierea căsătoriei a luat sfârşit. Acum, după ce i-au fost nesocotite toate demersurile, ca să-şi salveze prestigiul trebuie să întreprindă ceva: să rupă relaţiile diplomatice sau să declare război. Dar cum s-ar putea justifica un asemenea act în ochii opiniei publice? Pentru că Mariei Stuart nu i se poate găsi nicio vină, nu există niciun capăt de acuzare împotriva ei! A dat ascultare Elisabetei refuzându-i pe pretendenţii străini. S-a căsătorit cu un prinţ englez de sânge regesc care, ca strănepot al lui Henric al VIII-lea, este un pretendent demn la coroana Angliei. Orice măsură ar lua împotriva acestei căsătorii n-ar face decât să sublinieze, în ochii lumii, ranchiuna ei strict personală.

Şi de altfel unei femei atât de fricoase şi nehotărâte nici nu-i erau la îndemână căile radicale ale ruperii tratativelor sau ale războiului. Unor măsuri directe, deschise, ea le-a preferat întotdeauna lupta ascunsă, subterană, diplomatică,

intriga, refugierea în subterfugii, şicana perseverentă. Şi de data aceasta nici vorbă nu poate fi de a se hotărî să-şi recheme ambasadorul sau să declare război Mariei Stuart. În schimb va căuta neobosită – şi va găsi – mijloacele de a face viaţa grea fericitei perechi.

Scoţia n-a dus niciodată lipsă de răzvrătiţi, de rebeli gata oricând să se ridice împotriva suveranului lor. De data aceasta însă se află de partea lor o forţă considerabilă care face dintr-o simplă adunătură de nemulţumiţi o primejdie reală pentru liniştea şi securitatea statului. Moray, omul de stat puternic şi influent, ofensat în autoritatea sa de către sora lui vitregă, a lipsit de la căsătoria acesteia şi faptul a fost interpretat la Curte ca un semn de rău augur. Fiindcă printre multele calităţi diplomatice ale acestui politician se număra şi remarcabilul lui fler, instinctul lui clarvăzător în ceea ce priveşte schimbările politice şi capacitatea lui de a presimţi primejdia; în faţa unei asemenea presimţiri el procedează cu înţelepciune: dispare. Cum natura îşi are semnele ei prevestitoare de catastrofe, tot astfel dispariţiile lui Moray vor preceda întotdeauna dezastre politice. Iniţial, nemulţumitul Moray nu face altceva decât să se retragă la castelul său pentru a da astfel de înţeles Curţii că, în calitate de regent şi de apărător al protestantismului, dezaprobă alegerea lui Darnley ca rege al Scoţiei. Înveninata Elisabeta însă nu se mulţumeşte cu un protest pasiv. Ceea ce doreşte ea este o răscoală în toată puterea cuvântului. Unelteşte pe lângă Moray şi Hamilton, indispus şi el de situaţia nou creată. Îşi trimite, pe ascuns, în Scoţia un agent încărcat de bani şi de promisiuni, făgăduieşte ajutor armat în vederea unui război civil lorzilor îndepărtaţi de la Curte, dar condiţionează totul de cea mai deplină discreţie în privinţa amestecului ei în acest complot. Pretinde să nu fie implicată în niciun fel, pentru a nu se compromite ca instigatoare a rebelilor împotriva unui alt monarh. Îşi ţine făgăduiala şi revarsă asupra hrăpăreţilor seniori scoţieni o adevărată ploaie de aur care are un efect binefăcător pentru aceste spirite mărunte ce se simt, pe dată ce-şi văd buzunarele doldora, viteji şi curajoşi.

Adăugând la aceasta şi ajutorul militar promis, răscoala poate începe.

Este surprinzătoare din partea unui politician atât de versat şi de lucid ca Moray, greşeala grosolană pe care o comite când se încrede în cuvântul celui mai schimbător şi mai puţin demn de încredere dintre suveranii lumii – Elisabeta – şi acceptă să conducă, ba mai mult să-şi asume răspunderea acestei răscoale, iniţiată şi dorită de ea. Totuşi simţul de prevedere îl avertizează că nu trebuie să se pripească, şi că e mai chibzuit să pregătească totul temeinic şi în taină, şi să câştige astfel timp în speranţa că Elisabeta se va hotărî să treacă pe faţă de partea răsculaţilor şi astfel el se va putea pune în fruntea armatei, nu ca rebel ci ca apărător al statului şi al religiei protestante. Maria Stuart însă, îngrijorată de atitudinea ambiguă a regentului, consideră de datoria ei să pună capăt acestei izolări potrivnice, şi îl convoacă, în mod oficial, să se înfăţişeze Parlamentului pentru a da socoteală de atitudinea sa. Preamândrului Moray situaţia aceasta de acuzat, în care s-ar afla în faţa Parlamentului, i se pare inacceptabilă, şi cu semeţia-i binecunoscută, refuză să dea ascultare suveranei. Aceasta este obligată să-l declare în mod public proscris, *„put to the horn”.* Tot ce se putea face pe calea tratativelor s-a făcut. Altă ieşire din această conjunctură nu mai există decât aceea a înfruntării armate.

Ceea ce o deosebeşte pe Maria Stuart de suverana Angliei este iuţeala cu care ia hotărâri. Mânia ei se aprinde fulgerător şi reacţionează prompt, cu un curaj bărbătesc demn de o inimă vitează. Mai înainte ca Elisabeta, care urzeşte de mult acest complot, să se fi hotărât să treacă deschis de partea răsculaţilor, să lanseze ordinul pentru echiparea unei armate care să-i sprijine direct, Maria Stuart a şi început lupta. Îi înfierează pe rebeli într-o proclamaţie vehementă: *„Nu vă e de ajuns că vă însuşiţi bogăţii peste bogăţii, onoruri peste onoruri. Vreţi mai mult: să puneţi stăpânire pe noi şi pe regatul nostru, pentru a conduce ţara conform intereselor şi bunului vostru plac; vreţi să vă însuşiţi însăşi puterea regală, să stăpâniţi şi să administraţi*

regatul, iar nouă să ne îngăduiţi doar rolul de marionete purtătoare de titluri şi de însemne.”

Călărind în fruntea unei armate alcătuite la repezeală, curajoasa femeie, cu pistoalele la cingătoare, avându-l alături pe tânărul ei soţ împodobit cu platoşă aurită, şi pe nobilii rămaşi credincioşi, se avântă în luptă. Strălucitul alai nupţial s-a transformat peste noapte în expediţie războinică. Un asemenea gest exemplar, o atât de temerară voinţă, nu putea să nu fie încununată de triumf. Nobililor răsculaţi le impune într-atât dârzenia neaşteptată a reginei lor încât fascinaţi, se întorc cu capul plecat la stăpâna legitimă. Cu atât mai pocăiţi cu cât în locul ajutoarelor promise, amăgitoarea Elisabeta continuă să-i fericească doar cu vorbe goale. Singur, părăsit de toţi, înfrânt, Moray este nevoit să se salveze prin fugă, urmărit până la graniţa engleză – pe care reuşeşte s-o treacă pe la mijlocul lunii octombrie – de armata victorioasă, în fruntea căreia se află perechea regală.

Triumful este răsunător. Nobilimea regatului s-a adunat din nou acum, devotată, în jurul suveranei. După atâta amar de vreme, dezbinata Scoţie trăieşte un moment liniştit, de guvernare paşnică şi armonioasă, sub mâna fermă a regelui şi reginei ei. Victoria, atât de desăvârşită, aprinde orgoliul Mariei Stuart, care simte pulsând în sângele ei o covârşitoare pasiune războinică, se gândeşte să nu se oprească la graniţă, ci să pătrundă în Anglia, unde minoritatea catolică ar întâmpina-o ca pe eliberatoarea ei şi i s-ar alătura pe dată. Cu greu izbutesc sfetnicii s-o domolească şi s-o readucă la realitate. Oricum însă, vremea amabilităţilor făţarnice, a falsei prietenii faţă de suverana engleză a trecut, jocul acela neloial, cu cărţi măsluite, a luat sfârşit. Acum, că a învins-o şi a umilit-o în atâtea rânduri – mai întâi căsătorindu-se după placul ei, împotriva voinţei Elisabetei, apoi reprimând răscoala şi complotul în care se amestecase – Maria Stuart se simte în sfârşit, liberă, senină, conştientă şi stăpână pe puterea ei, gata oricând s-o înfrunte direct, privind-o în faţă pe „preaiubita-i soră” din regatul vecin.

Elisabeta putea acum să culeagă roadele incurabilei ei duplicităţi: o situaţie mai penibilă nici nu se putea imagina pentru o suverană, decât înfrângerea rebelilor încurajaţi şi asmuţiţi de ea împotriva monarhului lor. Desigur că nu s-ar fi dat în lături – după un străvechi obicei – odată văzându-şi cauza pierdută, să se dezică de cei pe care i-a instigat şi subvenţionat în ascuns, şi să condamne, sus şi tare, crima acestora de a se fi împotrivit suveranului legitim, pentru a ieşi basma curată din jalnica situaţie, dacă neşansa n-ar fi urmărit-o pas cu pas în această acţiune: o importantă sumă de bani, trimisă de ea lui Moray pentru pregătirea şi sprijinirea răscoalei, cade în mâna duşmanului de moarte al acestuia, Bothwell, astfel că Maria Stuart deţine acum dovada materială a complicităţii ei. O altă împrejurare, mai neplăcută şi mai jenantă, vine apoi să se adauge acestei prime nenorociri: învinsul şi fugarul Moray se refugiază la Londra, şi anume la cea de la care-i veniseră îndemnurile, sprijinul şi marile promisiuni. Chiar şi o campioană a duplicităţii, ca Elisabeta, iese destul de greu dintr-o asemenea situaţie; căci primindu-l ar însemna să recunoască făţiş amestecul ei şi să se compromită definitiv; pe de altă parte, refuzându-i azilul şi alungându-l, riscă să se expună clevetirilor lui pe la Curţile străine despre cea care se arătase atât de generoasă în finanţarea răscoalei. Or este de preferat să nu transpire nimic în afară. Din fericire pentru Elisabeta, ea trăieşte în secolul lui Shakespeare, al lui Ben Jonson, în secolul în care arta dramatică ajunge la o înflorire fără precedent, în secolul în care comedia era suverana artelor. Actriţă genială, ea regizează pe scena politico-diplomatică de la Hampton Court şi Westminster, spectacole cu nimic mai prejos fată de cele ale celebrelor teatre Globe şi Fortuna. De cum află de sosirea indezirabilului asociat îl şi dă pe mâna devotatului ei lord Cecil, care urmează să-l instruiască pentru marele spectacol ce avea să se joace a doua zi în cabinetul reginei întru salvarea onoarei ei.

Gongul invizibil a bătut şi marea scenă, de o uluitoare

insolenţă şi neobrăzare, poate să înceapă: suverana tocmai se întreţine în cabinetul ei cu ambasadorul francez pe care-l convocase pentru a discuta anumite chestiuni politice de interes comun, când un slujitor îi anunţă vizita lordului Earl of Moray. Regina lasă întreaga uluială şi mânie de care este capabilă, să i se zugrăvească pe faţă: a auzit oare bine? Este într-adevăr ticălosul rebel care a cutezat să se ridice împotriva scumpei sale rude, cel care se află în anticamera ei şi are nemaipomenita îndrăzneală să-i solicite o audienţă? Regina se sufocă de-a dreptul de atâta indignare şi abia după îndelungi ezitări, condimentate din belşug cu tirade înfierante, se decide să-l primească. Dar în niciun caz nu acceptă să-l întâlnească decât în prezenţa unui martor care ar putea confirma atitudinea ei „leală”. Şi cum ambasadorul francez se afla, întâmplător, de faţă, ea îl reţine şi-i oferă această delectabilă scenă.

Moray, care avusese timp să-şi înveţe bine rolul, se înfăţişează umil, îmbrăcat în negru, îngenunchează smerit în faţa reginei şi i se adresează în scoţiană. Elisabeta îl întrerupe brutal şi-l somează să vorbească franţuzeşte, pentru a putea fi înţeles de ambasadorul francez, care trebuie convins cu orice chip că nu poate exista vreo taină între ea şi nemernicul acela. Moray bâlbâie vinovat câteva fraze, pare tare încurcat, dar Elisabeta i-o retează scurt: cum de a îndrăznit el, care s-a făcut vinovat de crima de a se împotrivi suveranei lui, să se arate în faţa ochilor ei? Este adevărat că între ea şi Maria Stuart au existat cândva unele neînsemnate diferende, dar asta s-a petrecut demult; şi apoi ea n-a încetat nicio clipă să vadă în regina Scoţiei o prietenă şi o soră preaiubită. Dacă Moray nu are nimic de spus întru apărarea sa, ea se vede silită să-l aresteze şi să-l tragă la răspundere pentru rebeliune.

Acum începe partitura lui Moray. El a înţeles bine din discuţia cu Cecil că ambasadorul francez trebuie să plece de aici cu convingerea – pe care s-o împărtăşească şi altora – că Elisabeta a fost cu totul străină de complot; că trebuie să-şi asume toată vina şi să găsească o justificare pentru fapta sa. Începe prin a o preamări, cu multă smerenie, pe

sora sa vitregă pentru generozitatea arătată mereu faţă de el: ea i-a oferit bogăţii şi ranguri înalte, fapt pentru care el a slujit-o cu devotament. Dar teama că se urzea o conjuraţie împotriva lui, că ar putea fi asasinat l-a îndemnat să iniţieze o răscoală atât de prostească. Iar acum vine la Elisabeta pentru a-i implora bunăvoinţă şi ajutor în a o îndupleca pe suverana lui să-i acorde iertarea. Dar Elisabeta nu se mulţumeşte doar cu atât. Moray trebuie să declare ambasadorului francez – ca pe o lecţie bine învăţată – că Elisabeta: *„n-a fost câtuşi de puţin iniţiată în taina acestui complot, că n-a ştiut nimic, şi că nu i-a instigat nicicând pe el şi pe tovarăşii lui să se răscoale împotriva suveranei lor”.* Da, acum Elisabeta este mulţumită! Mai mult nici nu putea obţine. Scoasă din cauză, ea se adresează cu toată asprimea tovarăşului ei de urzeli:

„Este adevărat că nici eu nicio altă persoană – în numele meu – nu v-a îndemnat vreodată la neascultare faţă de stăpâna voastră. Aţi comis, un act de trădare josnică şi primejdioasă, pentru că fapta voastră ar putea fi un rău exemplu pentru supuşii mei, o încurajare la răzvrătire împotriva mea. Aşadar, piei din ochii mei, trădător infam!” Semeţul Moray pare că se năruie sub povara ocării; capul lui plecat ascunde roşeaţa ce-i învăpăiază obrajii sau poate numai zâmbetul fugar care-i apare pe buze în faţa unei atât de desăvârşite comedii. Se gândeşte poate la miile de livre înmânate soţiei sale şi celorlalţi lorzi răsculaţi, din partea suveranei engleze; la nenumăratele scrisori, insistenţe, promisiuni ale cancelarului de stat Randolph; şi, fără îndoială, se gândeşte la recompensele ce-i vor fi aduse pentru felul merituos în care şi-a jucat micul lui rol. Ambasadorul francez – care-şi joacă şi el rolul ce i s-a rezervat în această comedie – asistă tăcut, serios şi întru totul respectuos la grandioasa reprezentaţie. Este un om de gust care ştie să aprecieze cum se cuvine un asemenea rafinat spectacol. Abia în cabinetul său, va lepăda masca gravă a diplomatului şi îşi va îngădui să se amuze copios, raportând la Paris despre farsa savuroasă ce-i fusese servită. La rândul ei Elisabeta probabil că n-a nădăjduit în

sinea ei nicio clipă că va fi cu adevărat crezută. Dar comedianţii şi-au jucat rolurile cu convingere şi cu respectul ce-l datorau suveranei, aparenţele sunt salvate, onoarea reginei imaculată. Restul nu mai are nicio importanţă. Totuşi, părăsind majestuos scena, în foşnetul mătăsos al monumentalei ei rochii cu trenă, este de presupus că Elisabeta ducea cu sine gustul amar-acrişor al unei trecătoare indispoziţii.

Nu acelaşi lucru se poate spune despre suverana Scoţiei. Este cert că aceasta se află acum într-o zodie bună, că toate i-au izbutit după placul inimii: puterea se află de partea ei, iar rivala învinsă, numai prin subterfugii şirete îşi mai poate asigura o retragere onorabilă; bărbatul pe care şi l-a dorit împarte cu ea coroana regală; nobilii, care au cutezat să i se împotrivească, s-au reîntors în jurul ei pocăiţi, sau rătăcesc ca proscrişi în lumea largă; norocul îi surâde cu toată faţa şi în sufletul ei nutreşte marea speranţă că soarta îi va dărui un moştenitor, un Stuart care să-i împlinească marele vis al vieţii: coroana Scoţiei şi a Angliei; şi, în sfârşit, pacea şi împăcarea au coborât ca un har divin asupra ţării sale.

Iată că ar putea acum, după atâta zbucium, să domnească în linişte, să culeagă din plin roadele fericite ale acestor zile senine. Ar putea dacă n-ar purta în piept o inimă sălbatică, o inimă care bate prea năvalnic, prea nestăvilit, căreia nu-i va fi dată niciodată tihnă şi bucurie, ci numai nelinişte şi tulburare.

NOAPTEA FATALĂ DE LA HOLYROOD

(9 Martie, 1566)

UN SENTIMENT INTENS, GENEROS CA CEL AL MARIEI Stuart, se dăruie fără drămuiri, fără calcule, fără ezitări, întreg şi copleşitor. După ce-i dăruise coroana, toate onorurile, inima ei înfocată şi nepreţuită, îndrăgostita regină nu conteneşte să-i ofere în fiecare zi tânărului ei soţ câte un dar, nu osteneşte să-i pregătească zilnic câte o surpriză plăcută: un cal, un veşmânt preţios, o sută de atenţii mărunte, măgulitoare şi delicate. Dar nu numai atât; întreaga ei existenţă, voinţa, personalitatea ei, ea i le subordonează de bună voie, ca pe o firească ofrandă, se lasă condusă şi îndrumată de el, aprobă tot ceea ce afirmă el, îndrăgeşte tot ce-i place lui, dezaprobă tot ce nu-i e pe plac. Nu-şi rezervă pentru sine niciun drept, niciun privilegiu, nicio demnitate, nicio plăcere pe care să n-o depună cu umilinţă, cu supusă adorare la picioarele lui. Ambasadorul englez raportează la Londra despre totala subjugare cu care Maria Stuart s-a abandonat în mâinile nevârstnicului ei tovarăş de viaţă, despre faptul că ea i-a dăruit tot ce avea, cu o oarbă încredere, cu o pasiune fără egal.

„S-a pus cu totul la dispoziţia lui, se lasă condusă, îndrumată după bunul lui plac”, relatează Randolph.

Într-adevăr, ea îşi iubeşte bărbatul aşa cum numai o fire puternică, voluntară, impulsivă şi violentă, de o nemărginită mândrie, de o totală siguranţă de sine poate iubi: necugetat, sălbatic, risipitor, cu toată capacitatea şi vitalitatea sufletului ei, dăruindu-se toată, subordonându-se lui, transformându-se cu nespusă voluptate şi inegalabilă abnegaţie, în sclava lui supusă.

Marile daruri sunt hărăzite însă celor puternici. Pentru

firile mărunte, slabe, nevolnice, ele nu sunt decât o mare povară, o catastrofală primejdie. Pe aceştia norocul îi ameţeşte, le ia minţile, îi umple de o prostească trufie care, mai devreme sau mai târziu, îi va pierde.

Efectele unei asemenea nechibzuite iubirii ale unei asemenea nelimitate generozităţi nu vor întârzia să apară: ele se dovedesc dezastruoase pentru băieţelul acela mediocru şi încrezut, care până mai ieri avea nevoie de o dădacă să-l instruiască şi să-l călăuzească, iar astăzi se vede ajuns stăpânul unei lumi şi al unei suverane atât de mărinimoase. Căci de îndată ce se simte puternic şi răsfăţat, micul Darnley se transformă văzând cu ochii: devine tot mai greu de mulţumit, tot mai năzuros şi arogant. Primeşte darurile şi atenţiile Mariei Stuart ca pe ceva firesc, ce i se cuvine şi consideră iubirea ei un simplu omagiu datorat nepreţuitelor lui calităţi şi merite. Pentru că ea, în nemărginita-i dragoste şi dărnicie, are extrema voluptate de a renunţa la mândria ei şi a i se înfăţişa întru totul supusă, el, mărginitul, se crede cu adevărat stăpânul ei şi ca atare îşi îngăduie s-o trateze ca pe o subalternă. Suflet meschin şi slab – „inimă de ceară” cum îl va numi într-o zi, cu dezgust, însăşi Maria Stuart – el ia de bună autoritatea pe care – ca pe o simplă gentileţe – i-o conferise regina, şi pretinde să fie luat în seamă în treburile statului. Poezia, manierele alese, duioşia şi tandreţea cu care-şi cucerise iubita au dispărut ca prin farmec, lăsând în loc doar grosolănie, insolenţă şi înfumurare. Se amestecă fără pic de tact şi delicateţe în consiliile de coroană, vociferează cu bădărănie, chefuieşte ca un beţivan de rând cu petrecăreţi dubioşi şi când regina încearcă să intervină el îi adresează în public ocări scandaloase, umilind-o în mod ruşinos şi făcând-o să izbucnească în plâns. Pentru că, prin căsătorie, soţia i-a oferit titlul de rege, el se crede rege cu adevărat şi ridică tot mai gălăgios pretenţia – la nouăsprezece ani, mai înainte de a-i fi crescut barba – de a deveni monarhul unic şi absolut al Scoţiei. Pretinde sus şi tare, ca pe un drept al său, să i se confere coregenta, „coroana matrimonială”. Cu cât se lansează mai mult în

pretenţiile lui prosteşti cu atât mai repede iese la iveală adevărata sa fire, cu atât mai limpede apare acum pentru toţi, şi chiar pentru dezamăgita regină, că cel pentru care a risipit zadarnic prima şi cea mai mare iubire a ei nu este decât un fanfaron neînsemnat, un flecuşteţ netot şi ingrat. A nesocotit, cu o nepermisă uşurinţă, sfaturile prieteneşti ale celor mai înţelepţi decât ea şi acum, iată, a sosit vremea căinţei amarnice şi tardive.

Nu există durere mai umilitoare pentru sufletul unei femei decât aceea de a se fi dăruit întreagă, trup şi suflet, unui bărbat nedemn de iubirea ei. O adevărată femeie nu va putea să uite şi să ierte niciodată o asemenea ofensă, nu va putea găsi niciodată îngăduinţă pentru bărbatul care i-a nesocotit sentimentele, nu-şi va putea ierta niciodată sieşi că s-a lăsat minţită şi înşelată. Este greu de presupus că unei asemenea iubiri i-ar putea lua vreodată locul o rece şi politicoasă indiferenţă. Odată aprinsă flacăra albastră a pasiunii, ea va arde mereu, cu aceeaşi putere şi intensitate, numai că flăcările ei vor lumina nu altarul iubirii ci pe acela al urii.

Mândră şi impulsivă, cu reacţii pe cât de prompte, pe atât de violente, de îndată ce-i va cădea de pe ochi vălul orbirii, Maria Stuart îi va retrage lui Darnley tot ce i-a acordat, cu aceeaşi bruscheţe lipsită de înţelepciune cu care se grăbise să se arate exagerat de generoasă. Este în firea acestei femei să sară de la o extremă la cealaltă. Acum Darnley se va vedea despuiat, bucată cu bucată, de toată purpura şi strălucirea cu care-l împopoţonase atât de majestuos regala lui soţie. Mai întâi de toate, Maria Stuart îi refuză net şi oficial coregenţa, acea *„matrimonial-crown”,* pe care i-o acordase pe vremuri soţului ei francez de numai paisprezece ani. Apoi încetează să mai fie primit la şedinţele de consiliu; curând îi este interzis să poarte pe blazonul său însemnele regale. Redus la rolul de prinţ-consort, el trebuie să constate că locul său la Curte a devenit neînsemnat, că vorba lui nu mai are greutate, că părerea lui nu mai interesează pe nimeni, că întreaga lui situaţie este ridicolă şi jalnică. Noua atitudine a reginei faţă

de el nu trece neobservată la Curte; contaminaţi şi încurajaţi de purtarea ei, curtenii nu întârzie să afişeze acelaşi dispreţ şi desconsiderare faţă de cel cărora li se prosternau până nu demult. Bunul său prieten, David Rizzio, îi retrage accesul la documentele şi scrisorile oficiale şi se foloseşte – cu aprobarea reginei – de parafa regală – *„iron stamp”* – fără să-l mai consulte. Ambasadorul englez îi contestă titlul de „majestate” şi după numai şase luni de la somptuoasa şi feerica serbare a căsătoriei, rapoartele sale relatează la Londra bizarele schimbări petrecute la Curtea scoţiană: *„Până de curând nu se spunea decât «regele şi regina»-, acum numele lui este tot mai rar pomenit şi numai cu titlul de prinţ-consort. La început era numit primul în toate edictele; acum este pe locul al doilea. Se lansase nu demult o monedă cu dublă efigie «Henricus et Maria», dar a fost grabnic retrasă din circulaţie şi înlocuită cu o alta din care lipseşte efigia lui. Se vorbeşte despre unele incongruenţe matrimoniale, nu prea grave având în vedere că până în prezent ele nu sunt altceva decât «amantium irae» sau mai popular «household words»; dar lucrurile pot evolua”.*

Şi într-adevăr, ele evoluează. Dispreţului şi desconsiderării manifestate la Curte faţă de suveranul de mucava, regina le mai adaugă o ofensă, adresată de data aceasta nu regelui ci bărbatului. De când imaginea aceea idealizată, din primele săptămâni de căsătorie, a dispărut, lăsând în loc un Darnley bădăran, fanfaron, încrezut, şi ingrat, marea ei pasiune, tandreţea ei fără margini este înlocuită cu o uimitoare repeziciune, de sentimente ostile, o adevărată repulsie fizică pentru acest soţ atât de diferit de cel pe care credea că l-a ales. Regina aceasta atât de deschisă şi francă din fire, care cu greu şi-a însuşit în decursul anilor arta prefăcătoriei diplomatice, va rămâne toată viaţa ei, pe planul sentimentelor personale, o femeie care nu-şi va putea învinge impulsurile de sinceritate, care nu-şi va putea ascunde niciodată, de dragul politicii, simpatiile şi antipatiile.

Acum, când în sufletul ei frustrat a apus până şi cea din

urmă licărire de dragoste, este peste puterile ei să-l mai accepte ca soţ şi să mai împartă cu el viaţa conjugală.

Cum tocmai atunci rămăsese însărcinată se foloseşte de pretextul acesta pentru a se sustrage îndatoririlor conjugale şi a-i refuza orice intimitate. Odată consumat acel prim elan al senzualităţii ei dezlănţuite, ea îşi întâmpină bărbatul cu o răceală şi o ostilitate care rănesc adânc inima celui ce-şi vede apusă dominaţia şi pe acest plan; Darnley se simte astfel jignit, concediat, minimalizat, din toate sferele în care până mai ieri era atât de puternic şi această adâncă umilire izbeşte necruţător în sufletul lui mic şi nevolnic, lipsit de tăria de a înfrunta dizgraţia, neînarmat cu suficientă forţă bărbătească pentru a şti să lupte împotriva ei. Prea prost pentru a putea să îndure şi să sufere cu discreţie, el trăncăneşte vrute şi nevrute, trâmbiţându-şi ca un nebun ruşinea, dezvăluind fără pic de pudoare taine ale alcovului lor, ameninţând stupid şi flecărind în faţa oricui ar sta să-l asculte despre cumplita lui răzbunare, astfel încât, în numai câteva luni izbuteşte, prin smintita-i fanfaronadă, să se descalifice definitiv şi ajunge să fie considerat la Curte nimic mai mult decât un maimuţoi care nu face decât să-i încurce şi să-i plictisească pe cei din jur. Toţi îi întorc spatele şi apariţia celui ce se înzorzonează pompos cu titlul de Henricus Rex Scotiae nu mai stârneşte decât zâmbete batjocoritoare. Nicicând ura faţă de un suveran n-a fost mai nimicitoare decât desconsiderarea şi dispreţul Scoţienilor pentru Henry Darnley.

Nereuşita acestei căsătorii se vădeşte atât pe plan personal cât şi pe acela politic şi dezamăgirea Mariei Stuart va fi dublă. De îndată ce luna de miere ia sfârşit şi preaîndrăgostita regină începe din nou să păşească pe pământ şi să vadă lucrurile aşa cum erau în realitate, ea îşi vede înşelate nu numai sentimentele şi speranţele cele mai intime ci şi zădărnicia ambiţiilor şi proiectelor ei de suverană a Scoţiei. Sperase ca prin această căsătorie să găsească în bărbatul ales un puternic aliat, curajos şi devotat, alături de care să poată domni liberă, descătuşată

de sub tutela nobilimii autoritare şi a celor doi oameni de stat, Moray şi Maitland. Odată iluziile spulberate, Maria Stuart se regăseşte singură: pe Moray şi Maitland îi îndepărtase şi se vede acum silită să guverneze, să ţină piept unor lorzi recalcitranţi, singură, fără a se putea bizui pe vreun ajutor de nădejde, pe vreo minte luminată, pe vreun braţ puternic şi credincios. De aceea primul lucru pe care-l va face de îndată ce se va dezmetici va fi acela de a privi cu luare-aminte în jur şi de a căuta un om de încredere care să-i fie sfetnic şi ajutor. Preferinţele ei se orientează de data aceasta către cineva care, printr-o origine modestă, aparţinând clasei inferioare, şi nu nobilimii ca Moray şi Maitland, să aibă mai puţină prestanţă şi autoritate, în schimb să fie înzestrat cu cea mai preţioasă şi indispensabilă virtute pe care suveranul acestei ţări şi-o poate dori din partea curtenilor lui: devotament absolut. Întâmplarea face ca un asemenea curtean să se afle în imediata ei apropiere. Trimisul Savoiei, Marchez Moreta, vizitând Scoţia, fusese însoţit de o suită din care făcea parte şi tânărul piemontez David Rizzio, în vârstă de douăzeci şi opt de ani. Bărbatul acesta tuciuriu *(„in visage very black”)* cu ochi mari şi pătrunzători, plini de agerime şi inteligenţă, pe lângă faptul că este un bun orator, mai are şi nepreţuita calitate, atât de apreciată la Curtea Scoţiei, de a fi un bun muzicant. Or, se ştie că artiştii, fie ei poeţi sau muzicanţi, sunt oaspeţii cei mai bineveniţi la Curtea romantică a reginei care poartă în sânge – moştenită atât de la tată cât şi de la mamă – pasiunea pentru artă. În ţara aceasta mohorâtă şi sumbră sufletul ei nu cunoaşte alinare şi desfătare mai mare decât aceea pe care i-o aduce muzica, şi un glas melodios sau un bun interpret la vioară sau lăută sunt pentru ea daruri picate de-a dreptul din cer. Cum *„seigneur David”* – aşa i se va spune în cercul intim al reginei – are o voce plăcută şi caldă şi pe deasupra se dovedeşte deosebit de înzestrat şi inspirat în improvizaţii poetice şi muzicale, regina îi cere lui Moreta favoarea de a i-l lăsa pe acest *„buon musico”* pentru a-l folosi în corul ei, din care lipsea un bas. Moreta acceptă propunerea şi Rizzio

este angajat cu o leafă de şaizeci şi cinci de pfunzi anual. Este aşadar trecut în registre sub numele de *„David le chantre”* şi face parte din servitorimea Curţii ca *„valet de chambre”.* Fapt cu nimic înjositor într-o epocă în care artiştii, fie ei şi cei mai divini, de talia unui Mozart, Haydn, sau Beethoven erau consideraţi, la Curţile regale, ca făcând parte din clasa inferioară şi aşezaţi după serbările fastuoase la care erau invitaţi să-şi dea concursul, la masa modestă a servitorilor, printre cameriste şi grăjdari.

Dar pe lângă virtuţile mai sus amintite, Rizzio aduce la Curtea scoţiană o minte agilă şi o cultură umanistă temeinică. Vorbeşte curgător latina, franceza şi italiana; se exprimă într-un stil elegant; compune sonete care vădesc şi gust artistic şi tehnică poetică. Toate acestea îl vor ridica în curând de la masa servitorimii. Secretarul particular al Mariei Stuart, răpus tocmai în acea vreme de boala cea mai răspândită, a cărei molimă face dintotdeauna ravagii la Curtea scoţiană, corupţia şi mita, va lăsa postul vacant în cabinetul de lucru al reginei şi isteţul piemontez va fi suficient de abil pentru a şti să-l ocupe pe dată. Mai mult decât atât, se va arăta vrednic să-l transforme în scurtă vreme, şi din acela de simplu scrib să-l ridice la rangul de prim sfătuitor al reginei.

Curând Maria Stuart nu mai trebui să-şi bată capul cu corespondenţa oficială, lăsând mână liberă omului ei de încredere s-o redacteze, după ce s-a convins că se poate bizui pe el. Nu va trece mult până ce judecata piemontezului va atârna greu în conducerea statului. Pripita căsătorie cu Darnley catolic, îndepărtarea fermă a lui Moray, hotărârea temerară de a-i supune pe răzvrătiţi, toate acestea nu sunt altceva decât opera politică a lui Rizzio. E posibil ca piemontezul să fi fost – aşa cum se bănuia – un agent al Papei, pus în slujba cauzei catolicismului, la Curtea Scoţiei. Dar mai presus de toate el dovedeşte un devotament şi o fidelitate fără precedent faţă de suverana sa, virtuţi la care Maria Stuart a ştiut întotdeauna să răspundă cu generozitatea-i cunoscută. Îl răsplăteşte deci pe Rizzio, aşa cum ştie ea să răsplătească pe cel ce se

pricepe s-o îndatoreze: fără măsură şi fără discreţie; îl încarcă de favoruri, îi dăruieşte veşminte preţioase, îi lasă în seamă pecetea regală şi-i încredinţează toate secretele de stat. Curând servitorul este aşezat la masa reginei, alături de intimii ei. Ca şi nefericitul Chastelard odinioară (al cărui destin nefast îl va împărtăşi dealtfel) el devine *„maître de plaisir”* al spectacolelor şi petrecerilor regale şi, din rolul de slujitor, avansează foarte rapid în acela de prieten. Stârnind toată invidia servitorimii, din rândul căreia s-a ridicat, străinul acesta, lipsit de titluri nobiliare, provenind dintr-o familie de rând, se poate adresa reginei cu cea mai mare familiaritate, poate rămâne singur, până târziu după miezul nopţii, în apartamentele ei, întreţinându-se cu suverana în amicale tăifăsuiri. Iată că veneticul care, cu câţiva ani înainte doar, se pripăşise la Curte sărac şi jerpelit, bucuros de a fi primit ca lacheu, având, ca singură bogăţie, puţină voce în gâtlej, este unul şi acelaşi cu bărbatul strălucitor, înveşmântat ca un prinţ, care execută astăzi cea mai înaltă funcţie în stat. Însă cu toate că a ajuns atât de sus încât în Scoţia nu se mai ia nicio hotărâre fără ştirea şi învoirea lui, cu toate că a ajuns stăpânul acestei lumi în care numai cu puţin timp înainte se strecurase atât de umil, rămâne totuşi cel mai credincios şi supus slujitor al reginei.

Alături de devotamentul lui Rizzio, care-i asigura supremaţia politică, Maria Stuart a mai dobândit între timp devotamentul unui om de încredere care s-o sprijine şi să-i ofere puterea armată. Este vorba de lordul Bothwell, cel care, deşi protestant, fusese alături de Maria de Guise împotriva lorzilor din congregaţia protestantă şi care mai apoi, duşmănit cu înverşunată ură de Moray, fusese silit să fugă din ţară. Reîntors, de îndată ce puterea duşmanului său a apus, Bothwell se devotează suveranei şi lucrul acesta va spori considerabil autoritatea ei. Pentru că, războinic încercat, fire aprigă şi impetuoasă, iubind şi urând cu pasiune, Bothwell reprezintă o forţă, cu atât mai mult cu cât are de partea lui pe *bordert,* oamenii de la graniţă. A-l avea ca prieten pe bărbatul acesta curajos îndrăgind lupta,

aventura, înseamnă a avea la dispoziţie o armată puternică şi bine instruită. Darnica regină îl numeşte pe loc mare amiral. Ştie că se va putea bizui pe el şi că va fi suficient să-i facă un singur semn pentru a se ridica în fruntea armatei sale şi a o apăra în caz de primejdie.

Prin aceşti aliaţi însemnaţi, gata oricând de orice sacrificiu pentru ea, Maria Stuart ţine pentru prima oară în mâna sa, la douăzeci şi trei de ani, frâiele statului: puterea politică şi pe cea militară. Acum poate îndrăzni, în sfârşit, să guverneze ţara ca monarh absolut, şi nu-i va lipsi curajul să o facă, expunându-se ca întotdeauna, fără precauţii şi ezitări, oricăror riscuri.

Dar nobilimea scoţiană nu se dezminte nici de data aceasta. Nimic nu poate fi mai intolerabil pentru ea decât un monarh puternic şi independent, neaservit intereselor ei, şi pe care să nu-l poată supune şi domina prin teroare. Proscrişii – în frunte cu Moray – refugiaţi în Anglia în urma înfrângerii rebeliunii, şi-au pierdut răbdarea şi consideră că a venit vremea să li se îngăduie să se întoarcă în ţară. Pentru aceasta se folosesc de toate mijloacele, inclusiv de pungile doldora cu arginţi şi galbeni. Cum însă Maria Stuart, cu toate insistenţele şi presiunile din afară şi dinăuntru, se dovedeşte de neclintit în hotărârea luată de a-i pedepsi cu surghiunul pe nesupuşi, furia lorzilor caută – şi găseşte – un ţap ispăşitor pe care să-l facă răspunzător de rezistenţa reginei: Rizzio, sfetnicul ei papistaş.

Curând, în taină, de la un castel la altul încep să circule zvonuri şi pare că se urzeşte din nou ceva. Totul porneşte de la bănuiala că suverana, influenţată de agentul catolicismului, e pe cale de a adera la marele plan secret al Contra-Reformei, că s-a şi angajat prin anumite obligaţii faţă de marea uniune catolică. Pentru protestanţi bănuiala aceasta este prea neliniştitoare pentru a se putea resemna să stea cu mâinile în sân. Şi din nou toată răspunderea este aruncată pe seama lui Rizzio, străinul acesta care se bucură de favorurile suveranei şi a cărui diplomaţie subtilă, desfăşurată cu o adevărată artă machiavelică, se face simţită tot mai mult în politica Holyrood-ului.

Rizzio s-a priceput de minune să câştige încrederea reginei sale Nu însă şi prietenia sau simpatia Curţii. Săvârşind clasica greşeală specifică tuturor parveniţilor, acesta, ameţit de putere, va asculta de glasul vanităţii şi nu de cel al prudenţei care l-ar fi îndemnat la modestie şi discreţie şi şi-o va exercita în văzul tuturor, afişând-o şi trâmbiţându-şi-o cu trufie.

Or nimic nu poate fi mai iritant pentru spiritele acelea trufaşe şi recalcitrante ale nobilimii scoţiene decât trufia atât de arogant afişată a acestui fost servitor, a acestui muzicant-vagabond, de provenienţă inferioară, care s-a strecurat în anturajul reginei şi poate petrece singur cu ea ore întregi în încăperile vecine iatacului, în consfătuiri tainice şi atât de intime. Şi pentru că se presupune că toate aceste consfătuiri nu au ca subiect decât urzirea de planuri în vederea exterminării Reformei şi a înscăunării catolicismului, un grup de lorzi protestanţi iniţiază o conjuraţie menită să zădărnicească aceste proiecte.

Mijlocul de a se descotorosi de adversarii incomozi a fost întotdeauna pentru gentilomii scoţieni, unul singur, simplu şi eficace: asasinatul. Îndepărtându-l pe aventurierul acela primejdios, abil, mlădios şi impenetrabil, strivind sub călcâi păianjenul care-şi ţese în taină, ca pe o capcană, plasa lui invizibilă, vor putea fi din nou stăpânii acestei ţări, se vor putea ridica din nou puternici, în faţa suveranei, dominând-o, impunându-i politica lor.

Planul de a-l ucide pe Rizzio câştigă cu repeziciune tot mai mulţi adepţi din rândurile nobilimii protestante, dovadă faptul că, mult înainte de înfăptuirea lui, ambasadorul englez îi raporta la Londra Elisabetei: *„Sau lui îi este scris un sfârşit sângeros, sau vouă o viaţă de nesfârşite dificultăţi”.*

Ceea ce le lipseşte însă conjuraţilor, la atât de scurtă vreme după înăbuşirea – urmată de drastice represalii – a recentei rebeliuni, şi după ce au asistat la nefastele urmări ce le-a avut ea pentru Moray şi ceilalţi răsculaţi, este curajul necesar pentru a trece la acţiune. Cu atât mai mult cu cât Bothwell, cel cu mână de fier. este de partea

suveranei, incoruptibil şi de neabătut în devotamentul ce-i poartă.

De aceea se văd siliţi să se resemneze la mârâieli înăbuşite printre dinţi şi să se plece hotărârilor stăpânei în linişte şi prefăcută supunere. Totul până când unul dintre ei concepe planul genial de a face dintr-un atentat murdar o acţiune legală şi patriotică, plasându-l pe însuşi suveranul ţării în fruntea conjuraţiei urzite împotriva regalităţii. Idee mai abilă, mai diabolică nici că se putea naşte vreodată într-o minte de om. Regele, conducătorul unei conjuraţii, împotriva reginei? Soţul împotriva soţiei? Planul, pe cât de absurd în aparenţă, se dovedeşte pe atât de realist şi aplicabil. Pentru că slăbiciunea cea mare a lui Darnley în momentul acela, cea care-i domină întreaga fiinţă şi-i dictează toate acţiunile, este marele său orgoliu rănit. Şi de această slăbiciune vor şti să se folosească toţi conjuraţii. În ultima vreme suveranul de mucava, regele de paie, monarhul bufon, care era micul Darnley, nu mai avea altceva de făcut la Curtea scoţiană decât să stea deoparte şi să privească, cu o neputincioasă mânie, gâlgâindu-i în prea firavu-i gâtlej, cum fostul său prieten Rizzio, un coate-goale adunat de pe drumuri şi pripăşit în apartamentele reginei, este încărcat de onoruri şi copleşit de putere; cum vagabondul conduce treburile regalului de care el, Henricus Rex Scotiae, nici nu are habar, cum intrusul conversează cu regina până la orele două sau trei noaptea în timp ce el trebuie să-şi petreacă singur nopţile, alungat din alcovul conjugal; cum pe măsură ce influenţa şi însemnătatea sa scade pe zi ce trece la Curte, creşte în schimb puterea şi importanţa acestui personaj dubios. Curând Darnley ajunge să atribuie influenţei lui nefaste refuzul reginei de a-i acorda coregenţa şi în sufletul lui mărunt, lipsit de vigoare şi de nobleţe, şi, în plus, acrit de atâtea ofense, se naşte o ură oarbă împotriva uzurpatorului. Dar toate aceste amărăciuni pe care i le provoacă Rizzio nu înseamnă nimic pe lângă cele pe care i le vor sugera conjuraţii – pe seama aceluiaşi Rizzio – picurându-i pe rana proaspătă a vanităţii sale de cocoş fudul, cea mai perfidă otravă. Printr-un potop

de aluzii şi insinuări viclene ei îi vor strecura bănuiala că Rizzio i-a luat locul nu numai la masa reginei ci şi în patul ei, bănuială nesusţinută de vreo dovadă temeinică, dar care prinde rădăcini adânci în firava minte a soţului ce se simte ultragiat, cu atât mai mult cu cât dizgraţia lui este concomitentă cu ascensiunea lui Rizzio, iar repulsia reginei tot mai manifestă faţă de el, pe măsură ce rivalul dobândeşte tot mai multe favoruri. Insuportabil şi chinuitor gând, care izbeşte din plin în onoarea lui de bărbat, acela că mizerul şi tuciuriul lăutar îi poate fi preferat. Nu le-a fost prea greu conjuraţilor să transforme o fire slabă şi neîncrezătoare – nici în el nici în alţii – ca a lui Darnley, într-un ghem de ură şi de poftă sălbatică de răzbunare. Nu le-a fost prea greu să-l convingă că *„a fost dezonorat în modul cel mai josnic cu putinţă”.* Şi astfel au obţinut ceea ce părea absurd şi de necrezut: regele a devenit capul conjuraţiei împotriva suveranei şi soţiei sale.

Nu a existat niciodată nici cea mai neînsemnată dovadă care să încurajeze presupunerea că David Rizzio, cântăreţul negricios, pripăşit la Curte, a fost amantul Mariei Stuart. Acuzaţia se baza pe simplul fapt că regina acordase în văzul Curţii însemnate favoruri secretarului ei, ori tocmai acest lucru constituie de fapt dovada cea mai evidentă împotriva unei asemenea acuzaţii. Se poate conveni că de la o prea strânsă comuniune spirituală până la o legătură mai totală – implicând-o şi pe aceea trupească – nu este decât un pas, şi că acesta poate fi făcut oricând, într-un moment de tulburare sau de slăbiciune. Într-un asemenea caz însă, este de presupus că toate eforturile amanţilor adulteri se vor îndrepta spre evitarea oricăror gesturi sau manifestări care ar putea arunca vreo bănuială asupra naturii relaţiilor lor; că-şi vor lua osteneala tuturor precauţiilor pentru a menţine secretă legătura lor clandestină. Ori Maria Stuart trădează, în simpatia ei pentru Rizzio, o mare siguranţa şi naturaleţe, o totală lipsă a vreunei intenţii de a ascunde ceva, o libertate în afişarea prieteniei ei, pe care o femeie adulterină n-ar fi putut-o evidenţia, ci numai o conştiinţă care se ştie întru totul

nevinovată. Cum ar fi putut oare Maria Stuart, cu conştiinţa încărcată de povara culpabilităţii, să rămână singură în tovărăşia lui Rizzio până în zori, jucând cărţi sau făcând muzică, să petreacă ore întregi împreună cu acesta în cabinetul ei de lucru, cufundaţi în redactarea corespondenţei diplomatice? Ca şi odinioară în trista poveste cu Chastelard, toate calităţile şi virtuţile ei: dispreţul pentru calomnie şi colportări meschine, indiferenţa pentru acel vulgar *„on dit”,* superioritatea ei majestuoasă şi curajoasă în faţa clevetirilor murdare, a trăncănelilor fără sens, şi, în sfârşit, sinceritatea şi inocenţa ei, toate conlucrează pentru a transforma cea mai nevinovată relaţie într-una primejdioasă, într-un cuvânt pentru a o compromite. Alăturate, ca într-o dublă efigie, îndrăzneala şi imprudenţa, primejdia şi virtutea au mers dintotdeauna mână în mână. Numai cei slabi, fricoşi sau vinovaţi sunt terorizaţi de aparenţe şi procedează întotdeauna cu infinite precauţii.

Dar oricât de neîntemeiat şi de incredibil ar fi un zvon care maculează virtutea unei femei, odată iscat, nimic nu-l mai poate opri. Trece din gură în gură, amplificat la nesfârşit, se rostogoleşte ca un bulgăre de zăpadă care ia proporţii din ce în ce mai uriaşe, hrănit şi îngroşat de nesăţioasa poftă de bârfă a mulţimii. Chiar şi după trecerea unei jumătăţi de secol de la sângerosul episod, al cărui prolog fusese zvonul acesta calomnios pe seama reginei, Henric al IV-lea nu va ezita să-i arunce în faţă ocara lui James al VI-lea, fiul pe care Maria Stuart îl poartă în pântec în aceste luni ale conjuraţiei numindu-l în batjocură Solomon, fiindcă asemeni regelui biblic, ar fi fiul lui David.

Iată aşadar că şi de astă dată, ca şi odinioară în istoria cu Chastelard, fără a avea vreo altă vină decât aceea a nesocotinţei, reputaţia Mariei Stuart va fi grav ştirbită.

Conspiratorii care răspândiseră zvonul erau primii conştienţi de netemeinicia lui. Dovadă faptul că doi ani mai târziu ei îl vor proclama rege sub numele de James al VI-lea pe aşa-zisul bastard al Mariei Stuart. Or clanul acesta peste măsură de trufaş n-ar fi acceptat niciodată să depună

jurământ în faţa progeniturii nelegitime a muzicantului-vagabond, pripăşit la curte. Pentru ei toată această calomnie neruşinată n-a fost decât mijlocul de a-l momi pe Darnley, de a-l scoate din minţi şi de a-l face să joace aşa cum îi cântau ei. Şi bietul nerod cade în plasa cu atâta abilitate întinsă şi le face jocul. După ce l-au întărâtat ca pe un mic tăuraş lipsit de minte, fluturându-i pe dinainte capa roşie a adulterului, dibacii lui instigatori îi dau drumul să se năpustească în arenă, însetat de sângele vechiului său prieten, ce-l ospătase cândva la masa lui şi-l găzduise în patul lui, al micului muzicant care venise sărac, jerpelit, şi umil din Italia pentru a-i pune pe frunte coroana Scoţiei.

În veacul acela, crima politică era cu totul altceva decât gestul, spontan sau premeditat, de a scoate cuţitul şi de a tăia beregata cuiva. Presupunea un adevărat ceremonial, era o acţiune amplă, îndelung şi din vreme organizată şi întărită cu documente şi peceţi, iar ucigaşii şi complicii, întruniţi într-o amplă conjuraţie, ridicau fapta lor josnică la demnitatea unui act de justiţie, îndeplinit după un complicat protocol. Mai consemnau totul şi în scrisori semnate şi parafate pe care le schimbau între ei ca pe o garanţie, lipsindu-le (pe bună dreptate) încrederea unul în altul; consemnau deci orice acţiune într-un aşa-numit *convenant* sau *bond* ca şi cum ar fi încheiat o foarte legală afacere comercială consfinţită printr-un contract de vânzare-cumpărare care să-i facă părtaşi atât la profit cât şi la pierdere.

Căci pentru a ţine piept suveranei ştiu că trebuie să fie solidari, să constituie o forţă numerică zdrobitoare. În cazul de faţă – şi faptul se întâmplă pentru prima oară în istoria abundând în conspiraţii şi răzvrătiri, a Scoţiei – precauţii lorzi beneficiază de o garanţie în plus: augusta semnătură regală pe un asemenea *„bond”.* Între conspiratori, nemulţumiţi de politica suveranei şi regele căzut în dizgraţie, adunaţi laolaltă de dorinţa comună de a smulge puterea din mâinile Mariei Stuart, s-au încheiat, cu acel prilej, două contracte, prevăzând fiecare, paragraf cu

paragraf, drepturile şi îndatoririle ce le revin. În primul contract Darnley făgăduieşte răsculaţilor:

– deplina securitate, garantată de persoana lui în cazul când răscoala ar eşua şi regina ar încerca să recurgă la represalii;

– rechemarea în ţară a nobililor proscrişi şi absolvirea lor de orice pedeapsă, de îndată ce va obţine autoritatea regală conferită de mult râvnita *„matrimonial-crown";*

– apărarea drepturilor *„kirk"*-ului împotriva oricăror măsuri de îngrădire sau persecuţie.

În cel de al doilea *„bond"* conjuraţii se obligă faţă de Darnley să-i acorde drepturi nelimitate de suveran prin coroana matrimonială şi să-i asigure succesiunea în caz de moarte timpurie a reginei. Acest din urmă paragraf care presupunea moarte timpurie şi nu întâmplătoare – a reginei avea în vedere anumite intenţii precise despre care însă nu se vorbeşte deschis în niciunul din documentele redactate. Dincolo de tranzacţia clară şi bine determinată, încheiată între cele două părţi, contractele acestea conţin în genere adevăratele planuri ale nobilimii care însă scapă credulului şi nu prea isteţului prinţ consort: sub pretextul înlăturării lui Rizzio complotul vizează de fapt înlăturarea reginei „printr-o întâmplare fatală" intervenită, chipurile, în mod neprevăzut, în învălmăşeala conflictului. De această intenţie se va vedea că ambasadorul englez nu era câtuşi de puţin străin.

Odată semnate învoielile, după clasicul tipic al acestor princiari negustori de vite, emisarii se grăbesc să-l în-ştiinţeze pe Moray că a sosit timpul să se pregătească de întoarcere. Ambasadorul englez la rândul lui – iniţiat până şi în cele mai mărunte nuanţe şi subtilităţi ale complotului – o ţine la curent pe Elisabeta asupra desfăşurării acestei acţiuni, care urma să aibă ca deznodământ acea „întâmplare fatală" rezervată rudei şi vecinei ei. Iată ce îi scrie el la 13 februarie – deci cu mult înainte de sângerosul episod: *„Cert este că regina a ajuns să-şi deteste soţul şi odată cu el şi întreaga lui familie. Iar acesta la rândul lui a ajuns la convingerea că are un rival («partaker in play and*

game») drept pentru care a întreprins – ajutat fiind în sensul acesta – anumite acţiuni secrete pentru a dobândi, împotriva voinţei ei, supremaţia în conducerea statului. Şi tot cu certitudine vă pot informa că dacă aceste acţiuni izbutesc, David se va alege cu beregata tăiată – cu învoirea suveranului – în cel mult zece zile.” Şi în continuare el raportează: *„Zvonurile însă merg mai departe şi îndreptăţesc presupunerea că însăşi regina s-ar putea să fie o victimă a acestui complot”.* Aceste rânduri nu lasă nicio îndoială asupra ţintei reale împotriva căreia era îndreptat atacul. Conjuraţia, care-şi propunea făţiş asasinarea lui Rizzio, cu complicitatea nătărăului ce se considera încornorat, urmărea de fapt asasinarea reginei, fapt pe care l-ar fi pus ulterior pe seama unui accident. Cu atât mai mult cu cât în setea lui de răzbunare prostească şi laşă, Darnley pretinde ca crima să se săvârşească sub ochii celei căreia vrea să-i dea o lecţie drastică şi, astfel, în inconştienţa-i iresponsabilă face posibilă aplicarea intenţiei secrete a conjuraţilor de a extinde crima, şi pune în grav pericol viaţa soţiei sale, obligând-o să fie de faţă.

Puţina lui minte şi slaba virtute îl fac să săvârşească eroarea de a-şi închipui că printr-o atare demonstraţie de violenţă şi brutalitate ar putea zdrobi şi supune caracterul trufaşei lui soţii, ar putea recâştiga stima unei femei curajoase şi dragostea unei inimi puternice, drepte, înflăcărate. Respectându-se aşadar dorinţa regală, s-a stabilit următorul plan: asasinatul se va săvârşi în apartamentul reginei însărcinate, la data de 9 martie. Grozăvia execuţiei o va întrece însă cu mult pe cea prevăzută de Darnley.

Ora măcelului se apropia. Suverana Angliei, împreună cu miniştrii ei, este informată asupra fiecărui amănunt ce avea s-o ducă la pierzanie pe buna ei soră şi departe de ea intenţia de a o preveni în vreun fel; Moray se află la graniţă, pregătit în orice clipă să încalece şi să dea pinteni calului; John Knox şi-a pregătit discursul prin care va binecuvânta asasinatul ca pe o faptă virtuoasă şi înălţătoare – *„most worthy of all praise”;* singură Maria Stuart nu bănuieşte

nimic. Incomodul şi plicticosul Darnley a devenit, ca prin farmec, deosebit de amabil şi de înţelegător – trădarea s-a sprijinit întotdeauna pe ruda ei umilă, făţărnicia – şi niciun nor nu pare să întunece cerul acestei zile de martie, care, odată cu coborârea serii, va intra în istorie ca un celebru moment de groază şi va determina evenimentele ce vor veni peste ani şi ani. Rizzio, avertizat printr-o înştiinţare anonimă căreia nu-i acordă însă nicio importanţă, îşi petrece şi el cu seninătate această ultimă zi, în compania bunului său prieten de odinioară care a avut gentileţea de a-l invita la un joc cu mingea.

Şi iată că s-a înserat şi ca de obicei în turnul de ia Holyrood se fac pregătiri pentru petrecerea unei seri tihnite şi paşnice. Regina a comandat supeul pentru ea şi prietenii ei, alături de care vrea, printr-o oră de calmă şi caldă destindere, să-şi încheie o zi ca atâtea altele.

Sufrageria, alăturată dormitorului ei, îi reuneşte într-un cerc intim şi familiar pe cei mai dragi şi mai apropiaţi din anturajul său. În jurul mesei acesteia de cină, sub strălucirea feerică a sutelor de lumânări pâlpâind în candelabrele de argint, au luat loc de-a dreapta şi de-a stânga prietenei regale câţiva seniori, cele patru Marii, surorile adoptive, şi, chiar în faţa suveranei, David Rizzio, în ţinută de mare demnitar, cu veşminte din damasc tivit cu blană şi purtând pe cap, după moda franceză, o amplă şi elegantă pălărie. Se conversează cu voie-bună, atmosfera este dintre cele mai calde şi intime, buna dispoziţie este generală. După cină se va face, fără îndoială, puţină muzică şi vor petrece după obiceiul lor, încălzindu-se la flacăra generoasă a unei prietenii atât de preţioase. Când draperia ce desparte sufrageria de dormitorul regal se dă la o parte, pentru a-l lăsa să treacă pe singurul om care are acces în această încăpere, şi care s-a numărat în ultima vreme tot mai rar printre oaspeţii din seară la masa reginei, toţi se ridică respectuos salutând prezenţa în mijlocul lor a suveranului. Acesta îşi îmbrăţişează soţia pecetluind trădarea cu sărutul lui Iuda. Conversaţia nu se întrerupe decât un singur moment, apoi continuă cu aceeaşi voioşie

în aceeaşi atmosferă prietenească, zăngănitul discret al tacâmurilor şi clinchetul paharelor acompaniind scena acestei paşnice şi tihnite reuniuni. Deodată însă rumoarea încetează şi un suflu de gheaţă adie asupra primitoarei încăperi draperia dormitorului este smulsă în lături şi în prag s-a ivit o apariţie ameninţătoare şi funebră ca un arhanghel al morţii: este lordul Patrick Ruthven, personajul cel mai sinistru de la Curte prin faima de vrăjitor pe care şi-a făcut-o, înarmat până în dinţi, cu sabia trasă din teacă. Cu o faţă lividă, de cadavru – deşi aproape muribund, şi-a părăsit patul pentru a nu se lipsi de o faptă atât de înălţătoare, menită să-i încunune glorios cariera – din care sticlesc doi ochi aprinşi de o ură atroce, el stă ameninţător în faţa asistenţei. Ca electrizată de frisonul unei negre presimţiri regina se ridică pe dată şi-i cere socoteală de prezenţa lui în dormitorul ei, a cărui intrare secretă nu este accesibilă decât regelui. În cuvinte aspre ea îl somează să răspundă cu ce drept s-a înfăţişat înaintea ei, nechemat şi folosindu-se de o cale ce-i era cu desăvârşire interzisă. Cu semeţie şi cutezanţă acesta o înfruntă răspunzându-i că prezenţa sa acolo nu se adresează ei şi nici celorlalţi de faţă, cu excepţia lui *„yonder poltroon David”.*

Sub somptuoasa pălărie franţuzească, chipul lui Rizzio cel perspicace se face alb ca hârtia. Micul italian este singurul în clipa de faţă care a înţeles, dintre toţi cei prezenţi, ce se întâmplă şi, în tăcere, mâinile lui oacheşe, de muzicant, nedeprins cu arma, se încleştează instinctiv de tăblia mesei, în timp ce inima lui mai nădăjduieşte încă în unicul ajutor ce-l mai poate salva: acela al suveranei sale. Căci regele asistă impasibil, cu o jenă prost ascunsă sub masca uşor nedumerită a unuia care n-are niciun amestec în toată această întâmplare. Şi într-adevăr regina îi sare în ajutor: *„Care este crima de care îl învinuiţi pe Rizzio?”* pretinde ea să i se răspundă. Ruthven răspunde cu un sarcasm arogant: „Întrebaţi-l pe soţul vostru” – *„Ask your husband”.* Ochii reginei se întorc spre Darnley şi-i poruncesc autoritar să vorbească. Dar nevolnicul – care până nu demult părea un leu însetat de sânge şi care de săptămâni întregi tremura

de nerăbdare în aşteptarea grandioasei clipe când îşi va putea savura victoria asupra femeii ce-l ofensase satisfăcându-şi astfel nevoia nesăţioasă de răzbunare – nu găseşte altceva mai bun să răspundă decât: *„Nu ştiu nimic”.* Între timp însă conjuraţii au urcat unul după altul scara îngustă în spirală care duce la intrarea secretă în dormitorul reginei şi pătrund cu mare zăngănit de arme dindărătul draperiei, ocupând încăperea. Maria Stuart nu se pierde cu firea ci, cu sânge rece, încearcă să găsească o modalitate de a potoli spiritele şi de a-l scoate din impas pe devotatul ei slujitor: dacă David s-a făcut într-adevăr vinovat de ceva, ea însăşi îi va porunci să se înfăţişeze Parlamentului pentru a fi judecat. Până atunci însă regina ordonă grupului, în frunte cu Ruthven, să părăsească grabnic apartamentul ei. Rebelii însă nu se supun; se iscă o agitaţie şi o debandadă cumplită; Ruthven îl înhaţă pe Rizzio, un, alt conjurat îl înlănţuie cu un ştreang, masa este răsturnată, lumânările se sting şi în toiul tumultului bietul cântăreţ, care nu are o inimă de luptător şi nici pic de eroism în faţa unei morţi pe care o presupune atroce, este târât, în ţipete sfâşietoare, afară din încăpere; în disperarea lui acesta se agaţă de rochia stăpânei, implorând în hohote: *„Madona, io sono morto, giustizia, giustizia!”* Unul dintre conjuraţi îndreaptă pistolul asupra Mariei Stuart şi chiar în clipa când apăsa pe trăgaci – conform programului – un altul intervine pe neaşteptate şi o trage în lături. Piemontezul înnebunit de frică se zbate cu o deznădejde sălbatică şi urletele lui de groază umplu palatul, dar mâini necruţătoare îl smulg cu violenţă şi-l târăsc afară în timp ce Darnley îşi aduce şi el contribuţia, imobilizând-o strâns, cu amândouă braţele, pe regina însărcinată, pentru a o împiedica să se repeadă pe urma protejatului ei, în mijlocul haitei dezlănţuite. Târât prin dormitorul regal, Rizzio mai găseşte puterea de a se încleşta de patul reginei şi de a se împotrivi ucigaşilor chemând-o în ajutor pe stăpâna şi protectoarea sa. La strigătele lui, Maria Stuart încearcă cu deznădejde să-şi elibereze trupul îngreunat din braţele lui Darnley. Ucigaşii însă lovesc cu furie, zdrobesc mâinile care

se agăţaseră de patul regal şi-l târăsc mai departe, mai mult mort decât viu, până în salonul cel mare. Odată ajunşi aici, deşi planul lor era să-l ia ca ostatic şi să-l spânzure în zori în piaţa oraşului, oferind astfel un solemn spectacol mulţimii, haita aceasta, turbată şi dezumanizată de furie şi de mirosul sângelui, se năpusteşte asupra lui, măcelărindu-l cu pumnalele. S-a petrecut acolo o scenă de o atrocitate inimaginabilă; nobilii conjuraţi încăierându-se, călcându-se în picioare, rănindu-se între ei, lovind cu pumnalul în dreapta şi-n stânga pentru a-şi croi drum până la leşul însângerat şi mutilat ca să mai poată împlânta încă o dată pumnalul într-un cadavru. Scăldaţi într-o baltă de sânge, ei continuă să lovească abrutizaţi, animalizaţi. Când se potolesc într-un târziu, sleiţi de această cumplită beţie, o oribilă grămadă informă de carne, pe care o aruncă pe fereastră în curtea castelului, este tot ce-a mai rămas din devotatul prieten al Mariei Stuart.

Cu inima zdrobită de amărăciune şi deznădejde, cu trupul greoi, îngroşat de sarcină, imobilizat ca într-un cleşte de braţele lui Darnley, Maria Stuart este silită să asiste neputincioasă la masacru; dar dacă puterile ei fizice n-o ajută să intervină în ajutorul celui ce se zbătea cu disperată împotrivire ucigaşilor, sufletul ei drept şi înflăcărat găseşte suficientă energie pentru a-şi revărsa în cuvinte care ard ca un fier înroşit, toată revolta, dispreţul şi oroarea faţă de ticăloşia fără seamăn cu care i-a fost pângărită propria casă. Darnley se dovedeşte capabil să-i încleşteze doar mâinile, nu să-i închidă şi gura imobilizată de el, ea îi aruncă în obrazul lui laş şi odios toată patima clocotind de ură ca o lavă aprinsă: se căieşte amarnic de a-şi fi legat viaţa şi numele de un trădător josnic, de a fi ridicat alături de ea pe tron un om de nimic, un gunoi mârşav lipsit de cea mai elementară cinste şi demnitate. Desconsiderării şi dispreţului ce i le nutrise până acum le ia locul o ură adâncă, brutală, necruţătoare şi de neîmpăcat, o ură de moarte. Justificările lui Darnley sunt firave şi meschine, de neluat în seamă şi se pierd în torentul invectivelor cu care-l

împroaşcă regina. El nu face decât să bâiguie smiorcăit că de câteva luni ea îl neglijează, îi refuză orice apropiere şi-şi petrece vremea în tovărăşia lui Rizzio lipsindu-l pe soţ de drepturile lui. Istovit de marea-i bravură, Ruthven se reîntoarce în cameră şi se prăbuşeşte pe un scaun. Maria Stuart mai găseşte în ea puterea de a-i zvârli blestemele şi ameninţările cele mai cumplite. Dacă Darnley ar fi îndrăznit să privească atunci în ochii ei ar fi văzut, săpată acolo adânc şi definitiv, o ură ucigătoare, inumană; şi dacă puterea de înţelegere a minţii sale n-ar fi fost atât de puţină, s-ar fi cutremurat de groază în faţa avertismentelor ei, care nu erau vorbe aruncate în vânt la mânie: începând din această clipă – îl anunţă ea solemn – a încetat să se mai considere soţia lui şi nu va cunoaşte odihnă, nici linişte, nici pace până ce nu va izbuti să sădească în inima lui tot atâta durere şi jale câtă clocoteşte în a ei în ceasul acesta. Superficialul Darnley însă, capabil doar de sentimente trecătoare, lipsite de profunzime, nu poate presupune cât de statornică şi neîmpăcată va fi de aici înainte ura acestei femei care ştia să iubească şi să urască până la capăt. Nu bănuieşte că în clipele acelea de furie a asistat la rostirea propriei sentinţe. Acum, când doborâtă de istovire şi deznădejde, palida doamnă nu mai are pic de putere şi se lasă dusă în camera sa, trădătorul acesta nemernic, neputincios şi nerod se crede învingătorul, stăpânul reginei prea semeţe pe care a izbutit s-o înfrângă şi s-o transforme într-o soţie supusă şi docilă. Va veni însă vremea să înveţe că ura mocnită şi ferecată în inimă este mult mai primejdioasă decât mânia revărsată în ameninţările cele mai sălbatice; va veni vremea să afle că a greşit amarnic cel care a jignit-o de moarte pe femeia aceasta mândră şi că o asemenea greşeală se plăteşte cu viaţa.

Dar zvonul că viaţa suveranei e în primejdie se răspândeşte ca fulgerul în oraş. Clopotele sună alarma în miez de noapte iar notabilităţile oraşului, de-a valma cu populaţia de rând, se adună pe dată la porţile castelului şi pretind s-o vadă şi să se încredinţeze că nimic n-o ameninţă. În locul ei apare Darnley care-i linişteşte şi-i

asigură că viaţa reginei e în siguranţă şi că n-a intervenit nimic altceva decât un mic incident neplăcut: a fost prins şi executat un spion care voia să aducă armata spaniolă în ţară. Fireşte, cuvântul suveranului nu poate fi pus la îndoială şi mulţimea se împrăştie în tăcere. Regina se află în acest timp închisă în camera ei şi riguros păzită. Doamnele de onoare şi servitoarele ei sunt îndepărtate şi li se interzice să încerce să pătrundă la ea. Toate porţile şi chiar uşile castelului sunt păzite de oamenii înarmaţi ai conjuraţilor. Conspiraţia a reuşit: în curte, într-un lac de sânge, zace cadavrul mutilat al piemontezului; regele Scoţiei s-a dovedit un complice util şi îşi aşteaptă acum răsplata făgăduită: coroana; iar regina, despuiată de toate drepturile ei, chiar şi de acela de a-şi părăsi camera transformată în carceră, se află singură, părăsită, fără vreun suflet credincios şi devotat în preajmă-i, la discreţia urii şi batjocurii duşmanilor ei.

Într-o singură noapte, stăpâna şi cea mai înaltă doamnă a ţării a pierdut totul. I-a rămas numai viaţa. Ceea ce pentru o inimă neînfricată şi vitează înseamnă mult. Căci loviturile de baros ale destinului, departe de a o zdrobi, nu izbutesc decât s-o călească. Oricui s-ar afla în situaţia ei, nu-i rămâne altceva de făcut decât să caute în el şi numai în el puterea şi tăria de a supravieţui şi de a se ridica din nou pe înălţimea de pe care s-a prăbuşit. În clipele cele mai grele, când erau în joc viaţa, libertatea, onoarea şi suveranitatea ei, Maria Stuart a găsit în ea această putere.

TRĂDĂTORII TRĂDAŢI
(Martie – Iunie 1566)

PRIMEJDIA A FOST ÎNTOTDEAUNA PENTRU MARIA Stuart un tonic al existenţei. Căci numai în momente decisive, de înaltă tensiune dramatică, deci obligată de împrejurări să-şi concentreze toate resursele minţii şi sufletului – risipite şi cheltuite nechibzuit, în tot felul de jocuri şi amuzamente – ies la iveală extraordinarele însuşiri ale acestei femei, marea ei vitalitate, fermitatea, voinţa de neclintit, inteligenţa şi agerimea în înţelegerea rapidă a conjucturilor, îndemânarea în a mânui împrejurările şi evenimentele în favoarea ei şi, în sfârşit, marea ei îndrăzneală care are în ea ceva eroic. Cine încearcă s-o doboare nu face altceva decât s-o silească să se înalţe mai sus, pe culmile inteligenţei şi ale curajului. După fiecare lovitură a destinului se va regăsi mai puternică, mai pregătită pentru a înfrunta dezastre şi mai mari. Se poate spune că destinul ei, abundând în nenorociri, a fost pentru ea un destin generos căci numai nenorocirea o scoate din lâncezeală şi o transformă în ea însăşi.

Această noapte a umilirilor maturizează caracterul Mariei Stuart şi-l maturizează pentru totdeauna. Într-o singură noapte ea trăieşte o experienţă, cumplită, ce-i drept, care o va căli şi o va oţeli însă pentru tot restul vieţii. Ea plăteşte atunci, cu un preţ imens, încrederea – cu prea mare uşurinţă şi lipsă de discernământ acordată, şi sfruntat înşelată – în soţul, fratele, prietenii şi supuşii ei. Plăteşte, dar totodată câştigă; sufletul ei atât de blajin, feminitatea ei uşor indolentă se vor transforma radical, vor dobândi duritatea şi flexibilitatea oţelului bine prelucrat. Dar tot în acea noapte de neuitat – şi acesta este reversul medaliei, cel de al doilea tăiş al spadei – va învăţa şi duplicitatea

care-i va provoca peste ani atâtea neajunsuri şi catastrofe. Pentru că povestea sângeroasă şi tragică a vieţii ei acum începe, în această noapte demonică. Închisă în camera ei, prizonieră a celor ce-au trădat-o fără scrupule, ea nu-şi află nicio clipă liniştea, nu-şi îngăduie niciun moment de odihnă; se plimbă de la un capăt la celălalt al încăperii ca un leu în cuşcă şi-şi frământă mintea cum să zdrobească încercuirea duşmanilor, cum să se elibereze pentru a putea răzbuna moartea credinciosului ei slujitor, pentru a-i putea pedepsi, cu toată cruzimea pe care o simte clocotindu-i în vine, pe asasinii aceia netrebnici care au cutezat să ridice mâna împotriva ei, a suveranei prin graţia divină. Orice atrocităţi i se par prea blânde, orice mijloc de a se răzbuna i se pare îngăduit romanticei de până acum care considerase lupta o întrecere cavalerească. Totul se transformă în ea în ceasul acesta: nechibzuinţa devine precauţie şireată de pisică ce stă la pândă; sincerităţii îi ia locul făţărnicia; cea care-şi risipea inventivitatea şi ingeniozitatea spiritului efervescent în jocuri şi amuzamente, îşi va aduna acum toată capacitatea spirituală, toate resursele inteligenţei pentru a-şi învinge duşmanii cu propria lor armă: viclenia. Într-un singur moment se poate acumula uneori mai multă experienţă decât de-a lungul unor ani întregi. Un asemenea moment i-a fost dat Mariei Stuart în noaptea de 9 martie: pumnalele asasinilor l-au măcelărit sub ochii ei nu numai pe Rizzio, ci au pătruns adânc în inima ei, i-au sângerat-o pentru totdeauna, au ucis în ea naivitatea, sinceritatea, marea ei încredere în oameni. Înţelege atunci dintr-o dată profunda eroare pe care a săvârşit-o; trăind într-o lume de trădare, de minciună şi bestialitate trebuie să înveţi să fii neîncrezător, prefăcut, bestial. Nimeni n-o va întrece de acum înainte în prefăcătorie; va şti să-şi înăbuşe ura, s-o ascundă adânc în inima ei, să-i înşele pe înşelători, să-i copleşească cu amabilitatea şi prietenia ei şi să aştepte cu răbdare ora cea mare a răfuielii, a răzbunării. Va trebui să-i amăgească pe învingătorii ei de astăzi, să se arate umilă, supusă, înfrântă pentru a-i putea zdrobi mâine cu toată înverşunarea pe care a adunat-o în ea. Arma cea mai

eficace pentru a nimici o şleahtă de trădători atât de nemernici nu este alta decât o trădare mai sfruntată decât a lor, un cinism care să-l întreacă în neruşinare chiar şi pe al acestor cinci neruşinaţi.

În ora aceasta de grea încordare o sclipire de geniu izbucneşte în mintea Mariei Stuart, cu forţa pe care numai instinctul de conservare o poate dezlănţui, în ultima clipă a celei mai grave primejdii. Ea înţelege că cercul de fier pe care l-au strâns împrejurul ei duşmanii va rămâne de nestrăpuns atâta vreme cât conjuraţii vor rămâne solidari, strâns uniţi între ei. Numai o breşă intervenită în blocul acesta compact i-ar putea oferi ei o cât de mică portiţă de evadare. Dacă lanţul e prea puternic ca să poată fi sfărâmat dintr-o dată, trebuie căutat cu şiretenie inelul cel mai slab, care cu oarecare dibăcie s-ar putea desface; trebuie descoperit locul unde e aţa mai subţire ca să poată fi ruptă cu uşurinţă, trebuie dibuit punctul vulnerabil al duşmanului, pentru a ţinti în el. Or, ea ştie prea bine care este inelul cel mai şubred, în care anume punct este aţa mai subţire, într-un cuvânt cine reprezintă punctul vulnerabil al acestei trădări. Este Darnley, slăbănogul şi instabilul, Darnley inimă de ceară, docilă în faţa oricărei personalităţi mai puternice decât o lui. Şi pe dată regina îşi elaborează planul: se aşază în pat simulând dureri insuportabile de naştere; emoţiile la care a fost supusă, toată zvârcolirea şi răzvrătirea aceea cumplită sunt pe cale de a-i provoca un avort în luna a cincea a sarcinei. Minciună cât se poate de plauzibilă. Dacă regina ar pierde pruncul, răsculaţii s-ar afla într-o situaţie extrem de gravă, ar putea fi făcuţi răspunzători şi chemaţi să dea socoteală în faţa întregului popor. Astfel încât ei nu-i mai pot refuza ajutorul medicului şi al doamnelor şi slujitoarelor ei. Maria Stuart obţine deci ceea ce de fapt dorise – să înlăture izolarea în care era ţinută. Acum, când are în preajmă atâtea ajutoare de nădejde, poate să comunice prin intermediul uneia din ele cu prietenii credincioşi, poate să le transmită lui Bothwell şi Huntly dispoziţiile ei în vederea salvării.

Dintre toţi conspiratorii, Darnley se află, în împrejurarea nou creată, în situaţia cea mai delicată cu putinţă. Maria Stuart poartă în pântece copilul lui care este totodată şi moştenitorul tronului scoţian şi englez. Dacă sadicul asasinat, petrecut sub ochii ei din porunca lui Darnley, va avea ca urmare o naştere prematură, tatăl n-ar fi altceva decât ucigaşul propriului fiu şi al viitorului rege. Drept pentru care, cuprins subit de îngrijorare, Darnley se decide să-şi supravegheze soţia suferindă. Scena ce urmează nu se poate compara în măreaţa ei neverosimilitate decât cu aceea descrisă de Shakespeare, în care Richard al III-lea, în faţa leşului, neîngropat încă, al soţului ucis de el, cere mâna văduvei îndurerate şi o obţine. Şi aici victima zace încă neîngropată; şi aici trădătorii se ridică cu cutezanţă în faţa celui trădat; şi aici arta cea mare a prefăcătoriei este de o satanică elocvenţă. Numai că spre deosebire de prima, această scenă s-a petrecut fără spectatori. Se cunosc doar punctul de la care s-a plecat şi acela la care s-a ajuns. Darnley, învingătorul, intră în camera soţiei pe care a trădat-o şi a supus-o batjocurii şi care, la rândul ei, îi scuipase în faţă toată ura ei, ameninţându-l cu răzbunarea cea mai atroce. Ca şi Krimhilda jelind moartea lui Siegfried, ea îşi ridica pumnii împotriva ucigaşilor, dar tot ca şi Krimhilda învăţase în noaptea aceea să tacă pentru a se putea răzbuna. Intrând la ea, Darnley găseşte o altă Maria Stuart, atât de diferită de răzbunătoarea plină de ură şi de mânie de ieri: o biată femeie închircită de dureri, învinsă, ba mai mult, o soţie supusă, blândă, privindu-şi cu ochii plini de umilă duioşie stăpânul care a ştiut să-i dea o lecţie a puterii sale. Şi vanitosul Darnley nici nu sperase mai mult; a sosit aşadar clipa mult visată când îşi poate savura din plin victoria, când se poate înălţa în ochii ei, măreţ şi atotbiruitor, un adevărat bărbat, un luptător neînfricat care nu admite nesupunere, care nu îngăduie nimănui să-l nesocotească. Sub încleştarea de fier a mâinii lui neşovăitoare iată că trufaşa aceasta, soţia şi regina aceasta din cale afară de semeaţă şi-a uitat mândria şi priveşte spre el ca un câine bătut, care se gudură pe lângă asprul stăpân spre

a fi iertat şi mângâiat; iat-o stând supusă la picioarele lui şi pândind vreun semn de bunăvoinţă, prea fericită să-l poată sluji din nou, acum când mânia lui augustă i-a înlăturat dintre ei pe infamul italian.

O atât de prea bruscă şi radicală transformare ar fi dat de gândit unui bărbat inteligent, i-ar fi trezit toate suspiciunile. Dacă ar fi fost mai puţin nătărău, mai puţin credul şi înfumurat, ar fi trebuit să-i mai răsune încă în urechi urletele acelea de ură şi de dispreţ, ameninţările şi ocările azvârlite în faţă cu toată violenţa de către această femeie care cu numai câteva ore înainte îl numise trădător, născut din stirpe de trădători. Ar fi trebuit să-şi aducă aminte că femeia din faţa lui este o fiică o Stuarţilor, care nu ştiu să uite şi să ierte nicio insultă. Dar Darnley nu era decât un mic prostănac uituc, în urechile căruia linguşirea avea acorduri divine, în afara linguşirii însă Maria Stuart mai deţinea împotriva lui Darnley şi o altă armă, mai irezistibilă. Prinţul acesta frumos fusese marea dragoste a inimii ei, iubindu-l cu o patimă şi o dăruire fără egal, împărtăşindu-l din ardoarea simţurilor ei incandescente.

Acest lucru nu-l putuse uita lacomul Darnley şi nu contenise nicio clipă să fie sclavul trupului ei, nu-şi dorise niciodată mai fierbinte ceva decât întoarcerea acelor preafericite zile când regina nu încerca să se sustragă îmbrăţişărilor lui. Şi dintr-o dată, printr-o nesperată minune, femeia atât de intens dorită se înfăţişează din nou caldă, primitoare, plină de ameţitoare promisiuni. Ea nu are altceva de făcut decât să-şi îmblânzească vocea şi cu un zâmbet încărcat de făgăduinţi să-l roage să n-o părăsească, să rămână cu ea în noaptea aceasta, pentru ca lanţul subţire al patimii să-l înconjoare pe nesimţite şi să-i frângă grumazul. Nu se ştie prin ce rafinate ademeniri a săvârşit Maria Stuart acest miracol al reîntoarcerii. Ceea ce se ştie însă este că la mai puţin de douăzeci şi patru de ore de la masacru, trădătorul şi duşmanul ei cel mai înverşunat a redevenit sclavul ei supus, gata să facă orice i-ar fi cerut ea pentru a-i fi pe plac. Dacă lorzilor nu le-a fost prea greu să-l atragă de partea lor în conjuraţie şi să-l determine să-şi

trădeze soţia, se pare că şi mai uşor i-a fost acesteia să-l readucă la ea şi să-l transforme în trădătorul trădătorilor pe această sământă de trădător, pentru a izbi cu el în complicii şi aliaţii lui de ieri. Cu aceeaşi perfidie şi lipsă de scrupule cu care a trădat-o pe ea, îi trădează acum pe tovarăşii lui; se face astfel unealta unei răzbunări care avea să lovească necruţătoare în primul rând în el însuşi, el fiind principalul vinovat, implicat până peste cap în complot.

Aşadar această scenă măreaţă, shakespeareană, avu-sese ca punct de pornire intrarea lui Darnley în chip de învingător şi stăpân atotputernic în camera victimei; după câteva ore numai, el avea să iasă de acolo unealtă docilă în mâna răzbunătoarei, trădător al trădătorilor. Într-un timp neverosimil de scurt, ea dibuise veriga cea mai slabă a lanţului ce-o întemniţa şi, desfăcând-o cu măiastră dibăcie, se eliberase din strânsoare. Capul conspiraţiei conspiră acum împotriva conspiratorilor. Strălucita inspiraţie de o clipă a unei femei a biruit viclenia vulgară, îndelung elaborată a unei haite întregi de bărbaţi brutali şi cruzi.

Intrarea lui Moray în fruntea convoiului de nobili fugari în Edinburgh reprezintă punctul culminant al triumfului lorzilor împotriva reginei. Pentru că exact în aceeaşi zi – 11 aprilie – din ordinul Mariei Stuart, parlamentul urma să-l declare trădător. Acest tactician de seamă ştiuse să tragă iţele complotului în aşa fel încât să culeagă roadele victoriei fără a-şi fi mânjit mâinile cu sângele asasinatului. Nu numai că nu fusese de faţă la ruşinosul masacru, dar îşi luase toate precauţiile pentru a nu exista nicio dovadă a participării sale la complot; el apărea acum în chip de erou eliberator, puternic, mândru, nemaculat, sigur de sine. Şi, genială actriţă, sora lui vitregă îi acceptă, silită de împrejurări, această falsă postură şi se aruncă în braţele fratelui ca şi cum nici ură, nici duşmănie n-ar fi existat vreodată între ei, ci numai tandră iubire frăţească. Sărutul trădării depus ieri pe obrazul ei, îl transmite ea astăzi cu aceeaşi sfruntată neruşinare lui Moray. Şi nu ezită nicio clipă să-i ceară sfat şi ajutor, de parcă nu din ordinul ei fusese el condamnat la

surghiun, de parcă reîntoarcerea lui în ţară o aşteptase şi dorise ea cu nespusă nerăbdare. Iar Moray la rândul lui nu se lasă mai prejos în această comedie şi intervine pe dată, cu toată autoritatea, în favoarea reginei. Acum, când conjuraţia dorită şi încuviinţată de el a biruit – fără amestecul şi participarea lui, în aparenţă –, când Rizzio, duşmanul lui cel mai aprig, cel care uneltea cu atâta pricepere împotriva cauzei protestante şi a supremaţiei lui în conducerea statului a fost înlăturat, Moray consideră că este profitabil pentru el să se dea uitării cât mai curând acest episod tulbure şi să joace rolul conciliatorului, al pacificatorului. Prima măsură pe care o impune este un compromis: să fie îndepărtată imediat umilitoarea pază în care este ţinută regina; să i se redea suveranei drepturile şi demnităţile ei auguste, iar aceasta, la rândul ei, să-şi reverse mărinimoasa iertare şi absolvire de orice ispăşire asupra asasinilor patrioţi.

Maria Stuart, care îşi pregătise pe îndelete fuga – în complicitate cu soţul ei duplicitar – în cele mai mărunte detalii, nu fusese nicicând animată de o mai mare poftă de răfuială ca acum, nicicând nu nutrise mai puţin intenţia de a uita şi de a ierta. Dar, pentru a putea lovi din plin, trebuia să adoarmă vigilenţa rebelilor; acceptă aşadar propunerea. Nu trecuseră decât patruzeci şi opt de ore de la asasinat şi iată că povestea aceasta sângeroasă pare a fi îngropată, odată cu leşul mutilat al lui Rizzio. Cu toţi se arată dispuşi să procedeze ca şi cum nu s-ar fi întâmplat cu adevărat nimic grav. Un mic muzicant obraznic şi-a primit pedeapsa şi atâta tot. Intrusul, derbedeul acela italian, va fi uitat şi pacea va coborî iar asupra Scoţiei.

Acordul verbal este încheiat. Totuşi, conjuraţii întârzie să-şi retragă sentinelele de la uşa regală. Ei cunosc suficient de bine mândria Stuarţilor pentru a se îndoi de autenticitatea generoaselor sentimente pe care le afişează regina. Prudenţa lor înnăscută îi avertizează că e mai cuminte să menţină cât mai multă vreme neînarmat braţul acesta atât de impulsiv la mânie; ei simt cât de

primejdioasă şi fatală le poate fi libertatea acestei femei. Şi mai este ceva care nu li se pare tocmai în ordine: vizitele prea dese şi prea prelungite ale lui Darnley în camera „bolnavei”. Ei au toate motivele să cunoască uşurinţa cu care poate fi modelat acest nevolnic, şi-l avertizează pe Darnley să nu se încreadă în cuvintele amăgitoare ale Mariei Stuart care, bănuiesc ei, unelteşte să-l atragă în tabăra adversă. Ba chiar îl ameninţă – profetică ameninţare – că ar plăti scump această nouă trădare. Asigurările şi jurămintele lui de credinţă nu le sunt suficiente. Şi nici promisiunile reginei. Ei care şi-au călcat de atâtea ori jurământul ştiu mai bine ca oricine cât de uşor cântăreşte un jurământ, ce lucru lipsit de importanţă este o făgăduială, şi se încred mai puţin decât în orice în cuvântul dat. De aceea pretind un document scris – ciudată credulitate în durabilitatea contractelor – prin care regina să le asigure impunitatea, condiţionând astfel retragerea pazei. Până nu de mult se asigurau prin *„bonduri”* pentru săvârşirea asasinatului, acum au nevoie de un *„bond”* asemănător pentru absolvirea de răspunderea lui. Numai că Maria Stuart este prea mândră şi prea deşteaptă pentru a da în mâna asasinilor un document care s-o angajeze în vreun fel. Şi cu cât îi trece prin minte mai puţin s-o facă, cu atât se arată mai dispusă, mai încântată chiar să le ofere documentul. De fapt nu urmăreşte altceva decât să câştige timp până seara. Darnley va căpăta această prea onorabilă misiune de a-i duce cu vorba. Ca om de încredere ce le este redactează împreună cu ei documentul, grijuliu de a nu omite niciun punct şi niciun paragraf care ar fi în favoarea rebelilor. Şi atâta vreme le ia întocmirea actului încât tocmai când au sfârşit treaba, iată, s-a înnoptat, şi n-ar fi indicat să strice odihna suferindei pentru a-i solicita iscălitura. În zori însă, la prima oră, Darnley se obligă să le prezinte documentul semnat şi parafat şi cel care se obligă astfel cu toată solemnitatea este regele lor, al cărui cuvânt ar fi o necuviinţă să fie pus la îndoială, pe faţă. Deci pentru a întări pactul, paza reginei este ridicată şi victoria obţinută se cere sărbătorită. Tot lui Darnley îi cade în sarcină, după

ce i-a ameţit cu vorbe să-i îmbete cu vin pe cei a căror vigilenţă trebuie adormită în această noapte. Expert în aranjarea treburilor murdare, acesta îşi anunţă complicii că îi invită – din ordinul reginei – la un mare festin. Băutura se revarsă în valuri, înfrăţeşte inimile şi împacă toate discordiile. În noaptea aceea lorzii se duc la culcare cu capul şi picioarele grele, în schimb cu inimile uşoare: regina le-a promis iertarea, regele le-o garantează, Rizzio stă bine unde stă sub o proaspătă moviliţă de pământ, Moray s-a întors acasă şi apropierea lui îi umple de siguranţă. Un somn de plumb, somnul beţiei, pune capăt acestei zile atât de agitate.

De îndată ce paza a fost retrasă şi calea e liberă, Maria Stuart părăseşte în grabă patul de „suferinţă” şi cu o energie neaşteptată pentru o „bolnavă” dă ultimele dispoziţii în vederea evadării. La miezul nopţii, în umbra zidului ce înconjoară cimitirul, Bothwell împreună cu alţi prieteni credincioşi o aşteaptă cu caii înşeuaţi, pregătiţi de fugă.

Castelul întreg doarme, cufundat într-un somn adânc. Numai sus, o uşă se deschide cu precauţie şi Maria Stuart se strecoară neauzită ca o umbră prin coridoare, prin odăile servitorilor, până în subsolul de unde o galerie secretă duce spre catacombele cimitirului. Din întunericul bolţilor îngheţate şiroieşte umezeala, iar lumina şovăitoare a torţelor scoate când şi când la iveală pentru fracţiuni de secundă unghere sinistre în care se îngrămădesc oseminte şi racle. În sfârşit drumul acesta sinistru a ajuns la capăt. Aici îi întâmpină, ca o mare uşurare, aerul proaspăt al nopţii: libertatea. Mai au de străbătut cimitirul până la prietenii salvatori care-i aşteaptă. Deodată paşii fugarilor se împotmolesc: un mormânt proaspăt le stă în drum: mormântul lui David Rizzio. Era ultima lovitură pe care o mai aştepta inima şi aşa destul de călită de lovituri a suveranei pentru a se încrâncena cu şi mai multă tărie. Existenţa pentru ea nu înseamnă în momentul acesta decât îndeplinirea a două mari ţeluri: să-şi salveze, prin fugă, onoarea de suverană şi să dăruiască Scoţiei un moştenitor.

Şi apoi, abia după aceea, când va fi izbăvită de aceste două mari sarcini, să abată asupra trădătorilor şi asasinilor mânia ucigătoare, necruţătoare a răzbunării sale, care nu-l va ocoli nici pe ticălosul care din prostie o ajută acum. Se aruncă în grabă deci pe cal, în spatele credinciosului căpitan al corpului de gardă, Arthur Erskine, alături de care se simte în siguranţă. Grăbit să se pună la adăpost Darnley i-a luat-o înainte şi a dat pinteni calului fără s-o mai aştepte. Unul în spatele altuia, călare pe acelaşi cal, încleştaţi într-un galop sălbatic gonesc Erskine şi regina însărcinată în a cincea lună, cale de douăzeci şi una de leghe până la castelul lordului Seton. Odată ajunşi aici, o escortă de două sute de călăreţi o însoţesc pe fugara din miez de noapte, devenită din nou stăpână, odată cu zorile, la castelul regal din Dunbar, unde ajunge încă înainte de amiază. Fără să-şi îngăduie niciun minut de răgaz, viteaza femeie trece pe dată la acţiune. Ea a învăţat între timp că numai titlul de regină nu valorează nimic dacă nu ştii să lupţi pe viaţă şi pe moarte pentru a domni cu adevărat. Neobosită, scrie şi dictează scrisori şi apeluri către toţi cei ce i-au rămas credincioşi.

Adună în grabă o armată care să ia cu asalt castelul Holyrood. Viaţa îi este acum salvată. Ceea ce a mai rămas de salvat este coroana, puterea.

Ori de câte ori a acţionat sub imperiul pasiunii, femeia aceasta s-a dovedit neostenită şi imbatabilă. Şi mai mult ca oricând acum, când patima răzbunării îi înfierbântă sângele, inima ei s-a arătat demnă de coroana ce-o purta.

De îndată ce se luminează de ziuă, ocupanţii castelului Halyrood aveau să ia cunoştinţă de amara surpriză ce li se pregătise. Regina împreună cu Darnley, aliatul şi protectorul lor, au fugit. Năuceala este atât de mare încât în primele momente ei nici nu pot concepe cât de amarnic au fost traşi pe sfoară, ce magistral au fost păcăliţi, încrezători încă în cuvântul regesc al suveranului şi nevrând să înţeleagă că au fost trădaţi, trimit pe dată, ca delegat la Dunbar, pe lordul Sempill ca să solicite Mariei Stuart

documentul redactat împreună cu Darnley, cu atâta precauţie, document care să le asigure amnistia generală. Delegatul este lăsat însă să aştepte în faţa porţilor închise trei zile, ca la Canossa; regina refuză să accepte vreo tranzacţie cu rebelii, acum când Bothwell îşi adunase armata. Frica începe să facă ravagii în tabăra rebelilor. Pe furiş, unul câte unul, nobilii răsculaţi dezertează şi se furişează pentru a se prosterna cu căinţă la picioarele stăpânei implorând îndurare, cu excepţia lut Ruthven, care se atinsese primul de Rizzio, a lui Fawdonside, care-i pusese pistolul în piept reginei şi a lui John Knox, care se pripise să preamărească asasinatul declarându-l de pe amvon o faptă lăudabilă întru cinstirea Domnului; acestora nu le-a mai rămas altă cale decât fuga din ţară.

Dacă şi-ar asculta inima, Maria Stuart ar răspunde căinţei păcătoşilor cu o cruzime exemplară care să le slujească de învăţătură pe viitor tuturor rebelilor. De data aceasta ea va asculta însă de glasul înţelepciunii şi va proceda cu prudenţă şi chibzuială. Regina cunoaşte prea bine amestecul lui Moray în complot. Dovadă punctualitatea cu care s-a reîntors în ţară în chiar primul ceas al prizonieratului ei. Totuşi, întrucât el n-a luat parte activă la asasinat, ea consideră că e mai chibzuit să închidă un ochi şi să-l cruţe pentru a-l avea de partea ei pe bărbatul cel mai puternic şi mai influent din întreg statul. *„Ca să nu am prea mulţi duşmani deodată”,* se justifică ea. Pentru că dacă ar vrea să procedeze drept, împărţind fiecăruia, după faptă, răsplata cuvenită, ar trebui să înceapă cu propriul ei soţ, cel mai vinovat dintre conspiratori, cel care le-a înlesnit ucigaşilor pătrunderea în apartamentul ei, cel care a imobilizat-o în timpul crimei odioase. Dar pedepsindu-l pe Darnley nu şi-ar face sieşi un real serviciu, dimpotrivă. Pentru femeia a cărei reputaţie a fost cândva pusă la îndoială prin scandalul cu Chastelard, e mai înţelept să ascundă de ochii lumii faptul că propriul ei bărbat participase la complot în chip de soţ dezonorat şi încornorat. Aşadar consideră că este în folosul ei să accepte o falsă interpretare, o versiune mincinoasă a atitudinii lui

Darnley, conform căreia regele n-ar fi avut niciun amestec în acest complot şi n-ar fi fost implicat în asasinat. Dificilă încercare aceea de a scoate basma curată pe cineva care nu se dăduse în lături să semneze două *„bonduri”* ce aveau să certifice participarea lui activă la conspiraţie şi care, mai mult decât atât, îngăduise unuia dintre rebeli, să se slu-jească de pumnalul său în săvârşirea atrocităţii (Pumnalul lui Darnley fusese găsit împlântat în trupul mutilat al lui Rizzio). Dar Maria Stuart nu-şi pierde vremea cu scrupule excesive când e vorba de o marionetă ca Darnley, lipsită de voinţă şi de onoare. În piaţa oraşului se dă citire unui document oficial şi solemn, prin care regele declară în mod public *„pe onoarea şi cuvântul său de prinţ”* că n-a luat vreodată parte la această dezonorantă conspiraţie şi că se face vinovat de calomnie cel ce l-ar acuza că ar fi *„sfătuit, comandat, ocrotit sau aprobat”* această nesupunere când de fapt nu mai era o taină pentru nimeni în întregul oraş şi chiar în întreaga ţară faptul că a *„counseled, commanded, consented assisted”* complotul şi că a încheiat chiar un contract semnat şi parafat cu conjuraţii. O asemenea declaraţie neruşinată întrece cu mult toată ticăloşia de care fusese capabil până atunci acest tânăr prinţ. Pedeapsă mai aspră şi mai răzbunătoare nici că putea să-i aplice Maria Stuart, decât aceea de a-l obliga să se compromită singur dovedindu-se în faţa poporului scoţian un sperjur nemernic, un om de nimic, lipsit de cuvânt şi de onoare, demn pentru totdeauna de dispreţul lumii întregi.

Odată monstruoasa crimă drapată astfel sub linţoliul imaculat al minciunii, perechea regală – în deplină armonie – îşi face intrarea triumfală în Edinburgh, urmată de un măreţ alai ce înaintează în sunetele sărbătoreşti şi solemne ale fanfarei. Conflictul s-a aplanat, liniştea a fost restabilită. Nu lipseşte din această veselă pantomimă nici momentul indispensabil al pedepsirii vinovaţilor: câţiva robi, câţiva slujitori neînsemnaţi cărora li s-a ordonat să stea de pază în faţa porţii palatului în timp ce stăpânii lor loveau cu pumnalele înăuntru, se leagănă în ştreanguri pentru a fi pildă mulţimii. Şi cu aceasta socotelile au fost încheiate,

datoriile plătite, dacă mai adăugăm faptul că mortului Rizzio i s-a făcut onoarea unui impozant monument funerar, iar fratele său îi ia locul în cabinetul reginei.

Episodul a fost uitat, iertarea augustă s-a pogorât mărinimoasă asupra conspiratorilor. Sau cel puţin aşa se străduiesc să asigure aparenţele.

Iată, a trecut prin toate primejdiile, prin toate emoţiile care se puteau imagina şi acum îi mai stă în faţă una: să-şi consolideze situaţia atât de şubrezită, dăruind ţării un sănătos şi fericit moştenitor. Pruncul acesta, viitorul rege, şi nu soţul, actualul rege, suveranul de paie, va face din ea, în faţa naţiunii întregi, o persoană inviolabilă. Presimţind apropierea evenimentului, Maria Stuart este cuprinsă de grele nelinişti, se simte apăsată de o ciudată descurajare, o umbră întunecată planează asupra sufletului ei. Poate nu este decât amintirea prea proaspătă a morţii lui Rizzio, poate presentimentul obscur al viitoarelor nenorociri ce se vor abate asupra ei.

Îşi face testamentul prin care îi lasă lui Darnley – restituindu-i-l – inelul de căsătorie, dar se gândeşte şi la Iosif Rizzio – fratele celui ucis – la Bothwell şi la cele patru Marii. Pentru prima oară femeia aceasta curajoasă se teme de moarte. Părăseşte castelul Holyrood care – a simţit-o din plin – nu prezintă destulă siguranţă şi se instalează în castelul din Edinburgh, mai puţin confortabil, dar mai sigur, mai inaccesibil, putând rezista oricăror atacuri. Acolo, în izolarea aceia liniştitoare, vrea să-l aducă pe lume – chiar şi cu preţul vieţii ei pe viitorul moştenitor al coroanei scoţiene şi engleze.

În dimineaţa zilei de 9 iunie tunurile fortăreţei vestesc oraşului de jos marea bucurie: regina a născut un fiu, un Stuart; Scoţiei i s-a dăruit un rege. Prin el va lua sfârşit domnia primejdioasă a femeilor, frâiele statului vor fi ţinute în mâinile ferme ale unui bărbat. S-a împlinit speranţa cea mai fierbinte a mamei şi totodată dorinţa ţării. Dar ceasul acesta de durere şi de bucurie, al naşterii fiului ei, este pentru Maria Stuart şi ceasul lucidităţii, al celei mai înalte

răspunderi. De îndată ce i-a dat viaţă, ea înţelege limpede că are datoria să-i asigure onoarea, să înlăture orice urmă de echivoc care ar putea plana asupra lui mai târziu, întunecându-i domnia. Ea cunoaşte clevetirile acelea otrăvite strecurate nu numai în urechea lui Darnley, ci insinuate şi dincolo de zidurile palatului, care zvoneau despre păcatul adulterului de care s-ar fi făcut vinovată regina. Ştie că la Londra nu se aşteaptă decât un asemenea pretext pentru a se contesta nou-născutului descendenţa legitimă şi deci dreptul de succesiune la tron. Ceea ce are ea de făcut, în această oră este să spulbere odată pentru totdeauna orice urmă de suspiciune, să înăbuşe această minciună neruşinată. În faţa tuturor celor adunaţi în camera ei de lehuză, şi care mai târziu vor putea depune mărturie asupra scenei la care au asistat, ea se adresează lui Darnley, arătându-i copilul:

— Iată fiul pe care Dumnezeu ni l-a dăruit ţie şi mie; fiu zămislit de nimeni altul decât de tine.

Ruşinat de a fi contribuit prin trăncănelile lui geloase la răspândirea zvonurilor defăimătoare, jenat de solemnitatea acestor cuvinte al căror sens acuzator nu se poate să nu-l înţeleagă, încurcat pentru că nu ştie să facă faţă unei atari situaţii, Darnley găseşte totuşi modalitatea de a ieşi din impas: se apleacă şi sărută copilul. Dar mama nu se poate mulţumi cu un asemenea răspuns; ridicând în braţe pruncul ea rosteşte tare şi răspicat, de parcă s-ar lega printr-un jurământ:

— Mărturisesc în faţa Domnului, precum voi mărturisi la Judecata de Apoi, că acesta este fiul tău, drept pentru care mă cutremur de soarta ce-i va fi dată: doresc ca toate femeile şi toţi bărbaţii de faţă să fie martori la mărturisirea ce-am făcut.

Ciudat jurământ rostit într-o oră atât de solemnă. Răzbate din el amara neîncredere pe care această femeie, adânc jignită, o nutreşte omului ce-a dezamăgit-o atât de total şi definitiv. Apoi ea întinde copilul lordului William Standon spunând:

— Îmi leg de acest fiu speranţa că va uni el, cel dintâi,

cele două regate: al Scoţiei şi al Angliei.

Surprins, Standon răspunde:

— De ce el, doamnă? De ce nu auguştii săi părinţi, majestatea voastră împreună cu regele, soţul dumnea-voastră?

Cu o amărăciune venind din adâncurile sufletului ei îndurerat Maria Stuart rosteşte:

— Pentru că tatăl său a distrus legătura noastră.

Înjosit astfel în faţa tuturor, Darnley intervine împăciuitor:

— N-ai făgăduit tu că vei uita şi ierta?

— Doresc să iert, răspunse regina. De uitat însă nu voi putea niciodată. Ce s-ar fi ales din mine şi din copilul nostru dacă Fawdenside ar fi descărcat pistolul asupra mea. Dumnezeu ştie ce-ar fi făcut atunci lorzii cu tine!

— Madame, să nu dezgropăm din nou acum lucrurile acestea vechi, de mult îngropate! spuse Darnley prevenitor.

— Bine! Să nu mai vorbim despre ele, răspunse regina punând capăt acestei scene întunecate ca un cer înnourat, brăzdat de fulgerele premergătoare furtunii.

Chiar şi în ceasul acesta de grea cumpănă, când îşi revarsă întreaga amărăciune a sufletului ei grav lezat, Maria Stuart n-a rostit de fapt decât jumătate de adevăr: că fără să poată uita va încerca să ierte. Adevărul este că nu va fi linişte în castelul acesta, pace în ţara aceasta, până când sângele vărsat nu va fi ispăşit prin sânge şi violenţa răsplătită cu violenţă.

Copilul s-a născut, vestea fericită s-a răspândit pretutindeni, mama se simte bine, şi-a revenit după grelele chinuri ale naşterii. E timpul deci ca sir James Melville mesagerul de încredere al reginei, să încalece, să dea pinteni calului şi să străbată în goană Scoţia pentru a duce Elisabetei vestea cea mare. Până seara se şi află la graniţă, noaptea poposeşte la Berwick, iar zorii îl găsesc galopând spre Londra, unde ajunge în seara zilei de l2 iunie, cu calul în spume şi cu satisfacţia de a fi realizat o asemenea performanţă. Dar Elisabeta nu se află la Londra; ea dă un bal la castelul ei de la Greenwich; inimosul Melville,

neobosit, încalecă pe dată pe un alt cal, şi nu se opreşte decât la Greenwich; vestea trebuie comunicată chiar în noaptea aceea.

Elisabeta tocmai îşi sărbătoreşte însănătoşirea după o boală lungă şi grea care-i pusese viaţa în primejdie. Fastuos înveşmântată în rochia-i ca un clopot somptuos, ea pare o uriaşă lalea exotică. Fardul, aplicat din belşug, ascunde urmele bolii, săpate adânc pe figura ei osoasă şi regina petrece cu voioşie, dansează şi conversează într-o excelentă dispoziţie, înconjurată de curtenia devotaţilor ei cavaleri. Deodată printre perechile de dansatori, îşi croieşte drum Cecil, secretarul ei, însoţit de sir James Melville. Bătrânul se apropie de regină şi-i împărtăşeşte în şoaptă, vestea. Maria Stuart a născut un fiu, a dăruit Scoţiei un moştenitor.

Elisabeta a fost întotdeauna o desăvârşită politiciană, o excelentă diplomată, versată în arta stăpânirii de sine, ajunsă la o adevărată măiestrie în capacitatea de a-şi ascunde sentimentele. De data aceasta, însă, vestea o surprinse pe neaşteptate şi se înfige ca un pumnal în inima ei de femeie. De femeie prea pătimaşă, prea sensibilă, prea vulnerabilă pentru a mai putea fi ţinută în frâu de tacticiana calculată, în ora aceasta grea. Nervii ei sunt prea surescitaţi pentru a putea face faţă cum se cuvine unui asemenea moment, lovitura prea năprasnică şi durerea prea copleşitoare pentru a o mai tăinui sub masca convenţională a etichetei. Rămâne încremenită, palidă în pofida stratului gros de fard ce-i acoperă obrajii –, cu buzele strânse, cu pumnii încleştaţi, cu privirile rătăcite. La un semn al reginei muzica tace brusc, dansul încetează şi Elisabeta, cu paşi rigizi, cu umerii aduşi, părăseşte fără un cuvânt sala de bal. Ajunsă în dormitorul ei, încleştarea şi rigiditatea – suprem efort al acestui biet suflet rănit de moarte – dispar, şi femeia se prăbuşeşte în sfâşietoare hohote de plâns, în braţele doamnelor ei:

— Regina Scoţiei a născut un fiu, pe când eu nu sunt decât o uscătură stearpă, neroditoare.

Niciodată, de-a lungul unei existenţe de şaptezeci de ani,

durerea nu i-a jucat o astfel de festă, nu a demascat-o atât de penibil ca în clipa aceea. O fracţiune de secundă cortina s-a dat la o parte şi a dezvăluit lumii o amarnică tragedie: aceea a femeii frustrate în însăşi feminitatea ei, căreia i se refuză orice bucurie, care trăieşte sub obsesia cumplitei infirmităţi de a nu putea fi femeie, soţie şi mamă. Această mare regină ar fi dat totul, ar fi renunţat la toate regatele lumii pentru bucuria neasemuită, pentru fericirea dumnezeiască de a da naştere unui copil. I-ar fi iertat Mariei Stuart toate succesele, i-ar fi îngăduit toate vanităţile, toate realizările, toate victoriile în afară de una singură, asupra căreia se concentrează de fapt întreaga ură, întreaga gelozie, întreaga invidie, întreaga deznădejde a acestei femei: aceea de a fi mamă.

La adăpostul nopţii, Elisabeta îşi va consuma în hohote de durere şi strigăte de revoltă pătimaşa ei neputinţă.

Dimineaţa însă, surâzătoare, amabilă, regina îl primeşte cu mare solemnitate şi nenumărate atenţii pe Melville, mesagerul unei atât de plăcute veşti, încredinţându-l de bunele şi duioasele sentimente ce le nutreşte stăpânei lui, căreia îi transmite cele mai calde şi mai sincere urări de fericire şi de prosperitate. Făgăduieşte că va fi naşa copilului şi că va face tot ce-i va sta în putinţă ca să participe la botez. Cu cât e mai mare durerea şi mai amarnică invidia în sufletul ei, cu atât mai generoasă şi mai protectoare doreşte să apară în faţa lumii întregi.

Din nou s-a întors roata norocului de partea celei curajoase; primejdiile au fost înlăturate, necazurile uitate. Cerul ei înnourat ieri este astăzi din nou senin şi însorit. Dar primejdia nu-i cuminţeşte pe cei îndrăzneţi. Maria Stuart nu e făcută pentru o existenţă liniştită şi fericită.

Cei viteji îşi vor făuri întotdeauna viaţa după asemănarea şi pe măsura sufletului lor: zbuciumată, intensă, cutezătoare.

CUMPLITE ÎNCURCĂTURI
(Iulie – Decembrie, 1566)

ODATĂ CU NAŞTEREA COPILULUI IA SFÂRŞIT PRIMUL act al tragediei care a fost existenţa Mariei Stuart. Scena aşteaptă acum pregătită începerea celui de al doilea act ce se va desfăşura cu decoruri şi personaje noi, într-o atmosferă diferită: mai sumbră, mai încordată, cutremurată de forţe şi izbucniri dramatice, pline de tensiune. Tragediei politice de până acum îi ia locul una cu un caracter personal. Maria Stuart avusese de înfruntat duşmăniile şi ostilităţile interne – ale rebelilor din ţară – cât şi pe cele de dincolo de hotare; o aşteaptă acum o altă bătălie, mai violentă, mai încleştată, mai sfâşietoare: lupta cu forţele telurice, năvalnice, dinlăuntrul ei. Ea însăşi se transformă radical, îşi descoperă un suflet nou, plin de neprevăzut; convingerile, credinţele, ţelurile, ambiţiile, preferinţele, obiceiurile ei de până atunci sunt uitate, părăsite, înlocuite cu altele, diametral opuse. Maria Stuart se dovedise în prima etapă a existenţei ei mai întâi o prinţesă silitoare şi talentată, deosebit de agreabilă prin cuminţenia, frumuseţea şi gentileţea spiritului ei; apoi o regină fermecătoare, o văduvă nevârstnică, melancolică şi visătoare; din nou o regină, de data aceasta mândră, ambiţioasă şi îndrăzneaţă; şi, în sfârşit, o femeie dezamăgită, înşelată în speranţele, credinţele şi idealurile ei. Şi deodată, pe neaşteptate, curând după naştere, o schimbare bruscă se petrece cu această fiinţă care nu mai simte în ea imboldul să fie regină, ci femeie şi numai femeie. Pentru prima oară setea ei de putere se stinge, înlocuită de supremaţia simţurilor care se dezlănţuiau cu o forţă nebănuită, cu o pasiune fără egal, măturând totul din calea lor, nimicind tot ce clădise cu trudă şi elaborase cu

chibzuinţă, nesocotind tot ce-i stă în cale: onoare, lege, morală; este gata să renunţe la tot, până şi la coroană. Se abandonează, corabie uşoară şi minusculă, în voia uraganului grandios al pasiunii sale, se risipeşte cu o exaltare nemaiîntâlnită în istoria lumii, până la epuizarea totală a marilor ei forţe vitale.

Maria Stuart consumă cu o intensitate dramatică, de-a dreptul spectaculoasă, într-un singur an, o pasiune devastatoare; se poate spune că într-un singur an şi-a trăit toată viaţa, dar şi-a trăit-o din plin, nemailăsând nimic pentru zilele, lunile şi anii ce aveau să vină.

Un alt personaj care-şi va avea rolul său în acest de al doilea act, şi care va apare şi el schimbat, este Darnley. Între timp a devenit un personaj tragic, întunecat, izolat în marea lui singurătate de dispreţul şi desconsiderarea unanimă pe care a dobândit-o după ce i-a trădat pe toţi. În sufletul lui mărunt, dar atât de ambiţios, scurmă acum, cu amară deznădejde, o furie oarbă şi neputincioasă. A făcut tot ce putea face pentru a recâştiga un strop din recunoştinţa, devotamentul şi dragostea femeii de care inima lui slabă se agaţă cu disperare şi a primit în schimb, de îndată ce a încetat să-i mai fie util, indiferenţa, ba chiar repulsia ei, manifestate făţiş. Căci singurul sentiment pe care i-l mai poate nutri ea de aici înainte este o aversiune neînduplecată. Cu atât mai mult cu cât scrisoarea adresată de el conjuraţilor, prin care se obliga să le asigure imunitatea în schimbul asasinării lui Rizzio, se află acum în mâna ei – ca o răzbunare a lorzilor proscrişi, îndreptată împotriva trădătorului. Acest document însă nu constituie decât o dovadă materială a ceea ce regina ştia de mult: că şi-a legat viaţa de un om de nimic, de o canalie, de un suflet josnic, capabil doar de trădare şi laşitate. Ea urăşte în el nu numai defectele lui, ci mai ales propria ei eroare atât de grosolană, de umilitoare, de lipsită de gust, de a face un erou din vietatea aceasta vâscoasă, din molusca aceasta a cărei simplă atingere o umple de oroare. Prezenţa lui nelipsită alături de ea îi face rău; existenţa lui o apasă ca

un coşmar. Îşi frământă încontinuu mintea ce să facă să se elibereze de sub tirania acestui vis urât. Intenţia de a pune capăt unei legături care a devenit obositoare şi imposibil de suportat încolţeşte în inima ei ca ceva firesc, ca o dezlegare normală a unei situaţii prea încordate, ca să mai poată dura astfel. Nu e o pornire violentă sau sângeroasă, datorită unor tenebroase instincte, ci o dorinţă cât se poate de legitimă a unei femei care, dezamăgită în căsnicia ei, consideră despărţirea ca unica soluţie logică. Şi într-adevăr, Maria Stuart se consultă asupra acestei posibilităţi cu Moray şi Maitland. Dar înţelege curând riscurile şi piedicile care stau în calea unei despărţiri: datorită zvonurilor calomnioase cu privire la pretinsele ei relaţii neîngăduite cu Rizzio, divorţul intervenit la un atât de scurt timp după naşterea copilului n-ar face decât să dea apă la moară bârfelilor. Răuvoitorii ar avea un argument plauzibil pentru a-l socoti pe fiul ei bastard şi a încerca să-i conteste dreptul de succesiune, asigurat numai vlăstarului unei căsătorii legitime. Deci, pentru ca numele lui James al VI-lea să rămână nepătat şi succesiunea inatacabilă, regina se vede nevoită să renunţe la intenţia de divorţ, să ocolească cea mai simplă şi mai firească soluţie întru rezolvarea acestei incongruenţe. Mai rămâne însă deschisă o cale; separaţia la care se poate recurge tacit, printr-un acord confidenţial între soţi; astfel ei ar rămâne în continuare soţ şi soţie în faţa lumii, redobândindu-şi în acelaşi timp libertatea. Rezolvarea aceasta îi surâde Mariei Stuart pentru că, fără să rişte sau să primejduiască situaţia viitorului rege, ar putea scăpa de povara vieţii conjugale, s-ar sfârşi odată pentru totdeauna cu insistenţele devenite de-a dreptul odioase, ale lui Darnley. Aşadar încearcă să discute cu soţul ei şi să-i obţină acordul, ba mai mult chiar, din relatarea unei convorbiri cu Darnley. reiese că regina l-a asigurat că poate dispune de toată libertatea fără ca aceasta s-o ofenseze în vreun fel şi i-a sugerat să-şi ia o metresă, indicându-i-o – cu intenţia de a îndulci printr-o glumă brutalitatea propunerii – pe însăşi soţia duşmanului său de moarte, Moray. Dar încercările ei sunt sortite eşecului;

această femeie care nu-l doreşte, care-l respinge continuu este de neînlocuit pentru Darnley. Numai pe ea o vrea, numai după ea tânjeşte sufletul lui nevolnic, iar simţurile lui sunt înrobite ei cu o patimă înflăcărată care îl scoate din minţi şi care pune tot mai puternic stăpânire pe el, cu cât este mai violent şi mai categoric respins. Un cerc vicios din care nu există ieşire: cu cât Darnley îşi revendică mai aprins, mai stăruitor drepturile conjugale, cu atât creşte aversiunea reginei pentru el; aversiune la care el răspunde cu o patimă înmiită, cu o poftă din ce în ce mai nestăvilită, mai nesăţioasă, de animal lihnit, viclean şi sălbăticit, gata oricând şi să sfâşie, şi să se gudure umil, cerşind mângâiere. Iată cu ce preţ îşi plăteşte acum Marin Stuart amarnica-i nechibzuinţă de a fi făcut, dintr-un biet băieţandru lipsit de demnitate şi de nobleţe, stăpânul ei şi al ţării. Lanţurile pe care de bunăvoie şi le-a pus la mâini o strâng acum în încleştarea lor de fier, o încolăcesc, o sufocă, orice ar face nu le mai poate rupe.

Tot ce-i mai rămâne de făcut, în situaţia în care se află, este să încerce să o ignore, să înceteze de a-şi mai bate capul pentru găsirea unei soluţii, să evite pe cât posibil confruntarea cu Darnley şi să amâne luarea unei hotărâri. Iată de ce gestul – care pentru toţi biografii ei de mai târziu a fost găsit de neînţeles – de a părăsi castelul în taină, mai propriu spus, de a fugi de acasă, la numai patru săptămâni, după naştere, plecând cu barca într-o călătorie de plăcere la Alloa, un domeniu al contelui de Mar, ne apare azi, în lumina unei noi înţelegeri, cât se poate de explicabil. Căci după cele patru săptămâni, timpul când putea să-l evite pe Darnley şi să se sustragă insistenţelor lui amoroase, ar fi avut de înfruntat un întreg calvar: prezenţa lui odioasă, stăruinţele lui continue, avansurile şi chiar asalturile lui, zi de zi şi noapte de noapte. Exasperată, îngrozită de această perspectivă, Maria Stuart abandonează copilul şi fuge; fuge de prezenţa fizică a lui Darnley, de apropierea lui, de oroarea de a trăi sub acelaşi acoperiş cu el, şi mai ales de teroarea de a se şti mereu încolţită, pândită, râvnită de un

bărbat pe care nu-l mai iubeşte, dar care nu încetează să-şi exercite drepturile asupra ei. Fuga este singura cale spre libertate. În săptămânile, în lunile care vor urma, vara întreagă, peregrinând de la un castel la altui, hoinărind de colo-colo, dedându-se, cu deznădăjduită patimă, vânătorii, dansului, jocurilor cu măşti, vârtejului de distracţii şi amuzamente care amintesc de trecutele timpuri, preafericite, din zilele lui Chastelard şi Rizzio, regina goneşte de fapt pe urmele aceleiaşi himere, întrezărite o clipă, pierdute din nou în clipa următoare, libertatea. Maria Stuart care n-a împlinit încă douăzeci şi patru de ani doreşte să uite jugul conjugal ce-o apasă şi izbuteşte să uite odată cu el grijile, primejdiile, suferinţele prin care trecuse, întreaga lecţie aspră a vieţii, pe care ar fi trebuit s-o înveţe bine, pe dinafară şi pentru totdeauna. Când, odată, în mijlocul petrecerii, pacostea care se numeşte Darnley îşi face apariţia printre tovarăşii de amuzament ai reginei, este expediat pe loc şi fără multă vorbă, neîngăduindu-i-se nici măcar o noapte de popas şi odihnă la Alloa. O amintire penibilă, împovărătoare, la care se gândeşte în silă ca la o greşeală de neiertat şi pe care vrea s-o şteargă definitiv, fără urme, din memoria ei, iată ce a mai rămas din vâlvătaia aceea de paie, pe cât de repede aprinsă pe atât de repede stinsă, a pasiunii ei pripite şi neînţelepte, de pe urma căreia însă atât ea, cât şi Scoţia s-au ales cu un stăpân şi un suveran nedorit, pentru toată viaţa.

Darnley nu mai există pentru ea. Nici pe Moray, fratele vitreg, cu toată împăcarea de suprafaţă aşternută între ei, nu se mai poate conta. Iar Maitland este şi el departe de a mai prezenta încredere şi siguranţă, deşi obţinuse în cele din urmă şi el graţierea. Toţi cei pe care-i investise cu deplina ei încredere s-au dovedit nedemni de un atât de covârşitor sentiment. Şi totuşi, cu toate avertismentele pe care i le dăduse experienţa, Maria Stuart continuă să simtă nevoia de a se încrede total, fără rezerve, fără reticenţă, fără precauţie în cineva. Ea va rămâne toată viaţa femeia care va ocoli jumătăţile de măsură, care nu va cunoaşte

nuanţele între un refuz categoric şi o dăruire deplină. Suflet neliniştit, zbuciumat, va tinde de la un capăt la altul al existenţei ei de femeie şi de regină spre polul contrar, spre bărbatul puternic, calm, statornic, care să poată constitui un reazim de încredere.

Singurul pe care se mai poate bizui acum, după moartea lui Rizzio, este Bothwell. Bărbatul acesta energic, care fără ezitare şi-a riscat viaţa pentru ea, este un vechi prieten. Cu ani în urmă încă, în tinereţea lui, a luptat împotriva nobililor răzvrătiţi, a refuzat să-şi trădeze suverana şi să se alieze cu ei; Maria de Guise, mama Mariei Stuart, a găsit în el un fidel apărător contra lorzilor Congregaţiei, un luptător aprig pentru cauza Stuarţilor catolici chiar şi în momentele de cea mai grea cumpănă, când bătălia părea pierdută definitiv pentru ei. Cu un devotament rar întâlnit în Scoţia, el preferă să piardă şi să fie alungat din ţară decât să trădeze. Refugiat în Franţa, devine comandant al corpului de gardă scoţian. Contactul cu Curtea franceză şi cu manierele rafinate ale înaltei societăţi de aici, va cizela întrucâtva, va şlefui asperităţile acestei firi violente şi primitive, de războinic înnăscut. Schimbarea se va petrece însă numai pe planul raporturilor şi relaţiilor sale exterioare, în fond Bothwell va rămâne acelaşi aspru ostaş şi funcţia de la Curtea franceză nu-l va putea mulţumi multă vreme. Când Moray, duşmanul lui vechi, se răzvrăteşte împotriva reginei, el părăseşte de îndată Franţa, străbate marea, şi se pune la dispoziţia fiicei Stuarţilor. Ori de câte ori Maria Stuart va avea de întâmpinat un moment dificil, necruţătorul şi temutul Bothwell va fi alături de ea. În noaptea asasinării lui Rizzio el se salvează în ultimul moment pentru a putea strânge ajutoare, a înlesni fuga reginei şi a se putea întoarce cu armată împotriva rebelilor. Faimei lui de luptător neînfricat i se datorează capitularea atât de rapidă a conjuraţilor. Nimeni în Scoţia n-a slujit-o cu atât devotament şi vitejie pe Maria Stuart ca acest soldat aspru şi curajos în vârstă de aproape treizeci de ani.

Figură colţuroasă şi voluntară, bărbatul acesta masiv şi sculptural pare dăltuit dintr-un bloc de marmură neagră.

Asemenea condotierului Colleone, imaginea sa se reliefează monumentală asupra epocii, pe care o domină printr-o privire rece şi cutezătoare, printr-o atitudine provocatoare în marea ei siguranţă de sine. Este un bărbat în adevăratul înţeles al cuvântului: aspru, puternic şi brutal. Descinde dintr-o veche familie scoţiană, din neamul Hepburnilor, dar se pare că în vinele lui clocoteşte sângele nedomolit al vikingilor şi normanzilor războinici şi prădători neîntrecuţi. În pofida culturii pe care a dobândit-o – stăpâneşte impecabil limba franceză şi este un pasionat colecţionar de cărţi rare şi preţioase – a rămas acelaşi temperament primitiv, dedat plăcerilor elementare şi violente ale luptei, acelaşi, neconformist care sfidează şi dispreţuieşte cuminţenia burghezului liniştit. Se simte în brutalitatea voluptăţii cu care se aruncă în aventură ceva din firea acelor romantici corsari *„hors la loi"* pe care i-a aureolat Byron. Masiv, lat în umeri, înalt, bucurându-se de faima unei forţe fizice rar întâlnite, rămase proverbiale – spada cea mai grea pare, mânuită de el cu aceeaşi agilitate chiar şi cu mâna stângă, un simplu pumnal, se spune că poate cârmui singur o corabie în vijelia cea mai cumplită –, Bothwell este şi o figură de o înaltă prestanţă morală. Neînfricat, neîngenuncheat de nicio forţă din lume, morala lui este a celui puternic; să cucerească, să stăpânească, să nimicească tot ce-i stă împotrivă. Pofta lui de răfuială, bucuria primitivă de a se lua veşnic la trântă şi de a-şi nimici adversarul, are în sălbăticia ei ceva din forţa inocentă a unui animai tânăr, puternic, nervos şi nestăpânit, pus mereu pe hârjoană; nu are însă nimic comun cu viclenia laşă, cu lăcomia nesăţioasă de jaf, cu intrigile şi uneltirile perfide ale clanului din care face parte. De aceea se ţine deoparte şi-i învredniceşte pe laşi cel mult cu dispreţul său, dispreţul luptătorului viteaz şi solitar pentru haita care atacă din umbră. Pentru că bărbatul acesta dintr-o bucată face totul – îngăduit sau nu, în cadrul legii sau în afara ei – la lumina zilei, fără ascunzişuri şi precauţii. Mentalitatea lui de învingător brutal, lipsit de scrupule, de războinic care obţine totul prin violenţa nă-

prasnică a braţului înarmat are, faţă de cea duplicitară a celorlalţi, superioritatea sincerităţii. În mijlocul unei haite de lupi şi de hiene el pare o panteră sau, mai degrabă, un leu, o fiară care, deşi plină de cruzime, are totuşi ceva regesc în ferocitatea ei. De aceea bărbaţii se tem de el şi-l urăsc. Asupra femeilor însă, forţa sa brutală, elementară, lipsită de artificii, acţionează cu o irezistibilă putere de seducţie. Nu s-a păstrat niciun portret de al lui şi nu putem şti dacă seducătorul acesta mai era pe deasupra şi frumos. Ni-l putem imagina însă, asemenea bărbaţilor înfăţişaţi de Franz Hals: un războinic neînfricat, într-o atitudine sfidătoare, cu privirea semeaţă, impertinentă, provocatoare, umbrită de borul amplu al pălăriei cu pene, trasă pe o sprânceană. Unele mărturii relatează despre el că ar fi fost de o urâţenie respingătoare. Dar nu frumuseţea constituie virtutea cea mai atrăgătoare a unui bărbat. Vigoarea lui, emanând acea aromă tare a bărbăţiei şi a puterii, sălbăticia sa naturală, violenţa lui arogantă şi sigură de sine şi aureola învingătorului, iată în ce constă marea lui putere de atracţie, pur senzuală, asupra femeilor. În adoraţia lor pentru el se va îmbina admiraţia cu teama, sentimentul siguranţei cu acela al riscului, al permanentei primejdii, voluptatea neprevăzutului şi a aventurii. Cu atât mai mult cu cât bărbatul acesta nu este numai un mascul, un taur sălbatic, ci şi un gentilom cult, nu lipsit de inteligenţă şi dibăcie, care ştie, când vrea, să-şi etaleze manierele de o desăvârşită curtoazie. Cuceririle amoroase nu lipsesc aşadar din palmaresul acestui războinic. La Curtea franceză s-a bucurat de faima unui seducător irezistibil, faimă menţinută şi consolidată ulterior la cea scoţiană, unde nu puţine doamne, din cele mai înalte familii, se numără printre victimele lui. În Danemarca o femeie, se spune, i-a sacrificat totul: nume, situaţie şi avere. Dar cu toată această aparenţă de viaţă aventuroasă, abundând în cuceriri, Bothwell este departe de a fi un Don Juan, în adevăratul înţeles al cuvântului. În fond este un bărbat prea aspru şi prea războinic pentru a putea fi un ahtiat vânător de fuste, cu atât mai mult cu cât aceste

triumfuri îi vin oarecum de la sine, sunt succese uşoare, obţinute fără efort; victimele i se aruncă singure în braţe şi el le culege în treacăt, ca pe nişte prăzi întâmplătoare, ocazionale, lacom ca un viking pe jumătate sălbatic, fără a le asedia însă cu tot arsenalul său şi fără a le lua prea în serios. Toate aceste aventuri amoroase nu sunt altceva decât jocuri virile, plăceri primitive care-i satisfac nevoi elementare, mici competiţii sportive şi cel mai adesea brutale. A mânca, a bea, a călări, a vâna, a face dragoste sunt pentru el acţiuni aparţinând aceleiaşi sfere, secundare în planul existenţei lui de ostaş. A-ţi potoli foamea, setea, nevoia de joc, sau a lua o femeie – şi mai ales a o lua cu forţa – sunt pentru el formele cele mai naturale de manifestare ale puterii. La început, pentru Maria Stuart, Bothwell nu reprezintă altceva decât vasalul devotat pe care se poate bizui nevoia ei de încredere. Bothwell, la rândul lui, este departe de a vedea în suverana pe care o slujeşte cu credinţă femeia atrăgătoare, în stare să-i aprindă vreo dorinţă. Ba chiar în felul lui de a-şi exprima părerile pe şleau, spusese odată, vorbind despre cele două regine, Maria Stuart şi Elisabeta, că „nu fac amândouă la un loc cât o femeie adevărată”. Se poate afirma că niciunul nu simţise de la început vreo atracţie erotică spre celălalt. Pe vremea când Bothwell mai era încă în Franţa, regina, indignată de unele referiri cam prea libere ale acestuia la adresa ei, care-i ajunseseră la ureche, fusese chiar pe punctul de a-i interzice întoarcerea în ţară. Mai târziu însă, după ce cavalerul făcuse dovada devotamentului cu care o slujea, ea va începe să investească în el tot mai multă încredere şi recunoştinţă. Astfel, curând Bothwell este numit comandant al regiunii septentrionale, apoi avansează la rangul de locotenent-general al Scoţiei şi comandant suprem al armatei în caz de război sau de rebeliune Regina merge mai departe pe calea favorurilor, îi dăruieşte posesiunile lorzilor proscrişi şi, ca semn al deosebitei atenţii şi importanţe ce îi acordă, îi alege ca soţie o tânără descendentă a nobilei şi foarte bogatei familii Huntly. Nici nu se poate dovadă mai grăitoare asupra naturii relaţiilor ei

cu Bothwell în această primă etapă. Luptătorul acesta este însă genul de om căruia când i se dă un deget apucă toată mâna. A fost suficient să deţină o părticică din putere, pentru a dori s-o smulgă şi s-o ţină pe toată în mâinile lui de fier. În ascensiunea lui rapidă iată-l ajuns sfetnic al reginei, de fapt adevăratul guvernator. Despre autoritatea lui raportează pe dată ambasadorul englez la Londra, ca despre un fapt deloc îmbucurător. Pentru că de data aceasta Maria Stuart a făcut o alegere bună dând frâiele ţării pe mâna unui om atât de energic, de hotărât, prea mândru, prea dintr-o bucată ca să se lase ademenit, de promisiuni şi bani, de partea Elisabetei sau a nobililor pentru a dobândi câteva neînsemnate avantaje. Dictatura militară înstăpânită de Bothwell îi va pune pe lorzi la respect şi va spori curând prestigiul reginei, asigurându-i supremaţia. Şi murmurele de nemulţumire din rândul nobililor nu vor întârzia să se facă auzite ici-colo: că este din cale-afară de trufaş acest guvernator şi că David n-a îndrăznit niciodată să-i înfrunte cu atâta semeţie. Numai că Bothwell nu este un Rizzio oarecare, un biet curtean fără apărare care să se lase măcelărit, niciun Darnley care să accepte să fie înlăturat fără să se împotrivească. El cunoaşte firea şi moravurile nobililor săi camarazi şi de aceea se îngrijeşte să fie mereu înconjurat de un puternic corp de gardă, iar „borderii” săi nu aşteaptă decât un semn pentru a pune mâna pe arme şi a-i sări în ajutor la caz de nevoie. Simpatia sau antipatia de care se bucură în ochii acestor intriganţi îi este indiferentă. Tot ceea ce-l interesează este să-i domine prin teroare şi să se facă ascultat. Cu spada veşnic atârnată la cingătoare, el îi sileşte să se plece supuşi – fie că le place, fie că nu – în faţa ordinelor reginei. Chiar şi puternicul Moray a fost nevoit – din dorinţa reginei – să-i întindă mâna şi să facă pace cu acest Bothwell, cel mai înverşunat duşman al său. Acum cercul puterii e închis şi atribuţiile clar repartizate. Maria Stuart, sigură pe sprijinul lui Bothwell, se mulţumeşte doar să reprezinte puterea regală: Moray conduce treburile din domeniul administraţiei interne; Maitland este însărcinat cu

afacerile externe, iar Bothwell, omul care se bucură de toată încrederea, este *„all in all”.* Datorită braţului său puternic şi bine înarmat, pacea şi ordinea au fost restabilite în Scoţia. Pentru realizarea acestui miracol fusese nevoie de un adevărat bărbat, pe cât de viteaz pe atât de integru.

Şi iată că bărbatul acesta adevărat acumulează pe zi ce trece tot mai multă putere, prestigiul şi măreţia persoanei lui întunecând şi diminuând tot mai mult pe acelea ale suveranului numai cu numele. Dacă nici până acum Darnley nu însemna mare lucru în conducerea statului, a ajuns în cele din urmă să nu mai însemne de-a dreptul nimic. Şi totuşi nu s-a scurs decât un singur an de când, împodobit în zale aurite, ca un viteaz şi divinizat erou de baladă, călărise alături de regină în urmărirea rebelilor. Acum, după ce regina şi-a făcut datoria faţă de ţară şi i-a dăruit un moştenitor, nefericitul rege se vede definitiv dat la o parte, aruncat într-o neagră uitare, acoperit cu linţoliul dispreţului. Vorbele lui se macină în deşert fiindcă nimeni nu mai stă să le asculte. Poate veni şi pleca, poate face orice, pe nimeni nu mai interesează nimic din tot ce se leagă de persoana lui. Nu mai este poftit nici măcar de formă pe la consilii şi festivităţi şi golul din jurul lui se face tot mai mare, umbra singurătăţii şi a nepăsării coboară tot mai rece şi mai greu asupra lui. Şi dacă urma vreunui sentiment mai străpunge uneori spaţiul acesta compact şi glacial al indiferenţei în care a fost izolat, nu este altceva decât o săgeată de ură sau de batjocură. Mai rău ca un străin, mai rău ca un duşman, el trăieşte înconjurat de potrivnici în propria-i ţară, în propria-i casă. La toată aceasta decădere l-au condamnat aversiunea şi repulsia reginei. Şi de data aceasta ea comite aceeaşi greşeală politică, afişându-şi atât de deschis sentimentele. Cu puţină chibzuinţă, cu puţină discreţie ar fi putut evita o situaţie atât de nefericită, i-ar fi putut acorda, de ochii lumii măcar, o fărâmă din consideraţia datorată rangului său şi l-ar fi expus mai puţin nemiloasei batjocuri şi obrăzniciei lorzilor. Căci jignindu-l atât de adânc, izbuteşte să încrânceneze, să oţelească firea

aceasta slabă, sufletul acesta molâu. Din cârcotaşul plângăreţ care era, Darnley devine încetul cu încetul un adversar înrăit şi primejdios. Umblă tot timpul înconjurat de o suită de servitori înarmaţi, ameninţă, în faţa oaspeţilor străini, pe Moray şi pe alţi lorzi pe care-i socoteşte duşmani, scrie scrisori diplomatice către toate Curţile în care o acuză pe Marin Stuart când de necredinţă, prezentându-se pe sine faţă de Filip al II-lea ca adevăratul protector al catolicismului, când de sentimente ostile faţă de el care, ca strănepot ai lui Henric al VII-lea, ar trebui să aibă cuvântul hotărâtor în conducerea statului. Jignirea prea mare şi dispreţul unanim cu care a fost tratat au aprins în cele din urmă în sufletul acesta năvalnic o scânteie de demnitate, în fond biet tânăr mediocru, făcut pentru o viaţă mediocră, fusese înălţat pe culmile cele mai ameţitoare de iubirea Mariei Stuart şi apoi lăsat să cadă de sus în prăpastia celei mai cumplite indiferenţe. De aceea este de presupus că tot ce a săvârşit ulterior, chiar şi faptele lui cele mai demne de dispreţ, le-a făcut sub impulsul încercării disperate de a se face din nou remarcat, în cele din urmă însă se pare că s-a întins prea mult de coardă în tratamentul ce i-a fost aplicat şi Darnley n-a mai putut rezista.

Pe la sfârşitul lunii septembrie se hotărăşte să abandoneze totul şi să părăsească Scoţia. Nu mai are puterea să înfrunte atâta umilire şi dispreţ; i s-au refuzat orice drepturi, i s-a contestat calitatea de suveran; nu-i rămâne altceva de făcut decât să se lepede de titlul de rege. Nu i se acordă nicio consideraţie în casa şi în regatul său: va părăsi atunci şi casa şi regatul. Din ordinul său o corabie aşteaptă în port cu pânzele întinse, gata de plecare.

Care erau adevăratele lui intenţii când îşi anunţa cu atâta hotărâre plecarea, ce-l îndemna la un asemenea gest definitiv, iată întrebări la care este greu de răspuns. Pentru asta ar trebui să coborâm în lumea subterană şi obscură, întortocheată ca un labirint şi luminată de prea tulburi şi slabe lumini, a inimii lui. Am găsi acolo, poate, bănuiala că se urzeşte împotriva lui un complot căruia nu i s-ar putea sustrage decât prin fugă, poate teama amestecată cu

presimţirea că rămânând aici viaţa îi va fi în primejdie; poate obsesia unei morţi violente, prin pumnal sau otravă, îl goneşte departe, sau poate totul nu e decât o înscenare, o ultimă încercare de a atrage atenţia asupra lui, de a o înspăimânta pe Mana Stuart că-l poate pierde pentru totdeauna, de a o obliga să încerce să-l reţină.

Cert este că, într-adevăr, pe Maria Stuart n-o lasă câtuşi de puţin rece vestea acestei plecări. Ar însemna ca prin fuga ofensatoare a soţului – încă înainte de celebrarea botezului fiului lor – reputaţia ei să mai primească o lovitură, şi asta la atât de puţină vreme după scandalul provocat de asasinarea lui Rizzio. Bârfelilor ar fi greu să li se mai pună stavilă în această situaţie şi cu atât mai greu ar fi de stăvilit trăncănelile acestui tânăr înveninat de ură, peregrinând în chip de victimă, de la o Curte la alta, de la Caterina de Medicis la Elisabeta! Câte calomnii, câte infamii ar răspândi el la adresa ei, ce triumf pentru cele două rivale, la câtă batjocură ar fi expusă în faţa lumii întregi! În panica ce-o cuprinde, regina convoacă de urgenţă consiliul de stat şi cere să fie redactat în mare grabă un lung memoriu diplomatic către Caterina de Medicis, în care Darnley este zugrăvit în culorile cele mai negre. Precauţie inutilă şi prematură însă, curând dovedindu-se că vestea plecării lui Darnley nu fusese decât o falsă alarmă. Pentru a i-o lua înainte, lorzii au şi expediat la Paris scrisoarea lor de avertizare, dar în aceeaşi zi, 29 septembrie, în loc să se îmbarce, precum ameninţase, Darnley îşi face apariţia în faţa palatului din Edinburgh. Slăbănogul îşi epuizase în vorbe şi ameninţări toată energia de care dispunea şi, când să treacă la fapte, se văzuse lipsit de forţa şi de voinţa necesară unui gest hotărât, bărbătesc, până într-atât încât nu cutează nici măcar să pătrundă în castelul soţiei sale câtă vreme o ştie înconjurată de lorzii potrivnici lui. Rămâne aşadar şovăitor, în faţa porţilor. Poate se teme că intrând ar putea avea soarta lui Rizzio, sau asemeni unui băieţandru îmbufnat speră să fie chemat şi îmbunat în văzul lumii de însăşi Maria Stuart? Sau poate a venit numai să constate, cu măruntă satisfacţie, panica iscată de

ameninţările lui? Cine poate pătrunde misterul unui suflet atât de nehotărât?

Maria Stuart însă nu stă mult pe gânduri şi nu-şi pierde vremea căutând cine ştie ce metode ingenioase şi inedite de a-l supune şi a-i trece zgarda pe după gât fiinţei acesteia năzuroase ori de câte ori se hotărăşte s-o facă pe stăpânul sau pe rebelul. Ea are la îndemână o singură tactică, aceeaşi din noaptea masacrului lui Rizzio, pe care oricât i-ar fi de penibil nu pregetă s-o aplice fără întârziere. Îndepărtând toate scrupulele morale, simulează din nou supunerea, amabilitatea şi chiar tandreţea. Îi concediază aşadar pe lorzi, îi iese în întâmpinare îndărătnicului şi, plină de atenţii duioase, îl conduce cu toate onorurile, ca o adevărată Circe, nu numai în palat, ci chiar şi în iatacul ei. Vraja acţionează fără greş şi zorii îl găsesc pe Darnley mai domesticit decât oricând, purtat cuminte în lesă de către atotbiruitoarea lui stăpână.

Dar întocmai ca în noaptea uciderii lui Rizzio, după ce l-a îmblânzit, stăpâna îl sileşte să plătească pe loc noua lui încercare de nesupunere. Bietul naiv, ademenit şi păcălit, încă se mai crede învingător, domn şi stăpân în casa lui, când pe neaşteptate se pomeneşte înconjurat de lorzi printre care şi ambasadorul francez, convocaţi în taină şi în grabă de Maria Stuart pentru a fi martori la reprezentaţia ce-o pregătise cu abilitate, asemeni Elisabetei în comedia cu Moray. În prezenţa lor ea îl întreabă pe Darnley care este motivul datorită căruia doreşte să părăsească Scoţia şi dacă purtarea ei l-a îndemnat vreodată la aceasta. Prăbuşirea din sferele înalte în care se credea înălţat este din nou cumplit de dureroasă pentru Darnley. Numai cu câteva minute înainte, îmbătat de dragoste, el îşi închipuia că este adorat de femeia care-i domină simţurile şi-i stăpâneşte întreaga fiinţă, şi, iată-l acum, dintr-o dată, adus ca un acuzat în faţa lorzilor duşmănoşi. Surpriza şi deznădejdea îl paralizează. Stă în faţa lor stingherit, tăcut, posomorât, un copil înalt, neajutorat, palid, cu chipul său imberb încremenit într-o atitudine jalnică. Pentru un bărbat în toată puterea cuvântului s-ar fi ivit acum un minunat

prilej de a-şi da pe faţă, în prezenţa martorilor iluştri, toată mânia, toată revolta, de a-şi exprima cu nemăsurată indignare protestul pentru felul umilitor în care este tratat el, regele, la această curte; ar fi putut demasca toate neplăcerile şi nedreptăţile ce i se fac, ar fi putut deveni din acuzat acuzator. Dar inima lui de ceară nu are tăria să procedeze astfel. Ca un şcolar surprins asupra unei fapte rele, pe punctul de a izbucni în lacrimi, el stă neputincios în mijlocul adunării, cu capul plecat ca un vinovat, îşi muşcă buzele şi tace. Tace îndărătnic, nu răspunde, nu se dezvinovăţeşte, nu acuză. Este o situaţie penibilă, fără ieşire. Impresionaţi, lorzii încearcă să-l ia cu binişorul, să-l înduplece să răspundă, îi vorbesc blând şi împăciuitor ca unui copil care trebuie scos din muţenia în care se încăpăţânează; îl încurajează cu amabilitate şi curtenie să rostească un cuvânt, să spună ceva, să se explice. Îl întreabă şăgalnic cum de poate părăsi o regină atât de încântătoare şi o atât de nobilă ţară. El nu răspunde nimic. Tăcerea lui devine tot mai apăsătoare, tot mai primejdioasă; se simte parcă plutind în aer o dramă pe care tăcerea aceasta încearcă să o tăinuiască, o durere pe care nefericitul încearcă s-o reţină, s-o înăbuşe. Ar fi o cumplită înfrângere pentru Maria Stuart dacă el ar avea puterea să se menţină până la urmă în această atitudine tăcut ameninţătoare. Dar voinţa lui Darnley slăbeşte, încăpăţânarea cedează; ambasadorul şi lorzii insistă cu răbdare şi tact, îl copleşesc cu vorbe amabile, îl măgulesc, îl îmblânzesc încetul cu încetul, îl îndeamnă, îl sfătuiesc cu blândeţe ca pe un băieţel cu care trebuie să te porţi cu nespusă gingăşie, şi, în cele din urmă, înduplecat, băieţelul acceptă să răspundă cu voce slabă, abia şoptită: soţia sa nu i-a dat niciun motiv să plece. Atâta aştepta de fapt Maria Stuart, asta era tot ce dorise de la el: o declaraţie care să-i asigure reputaţia în faţa ambasadorului francez. Acum ea zâmbeşte mulţumită şi îşi exprimă printr-un gest concludent deplina satisfacţie pentru reuşita acestei confruntări. Ca o adevărată suverană, ea îl acuză cu o superioară îngăduinţă, pe copilărosul ei soţ în faţa lorzilor şi

a ambasadorului. Mânia de a se vedea din nou prins în capcană, din nou păcălit şi batjocorit de această Dalilă care a izbutit atât de bine să-l scoată din muţenia în care se baricadase şi care-l avantaja, şi să întoarcă lucrurile în favoarea ei, urcă din nou în inima slabă a lui Darnley. Este însă prea târziu, momentul când şi-ar fi putut da pe faţă suferinţa trecuse, ratase prilejul de a deveni acuzator şi de a ieşi victorios din această bătălie. Întrerupe cu bruscheţe conversaţia şi părăseşte încăperea fără a-şi îmbrăţişa soţia, fără a adresa cuiva vreun salut. În uşă se opreşte o clipă pentru a anunţa ameninţător: „Madame, nu mă veţi vedea prea curând”. Efectul însă este departe de a fi cel scontat: ameninţarea lui nu mai înspăimântă pe nimeni, cuvintele lui nu mai provoacă decât zâmbetele uşurate ale asistenţei. Acum, că au obţinut ceea ce doreau de la el, n-are decât să plece şi cu cât va pleca mai curând şi mai departe cu atât va fi mai bine pentru el şi pentru toată lumea.

Şi totuşi cel care nu mai era nimănui necesar îşi mai dovedeşte o dată utilitatea. Cel a cărui absenţă trecea neobservată este rugat pentru ultima oară să se întoarcă acasă. Pentru că după nenumărate amânări s-a stabilit în sfârşit, pentru data de 16 decembrie, botezul micului prinţ, solemnitate ce urmează să aibă loc la castelul regal de la Stirling. Pregătirile sunt grandioase. Elisabeta, naşa micuţului sărbătorit, deşi nu a onorat cu prezenţa-i această festivitate – şi acum, ca şi în toate prilejurile ce se vor ivi de-a lungul existenţei lor, va evita cu deosebită grijă să dea ochi cu rivala – şi-a călcat totuşi pe inimă, dezminţind proverbiala-i zgârcenie, şi a trimis, prin contele de Bedford, un foarte preţios dar: o cristelniţă de aur curat, bătută în giuvaeruri scumpe pe margini. Franţa, Spania, Savoia şi-au trimis reprezentanţii, toată nobilimea a fost invitată. Oricine este purtătorul unui nume de seamă şi ţine să se facă remarcat are ambiţia să nu lipsească de pe lista invitaţilor la această înaltă ceremonie. Nu putea fi trecut cu vederea şi „suveranul” ţării, Henry Darnley. Însă Darnley care ştia că Maria Stuart are nevoie de el la această festivitate ca de

o persoană reprezentativă şi care bănuia că este poate pentru ultima oară când prezenţa lui îi mai este necesară, când mai încearcă să se folosească de el la nevoie pentru a-l înlătura apoi cu brutalitate, se hotărăşte să nu-i mai facă jocul şi să nu-i mai pice în cursă.

Ştie că nu-i este rezervat lui la această voioasă serbare – în afara rolului oficial – decât un noian de noi umiliri publice. Ştie că ambasadorul englez are ordinul să-i refuze titlul de „majestate”; reprezentantul Franţei, a cărui bunăvoinţă încearcă s-o câştige anunţându-şi o vizită protocolară în apartamentul lui, îi trimite un răspuns de o incredibilă aroganţă: că de îndată ce Darnley va intra pe o uşă, el va ieşi pe cealaltă. Răbdarea acestui tânăr rege are şi ea o margine. Se hotărăşte, concentrându-şi slabele lui puteri, la un gest bărbătesc de protest, la o atitudine exemplară în faţa atâtor înjosiri; dar tot ce poate arăta lumii şi în această împrejurare nu este altceva decât tot o ţâfnă de copil răutăcios şi îndărătnic care doreşte să strice bucuria petrecerii: rămâne izolat, demonstrativ, în apartamentul său şi refuză să ia parte la botezul fiului, la bal, la ospăţ, la jocurile cu măşti. În loc să fie întâmpinaţi de el, oaspeţii sunt primiţi de antipaticul favorit Bothwell, gătit ca un rege în cele mai strălucitoare veşminte. Şoapte scandalizate, murmure de nedumerire şi de indignare străbat rândurile asistenţei. Mariei Stuart îi revine rolul dificil de a fi pretutindeni, de a copleşi pe fiecare în parte cu atenţii şi amabilităţi, de a-i contamina pe toţi cu debordanta-i voioşie, cu irezistibila-i exuberanţă pentru a le abate gândul de la umbra sinistră care planează asupra serbării, de la mortul din casă – stăpânul, tatăl şi soţul care s-a încuiat în camera lui şi compromite reuşita petrecerii. Prin absenţa lui sfidătoare Darnley a ţinut – şi a reuşit mai bine decât ar fi izbutit prin prezenţa-i – să se facă remarcat, să amintească tuturor celor dispuşi să-l uite că există totuşi, şi că are puterea să se împotrivească dispreţului ce i se arată.

Este lăsat să-şi facă până la capăt jocul de îndărătnică sfidare pentru că jos, în sălile feeric luminate ale castelului,

sunt oaspeţi nobili care trebuie întreţinuţi cu zâmbete fericite într-o atmosferă de desăvârşită bucurie şi veselie. Dar la capătul serbării îl aşteaptă pedeapsa cuvenită, preţul cu care va trebui să-şi plătească această ultimă sumeţire. După câteva zile, chiar în seara de Crăciun, o cumplită înştiinţare se abate asupra lui ca o măciucă: regina, atât de neînduplecată până atunci, se decide – ia îndemnul lui Moray şi al lui Bothwell – să-i graţieze pe ucigaşii proscrişi ai lui Rizzio. Vrăjmaşii cei mai aprigi ai lui Darnley, conjuraţii care-i juraseră răzbunare cumplită pentru trădarea şi înşelăciunea lui sfruntată, sunt rechemaţi în ţară. Oricât de puţin isteţ ar fi el, nu se poate să nu înţeleagă că această mărinimie subită înseamnă pentru el nici mai mult, nici mai puţin decât moartea. Dacă clica aceasta sălbatică a lui Moray, Maitland, Bothwell şi Morton se adună laolaltă în jurul soţiei lui, care le întinde mâna, asta înseamnă că pentru el nu mai există scăpare din cercul acesta de fier care-l împresoară strâns. Rostul şi preţul cârdăşiei lor este unul singur şi tocmai pe acesta nu este el dispus să-l plătească.

Acum, că a dat ochii cu primejdia, nu mai stă o clipă pe gânduri. Ca o fiară încolţită, Darnley se refugiază la Glasgow în castelul tatălui său.

N-a trecut încă anul de la masacru şi ucigaşii au strâns din nou rândurile în jurul unei noi victime.

Este încă proaspătă movila de pământ din cimitirul de la Holyrood, sub care Rizzio şi-a aflat pacea: se pare însă că nu şi odihna pentru că iată, înalţii săi mesageri, Măria-Sa-Frica şi Măria-Sa-Groaza, dau târcoale prin anticamera celui ce i-a fost prieten în viaţă, şi pe care l-ar dori alături, în moarte.

O umbră întunecată, un cer mohorât, încărcat de nori negri, presimţirea sinistră a unei furtuni, apasă de câteva săptămâni asupra castelului Holyrood. Seara aceea de neuitat, a botezului regal de la Stirling, când lumina sutelor de lumânări îmbrăţişa cald marile saloane de recepţie, când Curtea scoţiană trebuia să se înfăţişeze străinilor în toată

măreţia ei, când oaspeţii forfoteau pretutindeni şi trebuiau înconjuraţi cu cea mai aleasă curtenie, a însemnai pentru Maria Stuart o încleştare teribilă a voinţei, o concentrare a tuturor forţelor şi resurselor ei, pentru a izbuti să privească în ochii tuturor cu privirile scăldate în cea mai desăvârşită şi făţarnică fericire. I-a fermecat pe toţi cu spiritul ei scânteietor, cu graţia şi gentileţea ei irezistibile. Dar odată cu stingerea luminilor a luat sfârşit şi comedia tragică a fericirii ei simulate. Şi, ca o revanşă, regina se cufundă într-o mâhnită şi misterioasă tăcere. O tristeţe tenace, o melancolie stăruitoare îşi pune masca amară pe trăsăturile chipului ei, o sfială, o tulburare de nepătruns, o durere adâncă şi necunoscută pune stăpânire pe sufletul ei, de obicei atât de sprinţar. Nestăvilita ei veselie de până atunci a apus dintr-o dată şi femeia pare doborâtă de o forţă mai puternică decât ea, ce lucrează dinlăuntrul ei. Nu mai doreşte în juru-i acordurile melodioase ale lăutelor, dansul n-o mai atrage; merge călare la Jedburgh dar îi este cu neputinţă să se ţină în şa, cuprinsă pe neaşteptate de o ameţeală, de o slăbiciune ciudată. Zace în pat, toropită, zile întregi, se plânge de dureri imprecise, n-o mai amuză nicio distracţie. O nelinişte o frământă, îi zbuciumă sufletul, nu-şi mai află odihna în castelul de la Holyrood, nu mai suportă împrejurul ei zidurile acestea mohorâte; vagabondează de ici-colo, de la un castel la altul, e găzduită pentru scurtă vreme prin casele nobililor, dar nicăieri nu poate rămâne, pleacă mereu mai departe, împinsă de o putere necunoscută şi malefică ce nu-i dă pace şi surpă tot mai adânc, tot mai distrugător în sufletul ei, de obicei atât de senin. S-a produs o schimbare totală, gravă, hotărâtoare în ea şi pare că femeia aceasta atât de energică, de plină de vitalitate, asistă cu ciudată pasivitate, cu bizară şi rea satisfacţie la propria ei distrugere. Ambasadorul francez este martor, fără să vrea, luat pe neaşteptate, la o scenă pe cât de surprinzătoare pe atât de penibilă: în cursul unei întrevederi, regina, suferindă fiind şi zăcând în pat, izbucneşte brusc într-un plâns sfâşietor, zguduită de hohote; apoi ruşinată, încearcă să se explice punând totul pe seama

unei dureri insuportabile în partea stângă. Dar bătrânul acesta, plin de experienţă, nu se lasă amăgit, el înţelege că aceasta este durerea unei femei nefericite şi nu a unei regine. El va scrie la Paris: *„Regina nu se simte bine. Dar cred că adevărata ei boală este o boală a sufletului; ceea ce o răpune este o adâncă durere pentru care nu există alinare prin uitare. Ea spune fără încetare: «Aş vrea să mor!».”*

Starea reginei nu trece neobservată nici de Moray, Maitland şi ceilalţi lorzi. Dar, mai puţin subtili, mai puţin deprinşi să înţeleagă complicaţiile sufleteşti ale unei femei, aceştia caută o explicaţie pe măsura înţelegerii lor şi atribuie depresiunea reginei eşecului ei matrimonial.

— Ceea ce o chinuie este gândul că şi-a legat soarta de un soţ ca Darnley şi că nu află calea de a se elibera de el, interpretează Maitland în felul său situaţia.

Adevărul trebuie însă căutat în vorbele lui Du Croc, a cărui experienţă şi sensibilitate au intuit exact boala reginei: *„o adâncă durere care nu cunoaşte alinarea prin uitare”.*

O rană deschisă sângerează într-adevăr în sufletul ei. O pasiune năprasnică s-a abătut asupră-i ca o fiară sălbatică, nesăţioasă şi devoratoare şi pustieşte totul în ea: onoare, demnitate, mândrie, cinste şi inocenţă. O pasiune care o arde cu o vâlvătaie nimicitoare, care s-a născut printr-o crimă şi nu se va izbăvi decât printr-o crimă. Cu fărâma de luciditate ce i-a mai rămas, femeia îngrozită, ruşinată de taina cumplită pe care-o ascunde, încearcă să lupte, să-i ţină piept, s-o îngroape adânc în ea însăşi, neştiută şi nevăzută de nimeni, conştientă că nu va putea rezista ispitei, n-o va putea ascunde, că nu va putea tăcea. Este dominată, învăluită, izolată, în chinul ei de forţa străină şi nimicitoare a acestei pasiuni şi nimic şi nimeni n-o mai poate salva.

TRAGEDIA UNEI PASIUNI
(22 Ianuarie – 9 Februarie, 1567)

ASEMENEA MARILOR PASIUNI ANTICE, ZGUDUITOARE prin sălbatica lor măreţie şi intensitate, pasiunea Mariei Stuart pentru Bothwell a rămas celebră în istorie. Cu forţa mistuitoare a focului ea cuprinde totul, nu cruţă nimic, se înalţă până în zonele pure, incandescente ale extazului şi coboară adânc, în subteranele întunecate ale crimei. Dacă am încerca să cuprindem, să delimităm proporţiile acestei pasiuni cu unităţile de măsură pe care logica şi raţiunea ni le pun la îndemână n-am reuşi decât să simplificăm şi să denaturăm lucrurile. Pentru că aceste forţe lăuntrice necunoscute, misterioase, acţionează asemenea celor elementare, dezlănţuite în natură, nesubordonate controlului şi independente de voinţa celui pe care îl iau în stăpânire, şi scapă puterii noastre de înţelegere şi de judecată. Cum am putea trage la răspundere o furtună năprasnică ce nimiceşte totul înjur? Cum am putea acuza un vulcan în erupţie pentru distrugerile făcute? Cum am putea-o face răspunzătoare pe Maria Stuart pentru purtarea ei atât de absurdă din timpul acelei perioade de criză, când sufletul şi simţurile ei se aflau robite unei forţe străine, covârşitoare, şi acţionau în afara voinţei şi controlului ei? Orbită, paralizată ea înaintează ca o somnambulă pe drumul acesta nefast, condusă, atrasă parcă, de un magnet.

Izolată ca într-o vrajă, în marea ei pasiune, niciun sfat n-o poate ajunge, niciun strigăt n-o mai poate dezmetici. Va veni desigur şi ora trezirii, după ce flacăra mistuitoare din sângele ei se va fi consumat în întregime. Dar trezirea aceasta va fi trezirea de după incendiu, când totul a fost mistuit, când de jur împrejur, pentru întreaga viaţă, se

întinde pustiul. Ca o explozie puternică se consumă toată materia inflamabilă; o asemenea explozie pasională epuizează, sleieşte toate resursele vieţii sufleteşti, pentru totdeauna. La Maria Stuart starea de incandescenţă a extazului durează doar o jumătate de an. Dar în acest scurt interval de timp, sufletul ei arde cu o atare intensitate încât tot ceea ce urmează vâlvătăii, nu mai este decât o palidă licărire în agonie. Cu generozitatea înflăcărată a marilor artişti care se dăruiesc total şi fără rezerve unei opere geniale, de scurtă durată, ce epuizează rapid, în arderea ei, toată substanţa lirică, creatoare, a sufletului lor, lăsându-i apoi stinşi, uscaţi, năruiţi în ei înşişi (cum au fost un Rimbaud sau un Mascagni) tot astfel unele femei se aruncă în vâltoarea unei pasiuni cu atâta dăruire încât risipesc într-o singură oră de dragoste toate resursele de iubire ale fiinţei lor, în loc să le drămuiască bucăţică cu bucăţică şi să le repartizeze economicos, cu cumpătare burgheză, pe parcursul întregii lor existenţe. Acest fel de a iubi, de a da dintr-o dată pe gât şi de a goli până la fund, într-o singură sorbitură, paharul cu esenţa ameţitoare a celei mai pure şi concentrate licori, are în el ceva spectaculos şi eroic, propriu doar sufletelor superioare, care ştiu să înfrunte în faţă primejdia şi moartea. Pentru o asemenea iubire eroică, ce se aprinde şi se înalţă o singură dată, mistuind totul în jur şi autodistrugându-se, Maria Stuart va oferi întotdeauna un exemplu desăvârşit.

Poate părea de neînţeles că această izbucnire pasională, desfăşurată cu forţa unui uragan, se iveşte în viaţa Mariei Stuart la puţină vreme după ce cunoscuse iubirea prin intermediul acelui scurt episod al afecţiunii ei faţă de Darnley. Şi totuşi nimic mai firesc! Arta iubirii, ca, dealtfel, oricare altă artă majoră, necesită şi ea cunoaştere profundă, experienţă. În iubire, ca şi în artă, prima manifestare rămâne întotdeauna palidă, o simplă formă pregătitoare şi prevestitoare, şovăielnică încă şi plină de stângăcii, a ceea ce mai târziu va deveni, pe terenul, maturizat de experienţă, al sufletului, plenitudine,

desăvârşire. Marele cunoscător al sufletului omenesc, care rămâne peste veacuri, Shakespeare, a intuit acest etern adevăr: că legile inimii presupun şi ele stadii şi trepte de evoluţie, că o pasiune excepţională care atinge zonele incandescente ale simţirii omeneşti nu poate apărea pe un teren virgin, ci numai în urma unui precedent de proporţii mai restrânse, care are menirea să pregătească sufletul pentru grava, esenţiala şi măreaţa bătălie căreia îi este sortit. Nu întâmplător genialul cunoscător al celor mai neînsemnate nuanţe sufleteşti ni-l înfăţişează pe Romeo dintru început îndrăgostit, dar nu de Julieta, ci prins în mrejele amoroase, banale şi mediocre, ale unei oarecare Rosalinda. El parcurge prin intermediul acestei rătăciri, acestei căutări, neînsemnată prin ea însăşi, starea premergătoare adevăratului elan, stagiul indispensabil întru maturizarea capacităţii lui de simţire. Pentru că nu e posibilă cunoaştere în afara experienţei, nici voluptatea deplină fără plăcere pregătitoare. Pentru ca flacăra pasiunii să se înalţe pură este întotdeauna nevoie de o scânteie care să aţâţe focul. Romeo, cu sufletul lui impulsiv, pătimaş, tânjeşte după marea iubire; o caută pretutindeni şi se aruncă orbeşte spre cea dintâi femeie care, transfigurată de imaginaţia lui, de nevoia şi de dorinţa lui de adoraţie, i se înfăţişează ca un ideal. Dar odată acumulată această experienţă a jumătăţii de măsură, sufletul lui, de data aceasta în cunoştinţă de cauză, deprins, educat, se dovedeşte capabil să descopere şi să se ridice până la întreaga măsură a iubirii: Julieta. La fel se petrec lucrurile şi cu Maria Stuart. Inima ei neştiutoare, necunoscătoare în ale iubirii, dar încărcată de nevoia de dragoste, îşi revarsă prinosul asupra tânărului şi frumosului prinţ care i se iveşte în cale la momentul potrivit, ieşind parcă în întâmpinarea dorinţei ei. Dar resursele acestuia se dovedesc sărace, respiraţia lui scurtă; el nu este decât scânteia care aţâţă focul; îi lipseşte puterea de a-l transforma în vâlvătaie. Curând, cenuşa dezamăgirii acoperă jarul care continuă să mocnească tăcut, învăluit, în aşteptare. Chinuitoare şi exasperantă stare, această ardere

lăuntrică, înăbuşită, cu flacără mică, neputincioasă să se stingă, dar nici să se înalţe. Izbăvirea i-o va aduce adevăratul bărbat care va descătuşa din sufletul ei pâlpâirea aceea stinsă, şi-i va da amploare de rug; care va deschide larg pentru ea porţile raiului şi ale iadului. Aşa cum firava iubire a lui Romeo pentru Rosalinda se va topi fără urme, înghiţită de marea dragoste pentru Julieta, atracţia senzuală a Mariei Stuart pentru Darnley va dispare în pasiunea extatică şi nestăvilită pe care o va provoca în viaţa ei Bothwell. O mare iubire acumulează tot ceea ce a constituit experienţă sufletească anterioară, se hrăneşte şi se amplifică din toate fostele şi defunctele iubiri. Măsura adevărată a omului o relevă doar o mare iubire.

S-au păstrat două surse de informaţii referitoare la istoria acestei pasiuni: prima o constituie analele, cronicile şi documentele contemporane; cea de a doua, corespondenţa intimă şi versurile atribuite Mariei Stuart, ca datând din perioada acestei dramatice iubiri. Ambele informaţii concordă şi conduc spre aceleaşi concluzii. Deşi n-au fost puţini la număr biografii, moraliştii târzii ai reginei care, în numele unei morale ulterioare, în dorinţa de a o apăra de ceea ce ea n-a ştiut şi n-a dorit să se apere, de a o absolvi de o vină pe care ea şi-a asumat-o deplin şi fără rezerve, de a-i restitui, imaculată, reputaţia pe care ea însăşi a ignorat-o, contestă valabilitatea celei de a doua surse, mai exact autenticitatea scrisorilor şi versurilor, considerându-le false şi neavenite. Desigur că ei aduc în sprijinul acestui punct de vedere o serie de argumente care au devenit posibile prin faptul că manuscrisele, scrisorile şi sonetele nu s-au păstrat, şi că ceea ce ne-a parvenit nu sunt decât copii, în traducere, ale unor fragmente. Originalele – singurele dovezi zdrobitoare – au fost distruse, de către James I, fiul ei, care de cum a ajuns pe tronul Scoţiei s-a grăbit să ardă toate documentele compromiţătoare ce aruncau o lumină îndoielnică – în sensul moralei oficiale – asupra onoarei mamei sale. Ulterior, s-a încins o controversă înflăcărată – nu lipsită de părtinire – în jurul autenticităţii sau falsităţii

acestor aşa-numite *„scrisori din casetă”,* o adevărată luptă – cu dedesubturi politice sau religioase – între cei care erau *pro* şi cei care erau *contra* luării în considerare a acestor documente, de fapt între cei care aveau interesul s-o condamne şi cei care, dimpotrivă, ţineau s-o apere. Cercetătorului dezinteresat, celui care vrea să cunoască adevărul, îi revine sarcina de a cântări pe îndelete, fără prejudecăţi şi idei preconcepute, fiecare argument al celor două tabere, pentru a-şi forma o opinie proprie, o convingere intimă ce nu va putea deveni însă niciodată o deplină certitudine deoarece obiectul însuşi al disputei, dovadă materială şi ultimă, singura care ar putea constitui un argument valabil din punct de vedere juridic – documentele nu mai există. Se poate pleda pentru autenticitate sau fals pe baza unor deducţii logice, a unor speculaţii psihologice şi atât. Totuşi cel care vrea să cunoască în adevărata ei lumină viaţa Mariei Stuart, nu poate escamota răspunsul la această întrebare, nu se poate eschiva între da şi nu, nu poate evita o atitudine fermă în această problemă. Acel enigmatic *„Forse che si, forse che no”,* care se plasează, în nehotărârea lui, pe o linie de mijloc, nu constituie, în această problemă, o atitudine posibilă, pentru că de răspunsul pe care îl dăm acestei întrebări – au fost sau nu scrisorile, autentice – depinde întreaga înţelegere, într-o lumină sau alta a vieţii Mariei Stuart.

Li s-a spus *„scrisorile din casetă”* pentru că au fost găsite într-o casetă de argint încuiată, îndată după fuga precipitată a lui Bothwell. Caseta aparţinuse Mariei Stuart, fusese un dar de la Francisc al II-lea, primul ei soţ, şi, fără îndoială, ea o dăruise lui Bothwell, împreună cu alte nenumărate obiecte de valoare. Bothwell o folosise – după cum se va vedea – ca pe un seif sigur, în care-şi păstrase documentele secrete, printre care şi scrisorile Mariei Stuart. Nu poate exista nicio îndoială asupra conţinutului acelor scrisori: imprudentă şi îndrăzneaţă, regina nu era dintre acele femei care-şi pun lacăt la gură şi-şi cenzurează de zece ori fiecare cuvânt rostit sau scris. Că scrisorile acestea

abundau în declaraţii şi amănunte compromiţătoare pentru ea, ne-o dovedeşte marea satisfacţie a inamicilor ei la descoperirea documentelor din casetă. Că aceste scrisori au existat este un fapt neîndoielnic. Chiar şi adepţii ipotezei falsificării nu neagă existenţa lor. Ceea ce susţin ei este că în scurtul interval de timp de la descoperirea până la prezentarea lor în Parlament, lorzii le-au falsificat, substituindu-le pe cele autentice cu cele fabricate în grabă pentru compromiterea suveranei.

Pentru cei care susţin această ipoteză se iveşte însă o problemă care ar trebui să le dea de gândit: cum de niciunuia dintre amicii reginei, dintre apărătorii ei contemporani nu le-a trecut prin minte să respingă acuzaţia pe temeiul falsului? Pur şi simplu pentru că nu era posibil: caseta a căzut în mâinile lui Morton şi în aceeaşi zi încă lorzii au deschis-o, au cercetat-o şi au depus jurământ asupra conţinutului; apoi a fost înmânată Parlamentului, ai cărui membri – printre care şi prietenii cei mai apropiaţi ai reginei – au examinat-o pe îndelete, examinare în urma căreia nu s-a ivit nici cea mai vagă suspiciune asupra autenticităţii documentelor. Originalele au mai fost cercetate a treia oară la York şi a patra oară la Hampton-Court, comparate cu alte documente scrise de mâna Mariei Stuart şi considerate autentice. Dar toate aceste dovezi sunt mai puţin convingătoare decât faptul că Elisabeta s-a grăbit să tipărească textul şi să-l difuzeze de îndată pe la toate Curţile. Ori, cu toate tarele caracterului ei, suverana Angliei n-ar fi acceptat niciodată să se facă complicea unui fals public atât de scandalos, cu atât mai mult cu cât ar fi trebuit în acest caz să-şi asume riscul de a se vedea poate, mai târziu, demascată în ochii posterităţii, la a cărei bună părere ţinea atât de mult. În cazul în care scrisorile ar fi fost falsificate se mai poate presupune că Elisabeta a acceptat falsul nu din complicitate ci din credulitate; numai că o asemenea presupunere este foarte şubredă când avem de a face cu o politiciană atât de versată şi de prevăzătoare ca ea, greu de păcălit cu plastografii grosolane. Cea care, dacă s-ar fi operat într-adevăr substituirea, aşa cum susţin

apărătorii ei postumi, avea datoria să protesteze cu vehemenţă împotriva calomniei şi să cheme în ajutor lumea întreagă, Maria Stuart, ridică o voce foarte slabă, şovăitoare, ea însăşi neconvinsă şi câtuşi de puţin convingătoare, întru apărarea onoarei ei, şi asta numai după ce i-au eşuat încercările de a împiedica, prin negocieri secrete, prezentarea scrisorilor în Parlament şi mai ales la York. Nu se poate să nu ne întrebăm: de ce? Dacă ar fi fost vorba de comiterea unor falsuri, lucrul s-ar fi putut dovedi şi asta n-ar fi făcut decât să-i consolideze poziţia, să întoarcă întregul curs al evenimentelor în favoarea ei. Este drept că ea dă dispoziţii la un moment dat reprezentanţilor ei să respingă în bloc, ca nereale, toate acuzaţiile şi dovezile ce s-ar aduce împotriva ei numai şi numai în baza cuvântului regal *(„parole de prince”)* pe care-l consideră mai presus de orice mărturie. Dar ştiut este că în chestiuni politice, atunci când interesele ei o cereau, Maria Stuart s-a folosit de cuvântul regal fără a se fi simţit datoare să-l şi onoreze la o adică. Ba mai mult, când Buchanan tipăreşte scrisorile în pamfletul lui, care circulă pe la toate Curţile şi este citit cu lacomă curiozitate pretutindeni, în locul unui protest vehement, al unei indignări radicale, în loc să-l acuze făţiş pe acesta de a se fi făcut părtaş la cea mai ordinară falsificare, regina se mulţumeşte să-l numească „un ateu odios”. În nicio scrisoare a sa – adresată Papei, regelui Franţei sau rudelor – ea nu se plânge că i s-ar fi falsificat vreo scrisoare sau vreo poezie. Iar Curtea franceză, care deţinea de la începutul scandalului, copii după compromiţătoarele documente, nu mişcă un deget pentru a uşura situaţia celei ce a stârnit atâta vâlvă în lumea întreagă. Aşadar niciunul dintre intimii reginei, dintre prietenii ei devotaţi, dintre oamenii ei de încredere n-a afirmat vreodată, în public, că i s-ar fi făcut reginei nedreptatea strigătoare la cer a falsificării scrisorilor. Ipoteza falsului, fluturată de cei care, dorind s-o înfăţişeze pe această femeie curajoasă, impulsivă şi nestăpânită, ca pe o figură exemplară, imaculată, idealizată, victima unei mârşave calomnii, a apărut mult mai târziu, după un secol

sau două când originalele fuseseră distruse. Atitudinea contemporanilor constituie însă un argument care pledează în favoarea autenticităţii scrisorilor. Nu mai puţin plauzibile în acest sens sunt, după părerea noastră, argumentul filologic şi cel psihologic. Căci dacă am admite că este vorba de un fals ar trebui să ne întrebăm cine, în Scoţia acelor vremuri, fusese capabil să creeze într-un timp atât de scurt, în limba franceză, un ciclu de sonete cu referiri atât de directe la evenimentele cele mai intime din viaţa particulară a reginei. Sunt consemnate desigur, în istorie, nenumărate cazuri de substituiri ale unor scrisori şi documente şi nici în literatură nu lipsesc exemple de texte apocrife sau falsificări de manuscrise – cum au fost poemele atribuite lui Ossian, în realitate compuse de Macpherson, sau falsificarea manuscrisului de la Königinhofer – dar în toate aceste cazuri este vorba de aşa-zise reconstituiri sau recuperări de texte aparţinând unor epoci trecute; nu se cunoaşte însă niciun caz de substituire a unei opere poetice, atribuită vreunui autor în viaţă. Nici nu se poate imagina presupunere mai absurdă, mai imposibilă decât aceea că un grup de gentilomi scoţieni – cărora nimic nu le este mai străin decât poezia – s-ar apuca să întocmească, la repezeală, în limba franceză, unsprezece sonete, pentru a-şi compromite regina, ca şi cum pentru o asemenea întreprindere nici nu le-ar fi stat la îndemână alte modalităţi mai lesnicioase şi mai proprii temperamentelor lor, nici n-ar fi cunoscut alte căi.

Niciunul dintre cavalerii paladini târzii, ai virtuţii defunctei regine nu l-a putut numi pe miraculosul mistificator care a izbutit să exprime atât de desăvârşit, în versuri – şi încă într-o limbă străină – sentimentele cele mai delicate, stările cele mai rafinat-nuanţate ale unei femei îndrăgostite, ale unui suflet tulburat, şi toate astea într-un stil aidoma cu cel al reginei, folosind chiar şi cuvinte sau expresii caracteristice ei. Ne îndoim că până şi pana unui Ronsard sau Du Bellay ar fi izbutit o atât de impecabilă imitaţie, într-un atât de scurt timp; chiar şi pentru intuiţia lor poetică ar fi fost dificil de redat cu atare exactitate

întreaga tonalitate sufletească a Mariei Stuart din acele zile zbuciumate. Ar părea aşadar excentric să atribuim aceste creaţii de mare subtilitate lirică, lui Morton sau Argyll, lui Hamilton sau Gordon, bravi bărbaţi, destoinici în mânuirea spadei, nedând înapoi în faţa primejdiei, dar codindu-se şi poticnindu-se în faţa celei mai lejere conversaţii pe care trebuiau s-o întreţină la masă într-o franceză aproximativă.

Dacă toate argumentele ne conving de autenticitatea poeziilor – care astăzi nici nu mai e contestată în mod serios – trebuie să acceptăm şi autenticitatea scrisorilor. Este posibil ca prin traducerea lor din nou în limba latină şi în cea scoţiană – numai două dintre ele s-au păstrat în limba originală – să fi survenit unele schimbări, unele adaosuri ca şi unele scăpări. În mare însă, trebuie să admitem că textele au rămas fidele originalelor. Şi aici intervine cel de al treilea argument, de ordin psihologic, care pledează pentru ipoteza autenticităţii: dacă Maria Stuart ar fi fost victima unei conspiraţii, a unui *„consorţium de criminali”* care în dorinţa de a o pierde s-ar fi apucat să fabrice scrisori compromiţătoare pe care să i le pună în seamă, este de la sine înţeles ce fel de scrisori ar fi fost acelea: documente acuzatoare, cuprinzând mărturisirile cele mai teribile care ar fi înfăţişat-o lumii fără echivoc, în lumina cea mai neagră, ca pe o depravată demnă de dispreţ, ca pe o fiinţă rea, perfidă, periculoasă. Pe cât de absurd este să-i bănuim pe lorzi de a fi autorii sonetelor, pe atât de absurd este să credem că ei, în ura lor faţă de regină, şi-ar fi stors creierii pentru a născoci nişte scrisori care mai degrabă o scuză decât o acuză, exprimând întreg zbuciumul unui suflet de o dureroasă sensibilitate, oroarea pentru o complicitate vinovată, sila faţă de cârdăşia la crimă. Ceea ce mărturisesc aceste scrisori nu este voluptatea perversă, ci o imensă suferinţă, rezultând dintr-o situaţie atât de ambiguă. Căci scrisorile acestea sunt un strigăt sfâşietor al unui om cumplit de nefericit, mistuit de patima sa. Se simte în acele rânduri o adâncă tulburare care făcuse să palpite sufletul şi să tremure mâna care le aşternuse, o panică, o surescitare a spiritului care

corespund cu starea sufletească a Mariei Stuart din acele zile. Ar fi fost nevoie pentru comiterea unor asemenea falsuri de un prea rafinat cunoscător al sufletului omenesc, de un prea fin şi sensibil psiholog. Moray, Maitland sau Buchanan, acuzaţi la întâmplare, când unul când altul, de către partizanii postumi ai onoarei reginei, ca autori ai pretinselor falsuri, erau însă, fiecare în parte, atât de departe de a fi nişte genii literare, pe cât de departe este cerul de pământ. Ar fi trebuit să sălăşluiască în ei forţa unui Shakespeare, a unui Balzac sau Dostoievski, pe când în realitate piepturile lor nu ascundeau decât spirite de rând, meschine, capabile doar de mici potlogării, de înşelătorii mărunte, mizerabile. Din cancelariile lor n-ar fi putut ieşi nicicând o operă atât de tulburătoare, istoria zguduitoare a unei sfâşieri sufleteşti, pe care o mărturisesc documentele Mariei Stuart. Singurul poet al Scoţiei care putea fi autorul acestor pagini este suverana acelor ţinuturi, pe care suferinţa a înnobilat-o, a dat forţă şi putere de convingere expresiei ei artistice. Este singura care putea povesti, aşa cum numai un poet este în stare să o facă, despre ceasurile cele mai amare din viaţa ei.

Despre începuturile acestei nefaste iubiri nu avem alte mărturisiri decât cele ale Mariei Stuart. Poemele ei au trădat-o. Ele ne relatează, în versuri înflăcărate, cu câtă brutalitate s-a năpustit asupra sufletului ei pasiunea aceasta devoratoare, punând, dintr-o dată şi pentru totdeauna, stăpânire pe ea. Povestea n-a început printr-o idilă gingaşă care se dezvoltă şi prinde rădăcini încetul cu încetul, învăluind protector şi blând cele două fiinţe înlănţuite. Altul a fost începutul şi la baza lui a stat un act de nemărginită şi grosolană violenţă, gestul unui bărbat agresiv şi dur, obişnuit să-şi însuşească prin forţă tot ceea ce doreşte. Ca un fulger în noapte ţâşneşte mărturisirea şi luminează o fracţiune de secundă misterul acestei relaţii:

„Pour luy aussi j'ai jette mainte larme,
Premier au'il fust de ce corps possesseur,

Duquel cdors il n’avoit pas le coeur.”[26]

Sunt suficiente cele trei versuri pentru a ne face să vedem clar întreaga situaţie. De săptămâni întregi Maria Stuart colindă neobosită de la un castel la altul, nu-şi află locul nicăieri, nu se opreşte decât pentru scurte popasuri. Ca prim sfetnic şi comandant suprem al puterii armate a regatului. Bothwell o însoţeşte pretutindeni. Apropierea, tovărăşia lui prea îndelungată sunt departe de a-i stârni reginei, la început, un sentiment al primejdiei, pentru că nicio clipă ea nu vede în el bărbatul, îndrăgostitul care ar putea-o asedia cu insistenţele lui. Nu demult îi alesese o soţie frumoasă, o partidă strălucită, şi asistase ea însăşi la căsătorie. Prin acest mariaj ea trebuie să se fi simţit cu atât mai sigură şi mai liberă în prezenţa acestui devotat vasal. Din nenorocire, sentimentul siguranţei şi al încrederii oarbe – cele mai preţioase virtuţi ale acestui suflet – au ascuns întotdeauna pentru ea, în aparenţa lor calmă, primejdia cea mai cumplită. N-ar fi exclus ca, întocmai ca odinioară cu Chastelard sau cu Rizzio, regina să-şi fi îngăduit faţă de Bothwell acea intimitate nevinovată, dar atât de nefastă, o prea mare libertate în purtări, vreo neglijenţă, sau pur şi simplu vreo cochetărie feminină. Cu felul ei de a fi, imprudent şi nesocotit, ne putem lesne imagina ce s-a întâmplat: rămâne singură cu el ceasuri întregi în apartamentul ei până târziu, în puterea nopţii, îi vorbeşte cu o familiaritate mai mare decât ar fi fost îngăduit reginei în relaţiile cu un slujitor; dar Bothwell este omul ei de încredere, este braţul care o apără, poate discuta, se poate sfătui cu el, se poate încredinţa întreagă, în mâinile lui, ba mai mult, poate glumi cu el, se poate amuza, îl poate onora cu prietenia ei. Numai că cel cu care ea îşi îngăduie toate acestea este de data asta altceva decât un romantic trubadur, altceva decât un fost cântăreţ din lăută parvenit prin mieroase slugărnicii la un atât de înalt rang; este un

---

[26] *„Pentru el de asemenea am vărsat destule lacrimi.*
Pentru el, care a fost primul posesor al acestui trup,
A cărui inimă încă, pe atunci n-o avea.” (fr.) (n. tr.).

bărbat în adevăratul înţeles al cuvântului, cu simţurile treze, cu muşchii oţeliţi, un impulsiv, un om al instinctelor, un caracter pentru care nimic nu e cu neputinţă, niciun act nu este prea temerar, niciun lucru inaccesibil şi nicio dorinţă irealizabilă. Cu un asemenea bărbat nu te poţi juca precum pisica cu şoarecele, nu te poţi amuza fără să suporţi consecinţele: odată provocat, el trece la atac fără să mai stea o clipă pe gânduri, fără reticenţe sau ezitări: întinde braţul, care nu cunoaşte împotrivire, şi înşfacă cu brutalitate ceea ce simţurile lui întărâtate au dorit, fie şi o singură clipă, nepăsător la faptul că gestul lui se numeşte viol, siluire, sau orice altceva. Iar ceea ce înşfacă el într-un asemenea moment este nu o regină, ci o femeie cu simţurile aţâţate şi dezamăgite de falsa ei pasiune pentru Darnley, atât de lamentabil eşuată, în sufletul rătăcit între şovăire şi iritaţie, între dorinţă şi împotrivire, între voluptate şi repulsie. Se poate presupune că pentru bărbatul violent şi nestăpânit, gestul de maximă brutalitate nu avea în el nimic preconceput, nu reprezenta descătuşarea firească a unei pasiuni multă vreme reprimată, tăinuită şi înfrânată, nu constituia altceva decât satisfacerea promptă a unei pofte erotice ivite momentan, printr-o agresiune spontană, cu caracter pur fizic.

Şi totuşi asupra Mariei Stuart incidentul are efectul dezastruos al trăsnetului care izbeşte în plin. În existenţa ei, mai mult ori mai puţin molcomă, se stârneşte, pe neaşteptate, un uragan. Siluindu-i trupul, Bothwell îi înfrânge şi sufletul. În ciuda faptului că fusese de două ori căsătorită până atunci, regina nu cunoscuse, cu adevărat, bărbatul: în cei doi soţi ai ei – Francisc al II-lea, un copilandru de cincisprezece ani şi nevârstnicul Darnley – n-a întâlnit decât caractere slabe, lipsite de voinţă, de fermitate, de virilitate. În raport cu ei, ea a fost totdeauna cea puternică, cea care oferă, stăpâna şi suverana unor suflete firave pe care, în marea ei generozitate, le ridică până la ea, le dăruieşte fericirea. Niciodată până acum viaţa n-a pus-o în situaţia de a fi ea cea slabă, cea care ia şi este luată în stăpânire, subjugată, îngenuncheată. De aceea brutalitatea acestei

posesiuni constituie pentru ea o ameţitoare surpriză, care o năuceşte de-a dreptul, o face să-şi piardă capul, să-şi uite marele ei orgoliu, rangul, pudoarea, siguranţa de sine. A întâlnit în sfârşit, în persoana acestui bărbat, un semen, un egal, un om la fel de puternic, care prin forţa lui îi relevă, cu nesfârşită voluptate, propria-i forţă efervescentă, vulcanică, ignorată până atunci. Prin atacul lui, care o ia pe neaşteptate, pe nepregătite, bărbatul acesta câştigă bătălia şi o înfrânge pe regină mai înainte ca ea să fi devenit conştientă de primejdie, să se fi putut împotrivi. Sufletul ei se eliberează pe dată de pojghiţa aparenţelor calme ce-l protejau şi din el izbucnesc flăcările devoratoare, cu neputinţă de înăbuşit, ale unei covârşitoare pasiuni. Poate că în primul moment regina să fi încercat o reacţie de împotrivire: furie oarbă, dezlănţuită, mânie, indignare şi ură de moarte împotriva celui ce, prin patima sa brutală, prin pofta lui animalică şi copleşitoare, a frânt într-o clipă de rătăcire, mândria ei de femeie. Dar legea cea mai tainică şi misterioasă a firii este că extremele se atrag şi contrariile se contopesc, se transformă unul în celălalt. După cum gerul poate arde pielea ca o flacără incandescentă, tot astfel ura se poate transforma în iubire şi jignirea brutală în voluptuoasă umilinţă. Răzvrătirea, împotrivirea indignată de acum o clipă se poate transforma în cea mai delirantă dorinţă, în cea mai nesăţioasă şi frenetică acceptare. Din acel moment Maria Stuart, regina cumpătată şi moderată de până atunci, devine o femeie cu un temperament arzător. Vâlvătaia care-i surprinde trupul şi sufletul va consuma până la deplina mistuire, până la carbonizare, întreaga-i fiinţă. Stâlpii care i-au susţinut până acum existenţa: onoarea, demnitatea, decenţa, siguranţa de sine, inteligenţa, se năruiesc în incendiul acesta necruţător. Odată împinsă în prăpastie, singura ei dorinţă este să se scufunde tot mai adânc, să cadă tot mai vertiginos, mai fără oprire, până la pulverizarea totală. Această nouă şi uluitoare voluptate a pus pe de-a-ntregul şi pentru totdeauna stăpânire pe ea: şi ea nu mai doreşte decât să se lase pradă ei, să o savureze cu o lăcomie mereu crescândă,

tot mai nepotolită, până la dezagregarea completă. Cu umilinţă ea sărută mâna care i-a înfrânt orgoliul şi care, în schimbul îngenuncherii, i-a revelat extatica fericire a dăruirii până la uitarea de sine.

Nu se poate compara această unică pasiune cu afecţiunea ce-o nutrise cândva pentru Darnley. Pe atunci voluptatea dăruirii i se revărsa generoasă, triumfătoare, orgolioasă, din inimă, copleşindu-l pe micul răsfăţat şi încercând să-l ridice până la înălţimea ei; acum, ea se dăruieşte cu umilinţă, cu renunţare de sine. În elanul dragostei ei dintâi dorea să împartă cu alesul inimii totul: coroană, putere, viaţă; cu Bothwell nu mai doreşte să împartă nimic, nu mai simte nevoia să reţină pentru sine nimic; nu vrea decât să dea totul, să pună în mâinile lui coroana, puterea şi viaţa ei întreagă, să se lase dominată cu umilinţă, să se înjosească cu voluptate, să renunţe la tot, pentru a-l înlănţui şi păstra pe el, *Unicul.* Înţelege – cu un rest de luciditate – ce o aşteaptă; prietenii o vor părăsi, lumea întreagă o va dispreţui, o va huli. Perspectiva aceasta nu o face însă să dea înapoi, dimpotrivă, trezeşte în ea o dorinţă de înfruntare, o supremă mândrie, de un gust mai rafinat, al celui care-şi acceptă cu entuziasm, şi-şi flutură umilirea ca pe un stindard al victoriei:

„Pour luy depuis j'au mesprisé l'honneur,
Ce qui nous peust seul pourvoir de bonheur.
Pour luy j'ay hazardé grandeur et conscience,
Pour luy tous mes parens j'ay quitte et amis,
Et tous autres respectez sont a part mis.

Pour luy tous mes amis, j'estime moins que rien,
Et de mes ennemis je veux esperer bien.
J'ay hazardé pour luy et nom et conscience,
Je veux pour luy au monde renoncer
Je veux mourir pour le faire avancer."[27]

[27] *„Pentru el, de atunci, am dispreţuit onoarea,*
Singura care ne poate dărui fericirea.
Pentru el mi-am riscat mărire şi conştiinţă,

Întreaga ei fiinţă se comprimă în fiinţa iubitului, tot ce doreşte numai pentru el doreşte, ea însăşi nu mai este nimic în afară de dăruire şi abnegaţie:

„Pour luy je veux rechercher la grandeur,
Et feray tant que de vray cognoistra
Que je n'ay bien, bien ne contentement,
Qu'a l'obeir et servir loyaument.

Pour luy j'attendez toute bonne fortune,
Pour luy je veux garder santé et vie,
Pour luy tout vertu de suivre j'ay envie,
Et sans changer me trouvera tout'une."[28]

Tot ce are – regatul şi onoarea, trupul şi sufletul – aruncă fără să stea la îndoială, în focul acestei pasiuni, în întunericul genunii în care se află, nimic nu mai are importanţă în afara extazului sălbatic al trupului şi al sufletului ei.

O trăire de o asemenea intensitate, o stare sufletească atât de excepţională, o transformă radical pe această femeie, până atunci rezervată, ba chiar indolentă uneori,

---

Pentru el mi-am părăsit toate rudele şi prietenii,
Şi toţi ceilalţi, cinstiţi, sunt daţi deoparte,

Pentru el, pe toţi prietenii mei îi consider mai puţin decât deloc,
Şi de la vrăjmaşii mei vreau să sper tot binele.
Mi-am riscat pentru el şi nume şi conştiinţă,
Vreau pentru el să renunţ la lume,
Vreau să mor ca el să prospere." (fr.) (n. tr.).

[28] *„Pentru el voi căuta mărirea*
Şi voi face tot ce voi fi în stare.
Să n-am parte de bine, de fericire, de mulţumire
Decât ascultându-l şi servindu-l cu lealitate.

Pentru el aştept tot norocul bun,
Pentru el vreau să-mi păstrez sănătatea şi viaţa,
Pentru el jinduiesc să urmez calea tuturor virtuţilor,
Şi, neschimbată, mă va găsi aceeaşi." (fr.) (n. tr).

scot la lumină din adâncurile somnolente ale subconştientului ei forţe pe care nici ea însăşi nu şi le bănuia, performanţe de care nu se credea capabilă, energii clocotitoare, necunoscute şi unice. În aceste săptămâni Maria Stuart poate totul, nimic nu-i este prea greu, nimic nu-i este imposibil: poate călări optsprezece ore în şir, fără o clipă de răgaz, pentru ca apoi să vegheze întreaga noapte şi să scrie scrisori. Până atunci talentul ei poetic nu se exercitase decât în versuri ocazionale, în stanţe şi epigrame fără importanţă şi fără profunzime. Acum poemele cele mai înflăcărate ţâşnesc incandescente din sufletul ei, ca lava fierbinte dintr-un vulcan în erupţie. Cele unsprezece sonete, scrise unul după altul, într-o singură izbucnire a inspiraţiei lirice, mărturisesc bucurii şi dureri, cu o forţă şi o elocvenţă nemaiîntâlnite nicicând în poeziile sale. Ea, imprudenta şi nestăpânita, care n-a fost niciodată capabilă să-şi ascundă sentimentele cele mai intime, izbuteşte acum să disimuleze atât de desăvârşit adevăratele relaţii cu Bothwell, încât duce cu uşurinţă de nas, luni de zile, întreaga Curte. Şi-a însuşit, cu incredibilă măiestrie, arta prefăcătoriei: vocea ei sună rece, sigură şi poruncitoare când se adresează lui Bothwell de faţă cu alţii, în timp ce nervii, simţurile şi toatei fiinţa ei tremură la cea mai neînsemnată apropiere a lui; chipul ei exprimă seninătate, gura zâmbeşte. În timp ce sufletul îi agonizează de durere şi deznădejde. Din forţa inumană pe care i-a insuflat-o această pasiune s-a înfiripat în fiinţa ei o putere demonică, ce depăşeşte propriile-i resurse. Dar acest exces de încordare a voinţei, a nervilor, îşi are reversul său. La fel de misterios precum a luat-o în stăpânire, forţa aceasta demonică o părăseşte uneori brusc: atunci zace zile întregi în pat ca într-o letargie, lipsită de puteri, disperată, obosită o jalnică epavă umană, surpată de o boală neiertătoare; uneori rătăceşte ca o umbră ameţită, se mişcă de colo-colo prin camere ca într-o transă, geme, se vaită stins sau izbucneşte în hohote sfâşietoare: *„Vreau să mor”,* strigă şi imploră să i se dea un pumnal pentru a pune capăt chinului insuportabil. Pentru că lupta pe care o are de dat cu sine, lupta pentru salvarea

aparenţelor; chinul şi hărţuiala măruntă, dar continuă, a nervilor încordaţi şi întinşi la maximum sfârşesc prin a istovi de moarte, prin a duce la totala epuizare fiinţa aceasta care trăieşte într-o sfâşiere continuă. Faimosul episod de la Jedburgh ne relevă întreaga măsură a acestei excesive şi nebune pasiuni. La 7 octombrie Bothwell este grav rănit într-o luptă cu un braconier. Maria Stuart tocmai se afla la Jedburgh pentru a prezida Curtea de Justiţie, când află vestea. Cu greu izbuteşte să se stăpânească, să-şi ascundă tulburarea, să-şi ţină în frâu, prin încordarea întregii voinţe, pornirea de a se arunca în şa şi de a străbate în goană cele douăzeci şi cinci de mile care o despărţeau de Hermitage-Castle, unde zăcea Bothwell. Cu toate eforturile însă, unui observator atent din anturajul ei nu-i scapă starea de răvăşire a reginei la primirea veştii, fără să fi avut până atunci nici cea mai mică suspiciune cu privire la relaţiile ei cu Bothwell; este vorba de ambasadorul Du Croc care comunică la Paris: *„Ce ne luy eust esté peu de perte de le perdre”.*[29] Şi Maitland observă ceva; regina este din cale-afară de distrată, de împrăştiată. Dar, nebănuind nici el nimic, atribuie această indispoziţie raporturilor ei tot mai încordate cu regele. Abia după câteva zile regina consideră că ar fi în afara oricărei imprudenţe, şi-şi îngăduie, în sfârşit, să alerge cu sufletul la gură, într-o goană sălbatică, însoţită de Moray şi alţi câţiva lorzi, la castelul unde zace Bothwell. Rămâne două ore lângă patul rănitului şi la înapoiere se avântă într-un galop nebunesc, încercând să-şi ascundă, să-şi înăbuşe spaima şi disperarea ce-o tortureză. Dar, odată ajunsă, puterile o părăsesc, rezis-tenţa ei fizică este înfrântă, curajul şi voinţa se frâng mistuite de neagra nelinişte şi când să coboare, cade leşinată din şa în braţele celor ce-o ajutau şi zace în nesimţire câteva ore. Când îşi revine este cuprinsă de febră, o febră nervoasă, tipică; se zvârcoleşte şi delirează. Apoi încremeneşte brusc într-o imobilitate rigidă, nu mai vede, nu mai aude, nu mai simte nimic. Lorzii şi medicul stau în jurul acestei bolnave enigmatice, nedumeriţi, nepu-

---

[29] Pierzându-l, n-ar fi fost o pierdere uşoară pentru ea (fr.) (n. tr.).

tincioşi şi nu înţeleg nimic. Între timp ştafetele au pornit să-l aducă pe rege şi pe episcop pentru împărtăşania din urmă. Regina zace aşa opt zile, între viaţă şi moarte, cu nervii sfâşiaţi, cu puterile sleite, ca după o cumplită explozie, biruită în sfârşit de marea ei silă de viaţă. Şi totuşi, miracol: de îndată ce Bothwell, pe cale de însănătoşire, este adus la Jedburgh, într-un car, regina se simte brusc mai bine. (Aceasta indică, cu o precizie clinică, cum în natura bolii, a letargiei ei, fusese de ordin sufletesc, o criză tipic isterică.)

Două săptămâni mai târziu, cea pe care toţi o credeau pradă agoniei, încalecă din nou în şa. De data aceasta primejdia a trecut; dinlăuntrul sufletului ei venise şi tot dinlăuntru fusese înlăturată prin voinţa de a trăi a celei primejduite.

Şi totuşi, deşi refăcută fizic după boală, regina pare schimbată, adânc zdruncinată, săptămâni de-a rândul. Până şi persoane foarte îndepărtate de ea remarcă această schimbare: într-atât pare o altă fiinţă încât şi trăsăturile i s-au modificat. Uşurinţa, nepăsarea, siguranţa de sine au părăsit-o. Trăieşte ca un om care duce în spate o povară copleşitoare. Ea, de obicei atât de senină, de lesne încrezătoare în oameni, trece acum printre ei încovoiată de griji, cu buzele încleştate, ferecând cumplita taină care-i apasă şi-i ucide, încet dar sigur, sufletul chinuit. Se închide în încăperi şi servitoarele ei o aud plângând în singurătate, plânsul sfâşietor al celor pierduţi, pentru care nu există scăpare.

Căci încă de la început flutură asupra pasiunii acesteia, cutremurătoare în măreţia ei, aripa neagră a crimei. Regina ştie din primul moment că alegerea ei e nefericită, că iubirea îi este criminală şi că deznodământul va fi unul singur, sigur, neînduplecat şi nu prea îndepărtat. Asta trebuie s-o fi înţeles amândoi îndrăgostiţii de îndată ce s-au dezmeticit, după prima îmbrăţişare. Căci dacă, precum Tristan şi Isolda, au cutreierat strâns înlănţuiţi pe marea furtunoasă a voluptăţii, bând cu lăcomie din elixirul uitării,

la capătul acestei călătorii trebuie să-i fi întâmpinat şi pe ei, în zori, chipul aspru şi rece, sever şi ameninţător al conştiinţei lor, care le amintea că lumea în care trăiesc, şi de care sunt legaţi cu legături indestructibile, este alcătuită din nesfârşite îndatoriri. Cumplită deşteptare, aceea a confruntării cu nebunia ce-au săvârşit-o, pentru ea care este soţia unui alt bărbat, pentru el care este soţul unei alte femei. Căci dulcea nebunie ce i-a cuprins are un nume groaznic, odios ca un fier înroşit: *dublu adulter.* Şi n-au trecut decât câteva zile – paisprezece, douăzeci sau treizeci? – de când regina Scoţiei a dat ţării, întărindu-l cu semnătura ei, un edict prin care anunţa că adulterul, ca şi oricare altă formă a destrăbălării, vor fi pedepsite cu moartea.

Încă de la naştere, iubirea aceasta poartă stigmatul crimei, şi nu va putea dura, nu se va putea dezvolta liberă şi nestânjenită, decât ocrotită de linţoliul unor noi şi noi crime. Ca să poată păstra ceea ce au dobândit în acea primă noapte de dragoste, trebuie să se elibereze – prin violenţă – de cei doi soţi a căror simplă existenţă îi pune sub acuzare. Această iubire nelegiuită nu va rodi decât fructe otrăvite, iată ce înţelege din prima clipă – cu o sfâşietoare luciditate – Maria Stuart: că pentru ea, nu mai există pe lumea aceasta nici pace nici mântuire. Dar, ca întotdeauna în clipele grele, dramatice, se naşte în ea curajul acela smintit, deznădăjduit, al muribundului care-şi adună şi-şi încordează toate puterile pentru a se agăţa de viaţă. Nu, ea nu va da înapoi, nu se va întoarce din drum înspăimântată de consecinţele pe care le întrevede, va accepta lupta, lupta aceasta inegală şi fără sorţi de izbândă cu lumea întreagă şi cu propriul ei destin şi nu va ezita nicio clipă să bea până la fund paharul, să coboare demnă şi neabătută până în fundul prăpastiei. Este dispusă să piardă totul, pentru că nu există pentru ea fericire mai mare decât să se jertfească toată de dragul lui:

„Entre ses mains et en son plain pouvoir,
Je mets mon fils, mon honneur et ma vie.

Mon pais, mes subjets, mon ame assubjettie
Est toute à luy et n'ay autre vouloir
Pour mon objet, que sans le decevoir,
Suivre je veux, malgré toute l'envie,
Qu'issir en peut."[30]

„Orice s-ar întâmpla", ea va înainta, odată pornită, pe drumul acesta al pierzaniei. Pentru că nu mai poate alege, nu se mai poate întoarce, nu se mai poate regăsi pe ea, cea dinainte. S-a contopit, s-a dizolvat întreagă, cu trupul, cu sufletul şi cu destinul ei, în bărbatul iubit. Poate să piardă, cu inima uşoară, fără pic de suferinţă, onoare, putere, coroană, regat, viaţa însăşi, un singur lucru o cutremură, o singură spaimă îi întunecă minţile şi-i sângerează sufletul: că ar putea să-l piardă pe el. Pentru că adevărata ei teroare, adevărata ei sfâşiere asta este. E prea lucidă – chiar şi în toiul nebuniei ei – pentru a nu-şi da seama de inutilitatea sacrificiului, de zădărnicia jertfei: bărbatul care înseamnă totul pentru ea, n-o iubeşte. Ea nu reprezintă pentru el decât o femeie ca oricare alta, dintre acelea pe care le apuci fără să-ţi faci multe probleme, sub impulsul momentan şi trecător al dorinţei, le supui repede, brutal, din pură senzualitate şi le înlături apoi cu aceeaşi bruscheţe din cale, odată pofta trupească satisfăcută. Aventura aceasta nu fusese pentru el decât una între multele aventuri de acelaşi fel, violente şi trecătoare, care-i umpleau existenţa lui bătăioasă şi dură, de războinic. Oricât de dureros i-ar fi nefericitei regine să înţeleagă şi să recunoască acest amar adevăr, ea se vede nevoită în cele din urmă s-o facă:

„Vous m'estimez legiere, que je voy

[30] *„În mâinile lui şi în deplina sa putere*
Îmi pun fiul, fericirea şi viaţa mea.
Ţara mea, supuşii mei, sufletul meu subjugat
Sunt cu totul ale lui şi n-am nimic altceva
Drept scop, decât, fără să-l dezamăgesc,
Să-l urmez în ciuda oricărei dorinţe,
Căci n-am nicio ieşire." (fr.) (n. tr.).

Et si, n’avez en moy nulle asseurance,
Et soupconnez mon coeur sans apparence,
Vous meffiant ŕ trop grand tort de moy,
Vous ignorez l’amour que je vous porte.

Vous soupconnez qu’autre amour me transporte.
Vous despeignez de cire mon las couer.
Vous me pensez femme sans jugement;
Et tout cela augmente mon ardeur.”[31]

Dar jignirea, în loc s-o îndepărteze, s-o ţină la distanţă de acest bărbat lipsit de tandreţe şi de recunoştinţă, s-o determine să-şi reprime, să-şi îngroape în adâncul inimii iubirea – pe cât de nelegiuită pe atât de nevrednică – o aduce pe această femeie, care şi-a pierdut şi onoare şi demnitate şi respect pentru propria-i persoană, în pragul nebuniei: se aruncă la picioarele iubitului, se umileşte, imploră, îl înlănţuie cu braţele pentru a-l putea reţine. Mârşavă decădere, jalnică transformare a supremei trufii de altădată într-o atât de frenetică şi ruşinoasă pornire spre înjosire. În deznădejdea ei smintită, nu se dă în lături de la cele mai incredibile gesturi: îi cerşeşte iubirea, îşi etalează cu neruşinare sfruntată, de negustor care-şi laudă marfa, calităţile şi însuşirile pentru a-l convinge s-o iubească. Şi ca o precupeaţă oarecare, suverana desăvârşită, cu purtare atât de regească altădată, se tocmeşte cu el, îi face socoteala a tot ce-a sacrificat de dragul lui, îl asigură, cu o insistenţă obositoare, agasantă, plictisitoare şi lipsită de orice urmă de bun-gust, de marele ei ataşament, de

---

[31] *„Mă socoteşti uşuratică după cum văd*
Nefiind nicidecum sigur de mine,
Şi-mi pui inima la îndoială fără temei,
Neavând încredere, cu totul pe nedrept în mine.
Nu cunoşti dragostea pe care ţi-o port.

Bănuieşti că vreo altă dragoste mă răpeşte
Îmi pici cu ceară inima mea ostenită.
Mă socoteşti femeie fără judecată,
Şi toate acestea îmi sporesc ardoarea.” (fr.) (n. tr.).

supunerea ei de sclavă preasmerită:

„Car c'est le seul desir de vostre chère amie,
De vous servir et loyaument aimer,
Et tous malheurs moins que rien estimer,
Et vostre volonté de la mienne suivre.
Vous cogneistrez qu aveques obeissance,
De mon loyal devoir n'obmettant la science,
A quoy j'estudiray pour toujour vous complaire,
Sans aimer rien que vous, soubs la subjection
De qui je veux sens nulle fiction,
Vivre et mourir."[32]

Este dureroasă, deplorabilă această autoînjosire din partea unei femei dârze, puternice, care nu cunoscuse frica, laşitatea, care îşi înfruntase curajoasă, duşmanii, care stătuse dreaptă în faţa puternicilor şi stăpânilor acestei lumi şi nu se dăduse înapoi din faţa niciunei primejdii; şi care acum se dedă unei ruşinoase gelozii uzând de toată şiretenia de care este capabilă. Curând, după începutul acestei legături, Maria Stuart trebuie să-şi fi dat seama că balanţa afecţiunii lui Bothwell înclină spre tânăra lui soţie, pe care dealtfel ea însăşi i-o alesese pe vremea când mai era încă ea însăşi. Înţelege că după ce s-a dezmeticit din prima rătăcire a simţurilor, Bothwell ar prefera să considere accidentală şi fără consecinţe idila lor şi să se întoarcă smerit acasă, pentru a-i rămâne pe viitor fidel soţiei. De

---

[32] *„Căci aceasta e singura dorinţă a scumpei tale prietene,*
Să te slujească şi să te iubească, cu credinţă,
Şi orice nenorocire să o nesocotească,
Şi voinţa ta să fie urmată de a mea.
Vei şti că, cu ascultare,
Neomiţând cunoaşterea datoriei mele leale,
Mă voi strădui să-ţi fiu mereu pe plac,
Fără să iubesc pe altceva decât pe tine, sub stăpânirea
Căruia, fără nicio înşelătorie, vreau
Să trăiesc şi să mor." (fr.) (n. tr.).

aceea ea va vedea de acum înainte în cea pe care, cu generozitate i-o alesese de soţie, pe rivala, pe duşmanca ei de moarte şi nu va osteni s-o ponegrească, s-o defăimeze neîncetat, pentru a o scădea în ochii lui. Folosindu-se în mod neleal de o mărturisire a lui, făcută într-un moment de slăbiciune, ea îi aruncă în faţă, nădăjduind să aţâţe în el orgoliul viril, insulte la adresa soţiei pe care o numeşte o femeie rece, lipsită de temperament, de ardoare, de pasiune. Şi ajunge, fără pic de jenă, să se compare cu ea scoţând în evidenţă inegalabilele ei calităţi de amantă prea înfocată. Ea, care fusese cândva atât de trufaşă, se coboară acum prin asemenea procedee vulgare şi nu se opreşte aici: vrea cu tot dinadinsul să-l determine s-o părăsească pe creatura aceea falsă care nu-i oferă nimic ci profită doar de situaţia lui, pe când ea, regina, i-a sacrificat totul, s-a făcut vinovată de groaznicul păcat al adulterului de dragul lui; s-o abandoneze aşadar, să nu se lase înduioşat de scrisorile, de lacrimile şi de jurămintele acelei ipocrite egoiste:

„Et maintenant elle commence à voir,
Qu'elle estoit bien de mauvais jugement,
De n'estimer l'amour d'un tel amant,
Et voudroit bien mon amy decevoir
Par les ecrits tons fardez de savoir...
Et toutes fois ses paroles fardeez,
Ses pleurs, ses plaints remplis de fictions,
Et ses hauts cris et lamentations,
Ont tant gaigné, que par vous sont gardeez
Les lettres, ecrites, ausquels vous donnez foy,
Et si l'aimez et croiez plus que moy."[33]

---

[33] *„Şi acum ea începe să vadă*
Cât de greşită îi era judecata
De a nu preţui dragostea unui asemenea iubit,
Şi ar voi mult să-l amăgească pe prietenul meu
Prin scrisori pline de o spoială de cunoştinţe
Şi, cu toate acestea, cuvintele ei prefăcute,
Lacrimile, plânsetele ei pline de născociri,
Şi ţipetele şi văicărelile ei,

Poemele acestea mărturisesc o deznădejde tot mai copleşitoare, tot mai greu de înăbuşit, un ţipăt sfâşietor: s-o părăsească pe cealaltă, beneficiara unei fericiri pe care n-o merită. Să rămână în braţele ei, înlănţuiţi până la capăt, în viaţă şi în moarte. Poate oferi orice dovadă a excepţionalei iubiri, a nemăsuratei ei capacităţi de jertfă; este gata să renunţe la căminul, averea, onoarea, coroana şi chiar la copilul ei, numai să-l păstreze pe el, căci a-l pierde ar însemna pentru ea pieirea.

Iată cum, încetul cu încetul, prin intermediul unor mărturisiri poetice, o rază de lumină pătrunde în catacomba tragică a acelei tenebroase pasiuni şi totul ne apare acum limpede: Bothwell nu făcuse decât să dea frâu liber pornirilor lui nestăpânite şi violente, după care era dispus să considere aventura încheiată. Maria Stuart însă, pradă celei mai demenţiale patimi, abătută fulgerător asupra simţurilor ei descătuşate, se agaţă de el cu toată disperarea, vrea să-l păstreze pentru totdeauna. Dar ce poate însemna o legătură oarecare, clandestină şi tăinuită, pentru bărbatul atât de ambiţios, care a făcut o căsătorie fericită de pe urma căreia îi curg onoruri şi privilegii? Desigur, de data aceasta, cea cu care întreţine o astfel de legătură e suverana Scoţiei, în mâinile căreia se află puterea, bogăţia, de cuvântul căreia atârnă în fond şi situaţia lui privilegiată, şi asta schimbă puţin lucrurile. În loc s-o abandoneze pe dată, Bothwell chibzuieşte că e mai înţelept s-o păstreze un timp ca metresă pe lângă soţia legitimă. Numai că rolul pe care i-l rezervă este prea mărunt pentru o regină şi încă pentru una îndrăgostită nebuneşte, care în marea şi oarba ei pasiune nu mai doreşte altceva decât să-l aibă în întregime, al ei şi numai al ei. Cum să-l reţină însă, cum să-l lege de ea pentru toată viaţa pe aventurierul acesta sălbatic şi nestăpânit? Declaraţiile lacrimogene şi jurămintele ei de iubire,

---

Au izbutit într-atât, încât îi păstrezi
Epistolele, cărora le dai crezare,
Şi o iubeşti şi o crezi mai mult decât pe mine.” (fr.) (n. tr.).

melodramatice, cele mai măgulitoare dovezi de devotament şi de fidelitate nu constituie pentru un asemenea bărbat un laţ în care să poată fi prins. Prea obişnuit cu ele, dintr-o destul de bogată experienţă de seducător, toate acestea departe de a produce asupra lui o impresie puternică, nu izbutise decât să-l plictisească. Există însă un lucru pe care regina îl poate oferi fără să-l agaseze şi să-l plictisească, un lucru faţă de care Bothwell nu rămâne câtuşi de puţin rece şi acel lucru, care a stârnit dintotdeauna rivalităţile, duşmăniile şi încleştările cele mai tenace, nu este altul decât coroana. Pe cât de puţin atrăgătoare i s-ar părea lui Bothwell ideea de a rămâne alături de o femeie pe care nu o iubeşte, înlănţuit în mrejele pasiunii ei dezlănţuite, pe atât de irezistibilă este tentaţia de a deveni, prin ea, regele Scoţiei. Oricât de nebunească ar părea, la prima vedere, această tentaţie – căci locul nu este vacant, Maria Stuart având în persoana lui Henry Darnley un soţ, în Scoţia un suveran legitim – totuşi regina ştie prea bine că trebuie să facă uz de ea căci altă momeală pentru a-l prinde şi înlănţui pe vanitosul acela nesăţios nu există. Nimic altceva din toate bunurile, onorurile şi bogăţiile pământului nu l-ar putea îndupleca pe bărbatul acesta liber, independent, însetat de putere, să-şi vândă libertatea şi independenţa unei femei întru totul înrobită lui. Nu numai că Maria Stuart îi flutură pe sub ochi, într-un mod absurd şi nebunesc, perspectiva aceasta ca preţ al cumpărării lui, dar este dispusă să meargă până la capăt şi să plătească într-adevăr preţul acesta, în schimbul căruia ar dobândi fericirea; ea, care şi-a sacrificat pentru el, onoare, demnitate, cinste şi cuviinţă n-ar ezita să-i întindă lui Bothwell coroana, chiar dacă ar fi să săvârşească cu mâna ei crima.

Ca şi Macbeth, pentru care nu exista altă cale – predestinat fiind de a-şi împlini cumplita soartă căreia îi fusese hărăzit – de a ajunge rege decât aceea a masacrului sângeros săvârşit asupra întregului neam regesc ce-i stătea în faţă, tot astfel pentru Bothwell singurul drum spre tron trece peste cadavrul lui Darnley. Pentru ca sângele să se

unească cu sânge se cere împlinită vărsarea de sânge.

Pentru Bothwell nu există nici cea mai mică umbră de îndoială că, odată eliberată de Darnley, Maria Stuart îi va oferi mâna şi coroana. El este atât de încredinţat de acest lucru încât nici nu are nevoie de fapt de promisiunea pe care ea i-o face în scris, într-una din faimoasele *„scrisori din casetă”* de a se căsători cu el *„fie chiar şi în ciuda oricăror împotriviri ce le-ar avea de întâmpinat din partea rudelor sau a altor persoane”;* astfel problema falsităţii sau autenticităţii documentului nici nu mai are importanţă atâta vreme cât se cunoaşte aversiunea ei de neînfrânt faţă de Darnley, necurmatele ei lamentări de a fi soţia acestuia şi arzătoarea dorinţă, mărturisită în sonete, de a se uni pentru totdeauna cu Bothwell. La toate acestea trebuie să mai adăugăm nenumăratele insistenţe şi promisiuni făcute iubitului în tainicele lor ceasuri de dragoste, despre devotamentul şi fidelitatea iubirii ei, pentru a înţelege că Bothwell lansându-se în această luptă – ce părea absurdă – pentru obţinerea coroanei, se lansa de fapt într-o acţiune mult mai puţin aventuroasă şi riscantă decât ar fi putut părea la prima vedere. Ba mai mult, el are de partea lui şi consimţământul – tacit – al lorzilor. Cunoaşte ura acestora faţă de antipatica şi dezagreabila persoană a lui Darnley, trădătorul şi laşul, şi că nimic nu-i poate strânge mai solidari la un loc decât dorinţa de a scăpa de incomodul intrus, pe orice cale. Dealtfel a fost martor la acel straniu consiliu din luna noiembrie, la castelul Craigmillar, în care Maria Stuart împreună cu cei mai de seamă demnitari ai regatului – Moray, Maitland, Argyll şi Huntly – au încheiat un târg prin care hotărau de fapt soarta lui Darnley; condiţiile sunau aşa: dacă regina s-ar hotărî să recheme în ţară pe ucigaşii lui Rizzio, pe proscrişii Morton, Lindsay şi Ruthven, nobilii la rândul lor şi-ar asuma obligaţia de a o elibera de Darnley. La început pare a fi vorba de o cale legală, prin divorţ: *„to make her quit of him”;* Maria Stuart impune o singură pretenţie: să se recurgă la o asemenea modalitate care să nu prejudicieze în niciun fel situaţia fiului ei. Răspunsul lui Maitland sună ciudat, echivoc: să lase în

seama lor procedeul acestei despărţiri şi să fie încredinţată că se vor îngriji ca prin fapta lor să nu se aducă niciun prejudiciu fiului. Chiar şi Moray care, ca protestant, ne-am aştepta să fi fost mai scrupulos în această problemă, pare să închidă un ochi şi să se alăture tacit târgului. Maria Stuart simte nevoia să mai precizeze încă o dată atitudinea ei, să nu se săvârşească nimic care „ar putea să apese asupra onoarei sau a conştiinţei sale”. Nu sunt de bun augur fără îndoială toate aceste precizări şi declaraţii în doi peri şi lui Bothwell nu putea să-i scape faptul că tainicele tratative ascund planuri pe cât de precise pe atât de sinistre.

Ceea ce rămâne cert este că toţi, dar absolut toţi protagoniştii acestei întunecate tragedii – Maria Stuart, Moray, Maitland, Bothwell – căzuseră de acord asupra înlăturării lui Darnley. Nu mai lipsea decât să aleagă şi calea: prin bună înţelegere, prin şiretenie sau violenţă. Cel mai grăbit şi mai îndrăzneţ dintre ei, Bothwell, se declară de la început pentru violenţă. El nu are timp să aştepte şi nici nu vrea s-o facă fiindcă ceea ce-l interesează pe el, scopul său final nu este – ca pentru ceilalţi – înlăturarea lui Darnley, ci însuşirea bunurilor acestuia: regatul şi coroana. Dacă ceilalţi se pot mulţumi să consimtă doar la doborârea lui Darnley, să elaboreze planuri de lungă durată şi apoi să aştepte, cu răbdare, ivirea momentului sau conjuncturii favorabile, pentru aplicarea lor, el trebuie să treacă pe dată la fapte. Se pare că Bothwell îşi asigură, cu precauţie şi discreţie, complicităţi printre lorzi. În privinţa asta însă informaţiile sunt tulburi, incerte. O crimă nu se pune la cale la lumina zilei, episodul rămâne umbrit de taine şi de mistere. Nu se ştie precis câţi şi care anume dintre lorzi au fost amestecaţi direct, care dintre ei au aderat la complot şi care au jucat roluri de simpli tăinuitori se pare că prudentul Moray a izbutit şi de data aceasta să se ţină departe, iniţiat fiind asupra crimei, aprobând-o, dar neparticipând activ; Maitland în schimb a comis imprudenţa de a se expune mai făţiş. În privinţa lui Morton informaţiile sunt mai sigure, întărite de mărturisirile acestuia pe patul de moarte; ura lui

faţă de trădătorul Darnley era un fapt notoriu; de-abia întors din surghiun, Bothwell se prezintă la el şi-i face o propunere directă şi tranşantă: să-l ucidă împreună pe Darnley. Numai că Morton n-a uitat încă gustul surghiunului, şi amintirea deloc plăcută a ultimului complot şi a trădării l-au învăţat minte. El evită o atitudine făţişă, tărăgănează, ezită să-şi dea consimţământul şi pretinde asigurări; vrea să ştie înainte de a se pronunţa dacă această crimă se săvârşeşte cu consimţământul reginei. Bothwell îl încredinţează că da. Morton însă ştie prea bine – asasinarea lui Rizzio i-a servit o straşnică lecţie – cât de uşor pot fi ignorate sau negate *„post festum”* asemenea acorduri verbale şi îşi condiţionează participarea de obţinerea – conform bunei tradiţii scoţiene – a veşnicului *„bond”* care să-i asigure imunitatea în cazul unor întorsături neplăcute. Bothwell se obligă să i-l obţină, în speranţa că l-ar putea îndupleca, îl umple de făgăduieli, dar, în realitate, nici vorbă nu poate fi de eliberarea unui asemenea document care ar implica-o pe regină şi ar face imposibilă căsătoria ei cu Bothwell. Căci această căsătorie nu se poate înfăptui decât dacă Maria Stuart va putea să apară în ochii lumii întregi nevinovată şi neiniţiată în complotul ce se urzeşte.

Aşadar Bothwell este cel căruia îi revine sarcina să ducă singur greul acestor fapte şi el se dovedeşte suficient de hotărât, de nerăbdător şi de temerar pentru a nu da înapoi, cu atât mai mult cu cât s-a încredinţat, prin tatonările sale, că nu va avea de întâmpinat vreo împotrivire din partea lorzilor, eschivarea lor de la un răspuns răspicat, ezitările lor neînsemnând de fapt altceva decât că, unanim, ei consimt să fie complici la această crimă. Acum când Bothwell, regina şi lorzii sunt legaţi împreună prin acest acord tacit, Darnley se poate considera definitiv pierdut. În aceste zile el nu face decât să-şi poarte de viu, cămaşa de moarte.

Pregătirile au fost făcute: Bothwell, împreună cu complicii săi au stabilit, în consfătuiri secrete, locul crimei şi felul în

care se va desfăşura. Nu mai lipseşte decât personajul principal al acestei scene: victima. Cu toată slaba lui perspicacitate, Darnley nu se poate să nu fi simţit că i se pregăteşte ceva. Comportarea lui din ultima vreme o dovedeşte suficient. Cu o săptămână în urmă, el ezitase să intre în castelul de la Holyrood în prezenţa lorzilor înarmaţi. De îndată ce aprigii lui duşmani se află pe aceleaşi meleaguri cu el, în urma decretului de graţiere, atât de suspect, semnat de soţia lui, castelul Stirling nu mai prezintă pentru el suficientă siguranţă şi securitate, astfel că se refugiază în fortăreaţa de la Glasgow, unde rămâne izolat, respingând orice invitaţie şi ademenire dincolo de zidurile ei. Aici este înconjurat de slujitori de nădejde, aici îl are alături pe contele de Lennox, tatăl lui, şi pentru mai multă siguranţă, tot aici o corabie aşteaptă zi şi noapte în port, gata pregătită de plecare, dacă cumva evenimentele o vor cere. La toate aceste măsuri de siguranţă întâmplarea mai adaugă încă una cum nu se poate mai binevenită în aceste momente de mare primejdie: tânărul se îmbolnăveşte de vărsat – încă în primele zile ale lunii ianuarie – şi boala îl sechestrează în casă scutindu-l şi ocrotindu-l de orice obligaţii, atât de riscante în situaţia lui.

Pentru Bothwell, care-şi făcuse planul şi se pregătea tocmai să treacă la înfăptuirea lui, boala aceasta pică cum nu se poate mai prost. El îşi vede acum toată acţiunea zădărnicită şi asta într-un moment în care era animat de sentimentul celei mai presante urgenţe; fie că nerăbdarea de a pune mâna pe coroană îl îmboldea din cale-afară de mult, fie că, politician şi strateg înnăscut, cunoştea primejdia tărăgănării unui astfel de complot care presupunea complicitatea unor inşi dubioşi ce-ar putea trăda la un moment dat, fie că relaţiile sale intime cu regina ajunseseră la un punct la care era neapărat necesar să se întreprindă grabnic ceva, în orice caz, dintr-un motiv sau altul, Bothwell nu este dispus să mai aştepte până ce s-ar ivi un moment mai favorabil. Dar cum să-l momească la locul stabilit pentru crimă pe Darnley, şi bolnav şi suspicios? Cum să scoată vânatul din vizuina în care s-a

baricadat cu atâta străşnicie? O convocare oficială n-ar face decât să-i ascută vigilenţa, să-l avizeze în privinţa uneltirilor urzite. Niciunul din demnitarii Curţii – Moray, Maitland, sau oricare altul – nu se bucură de vreo influenţă pe lângă el, de care să se poată face uz. Pentru a-l convinge să se întoarcă există o singură fiinţă la a cărei chemare urechea lui n-ar rămâne surdă, care are puteri depline asupra sufletului acestui nevolnic. De două ori a reuşit să-l îngenunche şi să-l transforme într-o marionetă care-i face, supus şi orb, jocul; de două ori a izbutit să-l înşele simulând iubirea după care trupul şi sufletul lui tânjeşte neîncetat. Numai ea şi numai folosindu-se de acelaşi procedeu ar putea să-l amăgească din nou şi să-l atragă în cursă pe îndărătnicul şi temătorul Darnley. Şi cum cea care are puteri atât de fatale asupra robului ei, este la rându-i roaba unei voinţe străine, a amantului tiran, acesta nu trebuie decât să-i poruncească pentru ca ea să i se supună pe dată şi să săvârşească o faptă pentru care şi mintea şi inima sunt neîncăpătoare. La 22 ianuarie Maria Stuart – pentru care nu exista prezenţă mai nesuferită decât aceea a lui Darnley – porneşte călare spre Glasgow, spre a-şi vizita soţul aflat pe patul de suferinţă, în realitate spre a executa ordinul lui Bothwell de a-l duce la Edinburgh unde moartea îl aşteaptă cu înfrigurată nerăbdare.

DRUMUL SPRE CRIMĂ
(22 Ianuarie – 9 Februarie, 1567)

ODATĂ CU CĂLĂTORIA LA GLASGOW ÎNCEPE CAPItolul cel mai întunecat din tragedia Mariei Stuart. Asupra faptului că ea şi-a adus soţul bolnav în mijlocul unui complot criminal s-a deschis ulterior cea mai înverşunată controversă din câte a iscat existenţa ei, îndeajuns de controversată. Acest gest a impus în faţa posterităţii o întrebare: a fost într-adevăr Maria Stuart un personaj atridian? O Clitemnestră, pregătind cu desăvârşită făţărnicie baia caldă pentru Agamemnon, soţul întors din război, în timp ce complicele şi amantul ei Egist pândeşte din umbră cu securea ascuţită, gata pregătită? O lady Macbeth ademenindu-l cu dulci linguşeli pe regele Duncan şi cufundându-l în somnul în care avea să-l ucidă Macbeth? Una dintre acele satanice creaturi care, pradă unei pasiuni monstruoase, devin uneltele crimei? Sau numai o biată femeie cu voinţa anihilată, un instrument. docil în mâna brutală a bărbatului divinizat, a întreţinutului fără scrupule, acţionând ca sub o transă hipnotică conform ordinului trasat? O simplă fantoşă, executând mecanic ceea ce i s-a impus, neştiutoare de tot ce se pune la cale? Este greu să acceptăm complicitatea atât de odioasă a fiinţei acesteia sensibile, superioare. Înzestrată cu raţiune şi omenie, la o atât de infamă crimă. S-au încercat mii şi mii de variante în interpretarea călătoriei reginei la Glasgow, în căutarea unei explicaţii mai fireşti, mai verosimile, mai uşor de înţeles şi de acceptat, care s-o scuze, s-o scoată de sub zdrobitoarea acuzaţie. Cu dragă inimă suntem dispuşi să nesocotim şi să înlăturăm ca nefiind demne de crezare toate documentele şi declaraţiile ce dovedesc vinovăţia reginei şi, cu intenţia şi dorinţa de a ne lăsa convinşi, să cercetăm argumentele pe

care apărătorii ei le-au adus în favoarea Mariei Stuart. Cu toată bunăvoinţa de care am fi animaţi însă în această întreprindere nu putem să nu constatăm, din nefericire, şubrezenia şi lipsa lor de temeinicie. Vinovăţia ei se conturează ca o verigă perfectă ce completează lanţul faptelor cunoscute de până atunci, pe câtă vreme orice încercare de disculpare se spulberă de îndată la cea mai uşoară atingere. Cum am putea crede – oricât de mult am dori – că ceea ce o determinase pe Maria Stuart să întreprindă această călătorie nu era decât grija unei soţii iubitoare de a alina suferinţa soţului bolnav, împlinirea datoriei de a-l readuce acasă, în căminul lui, pentru a-l îngriji şi veghea neobosit? Căsătoria aceasta este de luni de zile o căsătorie numai cu numele, soţii trăiesc de mult într-o totală separaţie. Toate umilinţele, toate implorările, ameninţările, revendicările şi iar implorările lui Darnley de a fi tolerat în intimitatea reginei, de a i se recunoaşte drepturile conjugale, au rămas fără rezultat: soţul este întruna alungat şi refuzat. Înstrăinarea perechii regale a devenit un fapt notoriu nu numai în ţară ci şi peste hotare: rapoartele ambasadorilor englez, francez, spaniol către suveranii lor o dovedesc cu prisosinţă. Problema divorţului a fost dezbătută pe faţă de către regină în consfătuirile ei cu lorzii ba chiar s-a examinat în taină posibilitatea unei despărţiri printr-o formă mai dură. Într-atât s-au schimbat pe parcursul ultimelor luni raporturile dintre cei doi soţi încât atunci când Maria Stuart zace la Jedburgh, răpusă de o suferinţă cumplită, când i se pregăteşte ultima împărtăşanie, soţul nu pare câtuşi de puţin mişcat şi nu se prea grăbeşte să se înfăţişeze la patul muribundei. Oricât am căuta, oricât am examina, sub lupă, căsnicia aceasta, este imposibil să dăm până şi de cea mai firavă manifestare de dragoste, de un strop de tandreţe şi de armonie. În această conjunctură ar fi absurd să presupunem că Maria Stuart este împinsă să întreprindă călătoria la Glasgow, de neliniştea ei afectuoasă faţă de boala soţului. O asemenea teorie li s-a părut prea neverosimilă până şi apărătorilor ei vei mai temerari. De aceea ei propun o altă interpretare şi

anume: poate că ceea ce a determinat-o pe regină să vină la căpătâiul soţului bolnav era tocmai dorinţa de a stinge ura şi duşmănia înscăunate între ei, de a pogorî pacea şi împăcarea asupra sufletelor lor învrăjbite. Numai că, din nefericire, ceea ce anulează această presupunere este un document scris chiar de mâna reginei. Niciodată, se pare, imprudenta aceasta n-a avut conştiinţa că scrisorile ei vor constitui mai târziu documente care i se vor ridica împotrivă. Iată ce-i scrie ea, cu o zi înainte de plecarea la Glasgow, arhiepiscopului Beaton: *„Cât despre rege, soţul nostru, Dumnezeu ne e martor în ce priveşte comportarea noastră faţă de el; iar pentru intrigile şi nedreptăţile lui împotriva noastră, ne sunt de asemenea martori, nu numai Dumnezeu ci şi toţi supuşii noştri, care – nu ne îndoim nicio clipă – îl osândesc pe bună dreptate”.* Este oare acesta glasul blajin-iertător al celei care duce în sufletul său dorinţa de împăcare? Este aceasta oare dispoziţia sufletească a unei soţii care se pregăteşte să plece la patul de suferinţă al soţului? Şi aici mai intervine un fapt. Maria Stuart porneşte în călătorie nu numai, pentru a-şi vizita soţul bolnav ci şi cu intenţia fermă de a-l readuce cu ea la Edinburgh. Pentru aceasta se îngrijeşte să aibă cu sine o căruţă cu loitre, precauţie care dovedeşte că nu se îndoia de izbânda proiectului ei şi că nu era dispusă, odată ajunsă, să piardă vremea cu pregătirea convoiului şi a mijloacelor de transport în vederea întoarcerii. Nu era vorba aşadar numai de o scurtă vizită, de o atenţie superficială şi trecătoare faţă de soţul bolnav ci de un devotament mult mai durabil, de vreme ce intenţionează să-l aducă cu ea pentru a-l avea veşnic în prejmă şi a-l veghea neîntrerupt. Numai că atâta grijă este excesivă pentru a i se putea da crezare, pentru a mărturisi o intenţie cinstită din partea unei astfel de soţii. Şi apoi cum se conjugă o atât de subită dragoste cu gestul de a smulge din patul său un bolnav încins de febră, cu faţa tumefiată de boală, şi a-l transporta într-o căruţă deschisă, timp de două zile, în plină iarnă, pentru a-l aduce acolo unde o conspiraţie criminală se urzise împotriva lui?

Dar să examinăm pe îndelete faptele şi să nu omitem niciuna din pledoariile apărătorilor ei, cu nădejdea că vom găsi printre ele măcar una care să ne dea de gândit, care să ne determine să ne îndoim, fie chiar şi o singura clipă, de vinovăţia Mariei Stuart. Căci cumplit lucru este să pui în seama unui nevinovat o atât de monstruoasă crimă. Poate că Maria Stuart nu are câtuşi de puţin cunoştinţă de faptul că la Edinburgh, unde-şi aduce ea bărbatul bolnav, scoţându-l din fortăreaţa lui sigură şi inviolabilă, se urzise o conspiraţie criminală împotriva lui. Oricât ne-ar place să ne convingem că aşa stăteau lucrurile, iată că nu e cu putinţă fiindcă şi împotriva acestei ipoteze se ridică un document scris: scrisoarea lui Archibald Douglas, adresată reginei. Acesta, unul din principalii conjuraţi, îi scrie chiar în zilele în care se făceau pregătirile de plecare, pentru a-i solicita atât consimţământul cât şi participarea la crimă. Putem mult şi bine să susţinem că ea nu şi-a dat nici consimţământul, că n-a făgăduit nici participarea, că a respins orice cârdăşie cu conspiratorii. Asta nu mai poate salva nimic. Căci atâta vreme cât avem dovada că ea era iniţiată asupra urzelilor crimei, nimic nu mai poate justifica tăcerea ei, faptul că nu l-a prevenit pe Darnley, ba dimpotrivă, că s-a străduit să-l aducă la jocul plănuit pentru asasinat. Într-o asemenea împrejurare tăcerea înseamnă mai mult decât tăinuire; înseamnă de-a dreptul complicitate, favorizare a crimei. Căci acela care ştie că s-a pus la cale un asasinat şi nu mişcă un deget ca să-l zădărnicească este tot atât de vinovat ca şi criminalul însuşi.

Un singur adevăr se impune din examinarea tuturor acestor ipoteze: că tăcerea Mariei Stuart n-a însemnat necunoaştere ci complicitate. Ea a ştiut că se pune la cale o crimă dar *a refuzat să ia cunoştinţă de acest fapt,* a închis ochii, numai şi numai pentru a putea declara ulterior, sub prestare de jurământ: *„Eu n-am luat parte”.*

Adevărul acestei complicităţi este de neînlăturat pentru cercetătorul obiectiv, nepărtinitor. Celui care vrea s-o scuze nu-i rămâne decât un singur argument: că ştiind exact cum

stau lucrurile a acţionat ca un om a cărui voinţă era total anihilată, a cărui iniţiativă nu-i mai aparţinea, care se supunea orbeşte unui ordin de la care nu se putea sustrage şi care nu mai răspundea de faptele lui. În toată această urâtă istorie regina este departe de a se fi comportat ca un om liber, pe deplin conştient, care-şi elaborează un plan şi îl duce la îndeplinire, ci mai degrabă ca o fiinţă depersonalizată, robită unei alte voinţe, mai puternice, ca un pion ce execută inconştient mişcarea cerută. Maria Stuart n-a plecat la Glasgow cu sângele rece al unei femei calculate şi cinice care s-a hotărât să-l ademenească pe Darnley pentru a-l pierde, ci pătrunsă de dezgust pentru rolul ce i s-a impus. (Scrisorile din casetă o dovedesc cu prisosinţă.) Ba mai mult, în clipa hotărâtoare, ea se cutremură de oroare, ca şi cum, ieşită chiar şi numai cale de o zi din raza de acţiune a puterii hipnotice a tiranului, pare că se dezmeticeşte treptat, conştiinţa ei adormită se trezeşte şi are de suferit un adevărat şoc. Crima săvârşită de Maria Stuart – căci ea săvârşeşte o crimă chiar dacă nu ea este adevăratul ucigaş, ci numai unealta lui docilă, chiar dacă în momentul faptei odioase, sufletul ei se detaşează de acela al cărui ordin îl execută – este departe de a fi o crimă pasională. Ea nu acţionează sub impulsul propriei mâini, al propriilor sentimente spontane şi nestăpânite. Dimpotrivă, când i se cere să înfăptuiască ceea ce altcineva a pus la cale – e drept, cu încuviinţarea ei – când rămâne faţă în faţă cu victima, orice ură, orice dorinţă de răzbunare dispar din sufletul ei. În momentul decisiv o aşteaptă o luptă sfâşietoare, nu cu adversarul, ci cu sine însăşi, cu propriile-i sentimente omeneşti care se răzvrătesc împotriva inumanei şi monstruoasei misiuni ce i s-a încredinţat. Dar e prea târziu: în jocul acesta ea nu e vânătorul care-şi încolţeşte vânatul ci numai dulăul care aleargă pe urmele victimei pentru a o hărţui, mânat fiind de la spate de biciul stăpânului. Sentimentul ei de răzvrătire împotriva mişeliei e mult prea slab, prea dominat de frică faţă de mânia adoratului, a întreţinutului ei care îi e domn şi stăpân atotputernic şi căruia îi este subjugată deplin. Acesta

aşteaptă de la ea un singur lucru: să scoată prada din vizuină şi să i-o aducă în bătaia puştii. Şi oricât de greu i-ar veni s-o facă, oricât de silă i-ar fi de această misiune murdară şi jalnică, teama că i-ar putea pierde iubirea, că şi l-ar putea înstrăina o împinge înainte, jucărie neputincioasă în mâna celui puternic. Dacă fapta ei nu poate fi iertată trebuie cel puţin justificată: cea care a acţionat cu atâta cruzime la Glasgow era o fiinţă dezarmată, sclava unei voinţe diabolice căreia i se supune cu silnicie, dar fără să crâcnească.

La această interpretare ne îndreptăţeşte celebra scrisoare, adresată de Maria Stuart lui Bothwell, din fortăreaţa victimei. Apărătorii ei au încercat necontenit să-i nege autenticitatea, fapt cum nu se poate mai prostesc şi mai fără sens. Căci dacă mai există o scuză cât de mică pentru mârşava faptă săvârşită de Maria Stuart, ea se datoreşte existenţei acestui document care ne permite să înţelegem ce s-a petrecut la Glasgow în acele cumplite ceasuri.

Orologiul a bătut de mult miezul nopţii, dar regina zăboveşte încă la masa de scris, în camera străină şi rece, pe ai cărei pereţi sumbri se fugăresc umbre şi reflexe ale flăcărilor ce pâlpâie în cămin. Foc ce nu izbuteşte să încălzească nici încăperea, nici sufletul înfrigurat al reginei, ai cărei umeri tresar din când în când sub veşmântul subţire de noapte, străbătuţi parcă de un fior. Este ostenită, dar somnul nu se lipeşte de ea, pacea şi odihna nopţii nu coboară asupra sufletului ei greu tulburat şi răvăşit. Prea au fost încărcate de zbucium aceste ultime săptămâni, prea tare i-au zdruncinat nervii încercările prin care a trecut în ultimele ore!

Cel cu puteri depline şi autoritare asupra întregii ei fiinţe i-a hărăzit un rol în această acţiune, i-a încredinţat o misiune cumplită căreia i se conformează cu toată groaza ce i-o inspiră: să-şi amăgească bărbatul, să-l scoată din adăpostul lui sigur şi să-l aducă la o moarte şi mai sigură. Ajunsă în faţa porţii are de susţinut prima bătălie; Lennox, tatăl lui Darnley, neîncrezător în această dovadă târzie şi suspectă de dragoste din partea unei femei ce nu contenea

până nu demult să-şi manifeste pe toate căile ura şi dispreţul nemărginit faţă de fiul său, care a evitat, cu vădită repulsie, orice întâlnire cu el, cu excepţia acelor împrejurări când, tolerându-l sau încurajându-l chiar, n-a urmărit decât interesul ei personal, cu preţul unor noi umiliri pentru acesta, îşi trimite un sol cu misiunea de a o reţine în faţa porţii şi de a o iscodi prin întrebări bine ticluite asupra motivului real care o aducea acolo. Maria Stuart face încă o dată dovada dibăciei ei prin răspunsurile pe care le dă şi izbuteşte să pătrundă în fortăreaţă unde Darnley o întâmpină nu mai puţin suspicios. Prea des s-a lăsat el amăgit de făţărnicia acestei femei şi prea a plătit scump de fiecare dată pentru a se mai putea încrede în bunele ei sentimente. De îndată ce dă ochii cu ea îi cere socoteală, bănuitor, de rostul aducerii acelei căruţe cu loitre. Dealtfel bănuiala s-a încuibat în toată fiinţa lui şi se vădeşte în fiecare din întrebările pe care le revarsă asupra ei şi cărora ea trebuie să le facă faţă, uzând de o desăvârşită artă a prefăcătoriei. Nicio şovăială, nicio slăbiciune nu îi este îngăduită pentru a putea adormi marea neîncredere şi nelinişte a lui Darnley.

Teroarea că ar putea da greş aprinzând în felul acesta mânia temutului iubit o călăuzeşte de minune: cu făţarnice mângâieri, cu vorbe mieroase reuşeşte şi de data aceasta să-şi îmbrobodească victima, să-i alunge suspiciunile, să-i slăbească voinţa, să-l domine, să-l îngenunche. Nici nu-i trebuie mai mult de o după-amiază pentru a face din el umilul ei supus, gata s-o asculte şi s-o urmeze orbeşte. Din prima zi încă, partea cea mai grea a misiunii a şi fost îndeplinită.

Şi acum, târziu, în puterea nopţii, singură, împresurată de umbre, în liniştea adâncă ce s-a lăsat, regina, şi de data aceasta victorioasă, poate asculta glasul deznădăjduit al conştiinţei sale. Somnul o ocoleşte, nu primeşte în refugiul său paşnic un suflet atât de frământat. Nevoia de a-şi mărturisi zbuciumul, de a-şi împărtăşi neliniştile, o apasă ca o povară care se cere împărţită cu cineva în ceasul acesta de grea cumpănă, de tristă singurătate, de neagră

dezolare.

Şi cui s-ar putea ea spovedi în toată lumea aceasta mare, cu cine altul ar putea vorbi despre groaznicele temeri ce-o încovoaie decât cu unicul, preaiubitul, cel a cărui lipsă deschide în juru-i un gol atât de sinistru şi de rece? O scrisoare lungă, nesfârşită şi dezlânată ca sufletul ei adânc răvăşit îi va umple ceasurile acestor nopţi cumplite, pe care le va petrece în casa victimei, în casa celui pe care – ca un mesager al morţii – a venit să-l ducă la moarte. Se învălmăşesc în această scrisoare strigătele unei conştiinţe în alarmă, durerile unui suflet profund traumatizat, gândurile tulburi şi incoerente ale unei minţi tulburate, sentimentele cele mai delicate ale unei nefericite iubiri, spaimele şi tenebrele crimei, trăncăneală prostească şi sclipiri de inteligenţă, nerozie şi înţelepciune, declaraţii înflăcărate şi neputincioase, disperate scâncete, iar peste toate, o mare, o deznădăjduită oboseală. Este scrisoarea unui om ajuns la totala epuizare, deasupra căruia gândurile negre se zbat ca nişte lilieci înnebuniţi. Este documentul dureros al unei necuprinse dureri umane, provocate de jalea conştiinţei vinovate, asupra căreia apasă supremul păcat: al crimei; toată gama sentimentelor omeneşti este atinsă aici; toată fiinţa ei se concentrează într-un strigăt de durere, căreia îi dau pe rând locul când ura necruţătoare, când mila, când nemărginita iubire pentru cel ce-o terorizează şi-o împinge mereu înainte pe drumul acesta sângeros. Deodată constată că i s-a terminat hârtia. Dar sufletul ei bolnav simte nevoia să se reverse în continuare până la totala istovire. Scrie mereu, scrie înainte, pe ce-i pică în mână, pe o listă de socoteli, pe orice, pentru că tăcerea o sugrumă, inactivitatea o înăbuşă, pentru că nu poate rămâne singură cu gândurile ei în noaptea aceasta de groază, pentru că scriind şi-l apropie pe cel prin care destinul o conduce la crimă, pe cel fără de care viaţa nu mai e posibilă, pe cel a cărui iubire trebuie apărată şi păstrată prin jertfe umane, pe ucigaşul căruia, pentru a-i fi pereche trebuie să devină o ucigaşă. Dar dincolo de nebunia aceasta febrilă a scrisului, o licărire de luciditate

pâlpâie în cugetul ei; e conştientă de incoerenţa acestor rânduri şi-l imploră pe Bothwell să citească cu atenţie, să revină asupra scrisorii pentru a înţelege întreaga măsură a zbuciumului ei. Dar tocmai în dezlânarea şi incoerenţa acestui document rezidă unicitatea sa, inestimabila lui valoare. Fiindcă de fapt el trădează sufletul nud, lipsit de orice artificiu, de convenţionalism, de pudoare, de reticenţă, de supraveghere, de înfrânare, de tot ce fiinţa umană pune, ca măsură de apărare, între ea şi lume, pentru a nu se trăda deplin. Un atare document, mărturisind starea de supraexcitare sufletească a unui om, chiar în momentul comiterii unei crime, este unic în istorie. Niciun Buchanan, niciun Maitland şi nimeni altcineva n-ar fi putut concepe atât de desăvârşit monologul delirant al unei inimi distruse. Nimeni nu şi-ar fi putut imagina măcar – cu atâta exactitate, plasticitate şi elocvenţă – tumultul sufletesc al acestei femei care, săvârşind fapta cea mai odioasă, îşi caută mântuirea în această scrisoare în care se refugiază ca pe ultimul ţărm, pentru a se pierde, pentru a uita, pentru a se explica şi dezvinovăţi, pentru a acoperi cu propriile-i cuvinte uraganul dezlănţuit de conştiinţa ei vinovată.

Şi din nou forţa copleşitoare a acestor rânduri ne face să ne amintim de lady Macbeth, rătăcind ca o somnambulă, în veşmântul subţire de noapte, prin întunericul plin de spaime al castelului ei şi trădându-şi crima printr-un monolog zguduitor. Numai pana unui Shakespeare sau a unui Dostoievski pot rivaliza cu cea a marelui, desăvârşitului şi neîntrecutului maestru: realitatea.

Documentul acesta de o gravă, sumbră tonalitate, sfâşie inima celui care-l citeşte: *„Sunt obosită, somnul îmi îngreuiază pleoapele, dar nu mă pot stăpâni să nu-ţi scriu, nu mă pot opri atâta vreme cât mai am hârtie. Îţi cer iertare pentru felul încâlcit şi dezordonat în care mă exprim, dar tu trebuie să mă înţelegi, trebuie să ghiceşti şi ceea ce nu-ţi pot spune. Singura mea bucurie în ceasul acesta târziu, când toată lumea doarme şi când o dureroasă dorinţă mă*

împinge spre braţele tale, este că-ţi pot scrie scumpul meu, viaţa mea”. Într-un fel deosebit de mişcător descrie ea fericirea de care e cuprins bietul Darnley la venirea ei nesperată. Ni-l putem imagina: cu faţa aprinsă de febră, spuzită, zăcând singur, zile şi nopţi în şir, sfâşiat de durerea de a fi fost alungat şi respins de cea după care inima lui n-a încetat o clipă să tânjească. Şi deodată, adevărată minune dumnezeiască, iat-o în faţa lui, alături de el, pe frumoasa, tânăra, preaiubita lui soţie. Cu nespusă tandreţe, cu toată duioşia unei soţii iubitoare ea stă lângă patul lui de suferinţă. Pentru nefericitul dispreţuit scena aceasta este o apariţie de vis, aproape că nu-şi poate crede ochilor şi mărturiseşte că în primul moment a fost cuprins de o atât de puternică emoţie la vederea ei încât „a crezut că o să moară de fericire”. Ceea ce-i mai umbreşte din când în când enorma bucurie este vechea rană: neîncrederea, care-i arde inima ca un fier înroşit. Dar tânărul acesta prostuţ şi-o învinge, şi-o înăbuşă repede în suflet, copleşit de încântarea de a o şti iarăşi alături de el, iarăşi a lui; mintea lui prea săracă, inima lui prea credulă nu-şi pot imagina o trădare şi o înşelătorie atât de monstruoase din partea celei care nu s-a dat înapoi, în nenumărate rânduri, de a-l umili şi înşela. Căci ce poate fi mai liniştitor, mai comod pentru un om slab decât să se încreadă orbeşte în cineva, ce poate fi mai lesnicios decât să-l convingi pe un vanitos că este iubit? Neîncrederea lui păleşte, se stinge curând şi Darnley devine din nou, ca în noaptea următoare masacrului lui Rizzio, sclavul ei supus, care-i imploră iertare pentru toate nedreptăţile ce i le-a făcut, pentru neînţelegerile pe care le-a provocat între ei: *„Atâţia dintre supuşii tăi, care ţi-au greşit, au dobândit de la tine iertarea, şi eu sunt atât de tânăr... Ai să-mi spui desigur, că prea des m-ai iertat, iar eu am căzut de fiecare dată în aceleaşi greşeli Dar ce poate fi în fond mai uşor de înţeles decât că la vârsta mea, când mai eşti şi prost sfătuit, poţi lesne comite şi repeta greşelile, poţi să-ţi încalci promisiunile, să dai dovadă de uşurinţă, până într-o zi când ai acumulat suficientă experienţă ca să-ţi vină mintea la cap, să înveţi să te*

supraveghezi şi să te stăpâneşti? Dacă mă mai ierţi şi de data aceasta îţi jur că nu-ti voi mai greşi niciodată. Nu-ţi cer nimic altceva decât să trăim împreună în căminul nostru, ca soţ şi soţie. Dacă nu vrei, dacă şi acum mă respingi, ar fi mai bine pentru mine să nu mă mai ridic niciodată din patul acesta. Numai Dumnezeu ştie cât am fost de pedepsit pentru că am făcut din tine Dumnezeul meu şi că mă gândesc necontenit numai şi numai la tine.”

Aceste rânduri ne întredeschid din nou uşa sumbrei încăperi în care zace Darnley. Maria Stuart stă lângă patul bolnavului şi ascultă această izbucnire de dragoste, contemplă revărsarea nestăvilită a iubirii şi umilinţei lui. Firesc ar fi ca inima să-i tresară de bucurie că planul i-a reuşit, că l-a îmblânzit din nou, că l-a transformat din nou într-un mieluşel pe tânărul atât de naiv. Şi totuşi nu se poate bucura. Ruşinea pentru înşelătoria ce-o săvârşeşte, sila pentru fapta ei ticăloasă o copleşesc chiar în toiul faptei. Cu sufletul zdrobit, cu privirile vinovate fugind în lături şi ocolindu-şi victima, ea stă năruită lângă patul lui, împovărată de o neagră tristeţe, care nu-i poate scăpa afectuosului şi entuziastului Darnley. Şi atunci – cumplită situaţie – omul acesta înşelat, trădat, se apucă s-o consoleze pe ucigaşa lui. Vrea să alunge negurile care o împresoară, s-o vadă înseninată, veselă, fericită. O imploră să petreacă noaptea cu el. Nebunul, nefericitul visează dragoste şi tandreţe. Nimic mai emoţionant decât spectacolul acesta: bietul om sortit pieirii întinde mâinile după fericire tocmai ucigaşului său. Scrisoarea Mariei Stuart ne furnizează toate aceste informaţii mişcătoare: nevolnicul, credulul, se agaţă din nou, cu toată încrederea, cu o speranţă smintită, de cea pe care o iubeşte, se simte din nou sigur, stăpân pe femeia care nu-i mai aparţine de fapt întru nimic. Ochii lui nu se mai satură privind-o; apropierea, intimitatea după care jinduise atât îl îmbată, îl ameţesc de fericire. Şi în această nebunească beţie nu face altceva decât să-şi pună singur capul pe butucul călăului, să se abandoneze în mâinile ucigaşilor lui, să se predea de bunăvoie pentru a fi sfârtecat şi măcelărit. Şi pentru ca

prostia şi credulitatea să-i fie totale, îşi etalează toate tainele, îşi dezvăluie toate secretele, îşi deconspiră toţi complicii şi spionii, îi trădează inconştient pe toţi aceia care din prietenie faţă de el, împărtăşesc ura aprigă ce-o nutreşte slujitorilor ei Maitland şi Bothwell. Cu cât se dă ei mai legat în mâinile ei, cu atât îi îngreuiază – neştiutor – misiunea de a-l trăda, de a-l da pe mâna călăilor, aşa, neajutorat, neputincios, lipsit de orice posibilitate de a se apăra. Numai printr-un efort deznădăjduit, inuman, este în stare regina să-şi joace în continuare rolul, într-atât o copleşesc mila şi jalea pentru soarta unei victime atât de uşor de doborât. *„Nu mi-a fost dat niciodată să-l aud vorbind cu atâta umilinţă, cu atâta elocvenţă. Dacă nu i-aş cunoaşte atât de bine biata, neputincioasa lui inimă de ceară şi dacă nu mi-aş cunoaşte tot atât de bine inima oţelită, puternică şi dură ca diamantul aş fi în stare să cred că m-am împotmolit în înduioşare, că m-a potopit o milă copleşitoare, din care nu mă poate smulge decât porunca ta.”* Nicio rămăşiţă de ură nu se mai face simţită în cuvintele ei, la adresa băieţandrului îmbujorat de febră, ce-o contemplă cu ochi lacomi de fericire, iradiind de adoraţie. Sufletul ei a uitat şi a iertat toate necazurile pe care, din prostie şi meschinărie, i le-a provocat cândva şi se zvârcoleşte între impulsul de a-l salva şi obligaţia de a-l azvârli în ghearele morţii, obligaţie ce nu-i mai inspiră decât dezgust, dar pe care i-o impune Bothwell. Nici nu se poate imagina mărturisire mai dură decât cea care-i scapă într-un acces de oroare pentru fapta la care se simte constrânsă şi mod mai limpede de a sublinia că numai pentru Bothwell şi din porunca lui o săvârşeşte: *„Nimic altceva nu m-ar putea obliga s-o fac şi cel mai puţin m-ar îmboldi nevoia vreunei răzbunări personale.”* Încrederea dezarmantă a victimei îi sfâşie într-atât sufletul încât ajunge să-i smulgă un deznădăjduit strigăt de acuzare la adresa stăpânului: *„Mă obligi să mă cobor până la atâta sfruntată înşelătorie încât mă sufoc de spaimă, şi de dezgust. Faci din mine o trădătoare odioasă. Nu mai doresc decât să mor în clipa asta şi dacă n-o fac este pentru că în aceeaşi măsură*

doresc să-ţi dau ascultare, inima mea însă este rănită de moarte." Dar o inimă de sclav, chiar când este rănită de moarte, nu poate să facă altceva decât să sângereze şi să se plece cu supunere în faţa stăpânului care-o biciuieşte. *„Nefericita de mine! Nimic nu mi-a fost mai odios decât trădarea, dar sunt gata să fac orice îmi porunceşti tu! Dă-mi de veste, trimite-mi o vorbă: un singur cuvânt să rosteşti şi-l voi asculta orbeşte, întâmple-se orice s-ar întâmpla Chibzuieşte însă dacă nu s-ar putea găsi o cale mai ocolită, poate i-am putea strecura în taină ceva printre leacurile pe care le ia, căci urmează un tratament cu leacuri şi băi la Craigmillar."* În neputinţa ei, tot ce mai încearcă să obţină pentru nefericitul ei soţ, este o moarte mai blândă, să-l cruţe de violenţă. Dacă propria-i voinţă n-ar fi fost atât de anihilată, dacă nu s-ar fi abandonat atât de total, la discreţia lui Bothwell, dacă sufletul ei strivit ar mai fi găsit un strop de putere, de energie şi independenţă, o scânteie măcar din vechea ei personalitate, desigur l-ar fi salvat. Scrisoarea aceasta o mărturiseşte cu prisosinţă. Dar îi lipseşte îndrăzneala de a face cel mai mic gest care ar putea stârni nemulţumirea lui Bothwell, o terorizează spaima că l-ar putea pierde, nerespectând întocmai înţelegerea ce-o avuseseră. Şi la această spaimă se mai adaugă şi aceea că ticăloşia pe care o comite ar putea s-o compromită, s-o facă demnă de dispreţ tocmai în ochii lui, ai iubitului, care-o foloseşte ca pe-o unealtă. Ce desăvârşit cunoscător al celor mai fine nuanţe ale sufletului omenesc ar fi trebuit să fie acela care, ticluind o asemenea scrisoare, ar fi putut intui până şi această frământare a sufletului ei! Lăsându-se în voia stăpânului, acţionând supusă după cum i-o cerea el, ea îl imploră, îl conjură, se târăşte în genunchi dinaintea lui să n-o dispreţuiască pentru ceea ce face, să nu înceteze de a o stima pentru fapta ei, pe care o săvârşeşte numai şi numai de dragul lui, să-i răsplătească supunerea şi jertfa şi suferinţa sălbatică prin care trece cu tot atâta iubire: *„Pentru dragostea ta jertfesc tot ce am: cinste, virtute, fericire şi glorie. Nu uita asta, nu-ţi pleca urechea la clevetirile mincinoase ale cumnatului tău care încearcă să*

defăimeze ființa cea mai devotată, iubita cea mai fidelă pe care-ai avut-o și-o vei avea vreodată. Și mai ales nu te lăsa amăgit de lacrimile ei (ale soției lui) mincinoase, nu le pune în cumpănă cu devotamentul și abnegația mea, cu trădarea ce-o săvârșesc împotriva firii și a sufletului meu, numai și numai pentru a dobândi locul ei, loc ce mie mi se cuvine. Mila și iertarea Domnului să se pogoare asupra mea pentru ceea ce fac, iar tu, scump prieten, fie să ai parte de toată fericirea și izbăvirea dorite de inima mea iubitoare, supusă, și devotată, care așteaptă de la tine răsplată și alinare."

Dacă ascultăm, fără părtinire, durerea care plânge în aceste rânduri, vom înceta s-o mai considerăm o ucigașă pe această biată femeie care de fapt, în acele zile și nopți, nu face altceva decât pregătirile crimei. Cine citește aceste rânduri, înțelege cât de adânc tulburară se afla inima ei, cât de copleșitoare oroarea pentru ceea ce se aștepta de la ea și cât de slabă, de neputincioasă puterea-i de împotrivire, astfel încât în unele momente pare că se află mai aproape de sinucidere decât de crimă. Dar drumul ei fusese dinainte trasat, acțiunea stabilită pas cu pas și tot ce mai poate ea face este să înainteze ca o somnambulă – sclavă a pasiunii sale – pe calea crimei, conștientă că se îndreaptă spre prăpastie.

Tot ce fusese mai dificil, mai delicat în misiunea ce i se încredințase e dus cu bine la capăt încă de a doua zi după venirea ei la Glasgow: a adormit suspiciunile lui Darnley i-a recâștigat încrederea, a adus pace și alinare sufletului lui răvășit de suferință. Amăgit din nou, bietul nătâng, se simte copleșit de fericire, sigur pe el, liniștit și exuberant. Deși slăbit de boală, epuizat de febră, cu obrazul desfigurat de spuzeală, se poartă ca un îndrăgostit în luna de miere: își înconjoară soția cu cele mai tandre atenții, iar sărutările și îmbrățișările lui înfocate sunt pentru Maria Stuart o grea încercare, căreia îi rezistă numai încleștându-și cu un mare efort întreaga voință pentru a-și ascunde repulsia. Precum ea este sclava voinței lui Bothwell tot astfel el devine sclavul voinței ei, robul unei roabe și acceptă, fără șovăire, s-o

urmeze la Edinburgh. Căruţa cu loitre aşteaptă gata pregătită; victimă de bunăvoie, Darnley se lasă instalat în ea, şi, cu faţa acoperită de o pânză subţire, care-i ascunde urmele bolii, părăseşte fortăreaţa lui sigură şi se îndreaptă spre locul măcelului. Ceea ce a fost mai dificil în comiterea acestei crime s-a înfăptuit: cea mai cinică şi mai sfruntată trădare, comisă de o femeie, cu preţul liniştii ei sufleteşti pe viaţă. Ce a mai rămas de făcut de acum înainte este treaba lui Bothwell: treabă brutală şi sângeroasă, pe măsura bărbatului acestuia lipsit de scrupule, brutal şi violent.

În atmosfera ostilă şi îngheţată a lui ianuarie, perechea regală, în sfârşit armonios reunită, după atâta neînţelegere şi duşmănie, înaintează încet, în mijlocul suitei de călăreţi ce-o însoţeşte, pe drumul Edinburghului. Dar oare, într-adevăr Edinburghul să fie ţinta acestei călătorii? Se pare că nu. Poate că regina îşi conduce soţul bolnav către reşedinţa regală de la Holyrood, spre a-l putea găzdui acolo, în confortul atât de plăcut, în luxul şi bogăţia acelui castel? Ei bine, nu! Nu către Holyrood se îndreaptă alaiul regal, căci Bothwell, adevăratul stăpân, a hotărât altfel; atâta vreme cât boala regelui mai prezintă încă pericolul molipsirii, acesta nu trebuie să locuiască la Holyrood Castle! Ar mai rămâne castelul Stirling, Edinburgh Castle, cetate puternică şi inviolabilă, palatul episcopal sau vreun castel princiar care să-l adăpostească pe călătorul bolnav. Dar alegerea n-a căzut asupra niciunuia dintre acestea. S-a ales ca lăcaş pentru perechea regală şi întreaga-i suită o locuinţă mai mult decât modestă şi dubioasă, o alegere ciudată care nu putea să nu dea de bănuit: o ruină aproape, o casă ce nu mai fusese locuită de ani de zile, situată dincolo de meterezele oraşului, pe un drum lăturalnic, într-un loc izolat, singuratic, în plină pustietate, înconjurat de grădini şi câmpii, fără vreo altă aşezare omenească prin preajmă şi care în plus se bucura de o faimă cum nu se poate mai rea, fiind în afara oricărei posibilităţi de supraveghere sau de apărare. Nici nu se poate imagina adăpost mai nepotrivit pentru un rege decât casa aceasta de la Kirk O’Field, aşezată în calea tuturor primejdiilor, pe drumul Thieves

Row, drum cutreierat nopţile de bandiţi. Şi dacă ne întrebăm care este mintea căreia i se datorește această alegere, trebuie să ne oprim asupra aceluiaşi nume către care conduc toate documentele, toate scrisorile, toate drumurile acestui infernal labirint al crimei: Bothwell.

Locuinţa aceasta, întru nimic regală, aşezată într-un câmp pustiu şi învecinată cu o singură casă aparţinând unuia din cei mai credincioşi acoliţi ai lui Bothwell, este formată dintr-un vestibul şi patru camere. La parter, într-una din încăperi, se instalează dormitorul reginei care ţine, cu o lăudabilă stăruinţă, să se îngrijească personal. de soţul mult iubit, atât de făţiş detestat până mai ieri; cealaltă cameră este ocupată de servitoarele ei. Cele două camere de la etaj sunt împărţite de rege şi de cei trei slujitori ai lui. Şi poate pentru a mai atenua puţin din renumele şi atmosfera lugubră a acestui sălaş, încăperile sunt bogat împodobite cu covoare şi tapiserii aduse de la Holyrood şi chiar cu cele două paturi franţuzeşti, cu adevărat fastuoase, aduse cândva de Maria de Guise din Franţa. Odată instalată în această prea puţin confortabilă, dar foarte împopoţonată casă, perechea regală pare a-şi fi regăsit armonia şi buna înţelegere care lipsiseră până atunci căsniciei lor. Regina renunţă la confortul castelului ei pentru a putea rămâne alături de subit-îndrăgitul soţ. Grija şi duioşia faţă de cel pe care până de curând nu-l putuse suporta în preajmă, nu cunosc margini. De câteva ori pe zi îşi vizitează soţul, petrece ore întregi la căpătâiul lui, îşi aduce întreaga suită pentru a-l distra, a-i face mai plăcute orele grele de boală. Între 4 şi 7 februarie ea se consacră întrutotul, în mod înduioşător şi parcă demonstrativ, îngrijirii soţului ei, fapt adus la cunoştinţă, cu o grabă suspectă, tuturor locuitorilor Edinburghului. Armonia care domneşte acum între cei doi soţi încoronaţi a devenit un fapt public. Ce surpriză pentru întregul oraş, care cunoştea dezbinarea perechii regale, ce uluitoare veste pentru nobilii Curţii, care nu demult fuseseră solicitaţi de regină întru aflarea unei căi, oricare ar fi ea, de a se debarasa de incomodul şi nedoritul rege, această dragoste atât de

subită şi de ostentativ afişată! Cel mai inteligent şi mai perspicace om politic din Scoţia, lordul Moray, de cum îi ajunge la ureche vestea acestei tandre înţelegeri ivite brusc între soţii regali izolaţi în casa aceea singuratică şi expusă tuturor primejdiilor îşi şi ia măsurile de precauţie la care-l îndeamnă binecunoscutul lui fler şi simţul de prevedere proverbial. Dacă există în toată Scoţia un singur om care cu toată bună-credinţa unui suflet naiv se lasă în aceste zile păcălit pe de-a-ntregul de radicala schimbare a sentimentelor Mariei Stuart, acesta nu este altul decât însuşi Darnley, nefericitul. Vanitatea lui este pe deplin satisfăcută de grija şi atenţia cu care îl onorează regala lui soţie; ba mai mult chiar, ce balsam pe inima lui trufaşă şi slabă faptul că lorzii care până mai ieri îl ignorau şi-l umileau cu dispreţul lor, îl înconjoară astăzi cu tot respectul, se înclină în faţa lui şi se adună, cu figuri compătimitoare, în jurul patului său de suferinţă. Această satisfacţie răzbate şi din scrisoarea pe care o adresează tatălui său la 7 februarie, şi în care-l informează de îmbunătăţirea stării sale în urma bunelor îngrijiri de care se bucură din partea iubitoarei lui soţii. Medicii îl vestesc că boala e pe sfârşite, că în curând va intra în convalescenţă; spuzeala care-i desfigura obrazul aproape a dispărut; în curând se va putea întoarce la castelul său; caii au fost pregătiţi şi plecarea, stabilită pentru dimineaţa zilei de luni. O singură zi mai are de petrecut în casa aceasta dărăpănată şi apoi va intra triumfător în castelul de la Holyrood, ca domn al ţării şi stăpân al reginei cu care va împărţi de aici înainte *„bed and board”.*

Aşadar întoarcerea la Holyrood este stabilită pentru ziua de luni, 10 februarie. Cu o zi înainte însă, duminică 9 februarie, are loc la Holyrood o mare petrecere; celebrarea căsătoriei a doi dintre slujitorii cei mai de încredere ai Mariei Stuart. În cinstea acestui eveniment s-a organizat un mare banchet, urmat de un bal, la care însăşi regina a promis să ia parte. Dar aceasta nu este singura întâmplare a zilei, demnă de luat în seamă. Ba chiar se poate spune că

o alta, mai însemnată, vine să i se adauge: încă de dimineaţă contele de Moray îşi ia rămas bun de la sora lui şi pleacă să-şi viziteze soţia, îmbolnăvită subit, la unul din domeniile sale. Or, acesta este un semn care nu prevesteşte nimic bun. Căci întotdeauna când Moray dispare pe neaşteptate din arena politică, faptul are o profundă semnificaţie. Întotdeauna în lipsa lui fie că are loc o răscoală, fie că se întâmplă vreo nenorocire cu urmări nefaste de care nu va fi scutit decât el care poate dovedi tocmai prin această oportună absenţă că n-are niciun amestec, că n-a participat în niciun fel la evenimente. O privire mai atentă, un spirit mai clarvăzător ar fi trebuit să interpreteze această precipitată dispariţie a unui atât de perspicace şi precaut om politic drept primul semn al furtunii care se apropie şi care în curând va brăzda cerul Scoţiei cu nori şi cu fulgere. După ce întâmplările tragice se vor consuma în lipsa lui, după ce furtuna se va potoli şi cerul se va însenina din nou, Moray va apare în chip de erou neprihănit, de spirit pacificator, întocmai ca în dimineaţa de după masacrul lui Rizzio – n-a trecut niciun an de atunci – când şi-a făcut apariţia în Edinburgh ca şi cum n-ar fi avut nici amestec şi nici cunoştinţă de cele întâmplate. Tot astfel, cu aceeaşi falsă candoare, el porneşte la drum în zorii zilei în care se va petrece o cumplită, nelegiuită faptă, de care se spală pe mâini lăsându-i pe alţii să înfrunte primejdia, salvându-şi onoarea şi rezervându-şi profitul.

Şi tot în această zi se mai poate consemna un fapt care va apărea în adevărata lui lumină abia mai târziu şi de care se va ţine seamă în judecarea ulterioară a evenimentelor. Deşi perechea regală împreună cu întreaga suită urma să părăsească definitiv locuinţa de la Kirk O'Field abia a doua zi, Maria Stuart dă dispoziţie încă din ajun să i se transporte la Holyrood preţiosul pat şi cuverturile de blană scumpă ce-i împodobiseră dormitorul din modestul refugiu. Atâta grabă, atâta prevedere ar fi putut să pară suspecte, aşa cum vor părea dealtfel mai târziu, după consumarea dramei. Deocamdată însă toate par cum nu se poate mai fireşti şi

ziua se anunţă liniştită şi paşnică; după-amiaza, în mijlocul suitei sale, regina îşi vizitează soţul pe cale de însănătoşire; seara participă la banchet înconjurată de Bothwell, Huntly şi Argyll, ia parte la veselia nuntaşilor şi se înfăţişează senină, veselă şi binevoitoare cu toată lumea. Dar în toiul petrecerii, ca o adevărată soţie iubitoare care nu-şi precupeţeşte nicio osteneală de dragul soţului preaiubit, ea părăseşte salonul feeric luminat şi atmosfera de caldă şi veselă animaţie şi înfruntă noaptea rece de iarnă pentru a se înapoia la Kirk O'Field, la căpătâiul lui Darnley şi pentru a-i ţine tovărăşie până la ora unsprezece noaptea, să se noteze bine ora, când în mijlocul cortegiului de călăreţi ce-i luminează drumul cu torţe, se întoarce la Holyrood, unde vesela petrecere de nuntă continuă. Întoarcerea la Holyrood cu toate făcliile aprinse, cu larma călăreţilor veseli ce-o însoţeau, cu zarva iscată de tropotul cailor, trebuie să fi trezit întreg Edinburghul căruia i s-a adus astfel la cunoştinţă că regina se înapoiază din vizita pe care cu atâta binevoitoare curtenie o făcuse soţului. Odată ajunsă, ea se arată din nou în sala de bal, printre nuntaşi şi are pentru fiecare dintre oaspeţi o vorbă de prietenie, o glumă, o atenţie. Abia după miezul nopţii se hotărăşte să se retragă în apartamentul ei.

Târziu, pe la ora două noaptea, o groaznică bubuitură pare să cutremure pământul. Undeva, în apropiere, s-a produs o explozie puternică *„de parcă douăzeci şi cinci de tunuri ar fi tras douăzeci şi cinci de salve în acelaşi timp”.* Şi imediat o ceată de indivizi suspecţi năvălesc dinspre Kirk O'Field, unde pare să se fi întâmplat o catastrofă. Oraşul se trezeşte pe dată cuprins de agitaţie şi panică; porţile se deschid în grabă şi ştafete gonesc spre Holyrood cu sinistra veste: casa singuratică din Kirk O'Field a sărit în aer împreună cu regele şi toţi slujitorii săi. Bothwell, pentru care petrecerea, abia încheiată, constituise un straşnic alibi şi pe care vestea pare a-l smulge din somnul nevinovatului, ce-l simula, se înfăţişează pe dată în armură şi, în fruntea unei cete înarmate, aleargă la locul crimei. Casa este

complet distrusă şi în grădină este găsit cadavrul lui Darnley, numai în cămaşă, şi al servitorului care-l veghea. Bothwell pare cuprins de o puternică emoţie pe seama căreia pune faptul că, fără a mai întreprinde vreo cercetare, fără a încerca să lămurească împrejurările în care s-a produs catastrofa, după ce dă dispoziţie să fie aşezate cadavrele pe catafalc, se întoarce în grabă, după numai o jumătate de oră, la castel. Regina a fost şi ea trezită între timp din somnu-i nevinovat şi-l întâmpină cu aerul că nu bănuieşte nimic. Şi atunci Bothwell o vesteşte cu toată solemnitatea, că soţul ei, regele Henric al Scoţiei, a fost asasinat într-un mod inexplicabil, în împrejurări necunoscute de către făptaşi neştiuţi.

VOLUMUL II

QUOS DEUS PERDERE VULT[34]

(Februarie – Aprilie, 1567)

O MARE PASIUNE ESTE CAPABILĂ SĂ TREZEASCĂ ŞI să descătuşeze forţe nebănuite, energii covârşitoare, supraomeneşti până şi într-un suflet liniştit, oarecare, mediocru, să-l împingă în prăpastia adâncă şi întunecată a crimei. Dar dezlănţuirea unei asemenea forţe titanice presupune o încordare nervoasă maximă şi permanentă, o tensiune care sfârşeşte prin a osteni sufletul şi a uza pasiunea însăşi. Unei atari izbucniri sălbatice ceea ce îi urmează firesc este o cădere bruscă în inerţie, febrilităţii nestăpânite de până atunci îi ia locul o ciudată pasivitate, o neputinţă de acţiune, o indiferenţă care pare a paraliza în individ toată forţa şi energia vitală. Tocmai această reacţie ulterioară faptei este ceea ce deosebeşte crima pasională de crima cu sânge rece. Cel pe care pasiunea îl îndeamnă la crimă, după ce mai întâi i-a tulburat echilibrul sufletesc, acţionează orbeşte, sub imperiul impulsului tumultuos, incandescent, dar odată fapta săvârşită, rămâne dezarmat în faţa evenimentelor, năucit, covârşit de consecinţe. Toată energia lui dezlănţuită se concentrează şi se canalizează spre o singură idee, către o unică ţintă; de îndată ce o atinge însă, energia lui se frânge, încordarea cedează, fermitatea se prăbuşeşte extenuată, puterile îl părăsesc mai înainte de a-şi fi luat vreo măsură, de a se pune la adăpost de urmări. Pentru el bătălia s-a sfârşit, în timp ce

---

[34] Cel pe care Domnul vrea să-l piardă.

pentru ucigaşul cu sânge rece, de-abia de acum începe adevărata luptă: cu acuzatorii, cu judecătorii. Puterile acestuia rămân treze, încordarea lui are în vedere nu numai fapta ci şi consecinţele ei.

Maria Stuart, acţionând ca hipnotizată de forţa unei voinţe străine şi făcând cu supunere jocul criminal al complicelui ei, nu s-a putut totuşi adapta situaţiei până în cele din urmă, nu şi-a jucat rolul până la sfârşit cu aceeaşi abilitate cu care îl începuse. Pusă în faţa faptului împlinit puterile o părăsesc brusc lăsând-o dezarmată, faţă în faţă cu crima sa. Pentru ea nu există acum decât două căi de a se salva: să se desolidarizeze cu hotărâre de Bothwell, adevăratul făptaş, să se lepede de crimă punând-o în întregime pe seama lui pentru a-şi salva onoarea şi a-şi dovedi nevinovăţia; sau, dimpotrivă, rămânând alături de el, să-şi adune toate puterile pentru acoperirea făptaşului, pentru înlăturarea oricăror bănuieli. Cu alte cuvinte să se prefacă şi, cu neruşinată îndrăzneală, să simuleze cea mai profundă durere, cea mai răscolitoare deznădejde, cea mai aprigă revoltă pentru a îndepărta de la ea şi complicele ei orice urmă de suspiciune.

Ca şi în alte împrejurări, în loc să aleagă cu luciditate una din aceste două căi, ea optează pentru o a treia, pentru cea mai absurdă, mai prostească şi mai fără sens atitudine posibilă, şi anume aceea de a nu lua nicio atitudine, de a nu întreprinde nimic. În faţa veştii care i se aduce, Maria Stuart refuză să se manifeste în vreun fel: rămâne înlemnită, pietrificată într-o adâncă şi semnificativă tăcere. Nici nu se putea atitudine care s-o demaşte mai făţiş. Ca o jucărie mecanică, învârtită cu cheia şi programată să execute automat un anumit număr de mişcări ea a plecat la Glasgow fără să opună vreo împotrivire, a adormit bănuielile lui Darnley, l-a momit şi l-a adus la locul crimei. Dar atât a ţinut arcul resortului ei. Acum, când trebuie să facă faţă situaţiei, mecanismul nu mai funcţionează, masca pe care şi-o lipise de obraz cade şi ea rămâne inertă, pradă unei rigidităţi şi indiferenţe de neînţeles.

De fapt acest bizar fenomen de împietrire sufletească în

momentele culminante ale unei acţiuni ce solicită o îndelungă încordare nervoasă, o maximă concentrare a tuturor energiilor vitale, această bruscă paralizare a voinţei, această indiferenţă cotropitoare şi de neînvins care pune dintr-o dată stăpânire pe individul ce de multă vreme trăia cu toate corzile sufletului întinse la maximum, în chiar clipa când toate simţurile lui trebuie să fie în alarmă şi să-şi intensifice însutit forţele pentru a lupta din răsputeri cu primejdia, când mintea lui trebuie să fie mai lucidă şi mai activă decât oricând pentru a se putea apăra, nu este decât un avertisment sau poate o răzvrătire a naturii umane împotriva celui ce a depăşit măsura, ce a încălcat normele şi limitele fireşti, fiziologice ale acestei naturi.

Este cunoscut faptul că în seara hotărâtoare a fatalei bătălii de la Waterloo, Napoleon este cuprins de o stare asemănătoare: îl părăsesc brusc puterile, voinţa îi slăbeşte, îndrăzneala şi încordarea dispar şi puternicul, invincibilul bărbat rămâne inert, pasiv, împietrit şi mut fără a putea rosti vreun ordin sau da vreo dispoziţie, exact în momentul când o acţiune frenetic dezlănţuită a minţii sale ar fi putut întoarce evenimentele în favoarea sa şi ar fi evitat catastrofa. Cum se prelinge vinul dintr-un butoi găurit, aşa s-au scurt din genialul strateg toate forţele, toată vlaga lui de războinic. Şi de asemenea, aceluiaşi fenomen i-a căzut victimă Oscar Wilde cu puţin înainte de arestarea lui. Fusese avertizat de prieteni, sfătuit să plece în grabă, să se salveze; nimic nu-l împiedica s-o facă: mai este încă timp, banii nu-i lipsesc, nu trebuie decât să părăsească hotelul, să se suie în tren, să traverseze Canalul Mânecii! Dar nu. El rămâne pe loc. Îi lipseşte puterea să se ridice şi să plece. Stă şi aşteaptă... o minune sau dezastrul.

Numai printr-o astfel de anomalie – şi cazurile asemănătoare abundă în istorie – se poate explica purtarea absurdă a reginei în săptămânile de după crimă, atitudinea ei de o nepăsare provocatoare, sfidătoare, care îi atrage atâta neîncredere şi o expune bănuielilor. Căci până la comiterea crimei purtarea ei putea găsi justificările cele mai plauzibile şi nimic nu o putea acuza făţiş de

complicitate la crimă; vizita la Darnley putea fi atribuită unei fireşti dorinţe de reconciliere, la urma urmei. Dar îndată după săvârşirea asasinatului, când ochii întregii lumi sunt aţintiţi asupra văduvei, se aşteaptă de la ea o atitudine fermă care să o scoată din cauză, care să dovedească opiniei publice nevinovăţia ei. Acum ar fi fost momentul ca arta prefăcătoriei – de care dăduse nu o dată dovadă – să-şi arate întreaga măsură şi toate eforturile ei să se concentreze spre un unic ţel: acela de a convinge lumea că n-are niciun amestec în odiosul atentat.

O mare silă, o imensă lehamite de minciună şi făţărnicie trebuie să fi cotropit într-atât sufletul istovit al acestei femei, încât, în loc să caute în ea fie şi o ultimă rămăşiţă de putere pentru a se apăra, se înfăţişează cu o dureroasă indiferenţă mai vinovată decât, poate, era. Purtarea ei din acele zile este purtarea sinucigaşei care se îndreaptă cu ochii închişi spre prăpastia ce-o ademeneşte cu liniştea şi pacea neantului. Nu există în criminalogie un caz mai tipic, un mai desăvârşit exemplu patologic de crimă pasională în care resursele se concentrează pe momentul faptei, epuizându-se totodată şi prăbuşindu-se în chiar momentul comiterii ei. *„Quos Deus perdere vult…”* Celui pe care vrea Domnul să-l piardă, îi ia mai întâi minţile.

Care este reacţia firească a unei soţii cinstite, iubitoare, nevinovate, şi cu atât mai mult a unei regine, când în toiul nopţii este trezită din somn pentru a i se aduce la cunoştinţă sinistra veste că bărbatul i-a fost ucis în împrejurări misterioase, de către asasini necunoscuţi? Răspunsul este simplu: strigăte sfâşietoare de durere, mânie şi indignare, dorinţa nestăvilită, neostenită de a-i prinde şi pedepsi pe ucigaşi. În asemenea situaţie nimic mai firesc din partea unei suverane decât porunca cea mai grabnică şi cea mai imperativă de a fi arestaţi pe dată şi aruncaţi în închisoare toţi cei asupra cărora planează fie şi cea mai firavă suspiciune. O regină pe care vestea uciderii regelui o surprinde şi o loveşte adânc, n-ar fi ezitat nicio clipă să ridice poporul, să şi-l alieze în sfânta ei indignare,

să apeleze la el şi să-i poruncească totodată să-l demaşte pe criminal, să se adreseze suveranilor străini cerându-le ajutorul, pretinzându-le să oprească la graniţă pe orice fugar din ţara ei. Ca şi la moartea lui Francisc al II-lea s-ar fi cuvenit să se retragă în apartamentul ei, adânc îndoliat, să îndepărteze de la ea orice bucurie, orice distracţie, orice jocuri şi să nu-şi afle liniştea până ce şi cel din urmă părtaş la crimă nu a fost prins şi osândit. Dacă aşa ar fi procedat în mod spontan şi sincer orice soţie credincioasă, nevinovată, din partea unei femei complice la crimă ne putem aştepta la o supralicitare a tuturor acestor manifestări, la o simulare cât mai spectaculoasă a durerii şi a tuturor sentimentelor şi impulsurilor mai sus amintite pentru a se disculpa, pentru a îndepărta orice urmă de bănuială. Indiferenţa afişată de Maria Stuart după crimă a constituit însă o atitudine atât de şocantă, încât nu numai că a dat apă la moară răuvoitorilor, dar şi-a atras suspiciunea şi celor mai de bunăcredinţă dintre supuşi, a echivalat cu o autoacuzare. Nici urmă din apriga mânie ce-o însufleţise în noaptea asasinării lui Rizzio, niciun strop din melancolia ce-o vădise după moartea lui Francisc al II-lea, nicio elegie dedicată memoriei lui Darnley, aşa cum îi dedicase odinioară memoriei nevârstnicului ei soţ, suveranul Franţei. Tot ce face este să semneze pe deplin liniştită, cu un aer ciudat de resemnat, la câteva ore după ce i se adusese la cunoştinţă groaznica veste, scrisorile adresate tuturor Curţilor, în care, cu scopul evident de a îndepărta de la ea orice bănuială, asasinatul este relatat printr-o grosolană denaturare a faptelor, care departe de a o scuza, dimpotrivă, o acuză o dată mai mult: se pretinde, falsificându-se datele cunoscute de toată lumea, că atentatul ar fi fost îndreptat împotriva ei, că ucigaşii ar fi presupus că ea se afla alături de Darnley la Kirk O'Field în acea noapte şi că numai datorită unei simple întâmplări – obligaţia ei de a participa la celebrarea nunţii de la Holyrood – se mai află în viaţă. Se mai adaugă în acest document: *„Autorii crimei au rămas necunoscuţi, dar regina nădăjduieşte că prin zelul şi străduinţa Consiliului îi va afla, urmând să le administreze o pedeapsă care să*

servească drept pildă pentru toate timpurile”.

Grosolana falsificare a faptelor nu izbuteşte însă să inducă în eroare pe nimeni; tot Edinburghul ştia că regina părăsise casa izolată de la Kirk O’Field pe la ora unsprezece, însoţită de zgomotosu-i cortegiu cu torţe aprinse ce luminaseră oraşul întreg. Or nu se putea face presupunere mai absurdă şi mai stângace decât aceea că ceea ce aflase întregul oraş nu izbutiseră să afle tocmai cei interesaţi, criminalii care probabil că la acea oră pândeau din întuneric fiecare mişcare ce se producea în locuinţa aceea singuratică, şi că deci nu la viaţa reginei atentaseră, aruncând casa în aer la trei ore după ce aceasta o părăsise. Mai mult chiar, nu va putea rămâne o taină faptul că aruncarea casei în aer nu fusese probabil decât o manevră menită să ascundă adevărata desfăşurare a faptelor, şi anume că Darnley fusese asasinat înainte. O asemenea relatare denaturată a faptelor nu numai că nu reuşeşte s-o scuze pe regină, dar creează tuturora impresia vinovăţiei, a complicităţii sale.

Se petrece însă un lucru ciudat, de neînţeles pentru celelalte state care urmăreau cu înfrigurare în acele zile evenimentele din Scoţia. Nu numai Maria Stuart este cea care afişează o neverosimilă indiferenţă faţă de crimă ci însăşi ţara întreagă; nobilimea ca şi poporul de rând se cufundă într-o stranie tăcere. Să ne imaginăm situaţia: s-a comis o nelegiuire strigătoare la cer, unică în analele scrise cu sânge ale istoriei acestei ţări. Suveranul a fost asasinat în dormitorul său, casa aruncată în aer, şi asta în imediata apropiere a capitalei. Cum este primită o asemenea faptă fără precedent, ce urmări atrage ea după sine? Oraşul se agită, pradă tulburării? Cetăţenii sunt cuprinşi de panică, îşi strigă indignarea contra făptaşilor? Nobilimea îşi părăseşte de îndată castelele şi se adună în jurul reginei a cărei viaţă se află în primejdie? Preoţii rostesc blesteme şi ameninţări de pe amvon? Justiţia desfăşoară o activitate febrilă, se fac cercetări, se întreprind acţiuni pentru descoperirea şi prinderea făptaşilor? Sute de suspecţi sunt arestaţi şi puşi la caznă pentru descoperirea vreunui indiciu? Se zăvorăsc

porţile oraşului? Se închid graniţele? Cadavrul suveranului asasinat este plimbat într-o procesiune funebră pe străzile capitalei, urmat de nobilimea îndoliată? S-a înălţat în grabă un catafalc unde victima să fie expusă privirilor îndurerate şi indignate ale poporului? S-au aprins lumânări de priveghi, s-au făcut slujbe religioase, au bătut clopotele, linţoliul de doliu naţional s-a aşternut asupra oraşului, asupra ţării? A fost convocat de urgenţă Parlamentul pentru a i se înfăţişa crima aceasta odioasă şi a i se cere s-o judece? S-au întrunit lorzii în jurul tronului pentru a depune jurământ solemn că-i vor descoperi, urmări şi pedepsi pe ucigaşi? Ei bine, nu! Nu s-a întreprins nimic din toate acestea. Tot ceea ce urmează este o tăcere apăsătoare, sinistră. Regina se închide în apartamentul ei fără a rosti un cuvânt de durere sau de revoltă în faţa poporului, fără a adresa vreun îndemn, fără a da vreo poruncă. Lorzii se retrag într-o stranie muţenie; niciun comentariu, niciun protest, nicio ameninţare. Până şi Moray şi Maitland, oameni de stat atât de versaţi, de abili, nu întreprind nimic, nu iau nicio atitudine, nu schiţează vreun gest: asistă tăcuţi la desfăşurarea evenimentelor, ca nişte observatori, ca nişte spectatori străini. Nici vorbă nu poate fi de o dezbatere publică asupra asasinatului. Căci toţi cei care învăluiesc fapta într-o penibilă tăcere, vorbind n-ar putea decât să dea în vileag lucruri primejdioase şi compromiţătoare, să recunoască printre altele că, unii mai mult, alţii mai puţin, au avut cunoştinţă de urzirea complotului. Cetăţenii oraşului, la rândul lor, înţeleg prea bine că tot ce au de făcut este să se închidă în case şi să-şi ţină gura, căci în treburile celor mari nu e prudent să se amestece cei mărunţi, şi că celui prea curios i se poate întâmpla să plătească oalele sparte de alţii. Şoaptele, bănuielile şi presupunerile lor totuşi circulă subteran, se rostesc nume suspuse, prea suspuse pentru a fi pronunţate cu voce tare şi la lumina zilei. Turnura care se dă oficial faptelor este aceea a unui incident supărător, dar nu din cale-afară, a unei întâmplări neplăcute, dar de o importanţă minoră. Dealtfel aşa şi nădăjduiseră criminalii că vor fi privite

lucrurile. Este pentru prima oară în toată istoria europeană când asasinarea suveranului unei ţări stârneşte atât de puţină vâlvă în ţara respectivă, când toţi, curte, nobilime şi popor încearcă să treacă sub tăcere, cu o unanimă laşitate, împrejurările comiterii crimei şi pe făptuitor.

Mai izbitor încă decât atitudinea ce a urmat asasinatului este faptul că s-a putut trece peste el fără a se întreprinde o cercetare oficială, judiciară la locul crimei; nu s-a întocmit vreo dare de seamă, vreun raport asupra situaţiei exacte a faptelor descoperite, a împrejurărilor, nu s-a publicat vreo proclamaţie, nimic din care să reiasă vreun cât de mic detaliu al crimei. Cadavrul regelui n-a fost măcar examinat de medici şi misterul mai pluteşte şi astăzi asupra acestei morţi. Nu se ştie dacă regele a fost sugrumat, otrăvit sau înjunghiat. Tot ce se ştie este că a fost găsit în grădină, despuiat şi cu faţa neagră, şi că locuinţa a fost aruncată în aer folosindu-se o mare cantitate de exploziv. Şi pentru a se cerceta cât mai puţin, pentru a se răscoli cât mai puţin toate aceste mistere, Bothwell consideră că e mai prudent să nu expună cadavrul şi grăbeşte înmormântarea într-un mod de-a dreptul necuviincios şi scandalos. Cu cât va fi mai repede îngropat adânc în pământ cadavrul acesta, cu cât se va vorbi mai puţin despre el, cu cât va fi mai repede uitat, cu cât mai de nepătruns vor deveni tainele legate de asasinarea lui, cu atât mai bine, pare a spune această grabă. Deci regele asasinat în condiţii misterioase de către asasini necunoscuţi este înmormântat fără funeralii naţionale. Sicriul nu este depus pe catafalc, nu este purtat prin oraş urmat de convoiul funebru, de văduva îndurerată şi de nobilii îndoliaţi; salvele tunurilor nu vestesc ţării trista despărţire de rămăşiţele pământeşti ale suveranului ei, nu bat mortuar clopotele în toate clopotniţele oraşului. În toiul nopţii, fără onoruri, fără nicio solemnitate, sicriul e dus la capelă şi coborât în criptă cu atâta grabă, cu atâta spaimă de parcă nu regele căzut victimă unui asasinat odios ar fi fost înmormântat acolo, ci însuşi criminalul. Dar tocmai faptul acesta dezvăluie lumii pe adevăraţii vinovaţi, pe cei pe care ura nestăvilită şi lăcomia nesăţioasă i-a dus la

crimă. O singură liturghie şi s-a sfârşit cu cel care fusese Henry Darnley, regele Scoţiei. Sufletul lui chinuit nu va mai tulbura de acum înainte pacea acestei ţări.

„Quos Deus perdere vult...”

Atât regina cât şi Bothwell împreună cu ceilalţi lorzi ar prefera ca odată închis capacul peste sicriul lui Darnley să fie pentru totdeauna închisă şi această lugubră istorie. Totuşi în faţa poporului, a opiniei publice şi mai ales în faţa exigenţelor Elisabetei care ar putea să-şi exprime într-o formă cam neplăcută nedumerirea că nu s-a făcut nimic pentru prinderea ucigaşilor, se aranjează un simulacru de anchetă care „cercetează”, fără să reuşească să dea de vreun indiciu deşi numele conspiratorilor sunt cunoscute de tot oraşul. Prea mulţi complici au fost părtaşi la pregătirile crimei: la înconjurarea casei, la achiziţionarea marilor cantităţi de exploziv, la transportarea sacilor. Apoi străjerii îşi amintesc prea bine cui au deschis în noaptea aceea, după explozie, poarta Edinburghului. Dar cum Consiliul de coroană al reginei însărcinat cu aflarea ucigaşilor este format numai din Bothwell şi Maitland – însăşi ucigaşul şi complicele său – nimeni nu îndrăzneşte să sufle o vorbă şi ca rezultat al aşa-ziselor cercetări se lansează ipoteza unor „răufăcători necunoscuţi” pentru prinderea cărora se instituie un premiu de două mii de pfunzi scoţieni. Sumă tentantă pentru oricare din cetăţenii Edinburghului, care însă înţeleg jocul şi nu se lăcomesc la premiul acesta, pe care ştiu ei bine că l-ar primi sub forma unui pumnal în coaste. Căci Bothwell şi-a instaurat pe dată dictatura sa militară şi oamenii lui – borderii – înarmaţi până în dinţi patrulează neîncetat pe străzile oraşului, ca o ameninţare vie, mereu prezentă.

Şi totuşi, cu toată teroarea exercitată asupra lui, adevărul răzbeşte uneori şi îşi croieşte drum la suprafaţă, dacă nu pe căile largi, la lumina zilei, pe strâmte şi întortocheate poteci de noapte. Nu mai târziu decât a doua zi după proclamaţia oficială, au apărut în piaţă şi chiar la poarta palatului regal de la Holyrood liste având înscrise pe ele

numele ucigaşilor. Pe unele figurează Bothwell şi omul său de încredere James Balfour la un loc cu slujitorii reginei Bastien şi Josef Rizzio; pe altele se mai adaugă câţiva complici şi tăinuitori. De pe niciuna însă nu lipsesc două nume: Bothwell şi Balfour – Balfour şi Bothwell.

Dacă un demon n-ar fi pus stăpânire pe minţile ei, dacă puterea ei de judecată şi toată raţiunea ei n-ar fi fost nimicite sub revărsarea de nestăvilit a pasiunii ce clocotea în ea, dacă voinţa ei n-ar fi fost pe deplin subjugată, Maria Stuart ar fi trebuit să înţeleagă că acum, când poporul şi-a spus atât de răspicat cuvântul, un singur gest o mai poate salva: despărţirea, desolidarizarea de Bothwell. Dacă sufletul ei n-ar fi fost atât de cotropit de noaptea întunecată a acestei pasiuni, ar fi putut vedea limpede ce are de făcut; ar fi evitat orice întâlnire, orice relaţie cu Bothwell, l-ar fi ţinut departe de ea pe bărbatul acesta atât de odios mulţimii, atât de compromis şi de compromiţător şi pe de altă parte ar fi manevrat cu binecunoscuta-i iscusinţă la dovedirea nevinovăţiei lui, l-ar fi scos basma curată din această prea murdară afacere şi apoi, sub un pretext oarecare, l-ar fi îndepărtat de la Curte, l-ar fi trimis undeva departe, unde nici ochii, nici ura poporului să nu-l mai poată atinge. Asta ar fi avut ea de făcut acum, în cel de al doisprezecelea ceas. Iar ceea ce n-ar fi trebuit să facă cu niciun chip sunt tocmai lucrurile pe care le-a făcut: să lase guvernarea regatului în mâinile celui al cărui nume e şoptit în taină drept ucigaş al regelui; să încredinţeze conducerea cercetărilor pentru descoperirea „asasinilor necunoscuţi” celui pe care opinia publică îl acuză drept instigator la crimă. Şi ca şi cum n-ar fi fost suficient atât, ea mai adaugă încă o greşeală grosolană faptelor nesăbuite pe care le comisese: alături de Bothwell şi Balfour mulţimea îi acuzase şi pe cei doi slujitori ai ei, Bastien şi Josef Rizzio – fratele lui David. În faţa acestei situaţii regina se cuvenea să-i sacrifice, să-i predea de îndată justiţiei, ca un gest demonstrativ al bunei ei credinţe, al neamestecului ei în toată afacerea, al nevinovăţiei ei. În loc să procedeze aşa

ea nu face decât să-şi mai dovedească încă o dată culpabilitatea, concediindu-i în taină şi ajutându-i să fugă peste graniţă, după ce le procurase paşapoarte în regulă. Nu se poate imagina gest care să provoace o mai mare stupoare şi care să-i aducă o mai proastă faimă. Faptul acesta vine să se adauge la altele: că în zilele zbuciumate ce au urmat crimei, nimeni n-a văzut-o vărsând o lacrimă pentru cel atât de monstruos suprimat; că n-a respectat termenul de patruzeci de zile stabilit de eticheta Curţii drept „doliul alb”; că în loc să rămână izolată în apartamentul ei simulând o exemplară şi pioasă austeritate, părăseşte după o săptămână Holyroodul şi pleacă la castelul lordului Seton, unde – ultima picătură care umple paharul – acceptă vizitele lui James Bothwell, omul al cărui portret circulă din mână în mână pe străzile Edinburghului cu inscripţia: *„Ucigaşul regelui”.*

Ochii întregii lumi sunt aţintiţi în aceste zile asupra Scoţiei. Dacă lorzii, care se simt implicaţi până în gât în treaba asta necurată, şi burghezia care, de frică, preferă să adopte politica lui „n-aude, n-a vede”, sunt dispuşi să considere incidentul închis, nu asta este şi părerea diplomaţilor din lumea întreagă, a oamenilor politici, a capetelor încoronate şi a Curţilor lor de la Londra, Paris sau Madrid. Dacă pentru Scoţia, Darnley nu reprezentase niciodată mai mult decât un intrus neînsemnat şi adeseori incomod, a cărui inoportunitate o rezolvaseră simplu, pe calea obişnuită, pentru suveranii Europei el fusese unsul Domnului ca rege încoronat, provenea dintr-o ilustră familie regală, le fusese egal în rang, constituise deci o persoană sacră şi inviolabilă, iar cauza lui era cauza lor. Că niciunul dintre ei, şi nimeni în toată Europa n-a acordat niciun moment crezare mincinoasei versiuni oficiale a asasinatului şi nimeni nu s-a îndoit că adevăraţii criminali sunt Bothwell şi complicea lui, Maria Stuart, este un fapt bine stabilit. Nici nu se poate dovadă mai grăitoare decât cuvintele pline de indignare ale Papei, când i se aduce la cunoştinţă vestea atentatului, referitoare la femeia aceea orbită de pasiune.

Dar nu asasinatul în sine îi indispune pe suveranii străini. Ne aflăm într-un secol în care înaltele sentimente etice nu prea erau exaltate de morala oficială, şi exigenţele nu erau împinse până într-acolo încât să se facă prea mult caz de o viaţă omenească. Şi apoi să nu uităm că învăţătura lui Machiavelli, conform căreia crima politică nu este altceva decât un act diplomatic perfect justificabil, fusese temeinic însuşită pe la toate Curţile europene, cu atât mai mult cu cât toate marile familii domnitoare aveau înscrise în analele lor asemenea practici mai mult sau mai puţin diplomatice. Henric al VIII-lea nu făcea prea multe fasoane când vreuna din soţiile lui devenea din cale-afară de stingheritoare. Pentru Filip al II-lea asasinarea fiului său, Don Carlos, constituia desigur un subiect cam jenant. Cât despre familia papală Borgia este puţin probabil că, lipsită de iscusitele ei otrăvuri, şi-ar mai fi dobândit atâta celebritate. Dar oricâte s-ar fi săvârşit în umbra palatelor, suveranii şi-au făcut de-a pururi o virtute şi o normă sacră de conduită din salvarea desăvârşită şi fără fisuri a aparenţelor. O crimă e o crimă şi nimic mai mult: o corvoadă nedemnă care trebuie încredinţată unei slugi. Ceea ce e important este ca mâinile şi onoarea suveranului să rămână imaculate. De aceea faptul care-i indispune, îi irită şi-i scandalizează pe toţi monarhii străini în această istorie nu este asasinarea lui Darnley, ci atitudinea nesăbuită, imprudentă şi inadmisibilă a egalei lor, care nu întreprinde nimic pentru a respinge bănuielile, pentru a-şi etala nevinovăţia şi a-şi salva onoarea. Ceea ce aşteaptă ei de la ea este condamnarea grabnică la moarte şi spânzurarea în piaţa publică a câtorva neînsemnaţi oameni din popor şi în loc de asta ea îşi vede liniştită de jocul cu mingea şi-şi alege ca partener de amuzamente nici mai mult nici mai puţin decât pe principalul acuzat. Ambasadorul ei la Paris îi raportează, cu sinceră îngrijorare, impresia proastă pe care o provoacă purtarea ei, la Curtea franceză: „Sunteţi calomniată că aţi fi direct amestecată în această crimă, că aţi fi cauza ei, ba chiar mai mult, că aţi fi pus-o la cale”. Cu o francheţe care face cinste acestui bărbat credincios şi îndrăzneţ el caută să deschidă ochii

suveranei sale, semnalându-i marea primejdie care planează asupra ei: dacă nu-i va pedepsi fără cruţare pe vinovaţi, lucrurile se vor întoarce astfel împotriva ei încât „ar fi fost de preferat în aceste împrejurări să fi fost dumneavoastră victima, să vă fi pierdut viaţa!”

Acesta este sfatul unui prieten. Şi dacă ar mai fi rămas o fărâmă de judecată în mintea ei tulburată, o scânteie de luciditate şi de voinţă, ar fi trebuit să-l urmeze. Scrisoarea de condoleanţe a Elisabetei constituie un avertisment şi mai serios prin nota de profundă gravitate pe care o introduce. Femeia aceasta, care i-a fost toată viaţa cea mai înverşunată duşmancă şi care a consumat atâta făţărnicie în relaţiile şi în scrisorile ei către Maria Stuart, îi scrie de astă dată cu toată sinceritatea, adresându-i-se de la inimă la inimă. Căci cine mai bine decât o femeie, care a trăit ea însăşi asemenea dramă, putea înţelege momentul greu, prin care trece regina Scoţiei, criza căreia i-a căzut pradă? Şi Elisabeta a trecut printr-un astfel de moment, iar crima din Scoţia nu se poate să nu tulbure profund, să nu răscolească vechi amintiri în sufletul ei. Aşa cum în calea reginei, orbită de pasiune pentru Bothwell se afla un soţ incomod care trebuia înlăturat, tot astfel, cu ani în urmă, în calea pasiunii Elisabetei pentru Dudley-Leicester se afla o soţie incomodă care trebuia înlăturată spre a putea face posibilă căsătoria. Şi într-o dimineaţă Amy Robsort, soţia lui Robert Dudley, a fost găsită asasinată de către ucigaşi rămaşi – ca şi în cazul lui Darnley – cu totul şi cu totul necunoscuţi. Dacă a fost amestecată Elisabeta în această oribilă faptă nu s-a ştiut şi nu se va şti vreodată nimic precis. Ceea ce se ştie este că pe dată toate privirile s-au întors acuzatoare asupra ei. Chiar Maria Stuart, pe atunci foarte tânără regină a Franţei, şi-a bătut joc, cu multă uşurinţă, de ruda sa fiindcă, spunea ea „doreşte să se căsătorească cu mai marele grajdurilor *(Master of the Horses)* care şi-a omorât nevasta”. Leicester a fost considerat atunci ucigaşul – întocmai ca Bothwell acum – iar Elisabeta complicea lui. Amintirea suferinţelor îndurate atunci şi a grelelor încercări prin care a trecut bietul ei

suflet zbuciumat şterg pentru o clipă toată duşmănia ce o purta rivalei şi nu lasă în loc decât o milă adâncă, o profundă înţelegere şi compasiunea unei femei faţă de altă femeie, căreia îi este dat să trăiască astăzi ceea ce a trăit ea ieri. De aceea sfatul ei este înţelept şi cinstit. Este sfatul unei femei, care la rândul ei a avut inteligenţa şi tăria sufletească de a învinge criza, şi oricât de mult ar fi costat-o, de a-şi salva demnitatea de regină. Înţelegând cu realism situaţia, ea pornise atunci o anchetă şi retezase toate clevetirile, toate suspiciunile renunţând cu eroism la cea mai intimă dorinţă a ei, la căsătoria cu Leicester. În felul acesta regina dovedeşte lumii că n-are nicio legătură cu crima şi-şi menţine imaculat prestigiul de suverană. Este ceea ce o povăţuieşte să facă pe sora şi egala ei întru domnie.

Scrisoarea ei din 24 februarie 1567 este scrisoarea unei femei care se adresează, cu toată omenia, unei alte femei: *„Madame, groaznica veste a odiosului asasinat care a răpus viaţa soţului vostru, a vărului meu, am primit-o ca pe o atât de puternică şi neaşteptată lovitură încât cu greu îmi pot învinge uluiala şi spaima pentru a vă scrie aceste rânduri. Din tot sufletul plâng moartea unei rude de sânge atât de apropiate, dar n-am să vă tăgăduiesc că şi mai mult, şi mai amar, vă plâng pe dumneavoastră decât pe el. Nu m-aş dovedi o adevărată prietenă, o vară credincioasă dacă v-aş înşira acum tot felul de nimicuri convenţionale, făţarnice şi măgulitoare, în loc să vă previn de întregul adevăr, să vă avertizez asupra marei bătălii pe care trebuie să o întreprindeţi pentru a vă salva onoarea. N-am să vă ascund ce se vorbeşte pe seama dumneavoastră, şi anume că tergiversaţi prinderea ucigaşilor, că vădiţi intenţia de a-i ocroti de răspundere, de pedeapsă, creând astfel impresia că odioasa faptă s-a comis cu ştirea şi încuviinţarea dumneavoastră. Vă conjur să credeţi că pentru nimic în lume n-aş dori să nutresc în inima mea o asemenea bănuială, n-aş lăsa să sălăşluiască în mine un asemenea sentiment inuman; nu-mi pot îngădui o asemenea detestabilă părere despre un suveran, şi cu atât mai puţin*

despre cea căreia îi doresc tot ce inima dumneavoastră şi-ar putea dori. De aceea vă previn, vă sfătuiesc şi vă implor să acordaţi cea mai profundă şi serioasă atenţie rezolvării acestei chestiuni, să loviţi fără cruţare în vinovat, fie chiar dacă acesta vă este persoana cea mai apropiată şi nicio reticenţă, nicio slăbiciune să nu vă oprească de a dovedi lumii că sunteţi deopotrivă o nobilă suverană şi o femeie cinstită şi dreaptă.”

Elisabeta cea făţarnică şi duplicitară n-a scris niciodată în viaţa ei o scrisoare mai sinceră şi mai omenească. Aceasta ar fi trebuit să aibă efectul unei salve de artilerie pentru sufletul ameţit al Mariei Stuart, s-o zgâlţâie, s-o readucă, cu brutalitate, la realitate. Nu se putea învinuire mai făţişă la adresa lui Bothwell, nu se putea mod mai clar, mai violent de a o avertiza că orice îngăduinţă, orice bunăvoinţă la adresa lui o implică, o acuză ca părtaşă la crimă. Însă în acele săptămâni – şi lucrul acesta trebuie spus şi răspuns de o mie de ori – Maria Stuart încetase de a mai fi altceva decât o sclavă supusă, subjugată cu totul pasiunii ei ameţitoare, năucitoare, neruşinate *(„shamefully enamoured”). „Regina ajunsese să declare sus şi tare* – scrie la Londra unul din informatorii Elisabetei – *că de dragul lui ar părăsi totul şi l-ar urma, numai cu cămaşa pe ea, până la capătul lumii”.* Patima sângelui era prea puternică în ea pentru a mai putea auzi vreun îndemn al raţiunii, vreun sfat cuminte şi înţelept. Pentru că regina îşi uitase datoria, îşi uitase onoarea şi demnitatea, spera ca lumea, la rândul ei, s-o uite pe ea şi totodată fapta ce-o săvârşise.

Toată luna martie tăcerea şi inerţia Mariei Stuart nu fac notă discordantă cu atmosfera ce domneşte asupra ţării. Pentru că tăcerea şi inerţia ei este tăcerea şi inerţia întregii Scoţii din acele zile: nobilimea s-a adăpostit în carapacea tăcerii ei, cercetările conduse cu atâta zel de Bothwell au rămas fără rezultat, niciun indiciu şi nicio pistă nu duce spre descoperirea „făptaşilor necunoscuţi”, numai mulţimea îi ştie şi le şopteşte numele la fiecare colţ de

stradă. Şi totuşi nicio mână nu se întinde după premiul făgăduit, nicio voce nu cutează să se ridice răspicat, la lumina zilei fiindcă nimeni nu doreşte să-şi rişte viaţa, până ce unul singur cutează: unul dintre cei mai de seamă nobili ai ţării, contele Lennox, tatăl celui asasinat. Lui i se cuvine, i se datorează un răspuns. Plângerea lui este cât se poate de îndreptăţită: au trecut săptămâni întregi de la crimă şi nu s-a întreprins încă nimic serios, nu s-a luat nicio măsură radicală pentru pedepsirea ucigaşilor. Regina, căci ea este cea care trebuie să răspundă, se află sub stăpânirea a două personalităţi zdrobitoare: Bothwell, ucigaşul cu care împarte patul şi Maitland, complicele, care-i dictează răspunsul. Un răspuns cât se poate de evaziv: va face tot ce-i stă în putinţă, va ordona Parlamentului să se ocupe de această problemă. Lennox însă nu se mulţumeşte cu asemenea răspuns care de fapt nu înseamnă nimic şi revine stăruitor asupra plângerii sale. El pretinde de-a dreptul să fie arestaţi toţi cei asupra cărora planează fie şi o cât de vagă suspiciune, şi în primul rând cei al căror nume figurează pe listele împrăştiate în oraş de către populaţia Edinburghului. De data aceasta regina înţelege că situaţia se complică şi că este ceva mai dificil să se eschiveze de la un răspuns exact. Încearcă totuşi: sigur că ar da dispoziţie să fie arestaţi toţi cei încriminaţi numai că listele acelea conţin atât de multe nume şi implică persoane atât de diferite încât este foarte greu să li se poată da crezare şi să constituie un act de acuzare demn de a fi luat în seamă. Ar putea da curs cererii lui dacă el şi-ar lua răspunderea de a indica negru pe alb numele acelora pe care îi consideră vinovaţi. Angajându-se în felul acesta ea contează pe intimidarea adversarului, pe lipsa de curaj a acestuia de a înfrunta mânia lui Bothwell şi teroarea militară exercitată de trupele lui. Numai că Lennox şi-a luat între timp şi el măsurile de apărare, şi în primul rând, a avut chibzuinţă să-şi asigure protecţia Elisabetei. Având astfel spatele bine întărit el cutează să aştearnă pe hârtie numele celor pe care toată lumea îi desemna ca ucigaşi ai lui Darnley, şi în capul listei figurează însuşi temutul

Bothwell, urmat de Balfour, de David Charmers, şi de alţi câţiva curteni mai neînsemnaţi, câţiva slujitori aflaţi în slujba reginei şi a lui Bothwell, expediaţi de mult peste graniţă pentru a nu deveni prea vorbăreţi în cazul că ar fi fost prinşi şi puşi la cazne. Iată aşadar că situaţia s-a agravat şi că nu se mai poate juca jocul de până acum, acela al „uitării printre degete”. Regina este nevoită să desluşească îndărătul cutezanţei lui Lennox ameninţarea unei autorităţi mult mai puternice, a Elisabetei. Între timp şi Caterina de Medicis a făcut-o să înţeleagă, într-un mod cum nu se poate mai clar şi mai muşcător, că o consideră „dezonorată” şi că nu poate conta pe niciun sprijin din partea Franţei, atâta vreme cât acest asasinat nu va fi răzbunat cum se cuvine, cât ucigaşii nu vor fi pedepsiţi exemplar în urma unei cercetări judiciare reale şi drastice. Aşadar complicii se văd nevoiţi să schimbe placa şi în locul înscenărilor de până acum, referitoare la acele „cercetări fără rezultat”, să înceapă o nouă comedie, aceea a procedurii oficiale. Maria Stuart este constrânsă să accepte convocarea lui Bothwell în faţa tribunalului de judecată constituit din nobili. La 28 martie contelui Lennox i se comunică invitaţia de a se prezenta la Edinburgh la 12 aprilie, pentru a-şi susţine în faţa tribunalului acuzaţia împotriva lui Bothwell.

Numai că nu este Bothwell omul care să se înfăţişeze sfios şi umil, ca un delincvent oarecare, în faţa judecătorilor. Dacă acceptă să se preteze la acest joc o face pentru că nu se îndoieşte nicio clipă că va şti să întoarcă astfel lucrurile în favoarea lui încât în locul unei condamnări să se aleagă cu o achitare victorioasă. Pentru asta îşi ia din vreme toate măsurile: mai întâi obţine de la regină comanda tuturor fortăreţelor; în felul acesta dispune de toate armele şi muniţiile existente în ţară. El ştie bine că dreptatea este în mâna celui puternic. Apoi îşi aduce la Edinburgh toată trupa borderilor săi, pe care îi înarmează ca pentru război. Fără vreo reticenţă, cu îndrăzneala luptătorului care nu se încurcă în iţe şi considerente de ordin moral, el instaurează asupra oraşului un regim de

teroare fără precedent. Odată asigurat astfel, el lansează pentru oricine are urechi de auzit ameninţarea că dacă-i va afla pe autorii listelor anonime nu va ezita să-şi spele mâinile în sângele lor. Ameninţare cu adresă precisă: contele Lennox. Şi toată demonstraţia de forţă pe care o desfăşoară pe străzile oraşului, sub privirile îngrozite ale cetăţenilor, tot lui i se adresează, dimpreună cu lăudăroşeniile tuturor acelor borderi înarmaţi care spun pretutindeni că nu vor îngădui ca şeful lor să fie tratat ca un criminal oarecare. Acum Lennox se poate prezenta să-şi susţină acuzaţia şi procesul poate începe: să încerce judecătorii să-l osândească pe el, dictatorul Scoţiei!

Fireşte că Lennox este ţinut la curent cu toate aceste pregătiri şi ştie exact ce-l aşteaptă: este liber să vină la Edinburgh şi să-l acuze pe ucigaş; nu-şi face însă nicio iluzie că va putea părăsi viu oraşul. De aceea cere din nou ajutor Elisabetei şi aceasta caută încă o dată s-o prevină – printr-o scrisoare – pe Maria Stuart de greşeala pe care o comite punându-se singură sub semnul complicităţii printr-o atât de făţişă încălcare a dreptăţii: *„Madame, îmi calc pe inimă scriindu-vă această scrisoare şi plictisindu-vă încă o dată cu asemenea chestiuni neplăcute, dar datoria de a ajuta un om oropsit, care apelează la sprijinul meu, mă obligă s-o fac. Am aflat că ai lansat o nouă proclamaţie prin care aţi hotărât ca procedura juridică împotriva celor bănuiţi ce au luat parte la asasinarea defunctului vostru soţ şi vărului meu urmează să aibă loc pe data de 12 ale acestei luni. E cât se poate de important pentru dumneavoastră să nu îngăduiţi în această perioadă niciun fel de tulburări, de zvonuri sau şiretenii care ar dăuna bunului mers al procesului. Tatăl şi prietenii victimei au apelat la mine cu rugămintea de a interveni pe lângă dumneavoastră să amânaţi termenul fixat, întrucât au fost informaţi că anumiţi indivizi, lipsiţi de onestitate, fac presiuni pentru a obţine prin forţă ceea ce li s-ar refuza pe cale legală. Din dragoste pentru dumneavoastră – căci acest lucru vă priveşte în primul rând – cât şi din dorinţa de a aduce puţină linişte unor nevinovaţi care nu doresc decât să se facă lumină într-o atât de*

tenebroasă şi intolerabilă crimă. Acesta este şi interesul dumneavoastră şi încă o dată vă atrag atenţia că procedând nechibzuit vă puteţi atrage – cu toată nevinovăţia dumneavoastră – asemenea bănuieli care să vă spulbere demnitatea de suverană şi să vă încarce cu dispreţul poporului. Este de preferat de o mie de ori o moarte onorabilă decât o viaţă dezonorantă.”

Odată cu scrisoarea aceasta o nouă salvă de artilerie ar fi trebuit să răsune în urechile Mariei Stuart, ar fi trebuit să o trezească din apatia în care zăceau sufletul şi conştiinţa ei. Împrejurările ne dovedesc însă că n-au reuşit s-o facă. De fapt nici nu este sigur că scrisoarea i-a parvenit la vreme. Căci Bothwell veghează cu străşnicie şi e hotărât să nu se lase intimidat de nimic. Curajul lui nebunesc a ajuns la apogeu în acele săptămâni, nimic nu reuşeşte să-l înspăimânte, să-l facă să dea înapoi: nici diavolul, nici moartea şi cu atât mai puţin regina Angliei. Solul însărcinat cu predarea scrisorii este oprit la poarta palatului de către oamenii lui Bothwell şi împiedicat să intre sub pretextul că regina doarme şi nu-l poate primi. Solul, care avea de predat scrisoarea unei regine către altă regină, este lăsat să rătăcească disperat, în neştire, pe străzile oraşului până ce, în cele din urmă, este adus în faţa lui Bothwell care, cu neruşinare, rupe sigiliul scrisorii adresată personal Mariei Stuart, o citeşte şi o bagă neglijent, ca pe un petic de hârtie fără valoare, în buzunar. Dacă a predat-o sau nu reginei nu se ştie şi nici nu mai are vreo importanţă Căci oricum ea este prea total subjugată de el pentru a mai putea acţiona astfel decât îi dictează voinţa lui. Ce dovadă mai concludentă putem avea decât gestul nesăbuit la care, în exaltarea ei de femeie inconştientă, se dedă în dimineaţa procesului: în momentul când Bothwell, înconjurat de ceata călări a briganzilor săi înarmaţi ca pentru bătălie, porneşte spre Tolbooth, regina se arată le fereastra castelului şi-i face semne tandre de despărţire ca şi cum i-ar ura succes la farsa judiciară, celui judecat pentru asasinarea soţului ei.

Chiar şi fără avertismentul Elisabetei, primit sau nu,

Maria Stuart se putea considera avertizată de un alt eveniment care nu putea fi altceva decât un semn de rău augur. Cu trei zile înaintea procesului, fratele ei vitreg, Moray, se prezintă la ea pentru a-şi lua rămas bun. Găseşte că este momentul să pornească într-o călătorie de plăcere prin Franţa şi Italia, să vadă Veneţia şi Milano. Experienţa ar fi trebuit s-o prevină pe Maria Stuart că dispariţia precipitată a lui Moray de pe scena politică înseamnă nici mai mult nici mai puţin decât eschivarea acestuia de la evenimente în care – chibzuinţa i-o spune – este mai cuminte să nu fie implicat şi totodată dezaprobarea atitudinii ei. Şi dealtfel Moray însuşi nu face un secret din motivul plecării sale. El spune pretutindeni că a încercat să-l aresteze pe James Balfour – unul din principalii acuzaţi – şi că Bothwell, care-l ocrotea pe complicele său, l-a împiedicat s-o facă. Iar opt zile mai târziu el avea să declare făţiş lui Silva – ambasadorul spaniol la Londra – că „n-ar mai fi putut să rămână în ţară decât cu preţul dezonorării lui, atâta vreme cât o crimă atât de abjectă este tolerată şi acoperită de mister”. Avem toate motivele să credem că cei care afişează o atitudine atât de categorică în faţa lumii întregi n-a fost mai puţin clar şi explicit în convorbirea cu sora lui. Dealtfel s-a remarcat că la întrevederea de despărţire Maria Stuart avea lacrimi în ochi după discuţia purtată cu Moray. Dar nu mai este în puterile ei să-l reţină. Aşa cum nu mai stă în puterile ei să acţioneze altfel decât îi impune voinţa stăpânului. Regina din ea a fost subjugată, înăbuşită, strivită de pasiunea prea mare a femeii care stă dezarmată în faţa poruncii iubitului.

La 12 aprilie începe procedura judiciară şi precum începe tot astfel se şi sfârşeşte: sub semnul unei înscenări sfruntate, a unei măsluiri fără scrupule. Bothwell se îndreaptă spre Tolbooth de parcă ar purcede la asediul unei cetăţi călare, încins cu spadă şi cu pumnal şi înconjurat de patru mii – e posibil să fi intervenit o exagerare asupra numărului – de mercenari înarmaţi. Lennox, dimpotrivă, se bucură de cu totul alt regim: i se îngăduie să se înfăţişeze

curţii de judecată însoţit de cel mult şase oameni. Regina nu-şi putea etala mai făţiş parţialitatea. În aceste condiţii Lennox nu-şi poate asuma riscul de a se prezenta în faţa unui asemenea tribunal în care teroarea armelor nici măcar nu este disimulată în vreun fel. Ştiindu-şi cauza sprijinită de Elisabeta dimpreună cu toată autoritatea morală pe care o reprezintă ea – este informat asupra conţinutului scrisorii pe care suverana engleză o adresase reginei Scoţiei – se mulţumeşte să trimită la Tolbooth, ca reprezentant al său, pe unul din vasali însărcinat cu citirea acuzaţiei. Juriul, în parte intimidat de demonstraţia de forţă pe care Bothwell o desfăşurase sub ochii lui, în parte corupt, mituit cu bani, domenii şi titluri, se foloseşte de absenţa acuzatorului ca de cel mai fericit pretext pentru a-i nesocoti plângerea. După o aşa-zisă deliberare, judecătorii proclamă nevinovăţia lui Bothwell, neamestecul lui în asasinarea regelui, întemeindu-se cu neruşinare pe motivarea că *„nu li s-a prezentat nicio acuzaţie”.* Bothwell primeşte sentinţa aceasta atât de puţin onorabilă ca pe o strălucită victorie. El cutreieră oraşul într-un marş triumfal, urmat de războinicul zăngănit de arme şi, cu spada în mână, ameninţă în gura mare că va provoca la duel pe oricine va mai îndrăzni să insinueze că ar avea un cât de mic amestec în asasinarea regelui.

Roata se rostogoleşte acum vertiginos spre prăpastie. Poporul, înmărmurit de neruşinarea cu care a fost terfelită dreptatea, începe să murmure.

Devotaţii reginei, slujitorii şi prietenii ei credincioşi se caută din ochi, cu priviri înspăimântate, cu inima apăsată – *„sore hearts”* – de negre presimţiri. Şi ceea ce îngreuiază situaţia este că se văd neputincioşi în faţa evenimentelor, incapabili să o avertizeze asupra primejdiei, să o trezească la realitate pe femeia aceasta nebună de dragoste. Melville, prietenul ei cel mai devotat, scrie că „era zguduitor spectacolul pe care îl oferea această desăvârşită suverană, îndreptându-se spre pieire fără ca cineva s-o poată opri sau întoarce din drum”. Pentru că Maria Stuart refuza să

înţeleagă, să audă sau să vadă adevărul, respingea orice avertisment, lăsându-se în voia primejdiei, abandonându-se cu o ciudată, morbidă voluptate, acestui sentiment absurd care o călăuzeşte sigur spre definitiva prăbuşire. Înnebunită de patimă, ea goneşte tot înainte, oarbă şi surdă, Menadă dezlănţuită, ameţită de iubire, pe singurul drum posibil pentru ea de aici înainte – acela al pieirii.

Şi ca şi cum n-ar fi fost suficientă provocarea pe care o zvârlise Bothwell oraşului în ziua ruşinosului proces, ea mai adaugă încă o sfidare care se adresează de data aceasta întregii naţiuni: la deschiderea Parlamentului îl investeşte, cu toată solemnitatea, pe personajul devenit atât de odios scoţienilor, cu suprema demnitate de a purta cele două însemne sacre ale puterii: coroana şi sceptrul regatului.

Din acest moment pentru oricare dintre scoţieni devine limpede că cel care ţine astăzi, cu atâta siguranţă în mâinile sale, coroana, fără îndoială că şi-o va aşeza mâine cu de la sine putere pe cap. Şi dealtfel Bothwell însuşi, bărbatul acesta fascinant şi sălbatic, care acţionează brutal şi pe faţă, al cărui temperament nestăvilit refuză ascensiunea domoală, obscură, la umbra intrigilor tăinuire şi a tacticilor ascunse, nu face câtuşi de puţin un secret din puterea sa. Dimpotrivă, este primul care o trâmbiţează, o aduce la cunoştinţa naţiunii. Cu acea cutezanţă neobrăzată care-l caracterizează, el se ridică în faţa Parlamentului şi-l forţează, cu autoritatea dobândită, să-l răsplătească pentru excepţionalele servicii aduse ţării – *„for his great and manifald gud service”* – atribuindu-i Dunbarul, castelul cel mai fortificat şi-i smulge, cu pumnalul în mână, consimţământul la căsătoria cu Maria Stuart. În seara închiderii Parlamentului el îi invită pe lorzi – ca mare senior şi dictator militar – la un ospăţ în Ainslies Taverne. Mâncarea şi băutura au fost din belşug la această masă; după ce vinul, care a curs în valuri şi-a făcut datoria şi a tulburat minţile oamenilor, Bothwell găseşte că a sosit momentul cel mai potrivit – şi aici trebuie să ne amintim de celebra scenă din *Wallenstein* – pentru a prezenta lorzilor un *„bond”* prin care ei se obligă să-l apere împotriva

oricărei calomnii şi să-l recomande pe acest *„noble puissant Lord”* ca soţul cel mai potrivit pentru regina lor. Iată argumentele expuse în celebrul document: deoarece juriul l-a declarat nevinovat de moartea suveranului şi deoarece regina, rămasă văduvă, este datoare, pentru binele naţiunii, să-şi găsească un soţ printre supuşii ei, este recomandabil să-l aleagă pe numitul lord. Iar ei, nobilii ţării, pun chezăşie viaţa şi averea lor că-l vor sprijini cu jurământ în faţa lui Dumnezeu pe contele Bothwell împotriva oricui ar vrea să zădărnicească această căsătorie. Unul singur dintre lorzi se foloseşte de emoţia şi agitaţia provocată de citirea documentului şi se sustrage semnării strecurându-se neobservat din tavernă. Toţi ceilalţi semnează docili, împresuraţi de ceata de războinici înarmaţi ai lui Bothwell chiar dacă în însăşi clipa semnării sunt hotărâţi, în sufletele lor, să-şi calce în taină jurământul acesta silit.

Căci nimeni nu ştie mai bine ca ei că ceea ce s-a scris cu cerneală se poate lesne şterge cu sânge. Aşa că ce importanţă poate avea o simplă trăsătură de condei? Semnează în grabă şi ospăţul poate continua netulburat, în zăngănit de pocale. Iar deasupra tuturor tronează veselia dezlănţuită a lui Bothwell care şi-a primit plata şi a ajuns să-şi vadă visul cu ochii.

În câteva săptămâni de aici înainte acea măreaţă şi de necrezut scenă din *Hamlet,* în care o regină *„încă înainte de a fi lepădat încălţările cu care a păşit în urma sicriului bărbatului”,* va înainta în faţa altarului de cununie alături de ucigaşul soţului, se va transforma în realitate *Quos deus perdere vult...*

DRUMUL FĂRĂ ÎNTOARCERE
(Aprilie – Iunie, 1567)

IARĂŞI NI SE IMPUNE ACUM, CÂND TRAGEDIA dezlănţuită de Bothwell se precipită spre deznodământul fatal, o paralelă între această poveste sângeroasă şi dramele lui Shakespeare. Asemănarea împrejurărilor cu acelea din *Hamlet* este evidentă. În ambele, un rege este asasinat de amantul soţiei; în ambele, văduva păşeşte în faţa altarului, alături de ucigaşul bărbatului ei, cu o grabă scandaloasă; în ambele, acţionează acea forţă întunecată şi de neînvins a crimei care, dezlănţuită, face ravagii şi antrenează energii covârşitoare nu atât pentru săvârşirea cât pentru ascunderea şi tăgăduirea ei. Surprinzătoare asemănarea dar şi mai surprinzătoare analogia dintre unele momente ale acestei tragedii adevărate şi tragedia scoţiană scrisă de Shakespeare.

Macbeth îşi are izvorul – cu sau fără ştiinţa autorului ei, – în drama reală a Mariei Stuart. Tot ce se petrece, graţie imaginaţiei creatoare a marelui artist, la castelul Dunsinan, sunt fapte trăite aievea cândva la castelul Holyrood. Aceeaşi atmosferă sinistră bântuie cele două castele, aceeaşi singurătate apăsătoare înnegurează sufletele după comiterea crimei; aceleaşi serbări posomorâte, lipsite de strălucire şi de veselie, de la care invitaţii, cu figuri sumbre, crispate, pleacă pe furiş, strecurându-se unul după altul pe uşile dosnice, bucuroşi să poată scăpa din casa aceasta deasupra căreia corbi siniştri se rotesc fără încetare cu croncănituri funebre, rău prevestitoare. Cea care rătăceşte în neştire, prin vastele săli pustii, în puterea nopţii, cu inima sfâşiată de cumplitele mustrări ale conştiinţei, condamnată de-a pururi la chinuitoarele nopţi fără somn, chemându-şi moartea, să fie oare Maria Stuart sau lady Macbeth care

vrea să-şi spele mâinile mânjite de un sânge invizibil? Să fie Bothwell sau însuşi Macbeth cel care după săvârşirea nelegiuirii se transformă, văzând cu ochii, în tiranul neînduplecat, înfruntând ostilitatea întregii lumi, dar simţind totodată că orice curaj e zadarnic şi că cea mai temerară, mai încleştată luptă cu duşmanii vii este neînsemnată pe lângă aceea purtată în negurile sufletului cu tenacile fantome ale propriului păcat? Şi într-un caz şi în celălalt femeia este cea care declanşează forţa ce va împinge lucrurile pe calea dezastrului, iar bărbatul cel ce săvârşeşte crima. Dar mai asemănător ca orice în cele două poveşti este atmosfera sufocantă, strivitoare, în care cele două suflete torturate sunt înlănţuite amândouă de monstruoasa crimă, se agaţă unul de celălalt şi se târăsc reciproc în hăul pierzaniei.

Nicicând, în istoria sau literatura universală, nu s-a înfăţişat cu mai multă precizie şi măiestrie psihologia săvârşirii unei crime ca în aceste două tragedii scoţiene – una imaginată, cealaltă reală – şi niciodată n-a fost mai profund şi mai tulburător relevată forţa misterioasă pe care victima o exercită asupra criminalului.

Să fie oare întâmplătoare această asemănare? Sau poate tragedia lui Shakespeare nu este decât expresia poetizată, sublimată a tragediei Mariei Stuart? Amintirile şi impresiile din copilărie – este ştiut – capătă, în sufletul unui poet, o pregnanţă, o persistenţă şi o forţă uluitoare, iar elanurile tinereţii sunt fructificate şi transformate în opere monumentale abia la maturitate. Shakespeare trebuie să fi cunoscut întâmplările zbuciumate de la Holyrood. În copilăria petrecută la ţară, trebuie să fi auzit nu o dată poveştile şi legendele despre romantica regină care a plătit cu coroana, cu libertatea şi chiar cu viaţa o prea înflăcărată iubire, care şi-a sfârşit zilele ca prizonieră în Anglia, purtată dintr-un castel în altul. Tânăr fiind, bărbat în floarea vârstei, se afla probabil la Londra când clopotele au vestit oraşului că securea călăului a retezat în sfârşit capul rivalei Elisabetei, şi că Henry Darnley a fost răzbunat de crima pusă la cale de necredincioasa-i soţie. Mai târziu, prin

intermediul cronicii lui Holinshed, el va afla despre sângeroasa poveste a lui Macbeth, sinistrul rege al Scoţiei. Dar nu este oare posibil ca prin aceea tainică alchimie poetică marele artist să fi înfăţişat în piesa sa, în mod inconştient, amintirea tragicului sfârşit al Mariei Stuart? Şi dacă nu există argumente suficient de temeinice pentru o atare certitudine, nu e mai puţin adevărat că lipsesc şi motivele pe baza cărora să se conteste categoric o asemenea ipoteză astfel încât presupunerea că în tragedia sa, Shakespeare a fost influenţat de tragedia Mariei Stuart devine posibilă. Cert este însă că numai cine s-a pătruns de tragismul lui *Macbeth* va putea să înţeleagă, în adevăratele ei proporţii, cumplita dramă petrecută la Holyrood în acele zile, se va putea cutremura în faţa infernalei suferinţe prin care i-a fost dat să treacă sufletului acelei femei cutezătoare la faptă, dar răpusă de consecinţe.

Cât de sfâşietoare este – în ambele tragedii, cea plăsmuită şi cea reală – schimbarea survenită atât în lady Macbeth cât şi în Maria Stuart, după săvârşirea crimei! Lady Macbeth fusese o femeie energică, ambiţioasă, pasionată, inimoasă, plină de dragoste şi de vitalitate. Ambiţia ei se concentrează asupra bărbatului iubit: pentru el ar vrea să cucerească toată gloria lumii, cele mai înalte ranguri şi demnităţi i se par neînsemnate pe lângă ceea ce i se cuvine lui. Versul acesta din sonetele Mariei Stuart i se potriveşte atât de bine de parcă ea l-ar fi scris: *„Pour luy je veux rechercher la grandeur...”* Ambiţia ei este forţa motrice a întregii acţiuni, din ea izvorăşte puterea bărbatului, ea este cea care îndeamnă la faptă. Mintea ei lucrează febril, toată viclenia ei este aruncată în joc, atâta vreme cât fapta nu s-a săvârşit încă, atâta vreme cât mâinile şi sufletul nu i-au fost scăldate în sânge. Cu aceleaşi ipocrite linguşiri cu care l-a ademenit Maria Stuart pe Darnley la Kirk O’Field, îl ispiteşte şi-l momeşte ea pe Duncan în iatac, unde, din umbră, îl pândeşte pumnalul. Dar de îndată ce fapta s-a săvârşit, s-a consumat, o mare, o neaşteptată schimbare pune stăpânire asupra ei. Curajul a părăsit-o, puterile i-au secat.

Conştiinţa păcatului îi devorează, cu vâlvătăile ei de nestins, sufletul. Cu privirile fixe în care pâlpâie sinistra licărire a nebuniei, sfâşiată de necruţătoare suferinţe, ea rătăceşte în neştire prin sălile pustii şi lugubre ale castelului, strecurând groaza în sufletele celor ce-i sunt aproape şi ajungând în cele din urmă să-i fie groază de sine însăşi. În fiinţa ei nu mai sălăşluieşte decât o singură, o smintită, o aprigă şi nepotolită dorinţă: să uite, să doarmă, să moară.

Acelaşi lucru se petrece şi cu Maria Stuart după asasinarea lui Darnley. Schimbarea care survine este atât de profundă încât chiar şi trăsăturile i se modifică, faţa are un aer înstrăinat, greu de recunoscut; Drury, iscoada Elisabetei scrie la Londra: *„Este un caz fără precedent o asemenea schimbare la faţă într-un timp atât de scurt şi fără ca vreo boală să-i fi răvăşit trăsăturile”.* N-a mai rămas nici urmă din femeia atât de veselă, de stăpână pe sine, de amabilă şi de prietenoasă care fusese până în urmă cu câteva săptămâni Maria Stuart. Se închide, se izolează, se ascunde. Poate că mai nădăjduieşte, ca şi Macbeth şi lady Macbeth, că fapta ei va fi îngropată în tăcere cu condiţia să tacă şi ea, şi că uraganul stârnit va trece pe deasupra, cruţând-o. Pe urmă însă, când glasul mulţimii începe să se ridice tot mai stăruitor – când, la adăpostul nopţii, numele ucigaşilor sunt strigate pe străzile Edinburghului şi sub ferestrele ei, când Lennox, tatăl celui asasinat, Elisabeta, adversara ei, Beaton, prietenul ei, când lumea întreagă îi cere să vorbească, să răspundă, să rostească o sentinţă de condamnare – o tulburare tot mai vădită pune stăpânire pe ea... Ştie că ar trebui să facă ceva, ca să acopere, ca să scuze fapta. Îi lipseşte însă puterea de a da un răspuns convingător, de a rosti cuvântul înţelept, cuvântul amăgitor. Ca într-un somn hipnotic, răzbat până la ea glasurile din Londra şi Paris, din Madrid şi Roma, glasuri care o previn, o avertizează, şi totuşi nu se poate smulge din rigiditatea ei sufletească. Percepe toate strigătele, ca un om îngropat de viu care simte paşii celor ce calcă deasupra, pe pământ: e dezarmată, neputincioasă şi

deznădăjduită. Ştie că acum ar trebui să joace rolul unei văduve îndoliate, al soţiei disperate: să jelească, să se vaiete, să plângă în hohote, pentru ca lumea să creadă în nevinovăţia ei. Dar ochii îi rămân uscaţi, gura încleştată, nu se mai simte capabilă de prefăcătorie. Trec astfel săptămâni şi, în cele din urmă, nu mai poate suporta. Ca o sălbăticiune care, încolţită din toate părţile nu mai are altceva de făcut decât să înfrunte adversarul cu îndrăzneala disperată a fricii, ca Macbeth care, ca să-şi salveze viaţa, îngrămădeşte crime noi peste crima care cere răzbunare – Maria Stuart se smulge, în sfârşit, din această inerţie ce nu mai putea fi îndurată. Îi este cu desăvârşire indiferent ce gândeşte lumea despre ea şi dacă ceea ce întreprinde acum e cuminte sau absurd. Numai să se smulgă din împietrirea care a cuprins-o; să facă ceva, orice, numai să scape repede, cât mai repede, de glasurile care o avertizează şi de acelea care o ameninţă, să fugă de ele, departe, cât mai departe. O goană nebună, fără oprire în care, să nu aibă răgazul să gândească, să chibzuiască – să nu fie silită să-şi dea seama că nicio precauţie, nici cel mai chibzuit gest n-o mai poate salva. Biet subterfugiu al unui suflet hăituit care-şi creează iluzia că fugind de realitate se eliberează de propria-i spaimă, că avântându-se orbeşte va izbuti să scape. Ca un vizitiu care dă bice cailor când simte puntea năruindu-i-se sub roţi, căci ştie că numai gonind înainte va putea scăpa, tot astfel Maria Stuart goneşte cu disperare pe calul negru al destinului ei, mereu înainte, ca să răstoarne în fugă orice îndoială, să strivească orice scrupul, orice încercare de împotrivire. Să nu se mai gândească la nimic, să nu mai ştie de nimic, să nu mai audă şi să nu mai vadă nimic. Mai departe, tot mai departe, pe calea nebuniei sale! Mai bine un sfârşit înspăimântător, decât o spaimă fără sfârşit? E o lege eternă: piatra se rostogoleşte tot mai vertiginos pe măsură ce se apropie de fundul prăpastiei, tot astfel şi sufletul se năruie tot mai rapid, tot mai febril şi mai nebun, când îl părăseşte speranţa.

Tot ce întreprinde Maria Stuart în săptămânile care au urmat asasinatului nu este rezultatul unei judecăţi limpezi, ci a fricii nemăsurate care o face să-şi piardă minţile. Altă explicaţie pentru purtarea ei nu există. Normal ar fi fost să fie conştientă încă din clipa săvârşirii teribilei crime că şi-a pecetluit pentru totdeauna destinul, că toată Scoţia, că Europa întreagă avea să considere drept o nemaipomenită provocare, o încălcare a dreptăţii, o sfidare a oricărei morale căsătoria după numai câteva săptămâni de la asasinat, şi tocmai cu ucigaşul soţului ei. După un an, după doi ani de atitudine rezervată, de tăinuire a relaţiilor cu Bothwell, poate că lumea ar fi uitat, ar fi renunţat să mai facă vreo legătură între crimă şi căsătorie; printr-o prudentă şi lentă acţiune diplomatică, s-ar fi putut găsi poate, la un moment dat o justificare a faptului că şi-l alege drept soţ tocmai pe Bothwell. Un singur gest trebuia să evite ea, cu cea mai mare grijă, conştientă că o va duce neîndoielnic la pieire: acela de a aşeza, cu o grabă atât de sfidătoare, coroana celui asasinat pe capul ucigaşului, nesocotind până şi perioada de doliu. Dar Maria Stuart, cu o nerăbdare cu neputinţă de temperat săvârşeşte tocmai faptul cel mai nebunesc dintre câte săvârşise vreodată.

Pentru această purtare inexplicabilă din partea unei femei ce făcuse adeseori dovada unei minţi inteligente şi echilibrate, există o singură explicaţie plauzibilă: Maria Stuart se considera constrânsă la această precipitare pentru a ascunde ceva ce n-ar fi acceptat cu niciun preţ să mărturisească. Apare cât se poate de limpede faptul că exista o taină care nu-i mai îngăduia niciun răgaz, pentru care aşteptarea şi tărăgănarea însemnau deconspirare. Zorul frenetic de a grăbi căsătoria cu Bothwell, se datoreşte faptului că nenorocita purta încă de atunci o sarcină (şi evenimentele vor adeveri această presupunere) şi că pruncul aşteptat nu este copilul postum al regelui Darnley, ci rodul unei pasiuni ilegale, dezonorante. Reginei Scoţiei însă nu-i este îngăduit să aducă pe lume un copil nelegitim şi, cu atât mai puţin, în împrejurarea de faţă când faptul ar fi constituit dovada complicităţii sale neîndoielnice, ar fi

echivalat cu o demascare scrisă cu litere de foc pe toate zidurile. Lumea întreagă ar fi aflat atunci cât de agreabil, cât de voluptos şi-a petrecut ea perioada de doliu în braţele amantului. Chiar şi o minte mai puţin obişnuită cu ale matematicii ar fi putut număra şi ar fi constatat că Maria Stuart întreţinuse relaţii nepermise cu Bothwell fie înainte de asasinarea lui Darnley, fie foarte curând după. Şi într-un caz şi în celălalt, faptul ar fi fost calificat deopotrivă de scandalos şi de neruşinat! Numai printr-o urgentă legitimare a relaţiilor lor, printr-o căsătorie, s-ar mai putea salva onoarea copilului şi cât de cât şi a ei. Căci, dacă va da naştere copilului, ca soţie legitimă a lui Bothwell, se vor putea închide ochii asupra datei prea timpurii a evenimentului şi va exista cineva care să-i apere drepturile şi să-l ocrotească, la adăpostul numelui său, pe acest biet copil clandestin. De aceea, fiecare lună, fiecare săptămână de întârziere a căsătoriei cu Bothwell, îi apare drept o irecuperabilă pierdere de timp. Căci – cumplită eroare – fapta monstruoasă de a lua de soţ pe ucigaşul propriului ei bărbat, i se părea în acele împrejurări mai puţin gravă, mai puţin dezonorantă decât aceea de a-şi da în vileag, în mod public, greşeala, aducând pe lume un bastard. Numai dacă admitem probabilitatea unei atari constrângeri, ne putem explica purtarea atât de aberant de ilogică a Mariei Stuart din aceste săptămâni. Toate celelalte presupuneri şi justificări sunt şubrede şi contravin realităţii. Numai cine înţelege această teribilă teroare – pe care au trăit-o în toate timpurile milioane de femei şi care a împins, până şi pe cele mai inocente şi mai neînfricate dintre ele, să săvârşească fapte smintite şi criminale – numai cine intuieşte această spaimă a femeii de a-şi trăda, printr-o sarcină nedorită sau inoportună, relaţiile ei amoroase, poate înţelege nesocotinţa unei minţi dezechilibrate ca a Mariei Stuart. Este singura scuză care dă oarecare sens precipitării sale nebune şi luminează o fracţiune de secundă, în toată profunzimea ei, tragedia acestui suflet chinuit.

Situaţie fără ieşire. Niciun demon n-ar putea imagina una

mai teribilă. Pe de o parte, timpul o zoreşte, o biciuieşte fără milă pe regina însărcinată; pe de altă parte tocmai graba aceasta o acuză, îi demască complicitatea la crimă. Ca regină a Scoţiei, ca văduvă, ca femeie de onoare şi de mare rang, a cărei purtare e în atenţia oraşului, a ţării, a întregii lumi europene, Maria Stuart nu poate şi nu trebuie să ridice la înalta demnitate de soţ al ei pe un bărbat ca Bothwell, atât de dubios şi de rău famat. Pe de altă parte, în situaţia fără ieşire în care se află, nu poate spera ajutor de la nimeni decât de la complicele ei. Nu-i e permis să se mărite cu el şi totodată nu se va salva decât măritându-se cu el. Dar pentru a tăinui adevăratul motiv trebuie găsit altul, trebuie inventat un pretext, trebuie combinat ceva care să facă explicabilă căsătoria cu Bothwell şi graba ei inadmisibilă. Trebuie născocită şi pusă în scenă, cu mare dibăcie şi ingeniozitate, o împrejurare capabilă să dea sens acestei situaţii întru totul lipsită de sens atât pe plan legal cât şi moral, şi datorită căreia Maria Stuart să pară, de ochii lumii, silită la această căsătorie.

Dar care poate fi împrejurarea menită să silească o regină să se căsătorească cu un bărbat de rang inferior? Codul de onoare din vremea aceea nu admitea decât una singură: când o femeie e necinstită prin violenţă, siluitorul are obligaţia să o ia în căsătorie pentru a-i restabili onoarea. Numai dacă Maria Stuart ar fi fost siluită de Bothwell, s-ar putea justifica întrucâtva faptul că se mărită cu el. Şi astfel s-ar crea impresia că ea n-a cedat din proprie dorinţă, ci de nevoie în faţa ireparabilului.

Un plan atât de absurd şi de fantezist se putea ivi numai într-o situaţie fără ieşire. Numai o minte de nebun poate imagina o asemenea nebunie. Chiar Maria Stuart, de obicei neînfricată şi dârză în momentele hotărâtoare, se dă înapoi îngrozită când Bothwell îi propune această farsă macabră. *„Ar fi de o mie de ori mai bine să mor căci întrezăresc un sfârşit dezastruos”,* scrie deznădăjduită regina. Dar, oricum l-ar califica moraliştii, Bothwell rămâne acelaşi superb, cutezător şi nesăbuit *desperado.* Nu reuşeşte să-l impresioneze câtuşi de puţin faptul că va juca în faţa

întregii Europe rolul sceleratului neruşinat şi impudic, al siluitorului unei regine, al tâlharului la drumul mare, care fără urmă de scrupule nesocoteşte şi legi şi moravuri. Şi, chiar dacă s-ar prăbuşi pământul, dacă s-ar deschide iadul la picioarele lui, nu e el omul care să şovăie, când e vorba de o coroană. Nu există primejdie care să-l oprească la jumătatea drumului, care să-l facă să dea înapoi. Figura lui ne-o aminteşte pe aceea a cinicului Don Juan al lui Mozart, cel care, sfidător şi trufaş, pofteşte statuia de piatră a comandorului la ospăţul sinistru. Cu atât mai mult cu cât în preajmă-i tremură de groază un Leporello, cumnatul său, Huntly, care cu preţul câtorva sinecuri îi vându-se consimţământul pentru divorţul surorii sale. Hrăpăreţul acesta, mai puţin cutezător însă, e îngrozit de excentrica şi primejdioasa comedie şi pe dată dă fuga la regină, pentru a încerca s-o convingă să renunţe. Dar lui Bothwell îi este indiferent dacă se pune de-a curmezişul unul în plus, după o sfidare atât de insolentă zvârlită lumii întregi: nu-l opreşte nici faptul că, în ultima clipă urzelile lui tainice au fost trădate (spionul Elisabetei comunica planul la Londra cu o zi înainte de a fi fost pus în aplicare); şi la fel de indiferent îi este dacă această „seducere” va fi socotită drept ceea ce este de fapt, adică un adevărat bâlci, de vreme ce prin ea face un pas înainte spre atingerea ţelului său: acela de a ajunge rege. Bărbatul acesta poate totul şi trece de îndată la acţiune chiar dacă ar fi să dea piept cu satana sau cu moartea. Şi are atâta energie încât s-o târască după el pe regină, oricât s-ar împotrivi ea, cu oricâtă indignare i s-ar opune!

Căci – scrisorile din casetă o dovedesc – de data aceasta instinctul ei o avertizează să se răzvrătească cu toată forţa deznădejdii, să se sustragă poruncii aspre a stăpânului ei. Inima greu apăsată de negre presimţiri îi spune că, această nouă înşelătorie, departe de a reuşi să înşele pe cineva, i se va întoarce împotrivă. Dar, ca întotdeauna, până la urmă roaba sfârşeşte prin a ceda celui ce-i domina voinţa. Cu acea supunere, cu care i-a dat ascultare când a fost vorba să-l ademenească din Glasgow, pe Darnley, este gata acum

– cu inima grea – să se lase „ademenită”, ea de data aceasta. Deci conform planului pus la cale, comedia violului de bună voie este jucată până la capăt, scenă cu scenă.

La 21 aprilie, la numai câteva zile după ce sentinţa de achitare fusese smulsă tribunalului alcătuit din nobilime, şi după ce Bothwell îşi primise răsplata în Parlament, la două zile după ce „răsplătitul” forţase mâna lorzilor la Ainslies Taverne, obţinându-le consimţământul pentru căsătoria lui, la 21 aprilie deci, dată când se împlineau exact nouă ani de când regina Scoţiei, o copilă încă, păşea în faţa altarului alături de Delfinul Franţei, – iat-o pe această mamă până acum prea puţin grijulie, împinsă subit de nevoia imperioasă de a-şi vedea fiul la Stirling. Contele Mar, însărcinat cu paza prinţului moştenitor, o întâmpină cu o nedisimulată lipsă de bunăvoinţă şi încredere căci, circulă de la o vreme pe seama reginei tot soiul de zvonuri care nu prea-i fac cinste. Maria Stuart obţine permisiunea de a-şi vedea fiul, însă numai în prezenţa unor doamne de la Curte; lorzii o suspectează de intenţia de a răpi băiatul, de a-l preda lui Bothwell; până şi această suspiciune dovedeşte o dată mai mult că femeia – şi faptul devenise notoriu – ascultă, cu supunere, orice i-ar porunci tiranul ei sufletesc, chiar dacă este vorba de o faptă criminală. Apoi, însoţită numai de câţiva cavaleri, printre care Huntly şi Maitland, cu siguranţă iniţiaţi în proiectul lui Bothwell, regina se întoarce călare spre reşedinţa ei. La şase mile depărtare de oraş, le taie drumul o bandă de călăreţi conduşi de Bothwell, care „atacă prin surprindere” suita reginei. E de la sine înţeles că nu se încinge de fapt nicio luptă, căci Maria Stuart, „spre a evita vărsarea de sânge”, interzice cavalerilor săi să pună mâna pe arme pentru a o apăra de agresori. Bothwell nu are altceva de făcut decât să apuce frâul calului ei, şi iat-o pe regină „captivă” de bunăvoie şi condusă la castelul Dunbar, unde o aşteaptă o dulce şi voluptuoasă întemniţare. Unui căpitan prea naiv, care în zelul lui vrea să aducă ajutoare şi s-o elibereze pe „ostatică”, i se face repede şi discret semn să se potolească. Cât despre Huntly şi Maitland, surprinşi şi ei de

acest straniu „atac”, sunt trataţi cu o adevărată curtenie şi lăsaţi să-şi urmeze drumul în linişte. Nu este clintit niciun fir de păr din capul vreunui combatant; agresorii se mulţumesc s-o reţină în captivitate pe regină, la adăpostul braţelor puternice ale preaiubitului ei răpitor. Mai bine de o săptămână, „siluita” împarte patul cu acela ce i-a pângărit onoarea în timp ce la Edinburgh se fac intervenţii şi presiuni serioase, însoţite de mare risipă de daruri, care mai de care mai ispititoare, asupra autorităţilor ecleziastice, pentru obţinerea divorţului lui Bothwell; tribunalului protestant i se înfăţişează drept pretext faptul, mai mult decât penibil şi anume că Bothwell s-ar fi făcut vinovat de adulter cu o servitoare; în faţa celui catolic se aduce la cunoştinţă descoperirea tardivă că cei doi soţi ar fi rude de gradul al patrulea, ceea ce ar anula de la sine căsătoria. În sfârşit, este încheiată şi această prea dubioasă afacere de divorţ. Acum lumea întreagă poate şi trebuie să afle că Bothwell s-a năpustit, ca un bandit neruşinat, la drumul mare, asupra candidei suverane pângărind-o cu poftele lui animalice: doar căsătoria cu bărbatul care a necinstit-o astfel, printr-o nemaiîntâlnită siluire ar mai putea reabilita onoarea reginei Scoţiei!

E prea grosolan înscenată această trivială poveste despre „răpirea” şi „siluirea” unei regine pentru a i se putea da crezare: până şi ambasadorul spaniol, cu toată bunăcredinţa bine cunoscută până atunci, se vede silit să raporteze ia Madrid că toată istoria fusese pusă la cale dinainte. Partea cea mai ciudată a întregii afaceri este însă faptul că tocmai cei iniţiaţi în dedesubturile mascaradei se poartă acum de parcă ar fi încredinţaţi de realitatea „agresiunii”; lorzii, care au încheiat de curând, în taină, un nou *„bond”* de data aceasta vizând înlăturarea lui Bothwell, se pretează unui joc maliţios, prefăcându-se că iau în serios tocmai ei comedia „seducerii”. Extrem de emoţionaţi de soarta reginei şi deopotrivă de indignaţi de „ruşinea” care s-a abătut asupra ei, proclamă cu toată solemnitatea că deoarece „regina ţării e ţinută prizonieră împotriva voinţei,

însăşi onoarea Scoţiei e ameninţată”. Iată-i aşadar uniţi cu toţi, ca nişte preacredincioşi supuşi, în acţiunea meritorie de salvare a nevinovatei oiţe din ghearele fiorosului lup-Bothwell. Au găsit în sfârşit ceea ce căutau de atâta amar de vreme: pretextul de a-i sări în cârcă dictatorului militar. Sub stindardul patriotismului, pot comite ceea ce de mult jinduiau! Se adună, cu pilduitoare grabă, şi pornesc ca nişte adevăraţi cavaleri ce sunt, s-o „elibereze” pe Maria Stuart din captivitate, împiedicând astfel căsătoria pe care tot ei o aprobaseră cu abia o săptămână înainte.

Situaţie cum nu se poate mai neplăcută pentru Maria Stuart această subită şi indiscretă sârguinţă a lorzilor ei de a o apăra împotriva „seducătorului”. Căci în felul acesta tot jocul lor măsluit, toată acea comedie penibilă mai devine şi inutilă. Şi cum, în realitate, ea nu doreşte câtuşi de puţin să fie „eliberată” ci, dimpotrivă, legată pe veci de Bothwell, se vede nevoită să dreagă la repezeală gafa pe care au săvârşit-o înscenând povestea cu violul. Ceea ce ieri urma să fie înfăţişat lumii în culorile cele mai sumbre, se cere astăzi mult atenuat şi astfel, tot efectul înscenării este anulat. Tot ce-i rămâne de făcut este să-şi apere agresorul, uzând de toată puterea ei de convingere pentru a-l salva de acuzaţie şi de urmărire. Într-adevăr, iniţial, gestul lui putea fi calificat cel puţin ciudat şi justifica atât îngrijorarea lor cât şi indignarea ei; ulterior însă, printr-o exemplară purtare faţă de ea, Bothwell şi-a răscumpărat vina. Şi cum nimeni nu s-a grăbit să-i sară în ajutor, atunci, a fost silită să-şi înfrâneze indignarea şi să reflecteze la propunerea lui. Situaţia acestei femei, prinsă în mrejele propriei pasiuni devine pe zi ce trece tot mai penibilă, mai lipsită de demnitate pentru o regină. Ultimul văl menit să ascundă lumii ruşinea în care se complace s-a agăţat în spinii acestui mărăciniş şi, când vrea să-l desprindă eforturile ei nu au alt rezultat decât acela de a se trezi descoperită în dispreţul şi batjocura lumii întregi.

Prietenii Mariei Stuart sunt cuprinşi de o adâncă consternare când, pe la începutul lunii mai, le este dat să asiste la ruşinosul spectacol al revenirii reginei la

Edinburgh: în fruntea cortegiului se află Bothwell care ţine de frâu calul suveranei şi, ca o dovadă a faptului că ea îl urmează de bunăvoie, soldaţii lui îşi aruncă lăncile la pământ. Încercările celor mai devotaţi şi credincioşi prieteni ai acestei femei căreia patima i-a luat şi vederea şi minţile, de a o trezi la realitate, rămân fără ecou. Du Croc, ambasadorul francez, îi declară solemn şi oficial că măritişul cu Bothwell înseamnă sfârşitul prieteniei cu Franţa. Lordul Hoarries, prieten şi supus credincios, i se aruncă la picioare implorând-o să nu comită această ne-socotinţă. Cât despre încercatul Melville numai cu greu izbuteşte să se sustragă răzbunării lui Bothwell, pentru că cutezase s-o influenţeze pe regină şi s-o salveze în ultimul moment de la nefericita căsătorie. Toţi privesc cu inima grea cum această femeie curajoasă şi liberă se află dezarmată şi supusă la discreţia voinţei unui aventurier sălbatic; toţi înţeleg că, prin graba absurdă de a se căsători cu ucigaşul soţului ei Maria Stuart îşi va pierde şi coroana şi viaţa. Roata norocului s-a întors în favoarea adversarilor ei: toate profeţiile sinistre ale lui John Knox s-au dovedit triumfătoare. Succesorul acestuia, John Craig, refuză categoric să afişeze în biserică înfiinţarea căsătoriei pe care o declară sus şi tare ca fiind întinată de crimă, „odioasă şi infamă în faţa lumii”; ameninţat cu spânzurarea de către Bothwell, acceptă în cele din urmă să negocieze. Dar, pentru toate acestea negocieri, Maria Stuart se vede silită să plătească cu ultimul strop de onoare şi demnitate ce i-a mai rămas. Căci acum, când nerăbdarea şi graba cu care vrea să vadă împlinită această căsătorie, a devenit fapt bine cunoscut de lumea întreagă, fiecare încearcă, cu o lăcomie sfruntată, să stoarcă din această afacere toate avantajele posibile în schimbul consimţământului şi ajutorului. Huntly îşi recapătă, cu acest prilej, toate bunurile care-i fuseseră confiscate ca răsplată pentru că acceptă să dea o mână de ajutor la despărţirea surorii sale de Bothwell; episcopul catolic este uns din belşug, o adevărată ploaie de danii şi de onoruri se revarsă asupra capului său; dar partea leului îi revine clerului protestant. Pastorul se

înfăţişează suveranei şi viitorului ei soţ nu ca supus, ci ca necruţător judecător şi pretinde un gest de maximă umilire; ea, suverana catolică, nepoata familiei de Guise, este nevoită să accepte celebrarea cununiei după ritul reformat, adică exact după acela pe care se ştie că îl consideră eretic. După acest compromis reprobabil, ea poate considera partida definitiv pierdută căci în felul acesta a pierdut prietenia şi ajutorul Europei catolice: favoarea Papei, simpatiile Spaniei şi ale Franţei. Acum e singură, cu adevărat singură, împotriva tuturor. Cât adevăr dureros conţineau de fapt versurile ei:

„Pour luy depuis j'ay mesprisé l'honneur,
Ce qui nous peust seul pourvoir de bonheur.
Pour luy j'ay hazardé conscience,
Pour luy tous mes parens j'ay quite et amis."

Dar pentru cel care singur s-a condamnat la robie nu mai există scăpare. Zeii nu-şi pleacă urechea la rugăciunea celor de bunăvoie sacrificaţi în mod stupid şi lipsit de sens.

În patrimoniul universal nu se află nuntă care s-o egaleze în atmosferă tragică pe cea din 15 mai 1567; degradarea Mariei Stuart se concentrează, întreagă, în momentul acesta întunecat. Prima ei căsătorie, cu Delfinul Franţei, s-a sărbătorit într-o zi senină: strălucitoare şi glorioasă zi. Aclamaţiile şi uralele izbucnite din mii de piepturi au înălţat-o atunci pe tânăra regină pe culmile ameţitoare ale bucuriei. De pretutindeni, din oraşe şi din sate, din cele mai îndepărtate colţuri ale lumii floarea nobilimii a venit într-un suflet să asiste la cel mai măreţ spectacol al acelor zile: Delfina îndreptându-se spre Notre Dame, înconjurată de familia regală, urmată de tot ce avea Franţa mai nobil. A întâlnit în calea ei tribune din care tumultul creştea ca un uragan, ferestre la care se înghesuiau zeci de privitori; un popor întreg şi-a aţintit asupra ei privirile pline de adoraţie. Cea de a doua nuntă a decurs într-o atmosferă ceva mai potolită. Nu în miezul zilei, ci în zorii ei, pe la ora şase

dimineaţa, preotul a unit-o în faţa altarului cu strănepotul lui Henric al VII-lea. Au fost de faţă nobilii cei mai de vază ai ţării şi ambasadorii străini, iar zile de-a rândul au răsunat atunci deasupra Edinburghului cântecele de bucurie şi zvonul nesfârşitelor serbări populare. Cea de a treia căsătorie, cu Bothwell – ridicat în ultimul moment la rangul de duce de Orkney – e săvârşită însă în taină, ca şi crima pe care o ascunde. La ora patru dimineaţa, înainte de a se fi luminat de ziuă, înainte ca oraşul să se fi trezit din somn, când negurile nopţii împresoară totul în jur, câteva siluete se strecoară tăcute în capela castelului – aceeaşi capelă în care cu trei luni în urmă Maria Stuart, în voaluri de doliu, ascultase prohodul în faţa sicriului abia închis al soţului ei, mişeleşte asasinat. De astă dată însă, capela rămâne aproape pustie. Dintre mulţii oaspeţi care au fost poftiţi numai puţini au venit, insultător de puţini; nimeni nu doreşte să asiste la momentul înjositor când regina Scoţiei pune inelul în degetul aceluia care îşi pătase mâinile cu sângele lui Darnley. Aproape toţi lorzii regatului au absentat fără măcar să se scuze; Moray şi Lennox au fugit peste hotare, Maitland şi Huntly, sfetnicii ei, rămaşi până atunci cât de cât credincioşi, se eschivează; până şi singurul om căruia regina, catolică înfocată, îi putea încredinţa gândurile cele mai intime, confesorul ei, a părăsit-o pentru totdeauna; cu nespusă tristeţe, preotul, păstorul ei sufletesc, mărturiseşte că o consideră iremediabil pierdută. Niciun om de onoare nu vrea să fie de faţă în momentul când ucigaşul lui Darnley se căsătoreşte cu soţia lui, nu vrea să asiste cum un preot, un slujitor al Domnului, binecuvântează această legătură nelegiuită. Inutil l-a implorat Maria Stuart pe ambasadorul francez să fie de faţă, să salveze aparenţele care se anunţau atât de sinistre prin participarea unui reprezentant al puterilor străine. Prietenul acesta, până nu de mult atât de gentil şi de curtenitor, rămase surd la rugăminţile ei. Prezenţa lui ar angaja statul francez: „S-ar putea deduce că regele meu ar fi în vreun fel implicat în această istorie”, se scuză el; şi apoi, prin participarea sa ar însemna să-l recunoască pe

Bothwell drept soţ al reginei, lucru care îi repugnă profund. Nici liturghia, nici orga n-au răsunat: ceremonia s-a sfârşit penibil de repede. Iar seara saloanele au rămas neluminate, nu s-a ţinut niciun bal la Curte; nu s-a oferit niciun banchet. De sus, de la ferestrele castelului n-a plouat cu bani în strigătele de: *„Largesse, largesse!”* asupra mulţimii care n-a petrecut şi nu s-a veselit pe străzi ca la nunta lui Darnley. Capela, rece, pustie şi întunecată, pare un sinistru cavou; gravi, posomorâţi asistă martorii la această ciudată festivitate care aduce mai degrabă a priveghi decât a nuntă. Cortegiul nupţial nici vorbă să străbată apoi oraşul, în alai triumfal la lumina torţelor, salutat de urale şi aclamaţiile mulţimii; pătrunsă până la oase de frigul ostil şi de negrele presentimente ce bântuiau glaciala capelă, perechea regală se retrage repede în apartamentele ei, la adăpostul uşilor zăvorâte.

Căci tocmai acum, când se vede ajunsă la ţinta spre care alergase mânată de o lacomă, oarbă nebunie, Maria Stuart se prăbuşeşte fără vlagă, cu sufletul frânt. Şi-a realizat suprema dorinţă: îl are pe Bothwell, îl poate păstra. Cu ochii învăpăiaţi de dragoste, tremurând de nerăbdare aşteptase ea această oră a cununiei, închipuindu-şi că unirea cu el, că legiferarea dragostei lui îi vor domoli neliniştile şi-i vor potoli zbuciumul. Acum însă, când nu mai trebuie să alerge orbeşte spre un ţel, când nu mai trebuie să-şi concentreze toate puterile pentru realizarea dorinţei celei mai arzătoare, ochii ei, atâta vreme întunecaţi de patimă se limpezesc: priveşte în juru-i, dezmeticită, şi ceea ce găseşte este golul, nimicul! Se pare că imediat după căsătorie între ei au început neînţelegerile. Ca întotdeauna, când doi oameni sunt complici la o ticăloşie caută să arunce răspunderea unul asupra celuilalt. La fel se întâmplă cu Maria Stuart şi Bothwell, pe care cu atâta nesăbuinţă îl adorase. Chiar în după-amiaza acelei sumbre festivităţi de nuntă, ambasadorul francez constată la Maria Stuart o ciudată schimbare: proaspăta căsătorită departe de a părea o femeie fericită pare mai degrabă una profund şi iremediabil dezamăgită. Încă nu se lăsase seara, şi iată că între cei doi

soţi se strecoară pe nesimţite, o umbră de gheaţă. *„Au şi început remuşcările,* relatează Du Croc la Paris; *joi, când majestatea sa m-a primit, mi-a atras atenţia comportarea ei nefirească ce mărturisea atmosfera grea dintre cei doi soţi. Intuind nedumerirea mea a încercat să se justifice spunându-mi că tristeţea îi e provocată de sentimentul apăsător că nu se va mai putea bucura de nimic de aici înainte şi că nu mai are de aşteptat nimic altceva decât moartea. Ieri, pe când se afla împreună cu contele Bothwell, a fost auzită de către cei din încăperea alăturată strigând să i se dea un cuţit, ca să se omoare şi oamenii care au auzit-o se temeau că, în disperarea ei, îşi va face seama dacă Dumnezeu nu-i vine în ajutor”.* Curând, tot mai multe rapoarte confirmă gravele neînţelegeri dintre soţi; se zvoneşte că Bothwell nu e dispus să renunţe la tânăra şi frumoasa lui soţie de care a divorţat numai formal, silit de împrejurări şi că îşi petrece nopţile cu ea, nu cu Maria Stuart. *„Din ziua nunţii, raportează din nou ambasadorul, la Paris, lacrimile şi vaietele Mariei Stuart nu mai contenesc.”* Acum, când femeii acesteia, orbită de patimă, viaţa i-a oferit tot ce-şi dorise cu atâta înverşunare, înţelege în sfârşit că obţinând totul a pierdut totul şi că numai moartea ar mai putea-o mântui de chinul acesta, pe care singură şi-l pricinuise.

Trei săptămâni durează această lună de miere, atât de amară, a Mariei Stuart cu Bothwell; nu e decât o continuare, prelungită agonie, zbuciumată de spaimă şi de suferinţe. Toate strădaniile de a salva aparenţele, de a se salva pe sine, sunt zadarnice. În public, Bothwell afişează faţă de regină un mare respect, o ostentativă tandreţe, o falsă afecţiune, un făţarnic devotament, însă vorbele goale şi gesturile demonstrative nu mai conving, nu mal înşală pe nimeni. Oraşul rămâne mut, posomorât, priveşte cu neîncredere unirea nelegiuită. Părăsit de nobili, Bothwell, dictatorul, se zbate în zadar să-şi atragă simpatia poporului; pozează pe rând în diverse posturi, vrea să pară când liberal, când cucernic, a devenit dintr-o dată suspect de

amabil, de binevoitor. Le face vizite curtenitoare predicatorilor reformaţi; curtenia lui însă se iroseşte în van: clerul protestant rămâne tot atât de ostil ca şi cel catolic. Scrie Elisabetei scrisori pline de umilinţă la care ea nu răspunde. Scrie la Paris: Parisul însă îl ignoră, îl tratează ca un ins lipsit de importanţă. Maria Stuart îi convoacă pe lorzi: aceştia nesocotesc chemarea ei şi rămân la Stirling. Îşi cere copilul: îi este refuzat pe motivul că nu prezintă suficiente garanţii pentru a i se putea încredinţa moştenitorul tronului. Şi ceea ce este şi mai insuportabil este tăcerea; o tăcere sinistră care planează asupra celor doi soţi. Ca să spulbere această rezervă, ca să creeze impresia de veselie, de bună dispoziţie, ca să pară sigur pe el şi stăpân pe situaţie, Bothwell găseşte de cuviinţă să organizeze o petrecere populară şi o luptă navală; el însuşi, pentru a deveni mai popular, participă la un *tournoi,* ia parte la luptele cu lancea, în timp ce regina îl urmăreşte, cu un palid surâs, rezemată de tribună. Mulţimea, curioasă, se îngrămădeşte să privească, amatoare de asemenea reprezentaţii, dar, ca niciodată, rămâne rezervată, nu izbucneşte în aplauze şi urale. Ţara întreagă pare paralizată de frică, încremenită de o teroare ce ameninţă să se transforme în ură şi revoltă de la o zi la alta.

Bothwell nu este însă bărbatul care să se amăgească pe sine, autolinişţindu-se cu argumente false. Ca vechi şi încercat marinar el simte că tăcerea apăsătoare din jur nu este alta decât cea prevestitoare de furtună. Hotărât ca întotdeauna, nu pregetă să-şi ia măsurile de rigoare. Simte că viaţa îi e ameninţată şi că armele vor hotărî în ultimă instanţă care pe care; de aceea se grăbeşte să adune de pretutindeni călăreţi şi pedestraşi, ca eventualul atac al duşmanilor să-l găsească bine înarmat. Maria Stuart sacrifică, de bunăvoie, tot ce mai poate sacrifica, pentru a-i da posibilitatea să-şi întreţină mercenarii; îşi vinde bijuteriile, se înglodează în datorii pentru ca în cele din urmă – o umilinţă pentru regina scoţiană şi o insultă pentru cea engleză – să dea la topit cristelniţa de aur, darul trimis la botez de către naşa copilului, Elisabeta, pentru a mai

obţine astfel câţiva galbeni în plus şi a-şi mai prelungi agonia domniei. Dar lorzii îşi strâng rândurile, tot mai tăcuţi şi mai ameninţători; ca nişte nori negri, rău prevestitori împresoară castelul regal şi fulgerul poate brăzda cerul din clipă în clipă... Bothwell care are toate motivele să cunoască perfidia celor ce până ieri i-au fost aliaţi, nu se lasă amăgit de ciudata lor tăcere; a înţeles că se urzeşte din umbră o conspiraţie împotriva lui; nu se simte în siguranţă la Holyrood, care nu e o cetate cu adevărat întărită şi, la 7 iunie, la numai trei săptămâni de la nuntă, se refugiază în castelul fortificat de la Borthwick, pentru a fi mai aproape de războinicii săi. De acolo, la 12 iunie, Maria Stuart îi convoacă pe toţi nobilii şi vasalii, cavalerii şi arcaşii care i-au mai rămas credincioşi; toţi slujitorii ei sunt chemaţi să vină la Borthwick complet echipaţi şi cu provizii pentru şase zile; este, de fapt, o mobilizare generală care mărturiseşte limpede intenţia lui Bothwell de a proceda la un atac fulgerător, care să surprindă şi să zdrobească toată clica duşmanilor înainte de a fi apucat ei să-şi unească forţele.

Dar tocmai fuga de la Holyrood stimulează îndrăzneala lorzilor. Pe dată pornesc spre Edinburgh şi pun stăpânire pe oraş fără să întâmpine vreo împotrivire. James Balfour, complice la crimă, nu ezită să-şi trădeze tovarăşul şi predă de bunăvoie duşmanilor lui Bothwell fortăreaţa oraşului, altfel cu neputinţă de cucerit. Acum, o armată de două mii de cavaleri gata de luptă pornesc în goană, spre Borthwick, ca să-l surprindă pe Bothwell, să pună mâna pe el înainte ca trupele lui să se fi adunat. Numai că Bothwell nu este un iepure încolţit în vizuina sa, care se lasă prins cu una cu două; în ultima clipă sare pe fereastră, dă pinteni calului şi se salvează. Regina însă a rămas în castel. În primul moment lorzii nu cutează să ridice armele împotriva suveranei lor; se mulţumesc să încerce doar s-o convingă să-l părăsească pe Bothwell, să se despartă de nelegiuitul care a întinat-o. Însă această biată femeie e legată pe viaţă de tiranul ei; la adăpostul nopţii, deghizată în haine bărbăteşti, se aruncă în şa şi, singură, fără escortă,

călăreşte, cu îndrăzneala de pe urmă a deznădăjduitului, spre Dunbar, abandonând în urma ei totul: să trăiască cu Bothwell sau să moară alături de el este unica ei dorinţă.

Un ultim semn, un ultim avertisment, ar fi trebuit s-o convingă pe regină că pentru ea nu mai exista nicio şansă de salvare. În toiul retragerii de la Holyrood spre Borthwick Castle, ultimul sfetnic ce-i mai rămăsese, Maitland de Lethington, se face nevăzut – *„without leave taking”;* doar el dintre toţi întârziase alături de ea în orele acelea grele, agitate şi nesigure, îşi dovedise ataşamentul, o slujise cu prietenie şi devotament. Maitland mersese alături de stăpâna lui, pe calea greşită pe care o apucase; o întovărăşise o bună bucată de drum şi stăruinţa lui putea să-i pună pe mulţi pe gânduri; căci nimeni n-a depus mai mult zel la urzirea plasei în care a căzut Darnley. Acum, însă, el simte dincotro bate vântui, şi ca un desăvârşit diplomat care ştie să-şi împingă întotdeauna corabia spre tabăra celor puternici şi niciodată spre a celor slabi, învinşi, lipsiţi de putere, nu şovăie să abandoneze o cauză dinainte pierdută. În momentul fugii spre Borthwick, profitând de dezordinea iscată, el îşi întoarce uşurel calul, se strecoară neobservat din suită şi dă pinteni spre tabăra adversă. Ultimul şoarece a părăsit corabia gata să se scufunde.

Dar niciun avertisment n-o mai poate opri de acum înainte pe Maria Stuart, care nu vrea să înveţe şi să înţeleagă nimic. Ca întotdeauna, primejdia îi dă aripi, îi oţeleşte acel curaj sălbatic care-i încunună, cu o aură de o romantică frumuseţe, toate prostiile şi nebuniile săvârşite. Soseşte călare la Dunbar, travestită în haine bărbăteşti; acolo însă n-o aştepta nimic din ceea ce se cuvine unei regine: nici veşminte, nici armură, nici echipamentul cu care era obişnuită. Nu-i pasă însă. În vreme de război nu trebuie să ia în seamă ţinuta sau eticheta, nici canoanele ceremonialului de la Curte! Nu-i rămâne altceva de făcut decât să se mulţumească cu ce găseşte: împrumută de la o femeie din popor o fustă scurtă, o bluză roşie, o pălărie de catifea. Nu are o înfăţişare prea convenabilă nici prea

regească îmbrăcată astfel, dar important în momentul acela nu este decât un singur lucru, acela că poate călări alături de omul care reprezintă pentru ea totul, cu atât mai mult acum când totul este pierdut. Bothwell îşi alcătuieşte la repezeală o armată improvizată. Niciunul dintre cavalerii, gentilomii şi lorzii chemaţi la arme n-au răspuns chemării; ţara nu se mai supune ordinelor reginei. Cei două sute de archebuzieri, cu soldă, merg în fruntea convoiului, spre Edinburgh, reprezentând trupa de elită; în urma lor tropăie o gloată de ţărani şi „borderii”, prost înarmaţi, cu totul abia vreo mie două sute de oameni. Numai voinţa dârză a lui Bothwell reuşeşte să-i mâne înainte. Iar pe el îl călăuzeşte credinţa, că numai o îndrăzneală oarbă, nebunească, mai poate face minuni în împrejurări în care raţiunea nu mai întrezăreşte nicio şansă de scăpare.

Cele două trupe (armate ar fi o denumire improprie) se întâlnesc la Carberry Hill, localitate situată la şase mile depărtare de Edinburgh. Din punct de vedere numeric efectivul Mariei Stuart este superior. Dar niciunul dintre gentilomii ţării, toţi călări şi splendid echipaţi, nu se numără în tabăra ei sub steagul ce flutură provocator în bătaia vântului; afară de archebuzierii plătiţi, nu se află decât escorta lui Bothwell, oamenii clanului său, prost înarmaţi şi nu prea entuziasmaţi de luptă. În faţa lor însă, la o depărtare de numai o jumătate de milă – atât de aproape, încât Maria Stuart îi poate recunoaşte cu uşurinţă pe fiecare dintre adversarii ei în parte – se aliniază, călare, pe caii lor superbi, o falnică ceată de războinici: sunt lorzii mult încercaţi în războaie, nerăbdători să se avânte în luptă. Au şi un steag pe care îl desfăşoară cu semeţie dinaintea stindardului regal! O mare eşarfă albă în mijlocul căreia e pictată o prea înduioşătoare scenă: un bărbat zace, asasinat sub un copac; lângă el, îngenuncheat, un copil cu mâinile întinse spre cer, implorând: „Fă dreptate, Doamne, şi răzbună cauza mea!” Aliniaţi sub acest impunător stindard, aceiaşi lorzi care au pus la cale moartea lui Darnley, se înfăţişează astăzi ca răzbunători ai lui. La

adăpostul acestui stindard şi sub scutul acestei nobile cauze stau ei atât de trufaş cu mâinile pe arme în faţa reginei.

Cele două stindarde fâlfâie, înfruntându-se majestuos, în bătaia vântului. Numai că ostaşii celor două tabere, deopotrivă, nu par câtuşi de puţin însufleţiţi de vreun elan războinic. Niciunii, nici ceilalţi nu se avântă la atac peste râuleţul ce-i desparte: amândouă cetele nu fac altceva decât să se menţină într-o ciudat de liniştită expectativă. Ţăranii de la graniţe, adunaţi în pripă de Bothwell, nu sunt din cale-afară de nerăbdători să se lase ucişi pentru o cauză care le este străină şi din care nu înţeleg nimic. Pe de altă parte, lorzilor nu le vine la îndemână să pornească împotriva suveranei lor legitime, s-o înfrunte făţiş cu lancea, să ridice sabia asupra ei. Deşi conştiinţa lor n-a făcut niciodată caz de povara unor fapte nelegiuite sau a unor urzeli necurate, deşi nu s-au dat niciodată în lături când a fost vorba să se descotorosească, să îndepărteze din drumul lor vreun stăpân care le stătea în cale, fie şi printr-o conjuraţie – căci ştiut este, se găsesc totdeauna la nevoie câţiva ţapi ispăşitori, numai buni să se legene în ştreang în locul lor, ei rămânând de fiecare dată basma curată – totuşi a se ridica făţiş, la lumina zilei împotriva suveranei, ar însemna o încălcare prea flagrantă a ideii de feudalitate, care mai domină, cu deplină autoritate, veacul.

Du Croc, ambasadorul Franţei, care a sosit şi el pe câmpul de luptă, ca simplu observator, remarcă atmosfera nu prea războinică în care se complac cele două tabere. De îndată se oferă să le servească drept mediator. Un steag alb flutură în lumina paşnică a acelei frumoase zile de vară, iar cele două cete îşi instalează taberele, ca pentru o lungă aşteptare. Călăreţii descalecă, pedestraşii se eliberează de povara armelor şi îşi aştern fiecare merindele în timp ce Du Croc, în fruntea unei mici suite, trece râuleţul şi, călare, se îndreaptă spre tabăra suveranei.

Insolită întrevedere! Cea care-l primea de obicei pe ambasadorul Franţei cu cea mai pretenţioasă pompă, în cele mai costisitoare şi epatante toalete, aşezată sub somp-

tuoasele baldachine, îl primeşte de data aceasta stând pe o piatră, îmbrăcată în veşminte ţărăneşti ţipătoare: o fustă scurtă care abia îi acoperă genunchii. Însă ţinuta ei demnă, neînfrânta ei trufie, sunt tot atât de evidente ca şi atunci când se înfăţişa în ţinută de gală. Ostenită, cu obrajii supţi, de o neobişnuită paloare, ea dă frâu liber indignării. Cu siguranţa unei suverane care ştie că nu i se pot încălca ordinele, ordonă lorzilor să plece imediat armele în faţa ei şi să se retragă. N-a trecut decât puţină vreme de când, cu deosebită solemnitate, în urma cercetărilor riguros întreprinse, l-au declarat pe Bothwell nevinovat de moartea suveranului pentru ca acum să-l acuze de asasinat. Nu de mult ei înşişi i l-au adus şi propus drept soţ, iar acum se ridică împotriva acestei căsătorii calificând-o nelegiuită. Fără doar şi poate că mânia reginei este îndreptăţită; numai că nu despre dreptate se discută acum, în ceasul acesta care este al armelor scoase din teacă. În timpul întrevederii cu Du Croc, îşi face apariţia şi Bothwell, sosind în goana calului. Ambasadorul se mulţumeşte să-l salute, fără însă a-i întinde mâna. Atunci Bothwell intervine cu fermitate: vorbeşte răspicat, sigur de el, fără ocolişuri; nici urmă de teamă nu-i umbreşte privirea dârză şi îndrăzneaţă; chiar Du Croc este impresionat de atitudinea semeaţă a acestui *desperado. „Trebuie să mărturisesc, spune el în raportul lui, că mi s-a înfăţişat ca un mare războinic, sigur de sine, capabil să-şi conducă supuşii cu autoritate, un bărbat energic şi îndrăzneţ. Nu mă puteam opri să nu-l admir, când vedeam că în faţa unor duşmani net superiori, el, care putea conta doar pe jumătate din oamenii lui, rămânea totuşi hotărât, de neclintit.”* Bothwell propune soluţionarea conflictului printr-un duel, pe care e gata să-l susţină cu oricare din lorzii de acelaşi rang. Căci a lui este cauza cea dreaptă, şi Dumnezeu îl va ocroti. Nu-şi pierde buna dispoziţie nici în momentele cele mai critice şi-i propune lui Du Croc să asiste la acest spectacol amuzant şi antrenant instalat pe o colină. Regina însă respinge categoric soluţia duelului. În sufletul ei mai speră încă în intimidarea lorzilor; ceea ce i-a lipsit dintotdeauna acestei incurabile romantice

a fost simţul realităţii. Du Croc sesizează curând inutilitatea intervenţiei lui; galantul bătrân ar dori din toată inima s-o poată ajuta pe tânăra regină gata dintr-o clipă în alta să izbucnească în plâns – dar atâta vreme cât nu renunţă la Bothwell, nu există scăpare pentru ea. Cum însă ea nici nu acceptă să asculte o asemenea propunere, tot ce-i rămâne de făcut este să se încline cu desăvârşită curtoazie în faţa ei şi s-o părăsească pentru a se întoarce la lorzi.

Tratativele au eşuat; e rândul armelor să-şi spună cuvântul. Soldaţii însă se dovedesc mai isteţi şi mai realişti decât conducătorii lor. Ei văd prea bine că domnii sus-puşi se tocmesc cu destulă amabilitate. La ce bun atunci să se măcelărească între ei, fără nicio pricină şi încă într-o zi atât de luminoasă şi de însorită? Se foiesc, ezită, iar Maria Stuart, după ce îşi vede spulberată şi cea din urmă iluzie, le porunceşte zadarnic să pornească la luptă. Oamenii nu-i mai dau ascultare. Adunătura aceasta strânsă mai mult cu arcanul se împrăştie, se risipeşte pe neobservate după ore şi ore de trândăveală şi hoinăreală fără rost; lorzilor, cărora nu le scapă împrejurarea, trimit pe dată două sute de călăreţi, care împiedică retragerea lui Bothwell şi a reginei. Abia acum suverana înţelege cu adevărat gravitatea situaţiei lor. Şi, ca o adevărată îndrăgostită, nu se gândeşte nicio clipă să se salveze pe sine; toate gândurile, toate eforturile ei sunt pentru salvarea iubitului. E dealtfel încredinţată că nimeni nu va îndrăzni să ridice arma împotriva unei regine; după cum tot atât de încredinţată este că nu-l vor cruţa pe el, pentru a-l împiedica să dea în vileag unele amănunte care nu le-ar putea face cinste acestor aşa-zişi răzbunători ai lui Darnley. De aceea, pentru prima oară se vede nevoită să-şi calce în picioare mândria: trimite un sol cu steagul alb spre tabăra lorzilor şi-l roagă pe Kirkcaldy of Grange, comandantul trupei de călăreţi, să se înfăţişeze neînsoţit dinaintea ei.

Ordinul suveranei mai e încă sfânt, nu şi-a pierdut puterea de fascinaţie, vraja lui mai funcţionează încă,

Kirkcaldy of Grange face semn războinicilor săi să se oprească. Se prezintă pe dată, singur, în faţa reginei şi, înainte de a rosti un cuvânt, îngenunchează cu supunere la picioarele ei. Asta însă nu-l împiedică să rămână neclintit în condiţia pe care o pune pentru încetarea ostilităţilor: să-l părăsească pe Bothwell şi să-i urmeze pe lorzi la Edinburgh, promiţând la rândul lui că-i va acorda deplină libertate lui Bothwell.

Tăcut, Bothwell asistă la această scenă solemnă şi dovedeşte că ştie să adopte o atitudine plină de demnitate: nu rosteşte niciun cuvânt, nu-şi exprimă nicio opinie ca să nu influenţeze hotărârea reginei. Înfăţişarea lui dârză mărturiseşte limpede că e gata să se avânte, călare, singur, împotriva celor două sute de călăreţi de la poalele colinei care nu aşteaptă decât semnul cu spada ridicată a lui Kirkcaldy; cu toate acestea se apropie de regină, o îmbrăţişează – fără să ştie că este pentru ultima oară – încalecă apoi şi, dând pinteni calului, dispare într-un nor de praf, însoţit numai de câţiva slujitori. Visul a luat sfârşit. Urmează acum trezirea cea de pe urmă şi cea mai cumplită.

E o dezmeticire teribilă, de o violenţă nespusă. Lorzii i-au propus Mariei Stuart că o vor însoţi la Edinburgh înconjurând-o cu toată cinstea datorată unei regine şi s-ar putea ca aceasta să le fi fost într-adevăr intenţia. Dar de îndată ce se apropia de ei, umilită, în hainele ei sărace şi prăfuite, gloata mercenarilor izbucneşte în batjocuri şi insulte. Câtă vreme temutul pumn de fier al lui Bothwell o ocrotea, ura poporului mocnea înăbuşită. Acum, când nimeni n-o mai apără, ura aceasta iese la iveală, insolentă, nestăpânită. O regină înfrântă încetează să mai fie regină pentru nişte hoarde dezlănţuite. Ele se năpustesc asupra ei, la început numai curioase, apoi de-a dreptul sfidătoare, neruşinate şi huiduielile nu mai pot fi înăbuşite: *„Târfa pe rug! În foc cu soţia ucigaşă!”* Kirkcaldy ţine zadarnic piept lovind cu sabia în dreapta şi-n stânga; tot mai aprinşi mercenarii năvălesc din nou şi steagul, pe care e înfăşurat

soţul asasinat şi copilul ce imploră răzbunare, este fluturat ca o provocare în faţa prizonierei. Drumul de la Langside la Edinburgh, străbătut în patru ore – de la şase după-amiază până la zece seara – e un adevărat calvar pentru regina şfichiuită tot timpul cu ocări şi batjocuri. Poporul dă năvală din case, ca să o vadă pe regina prizonieră şi uneori înghesuiala mulţimii curioase e atât de mare, încât rândurile soldaţilor sunt rupte şi ei nu pot înainta decât unul în urma celuilalt. Niciodată Maria Stuart n-a trăit o împrejurare mai cumplită.

Dar o femeie atât de orgolioasă oricât ar fi de înjosită nu poate fi totuşi îngenuncheată. Ca o rană până nu de mult ignorată, care izbucneşte dintr-o dată cu toată virulenţa, tot astfel Maria Stuart îşi simte înfrângerea abia când i se aruncă în faţă întreaga batjocură. Sângele ei aprins, sângele Stuarţilor şi al familiei de Guise, clocoteşte în ea. În loc să plece capul cu făţărnicia prudenţei, Maria Stuart îi trage la răspundere pe lorzi pentru vorbele de ocară ale mulţimii. Ca o leoaică înfuriată, se întoarce spre ei, îi împroşcă cu ameninţări: că-i va spânzura, că-i va ţintui pe cruce; prinde brusc mâna lordului Lindsay care călăreşte alături de ea şi rosteşte: „Jur pe mâna aceasta că voi avea capul tău”. Ca întotdeauna în momentele de primejdie, curajul ei alimentat de o maximă enervare capătă dimensiuni grandioase, absurde. Deşi ştie că e în mâinile lor, nu se poate înfrâna să nu le scuipe în obraz toată ura şi dispreţul ei, în loc să tacă din prudenţă sau să-i măgulească din laşitate.

Poate că această atitudine violentă provoacă asprimea lorzilor. Căci acum, când îşi dau seama că i-au provocat într-atât mânia încât pe viitor nu se mai pot aştepta la iertare şi împăcare din partea ei, consideră că nu mai au nimic de pierdut dacă fac totul pentru ca recalcitranta regină să simtă amarnic cât e de dezarmată. În loc s-o conducă la castelul ei din Holyrood, situat în afara zidurilor oraşului, o silesc să intre călare în oraş, trecând pe lângă locul crimei de la Kirk O’Field şi străbătând apoi străzile înţesate de gură cască. Pe urmă, e dusă la casa armaşului

din High Street şi expusă mulţimii de parcă ar fi ţintuită la stâlpul infamiei. Apoi este dusă într-o încăpere şi i se pun străji la uşă; niciuna din doamnele ei de onoare şi nici măcar servitoarele nu sunt lăsate să intre la ea. De şase zile nu şi-a schimbat veşmintele, n-a pus nimic în gură de dimineaţă. De la răsăritul până la apusul soarelui, femeia aceasta a avut de parcurs un drum greu, de la mărire la decădere: a pierdut un regat, şi-a pierdut iubitul... a pierdut totul. Afară, sub fereastra ei, se adună, ca în faţa unei cuşti cu gratii, o mulţime dezlănţuită care-şi bate joc de prizoniera dezarmată; vorbele de ocară ale plebei aţâţate răsună strident, zvârlite spre ea ca o grindină de pietre, şi abia acum, când lorzii consideră că au umilit-o destul, încearcă să trateze cu ea. De fapt, tot ce pretind ei este ca Maria Stuart să se dezică definitiv de Bothwell. Dar această îndărătnică femeie luptă cu şi mai multă îndrăzneală pentru o cauză pierdută decât pentru una cu şanse de succes. Ea respinge propunerea cu dispreţ – şi chiar unul dintre adversarii ei e nevoit să mărturisească mai târziu: „Niciodată n-am văzut o femeie mai curajoasă şi mai vitează decât fusese regina în momentul acela”.

Lorzii n-au putut-o sili pe Maria Stuart să renunţe la Bothwell; ameninţările n-au niciun efect asupra ei. Atunci, cel mai inteligent dintre ei găseşte o altă cale, aceea a vicleniei. Maitland, vechiul şi până mai ieri credinciosul ei sfetnic, are la îndemână metode mai rafinate. El încearcă să-i aţâţe mândria, să-i stârnească gelozia; îi relatează – poate că e adevărat, poate că nu, cine poate despărţi minciuna de adevăr din vorbele unui diplomat? – că Bothwell a înşelat-o, că a continuat să întreţină relaţii intime cu tânăra lui soţie, în săptămânile ce-au urmat cununiei. Mai mult chiar, i-ar fi jurat că numai pe ea o consideră legitimă şi că regina e pentru el doar o concubină. Maria Stuart însă a învăţat să nu se mai încreadă în vorbele acestor amăgitori. Cele auzite, departe de a o îmblânzi, dimpotrivă o încrâncenează şi mai mult şi astfel, oraşul Edinburgh asistă la un spectacol de necrezut: regina Scoţiei apare deodată de după gratiile ferestrei cu

rochia sfâşiată, cu pieptul descoperit, cu părul despletit, ca o biată nebună; şi, în faţa poporului, care de la duşmănie trece repede la o adâncă emoţie, izbucneşte deznădăjduită în hohote de plâns, strigând să fie eliberată din închisoarea în care au întemniţat-o proprii ei supuşi.

Situaţia se agravează cu fiecare clipă ce trece, devine intolerabilă. Lorzii ar fi acum bucuroşi să poată calma spiritele şi restabili armonia. Simt însă că e prea târziu, că au împins lucrurile prea departe ca să mai poată da înapoi. S-o instaleze din nou la Holyrood ca regină, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, e cu neputinţă acum. Pe de altă parte nici în casa armaşului, la discreţia unei mulţimi aţâţate, n-o pot lăsa căci asta ar însemna să-şi asume o imensă răspundere, să fie chemaţi să dea socoteală, pentru fapta lor, în faţa Elisabetei şi a tuturor suveranilor lumii. Singurul care într-un asemenea moment ar fi capabil să ia o hotărâre, şi ar avea şi curajul şi autoritatea necesară pentru a o impune, ar fi fost Moray, care însă lipseşte din ţară; fără el, lorzii nu îndrăznesc nimic. De aceea, ca o măsură provizorie chibzuiesc că ar fi prudent s-o ducă într-un loc sigur şi alegerea lor se opreşte asupra castelului Lochleven. Un castel cu totul izolat, situat în mijlocul unui lac, a cărui stăpână e Marguerite Douglas, mama lui Moray, femeia de la care nu se aşteaptă sentimente prea afectuoase faţă de fiica Mariei de Guise, cea care i-a renegat fiul, pe James al V-lea. În proclamaţia lor lorzii au evitat cu prudenţă cuvântul primejdios „captivitate”. Potrivit proclamaţiei, izolarea nu are alt scop decât *„de a împiedica pe majestatea sa să intre în legătură cu numitul conte Bothwell şi să se înţeleagă cu oamenii care ar vrea să-l scape de meritata pedeapsă ce i se cuvine pentru crima lui”.* Nu e decât jumătate de măsură, un provizorat, o ieşire din încurcătură, impusă de frică şi proclamată de nişte lorzi cu o conştiinţă cam încărcată, care nu îndrăznesc încă să se recunoască rebeli; deocamdată se mulţumesc să tune şi să fulgere împotriva fugarului Bothwell, iar intenţia lor tăinuită de a o detrona pentru totdeauna pe Maria Stuart e ascunsă, cu laşitate, sub tot felul de cuvinte bombastice şi înflorituri

retorice. Astfel, ca să nu contrarieze poporul care aşteaptă excitat spectacolul judecăţii şi execuţiei „târfei”, Maria Stuart e adusă ia Holyrood, în seara de 17 iunie, cu o gardă de trei sute de oameni. Dar îndată ce s-a lăsat întunericul şi cetăţenii s-au retras pe la casele lor, o escortă de călăreţi o însoţesc pe prizonieră la Lochleven, într-o tristă cavalcadă care durează până spre zori. Negurile nopţii nu s-au risipit încă şi Maria Stuart desluşeşte în zare sclipirile întunecate ale lacului şi, în mijlocul lui, castelul bine fortificat, adevărată fortăreaţă singuratică, inaccesibilă, unde îşi va petrece amarele zile de captivitate – cine ştie câtă vreme? E trecută apoi dincolo într-o barcă cu vâsle şi porţile straşnic ferecate se închid necruţătoare, în urmă-i. Aşa se sfârşeşte întunecata, romantica, pasionata ei baladă cu Darnley şi Bothwell; ceea ce începe acum va fi o melancolică melopee, un jalnic cântec fără de sfârşit, cronica unei lungi şi nesfârşite captivităţi.

DETRONAREA
(Vara, 1567)

CU ÎNCEPERE DIN ACEASTĂ ZI, HOTĂRÂTOARE ÎN desfăşurarea destinului ei – 17 iunie – când lorzii au sechestrat-o în castelul Lochleven, Maria Stuart va deveni o permanentă preocupare şi nelinişte pentru toate Curţile europene. Căci drama ei impune conducătorilor lumii o problemă nouă, profund tulburătoare: ce i se poate întâmpla unui monarh care intră în dezacord cu poporul ce-l stăpâneşte şi se dovedeşte nedemn de coroana ce-o poartă? Aici greşeala se arată a fi incontestabil de partea suveranei; prin pasiunea ei nebunească, Maria Stuart şi-a creat o situaţie imposibilă, intolerabilă. Şi-a ales drept soţ, împotriva voinţei nobilimii, a poporului, a clerului, un om însurat, pe care opinia publică îl acuza unanim ca ucigaş al regelui Scoţiei. Nu numai că a nesocotit legea şi morala, dar chiar şi în situaţia dificilă în care se află refuză cu încăpăţânare să anuleze acest mariaj absurd. Până şi prietenii ei, animaţi de cele mai bune intenţii, sunt toţi de acord că nu va putea rămâne mai departe suverană a Scoţiei păstrându-l pe ucigaş alături de ea.

Dar la ce mijloace s-ar putea recurge pentru a o sili pe regină fie să-l îndepărteze pe Bothwell fie să renunţe la coroană în favoarea fiului ei? Răspunsul e categoric: nu există asemenea mijloc! Căci, în epoca aceea, nicio lege nu îngăduia poporului să ridice vreun veto, să protesteze sau să-şi blameze suveranul; orice jurisdicţie se opreşte la treptele tronului. Monarhul nu se află situat în cadrul dreptului civil, ci în afara şi deasupra lui. Uns, ca şi preotul, stăpânind din voinţa Domnului, el nu-şi poate ceda sau dărui funcţia. Nimeni nu-l poate despuia de demnitatea sacră cu care a fost investit; conform concepţiei absolutiste

a veacului mai degrabă i se poate lua viaţa decât coroana. El poate fi asasinat, însă nu detronat, căci exercitarea vreunei silnicii împotriva lui ar însemna răsturnarea structurii şi normelor ierarhice ale universului. Prin căsătoria ei nelegiuită, Maria Stuart a pus lumea în faţa unei întrebări grave şi inedite, care cerea o dezlegare fără precedent. Prin destinul ei se decide nu numai asupra unui conflict izolat, ci asupra unui principiu de ordin spiritual, asupra unei noi concepţii despre lume.

Aşa se explică faptul că lorzii caută cu atâta febrilitate o soluţie amiabilă, conciliatoare, deşi s-ar fi simţit mai degrabă îndemnaţi spre o măsură radicală. Din depărtarea acelui secol se mai simte încă stânjeneala lorzilor de a se fi răsculat împotriva suveranei şi de a o fi făcut ostatică. De aceea gestul lor n-a fost radical de la început. Ar fi fost de ajuns ca regina să declare nulă căsătoria ei cu Bothwell şi să-şi recunoască greşeala pentru a i se îngădui – cu toată faima proastă şi autoritatea diminuată, cu care se alesese – să se reîntoarcă în condiţii onorabile la Holyrood şi să-şi aleagă alt soţ, demn de rangul ei. Dar dârzenia Mariei Stuart nu era atât de uşor de înfrânt. În trufia ei trezindu-se infailibilă, nu înţelege nici acum că s-a făcut vinovată de nechibzuinţă, prin condamnabila uşurinţă de care a dat dovadă provocând atâtea scandaluri: Chastelard, Rizzio, Darnley, Bothwell… Nu înţelege să facă nici cea mai măruntă concesie. Împotriva întregii ţări, împotriva lumii întregi chiar, ea îl apără pe asasin, refuză să se despartă de el sub motivul că astfel, copilul pe care-l aşteaptă de la el ar veni pe lume ca bastard, încă pluteşte în nori; nu vrea să privească în faţă realitatea. Dar această temerară încăpăţânare care, tot atât de bine ar putea fi calificată sublimă sau prostească este cea care dezlănţuie toate abuzurile, toate actele de violenţă ce se vor săvârşi împotriva ei, ducând astfel la un deznodământ ale cărui roade se vor repercuta peste veacuri. Nu numai ea, ci şi Carol I, nepotul ei, vor plăti cu viaţa ambiţia de a domni după bunul plac, această nemărginită autocraţie regească.

La începu regina se bucură de oarecare protecţie. Căci

un conflict atât de grav, atât de răsunător, între o suverană şi supuşii ei, nu-i poate lăsa indiferenţi pe cei interesaţi, pe cei de un rang cu ea, pe ceilalţi monarhi ai Europei, îndeosebi Elisabeta ia atitudine în favoarea adversarei ei de până acum. Faptul acesta a fost deseori considerat ca o dovadă în plus a duplicităţii, a oportunismului Elisabetei. În realitate însă atitudinea ei era firească şi sinceră. Căci dacă o apără acum cu toată autoritatea pe regina Scoţiei, nu o face de dragul Mariei Stuart, cea care prin purtarea ei îndoielnică s-a acoperit de oprobriu. Ci, ca suverană ridicându-se în apărarea altei suverane, apără de fapt ideea inviolabilităţii dreptului monarhic, principiul suveranităţii – altfel spus propria ei cauză. Elisabeta, suficient de suspicioasă în ceea ce priveşte fidelitatea propriei nobilimi, nu poate tolera nepedepsit, în ţara vecină, un exemplu atât de primejdios, nu poate asista în linişte cum nişte simpli supuşi ridică armele împotriva unei regine şi o ţin în captivitate. În dezacord, de data aceasta, cu sfetnicul ei, Cecil, care ar fi preferat să-i ocrotească pe lorzii protestanţi şi chiar le-ar fi făcut bucuros unele servicii ea e ferm hotărâtă să-i readucă la supunere şi asta cât mai repede cu putinţă, pe cei care au cutezat să înfrunte suveranitatea regală. Căci, apărându-şi rivala ea îşi apăra de fapt propria-i poziţie. Trebuie să i se dea crezare de astă dată, când spune că această gravă împrejurare o tulbură şi o mişcă în cel mai înalt grad. Nu pregetă să-i trimită vorbă reginei ostatice că e gata s-o sprijine ca pe o soră, reproşându-î însă în acelaşi timp, cu mare severitate, greşelile săvârşite ca femeie. Ea trage o linie de demarcaţie netă între opinia sa personală şi atitudinea sa politică: *„Madame,* îi scrie Elisabeta, *se ştie dintotdeauna că numai la nenorocire se verifică adevăraţii prieteni şi deoarece s-a ivit acum un prilej de a ne dovedi prin fapte prietenia, am socotit că e oportun, atât pentru situaţia noastră cât şi a dumneavoastră, să aducem prin această scurtă scrisoare o mărturie a sentimentelor noastre... Madame, vă spun cu totul deschis că nu mică a fost mâhnirea noastră, văzând că v-aţi arătat atât de nesocotită în ce priveşte căsătoria dumnea-*

voastră, şi a trebuit să constatăm că nu aveţi un singur prieten în toată lumea, care să aprobe această purtare. Am minţi dacă am afirma altceva. Căci cum v-aţi fi putut păta mai rău onoarea decât prin faptul că v-aţi măritat atât de grabnic cu un om care, pe lângă celelalte isprăvi care i-au creat peste tot o faimă rea, este acuzat de către opinia publică, de asasinarea defunctului vostru soţ? Prin aceasta, sunteţi bănuită de complicitate, cu toate că noi nădăjduim cu încredere că această bănuială este neîntemeiată. Şi în ce primejdioase împrejurări v-aţi căsătorit cu omul acesta! Soţia lui mai trăieşte, astfel că nici după legea divină şi nici după cea pământească, dumneavoastră nu puteţi deveni soţia lui legitimă şi chiar copiii dumneavoastră nu pot fi consideraţi legitimi! Vedeţi prin urmare lămurit ce gândim despre această căsătorie şi regretăm sincer că nu ne putem schimba părerea în ciuda mulţimii de argumente cu care pledează pentru aceasta trimisul dumneavoastră. Am fi dorit ca, după moartea soţului vostru, cea dintâi grijă a dumneavoastră să fi fost prinderea şi pedepsirea ucigaşilor. Dacă aşa ar fi decurs lucrurile – şi se pare că n-ar fi fost câtuşi de puţin dificil să-i prindeţi – poate că unele puncte obscure din căsătoria dumneavoastră ar fi apărut atunci într-o altă lumină. Astfel, din prietenie pentru dumneavoastră şi din legătura de sânge dintre noi şi defunctul dumneavoastră soţ, nu vă putem spune decât că voim să facem tot ce stă în puterea noastră pentru ca asasinatul să fie ispăşit precum se cuvine, oricare dintre supuşi ar fi acela ce l-a săvârşit şi oricât de aproape s-ar afla el acum de dumneavoastră.”

Acestea sunt cuvinte limpezi, dure, tăioase, ascuţite ca briciul, cuvinte care nu mai lasă deschisă nicio portiţă echivocului şi nu permit nicio altă interpretare. Constituie dovada cea mai grăitoare că Elisabeta era pe deplin convinsă de complicitatea Mariei Stuart. Căci, fără îndoială, Elisabeta era la curent cu evenimentele de la Kirk O'Field, datorită spionilor ei şi informaţiilor furnizate de Moray, cunoştea fiecare amănunt al acestei istorii mult mai exact decât le puteau cunoaşte – peste secole – cei mai înfocaţi

apărători ai Mariei Stuart. Cu degetul întins, ea îl indică pe Bothwell, ca pe adevăratul asasin; nimic mai semnificativ decât faptul că în această scrisoare diplomatică, ea foloseşte termenul atenuat: „nădăjduim” şi nicidecum unul mai categoric care să exprime convingerea că Maria Stuart nu este părtaşă la crimă. „Nădăjduim” este doar un cuvânt politicos, de circumstanţă, total neconvingător într-o împrejurare de o extremă gravitate cum e aceea a unui asasinat; cine îşi ascute auzul poate discerne cu uşurinţă că Elisabeta nu se angajează cu nimic, nu e dispusă să garanteze nevinovăţia Mariei Stuart, ci că doreşte, şi asta numai din solidaritate monarhică, să se pună o surdină acestei gălăgioase şi scandaloase istorii. Dar, pe cât de intolerantă se dovedeşte Elisabeta, când e vorba să condamne pe plan personal purtarea Mariei Stuart, pe atât de energic şi susţinut găseşte că este de datoria ei să-i apere reputaţia – *sua res agitur* – ca suverană. *„Pentru a vă aduce o cât de infimă consolare, continuă ea în această remarcabilă scrisoare, în nenorocirea care v-a lovit, vă încredinţăm că voim să întreprindem tot ce stă în puterea noastră şi tot ce socotim oportun pentru apărarea onoarei şi asigurarea securităţii voastre.”*

Şi într-adevăr, lucru cu totul neprevăzut, Elisabeta se ţine de cuvânt. Dă ordin ambasadorului ei să protesteze vehement împotriva tuturor măsurilor luate de rebeli contra Mariei Stuart; îi avertizează cum nu se poate mai limpede pe lorzi că, în cazul săvârşirii unui act de violenţă, se pot aştepta la război din partea Angliei. Într-o scrisoare de o severitate exemplară, vestejeşte pretenţia lor din cale-afară de semeaţă de a se face judecătorii unei regine încoronate. *„Unde se găseşte în Sfânta Scriptură un pasaj care îngăduie supuşilor să înlăture de pe tron pe suveranul lor? Există în cadrul vreunei monarhii creştine vreo lege scrisă pe temeiul căreia supuşii se pot atinge de persoana suveranului lor, îl pot întemniţa sau îl pot târî în faţa judecăţii?… Condamnăm deopotrivă cu lorzii asasinarea vărului nostru, a regelui, iar căsătoria surorii noastre cu Bothwell ne-a indignat mai mult decât pe oricare dintre ei. Dar nu putem îngădui şi tolera*

felul cum lorzii şi-au luat libertatea să procedeze faţă de regina Scoţiei. Deoarece după legea lui Dumnezeu ei sunt supuşi, iar dânsa e suverană, ei n-o pot sili să răspundă la acuzaţia lor, căci nu e în firea lucrurilor ca un cap să fie supus picioarelor."

Dar se petrece un fapt fără precedent: pentru prima oară în istorie lorzii se opun făţiş Elisabetei, refuză să-i dea ascultare, cu toate că cei mai mulţi dintre ei se află de ani de zile în solda sa. De când cu uciderea lui Rizzio, au înţeles cu prisosinţă, pe propria lor piele, la ce se pot aştepta dacă Maria Stuart pune din nou mâna pe putere; ştiu prea bine că nici ameninţările şi nici făgăduielile n-au putut-o determina să renunţe la Bothwell, iar ameninţările cumplite, isterice din timpul cavalcadei spre Edinburgh, jurămintele umilitei regine că se va răzbuna, că „va avea capul lor", le răsună încă sinistre în urechi. După ce s-au ostenit să-l înlăture din calea lor mai întâi pe Rizzio, apoi pe Darnley şi în cele din urmă pe Bothwell, să ajungă iarăşi nişte supuşi ascultători şi dezarmaţi ai acestei femei nechibzuite, pe care nu se mai pot bizui câtuşi de puţin? Ar fi infinit mai comod pentru dânşii să încoroneze ca rege pe fiul Mariei Stuart – copil de un an – căci un copil nu poate porunci şi, timp de douăzeci de ani, până la majoratul lui, ei ar trăi în linişte ca stăpâni nesubordonaţi şi unici ai ţării.

Cu toate acestea, lorzilor le-ar fi lipsit curajul de a se împotrivi făţiş Elisabetei, cea care îi ocrotea şi stipendia în taină, dacă întâmplarea nu ar fi făcut să cadă pe neaşteptate în mâinile lor o armă cu adevărat zdrobitoare împotriva Mariei Stuart. Şase zile după bătălia de la Carberry Hill, le parvine, graţie unui ordinar trădător, o ştire care le pică de-a dreptul din cer: James Balfour, cel care a fost mâna dreaptă a lui Bothwell la asasinarea lui Darnley şi care acum, când vântul şi-a schimbat direcţia, simte pământul clătinându-i-se sub picioare, întrevede deodată o soluţie întru salvarea sa şi aceasta nu poate fi decât o nouă ticăloşie. Ca să se pună bine cu puternicii zilei îşi trădează stăpânul de ieri, prietenul surghiunit. În mare taină, el

transmite lorzilor vestea importantă că fugarul Bothwell ar fi trimis la Edinburgh pe unul dintre slujitorii săi cu misiunea de a ridica din castel, neştiut de nimeni, o anume casetă rămasă acolo cuprinzând documente de covârşitoare importanţă. Slujitorul acesta, pe numele lui Dalgleish, e arestat şi pus la cazne insuportabile până ce, sub ameninţarea cu moartea, divulgă ascunzătoarea. Se descoperă astfel, sub un pat, o preţioasă casetă de argint, dăruită pe vremuri de Francisc al II-lea soţiei sale, Maria Stuart, şi dăruită de ea la rândul ei – ca dealtfel tot ce poseda – preaiubitului Bothwell. Acesta obişnuia de atunci să-şi păstreze în acest scrin rezistent, ce nu putea fi deschis decât cu chei complicate, documentele particulare, probabil şi promisiunea de căsătorie, scrisorile reginei, la un loc cu tot felul de acte compromiţătoare pentru lorzi. De bună seamă considerase prea riscant să ia asupra lui documente de o asemenea importanţă, în toiul fugii la Borthwick. De aceea preferase să le ascundă într-un loc sigur, în castel, urmând ca ele să-i fie aduse ulterior, de către un servitor de încredere. Căci atât *„bondul”* încheiat cu lorzii, cât şi promisiunea de căsătorie a reginei şi scrisorile ei intime îi puteau folosi în momente dificile, fie pentru şantaj, fie pentru propria sa justificare. Deţinând asemenea documente importante îi avea la mână, pe de o parte, pe regină în cazul când nestatornica femeie s-ar fi arătat înclinată să se lepede de dânsul, pe de altă parte pe lorzi, în cazul când ei ar fi vrut să-l acuze de crimă. Îndată ce s-a pus oarecum la adăpost, era deci de cea mai mare importanţă pentru proscris să ajungă iarăşi în posesia acestor zdrobitoare dovezi, atât de împovărătoare pentru adversari. De aceea o captură atât de neaşteptată, tocmai în acest moment, este pentru lorzi o întâmplare cum nu se poate mai norocoasă: căci pot, pe de o parte, să distrugă, necontrolaţi de nimeni, orice document compromiţător pentru dânşii (dovezile de participare la asasinatul lui Darnley) şi, pe de altă parte, să se folosească fără scrupule de toate celelalte dovezi împotriva suveranei.

Conducătorul clanului, contele de Morton, primeşte în

păstrare pe timpul nopţii, caseta încuiată. A doua zi este convocată întreaga nobilime, printre care se află – amănunt deloc neglijabil – catolici şi prieteni devotaţi ai Mariei Stuart; încuietoarea e forţată şi caseta deschisă în prezenţa lor. Se află în ea celebrele „scrisori din casetă”, şi sonetele reginei scrise chiar de mâna ei. Nu este cazul să punem aici din nou în discuţie problema identităţii textelor tipărite cu cele originale; ceea ce putem afirma cu certitudine este că toate acest scrisori şi sonete sunt din cale afară de compromiţătoare pentru Maria Stuart. Căci ce altă explicaţie se poate da faptului că din momentul acesta atitudinea lorzilor se schimbă radical: devin subit mai îndrăzneţi, mai siguri pe ei. În entuziasmul primului moment se grăbesc să răspândească, cu nespusă satisfacţie, pretutindeni vestea, înainte de a fi avut timp să transcrie documentele (dacă le-au transcris) – şi cu atât mai puţin să le falsifice (dacă le-au falsificat); de asemenea nu pregetă să trimită cu mare urgenţă un mesager în Franţa, cu misiunea de a comunica verbal lui Moray conţinutul principalelor scrisori compromiţătoare. Îl înştiinţează pe dată pe ambasadorul francez, îi interoghează, după toate regulile penale, pe servitorii lui Bothwell şi redactează de faţă cu ei procesul-verbal: e greu de presupus că ar fi procedat cu atâta siguranţă dacă hârtiile găsite n-ar fi justificat atitudinea lor, n-ar fi constituit dovada definitivă şi inatacabilă din punct de vedere juridic, a relaţiilor intime şi a complicităţii Mariei Stuart cu Bothwell. După toate încercările cărora le-a fost sortită şi care sunt încă departe de a fi ajuns la sfârşit, regina trebuia să mai suporte şi această cumplită ruşine, această lovitură care nimereşte în plin.

Căci descoperirea acestor scrisori, într-un moment atât de critic, înseamnă un imens avantaj pentru rebeli; prin ele îşi consolidează definitiv poziţia. Deţin în sfârşit justificarea morală, îndelung căutată, a nesupunerii lor. Până acum, l-au acuzat numai pe Bothwell de asasinarea regelui, ferindu-se însă să-l urmărească serios pe fugar, de teama că el ar putea da în vileag şi propria lor complicitate. Iar împotriva

reginei n-ar fi putut aduce până acum altă învinuire decât aceea de a se fi măritat cu presupusul ucigaş al bărbatului ei. Acum însă, lucrurile se schimbă: ei – nevinovaţi, care nici nu bănuiau ceva! – „descoperă” deodată că regina e complice la crimă; prin mărturisirile atât de nesăbuit aşternute pe hârtie, imprudenta a înarmat mâna acestor cinici şi exersaţi şantajişti, cu o armă în faţa căreia nu mai are altceva de făcut decât să capituleze. Deţinând scrisorile ei deţin de fapt mijlocul cel mai sigur de a o soma să transmită „de bună voie” fiului ei coroana regală, făcând-o să înţeleagă că dacă se încăpăţânează să refuze o vor acuza în mod public de adulter şi de complicitate la crimă.

De fapt nu se gândesc nicio clipă s-o acuze făţiş ei înşişi, căci ştiu bine ce riscă. Ştiu bine că Elisabeta nu va admite niciodată vreo acţiune penală întreprinsă de ei împotriva reginei lor. De aceea se menţin cu prudenţă în umbră, lăsând procesul public în seama altcuiva. Rolul de a stârni opinia publică împotriva Mariei Stuart îi revine lui John Knox, care-l acceptă cu nespusă satisfacţie, găsind că a sosit prilejul să dea frâu liber urei sale sacre şi fanatice de preacinstit slujitor al Domnului. După asasinarea lui Rizzio, agitatorul acesta s-a dovedit destul de realist şi a dat repede bir cu fugiţii pentru a nu suporta consecinţele. Acum însă, când toate întunecatele preziceri despre „sângeroasa Jezabel” şi despre nenorocirile pe care le va provoca prin frivolitatea ei i s-au împlinit cu vârf şi îndesat, el se întoarce la Edinburgh, învăluit în mantaua profetului. De pe amvon tună acum şi fulgeră împotriva păcătoasei papistaşe cerând să fie adusă în faţa judecăţii; preotul biblic vrea ca regina adulteră să nu scape de osânda ce i se cuvine. Duminică de duminică, predicatorii reformaţi au un ton tot mai semeţ şi mai revendicativ. Sunt tot mai necruţători: de pe amvon ei instigă mulţimea surescitată, ameţită de predicile lor însufleţite, declară sus şi tare că unei regine îi este tot atât de puţin îngăduit ca şi celei din urmă femei din popor să se facă vinovată de adulter şi de crimă. În cuvinte tăioase, ei pretind execuţia Mariei Stuart şi această necurmată aţâţare nu rămâne fără ecou. Ura se revarsă din biserică în stradă.

Aţâţată de perspectiva de a o vedea dusă la eşafod, în îmbrăcăminte de osândită, pe femeia trufaşă spre care până nu de mult privirile se înălţau cu frică, mulţimea cere procesul. Poporul, care până deunăzi nu se bucurase de dreptul de a-şi spune cuvântul în Scoţia, este lăsat acum să ridice glasul. Cu cel mai aprins zel tună şi fulgeră împotriva reginei femeile: *„The women were most furiow and impudent against her, yet the men were bad enough”.* Căci fiecare dintre ele ştie prea bine că ar fi fost ţintuită fără milă la stâlpul infamiei şi arsă pe rug dacă s-ar fi dedat cu atâta neruşinată libertate plăcerilor nelegiuite ale adulterului. De ce dar doamna cea mai sus-pusă a ţării să poată trăi nestingherită în desfrânare şi crimă, să scape neosândită? Pentru că e regină? Tot mai dezlănţuit, mai sălbatic se face auzit strigătul: *„Târfa pe rug” – „Burn the whore!”* Serios alarmat, ambasadorul englez raportează la Londra situaţia: *„E de temut că această tragedie care a început cu asasinarea italianului David şi a continuat cu a lui Darnley, se va sfârşi cu moartea reginei”.*

Lorzii nici n-au urmărit altceva. Acum, tunurile au fost aliniate pentru bătălie, gata să nimicească orice împotrivire a Mariei Stuart pusă în faţa unei abdicări „de bunăvoie”. Actele au şi fost pregătite, pentru a se da curs cererii lui John Knox: regina să fie pusă sub acuzare pentru vina de a fi nesocotit legile şi – după îndelungi deliberări se aleg cu precauţie termenii – „pentru purtare necuviincioasă cu Bothwell şi cu alţii” *(incontinence with Bothwell and others).* Dacă regina îşi menţine refuzul de a abdica, se va da citire, în sala de judecată publică, scrisorilor compromiţătoare din casetă, dovedindu-se astfel complicitatea ei la pregătirea asasinatului; purtarea ei infamă va fi astfel divulgată şi rebeliunea lorzilor îşi va afla cea mai deplină justificare în faţa lumii întregi. În această împrejurare nici Elisabeta şi nici vreun alt monarh nu va mai avea temei să intervină întru apărarea unei suverane care se denunţă prin propriile-i scrisori, ca ucigaşă şi concubină a complicelui ei.

Înarmaţi cu această ameninţare, Lemville şi Lindsay

pornesc, la 26 iulie, spre Lochleven. Ei aduc gata pregătite trei pergamente pe care Maria Stuart urmează să le semneze dacă doreşte să se salveze de la ruşinea unei acuzaţii publice în faţa lumii întregi. În primul document regina declară că se simte ostenită, greu apăsată de povara domniei şi că e „fericită” să renunţe la coroană, fiindcă nu mai are nici puterea, nici chemarea s-o poarte. În al doilea, îşi dă consimţământul la încoronarea fiului ei; iar în cel de al treilea încredinţează regenţa lui Moray, fratele ei vitreg, sau unui regent-înlocuitor.

Melville, singurul dintre lorzi care pe lângă supus îi mai este şi un prieten afectuos are misiunea de a-i vorbi, de a o convinge că e spre binele ei să accepte capitularea. Dealtfel acum este pentru a treia oară când se înfăţişează înaintea ei cu misiunea de a o determina să se despartă de Bothwell şi să aplaneze conflictul. De fiecare dată se izbise însă de acelaşi încăpăţânat refuz căci altfel, motiva ea, copilul ei şi al lui Bothwell ar veni pe lume ca bastard. Acum însă, după descoperirea scrisorilor, nu-şi mai poate îngădui o atitudine atât de fermă. Cu toate acestea şi de data aceasta regina începuse prin a se opune, a rezista cu toată pasiunea de care e capabilă. Se împotriveşte cu îndârjire, izbucneşte în lacrimi, declară solemn că mai degrabă renunţă la viaţă decât la coroană – declaraţie pe care desfăşurarea ulterioară a evenimentelor o va confirma. Însă Melville îi expune punct cu punct, în cele mai sinistre culori, la ce se poate aştepta dacă nu înţelege să cedeze: citirea scrisorilor în şedinţă publică, interogarea servitorilor captivi ai lui Bothwell şi în cele din urmă cumplita şi ruşinoasa condamnare. Maria Stuart se cutremură de groază şi de dezgust când îşi dă seama cât de imprudent procedase şi în ce poveste murdară se află implicată, în ce situaţie nedemnă se pusese prin pasiunea sa atât de nechibzuită. După îndelungă şovăire, după nenumărate izbucniri de revoltă, de sălbatică disperare, ea cedează în cele din urmă şi semnează cele trei documente.

Înţelegerea e încheiată. Însă, ca întotdeauna când e vorba de *„bonduri”* scoţiene, niciuna dintre cele două părţi

nu se gândeşte serios să se considere legată prin cuvânt şi jurământ. Lorzii vor da, cu toate acestea, citire în parlament scrisorilor Mariei Stuart şi vor trâmbiţa în toată lumea complicitatea ei, ca să-i facă imposibilă orice reîntoarcere la domnie. Pe de altă parte, Maria Stuart nu se socoate câtuşi de puţin detronată prin faptul că şi-a scris cu cerneală numele pe un pergament neînsufleţit. Tot ce dă realitate şi esenţă acestei lumi: onoare, jurământ, declaraţie scrisă – totul – este nul pentru dânsa, lipsit de orice valoare faţă de adevărul lăuntric al dreptului ei regesc, pe care îl simte tot atât de indisolubil legat de viaţa ei ca şi sângele cald ce-i curge în vine.

După câteva zile, micul rege e încoronat; poporul trebuie să se mulţumească cu un spectacol mai modest, în locul voiosului autodafé în piaţa publică pe care l-ar fi dorit. Ceremonia are loc la Stirling. Lordul Atholl ţine coroana, Morton sceptrul, Glencairn spada iar Mar poartă în braţe copilul care va fi de acum înainte James al VI-lea al Scoţiei. Şi faptul că John Knox este acela care îi dă binecuvântarea trebuie să dovedească lumii că acest copil, acest nou rege încoronat, e smuls pentru totdeauna din iţele viclene ale ereziei romane. Poporul jubilează la porţile castelului, clopotele sună a sărbătoare, focuri de bucurie sunt aprinse în toată ţara. Pentru moment – totdeauna numai pentru moment – pacea şi bucuria domnesc iarăşi în Scoţia.

Acum, după ce partea cea mai grea şi mai penibilă a acestei afaceri a fost săvârşită de alţii, Moray – omul manevrelor subtile – se poate întoarce triumfător acasă. Politica sa perfidă a dovedit încă o dată că e preferabil să stai deoparte când se iau hotărâri grave, primejdioase. El nu fusese de faţă la asasinarea lui Rizzio, a lipsit şi în ziua asasinării lui Darnley, n-a luat parte la răscoala împotriva surorii sale; mâinile sale nu sunt pătate cu sânge, loialitatea sa e imaculată. Timpul a lucrat în favoarea celui absent. Pentru că a ştiut să calculeze bine şi să se înarmeze cu răbdare, i se oferă acum, cu toate onorurile şi fără pic de

osteneală, tot ce râvnise cu viclenie. Lorzii îi propun în unanimitate regenţa, ca unuia care s-a arătat cel mai prudent şi mai înţelept dintre toţi.

Dar Moray, născut să fie suveran pentru că ştie să se stăpânească, nu se aruncă deloc cu lăcomie asupra puterii. E prea inteligent ca să accepte o asemenea demnitate ca o favoare din partea unor oameni asupra cărora intenţionează să domnească cu adevărat. Pe de altă parte, ca frate afectuos şi plin de supunere nu-i convine rolul de uzurpator, de profitor al violenţei exercitate asupra surorii sale. Ceea ce doreşte el şi obţine printr-o lovitură psihologică plină de măiestrie – este ca ea însăşi să-i ofere cu stăruinţă această regenţă; vrea să fie rugat şi instalat în funcţia sa de ambele partide, de lorzii rebeli şi de regina detronată.

Scena vizitei sale la Lochleven e demnă de un mare dramaturg. Îndată ce-l zăreşte, nefericita femeie se aruncă plângând în braţele fratelui vitreg. Ea nădăjduieşte să găsească, în sfârşit, consolare, sprijin, prietenie şi, mai presus de toate, un sfat sincer de care fusese lipsită atâta vreme. Dar Moray priveşte cu prefăcută răceală la sora lui atât de emoţionată, care îl cuprinsese în braţe într-un elan de încredere. O conduce în camera ei şi îi reproşează, cu asprime, purtarea; nu-i spune niciun cuvânt care ar trezi în ea speranţa unei indulgenţe din partea lui. Adânc tulburată de răceala lui, rănită de vorbele lui tăioase, regina izbucneşte iar în lacrimi şi încearcă să se scuze, să se explice. Însă Moray, acuzatorul, tace şi tace, încruntat, posomorât. Vrea să trezească frica în deznădăjduita femeie, s-o ţină mereu trează, ca şi cum tăcerea lui ar ascunde o veste şi mai rea.

Toată noaptea, Moray o lasă pe sora sa să se consume în purgatoriul acestei frici; cumplita otravă a nesiguranţei, infiltrată picătură cu picătură, trebuie s-o ardă până în adâncul sufletului. Maria Stuart, însărcinată, neştiutoare de cele ce se întâmplă în alte ţări (s-a interzis ambasadorilor străini s-o viziteze), nu bănuieşte măcar ce-o aşteaptă: acuzare sau judecată, dezonoare sau moarte. Nu poate

închide ochii toată noaptea şi a doua zi dimineaţa rezistenţa ei e cu totul înfrântă. Acum Moray o ia cu binişorul, vrea să se arate mai blând, mai îndurător. Cu multă prudenţă îi dă să înţeleagă că dacă nu face nicio încercare de a fugi sau de a se înţelege cu vreo putere străină şi, mai cu seamă, dacă nu mai stăruie să rămână alături de Bothwell, atunci s-ar mai putea încerca poate – el spune pe un ton nesigur cuvântul acesta; poate! – să se salveze onoarea ei în faţa lumii. Şi e de ajuns această vagă licărire de speranţă, pentru ca deznădăjduita, pasionata femeie să se însufleţească din nou. Se aruncă în braţele fratelui ei, îl roagă, îl imploră să preia regenţa. Numai atunci fiul ei ar fi în siguranţă, regatul bine administrat şi ea însăşi în afară de primejdie. Ea îl roagă şi îl roagă... Moray se lasă îndelung rugat faţă de martori, până ce el acceptă, în sfârşit, cu mărinimie, din mâinile ei exact ceea ce venise să obţină. Acum poate să plece mulţumit. Maria Stuart rămâne singură, consolată, căci, când ştie că puterea e în mâna fratelui, poate spera că scrisorile acelea nu vor fi destăinuite şi astfel onoarea ei va fi salvată în faţa lumii.

Dar nu există compătimire pentru cei dezarmaţi. Îndată ce Moray ţine în mâinile sale puternice frânele ţării, prima lui grijă este aceea de a împiedica pentru totdeauna o reîntoarcere a surorii sale: ca regent, trebuie s-o compromită definitiv pe această incomodă pretendentă. Nici nu mai poate fi vorba de eliberarea ei din captivitate; dimpotrivă, face totul ca Maria Stuart să fie mereu reţinută, închisă pe veci. Deşi a făgăduit atât Elisabetei cât şi surorii sale să apere onoarea suveranei, Moray tolerează totuşi ca sonetele şi scrisorile compromiţătoare ale Mariei Stuart către Bothwell, găsite în caseta de argint, să fie aduse, în ziua de 15 decembrie, în parlamentul scoţian şi citite în faţa adunării, cercetate, comparate şi recunoscute în unanimitate ca fiind scrise de mâna reginei. Patru episcopi, paisprezece stareţi, doisprezece conţi, cincisprezece lorzi şi peste treizeci de membri din mica nobilime, printre care se află şi câţiva prieteni apropiaţi ai reginei, întăresc sub cuvânt de onoare şi jurământ autenticitatea acestor scrisori

şi sonete; niciun singur glas, nici măcar cel al prietenilor ei nu exprimă cea mai mică îndoială şi astfel scena se transformă în tribunal: invizibilă, regina se află în faţa judecăţii supuşilor ei. Toate întâmplările ilegale din ultimele luni: răscoala, detenţiunea reginei sunt declarate legale, acum, după ce s-a dat citire scrisorilor. Se precizează lămurit că regina îşi merită soarta, deoarece a luat parte cu ştiinţă şi cu fapta – *„art and part”* – la asasinarea soţului ei legitim; şi „aceasta s-a dovedit prin scrisorile adresate lui Bothwell, principalul făptuitor al acestei crime, scrisori scrise cu mâna ei, înainte şi după săvârşirea faptei, precum şi prin acea nedemnă căsătorie îndată după crimă”. Pe lângă aceasta, pentru ca lumea întreagă să afle vina Mariei Stuart – şi pentru ca să se ştie că preacinstiţii lorzi au ajuns să se răzvrătească numai din pură indignare morală – s-au trimis la toate Curţile străine copii după acele scrisori. Astfel Maria Stuart a fost stigmatizată şi expusă oprobriului public. Şi – aşa nădăjduiesc Moray şi lorzii – cu semnul acesta roşu pe frunte, ea nu va mai cuteza să ceară vreodată coroana pentru dânsa.

Dar Maria Stuart este prea pătrunsă de conştiinţa propriei sale regalităţi, pentru ca ocara sau batjocura s-o umilească. Simte că niciun stigmat n-o poate desfigura, pe ea, care a purtat cununa regală şi care este unsă cu uleiul sfânt al misiunii sale. Nu există sentinţă şi nici poruncă în faţa căreia să-şi plece fruntea. Cu cât vor s-o înjosească mai mult, cu cât vor să-i impună cu forţa un destin umil şi lipsit de drepturi, cu atât mai hotărâtă, mai aţâţată se ridică voinţa şi mândria ei. O asemenea voinţă nu poate fi înfrântă definitiv; ea va sfărâma toate stavilele, se va revărsa impetuoasă. Ferecată, îşi va zornăi lanţurile cu atâta furie, încât zidurile şi inimile se vor cutremura.

ADIO LIBERTATE!
(Vara, 1567 – Vara, 1568)

NUMAI TALENTUL UNUI SHAKESPEARE AR FI PUTUT înfăţişa atât de convingător şi de tulburător cum s-a petrecut întunecata dramă a celor doi amanţi tragici, Bothwell şi Maria Stuart. Episodul de la castelul Lochleven a fost reluat şi transpus într-un ton mai romantic, mai înduioşător de pana lui Walter Scott, mai puţin viguroasă ca aceea a autorului lui *Macbeth.* Şi totuşi, versiunea acestuia citită în copilărie sau adolescenţă s-a întipărit în adâncul sufletului cititorului său, întunecând adevărul istoric. Căci uneori poleita legendă se dovedeşte mai tenace decât realitatea. Cu câtă pasiune, cu câtă dragoste ne-am lăsat cuceriţi cu toţii, pe vremea când pasiunea şi elanul tinereţii clocotea încă în noi, de această frumoasă poveste! Cât de adânc s-au înrădăcinat în sufletul nostru acele imagini şi câtă duioşie, câtă generoasă compasiune ne-au stârnit! Căci din tabloul acesta nu lipseşte nimic din tot ce poate să înmoaie inima şi să ne înduioşeze până la lacrimi. Iată-i pe paznicii cei cruzi, care o înconjoară de pretutindeni pe nevinovata prinţesă, iată-i pe calomniatorii ei, care i-au defăimat onoarea – şi iat-o pe ea însăşi, tânără, amabilă şi frumoasă, transformând cu puterea magică a farmecului ei severitatea duşmanilor în blândeţe, vrăjind inimile bărbaţilor care se grăbesc să-i ofere ajutorul lor cavaleresc. Cadrul acţiunii, decorul este la înălţimea acestei poveşti romantice: o fortăreaţă întunecată, străjuită de ape. De pe balcon, înlăcrimata prinţesă îşi poate lăsa privirile să rătăcească asupra frumoasei Scoţii, cu pădurile şi munţii ei, cu peisajele ei graţioase şi fermecătoare, până departe, dincolo de zare, unde unduieşte Marea Nordică. Toată poezia, tot lirismul poporului scoţian se concentrează în

acest moment romantic al destinului iubitei sale regine; o asemenea legendă este menită să pătrundă adânc şi definitiv în conştiinţa poporului. Transmisă din generaţie în generaţie, mereu proaspătă, mereu convingătoare, ea se înalţă ca un copac nemuritor ce înfloreşte an de an. Faţă în faţă cu legenda adevărul documentelor şi faptelor păleşte umil, neînsemnat: căci o ficţiune frumoasă îşi dobândeşte, prin însăşi frumuseţea ei, dreptul la viaţă. Când demonul neîncrederii, al scepticismului ne împinge să scormonim mai adânc, dincolo de straturile strălucitor poleite ale legendei, în căutarea adevărului, tot ceea ce avem de descoperit nu sunt decât realităţi searbede şi vulgare. Ca şi cum s-ar transcrie în proză seacă şi rece conţinutul inefabil al unei poezii.

Aceasta e menirea legendelor: să treacă sub tăcere adevăratul dramatism al faptelor pentru a sublinia şi a pune în lumină elemente înduioşătoare, lacrimogene. Astfel şi în balada captivităţii Mariei Stuart la Lochleven găsim nenumărate asemenea elemente pe cât de romantice, pe atât de departe de adevărul brutal, cutremurător şi omenesc al vieţii. Căci ceea ce Walter Scott ignoră e tocmai suferinţa reală: faptul că această prinţesă romantică era pe-atunci însărcinată de către ucigaşul soţului ei; şi tocmai acesta reprezintă groaznicul ei chin sufletesc, în acele cumplite luni de umilinţă şi batjocură. Căci dacă – aşa cum se aşteaptă – va naşte înainte de termen, printr-un foarte sumar calcul calendaristic se va afla cu precizie data când a devenit amanta lui Bothwell. Desigur nu ziua şi ora, în orice caz însă perioada de timp când îi era neîngăduit de lege şi de morală s-o facă şi când dragostea nu putea fi socotită decât sau adulter sau neînfrânare a dorinţei; poate este vorba de timpul obligatoriu de doliu pentru soţul decedat, când ea se afla la Seton, sau de zilele acelor ciudate peregrinări de la un castel la altul, ba poate şi mai înainte, chiar de pe vremea când mai trăia încă soţul ei legitim. Şi într-un caz şi în celălalt, situaţia ei este deopotrivă de disperată. Şi numai în lumina acestei realităţi putem înţelege toată suferinţa deznădăjduitei femei şi anume, că

naşterea copilului lui Bothwell ar fi dovedit lumii întregi pasiunea ei nemărginită şi ar fi demascat public începutul relaţiilor ei intime cu Bothwell.

Dar taina aceasta a rămas până în ziua de astăzi o taină. Nu ştim cât de avansată era sarcina Mariei Stuart când a fost adusă la Lochleven, nici când a înlăturat-o dimpreună cu chinurile conştiinţei sale şi nici dacă pruncul s-a născut viu sau mort, dacă a fost o naştere prematură sau o intervenţie nelegiuită, săvârşită pe ascuns.

Totul e mister şi presupunere, căci mărturiile se contrazic unele pe altele, un singur lucru fiind sigur: că Maria Stuart trebuie să fi avut motive temeinice să tăinuiască datele acelei maternităţi. În nicio scrisoare a ei – lucru cum nu se poate mai suspect – nu pomeneşte un cuvânt măcar de acest copil al lui Bothwell. Într-un raport redactat de Nau, secretarul Mariei Stuart, şi revizuit de ea se spune că regina ar fi dat naştere, înainte de termen, unor gemeni inapţi pentru viaţă. S-ar putea adăuga prezumţia că acest „înainte de termen” nu e chiar cu totul întâmplător, căci ea a luat cu dânsa în captivitate şi pe farmacistul ei personal. Conform unei alte versiuni, de asemenea necontrolată şi pentru care nimeni nu poate garanta, ea ar fi născut un copil viu, o fetiţă, care a fost dusă pe ascuns în Franţa unde a murit apoi într-o mânăstire de călugăriţe, neştiutoare de originea ei regească. Dar toate zvonurile, toate presupunerile şi calculele nu izbutesc să aducă o rază de lumină în acest domeniu obscur, cu neputinţă de explorat; faptele vor rămâne pentru totdeauna necunoscute. Căci cheia acestui ultim secret al Mariei Stuart zace îngropată adânc în mâlul lacului ce înconjoară castelul Lochleven.

Faptul că temnicerii Mariei Stuart nu puteau fi străini de această taină atât de primejdioasă pentru onoarea prizonierei – naşterea sau avortul acelui bastard în castelul Lochleven – dovedeşte că nu erau nişte asupritori odioşi aşa cum ni-i înfăţişează în culori sumbre romantica legendă. Lady Douglas of Lochleven, căreia îi era încredinţată Maria Stuart, fusese în urmă cu mai bine de treizeci de ani iubita tatălui reginei; din acele relaţii cu

James al V-lea, s-au născut şase copii printre care Earl of Moray era cel mai mare; mai târziu ea s-a căsătorit cu contele Douglas of Lochleven şi i-a dăruit şi lui şapte copii.

Nimeni nu putea să înţeleagă mai bine chinurile sufleteşti ale prizonierei sale decât o femeie care a îndurat de treisprezece ori durerile facerii, care a pătimit din cauză că primii ei copii nu erau recunoscuţi ca legitimi. Toate severităţile ce i se atribuie faţă de ostatică trebuie să fie simple născociri; mai firesc ar fi să presupunem dimpotrivă, că a tratat-o ca pe un oaspete onorabil. Maria Stuart ocupa acolo un număr impresionant de camere, avea bucătarul ei, farmacistul ei, patru sau cinci femei de serviciu. Nu era stânjenită în niciun fel; era liberă în cuprinsul domeniului şi se pare că i s-a îngăduit chiar să vâneze. Celui ce se dezbară de sentimentalism lacrimogen şi încearcă să vadă faptele aşa cum au fost, adevărul nu întârzie să i se releve: că felul în care a fost tratată Maria Stuart în captivitate a fost într-adevăr plin de indulgenţă. Căci, în definitiv – şi nu trebuie să uităm asta de dragul romantismului – Maria Stuart se făcuse vinovată cel puţin de o gravă neglijenţă, căsătorindu-se, după trei luni de la asasinat, cu ucigaşul soţului ei. Şi chiar un tribunal din zilele noastre ar fi putut – în cel mai bun caz – s-o achite pe temeiul unor circumstanţe atenuante, ca de pildă dezechilibrul mintal şi subjugarea voinţei. Aşadar, dacă acestei femei (care prin purtarea ei scandaloasă a stârnit atâta nelinişte în ţară şi a indignat întreaga Europă) i s-a impus să stea liniştită câtva timp, asta nu era numai spre binele ţării, ci şi al ei înseşi. Căci în acele săptămâni de izolare i s-a dat, în sfârşit, prilejul să-şi destindă nervii supraexcitaţi şi să-şi redobândească fermitatea, echilibrul lăuntric şi voinţa atâta vreme înrobită lui Bothwell. De fapt, detenţiunea de la castelul Lochleven n-a făcut altceva decât s-o ocrotească o vreme de cel mai aprig duşman al ei: neliniştea şi neastâmpărul sufletului său zbuciumat.

Dacă am compara pedeapsa aplicată Mariei Stuart cu aceea a complicelui şi iubitului ei Bothwell, captivitatea

aceasta romantică ne-ar apărea atunci ca o măsură destul de blândă impusă de noianul de nechibzuinţe şi greşeli săvârşite de ea. Căci cu totul altfel îl loveşte soarta pe Bothwell. Cu toate făgăduielile date, proscrisul este urmărit peste ţări şi mări, ca o fiară hăituită. S-a pus un preţ de o mie de coroane scoţiene pe capul lui. Iar Bothwell ştie că şi cel mai bun prieten al său l-ar trăda şi l-ar vinde pentru suma aceasta. Însă un om atât de temerar nu e uşor de prins. Mai întâi el încearcă să-şi adune borderii, pentru o ultimă împotrivire; pe urmă fuge pe insulele Orkney, ca să dezlănţuie de acolo războiul contra lorzilor. Moray trimite în urmărirea lui patru corăbii, dar prigonitul scapă cu greu de pe insule, pornind în largul oceanului pe o corăbioară veche, o biată coajă de nucă în plină furtună. Cu pânzele ferfeniţite, această navă, destinată numai călătorilor de-a lungul coastei e îndreptată spre Norvegia, unde e reţinută în sfârşit, de o corabie daneză de război. Bothwell se străduieşte să rămână necunoscut, ca să scape de extrădare. Împrumută de la echipajul corăbiei veşminte obişnuite; preferă să treacă drept pirat decât să-şi decline titlul de rege al Scoţiei. Este însă recunoscut în cele din urmă, târât dintr-un loc într-altul şi lăsat apoi câtva timp în libertate în Danemarca. Pare că a scăpat acum cu bine. Dar Nemesis nu iartă pe acest înfocat seducător de femei; situaţia lui se înrăutăţeşte pe neaşteptate; o doamnă daneză, pe care a sedus-o pe vremuri, făgăduindu-i că o va lua în căsătorie, depune o plângere contra lui. Între timp s-au aflat şi la Copenhaga lucruri mai precise asupra lui, de crima de care e acuzat, şi de acum înainte securea călăului atârnă necontenit deasupra capului său. Curierii diplomatici aleargă încolo şi încoace; Moray cere extrădarea lui, Elisabeta cere acelaşi lucru cu şi mai multă vehemenţă, ca să aibă un „martor de coroană” împotriva Mariei Stuart. Însă rudele franceze ale acesteia lucrează şi ele, în taină; au grijă ca regele Danemarcei să nu predea pe acest martor primejdios. Detenţiunea lui e din ce în ce mai aspră şi totuşi numai temniţa îl mai fereşte de răzbunare. Omul acesta dârz, cutezător, gata să înfrunte o sută de duşmani

în bătălie, trăieşte clipă de clipă teroarea de a nu fi trimis, în lanţuri, în ţară şi executat ca regicid, nu înainte de a fi îndurat toate torturile imaginabile. E târât necontenit dintr-o închisoare în alta, izolat în carcere tot mai strâmte, păzit ca o fiară sălbatică extrem de primejdioasă, închis între gratii şi ziduri groase. Curând înţelege că numai moartea îl mai poate mântui de chin. Bărbatul acesta viguros, clocotind de viaţă şi de putere, cel care fusese cândva spaima duşmanilor, favoritul femeilor, este condamnat la cea mai teribilă singurătate săptămâni, luni şi ani de-a rândul, lâncezeşte într-o cumplită inerţie putrezind de viu. Uriaşa lui vitalitate se stinge încetul cu încetul. Pentru luptătorul neadormit care trăgea adânc în piept aerul tare, ameţitor al puterii şi al libertăţii neîngrădite, care-şi înspuma armăsarul gonind pe urma vânatului sau îşi conducea războinicii în aprige bătălii, călărind în frunte, care răpise şi siluise femei, dar căruia nu-i rămăsese necunoscută nici voluptatea rafinată, aleasă, a artei şi a culturii, această sinistră sechestrare între ziduri străvechi şi reci, tăcute şi mohorâte, această desăvârşită solitudine, hăul acesta al timpului gol care se cască la picioarele lui şi-l suge în adâncuri e mai cumplit decât cea mai crudă tortură, mai ucigător decât însăşi moartea. După unele rapoarte – demne de crezare – în ultimele zile urla ca un animal turbat zbătându-se între gratii şi a avut parte de un sfârşit nedemn, rătăcit în tenebrele nebuniei. Dintre cei care au suferit şi au murit ca nişte martiri pentru Maria Stuart, tocmai lui Bothwell, cel mai iubit dintre toţi, i-a fost dat să îndure chinurile cele mai groaznice, să plătească tributul cel mai greu pentru dragostea acestei femei.

Oare ce mai gândeşte ea de el? Pasiunea aceea vulcanică mai dăinuie oare, îşi mai păstrează din depărtare puterea de subjugare asupra voinţei sale? Sau cercul de foc care o fereca în încleştarea lui se stinge şi se desface încetul cu încetul? N-o vom şti niciodată! Iată încă un mister care planează asupra acestei existenţe. Un lucru e pe cât de sigur pe atât de surprinzător: abia eliberată de povara

maternităţii, abia restabilită după săptămânile de lehuzie, farmecul ei de femeie izbucneşte din nou exploziv şi tulburător. Din nou, pentru a treia oară, cu acelaşi magnetism irezistibil, un alt bărbat este atras în cercul destinului ei.

Cu nesfârşite regrete trebuie să remarcăm încă o dată că niciunul dintre portretele Mariei Stuart, păstrate până în zilele noastre, mai toate datorate unor artişti mediocri, nu oglindeşte decât prea puţin din adevărata ei personalitate lăuntrică. Sunt, în genere, reci, anoste, mărginindu-se să înfăţişeze un chip delicat, graţios, armonios, care însă nu lasă să răzbată nimic din farmecul acela senzual ce pare să fi fost marele atu al acestei femei ciudate. Trebuia să fi radiat din ea o atracţie feminină irezistibilă care explică faptul că pretutindeni îşi face prieteni, chiar şi printre duşmani. În timpul logodnei şi în anii de văduvie, pe când era regină atotputernică sau simplă ostatică a ştiut să creeze în juru-i o aureolă de simpatie, o atmosferă de tandreţe şi de prietenie. De-abia adusă la Lochleven, unul dintre paznicii ei, tânărul lord Ruthven, se arată în asemenea măsură cucerit, încât lorzii sunt nevoiţi să-l îndepărteze de urgenţă din preajmă-i. Asta însă nu rezolvă nimic căci un altul se şi grăbeşte să-i ia locul. Este tânărul lord Georges Douglas of Lochleven. După numai câteva săptămâni de captivitate, fiul celei căreia îi fusese încredinţată regina era gata să facă totul pentru ea – şi îşi va risca viaţa înlesnindu-i evadarea.

Să fi fost el oare un simplu slujitor devotat? În cele câteva luni de captivitate tânărul Lochleven nu însemnase mai mult pentru ea? Abnegaţia lui să fi fost pur cavalerească şi gratuită? *„Ignorabimus.”*[35] În orice caz, Maria Stuart se foloseşte la modul cel mai practic de pasiunea tânărului şi nu se dă în lături să-l amăgească. Pe lângă farmecul ei personal, o regină are întotdeauna la îndemână şi o altă putere de atracţie: gândul că, odată cu mâna ei, s-ar putea dobândi şi coroana, constituie un magnetism prea puternic pentru a fi nesocotit. Se pare că toate acestea nu

---

[35] Nu ştim (lat.)

sunt decât presupuneri. Maria Stuart s-a priceput s-o flateze pe mama tânărului Douglas, s-o momească de partea ei lăsând-o să întrevadă posibilitatea unei căsătorii regale pentru fiul ei şi i-a câştigat astfel bunăvoinţa căci supraveghetoarea e din ce în ce mai indulgentă, mai puţin severă, iar Maria Stuart, care nu pierduse nicio clipă din vedere gândul evadării, se şi apucă de lucru.

Prima încercare (la 25 martie) în ciuda abilităţii cu care fusese pusă la cale, eşuează. O dată pe săptămână o spălătoreasă e transportată cu barca, pentru câteva ore, împreună cu alte servitoare în afara castelului izolat în mijlocul lacului. Lui Douglas i-a revenit misiunea de a o îndupleca pe spălătoreasă să-şi schimbe rochia cu a reginei. Deghizată astfel şi cu un voal gros pe faţă, pentru a nu fi recunoscută, Maria Stuart reuşeşte să iasă pe poarta castelului pe sub nasul străjerilor. Se suie în barcă şi n-o mai despart decât câteva clipe de malul celălalt unde o aştepta Georges Douglas cu caii gata pregătiţi pentru fugă. Numai că unuia din barcagii îi vine tocmai atunci ideea să cocheteze cu spălătoreasă aceea subţirică şi voalată. Şi ca să se încredinţeze că merită osteneala dă să-i ridice voalul de pe obraz. Însă Maria Stuart impacientată, încercând să-l împiedice, face imprudenţa de a se apăra cu mâinile ei albe, delicate şi subţiri. Nişte mâini cum nu prea obişnuiesc să aibă spălătoresele. Şi astfel se trădează cu propriile ei mâini. Barcagii dau imediat alarma şi o aduc înapoi la închisoare, cu toate împotrivirile ei furioase.

Întâmplarea e raportată imediat şi paza e înăsprită. Lui Georges Douglas i se interzice să mai pătrundă în castel. Ceea ce nu-l împiedică însă să rămână prin preajma şi să păstreze legătura cu prizoniera; mesager credincios, el transmite veşti partizanilor ei. Căci, deşi alungată, acuzată de crimă, regina îşi câştigă din nou adepţi, după numai un an de guvernare a lui Moray. Unii dintre lorzi, îndeosebi cei din familia Huntly şi Seton, i-au rămas fideli dată fiind duşmănia lor faţă de Moray. Neaşteptat îi vine însă sprijinul cel mai de nădejde tocmai din partea Hamiltonilor, adică o

celor mai înverşunaţi duşmani ai ei. Între Hamiltoni şi Stuarţi existau raporturi de feudalitate. Familia Hamilton, cu cei mai mulţi sorţi la domnie, i-a pizmuit fără încetare pe Stuarţi pentru coroana Scoţiei; şi iată că se iveşte acum prilejul de a dobândi tocmai prin intermediul Stuarţilor, adică printr-o căsătorie cu Maria Stuart. Şi cum politica şi morala sunt două domenii absolut diferite, Hamiltonii trec imediat de partea femeii pe care o trimiteau la moarte abia cu câteva luni în urmă. E de presupus că Mariei Stuart nici prin gând nu-i trecea să ia în serios un asemenea proiect (oare îl dăduse uitării pe Bothwell?). Ceea ce n-o împiedică să-şi dea consimţământul căci pentru libertatea ei era dispusă să facă mult mai mult decât alţii. Pe de altă parte – temerară duplicitate a unei disperate – cu aceeaşi iluzie îi hrăneşte şi-i întreţine devotamentul lui Georges Douglas, care conduce acţiunea ca om de legătură. La 2 mai, totul e pregătit. Ca totdeauna, când îndrăzneala suplineşte prudenţa, Maria Stuart mai face încă o dată dovada că ştie să înfrunte primejdia.

Va fi o evadare romantică pe măsura unei prea romantice regine. Complicii au atras de partea lor încă un aliat, pe William Douglas, paj la castel, băiat isteţ şi descurcăreţ care va da dovadă de multă şiretenie şi abilitate. Obiceiul era ca la ceasul când toţi slujitorii castelului se întruneau la un loc pentru cină, toate cheile porţilor trebuiau depuse, ca o măsură de siguranţă, pe masă, în faţa administratorului, care urma să le păstreze peste noapte la loc sigur, sub pernă. Acelaşi lucru se întâmplă şi în timpul prânzului astfel că toate cheile se adună pe masă în faţa lui, masive şi lucioase. În ziua hotărâtă, în timp ce se servea masa, descurcăreţul paj aruncă repede, ca din întâmplare, un şervet peste cheile ce se aflau lângă administratorul castelului; slujitorii, bine dispuşi după o masă copioasă, continuă să stea de vorbă, fără nicio grijă, în faţa cupelor cu vin; atunci, strângând tacâmurile, pajul ia binişor odată cu şervetul şi cheile. Acum trebuia acţionat cu iuţeală şi siguranţă. Maria Stuart se îmbracă la repezeală în

veşmintele uneia din servitoarele ei; pajul aleargă sprinten înainte, descuie uşile şi le încuie apoi precaut pe dinafară pentru a împiedica o urmărire imediată. Apoi aruncă cheile în lac. Avusese din timp grijă să lege la un loc toate bărcile ca la plecare să le poată trage după el; astfel urmărirea devine imposibilă. Vâslind cu abilitate în noaptea caldă de mai, iată-i ajunşi la celălalt ţărm, unde îi aşteaptă Georges Douglas şi lordul Seton împreună cu o escortă de cincizeci de călăreţi. Fără a mai pierde o clipă, regina se aruncă în şea şi galopează toată noaptea până la castelul Hamiltonilor. Aerul tare al libertăţii a aprins iarăşi în inima ei vechea cutezanţă.

Aceasta e celebra baladă a fugii Mariei Stuart din castelul înconjurat de ape, datorită devotamentului unui tânăr înflăcărat de dragoste şi abnegaţiei unui paj; învăluită în această aură de romantism este înfăţişată de Walter Scott. Cronicarii însă, mai sceptici, sunt de altă părere. După opinia lor se pare că severa temniceră lady Douglas nu fusese nici chiar atât de severă şi cu atât mai puţin neştiutoare de cele puse la cale, şi că frumoasa poveste a fost ticluită ulterior, pentru a ascunde indulgenţa şi slăbiciunea neîngăduite unor paznici. Dar ce sens ar avea să discutăm o atât de frumoasă legendă? De ce să aruncăm o umbră de îndoială peste ultima sclipire romantică ce luminează amurgul acestei vieţi? Căci şi aşa, destule umbre întunecate se adună la orizont. Vremea aventurilor, galanteria pasiunilor a luat sfârşit. Este pentru ultima oară când această tânără şi cutezătoare femeie a mai aprins scânteia iubirii în inima unui bărbat şi a vibraţiei însăşi la chemarea iubirii.

Într-o săptămână numai, Maria Stuart strângea în juru-i o armată de şase mii de oameni. Se pare că norii care-i întunecau cerul se vor risipi şi de data aceasta. Din nou steaua ei norocoasă străluceşte triumfătoare. Se află alături de ea pe lângă Huntly şi Seton, prietenii vechi şi Hamiltonii, şi cea mai mare parte a nobilimii scoţiene: opt conţi, nouă episcopi, optsprezece lorzi şi peste o sută de baroni. Fapt pe cât de surprinzător pe atât de explicabil, căci nimeni nu

poate domni cu adevărat asupra Scoţiei fără a-şi ridica împotrivă întreaga nobilime. Asprimea lui Moray le-a stârnit din nou gustul de răzvrătire. E de preferat, îşi spun ei, o regină cuminţită de înjosirea la care a fost supusă decât acest regent prea autoritar. Nici Curţile străine nu întârzie s-o ajute pe regina eliberată. Ambasadorul francez îi face o vizită şi-i prezintă omagiile întocmai ca odinioară când era suverana legitimă: Elisabeta, la „vestea îmbucurătoare a evadării” sale, îşi trimite pe dată, în semn de simpatie, un reprezentant. A fost suficient acest an de captivitate, pentru ca situaţia Mariei Stuart să se îmbunătăţească simţitor şi viitorul să-i surâdă plin de speranţe. Dar, ca şi cum o neagră presimţire i-ar da târcoale, femeia aceasta, de obicei atât de cutezătoare şi de impulsivă, caută să evite acum o ciocnire directă, un conflict armat. Ar prefera să ajungă la o împăcare liniştită cu fratele ei, pe calea tratativelor: el să-i îngăduie să domnească numai cu numele, iar ea să-l lase netulburat să domnească cu fapta. După cum se va adeveri mai târziu, ceva din măreţia ei trufaşă, din vitalitatea şi energia ce-o însufleţeau pe vremea când simţea alături de ea voinţa tenace a lui Bothwell, s-a năruit pentru totdeauna. După ce a trecut prin atâtea încercări, prin atâtea înjosiri şi chinuri, nu-şi mai doreşte altceva acum decât libertate, tihnă şi linişte. Dar şi pentru Moray a trecut vremea când consimţea să împartă puterea. Ambiţia lui este soră bună cu ambiţia ei, sunt vlăstare ale aceluiaşi neam, din acelaşi tată. Şi apoi Moray are de partea lui aliaţi de nădejde. În timp ce Elisabeta se grăbeşte să-i trimită Mariei Stuart cele mai cordiale felicitări, cancelarul de stat englez, Cecil, se adresează lui Moray, cerându-i energic să lichideze definitiv cu Maria Stuart şi cu partidul catolic din Scoţia. Şi Moray nu stă pe gânduri; ştie că nu va fi pace în Scoţia câtă vreme această femeie încăpăţânată e liberă. Şi apoi trebuie să dea odată pentru totdeauna o lecţie exemplară nobilimii scoţiene, mereu pusă pe răzvrătire. Cu binecunoscuta-i hotărâre, îşi adună peste noapte armata, mai mică decât a Mariei Stuart, însă mai bine condusă şi mai disciplinată şi porneşte pe dată din Glasgow la luptă

fără a mai aştepta vreun ajutor. La 13 mai soseşte la Langside, unde regina şi regentul, fratele şi sora, cei doi Stuarţi se înfruntă pentru ultima oară.

Bătălia de la Langside se desfăşoară rapid şi decisiv. Nimic din tărăgănelile şi ezitările de la Carberry Hill. Călăreţii Mariei Stuart se aruncă asupra duşmanului. Dar Moray şi-a ales astfel poziţia încât cavaleria inamică e risipită de un foc bine susţinut, înainte de a putea lua colina cu asalt şi, printr-un contraatac e respinsă pe toată linia. După trei sferturi de oră bătălia a luat sfârşit. Ceea ce a mai rămas din armata reginei se retrage în goană sălbatică, dezordonată, abandonându-şi pe câmpul de luptă tunurile şi trei sute de morţi.

Maria Stuart privise, de la o înălţime, desfăşurarea luptei. Îndată ce înţelege că totul e pierdut, coboară în grabă, se aruncă pe cal şi, însoţită de câţiva călăreţi, se pierde în zare. Nici vorbă de vreo împotrivire. E cuprinsă de o panică fără precedent care o împinge înainte, tot înainte, în galop nebunesc, prin regiuni sălbatice pline de smârcuri, prin întunecate păduri, peste pajişti şi câmpuri, însufleţită de un singur gând: să-şi salveze viaţa! *„Am îndurat,* scrie ea cardinalului de Lorena, *insulta, înjosirea, calomnia, captivitatea, foamea, frigul, arşiţa... am fugit prin ţara mea încotro am văzut cu ochii nouăzeci şi două de mile, fără odihnă, fără mâncare. Am dormit pe pământ gol, am băut lapte acru şi am mâncat fiertură de ovăz fără pâine. Trei nopţi am trăit în regatul meu ca o cucuvea, fără o femeie în preajmă-mi.”* Aceasta este imaginea care s-a întipărit în amintirea poporului ei, de eroica romantică, de amazoană îndrăzneaţă. Peste toate nechibzuinţele şi greşelile comise într-o viaţă zbuciumată de pasiune şi încărcată de păcate a trecut aburul generos al uitării, al iertării. Tot ce a rămas este această imagine de o nespusă gingăşie a prizonierei din castelul solitar, alternând cu cealaltă, a neînfricatei călăreţe gonind în noapte, pe calul înspumat, gata oricând să înfrunte moartea, decât să se predea, fricoasă şi laşă, în mâinile duşmanilor ei. De trei ori a fugit aşa, în puterea

nopţii: mai întâi cu Darnley, din castelul Holyrood; apoi când a părăsit Bothwick Castle deghizată în haine bărbăteşti, ca să fie alături de iubitul ei, Bothwell; şi a treia oară din castelul Lochleven, însoţită de tânărul Douglas. De trei ori printr-o fugă nocturnă şi-a salvat libertatea şi coroana. De data aceasta însă nu-şi mai salvează decât viaţa.

Trei zile mai târziu, Maria Stuart ajunge la mânăstirea Dundrennan, pe malul mării, la graniţa regatului, urmărită îndeaproape, hăituită ca o sălbăticiune. La Edinburgh o aşteaptă neînduplecatul John Knox, batjocura poporului, duşmănia clerului şi, poate, stâlpul infamiei şi fierul roşu. Ultima ei armată e înfrântă, ultima ei speranţă spulberată. A venit momentul cel greu, al alegerii. A lăsat în urmă ţara iremediabil pierdută, spre care nu mai duce niciun drum de întoarcere; în faţă se întinde marea nemărginită, deschisă către lumea largă. S-ar putea îndrepta înspre Franţa; ar putea pleca spre Spania sau spre ţara vecină, Anglia. În Franţa a crescut şi a domnit; are acolo prieteni şi rude, care o iubesc, poeţi care au slăvit-o, cavaleri care au urmat-o cu alai; ţara aceasta i-a deschis cândva braţele cu toată ospitalitatea şi i-a pus pe creştet coroana scăldând-o într-o feerică splendoare. Însă, tocmai pentru că fusese acolo regină, investită cu toată strălucirea lumii, înălţată mai presus de mai marii şi de puternicii acelei ţări, nu vrea să se întoarcă azi ca o cerşetoare, ca o umilă solicitantă cu rochia zdrenţuită şi cu onoarea terfelită. Nu vrea să simtă şfichiuirea usturătoare a zâmbetului triumfător al italiencei, al Caterinei de Medicis, nici să primească din mâinile ei pomana unui umil adăpost în vreo mânăstire. Refugiu în Spania, la glacialul Filip, însemna pentru ea o înjosire la fel de dureroasă; Curtea aceea bigotă nu va uita niciodată căsătoria ei cu Bothwell, oficiată de un preot protestant, nu-i va ierta niciodată că a primit binecuvântarea unui eretic. Astfel, în loc să aleagă se vede silită să se refugieze în Anglia. Şi de ce n-ar face-o? Chiar în zilele cele mai negre ale existenţei ei, Elisabeta a asigurat-o „că poate oricând

conta pe regina Angliei ca pe o prietenă sinceră”. Nu i-a făgăduit ea cu toată solemnitatea c-o va repune în drepturile ei de regină a Scoţiei? Nu i-a trimis ea un inel, drept semn de care să se folosească oricând ar avea nevoie să apeleze la sentimentele ei de soră?

Însă pentru cel pe care l-a călcat o dată nenorocul, nu mai există sorţi de izbândă la joc. Cu impulsivitatea ei nestăpânită când e vorba să ia vreo hotărâre, comite şi de data aceasta – ca în alte dăţi – o gravă greşeală: fără să-şi fi luat vreo măsură de siguranţă, ea scrie Elisabetei încă din mânăstirea de la Dundrennan: *„Fără îndoială că ai aflat, preascumpă soră, în ce situaţie nefericită mă aflu. Însă evenimentele care mă determină să-ţi scriu s-au petrecut prea recent pentru a-ţi fi putut ajunge la ureche. Trebuie să-ţi spun deci, cât mai scurt cu putinţă, că aceia dintre supuşii mei în care mă încrezusem cel mai mult şi pe care îi înălţasem la cele mai înalte ranguri şi demnităţi au ridicat armele împotriva mea, săvârşind cea mai mârşavă trădare. Stăpânul atotputernic care cârmuieşte în lumea asta m-a eliberat din nedemna captivitate în care am fost aruncată. Am pierdut însă bătălia şi cei mai mulţi dintre supuşii mei credincioşi şi-au dat viaţa pe câmpul de luptă. Sunt acum izgonită din regatul meu şi numai în Dumnezeu şi în bunătatea ta îmi mai pot pune nădejde. Te rog deci, preascumpă soră, porunceşte să fiu adusă în faţa ta, pentru a-ţi putea mărturisi şi încredinţa întreaga mea nenorocire.*

Dumnezeu să te binecuvânteze şi mie să-mi dea răbdare şi speranţă că rugile mele fierbinţi vor fi răsplătite prin cuvântul tău mângâietor. Întorc reginei Angliei acest giuvaer ce mi-a fost trimis ca semn de prietenie şi făgăduială de ajutor. Sora ta, care te iubeşte M.R.”

Cu o grabă deznădăjduită, pentru a nu se lăsa doborâtă de îndoieli, Maria Stuart scrie această scrisoare care-i pecetluieşte pentru totdeauna viitorul. Fixează apoi inelul în scrisoare, printr-o pecete de ceară, şi o încredinţează unui sol care porneşte călare. Odată cu scrisoarea, acesta va preda în mâinile Elisabetei nu numai inelul, ci şi soarta reginei sale.

Zarurile au fost aruncate. La 16 mai, Maria Stuart traversează golful Solway cu o luntre de pescari şi debarcă pe pământ englez, în apropierea portului Carlisle. Deşi nu împlinise încă nici douăzeci şi cinci de ani când săvârşea gestul acesta hotărâtor pentru existenţa ei, se poate spune că ajunsese la sfârşitul vieţii. A trăit şi a suferit, a avut tot ce putea să-i ofere viaţa: a urcat pe toate crestele puterii şi măreţiei şi s-a prăbuşit în toate abisurile durerii umane. A avut de îndurat duşmănia unei lumi întregi şi existenţa ei a trecut de la o extremă la alta prin salturi spectaculoase care au necesitat o uriaşă încordare sufletească. A îngropat doi soţi, a pierdut două regate, a zăcut în temniţă, a apucat pe calea cea fără de întoarcere a crimei şi a urcat iarăşi, cu mândrie înnoită, treptele tronului, ale altarului. Existenţa ei a fost o vâlvătaie continuă, atât de intensă, încât pâlpâirea ei mai freamătă încă din întunericul veacurilor. Şi iată că acum focul acesta scade, se stinge, după ce a mistuit tot ce fusese mai bun în ea. Ceea ce rămâne e zgură şi cenuşă, triste şi jalnice resturi de pe vremea unei măreţe văpăi... Ca o umbră a celei ce fusese cândva, Maria Stuart trece pragul dincolo de care o aşteaptă sfârşitul.

SE ŢESE O PLASĂ
(16 Mai – 28 Iunie, 1568)

NICI NU NE PUTEM IMAGINA VESTE MAI ULUITOARE şi mai neplăcută pentru Elisabeta decât sosirea neaşteptată a Mariei Stuart în Anglia. Căci vizita aceasta nedorită o pune în mare încurcătură. E adevărat că în ultimul an ea s-a erijat în protectoarea Mariei Stuart, din spirit de solidaritate monarhică, împotriva unor supuşi răzvrătiţi. Cu un patetism livresc şi diplomatic – hârtia e răbdătoare şi nimic mai uşor decât să înşiri pe ea cuvinte de politeţe gratuită – ea şi-a exprimat fără rezerve interesul, prietenia şi iubirea faţă de regina dizgraţiată. Că s-a cam grăbit când i-a făgăduit cu atâta generozitate sprijinul asigurând-o că poate conta pe ea în toate împrejurările, ca pe o soră credincioasă, înţelege abia acum. Dar Elisabeta n-a invitat-o niciodată de fapt pe Maria Stuart în Anglia; dimpotrivă, a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru a evita o întâlnire directă. Şi acum, această indezirabilă, această „prietenă” atât de incomodă a debarcat pe neaşteptate în Anglia, a cărei adevărată regină se consideră de fapt după cum se lăuda cu trufie până nu de mult. A venit fără să se asigure dinainte că vizita ei este dorită, fără să fi fost poftită vreodată şi în plus, în apelul ei către regină se referă, fără pic de discreţie, cu o cutezanţă supărătoare la acea promisiune care-i scăpase Elisabetei ca o simplă formulă de curtoazie ce nu socotea că o angajează în vreun fel. În a doua scrisoare, pe care i-o adresează, la scurtă vreme, Maria Stuart are aerul că nu se îndoieşte niciodată că Elisabeta doreşte să o primească; cu o deplină siguranţă de sine ea pretinde: *„Porunceşte te rog să fiu adusă cât se poate de repede. Căci mă aflu într-o stare jalnică chiar şi pentru o simplă doamnă din nobilime, necum pentru o regină. Nu mi-am putut salva decât viaţa,*

călărind cale de şaizeci de mile peste câmpii. Te vei convinge singură de aceasta dacă, aşa cum nădăjduiesc, îţi va fi milă de soarta mea nesfârşit de tristă".

Şi într-adevăr, primul impuls sufletesc al Elisabetei este acela de milă, de compătimire. Dar totodată cât de satisfăcut trebuie să se fi simţit orgoliul ei că tocmai rivala care dorise să-i uzurpe tronul s-a năruit singură şi stă acum, în faţa lumii întregi îngenuncheată cu credinţă la picioarele ei. Iar ea, de la înălţimea la care se află îşi poate permite gestul pe cât de mărinimos, pe atât de spectaculos, de a-şi întinde spre ea braţele protectoare! De aceea primul ei gând este să se arate generoasă şi să o primească pe regina detronată. „Am aflat – spune ambasadorul francez – că în Consiliul de Coroană regina a intervenit cu toată autoritatea pentru regina Scoţiei şi a lăsat să se înţeleagă că intenţionează s-o primească cu toate onorurile cuvenite demnităţii şi rangului ei vechi, ignorând situaţia ei actuală. Elisabeta, cu profunda şi instinctiva ei responsabilitate faţă de posteritate, şi-ar fi respectat fără îndoială cuvântul dat şi prin aceasta ar fi salvat nu numai viaţa Mariei Stuart ci şi propria ei onoare.

Dar, după cum s-a văzut, ea nu hotărăşte singură. Alături de ea se află Cecil, omul cu ochi albaştri şi tăioşi ca oţelul, calculat, calm, care urmăreşte la rece, fără patimă, jocul şahului politic şi ştie să prevadă şi să pareze orice lovitură. Cu un temperament instabil, hipersensibilă şi susceptibilă, uşor influenţabilă şi schimbătoare. Elisabeta a dat dovadă de o supremă înţelepciune alegându-şi drept sfetnic pe bărbatul acesta prozaic şi tenace, care cumpăneşte cu grijă totul, surd la glasul muzelor, lipsit de orice înclinaţie romantică. Puritanismul profund al firii sale îl face să urască pe pasionata şi neînfrânata scoţiană; protestant riguros, o detestă pe această catolică şi, pe lângă toate – după cum o vor dovedi însemnările sale personale – este ferm convins de vinovăţia ei, de complicitatea ei directă la asasinarea lui Darnley. El nu ezită să-i stăvilească elanul Elisabetei, care se grăbise să-i ofere ajutor nefericitei fugare. Căci, ca politician clarvăzător, nu poate să nu prevadă limpede

îndatoririle ce ar decurge pentru guvernul englez din legătura cu această femeie veşnic nemulţumită, care e excesiv de pretenţioasă, semănând pretutindeni în jurul ei tulburări şi discordii. A o primi pe fugara refugiată la Londra cu onorurile cuvenite unei regine ar echivala cu o recunoaştere formală a pretenţiilor ei asupra Scoţiei, ar însemna o atitudine făţişă din partea Angliei şi i-ar impune să ia o serie de măsuri împotriva lui Moray, adică bani şi arme pentru fugară. Ori Cecil nu e câtuşi de puţin dispus la toate acestea, căci el este cel care i-a îndemnat pe lorzi la revoltă. Maria Stuart este şi rămâne pentru el duşmana ereditară a protestantismului, primejdia cea mai gravă pentru Anglia, şi izbuteşte s-o convingă pe Elisabeta cât de periculoasă ar putea deveni pentru ea această aventurieră. La stăruinţele cancelarului se mai adaugă şi vestea, cât se poate de dezagreabilă pentru regina Angliei, a felului în care au primit-o pe Maria Stuart proprii ei nobili. Cel mai influent dintre lorzii catolici, Northumberland, a invitat-o la castelul său; Norfolk, cel mai influent dintre lorzii ei protestanţi, îi face o vizită. Toţi par vrăjiţi de această femeie, fapt care o determină pe bănuitoarea şi atât de vanitoasa Elisabeta să renunţe la ideea generoasă de a aduce la Curtea sa o prinţesă care curând ar umbri-o cu strălucirea ei şi care în plus ar putea constitui pentru mulţi dintre supuşii ei o pretendentă cât se poate de binevenită.

Iată cum numai în câteva zile intenţiile bune şi sentimentele prea umane ale Elisabetei s-au transformat în contrariul lor: nu numai că e ferm hotărâtă să n-o primească la Curte, dar nici nu-i îngăduie să părăsească ţara. Elisabeta şi-ar dezminţi însă firea dacă şi-ar exprima limpede şi cu sinceritate sentimentele şi intenţiile. Duplicitatea a fost întotdeauna păcatul ei cel mai mare, cel care i-a adus atâtea nenorociri atât personale cât şi politice, care a semănat atâta tulburare şi nelinişte. În aceasta constă vinovăţia cea mare a Elisabetei faţă de Maria Stuart. Soarta i-a pus în mâini victoria la care visase ani de zile: rivala ei, adorată şi slăvită de o lume întreagă, dată drept pildă a tuturor virtuţilor cavalereşti, s-a prăbuşit în bat-

jocură şi necinste, fără ca ea să fi contribuit făţiş cu ceva la aceasta; regina care întinsese mâna spre coroana ei şi-a pierdut propria-i coroană; femeia care, în sentimentul legitimităţii sale, a înfruntat-o cu mândrie, stă în faţă-i cerşindu-i ajutor. Două căi se deschideau acum în faţa Elisabetei. Sau să-l ofere, cu mărinimie, ca unei biete solicitante, azilul pe care Anglia îl acordase totdeauna oricărui refugiat şi s-o îngenuncheze astfel pentru totdeauna, sau să-i refuze, din motive politice, rămânerea în ţară. Atât în primul cât şi în celălalt caz, dreptatea ar fi fost de partea ei şi s-ar fi găsit suficiente argumente care să-i justifice raţiunea. Poţi să primeşti sau să respingi pe cineva care îţi cere ajutor. Dar nicio morală şi nicio justiţie pe lume nu te pot îndreptăţi să ademeneşti pe cineva care-ţi cere ajutor şi să-l reţii apoi cu forţa, împotriva propriei sale voinţe. Nu există niciun pretext, nicio scuză pentru această perfidie de neiertat a Elisabetei, care nu mai îngăduie Mariei Stuart să părăsească Anglia, deşi ea îşi exprimase pe urmă lămurit această dorinţă. Cu minciuni şi viclenii, cu făgăduieli pline de făţărnicie, cu silnicie tăinuită, Elisabeta o reţine în ţară şi, prin această detenţiune deghizată, determinată de gânduri ascunse, ea o împinge şi mai departe pe această umilită şi înfrântă femeie pe calea întunecată a deznădejdii şi a păcatului.

Această flagrantă încălcare a dreptăţii, cu atât mai odioasă cu cât a fost săvârşită în modul cel mai viclean şi mai nedemn, rămâne pentru totdeauna o pată neagră în istoria Elisabetei; vina aceasta este mai puţin scuzabilă chiar decât sentinţa de condamnare la moarte şi eşafodul de mai târziu. Căci nu există nicio justificare, nici cel mai mărunt pretext, pentru o detenţiune cu forţa. Când Napoleon – exemplul acesta a devenit clasic – s-a refugiat la Bellerophon, solicitând Angliei dreptul de ospitalitate, ea putea să refuze această cerere ca o farsă excentrică. Căci cele două ţări, Franţa şi Anglia, se aflau atunci în stare de război; Napoleon era comandantul armatelor inamice şi, vreme îndelungată, se tot străduise fără încetare să răpună Anglia. Între Scoţia şi Anglia însă nici vorbă de război. De

ani de zile Elisabeta şi Maria Stuart nu contenesc a se numi reciproc prietene şi scumpe surori. Când Maria Stuart se refugiază la Elisabeta, îi trimite inelul pe care-l primise ca *(„token”)* o chezăşie a prieteniei lor, şi se referă la asigurările ei „că niciun om din lume n-ar înţelege-o cu atâta dragoste”. Are de asemenea dreptate să amintească Elisabetei că a dat întotdeauna azil politic tuturor supuşilor ei, care s-au refugiat în Anglia: lui Moray, şi lui Morton, ucigaşilor lui Rizzio, ucigaşilor lui Darnley… Şi, în sfârşit, Maria Stuart nu vine ca o cuceritoare cu pretenţii asupra tronului englez, ci ca o umilă fugară cu rugămintea modestă de a rămâne liniştită, în ţară, sau în cazul când prezenţa ei nu e plăcută Elisabetei, să i se acorde libertatea de a pleca mai departe, spre Franţa. Bineînţeles, Elisabeta ştie că nu are niciun drept şi niciun motiv legal s-o sechestreze pe Maria Stuart iar Cecil ştie tot atât de bine lucrul acesta, şi o pagină din însemnările sale ne-o dovedesc cu prisosinţă *(„Pro Regina Scotorum”). „Trebuie ajutată* – notează el – *pentru că a venit în ţară de bunăvoie şi cu încredere în regină.”* Amândoi sunt deci pe deplin convinşi, în adâncul conştiinţei lor, că nu există niciun paragraf de lege, pe care răstălmăcindu-l să poată justifica o nedreptate atât de strigătoare la cer. Dar la ce bun ar mai exista pe lume politicieni versaţi în a scoate din mânecă, în situaţii delicate, cele mai năstruşnice pretexte şi subterfugii, capabile să facă din ţânţar armăsar şi invers, dacă atunci când nu există un motiv real pentru arestarea refugiatei, nu s-ar dovedi destoinici să inventeze unul? Cum în situaţia de faţă Mariei Stuart nu i se poate găsi nicio vină faţă de Elisabeta, trebuie să i se pună în cârcă una. Şi lucrul acesta nu este din cale-afară de dificil cu condiţia să se lucreze cu precauţie, căci lumea veghează: Curţile străine sunt cu ochii aţintiţi asupra evenimentului. Plasa trebuie ţesută cu abilitate, trebuie întinsă o cursă invizibilă în care dezarmata regină să păşească fără urmă de bănuială. Şi abia pe urmă când o vor avea cu siguranţă în mână să-şi dea ea seama de capcană şi încercând să se elibereze, să se încurce şi mai rău, prin zbateri dezordonate, în

deznădejdea şi panica ce-o vor cuprinde.

Această tactică de încercuire, această vicleană încercare de prindere în laţ, începe, cum e şi firesc, cu gesturi de politeţe şi de curtoazie. Doi dintre nobilii cei mai distinşi ai Elisabetei, lordul Scrope şi lordul Knollys, sunt trimişi în grabă la Carlisle în calitate de cavaleri de onoare ai Mariei Stuart. Ce delicată atenţie! Însă adevărata lor misiune este tot atât de obscură pe cât de complicată. Ei au misiunea de a o saluta în numele Elisabetei, ca pe un oaspete de seamă, de a exprima reginei detronate regretul şi compasiunea pentru nenorocirea ce a lovit-o, dar mai ales de a o amăgi, de a o ameţi cu dulcegării pe agitata fugară, pentru a nu se dezmetici prea devreme şi a apela la ajutorul puterilor străine. Dar însărcinarea cea mai importantă, şi cea mai secretă a celor doi lorzi, este de fapt aceea de a supraveghea cu atenţie pe prizonieră, de a împiedica orice vizite, de a intercepta toate scrisorile trimise; şi nu e o simplă întâmplare că, în aceeaşi zi, au fost trimişi la Carlisle cincizeci de halebardieri. Pe lângă toate acestea, Scrope şi Knollys au datoria să comunice imediat la Londra orice cuvânt şi orice atitudine a Mariei Stuart. Căci cei de acolo nu aşteaptă altceva decât o vorbă nechibzuită sau un gest perfid din partea prizonierei care să slujească de pretext pentru justificarea ulterioară a captivităţii.

Misiunea emisarilor-spioni este cât se poate de bine dusă la capăt de lordul Knollys; datorăm penei sale iscusite una dintre cele mai clare şi mai plastice descrieri a caracterului Mariei Stuart. Se adevereşte şi de astă dată că această femeie, când îşi adună, în rare momente, marea ei energie, impune respect şi admiraţie până şi celor mai prudenţi bărbaţi. Sir Francis Knollys îi scrie lordului cancelar Cecil: *„Este fără îndoială o mare doamnă întru totul superioară încercărilor de linguşire măruntă şi de amăgire vulgară, dispusă şi capabilă să susţină o discuţie deschisă, o explicaţie sinceră, cu un interlocutor cinstit şi respectuos.”* El o găseşte deosebit de inteligentă, de elocventă şi este frapat de isteţimea şi de bunul simţ al răspunsurilor sale; îi

laudă „curajul”, „inima ei dreaptă”, „mintea deschisă”, felul amabil şi prietenos de a se purta. Dar mai observă că sufletul acesta e mistuit de o crâncenă mândrie, şi că *„ceea ce râvneşte ea cu mai multă însetare e triumful faţă de care bogăţia şi toate celelalte bunuri lumeşti îi par neînsemnate, vrednice de dispreţ”.* Ne putem închipui cu ce sentimente citeşte neîncrezătoarea Elisabeta această caracterizare a rivalei sale şi cât de repede i se înăspreşte acum inima şi i se aprinde mânia.

Dar şi Maria Stuart are auzul fin... Curând, ea îşi dă seama că amicalele condoleanţe şi mărturii de respect ale acestor trimişi nu prea miros a bine şi că toată condescendenţa şi bunăvoinţa lor nu este decât o strădanie de a ascunde ceva. Ca o doctorie amară, dată picătură cu picătură, i se comunică apoi, printre multe complimente şi graţiozităţi, că Elisabeta nu este dispusă s-o primească înainte de a fi scuturat de pe ea toate învinuirile ce i se aduc. Acest biet pretext a fost însă bine chibzuit între timp la Londra, pentru a da o aparenţă morală intenţiei reci şi brutale de a o ţine în captivitate. Şi Maria Stuart sau nu vede într-adevăr cursa ce i se întinde, sau se preface că nu înţelege perfidia acestei atitudini. Cu multă însufleţire, am putea spune chiar cu entuziasm, se declară dispusă să se justifice *„dar, bineînţeles, numai faţă de singura persoană pe care o recunoaşte ca egală: faţă de regina Angliei”.* Şi cu cât mai repede i se va da prilejul s-o facă, cu atât mai bine! Ba, dacă i s-ar permite ar alerga pe dată să se arunce „plină de încredere, în braţele ei”. Cererea ei de a fi primită la Londra pentru a spulbera acuzaţiile şi calomniile îndrăzneţe contra onoarei sale e tot mai insistentă. Declară că acceptă cu bucurie drept unic judecător pe Elisabeta, care de fapt asta şi urmărise să obţină.

Cu acest consimţământ principal al Mariei Stuart de a se justifica, ea are acum în mână o nadă cu ajutorul căreia o poate momi, într-un proces, pe rivala ei, pe aceea care-i venise ca oaspete în ţară. Se cere însă răbdare, multă băgare de seamă şi o manevră abilă, trebuie evitată o

smucitură prea bruscă, pentru ca victima să nu se neliniştească prematur şi să alarmeze lumea prea devreme. Înainte de operaţia menită să dezonoreze definitiv pe Maria Stuart, ea trebuie ameţită întâi cu narcoticul făgăduielilor, pentru a se supune de bunăvoie bisturiului. De aceea, Elisabeta îi scrie o scrisoare de-a dreptul emoţionantă în timp ce, pe de altă parte, Consiliul de Miniştri hotărăşte detenţiunea Mariei Stuart. Refuzul de a o primi personal pe regina Scoţiei este înfăşurat cu grijă în vată: *„Madam*e – scrie prefăcuta Elisabeta – *am aflat prin lordul meu Herries de dorinţa dumneavoastră de a vă apăra în prezenţa mea contra tuturor acuzaţiilor care apasă asupra dumneavoastră. Oh, Madame, nu există în toată lumea un om care să dorească mai mult decât mine să asculte această justificare. Nimeni n-ar da ascultare, cu mai multă bunăvoinţă, oricărui răspuns menit să restabilească onoarea dumneavoastră. Dar nu pot pune în joc propriul meu prestigiu pentru cauza dumneavoastră. Ca să vă spun întregul adevăr sunt bănuită că aş fi gata să vă apăr mai degrabă cauza decât să deschid ochii asupra acelor lucruri de care vă acuză supuşii dumneavoastră”.* După acest refuz plin de dibăcie urmează însă o ademenire şi mai rafinată. Elisabeta promite solemn – şi rândurile acestea trebuie subliniate: *„pe cuvântul meu regesc, că nici supuşii voştri şi nici vreun sfat pe care l-aş primi de la sfetnicii mei nu mă vor determina să cer din partea dumneavoastră ceva care v-ar putea păgubi sau care ar atinge onoarea dumneavoastră”.* Scrisoarea e tot mai stăruitoare, tot mai elocventă. *„Vi se pare curios că nu vă îngădui să mă vedeţi? Puneţi-vă, vă rog, în situaţia mea. Când veţi fi achitată, dezlegată de această bănuială, vă voi primi cu toate onorurile; până atunci nu pot. Mai târziu însă, o jur în faţa Domnului, nimeni nu va fi însufleţit de mai multă bunăvoinţă ca mine, şi această vizită a dumneavoastră trebuie să fie pentru mine cea mai mare dintre toate bucuriile de pe pământ.”*

Acestea sunt vorbe calde, duioase, consolatoare. Ele vor să aline sufletul tocmai pentru că ascund ceva cumplit: o

hotărâre neînduplecată şi crudă. Căci trimisul care aduce acest mesaj are ordinul de a o face pe Maria Stuart să înţeleagă în cele din urmă, clar şi precis, că o justificare personală în faţa Elisabetei nu poate fi nicidecum luată în consideraţie, ci numai o cercetare judiciară, în toată regula, a întâmplărilor din Scoţia. Sigur că, deocamdată, cuvântul acesta: „cercetare” este ascuns cu oarecare solemnitate îndărătul altui cuvânt mai onorabil: „conferinţă”.

În cuvintele: proces, cercetare, arbitraj, mândria Mariei Stuart se crispează, ca atinsă cu fierul roşu. *„Nu am alt judecător decât pe Dumnezeu, spunea ea plângând cu lacrimi de mânie, nimeni nu se poate face judecătorul meu. E drept că, din propria-mi voinţă şi cu deplina încredere pe care o am în regină, în sora mea, i-am propus să fie judecătoarea cauzei mele. Dar cum mai e cu putinţă aceasta, dacă ea nu vrea să-mi permită să viu la dânsa?”* Şi, pe un ton ameninţător, ea adaugă că Elisabeta nu va câştiga nimic dacă o reţine în ţara ei. (Cât de-adevărat s-a dovedit mai târziu acest avertisment!) Pe urmă, Maria Stuart ia pana şi răspunde, iritată, Elisabetei: *„Hélas, Madame, unde aţi auzit că un suveran ar putea fi vreodată blamat pentru că a dat personal ascultare celor care se plâng că au fost acuzaţi pe nedrept?... Renunţaţi, Madame, la ideea că am venit aici ca să-mi salvez viaţa. Nici lumea şi nici Scoţia întreagă nu s-au lepădat de mine... Ci am venit să-mi recâştig onoarea şi să găsesc sprijin pentru a pedepsi pe falşii mei acuzatori, iar nu ca să le răspund ca unora ce-ar fi pe aceeaşi treaptă cu mine. V-am ales dintre toţi suveranii, ca ruda mea cea mai apropiată şi ca prietenă desăvârşită, pentru a putea acuza în faţa voastră pe cei care mă acuză... V-am ales, deoarece credeam că vă veţi simţi onorată de faptul că aţi fost chemată să restabiliţi onoarea unei regine...”* Doar nu a evadat dintr-o închisoare ca să nimerească aici de bunăvoie în alta – *„quasi en un autre”.* Şi, la sfârşit, ea cere cu fermitate, cu vehemenţă, tocmai ceea ce s-a cerut zadarnic vreodată Elisabetei, şi anume, o atitudine clară, neîndoielnică: sau ajutor, sau

libertate. Faţă de Elisabeta, ea e bucuroasă să se justifice – *„de bonne vaglia”*[36] – dar nu în forma unui proces contra supuşilor săi, afară de cazul când aceştia ar fi aduşi la judecată cu mâinile legate. Deplin conştientă de suveranitatea sa din graţia divină, ea refuză să fie pusă pe aceeaşi treaptă cu supuşii ei; mai degrabă e gata sa moară decât să fie astfel înjosită.

Această atitudine a Mariei Stuart este, din punct de vedere juridic, inatacabilă. Regina Angliei nu are vreun drept şi nici putere absolută asupra reginei Scoţiei; nimic n-o îndreptăţeşte să întreprindă cercetări asupra unei crime petrecute într-o ţară străină; nicio lege din lume nu-i îngăduie să se amestece într-un conflict dintre o suverană străină şi supuşii ei. Aceasta o ştie prea bine Elisabeta şi de aceea se străduieşte, cu îndoită perseverenţă şi cu tot felul de complimente măgulitoare, să ademenească pe Maria Stuart, s-o clintească din atitudinea ei fermă, cu neputinţă de combătut făţiş şi s-o împingă pe panta primejdioasă a unui proces. Căci, nu ca judecătoare, ci ca prietenă şi soră, ar dori ea această clarificare... Şi ca o condiţie obligatorie pentru a-şi putea satisface dorinţa cea mai fierbinte şi anume aceea de a vedea, în sfârşit, la faţă pe iubita sa rudă şi de a o readuce pe tron ca regină. Pentru a o scoate pe Maria Stuart din poziţia sigură în care s-a retranşat, Elisabeta promite mereu şi făgăduielile acestea sunt dintre cele mai însemnate. Se poartă în aşa fel, de parcă nu s-ar îndoi nicio clipă de nevinovăţia calomniatei regine, ca şi cum procesul n-ar avea nimic de a face cu Maria Stuart ci, dimpotrivă, ar urma să fie intentat împotriva lui Moray şi a acoliţilor săi. Se mai angajează ca în această cercetare judiciară să nu îngăduie să se pună în discuţie nimic din ceea ce ar fi defavorabil Mariei Stuart – *„against her honour”* – (se va vedea mai târziu cum şi-a ţinut această făgăduială). Şi, în mod pur formal, ordonă anchetatorilor ca, indiferent de desfăşurarea şi de rezultatul cercetărilor, Maria Stuart să fie tratată conform rangului ei regesc. Dar, în timp ce Elisabeta se obligă astfel faţă de Maria Stuart pe cuvânt de

[36] De bună voie.

onoare şi prin jurământ, cancelarul Cecil o ia pe altă cale şi lucrează cu iscusinţă. La rândul său, el linişteşte, în taină, pe Moray, îl convinge să se preteze la această cercetare şi îl asigură că în niciun caz nu are în vedere restabilirea pe tron a surorii sale. După cum se vede, arta scamatorilor, şi a cutiei cu fund dublu, nu e o invenţie politică a secolului nostru!

Maria Stuart sesizează curând că se unelteşte în taină împotriva ei. Pe cât de puţin a izbutit ea vreodată s-o amăgească pe Elisabeta, pe atât de puţine iluzii îşi face în privinţa bunelor intenţii ale scumpei verişoare. Aşadar se apără, se împotriveşte, scrie scrisori – când dulci, când amare – însă cei de la Londra nu mai slăbesc laţul pregătit ci, dimpotrivă, îl strâng tot mai mult. Ca s-o intimideze, se iau pe rând tot felul de măsuri menite să demonstreze că sunt decişi să facă uz şi de violenţă, dacă refuză, dacă se opune într-un fel oarecare. Comodităţile şi înlesnirile de până acum sunt încetul cu încetul retrase; i se face viaţa din ce în ce mai grea, nu mai are voie să primească vizite din Scoţia şi de câte ori iese să se plimbe călare, este escortată de o suită de cel puţin o sută de călăreţi. La Carlisle, lângă ţărmul mării, putea contempla nestingherită depărtările în care-şi punea atâtea speranţe, putea să se lase răpită de o barcă trimisă de prietenii gata să-i sară în ajutor.

Iată de ce, ordinul de a se muta la Bolton, un castel bine fortificat din Yorkshire, unde o aşteaptă o locuinţă confortabilă – *„very strong, very fair and very stately house”* constituie o surpriză cât se poate de neplăcută. Bineînţeles că şi asprimea acestui ordin este îndulcită cu miere: ghearele ascuţite stau încă ascunse, din laşitate, în laba catifelată. I se dau Mariei Stuart asigurări că Elisabeta a ordonat această mutare numai din grija duioasă de a o şti mai aproape de dânsa şi pentru ca schimbul de scrisori să se facă mai repede. Aici, la Bolton, „îi va fi mai plăcut, va avea mai multă libertate şi va fi cu totul ferită de orice primejdie din partea duşmanilor ei”. Maria Stuart nu e atât de naivă ca să creadă că cei din Londra se prăpădesc de

dragul ei! Ea continuă să se apere, deşi înţelege că a pierdut partida. Dar ce-i mai rămâne de făcut? În Scoţia nu se mai poate întoarce, nu i se îngăduie să plece în Franţa, iar situaţia ei în Anglia e tot mai nedemnă de o regină, trăieşte din pâinea dăruită de străini şi rochiile pe care le poartă îi sunt împrumutate de Elisabeta. Singură, lipsită de orice ajutor, fără un prieten adevărat în preajmă, înconjurată numai de supuşi ai adversarei ei, Maria Stuart îşi pierde, cu încetul, siguranţa de sine şi rezistenţa ei este din ce în ce mai slabă.

În cele din urmă – şi tocmai pe asta contase Cecil – sfârşeşte prin a face pasul aşteptat cu atâta nerăbdare de Elisabeta. Într-un moment de deznădejde şi slăbiciune, declară că e de acord cu cercetarea juridică. Aceasta este marea greşeală a vieţii ei, cea mai ireparabilă din câte a săvârşit vreodată; s-a lăsat clintită dintr-o situaţie invulnerabilă, a părăsit o poziţie inviolabilă, la adăpostul căreia Elisabeta nu se putea atinge de ea, nu-i putea răpi libertatea, n-o putea judeca la fel ca pe oricare dintre supuşii ei, n-o putea sili pe ea, regină şi oaspete, să se supună niciunui arbitraj străin. Dar Maria Stuart nu e capabilă decât de scurte şi înflăcărate izbucniri de curaj; niciodată n-a dat dovadă de acea energie atât de necesară unei suverane, de tenacitatea care rezistă şi duce totul până la capăt. Simţind că a pierdut pământul de sub picioare, încearcă să mai pună condiţii. E prea târziu! Şi, după ce a lăsat să i se smulgă, cu viclenie, consimţământul, zadarnic încearcă să se încleşteze de braţul care o împinge în prăpastie. Ea scrie Elisabetei, la 28 iunie: *„Sunt gata să întreprind orice, bizuindu-mă pe cuvântul vostru, căci nu m-am îndoit niciodată de onoarea şi de credinţa voastră regească”.*

Dar cine capitulează o dată fără condiţii, este definitiv pierdut: nicio stăruinţă, nicio rugăminte nu-l mai poate ajuta. Este dreptul învingătorului de a avea dreptatea de partea lui şi împotriva celui învins. *Vae victis!*

PLASA SE STRÂNGE
(Iulie, 1508 – Ianuarie, 1569)

ÎNDATĂ CE A OBŢINUT, PROFITÂND DE UN MOMENT de slăbiciune, consimţământul Mariei Stuart, pentru constituirea unui „tribunal imparţial de arbitraj”, guvernul englez pune în mişcare toate forţele şi influenţele de care dispune pentru a dirija procedura în direcţia dorită de el. Astfel se hotărăşte ca lorzii să apară în faţa tribunalului înarmaţi cu toate dovezile, dar Mariei Stuart nu îi este îngăduit acelaşi lucru, urmând să fie reprezentată de doi oameni de încredere; numai de la distanţă şi prin intermediari îşi poate formula acuzaţiile contra lorzilor răzvrătiţi, în timp ce aceştia la rândul lor au avantajul de a vorbi liber, pe faţă, cât şi pe acela de a se pune de acord în taină. Procedura aceasta este perfidie curată, căci astfel ea se vede silită de la început să se apere şi nu să acuze cum i se promisese. Toate frumoasele făgăduieli sunt încălcate una după alta; Elisabeta, care se arătase până nu de mult atât de susceptibilă şi de grijulie în ceea ce priveşte onoarea ei şi declarase că nu o poate primi pe Maria Stuart înainte de limpezirea prin proces a situaţiei ei, nu stă pe gânduri când e vorba să-l primească, pe rebelul Moray. De data aceasta nici urmă de excesul de scrupule la adăpostul cărora se baricadase. Dar pentru a nu provoca opinia publică, faptul de a o pune pe Maria Stuart pe banca de acuzare este deghizat într-o formulă dintre cele mai viclene: că lorzii ar fi fost chemaţi pentru a da socoteală în ce priveşte nesupunerea lor în faţa suveranei. Aceasta presupune însă că ei se vor justifica expunând motivele care i-au silit să ridice armele împotriva reginei. Şi astfel li se oferă de fapt prilejul să pună din nou pe tapet problema asasinării regelui, s-o acuze de complicitate pe Maria

Stuart. Londra nu speră altceva decât că acuzaţiile lorzilor vor fi în asemenea măsură convingătoare încât vor motiva din punct de vedere juridic menţinerea Mariei Stuart în captivitate. Ceea ce până atunci fusese de neiertat şi-ar găsi în felul acesta cea mai fericită scuză în faţa lumii întregi.

Concepută însă ca o capcană această încercare de tragere pe sfoară care numai „procedură juridică” nu poate fi numită, ia dintr-o dată o cu totul altă întorsătură decât aceea dorită de Cecil şi de Elisabeta. Îndată ce părţile adverse sunt puse faţă în faţă pentru a-şi susţine acuzaţiile, par mult mai puţin dispuse decât păreau până atunci să divulge fapte şi documente care ar releva un adevăr nu prea convenabil. Căci – primă ciudăţenie a acestui proces – atât acuzatorii cât şi acuzata sunt, în fond, complici la aceeaşi crimă; ambele părţi sunt interesate să nu se mai răscolească problema atât de delicată a asasinării lui Darnley, în care sunt implicaţi în aceeaşi măsură *(„art and part”).* Morton, Maitland şi Moray ar putea face public conţinutul casetei cu scrisori, dovedind că Maria Stuart fusese complice la crimă sau cel puţin tăinuitoare; Maria Stuart la rândul ei i-ar putea acuza pe lorzi că ştiau de crima ce se punea la cale şi că au aprobat-o fie chiar şi numai prin tăcerea lor. Dacă lorzii aruncă pe masă scrisorile compromiţătoare, Maria Stuart – care cunoaşte prin Bothwell pe semnatarii *„bondului”* încheiat în scopul asasinării, şi poate că deţine chiar documentul, nu se va sfii să-i divulge fără menajamente pe aceşti prea înfocaţi patrioţi care şi-au dat mâna pentru asasinarea regelui. Nimic mai firesc deci decât lipsa de elan a celor două tabere când e vorba să se atace şi să se demaşte reciproc, nimic mai lesne de înţeles decât interesul lor comun de a aranja *„à l’amiable”* această afacere penibilă şi de a-l lăsa pe sărmanul Henry Darnley să odihnească în pace. *„Requiescat in pace”* – iată dorinţa pioasă a ambelor tabere.

Astfel se întâmplă ceva ciudat, cu totul neaşteptat pentru Elisabeta: la deschiderea şedinţei, Moray îl acuză exclusiv

pe Bothwell. El ştie că bărbatul acesta periculos de la depărtarea de o mie de leghe la care se află va putea destăinui numele complicilor săi. Cu o neaşteptată discreţie, el evită să o acuze în vreun fel pe sora sa. Pare să fi uitat cu totul că, în urmă cu un an, Maria Stuart fusese declarată, într-o şedinţă a Parlamentului scoţian, vinovată de ajutorul dat la înfăptuirea asasinatului. Aceşti stranii cavaleri nu se avântă nicidecum în luptă cu impetuozitatea la care se aşteptase Cecil; ei nu aruncă pe masă scrisorile acuzatoare şi – a doua ciudăţenie (care nu e însă şi ultima) a acestei ingenioase comedii – chiar comisarii englezi păstrează o tăcere prudentă; nu se ostenesc să întrebe prea mult. Catolic fervent, lordul Northumberland este, cu sufletul, mai aproape de Maria Stuart decât de Elisabeta, suverana lui. La rândul său, lordul Norfolk lucrează şi el pentru o tăcută aplanare a conflictului, din motive particulare ce vor fi dezvăluite mai târziu, încetul cu încetul. Rezultatele procesului par a se profila în următorul sens: Mariei Stuart i se va reda titlul şi libertatea; în schimb, Moray va păstra singurul lucru cu adevărat important pentru el: stăpânirea de fapt. În locul tunetelor şi fulgerelor la care se aşteptase Elisabeta, întru distrugerea definitivă a adversarei ei, adie acum un vânticel de primăvară. Cei adunaţi să osândească stau de vorbă într-o dispoziţie tot mai cordială şi mai onorabilă, în sala cu uşile închise, în loc să răscolească şi să facă publice fapte şi documente scandaloase. Şi, după câteva zile – ciudat proces – în locul dezbaterilor violente, acuzaţi şi acuzată, comisari şi judecători, colaborează în deplină armonie pentru a pregăti o înmormântare onorabilă, de clasa întâi, Conferinţei pe care Elisabeta intenţionase s-o transforme într-o acţiune politică zdrobitoare împotriva Mariei Stuart.

Mijlocitorul şi emisarul cel mai indicat al tratativelor dintre cele două tabere, este secretarul de Stat, scoţianul Maitland of Lethington. Tocmai pentru că lui îi revenise rolul cel mai echivoc în tenebroasa afacere a asasinării lui Darnley. Ca diplomat înnăscut, adoptase politica prudentă a

talgerului cu două feţe. La Craigmillar, când delegaţia lorzilor venise la Maria Stuart să-i propună să se debaraseze de Darnley fie prin divorţ, fie prin vreun alt mijloc, Maitland fusese purtătorul lor de cuvânt şi făcuse acea suspectă făgăduială că Moray „se va uita printre degete” în cazul în care se va întreprinde ceva mai radical. Pe de altă parte, el fusese cel care încurajase căsătoria ei cu Bothwell şi tot el martorul „întâmplător” la seducerea ei; apoi trecuse de partea lorzilor în ultimul moment, abia în ajunul rebeliunii lor. În cazul unui schimb violent de replici între regină şi lorzi, lui i-ar fi fost deci rezervată perspectiva nu prea plăcută de a sta la mijloc, adică sub ploaia de gloanţe! De aceea se va strădui prin toate mijloacele, permise şi nepermise, ca să se ajungă la un compromis.

Mai întâi, încearcă să o intimideze pe Maria Stuart, ameninţând-o că, dacă nu se arată conciliantă, lorzii vor face uz, fără scrupule, de argumente şi dovezi ce-ar copleşi-o de ruşine şi ocară. Şi pentru a o convinge, el face să-i parvină în taină piesele principale ale acuzării, documentele cele mai împovărătoare: scrisorile de dragoste şi sonetele din casetă. Nu originalele, ci textele copiate de Mary Fleming, soţia lui.

Această secretă furnizare a materialului compromiţător, pe care Maria Stuart nu-l cunoştea încă în întregime, este – bineînţeles – o stratagemă a lui Maitland contra camarazilor săi şi, pe lângă toate, o grosolană încălcare a normelor stabilite pentru un adevărat proces. Dar ea e repede compensată de aceeaşi incorectitudine săvârşită de lorzi care, la rândul lor, au strecurat, pe sub mână, „scrisorile din casetă”, pentru ca ele să fie cunoscute dinainte de Norfolk şi de ceilalţi comisari englezi. S-a dat astfel o grea lovitură cauzei Mariei Stuart, căci judecătorii, animaţi de bune intenţii, sunt influenţaţi împotriva ei. Mai cu seamă Norfolk e consternat, izbit de miasmele ce se degajă din această cutie a Pandorei, deschisă sub nasul sau. El se grăbeşte să comunice la Londra că: *„dragostea murdară şi desfrânată dintre Bothwell şi regină, aversiunea ei faţă de soţul asasinat şi conjuraţia îndreptată împotriva vieţii lui sunt*

atât de vădite, încât orice om cinstit şi cu bun simţ trebuie să se cutremure şi să se dea înapoi de groază”. Nici Norfolk n-ar fi trebuit să comită această indiscreţie în plin proces. Dar se vede treaba că la această ciudată judecată nimeni n-a prea stat să-şi aleagă mijloacele pentru a dovedi că dreptatea este de partea lui.

Rea veste pentru Maria Stuart, dar cât de binevenită pentru Elisabeta. Căci acum, când regina Angliei ştie ce material împovărător pentru onoarea rivalei sale poate fi pus pe masa judecăţii, ea nu are linişte şi răgaz până nu va fi adus la cunoştinţa tuturor. Şi cu cât stăruie Maria Stuart pentru o discretă aplanare, cu atât Elisabeta rămâne neclintită în voinţa de a ţintui pe potrivnica sa la stâlpul infamiei. Prin intervenţia ostilă a lui Norfolk, sincer indignat de când a văzut scrisorile din faimoasa casetă, cauza Mariei Stuart pare definitiv pierdută.

Însă la masa de joc, ca şi în politică, este pripit să consideri că ai pierdut câtă vreme ai o carte în mână. Tocmai în momentul acesta, Maitland dă o lovitură uluitoare. Îi face o vizită lui Norfolk: are cu el o convorbire lungă, confidenţială. Şi iată, se petrece ceva incredibil, o minune intervenită peste noapte; Saul a devenit Paul. Severul judecător Norfolk, atât de indignat, atât de dârz şi de pornit împotriva Mariei Stuart, îşi schimbă brusc părerile şi se arată cel mai zelos ajutător şi partizan al ei. În loc să lucreze potrivit intenţiilor propriei sale regine, care vrea dezbatere publică a procesului, el se pune pe neaşteptate în slujba intereselor Mariei Stuart; o încurajează pe regina scoţiană, să nu renunţe cu niciun preţ la coroana scoţiană şi la pretenţia ei asupra tronului englez! În acelaşi timp insistă pe lângă Moray să nu prezinte scrisorile şi iată că şi Moray, în urma unei convorbiri secrete cu Norfolk, îşi modifică la fel de brusc atitudinea. A devenit mai blând, mai împăciuitor, a căzut de acord cu Norfolk că numai Bothwell trebuie să fie acuzat de crimă, nu şi Maria Stuart. Parcă s-a pornit peste noapte o adiere primăvăratică ce topeşte zăpezile şi dezgheaţă apele... Câteva zile încă, şi soarele bunei în-

ţelegeri va străluci deasupra acestei ciudate instanţe de judecată.

Se impune întrebarea: ce l-a determinat pe Norfolk să-şi schimbe radical atitudinea de la o zi la alta, devenind din unealta Elisabetei trădătorul voinţei ei, din adversarul Mariei Stuart cel mai zelos prieten? Prima bănuială care încolţeşte în minte este că Maitland trebuie să-l fi mituit pe Norfolk. Numai că examinată mai îndeaproape această bănuială pare cu totul neîntemeiată. Căci Norfolk este cel mai bogat nobil din Anglia; familia sa urmează în rang imediat după aceea a Tudorilor. Nu are Maitland şi nici întreaga, săraca Scoţie atâţia bani ca să-l cumpere. Şi totuşi prima impresie se dovedeşte a fi cea reală: Maitland a izbutit într-adevăr să-l corupă pe Norfolk. A oferit tânărului văduv singurul lucru ce-l putea ademeni: puterea supremă. I-a promis ducelui mâna reginei şi, prin aceasta, dreptul de moştenire asupra coroanei regale engleze. Şi o coroană exercită întotdeauna o putere de fascinaţie miraculoasă, capabilă să facă din laşi – curajoşi, din nepăsători – nişte ambiţioşi, din cuminţi şi cumpătaţi – nişte nechibzuiţi. Numai astfel se explică de ce Norfolk care, ieri încă, pusese în vedere Mariei Stuart să renunţe de bunăvoie la drepturile ei regeşti, o sfătuieşte acum, pe neaşteptate şi într-un mod atât de frapant, să-şi apere aceste drepturi. Căci de fapt nu cu Maria Stuart vrea el să se căsătorească, ci cu drepturile şi pretenţiile ei la tron. drepturi care l-ar înălţa dintr-o dată în locul Tudorilor, a aceloraşi Tudori care i-au executat ca trădători pe tatăl şi pe bunicul său. Şi nu i se poate lua în nume de rău unui fiu, unui nepot, faptul că săvârşeşte o trădare faţă de familia regală care i-a exterminat cu securea călăului propria familie.

Desigur, nu e lesne de admis că acelaşi om care ieri se îngrozise de Maria Stuart, o detestase sincer pe această femeie criminală şi adulteră, se cutremurase de oroare la aflarea „murdarelor” ei aventuri amoroase, se hotărăşte atât de repede s-o ia de soţie. Şi, bineînţeles, apărătorii Mariei Stuart n-au scăpat prilejul de a strecura aici ipoteza

că Maitland trebuie să-l fi convins pe Norfolk în acea convorbire secretă, de nevinovăţia Mariei Stuart, mărturisindu-i că „scrisorile din casetă” nu erau decât nişte falsuri. Documentele transmise nu cuprind însă niciun cuvânt în această privinţă. În realitate, Norfolk a continuat săptămâni în şir să-i vorbească Elisabetei despre Maria Stuart ca despre o ucigaşă. Însă nimic mai eronat ca încercarea de a judeca, după preceptele moralei de azi evenimente întâmplate cu patru veacuri în urmă: căci valoarea acestei vieţi omeneşti nu este absolută, nu este aceeaşi în cuprinsul unei epoci şi regiuni diferite; fiecare epocă are alte norme de preţuire şi morala rămâne totdeauna relativă. Secolul nostru este mult mai indulgent faţă de asasinatul politic decât fusese secolul al XIX-lea. Şi nici secolul al XVI-lea nu prea era preocupat de marile probleme morale; îi erau chiar cu desăvârşire străine scrupulele de conştiinţă, căci morala sa nu era întemeiată pe *Sfânta Scriptură,* ci pe învăţăturile diabolice ale lui Machiavelli. Pe atunci cine voia să se urce pe tron nu prea obişnuia să se împovăreze cu tot felul de ezitări şi scrupule sentimentale şi nu şedea să examineze dacă treptele tronului sunt sau nu pătate de sânge. Scena aceasta o întâlnim în *Richard al III-lea:* regina dă mâna bărbatului despre care ştie că este ucigaşul soţului ei. Autorul piesei e, doar, un contemporan şi spectatorilor de atunci nu li s-au părut câtuşi de puţin neverosimile isprăvile eroilor. Cine vrea să ajungă rege înjunghie sau otrăveşte fie şi pe tatăl, fie şi pe fraţii săi, sacrifică în focul războiului mii de oameni nevinovaţi. Nu se poate găsi în toată Europa din vremea aceea o singură casă domnitoare în care să nu se fi săvârşit pe faţă asemenea crime. Când miza jocului este o coroană, băieţi de paisprezece ani se căsătoresc cu matroane de cincizeci şi fete nevârstnice cu bătrâni care ar putea să le fie bunici; nimeni nu se interesează prea mult de virtuţi şi frumuseţe, de demnitate şi morală: se căsătoresc infirmi şi paralitici, cretini şi sifilitici, schilozi şi criminali. De ce să se pretindă tocmai acestui vanitos, acestui ambiţios Norfolk, mai multe scrupule, mai multă chibzuinţă decât celorlalţi,

când tânăra, frumoasa şi înfocata domniţă se declară gata să-l ridice la rangul de soţ al ei? De aceea, orbit de ambiţie, Norfolk nu se mai uită înapoi, la ceea ce făcuse cândva Maria Stuart, ci numai înainte, la ceea ce ar putea face în viitor pentru el. Omul acesta slab din fire şi nu prea inteligent, se şi vede instalat la Westminster, în locul Elisabetei. Iată de ce lucrurile s-au schimbat, peste noapte! Mâna iscusită a lui Maitland a deschis capcana în care căzuse Maria Stuart şi, judecătorul, sever până atunci, devine dintr-o dată un pretendent la mâna Mariei Stuart, interesat în a o ajuta să-şi apere drepturile.

Dar Elisabeta are spioni iscusiţi şi minte ascuţită. Este pe cât de inteligentă, pe atât de bănuitoare. Prinţii au urechi lungi care aud totul – *„les princes ont des oreilles grandes qui oyent loin et près”,* îi spune ea odată, triumfătoare, ambasadorului francez. Presimte, după sute de semne mărunte, că la York se pun la cale tot felul de afaceri necurate, care trebuie ţinute departe de urechile ei. Porunceşte să fie chemat întâi Norfolk, căruia îi spune în bătaie de joc, privindu-l de sus, că a auzit că are gânduri de însurătoare. Norfolk este departe însă de a fi un erou. Şi aici cocoşul cântă tare, ca să fie auzit de toţi, cum cântase cocoşul lui Petru, când acesta se lepădase de învăţătorul său. Norfolk se leapădă imediat de Maria Stuart, o reneagă în chipul cel mai laş şi mai jalnic, deşi abia mai înainte o ceruse în căsătorie. Minciună! Calomnie! Niciodată nu s-ar însura el cu femeia aceasta adulteră, cu o ucigaşă! Şi fără nicio jenă declară: „Când pun capul pe pernă vreau să mă simt în siguranţă!”

Dar Elisabeta ştie ce ştie şi pe bună dreptate poate spune mai târziu, cu mândrie, că nu s-a lăsat înşelată: *„Ils m’ont cru si sotte, que je n’en sentirais rien”.* Când această neîmblânzită femeie înşfacă o dată zdravăn pe vreunul din curtenii ei care încearcă să se furişeze cu viclenie din cale-i şi-l scutură bine, îi cad bietului om toate secretele ascunse în mânecă! Ea intervine imediat, energică. Din ordinul ei, procesul e transferat, la 25 noiembrie, de la York la

Westminster, în Camera Depicta. Aici, la numai câţiva paşi de uşa ei, la discreţia ochilor ei mereu bănuitori, Maitland nu mai poate trage atât de uşor sforile ca la Yorkshire, situat la o depărtare de două zile de mers călare şi unde mişunau atâţia paznici şi spioni. În plus, de când şi-a pierdut încrederea în comisarii ei, Elisabeta numeşte pe alţi câţiva slujitori de nădejde pe care se poate bizui într-adevăr, printre care Leicester, favoritul ei. Şi acum, când a apucat ea hăţurile procesului, lucrurile se vor desfăşura aşa cum dorise. Moray, vechiul ei pensionar, primeşte ordinul scurt, categoric, „de a se apăra”. În acelaşi timp, este încurajat, în taină, să nu fie nici discret, nici delicat, să nu se dea în lături de la nicio acuzare – *„extremity of odious accusations”.* Adică să nu se sfiască de a prezenta şi scrisorile din casetă, dovada adulterului săvârşit de sora sa vitregă cu Bothwell. Promisiunea solemnă către Maria Stuart că nu se va da în vileag niciun document care ar atinge onoarea ei a fost cu totul uitată. Elisabeta şi-a călcat cuvântul şi de astă dată. Însă lorzii tot nu se simt în largul lor. Ei tărăgănează, ezită să prezinte scrisorile; şi, deoarece Elisabeta nu le poate porunci pe faţă s-o facă, pentru a nu-şi da în vileag sentimentele şi intenţiile, născoceşte o tactică şi mai ipocrită. Se preface că ar fi ea însăşi convinsă de nevinovăţia Mariei Stuart, susţinând însă că nu cunoaşte decât o singură cale pentru salvarea onoarei: spulberarea tuturor „calomniilor” cu ajutorul materialului doveditor; de aceea stăruie cu atâta nerăbdare, pornită din adevărată dragoste de soră, pentru lămurirea deplină, definitivă, a acuzaţiilor ce se aduc Mariei Stuart.

Sub această presiune, lorzii cedează în cele din urmă. Ei trebuie să mai joace în ultimul moment o mică comedie, ca să arate că tot se mai împotrivesc: Moray nu depune el însuşi scrisorile pe masă, ci le arată numai, lăsând ca ele să-i fie smulse „cu violenţă din mâini de un secretar al Conferinţei”. Elisabeta triumfă: scrisorile se află acum pe masă; ele sunt citite cu glas tare, iar în ziua următoare sunt citite a doua oară în faţa unei comisii lărgite. E adevărat că lorzii au confirmat de mult, prin jurământ, printr-un *„eik”,*

autenticitatea scrisorilor, dar nu e de ajuns. Elisabeta nu se mulţumeşte cu atât. Ca şi cum ar fi presimţit toate obiecţiile acelora care se vor strădui, peste veacuri, să salveze onoarea Mariei Stuart şi vor susţine ipoteza falsificării, Elisabeta porunceşte să se facă în prezenţa întregii comisii o comparaţie riguroasă între scrisul acestor documente şi al scrisorilor pe care le primise ea însăşi de la Maria Stuart. În timpul acestei cercetări, reprezentanţii Mariei Stuart părăsesc sala de deliberare (şi acesta e un argument important în favoarea autenticităţii scrisorilor), declarând, cu multă dreptate, că Elisabeta nu şi-a ţinut făgăduiala de a nu da în vileag niciun document care ar atinge onoarea Mariei Stuart.

Dar, mai poate fi vorba de dreptate în acest proces cel mai ilegal, cel mai nedrept dintre toate procesele? Principala acuzată nu are voie să se prezinte, pe când duşmanii ei, Lennox de pildă, îşi pot exprima liber acuzaţiile. Îndată ce reprezentanţii Mariei Stuart au părăsit sala, comisarii adunaţi acolo se grăbesc să ia în unanimitate „decizia provizorie” că Elisabeta n-o poate primi pe Maria Stuart înainte ca ea să se fi scuturat de toate acuzaţiile. Elisabeta şi-a ajuns scopul. S-a fabricat, în sfârşit, pretextul de care avea neapărat nevoie ca să respingă pe regina proscrisă; nu va fi greu să se găsească şi motivele care ar justifica menţinerea ei *„in honourable custody”,* un simplu eufemism pentru cuvântul „captivitate”. Şi arhiepiscopul Parker, unul dintre credincioşii partizani ai Elisabetei, poate exclama pe un ton de triumf: „Buna noastră regină a prins acum lupul în capcană!”

Prin această „constatare provizorie”, Maria Stuart e oficial dezonorată; capul ei e plecat, ceafa dezgolită. Osânda poate cădea acum ca o secure pe gâtul ei. Poate fi declarată ucigaşă a soţului ei şi predată Scoţiei: acolo o aşteaptă John Knox, necruţătorul ei duşman. Însă în ultimul moment Elisabeta ridică mâna şi lovitura ucigătoare e oprită deocamdată. Totdeauna, când e vorba de o ultimă hotărâre, fie în bine fie în rău, acestei enigmatice femei îi

lipseşte curajul. Să fie oare un strop de omenie, ce se revarsă adesea, caldă, din inima ei, sau scrupulul târziu că şi-a călcat cuvântul regesc de a ocroti onoarea Mariei Stuart? Este numai un calcul diplomatic sau – mai propriu acestui suflet inegal şi de neînţeles – un amestec de sentimente contradictorii? În orice caz, Elisabeta dă iarăşi înapoi, speriată, în faţa acestei ocazii rare de a-şi înlătura odată pentru totdeauna rivala. În loc să lase ca aspra sentinţă să-şi urmeze mersul ea amână condamnarea definitivă şi începe din nou o lungă tocmeală cu Maria Stuart. În fond, Elisabeta nu doreşte decât să aibă linişte din partea acestei încăpăţânate, care nu poate fi înduplecată şi nici intimidată; vrea numai s-o reducă la tăcere, s-o facă inofensivă. De aceea, înainte de rostirea sentinţei, îi trimite vorbă Mariei Stuart că ar putea să facă o contestaţie în privinţa documentelor prezentata şi, pe sub mână, i se comunică prizonierei că dacă s-ar resemna de bunăvoie, ar fi achitată şi ar putea rămâne liberă în Anglia, căpătând pe deasupra şi o pensie. În acelaşi timp – aşa cum se îmblânzesc sălbăticiunile când dresate cu biciul, când momite cu dulciuri – o ţin sub teroarea condamnării oficiale. Knollys, omul de încredere al Curţii engleze, raportează că a speriat-o mereu cu ameninţări, pe cât îi era în putinţă. Elisabeta alternează – conform obiceiului ei – cele două procedee: teroarea şi ademenirea.

Dar Maria Stuart nu se lasă intimidată şi nici ademenită nu se mai lasă. Ca întotdeauna, numai când vâlvătaia primejdiei îi dogoreşte faţa îşi concentrează ea toate puterile; abia atunci curajul şi dârzenia ei ating apogeul. Refuză să examineze documentele. Înţelege – prea târziu – că a căzut în capcană şi revine la vechiul ei punct de vedere, că nu poate fi confruntată şi pusă pe picior de egalitate cu supuşii ei. Cuvântul ei regesc este deasupra tuturor acuzaţiilor şi documentelor, a afirmaţiilor şi dovezilor. Respinge, cu bruscheţe, afacerea murdară ce i s-a propus: de a-şi răscumpăra prin abdicare o sentinţă de achitare în faţa unui tribunal pe care nu-l recunoaşte. Şi, cu fermitate, aruncă în obrazul negociatorilor aceste cuvinte,

pe care atât viaţa cât şi moartea ei avea să le confirme:

— Nici vorbă nu poate fi de o eventuală renunţare la coroana mea! Mai degrabă sunt gata să mor decât să consimt; şi cel din urmă cuvânt al meu va fi acela al suveranei Scoţiei.

Încercarea de intimidare a eşuat. Maria Stuart a opus ezitărilor Elisabetei dârzenia ei temerară. Şi slaba, şovăitoarea Elisabeta începe din nou aceeaşi obositoare politică a tergiversărilor; cu toată neînduplecarea Mariei Stuart, nu îndrăzneşte să încuviinţeze condamnarea. Speriată în ultimul moment de faptele ei, Elisabeta dă înapoi de fiecare dată. Astfel că sentinţa sună mai puţin radicală decât se aştepta. E o sentinţă vicleană pe cât de viclean fusese procesul. La 10 ianuarie se anunţă oficial că dovezile împotriva lui Moray şi a partizanilor săi au fost insuficiente şi că aceştia nu s-au făcut vinovaţi de fapte incompatibile cu onoarea şi datoria lor. Prin aceasta, rebeliunea lorzilor e încuviinţată cum nu se poate mai clar. Însă cât de îndoielnic sună redactarea privitoare la Maria Stuart, şi anume, că lorzii, la rândul lor, n-au putut justifica îndeajuns acuzaţiile lor contra reginei Scoţiei, pentru a o determina pe regina Angliei să aibă vreo părere proastă despre „sora” ei. Cine citeşte superficial această sentinţă ar putea crede că onoarea Mariei Stuart e salvată şi că dovezile aduse sunt considerate ca insuficiente, însă cârligul otrăvit stă ascuns în cuvintele: *„bene sufficiently”.* Prin aceasta se lasă să se înţeleagă că au fost prezentate comisiei tot felul de documente extrem de suspecte şi de împovărătoare pentru acuzată* numai că ele nu sunt de ajuns, nu sunt „cu totul” suficiente pentru a convinge pe o regină „atât de bună” ca Elisabeta. Lui Cecil nu-i trebuie mai mult pentru scopul pe care-l urmăreşte: suspiciunea continuă să atârne destul de serios pentru a ţine mai departe în captivitate pe dezarmata femeie. Pentru moment, Elisabeta a ieşit învingătoare.

Dar această biruinţă e o victorie *à la Pyrrhus.* Căci câtă vreme Maria Stuart e ţinută prizonieră în Anglia, există două regine într-o singură ţară – şi atâta vreme cât se vor

afla amândouă în viaţă, nu va fi pace şi linişte în ţară. Nedreptatea naşte nelinişte şi tot ce s-a săvârşit cu viclenie nu va avea parte de trăinicie. Din ziua când Elisabeta uzurpă Mariei Stuart libertatea, îşi periclitează propria libertate. Tratând-o pe Maria Stuart ca pe o duşmană, justifică orice ostilitate din partea proscrisei; călcându-şi cuvântul. Îndreptăţeşte orice încălcare de cuvânt din partea Mariei Stuart, minciunile ei dau şi celeilalte dreptul să mintă. Ani şi ani de zile va trebui să ispăşească Elisabeta greşeala că nu şi-a ascultat primul impuls, instinctul cel mai firesc. Prea târziu va înţelege că mărinimia ar fi fost soluţia cea mai înţeleaptă şi prevăzătoare. Cât de mediocră ar fi fost viaţa Mariei Stuart, cum s-ar fi înnămolit ea într-o umilă şi sărăcăcioasă existenţă, dacă Elisabeta – după ieftina ceremonie a unei primiri reci, de complezenţă – ar fi lăsat-o, ca pe o umilă solicitantă refuzată, să părăsească ţara! Căci încotro s-ar mai fi putut îndrepta după ce a fost concediată cu dispreţ, abandonată şi ignorată? Niciun judecător, niciun poet nu s-ar mai fi interesat de ea. Proscrisă, compromisă de atâtea scandaluri, umilită de generozitatea Elisabetei, nu i-ar fi rămas altceva de făcut decât să rătăcească fără rost de la o Curte la alta. În Scoţia, Moray i-ar fi închis calea, şi nici Franţa, nici Spania n-ar fi primit cu deosebit respect pe acest oaspete neplăcut, sărăcit şi deposedat de orice putere. Poate că, potrivit temperamentului ei, s-ar fi încurcat în noi aventuri amoroase; poate că ar fi plecat pe urmele lui Bothwell, în Danemarca. Dar numele ei ar fi rămas cu totul uitat în istorie sau, în cel mai bun caz, ar fi fost pomenit ca numele prea puţin onorabil al unei regine care s-a căsătorit cu ucigaşul soţului ei. Numai nedreptatea Elisabetei a făcut din Maria Stuart un personaj important pe scena istoriei universale, a mântuit-o de un sfârşit meschin, lipsit de glorie, a salvat-o de la uitare. Elisabeta, cu mâinile ei a aşezat în jurul duşmanei aureola strălucitoare a nemuririi; încercând s-o umilească o dată mai mult pe cea care singură se năruise de la înălţimea tronului, n-a făcut altceva decât s-o ridice din ţărână şi s-o investească cu nimbul

martirilor. Niciuna din faptele ei n-a înălţat-o atât de sus în legendă ca această inutilă nedreptate pe care i-a făcut-o Elisabeta. Şi nicio faptă săvârşită de Elisabeta de-a lungul unei vieţi întregi n-a coborât-o atât de mult, nu i-a compromis într-atât marele ei prestigiu, ca greşeala de a se fi arătat lipsită de generozitate într-un moment istoric decisiv.

ANI ÎN UMBRĂ
(1569–1581)

NIMIC MAI SEARBĂD, MAI FĂRĂ SENS DECÂT POVESTEA unei existenţe serbede; nimic mai dificil decât să încerci să dai expresie monotoniei. Searbădă şi monotonă va fi existenţa Mariei Stuart în captivitate. Ani întregi în care nu se întâmplă nimic, o noapte pustie, fără stele, un vid continuu. Ritmul prea agitat, goana năvalnică şi înfierbântată a vieţii ei a amorţit definitiv odată cu rostirea sentinţei de condamnare. Şi anii trec unul după altul ca valurile mării, uneori mai agitate, alteori mai liniştite; însă niciodată bântuite de furtună: în viaţa acestei femei izolate de lume nu mai există nici fericirea, nici suferinţa de altădată. Existenţa aceea trepidantă, pasionată se scurge acum într-o totală şi penibilă lipsă de evenimente, ca o agonie lentă, prelungită la nesfârşit. Timpul se târăşte cu o încetineală exasperantă; tinereţea se iroseşte zadarnic în aşteptări fără sens; împlineşte pe rând douăzeci şi opt de ani, apoi douăzeci şi nouă, apoi treizeci de ani. Începe un nou deceniu, la fel de gol, la fel de lânced, în care această tânără femeie, însetată de viaţă, nu are altceva de făcut decât să-şi numere anii, mereu sporiţi: al treizeci şi unulea, al treizeci şi doilea, al treizeci şi treilea, al treizeci şi patrulea, al treizeci şi cincilea, al treizeci şi şaselea, al treizeci şi şaptelea, al treizeci şi optulea, al treizeci şi nouălea... Chiar şi numai înşiruirea aceasta obositoare şi monotonă ne face să ne cutremurăm în faţa timpului gol, dizolvant şi enorm, anost şi corosiv ca leşia; căci fiecare an numără sute de zile şi fiece zi lungi, nesfârşite ceasuri dintre care niciunul măcar trăit cu adevărat, în seninătate şi voie bună. Şi în sfârşit iat-o ajunsă la patruzeci de ani şi nevoită să recunoască adevărul amar că tinereţea s-a dus,

că pofta de viaţă, de bucurie s-au scurs din trupul şi sufletul ei istovit. Şi din nou numărătoarea exasperantă reîncepe odată cu un nou deceniu: patruzeci şi unu, patruzeci şi doi, patruzeci şi trei... atât, căci moartea se îndură de fiinţa aceasta, de sufletul acesta obosit şi-l dezleagă din captivitate. Se mai întâmplă câte ceva în anii aceştia, dar lucruri mărunte şi indiferente. Uneori Maria Stuart e sănătoasă, alteori suferindă; se înfiripează câteodată speranţe, urmate curând de cumplite dezamăgiri; e tratată uneori mai sever, alteori mai curtenitor; se succed perioade mai bune şi altele mai rele dar, în fond, totul rămâne la fel, enervant de identic ieri ca şi azi, ca şi mâine; acelaşi şirag al orelor anoste, incolore şi goale, lunecă printre degete ca nişte mătănii uzate. Temniţa e schimbată din când în când. Regina e ţinută prizonieră întâi la castelul din Bolton, pe urmă la cel din Chastworth, la cel din Sheffield, din Tutbury, din Wingfield şi din Fotheringhay, însă numai numele sunt altele, şi pietrele, şi pereţii. De fapt, toate aceste castele nu sunt altceva decât una şi aceeaşi închisoare, căci toate zăvorăsc între zidurile lor libertatea. În jurul acestui cerc îngust se rotesc, cu o crudă perseverenţă, pe căile lor atât de vaste, atât de depărtate, soarele şi luna şi stelele pururi călătoare. Se perindă nopţile şi zilele, alunecă lunile şi anii... Se prăbuşesc împărăţii şi altele se ridică, regi urcă şi coboară treptele măririi, atâtea femei înfloresc, dăruiesc vlăstare noi şi apoi se veştejesc, iar departe, dincolo de crestele munţilor, dincolo de ţărmurile mărilor, lumea se schimbă necontenit. Numai viaţa aceasta, fiinţa aceasta însingurată zace mereu în umbră. Smulsă din pământul ei, cu rădăcină cu tot, sufletul ei nu mai poate înflori, nu mai rodeşte. Roasă, măcinată de otrava nostalgiei şi a neputinţei, Maria Stuart se ofileşte, îşi iroseşte tinereţea şi viaţa i se stinge încetul cu încetul.

De fapt această nesfârşită captivitate n-a fost niciodată cu adevărat crudă în aspectele ei exterioare. Paradoxal, dar adevărat. Căci un suflet dârz poate lupta împotriva sălbăticiei grosolane, poate răspunde cu îndârjire umilirilor

la care este supus; puterile sufleteşti se înzecesc şi se oţelesc când au de luptat în permanenţă cu forţe potrivnice. Numai golul istoveşte sufletul, îl dezarmează şi îl doboară: o carceră cu pereţi de gumă, în care pumnii nu pot lovi, e mai greu de suportat decât ocna cea mai teribilă. Nicio lovitură de bici, nicio insultă nu răneşte atât de adânc o inimă plină de semeţie ca siluirea libertăţii însoţită de făţarnice plecăciuni şi de mincinoase asigurări de supunere şi de respect. Nicio batjocură nu e mai cumplită decât aceea ce se ascunde sub masca politeţii; însă tocmai această falsă consideraţie – ce nu se adresează omului care suferă, ci rangului său – îi este acordată cu atâta stăruinţă Mariei Stuart: mereu aceeaşi pază respectuoasă, aceeaşi spionare deghizată, pândă necurmată a fiecărui gest, a fiecărui cuvânt. Mereu aceeaşi gardă de onoare a „onorabilei detenţiuni” care, cu pălăria în mână şi cu privirea servil aplecată o urmăreşte pas cu pas. În toţi anii aceştia, nu s-a uitat nicio clipă că Maria Stuart e regină; i se acordă toate avantajele, tot confortul exterior, toate micile libertăţi, afară de singurul lucru de preţ, cel mai sfânt şi nepreţuit dintre darurile vieţii: Libertatea. Elisabeta, extrem de grijulie când e vorba de prestigiul ei de suverană umanitară, e destul de inteligentă ca să nu o trateze cu răutate vindicativă pe adversara ei. Are grijă de buna ei soră! Când Maria Stuart e bolnavă, Elisabeta se arată alarmată, trimite îndată soli să-i aducă veşti despre starea suferindei, îi oferă serviciile propriului ei medic şi doreşte cu tot dinadinsul ca mâncărurile să fie pregătite chiar de slugile ei, ale Mariei Stuart, fireşte, pentru ca nu cumva gurile rele să şoptească în taină că ar încerca s-o înlăture pe incomoda rivală cu ajutorul vreunei otrăvi. Nu, nimeni nu poate afirma că o ţine închisă într-o temniţă pe o regină a cărei persoană e sacră şi inviolabilă; ea s-a grăbit doar s-o roage – cu stăruinţă, cu irezistibilă stăruinţă! – pe sora sa scoţiană să locuiască tot timpul pe frumoasele domenii engleze! Desigur că ar fi mai comod şi mai sigur pentru Elisabeta s-o încuie în Tower pe această neînduplecată femeie decât s-o lase să ducă cu ea, de la un castel la altul,

o Curte atât de costisitoare. Însă, având şi mai multă experienţă, fiind o mai bună psihologă şi având ceva mai mult fler decât miniştrii ei care insistă fără întrerupere să se ia măsuri de siguranţă, Elisabeta evită să se facă odioasă în ochii lumii întregi. Rămâne deci neclintită în hotărârea ei: Maria Stuart să fie tratată ca o regină, dar bine păzită, continuu spionată chiar de temniceri şi spioni deghizaţi în curteni respectuoşi care au datoria să-i facă cele mai adânci, mai plecate reverenţe şi s-o lege bine în cătuşe de aur. Împotriva firii ei chivernisite, a zgârceniei proverbiale, ea aprobă – printre gemete şi afurisenii – vistierului ei să plătească, pentru acest oaspete nedorit, câte cincizeci şi doi de pfunzi pe săptămână, timp de douăzeci de ani. Şi deoarece pe lângă aceasta, Maria Stuart primeşte anual, din Franţa, o pensie însemnată, de o mie două sute de pfunzi, se poate spune că nu e silită la o viaţă sărăcăcioasă. Este instalată ca o suverană, dar în castelele de reşedinţă provizorie. Nu i se interzice să-şi aranjeze în salonul de primire un baldachin, ca la Curte; oricine se poate convinge că acolo locuieşte o regină, cu toate că e prizonieră. Serviciul de masă e de argint; camerele sunt luminate de lumânări scumpe, de ceară, puse în candelabre de argint; pe jos sunt aşternute covoare turceşti – extrem de rare şi de preţioase. Gospodăria ei e atât de îmbelşugată, încât la fiecare mutare nenumărate duzini de care trase de câte patru cai transportă mobilierul şi toate lucrurile ei de la un castel la altul. Pentru serviciul personal are la dispoziţie un grup întreg de doamne de onoare, cameriste şi slujnice; în perioadele cele mai bune ale captivităţii întreţine o adevărată Curte regală în miniatură (pe puţin cincizeci de persoane), cu intendenţi, preoţi, medici, secretari, trezorieri, feciori de casă, garderobieri, croitori, tapiţeri, bucătari – din care avara stăpână a ţării încearcă cu disperare să mai reducă puţin şi pe care Maria Stuart o apără cu îndârjită tenacitate.

Dacă nu s-a rezervat pentru suverana detronată vreuna din acele romantice temniţe fortificate, care izolează cu cruzime pe deţinuţi de restul lumii, trebuia ales cu

nemărginită atenţie omul potrivit pentru a o supraveghea neîncetat pe Maria Stuart. George Talbot Earl of Shrewsbury e un adevărat gentilom, un cavaler desăvârşit. Până în iunie 1569, când Elisabeta îi încredinţează această misiune, fusese un om fericit. Mare latifundiar, stăpânind întinse proprietăţi în provinciile din nordul şi din centrul ţării, proprietar a nouă castele, dusese o viaţă liniştită, de prinţ suveran pe moşiile sale, retras în umbra istoriei, departe de orice funcţii şi demnităţi, de orice ambiţie politică. Un om grav, serios şi pe deplin mulţumit de sine. Acum, când barba i-a încărunţit, crede că se poate odihni în sfârşit, dar iată că, pe neaşteptate, Elisabeta îl împovărează cu slujba atât de dezagreabilă, de a supraveghea pe ambiţioasa regină a Scoţiei, copleşită de amărăciune şi totodată îndârjită de nedreptatea ce i se tăcuse. Lui Knollys, predecesorului său, i se ia o piatră de pe inimă când află că va fi înlocuit de Shrewsbury în această funcţie atât de riscantă: „Pe Dumnezeul meu, aş schimba cu cea mai cumplită pedeapsă din lume o asemenea misiune!” Căci nu se poate imagina însărcinare mai ingrată decât această *„honourable custody”* ale cărei drepturi şi limite sunt cât se poate de vag precizate. Dublul caracter al unei asemenea îndeletniciri cere un tact nemăsurat. Pe de o parte, Maria Stuart e regină şi pe de alta, nu e; de formă, este oaspete, dar în realitate e prizonieră. De aceea Shrewsbury, ca mare senior şi gazdă, trebuie să se poarte cu toată politeţea faţă de Maria Stuart şi în acelaşi timp, ca om de încredere al Elisabetei, să-i îngrădească cu binişorul, libertatea. E superiorul ei şi, totuşi, când se înfăţişează înaintea reginei, trebuie să-şi îndoaie genunchiul; are datoria să fie sever, însă sub masca supunerii smerite; trebuie să-şi găzduiască musafira şi s-o păzească totodată neîncetat. Această situaţie, destul de complicată în sine, e agravată de faptul că soţia lui, care îngropase până atunci trei bărbaţi, iar pe al patrulea îl adusese la disperare cu ne-contenitele ei trăncăneli şi indiscreţii, ţese neobosit intrigi, când împotriva Elisabetei, când împotriva Mariei Stuart. Cele trei femei la dispoziţia cărora se află nu-i fac deloc

viaţa uşoară acestui bătrân cumsecade; uneia trebuie să-i fie supus, de cea de a doua e legat prin căsătorie, de a treia e înlănţuit prin legături invizibile. De fapt, bietul Shrewsbury avea să fie în aceşti cincisprezece ani, nu atât temnicerul Mariei Stuart, cât tovarăşul ei de captivitate. Astfel că nici el nu scapă blestemului general: femeia aceasta aduce nenorocire oricărui bărbat pe care soarta i-l scoate în cale.

Cum decurge viaţa de zi cu zi a Mariei Stuart în toţi anii aceştia goi şi lipsiţi de sens? În aparenţă cât se poate de liniştită şi de comodă. Privită de afară, ea nu se deosebeşte de aceea a altor nobile şi distinse doamne, care trăiesc retrase pe domeniile lor feudale. Când sănătatea i-o permit, călăreşte şi vânează, ocupaţie preferată, înconjurată, desigur de odioasa „escortă de onoare”, sau încearcă, prin jocul cu mingea şi prin alte sporturi, să-şi menţină supleţea trupului devenit cu anii tot mai obosit şi mai greoi. Nu duce lipsă de societate; adesea o vizitează nobili de la castelele învecinate pentru a prezenta omagiile lor interesantei captive, căci nu trebuie scăpat din vedere faptul că femeia aceasta, deşi dezarmată pe moment, este totuşi cea mai îndreptăţită pretendentă la tron şi, în cazul în care Elisabetei i s-ar întâmpla acel lucru inevitabil tuturor oamenilor prizoniera de azi ar fi suverana de mâine. De aceea toţi cei înarmaţi cu prudenţă şi înţelepciune şi mai presus de toţi Shrewsbury, statornicul ei păzitor, ţin să rămână în cei mai buni termeni cu ea. Chiar favoriţii şi intimii Elisabetei, printre care Hatton şi Leicester, îi scriu în taină rivalei pentru a-şi asigura în viitor o eventuală protecţie. Căci cine poate şti cum se întoarce roata şi dacă nu vom fi nevoiţi, mâine chiar, să îngenuncheze în faţa ei şi să-i solicite favoruri şi sinecuri? Astfel, cu toate că e închisă în cercul ei strâmt, Maria Stuart este informată în cele mai mici amănunte despre tot ce se întâmplă la Curte şi în lumea largă. Lady Shrewsbury îi împărtăşeşte până şi cele mai mărunte taine ale Elisabetei, deşi mai prudent ar fi fost să le păstreze pentru ea. Pe multe căi subterane îi parvin

prizonierei necontenite încurajări. Ar fi greşit deci să ne imaginăm că Maria Stuart şi-a petrecut exilul în deplină părăsire, ca într-o carceră strâmtă şi întunecată. În serile de iarnă se face muzică: desigur că tinerii poeţi nu-i mai dedică duioase madrigale, ca în vremea lui Chastelard; a trecut de mult vremea jocurilor galante de la Holyrood... În inima aceasta greu încercată nu mai e loc pentru dragoste şi pasiune, timpul aventurilor s-a dus odată cu tinereţea. Dintre prietenii de altădată, care roiau în juru-i, entuziaşti şi fanatici, nu i-a mai rămas decât micul paj William Douglas, salvatorul de la Lochleven, iar dintre toţi bărbaţii de la Curtea sa – ah! nu se mai află printre ei niciunul de seama unui Bothwell şi a unui Rizzio – cel mai solicitat e medicul. Căci Maria Stuart e tot mai des bolnavă; suferă de reumatism şi de o ciudată durere în partea stângă. Uneori picioarele îi sunt aşa de umflate, încât cu greu se mai poate mişca şi trebuie să urmeze un tratament la izvoarele termale; din cauza lipsei de mişcare trupul ei atât de zvelt, atât de mlădios şi de gracil altădată, e tot mai greoi, mai îngroşat. Foarte rar voinţa ei se încordează cu vechiul elan, plină de energie: au trecut pentru totdeauna acele frenetice cavalcade ce ţineau douăsprezece ore în şir prin ţara ei scoţiană; au trecut şi călătoriile de plăcere, atât de vesele, de la un castel la altul. Cu timpul, prizoniera începe să-şi creeze ocupaţii şi plăceri casnice. Mereu cernită, ca o călugăriţă, stă ore în şir aplecată deasupra gherghefului şi lucrează cu mâinile ei albe, delicate şi încă atât de frumoase, minunate goblenuri decorate cu fir de aur, dintre care s-au păstrat câteva până în zilele noastre. Sau citeşte, liniştită, din cărţile ei preferate. În cei aproape douăzeci de ani de captivitate nicio aventură; de când nu-şi mai poate risipi sufletul ei mare, înflăcărat într-o iubire pătimaşă ca cea pentru un Bothwell, duioşia calmă, tandreţea potolită a sufletului ei se îndreaptă acum spre acele creaturi de pe urma cărora nu se va alege niciodată cu dezamăgiri: animalele. Maria Stuart cere să i se trimită din Franţa câinii cei mai blânzi şi cei mai inteligenţi, espagnoli şi prepelicari; ţine mereu în juru-i colivii cu păsări cântătoare, are şi un

porumbar, pliveşte ea însăşi florile din grădină şi se îngrijeşte caritabil de familiile servitorilor ei. Pentru un ochi superficial, pentru vizitatorul trecător care nu priveşte în adâncul ei, s-ar putea crede că a apus pentru totdeauna în ea orice ambiţie aprigă, orice dorinţă, că scânteia patimii s-a stins definitiv în aceea care a zguduit altădată lumea întreagă. Căci femeia aceasta, care îmbătrâneşte cu încetul, se duce din ce în ce mai des la liturghie, îmbrăcată ca o văduvă, cu văluri lungi, unduitoare; îngenunchează deseori la pupitrul din capela ei şi numai câteodată, foarte rar, mai scrie versuri, cel mai adesea în cartea ei de rugăciuni. Dar nu sonete pline de pasiune, ci versuri de pioasă reculegere sau de melancolică resemnare, ca, de pildă:

„Que suisie hélas et quoy sert ma vie
J'en suis fors q'un corps privé de cueur
Un ombre vayn, un object de malheur
Qui n'a plus rien que de mourir en vie...”[37]

Şi tot mai adâncă e convingerea celor din jurul ei că greu încercata Maria Stuart şi-a înfrânt orice gând şi dorinţă lumească, nu mai jinduieşte după măreţia deşartă a puterii şi că, resemnată şi profund cucernică, nu mai aşteaptă decât sabia înaltei doamne al cărei glas e acela al liniştii eterne.

Să nu ne lăsăm însă amăgiţi de aparenţe. Sub masca acestor exemplare atitudini un singur gând vibrează cu adevărat, o singură speranţă se încăpăţânează să ardă mocnit în inima impetuoasă şi dârză a acestei prinţese: libertatea şi domnia. Nicio clipă Maria Stuart nu-şi acceptă, cu laşitate, soarta. Toate aceste lecturi şi conversaţii cuminţi, lungile ore petrecute la gherghef sau în domoală visare, nu sunt decât praf în ochii spionilor, ascunzând

---

[37] *„Vai, ce sunt eu şi la ce slujeşte viaţa mea?*
Nu mai sunt decât un trup fără inimă,
O zadarnică umbră, sortită nenorocului,
Căreia nu i-a mai rămas decât moartea în viaţă” (fr.). (n. tr.)

adevărata, neobosita ei activitate: conspiraţia. Din prima până în ultima zi a detenţiunii sale, Maria Stuart complotează. Pretutindeni, de la un castel la altul – oriunde e ţinută captivă – somptuoasa ei cameră nu e altceva decât un cabinet politic secret. Cu uşile încuiate, ajutată de doi secretari, Maria Stuart redactează, cu propria-i mână, instrucţiuni secrete pentru trimişii francezi, spanioli, papali, pentru partizanii ei scoţieni şi cei din Ţările-de-Jos. Concomitent, din precauţie, scrie Elisabetei scrisori de implorare, liniştitoare şi umile, scrisori pline de jurăminte sau de cereri la care regina nici nu mai răspunde. Mesageri deghizaţi sosesc şi pleacă necontenit la Paris şi la Madrid. Se stabilesc tot felul de parole pentru recunoaşterea conspiratorilor, se prelucrează sisteme întregi de scriere cifrată, schimbate în fiecare lună; un serviciu poştal regulat, peste ţări şi mări, funcţionează zi cu zi între Maria Stuart şi toţi duşmanii Elisabetei. Personalul reginei captive – şi Cecil e conştient de aceasta când încearcă mereu să reducă numărul slujitorilor ei – lucrează ca un stat-major la aceeaşi veşnică manevră de eliberare. Cei cincizeci de subalterni primesc sau fac neîntrerupt vizite prin satele vecine, ca să ia veşti sau să le transmită mai departe; întreaga populaţie din partea locului primeşte regulat mită sub formă de pomeni; graţie acestei rafinate organizaţii de corupţie, serviciul diplomatic al ştafetelor se întinde până la Madrid şi Roma. Scrisorile sunt strecurate când în rufe, când în cărţi, în bastoane găurite ca nişte ţevi sau sub capacele bastoanelor, uneori şi sub învelitoarea oglinzilor. Se născocesc mereu alte şiretlicuri spre a păcăli pe vigilentul Shrewsbury; se desfac tălpile de la ghete, pentru a se introduce între ele mesaje scrise cu cerneală invizibilă, sau se aranjează peruci speciale în care sunt dosite suluri mici de hârtie. În cărţile trimise Mariei Stuart din Paris sau Londra se subliniază, după un cod stabilit, litere izolate care, aranjate apoi una lângă alta, alcătuiesc un mesaj secret. documentele cele mai importante sunt însă transmise de duhovnicul ei, care le coase în patrafir. Maria Stuart, care a învăţat încă din tinereţe să scrie cifrat şi să

descifreze, conduce ea însăşi toate acţiunile principale, toate intrigile politice, şi jocul acesta excitant, menit să contracareze şi să nesocotească ordinele Elisabetei, antrenează toate resursele ei intelectuale şi sufleteşti, suplinind sportul sau nevoia altor emoţii şi trăiri. Ea se aruncă în conspiraţiile şi în urzelile diplomatice cu toată înflăcărarea şi nesocotinţa firii sale; uneori sunt momente – cele când îi parvin cu nesfârşite precauţii, veşti sau promisiuni de la Paris, de la Roma, de la Madrid (trimise mereu prin alte tot mai ingenioase mijloace şi căi) – când ea, înjosită regină, se simte din nou deţinătoarea unei puteri reale, simte din nou interesul întregii Europe aţintit asupra persoanei ei. Elisabeta ştie ce prizonieră periculoasă închide şi totuşi, orice ar face, nu o poate determina să-şi plece capul. Maria Stuart, cea în permanenţă păzită şi spionată, conduce din camera sa o campanie de eliberare, influenţând evenimentele politice ale lumii întregi... Aceasta este poate şi singura bucurie, singura voluptate care o mai ţine în viaţă şi-i dă puterea să înfrunte şirul lung de ani pustii pe care-i are în faţă. Este de-a dreptul măreaţă această nesecată energie, această putere pe care lanţurile sunt neputincioase s-o frângă, dar este şi tragică totodată prin zădărnicia ei. Căci tot ce imaginează şi întreprinde Maria Stuart, eşuează în mod jalnic. Toate conjuraţiile şi comploturile pe care le urzeşte fără răgaz sunt inutile. Lupta e inegală. Pentru că oricâte complicităţi ar implica jocul acesta, în ultimă instanţă Maria Stuart este singură şi este slabă, îndărătul Elisabetei stă un întreg aparat de stat – cu cancelari, sfetnici, poliţişti, soldaţi şi spioni – şi dintr-o cancelarie de stat lupta poate fi infinit mai bine condusă decât dintr-o celulă. Cecil are la dispoziţie bani şi nelimitate posibilităţi de constrângere; el poate lua orice măsură, poate da orice dispoziţie, poate să supravegheze, prin miile de ochi ale spionilor lui, pe femeia singuratică şi lipsită de experienţă. Cele trei milioane de locuitori ai Angliei nu dădeau o prea mare bătaie de cap poliţiei, astfel că orice străin care debarcă pe coasta Angliei poate fi cercetat îndeaproape şi ţinut sub observaţie. Agenţi secreţi mişună

prin hanuri, prin închisori şi pe corăbii; orice persoană suspectă este urmărită pas cu pas şi, dacă mijloacele acestea vulgare nu dau rezultate, se aplică pe dată altele mai rafinate şi eficace: torturile. Superioritatea forţei colective e evidentă. Pe rând, prietenii plini de abnegaţie ai Mariei Stuart sunt prinşi, aruncaţi în celulele întunecate ale temniţei din Tower şi li se smulg, cu tot felul de instrumente de tortură, mărturisirile şi numele celorlalţi complici. Unul după altul comploturile sunt demascate cu cruzime, sfărâmate cu ciocanele şi smulse cu cleştele de tortură. Chiar dacă Maria Stuart izbuteşte din când în când să strecoare în străinătate, pe calea ambasadelor, scrisorile şi propunerile ei, câte săptămâni durează însă până ce izbutesc să ajungă la Roma sau la Madrid, câte săptămâni trebuie să mai treacă până ce cancelariile de stat de acolo se decid să-i răspundă şi câte săptămâni trebuie să aştepte până ce-i parvine răspunsul! Şi cât de neînsemnat, cât de lent, insuportabil de lent şi de lânced e în cele din urmă ajutorul, pentru femeia aceasta cu inimă înflăcărată şi nerăbdătoare, care nădăjduieşte armate şi flote întregi pentru eliberarea ei! Totdeauna un prizonier, un om însingurat, constrâns la izolare, obsedat zi şi noapte exclusiv de situaţia lui, ajunge, prin forţa lucrurilor, să creadă că toţi oamenii, că întreaga lume liberă şi activă, este preocupată de dânsul. Zadarnic se străduieşte deci Maria Stuart să prezinte eliberarea ei ca acţiunea cea mai necesară a Contrareformei, ca prima şi cea mai importantă operă de salvare a Bisericii catolice; ceilalţi îşi văd de trebu-rile şi de aranjamentele lor, se dovedesc zgârciţi sau ne-glijenţi, nu sunt capabili să se pună de acord între ei. Faimoasa Armada nu e trimisă împotriva Angliei; principalul ocrotitor al captivei, Filip al II-lea al Spaniei, se roagă mult, însă asta este tot ce cutează să întreprindă pentru ea. Nici prin gând nu-i trece să se înhame la un război atât de nesigur pentru eliberarea unei regine detronate; din când în când, el sau Papa trimit ceva bani pentru cumpărarea câtorva aventurieri care urmează să pună la cale răscoale şi atentate. Dar ce jalnice comploturi sunt toate acestea,

cât de prost sunt înscenate şi cât de repede sunt vândute isteţului şi neadormitului spion Walsingham! Cele câteva trupuri ce zac din când în când schilodite pe locul de execuţie de la Tower mai amintesc poporului că undeva, într-un castel, trăieşte o prizonieră, care pretinde cu încăpăţânare că ea este adevărata regină legitimă a Angliei, şi că se găsesc mereu smintiţi şi eroi care îndrăznesc să-şi rişte viaţa pentru dreptul ei.

Pentru oricare dintre contemporani apărea din ce în ce mai limpede că toată această forfotă clandestină, toate aceste conspiraţii şi comploturi aveau s-o piardă în cele din urmă pe Maria Stuart. Oricine îşi putea da seama că nu exista sorţi de izbândă pentru îndrăzneaţa aceasta care declară război singură dintr-o temniţă, celei mai puternice suverane din lume. Încă din 1572, după conjuraţia lui Rindolfi, cumnatul ei, Carol al IX-lea declară: „Această biată smintită nu se va potoli până ce nu-şi va pierde capul. Va fi executată, însă din propria ei vină şi nebunie. Nu văd niciun mijloc de scăpare.” Aceasta e părerea cât se poate de severă a bărbatului care, în noaptea sfântului Bartolomeu, aşezat la loc sigur, la adăpostul unei ferestre, a dovedit marele eroism de a trage asupra unor bieţi fugari dezarmaţi. Şi într-adevăr, judecând la rece, Maria Stuart a procedat, fără îndoială, nebuneşte, refuzând soluţia comodă, deşi laşă, a capitulării. A preferat să se expună într-o bătălie dinainte pierdută. Poate că, dacă ar fi renunţat de bunăvoie la pretenţiile ei asupra coroanei, ar fi fost eliberată în cele din urmă, astfel încât se poate presupune că ţinuse tot timpul în mâini cheia temniţei sale. Ar fi fost suficient să se umilească, să declare că renunţă la pretenţiile ei asupra tronului scoţian şi al celui englez, şi Anglia ar fi fost bucuroasă să-i redea libertatea. Elisabeta încearcă de mai multe ori să-i întindă puntea de aur, nu din mărinimie, ci de frică, deoarece prezenţa acuzatoare a acestei prizoniere primejdioase îi împovărează conştiinţa ca un coşmar. Negocierile sunt mereu reînnoite; se oferă Mariei Stuart tot felul de înţelegeri şi compromisuri într-o

privinţă convenabile. Dar ea preferă să rămână o prizonieră încoronată decât o regină fără coroană. Knollys a văzut până în adâncul sufletului ei când a spus, încă din primele zile ale captivităţii, că nu-i va lipsi curajul de a persevera câtă vreme îi va rămâne o umbră de speranţă. Căci cu mintea şi cu sufletul dacă a înţeles vreodată bine ceva, tocmai acest lucru l-a înţeles: cât de meschină, cât de jalnică va fi libertatea ce-o aşteaptă undeva, într-un colţ uitat de lume, dacă nu va mai fi altceva decât o suverană detronată, şi că, dimpotrivă, numai prin înjosire îşi va redobândi măreţia şi gloria. Se simte legată de o mie de ori mai strâns de propriul ei cuvânt decât de temniţa în care e închisă; niciodată nu va abdica şi cele din urmă vorbe ale ei vor fi ale unei adevărate regine a Scoţiei.

E foarte greu să delimitezi cu precizie hotarul dintre nebunie şi îndrăzneală; căci întotdeauna, un gest eroic are în el ceva nesăbuit, nebunesc. Sancho Panza e, practic vorbind, mai inteligent şi mai prevăzător decât Don Quijote în ceea ce priveşte realitatea pozitivă; un Tersit e mai chibzuit, mai rezonabil decât Abile. Iar cuvintele lui Hamlet: „Să lupţi chiar pentru un fir de pai când e în joc onoarea”, vor rămâne veşnic suprema piatră de încercare a adevăratului eroism. Desigur că înfruntarea unei forţe atât de covârşitoare nu avea nicio şansă de izbândă; ar fi însă nedrept s-o considerăm fără niciun sens numai pentru că a fost sortită eşecului. Căci femeia aceasta singură şi în aparenţă neputincioasă a reprezentat în toţi anii aceştia, tocmai prin dârzenia, prin încăpăţânarea ei fără egal o forţă considerabilă; ba mai mult, de la an la an devine mai tenace. Şi în ceasurile când ea îşi scutură cu furie lanţurile, întreaga Anglie se cutremură, iar inima Elisabetei se face mică de frică. Istoricului, care aruncă o privire retrospectivă nu numai asupra evenimentului, ci şi asupra consecinţelor lui ulterioare, îi este uşor să tragă o concluzie uneori pripită şi eronată. Nimic mai facil decât a decide peste secole că un învins si-a meritat soarta fiindcă a procedat nesăbuit, fiindcă s-a angajat într-o acţiune prea primejdioasă. În realitate, însă, balanţa victoriei a ezitat şi s-a înclinat mereu

între cele două regine în cei aproape douăzeci de ani de luptă. Unele dintre conspiraţiile urzite cu scopul de a o ridica la domnie pe Maria Stuart ar fi putut deveni, cu un dram de noroc şi cu ceva mai multă pricepere din partea celor ce le puseseră la cale, într-adevăr extrem de primejdioase pentru viaţa Elisabetei; o dată sau de două ori încercarea a fost la un pas de reuşită. Prima tentativă e cea de la Northumberland, iniţiată în alianţă cu nobilimea catolică; toată provinciile de Nord s-au răsculat şi nu i-a fost prea uşor Elisabetei să se vadă din nou stăpână pe situaţie. Urmează apoi intriga lui Norfolk, şi mai primejdioasă. Cei mai buni gentilomi ai Angliei, printre care şi cei mai apropiaţi prieteni ai Elisabetei, ca Leicester, sprijină planul lui Norfolk de a se căsători cu regina scoţiană care, spre a-l îmboldi – ce n-ar fi făcut ea ca să triumfe? – se grăbeşte să-i scrie cele mai duioase scrisori de dragoste. Prin mijlocirea florentinului Rindolfi, trupe spaniole şi franceze sunt gata să debarce în Anglia. Şi dacă acest Norfolk n-ar fi fost un om slab din fire – precum dovedise şi înainte prin laşa lui tăgăduire – dacă n-ar fi intervenit şi întâmplări neprielnice: vremea rea, marea furtunoasă şi trădarea, proiectul fără îndoială că ar fi izbutit. Lucrurile s-ar fi schimbat atunci radical, rolurile ar fi fost inversate; Maria Stuart s-ar fi instalat la Westminster şi Elisabeta ar fi zăcut la Tower sau chiar în mormânt. Dar nici sângele lui Norfolk, nici soarta lui Northumberland şi a tuturor celorlalţi care, în anii aceştia, şi-au pus capul pe butuc pentru Maria Stuart, n-au fost suficiente pentru a-l înspăimânta pe ultimul pretendent. Fiindcă se mai găseşte încă un bărbat dispus să-i ceară mâna: Don Juan de Austria, fiul nelegitim al lui Carol al V-lea, fratele vitreg al lui Filip al II-lea, biruitorul de la Lepante, prototipul cavalerului liber, primul războinic al creştinătăţii. Înlăturat de la tronul spaniol din cauza naşterii sale nelegitime, el încearcă întâi să-şi întemeieze un regat propriu în Tunisia, pe urmă e atras de cealaltă coroană, din depărtata Scoţie, pe care ar putea-o dobândi odată cu mâna ce i se oferise – a reginei prizoniere. El pregăteşte în Ţările-de-Jos o armată; toate planurile de eliberare sunt

puse la punct, când – veşnicul nenoroc care o urmăreşte pe Maria Stuart – e doborât de o boală perfidă şi se stinge din viaţă. Nimeni dintre cei care s-au pus în slujba Mariei Stuart, sau au vrut să-şi lege destinul de al ei, n-a avut parte de o soartă norocoasă.

În fond, ceea ce deosebeşte în ultimă instanţă destinul Elisabetei de al Mariei Stuart este acest capricios noroc care în toţi anii din urmă ai vieţii lor se încăpăţânează să stăruie de partea Elisabetei. Amândouă stau faţă în faţă pe aceeaşi treaptă, egale prin puterea, prin personalitatea lor distinctă, prin măreţia lor istorică, despărţite însă de zodiile lor diferite. Tot ce întreprinde Maria Stuart din închisoarea ei, tot ce încearcă această regină detronată, părăsită de noroc, sfârşeşte jalnic. Flotele trimise contra Angliei naufragiază în furtună, mesagerii ei nu se mai întorc din drum, pretendenţii mor, prietenii se dovedesc slabi sau laşi în momentul hotărâtor şi oricine vrea s-o ajute nu face altceva decât să-i grăbească sfârşitul.

Cuvintele rostite de Norfolk pe eşafod sunt deci profund adevărate, zguduitoare: *„Nimic din ce a făcut femeia aceasta, nimic din tot ce s-a făcut pentru ea n-a ieşit bine”.* Căci o piază-rea o urmăreşte din ziua când l-a întâlnit pe Bothwell. Cel care o iubeşte nu are parte de moarte bună; cel care e iubit de ea, numai de nenorociri are parte. Cel ce îi vrea binele, nu izbuteşte să-i facă decât rău; cel ce o serveşte, îşi semnează singur sentinţa la moarte. Ca şi stânca aceea neagră din poveste, care abate din drum toate corăbiile, ademenindu-le pe calea pieirii, ca o forţă magnetică magică, tot astfel atrage ea, în cercul funest al destinului ei, atâtea alte destine. Pe neobservate, numele ei se învăluie în aura sinistră a morţii şi intră într-o neagră legendă. Dar, pe măsură ce-i scad sorţii de izbândă, i se încrâncenează speranţa. Lunga şi trista captivitate, în loc să-i frângă sufletul, i-l căleşte şi i-l fortifică: Maria Stuart e mai dârză, mai pasionată ca oricând. Şi, cu toate că e conştientă de zădărnicia luptei, continuă să lupte tot mai aprins, tot mai impetuos până la deznodământul din urmă pe care-l provoacă şi-l grăbeşte.

ULTIMA REPRIZĂ
(1584–1585)

ŞI TIMPUL MERGE ÎNAINTE... SĂPTĂMÂNILE, LUNILE, anii trec uşor ca nişte nori pe deasupra acestei vieţi singuratice, fără s-o atingă. Dar odată cu trecerea lor toate se schimbă în jur. Iat-o ajunsă la patruzeci de ani, vârstă hotărâtoare în viaţa unei femei, fără să-şi fi redobândit libertatea. Bătrâneţea îi bate la uşă: părul încărunţeşte pe neobservate, silueta aceea fragilă şi graţioasă e tot mai greoaie, mai masivă, chipul cu trăsături atât de personale cândva are astăzi o expresie ştearsă, obosită, un abur de tristeţe şi melancolie îi întunecă figura pe care mai reuşesc s-o însufleţească, când şi când, elanuri religioase. Curând vremea iubirilor va trece pentru totdeauna şi viaţa ei va rămâne pustie; cumplit şi adânc scurmă un asemenea sentiment în sufletul unei femei; ceea ce nu se împlineşte acum, nu se va mai împlini vreodată. Înserarea coboară vestind întunericul nopţii. De multă vreme în viaţa ei nu s-a mai ivit un bărbat şi poate că nici nu se va mai ivi de-acum înainte vreunul; peste puţină vreme totul va fi definitiv pierdut. Ce rost mai are să tot aştepte şi să tot spere minunea unei eliberări, ajutorul unei lumi şovăitoare şi indiferente? Şi tot mai insistent caută să se insinueze în sufletul acesta greu încercat sentimentul zădărniciei, al renunţării la luptă, al ostenelii şi al cedării. Tot mai dese sunt ceasurile când singură se întreabă dacă nu e o nebunie să lâncezească, părăsită de toţi, să se ofilească inutil, ca o floare ţinută în umbră, şi dacă n-ar fi mai cuminte să-şi răscumpere libertatea în schimbul coroanei, câtă vreme cosiţa nu-i este cu desăvârşire căruntă. La patruzeci de ani, Maria Stuart e pe zi ce trece tot mai obosită de povara acestei vieţi pustii. Apriga dorinţă de

putere se transformă încetul cu încetul într-o blândă şi mistică nostalgie a morţii. Sunt ceasurile când aşterne pe hârtie acele litanii jumătate tânguite, jumătate rugă:

„O, Domine Deus! speravi in Te
O, care mi Jesu! nunc libera me,
In dura catena, in misera poena, desidero Te;
Languendo, gemendo et genu flectendo
Adoro, imploro, ut liberes me.”[38]

Pentru că oamenii de la care aşteptase eliberarea şovăie şi tărăgănează, ea îşi întoarce ochii spre Dumnezeu. E preferabilă moartea, unei vieţi pustii de necontenită aşteptare şi nesiguranţă, de speranţe şi doruri mereu neîmplinite. De s-ar sfârşi odată: bine sau rău, izbândă sau renunţare! De pe drumul acesta nu mai există întoarceri; sfârşitul bun sau rău, trebuie să fie pe aproape, căci Maria Stuart îl doreşte cu toată puterea sufletului ei.

Cu cât se prelungeşte mai mult aceasta luptă crâncenă, perfidă şi surdă, acest război tenace nu lipsit de grandoare, cu atât e mai dârză şi mai oarbă încleştarea dintre cele două vechi adversare. În politică, Elisabeta repurtează succes după succes. A încheiat alianţă cu Franţa, Spania tot nu îndrăzneşte încă să-i declare război; a înfrânt rezistenţa potrivnicilor interni, un singur duşman i-a mai rămas în tot regatul ei, un duşman primejdios, care stă drept în faţa ei şi o urăşte de moarte: femeia aceea învinsă şi totuşi de neînvins. Numai când o va fi înlăturat definitiv pe această unică şi ultimă adversară ce-i stă în drum, atunci se va putea considera cu adevărat învingătoare. Dar şi Mariei Stuart nu i-a mai rămas alt duşman decât Elisabeta: asupra ei îşi concentrează toată ura. Într-un moment de neagră, sfâşietoare deznădejde, prizoniera mai face o ultimă oară

[38] *„O Doamne Dumnezeule! În Tine mi-am pus speranţa,*
O, scumpul meu Iisus! Slobozeşte-mă acum,
În lanţuri grele, în cumplită pedeapsă, te doresc;
Jinduind, gemând şi îngenunchind
Te ador, te implor să mă eliberezi.” (lat.) (n. tr.),

apel la cea care-i e rudă şi care-i ţine în mână destinul, mai încearcă să-i trezească cu toată pasiunea de care e capabilă, omenia: *„Nu mai pot, Madame, să îndur atâta suferinţă* – strigă ea în această splendidă scrisoare, – *şi murind trebuie să-i numesc pe ucigaşii mei. Celor mai monstruoşi ucigaşi li se aduce la cunoştinţă cine sunt acuzatorii şi de ce anume sunt acuzaţi. De ce mi se refuză acest drept, tocmai mie, unei regine, ruda cea mai apropiată şi moştenitoarea voastră legitimă? Poate tocmai această din urmă calitate a fost până acum adevărata cauză a prigonirii mele... Numai că acum nu mai există nicio raţiune să se continue astfel. Căci vă jur pe onoarea mea că nu mai râvnesc spre alt regat decât spre acela al lui Dumnezeu. de care mă simt chemată, căci numai el poate pune capăt tuturor mizeriilor şi chinurilor mele!...”* Pentru ultima oară, cu toată ardoarea celei mai profunde sincerităţi, ea o imploră pe Elisabeta s-o elibereze din închisoare: *„Vă implor încă o dată, pe onoarea şi pe amarnica pătimire a Mântuitorului nostru, să-mi permiteţi să plec din locul acesta şi să mă retrag undeva, într-un colţ, spre a-mi găsi odihna şi uşurarea pentru trupul meu ostenit şi muncit, istovit de suferinţe neîncetate, posibilitatea de a-mi pregăti sufletul pentru lumea Domnului care mă cheamă în fiecare zi la dânsul... Acordaţi-mi această favoare, daţi-mi această mulţumire înainte de a muri, pentru ca, de vreme ce orice vrajbă se va fi potolit între noi, sufletul meu, izbăvit de trup, să nu fie nevoit să-şi înalţe plângerile spre Dumnezeu şi să nu vă acuze pentru tot răul pătimit din cauza voastră aici pe pământ...”*

Elisabeta a rămas însă surdă la această zguduitoare chemare; nu s-a arătat dispusă să răspundă măcar cu un cuvânt de bunătate şi de încurajare... Atunci, Maria Stuart îşi strânge şi ea buzele şi pumnii. De acum înainte nu mai cunoaşte decât un simţământ: ura. Ura rece şi arzătoare totodată, ura tenace şi neînduărătoare. Şi ura aceasta de moarte este îndreptată cu şi mai multă dârzenie contra Elisabetei, contra unicei sale duşmance, de când toţi ceilalţi duşmani şi adversari ai ei s-au sfârşit din viaţă. Toţi au

pierit, condamnându-se unii pe alţii, omorându-se unii pe alţii. Ca şi cum acea misterioasă demonie a morţii, ce emană din Maria Stuart şi atinge pe oricine o urăşte sau o iubeşte, voia să se evidenţieze în mod izbitor pentru lumea întreagă, toţi cei care i-au fost partizani sau au duşmănit-o au murit înaintea ei. Toţi aceia care au acuzat-o la York: Moray şi Morton şi Maitland au pierit de moarte violentă. Toţi aceia care aveau s-o judece la York: Northumberland şi Norfolk şi-au pus capul pe butucul călăului. Toţi aceia care au complotat întâi contra lui Darnley şi apoi contra lui Bothwell s-au suprimat unii pe alţii. Toţi trădătorii de la Kirk O'Field, de la Carberry şi Langside s-au trădat reciproc. Toţi lorzii şi conţii scoţieni, orgolioşi şi vicleni, toată hoarda aceea de ucigaşi sălbatici şi lacomi de putere s-a extermi-nat singură. Arena sângeroasă e acum goală. Şi pentru Maria Stuart, pentru ura ei nestinsă, n-a mai rămas decât această singură duşmană: Elisabeta. Gigantica luptă dintre popoare ce s-a desfăşurat timp de douăzeci de ani s-a redus acum la un duel. Şi, în această luptă dintre două femei, nu mai sunt cu putinţă noi tratative; acum bătălia e pe viaţă şi pe moarte.

În această luptă acerbă Mariei Stuart îi mai e rezervată încă o lovitură care s-o facă să-şi adune din nou toate puterile. Era nevoie să i se mai smulgă o speranţă – cea din urmă: să mai îndure o umilinţă, care o va răni până în adâncul sufletului. Căci în Maria Stuart se trezeşte, cu forţe înzecite, curajul, fermitatea, dârzenia ei neînfrânată abia când totul pare pierdut. Eroismul a fost întotdeauna ultima ei armă pe care a tras-o din teacă numai după ce toate celelalte fuseseră înfrânte.

Şi ultima speranţă deci trebuia să-i fie smulsă din suflet: speranţa într-o reconciliere cu fiul ei. Căci, în toţi anii aceştia amarnici, pustii, lipsiţi de evenimente – când viaţa ei se reduce la o nesfârşită aşteptare, când timpul trece pe lângă ea, o surpă, o degradează încetul cu încetul, un copil creşte, se înalţă, devine bărbat. Este fiul ei, sânge din sângele ei, James al VI-lea, regele Scoţiei. L-a părăsit pe

când era prunc; l-a văzut pentru ultima oară la castelul Stirling în ziua când, întorcându-se de la el, a fost înconjurată, la porţile Edinburghului, de călăreţii lui Bothwell, ai aceluia care a răpit-o, a „sedus-o”, târând-o cu el pe calea pierzaniei. În aceşti zece, cincisprezece, şaptesprezece ani, mica fiinţă părăsită în mâini străine a crescut, a devenit din copil un adolescent, apoi un bărbat. James al VI-lea duce în sângele său moşteniri rămase de pe urma părinţilor, însă îmbinate într-un mod personal. E o fire ciudată, încet şi bâlbâit la vorbă, greoi şi îndesat la trup, cu suflet slab şi năvalnic. Impresia pe care o face băiatul la început e aceea a unui anormal. Evită societatea, se sperie la vederea unei arme, se teme de câini. Manierele lui sunt stângace, bruşte şi lipsite de armonie, de eleganţă. Nimic din delicateţea, din graţia firească a mamei sale; nici urmă de vocaţie artistică: nu-i place nici muzica, nici dansul şi nu vădeşte înclinaţie către conversaţia uşoară şi plăcută. Dar învaţă admirabil limbile străine, are o memorie bună şi chiar dă dovadă de oarecare inteligenţă, bun-simţ şi tenacitate îndată ce e vorba de interesul său personal. Firea meschină, vulgară. a tatălui apasă greu asupra caracterului fiului. De la Darnley a moştenit sufletul slab, nesincer, lipsit de loialitate, firea care nu inspiră încredere. „Ce se poate aştepta din partea unui băiat atât de mincinos?” s-a exprimat o dată Elisabeta exasperată. Ca şi Darnley, se dovedeşte uşor influenţabil. Egoistului acestuia antipatic, morocănos, îi e cu totul străină orice generozitate; inima lui e rece şi numai ambiţia îi dictează toate hotărârile şi acţiunile. Atitudinea lui glacială faţă de mama sa se explică prin firea-i lipsită cu totul de dragoste filială, de orice sentimentalism, de orice veneraţie de ordin familial. Crescut de cei mai înverşunaţi duşmani ai Mariei Stuart, el a avut ca profesor de latină pe George Buchanan, autorul lui *Detectio,* faimosul pamflet îndreptat împotriva mamei sale, şi n-a aflat altceva despre femeia ţinută în captivitate în ţara vecină decât că a fost complice la asa-sinarea tatălui său şi că îi contestă lui, regelui încoronat, dreptul la coroană. A fost educat s-o considere ca pe o

străină, ca pe o potrivnică ce-i stă în cale spre a-l împiedica să domnească. Şi chiar dacă s-ar fi trezit într-adevăr în James al VI-lea sentimentul filial, dorinţa de a o vedea măcar o dată, pe femeia care îi dăruise viaţa, vigilenţa păzitorilor englezi şi scoţieni ar fi împiedicat orice apropiere între cei doi prizonieri: între Maria Stuart, captiva Elisabetei, şi James al VI-lea, prizonierul lorzilor şi al regentului de atunci. Din când în când, foarte rar în toţi anii despărţirii, fiul şi mama îşi scriu unul altuia câte o scrisoare. Maria Stuart îi trimite uneori daruri, jucării; o dată îi trimite o maimuţică. Dar cele mai multe dintre cadourile şi scrisorile ei nu sunt acceptate, pentru că – în mândra-i îndârjire – nu se poate decide să-i cedeze propriului fiu titlul de rege. Lorzii îi înapoiază toate scrisorile în care ea i se adresează lui James al VI-lea ca unui prinţ; dânşii socot că e o jignire la adresa regelui. Mama şi fiul nu pot depăşi acele raporturi stupide, de pură formalitate, câtă vreme dorinţa de putere se afirmă, întreprinde aceste negocieri cu un sânge rece desăvârşit, vocea sângelui, câtă vreme Maria Stuart se va crampona de domnie considerându-se singura suverană a Scoţiei, iar James al VI-lea, la rândul lui, singurul rege legitim.

O asemenea apropiere ar fi fost posibilă doar în momentul în care Maria Stuart ar înceta să se mai socotească regină în defavoarea fiului ei, când ar fi dispusă să-i recunoască dreptul asupra coroanei. Bineînţeles că nici atunci nu se va gândi câtuşi de puţin să abandoneze titlul de regină şi să renunţe cu desăvârşire la prerogativele sale. Ea este unsa Domnului: vrea să trăiască şi să moară cu coroana pe cap. Dar în schimbul libertăţii, ar fi totuşi dispusă să împartă titlul cu fiul ei. Pentru întâia oară se gândeşte la un compromis. El poate domni, se poate numi rege, numai dacă ei i se îngăduie să se numească şi de acum înainte regină, numai dacă se găseşte o formă onorabilă care să poleiască, fie chiar şi cu o pojghiţă cât de subţire, renunţarea ei! S-a ajuns astfel la unele negocieri confidenţiale în acest sens. Însă James al VI-lea, în permanenţă strâns cu uşa de baronii săi, imperioasă în

amândoi, dovedindu-se mai puternică decât ei. Lipsit de orice scrupule, tratează în acelaşi timp în toate părţile, folosindu-se de Maria Stuart împotriva Elisabetei, de Elisabeta împotriva Mariei Stuart şi de o religie împotriva celeilalte; îşi pune la mezat favoarea, gata s-o acorde aceluia care dă mai mult, căci pentru el nu e la mijloc o simplă chestiune de onoare, ci numai ambiţia şi interesul de a rămâne rege al Scoţiei şi de a-şi asigura totodată dreptul de succesiune la tronul Angliei. Nu se mulţumeşte s-o moştenească numai pe una dintre cele două femei, ci pe amândouă. E gata să rămână protestant, dacă de pe urma catolicismului nu se va alege cu vreun folos; pe de altă parte, e dispus să treacă la catolicism, dacă i se va dovedi că merită osteneala! Pentru a se vedea cât mai grabnic rege al Angliei, tânărul acesta de şaptesprezece ani este cât se poate de încântat de ideea respingătoare de a se căsători cu Elisabeta, femeie trecută, veştejită, cu nouă ani mai în vârstă decât mama lui şi cea mai înverşunată duşmană a ei. Pentru fiul lui Darnley orice negociere este posibilă, orice profit acceptat, nimic nu ajunge până la sufletul lui de gheaţă, în timp ce acela al Mariei Stuart, iluminată, despărţită de lumea reală, e cuprins de vâlvătăi la speranţa că şi-ar putea redobândi libertatea printr-o înţelegere cu fiul ei şi că ar putea rămâne totuşi regină.

Dar Elisabeta înţelege pe dată cât de primejdioasă ar fi o înţelegere între mamă şi fiu, şi pentru a nu se realiza o mare alianţă se grăbeşte să intervină, ca să încurce urzeala şi aşa prea firavă a negocierilor. Privirea ei ageră şi cinică întrezăreşte curând capcana în care poate fi prins un băiat atât de nestatornic: propria lui slăbiciune. Cunoscându-i pasiunea pentru vânătoare, îi dăruieşte tânărului rege caii şi câinii cei mai frumoşi. Îi corupe sfetnicii şi (suprem argument dată fiind veşnica lipsă de bani de la Curtea scoţiană) îi oferă o pensie anuală de cinci mii de livre; pe lângă toate astea, îi flutură pe sub nas ideea irezistibilă a succesiunii la tronul Angliei. Ca întotdeauna, banul hotărăşte în ultimă instanţă. În timp ce Maria Stuart, care nu bănuieşte nimic din toate acestea, continuă zadarnice

tratative diplomatice şi chiar se grăbeşte să elaboreze cu Papa şi cu spaniolii planuri privitoare la Scoţia catolică, James al VI-lea semnează. În mare taină, un tratat de alianţă cu Elisabeta, în care sunt precizate în mod amănunţit toate avantajele băneşti şi celelalte privilegii ce-i vor reveni ca preţ al acestei afaceri necurate. Dar tratatul nu conţine nicio clauză privitoare la eliberarea mamei sale. Nici măcar un rând nu e consacrat prizonierei, care i-a devenit cu desăvârşire indiferentă din clipa când nu-i mai poate oferi nimic; peste capul ei, ca şi cum nici n-ar exista, fiul se înţelege cu duşmana cea mai neînduplecată a mamei sale. Din moment ce nu mai are nimic de oferit, femeia care i-a dat viaţă poate rămâne departe de el, cu totul izolată de viaţa lui! Şi îndată ce tratatul a fost semnat şi preacinstitul fiu a luat în primire banii şi câinii, pune capăt brusc negocierilor cu Maria Stuart. La ce mai foloseşte politeţea faţă de o femeie neputincioasă? Din ordinul său se redactează o scrisoare de ruptură, prin care se face cunoscut Mariei Stuart, o dată pentru totdeauna – în tonul acela sec şi rigid al cancelariilor oficiale – că i se reneagă atât titlul cât şi drepturile de regină a Scoţiei. După ce şi-a deposedat rivala de regat, de coroană, de putere şi de libertate, Elisabeta – cea stearpă – i-a smuls până şi cea din urmă speranţă: propriul ei fiu. În sfârşit, iat-o răzbunată definitiv!

Acest triumf al Elisabetei constituie lovitura de graţie pentru Maria Stuart: până şi ultimele visuri i s-au spulberat. Şi-a pierdut mai întâi soţul, apoi au urmat la rând fratele, supuşii şi iată că acum şi fiul ei, sânge din sângele ei, o abandonează cu nepăsare... A rămas cu desăvârşire singură. Nemărginită e indignarea şi deopotrivă dezamăgirea ei. Nu mai are de ce să-şi facă scrupule de aici înainte şi nici milă sau îndurare nu va mai cunoaşte inima ei. Dacă fiul ei o reneagă, îl reneagă şi ea pe el. Dacă el a negociat drepturile ei de coroană, le va negocia şi ea pe ale lui. Îl numeşte nesimţitor, ingrat, nesupus, fiu denaturat şi prost crescut, îl blestemă şi ţine să-i aducă la cunoştinţă că-

l va dezmoşteni prin testament de coroana scoţiană şi de dreptul la succesiunea engleză. Mai degrabă să poarte coroana Scoţiei un prinţ străin decât fiul acesta eretic, care şi-a trădat mama! Hotărâtă, ea oferă lui Filip al II-lea dreptul de moştenire asupra Scoţiei şi Angliei, dacă se declară gata să lupte pentru libertatea ei şi s-o umilească pe Elisabeta, care i-a năruit toate speranţele. Acum nu-i mai pasă de nimic: nici de ţară, nici de fiul ei! Numai de-ar putea rămâne în viaţă, ca să lupte pentru libertatea ei, pentru a-şi înfrânge duşmanii! Nu se mai teme de nimic şi de nimeni. Gestul cel mai riscant nu i se pare destul de curajos. Cine a pierdut totul, nu mai are nimic de pierdut.

De ani şi ani se adună amarul şi veninul dezamăgirilor în inima aceasta înjosită şi chinuită; de ani şi ani nădăjduieşte mereu: fie prin alianţe, fie prin conspiraţii, să găsească o cale de înţelegere. Acum paharul răbdării s-a umplut. Ura mocnită izbucneşte ca o vâlvătaie necruţătoare împotriva duşmancei, a uzurpatoarei şi temnicerei sale. De data aceasta nu este regina care se ridică împotriva altei regine, ci o femeie pătimaşă, dezlănţuită, pradă unui acces de furie care se năpusteşte asupra altei femei gata s-o sfâşie cu unghiile. Un incident meschin constituie scânteia incendiului: soţia lui Shrewsbury, o declaratoare infamă, o intrigantă plină de invidie, o învinuise într-un moment de isterie pe Maria Stuart că întreţine relaţii neîngăduite cu bărbatul ei. Bineînţeles că totul nu era decât o calomnie ordinară, în care nu credea nici măcar cea care-o lansase. Dar Elisabeta, văzând aici un prilej de a mai terfeli încă o dată prestigiul moral al rivalei sale şi de a o înjosi în faţa lumii întregi, s-a grăbit să nu-l scape, astfel că pune la cale un adevărat scandal dând amploare bârfei şi răspândind-o din belşug pe la toate Curţile europene, precum făcuse odinioară cu pamfletul infamant al lui Buchanan, şi cu „scrisorile din casetă” ale căror copii se îngrijise să le trimită tuturor capetelor încoronate din lume. Maria Stuart spumegă de indignare. Aşadar, nu e de ajuns că i s-a răpit puterea, libertatea şi ultima nădejde ce şi-o pusese în fiul

ei, vor acum să-i întineze şi numele! Vor s-o înfiereze ca adulteră în faţa lumii întregi, pe ea, care trăieşte retrasă ca o călugăriţă, lipsită de iubire şi de orice bucurie pământească! Mândria ei rănită se răzvrăteşte şi se revarsă împotriva calomniatorilor. Cere satisfacţie şi o sileşte pe contesa Shrewsbury să retracteze în genunchi infama minciună. Dar ea ştie prea bine că adevărata defăimătoare este cea care s-a folosit de această minciună ca s-o dezonoreze; a simţit mâna vicleană a duşmancei sale şi răspunde acum făţiş, cu altă lovitură, aceleia care o lovise din umbră. De prea multă vreme arde ea de nerăbdare, de acea crudă dorinţă de a spune o dată, de la femeie la femeie, tot adevărul acestei regine care trece drept castă şi chiar fecioară, lăsându-se slăvită ca un model de virtute. De aceea, ea scrie Elisabetei o scrisoare, sub pretextul de a-i comunica „prieteneşte” calomniile pe care le răspândeşte contesa Shrewsbury asupra vieţii particulare a reginei Angliei, dar în realitate pentru a striga în faţa „scumpei sale surori” cât de puţin e îndreptăţită ea, tocmai ea, să facă pe moralista, pe virtuoasa şi să judece moravurile altora. Tot ce o femeie poate spune alteia într-un moment de crudă sinceritate este spus în această scrisoare: toate defectele Elisabetei sunt batjocorite, aruncate în obrazul rivalei; secretele feminine cele mai ascunse sunt dezvăluite fără milă. Maria Stuart scrie Elisabetei – din pretinsă prietenie, însă cu scopul de a o răni de moarte – că lady Shrewsbury a spus despre dânsa că e atât de vanitoasă şi că are o părere atât de înaltă despre frumuseţea ei, de parcă ar fi o regină coborâtă din cer pe pământ. Ea nu se mai satură de laude şi de linguşiri, silind anturajul ei de la Curte să-şi exprime necontenit admiraţia în chipul cel mai exagerat, ceea ce n-o împiedică să maltrateze pe doamnele de onoare şi pe servitoarele ei, când e apucată de crize de furie. Uneia i-a frânt un deget, pe alta a lovit-o cu cuţitul peste mână, pentru că n-a servit bine la masă. Dar toate acestea nu sunt decât slabe reproşuri, faţă de înspăimântătoarele revelaţii privind viaţa intimă, particularităţile fizice ale Elisabetei. Contesa Shrewsbury, scrie Maria Stuart, pretinde

că Elisabeta are un ulcer purulent la picior, insinuând astfel că tatăl ei i-ar fi transmis sifilisul. Cu toate că şi-a pierdut de mult tinereţea şi a intrat în menopauză, ea nu încetează să alerge după bărbaţi. Nu numai că s-a culcat de nenumărate ori – *„infinies foys”* – cu unul dintre ei (contele Leicester), dar mai caută în toate colţurile şi ascunzătorile tot felul de satisfacţii voluptuoase şi nu vrea *„să piardă niciodată libertatea de a face dragoste şi de a-şi oferi plăceri mereu cu alţi amorezi”.* Ea se furişează noaptea în camera vreunui bărbat, numai în cămaşă şi cu o mantilă uşoară pe umeri, lăsându-se în voia plăcerilor pe care le plăteşte foarte scump. Maria Stuart citează nume şi nume şi înşiră numeroase amănunte. Dar ea nu cruţă pe femeia atât de odioasă nici de cea mai cumplită lovitură, amintindu-i ironic şi de secretul cel mai ascuns (despre care Ben Jonson povesteşte pe şleau când se adună cu prietenii la un pahar de vin), şi anume, îi scrie că *„fără îndoială, nu sunteţi ca şi celelalte femei şi, din această privinţă, ar fi o nebunie din partea tuturor acelora care vă îndeamnă să vă căsătoriţi cu ducele d’Anjou, mai cu seamă că această căsătorie n-ar putea fi împlinită”.* Da, Elisabeta trebuie să ştie că lumea cunoaşte secretul păzit cu atâta frică: infirmitatea ei sexuală, care nu-i îngăduie decât plăceri perverse, anormale, şi nicidecum o voluptate adevărată – numai jocuri erotice necomplete, nu şi satisfacţia deplină. Infirmitatea aceasta exclude pentru totdeauna o căsătorie princiară şi bucuriile maternităţii. Nimeni n-a spus vreodată întregul adevăr celei mai puternice femei din lume, cu cruzimea şi ironia de care a dat dovadă această prizonieră izolată în carcera ei. Mânia înăbuşită, ura rece, energia înlănţuită timp de douăzeci de ani se încordează deodată şi izbucnesc în această groaznică lovitură, ţintită drept în inima celei care o persecută.

După această atât de furibundă scrisoare, nicio împăcare nu mai e posibilă. Femeia care a scris-o şi femeia care a primit-o nu mai pot respira acelaşi aer, nu mai pot trăi în aceeaşi ţară. Lupta la cuţite – *„hasta al cuchillo”,* cum spun

spaniolii – lupta pe viaţă şi pe moarte, e tot ce le-a mai rămas, pentru a soluţiona această situaţie fără ieşire. După un sfert de secol de pândă reciprocă, de ipocrite complimente şi de tenace duşmănie, conflictul istoric dintre Maria Stuart şi Elisabeta a ajuns, în sfârşit, la punctul culminant, şi totul atârnă acum de un vârf de pumnal. Contrareforma şi-a epuizat toate mijloacele diplomatice, iar cele militare nu sunt încă puse la punct, în Spania se mai lucrează, încet şi cu multă osteneală, la crearea unei „Armate invincibile”, dar, cu toate comorile Indiilor, nenorocita Curte spaniolă duce mereu lipsă de bani. Ea e lipsită de asemenea de energie şi de hotărâre. De ce, se întreabă Filip cel Pios (care, ca şi John Knox, nu vede în asasinarea unui adversar decât o faptă plăcută lui Dumnezeu), de ce să nu se aleagă o cale mai puţin costisitoare, cumpărându-se câţiva ucigaşi care să suprime repede pe Elisabeta, protectoarea ereticilor?

Epoca lui Machiavelli şi a discipolilor săi nu-şi împovărează conştiinţa cu scrupule morale când este vorba de două credinţe, religia de la Sud şi aceea de la Nord. Deznodământul ar avea urmări incalculabile. Un pumnal înfipt în inima Elisabetei ar elibera lumea de erezia protestantismului,

Când în politică se ajunge la un asemenea grad de pasiune, dispar ca prin farmec scrupule şi precepte morale, norme de conduită, probleme de conştiinţă, noţiuni ca dreptate sau onoare, convenienţe şi orice altfel de consideraţii. În asemenea împrejurări orice mijloc e bun cu condiţia să te scoată la liman. Chiar şi asasinatul poate trece într-un atare moment drept o faptă strălucită, eroică. Excomunicarea Elisabetei, în 1570, şi aceea a prinţului de Orange, în 1580, au pus în afară de lege pe aceşti doi adversari principali ai catolicismului. De când Papa a slăvit ca pe o faptă extrem de lăudabilă masacrul din noaptea Sfântului Bartolomeu, când au fost măcelăriţi şase mii de oameni, orice catolic ştie că nu săvârşeşte decât un act plăcut lui Dumnezeu dacă suprimă cu violenţă pe unul dintre aceşti duşmani de moarte ai credinţei catolice. E de

ajuns o lovitură de pumnal, curajoasă şi sigură, un foc de pistol bine ochit pentru ca Maria Stuart să fie eliberată din captivitate şi să urce din nou treptele tronului, iar Anglia şi Scoţia să fie unite în credinţa cea dreaptă a Bisericii romane. Nu mai e timp de ezitări când este vorba de un câştig atât de mare. De aceea, fără nicio ruşine, guvernul spaniol face din asasinarea Elisabetei unul din scopurile principale ale politicii sale de stat. Mendoza, ambasadorul spaniol la Londra, spune în repetate rânduri în depeşele sale că acţiunea aceasta (uciderea reginei) este de dorit; guvernatorul-general al Ţărilor-de-Jos, ducele de Alba, declară în mod expres că este de acord cu asasinatul plănuit, iar Filip al II-lea, stăpânul celor două lumi, scrie cu propria-i mână că *„nădăjduieşte că Dumnezeu va favoriza”* planul acesta. Nu se mai lucrează acum cu uneltele viclene ale diplomaţiei, nici nu se mai preconizează un război declarat, ci, ambele părţi, sunt încredinţate că ultimul cuvânt îl va avea pumnalul ucigaş. Amândouă taberele îşi pun nădejdile în el: la Madrid, asasinarea Elisabetei a fost decisă în cabinetul secret şi încuviinţată de rege; la Londra, Cecil, Walsingham şi Leicester sunt de acord că trebuie să i se pună capăt vieţii Mariei Stuart prin mijloace violente. Nu se mai poate înainta pe căi ocolite, nu mai există ieşire din acest impas. A sunat ceasul răfuielii din urmă, de mult aşteptată, de mult pregătită, ora când victoria va fi hotărâtă prin vărsare de sânge. Va învinge cea care va fi mai iute de mână şi va înfige prima pumnalul în inima celeilalte: Maria Stuart sau Elisabeta? Londra sau Madridul? Reforma sau Contrareforma?

SE PUNE CAPĂT
(Septembrie, 1585 – August, 1580)

„TREBUIE SĂ SE SFÂRŞEASCĂ ODATĂ” – *THE MATTER must come to an end* – în aceşti termeni energici, definitivi şi imperativi, exprimă un ministru al Elisabetei sentimentul ţării întregi. Pentru un popor întreg, ca şi pentru un singur individ, nimic nu devine mai insuportabil decât nesiguranţa permanentă. Asasinarea prinţului de Orange (iunie, 1584), un luptător de frunte al Reformei, de către un catolic fanatic, indică lămurit Angliei cui îi va fi sortită o a doua lovitură de pumnal. Comploturile se succed cu repeziciune fiindcă trebuie să se pună capăt mai repede situaţiei acesteia încordate, trebuie să fie doborâtă în sfârşit cea care o întreţine, prizoniera aceea primejdioasă! „Răul trebuie tăiat de la rădăcină!” În septembrie, 1584, lorzii şi funcţionarii protestanţi se adună aproape în unanimitate într-o „asociaţie”, obligându-se pe onoare şi jurând „în faţa eternului Dumnezeu, nu numai să osândească la moarte” pe orice persoană care a luat parte la o conjuraţie contra Elisabetei, dar şi să facă personal responsabil pe „orice pretendent în favoarea căruia au conspirat oamenii aceştia”. Pe urmă, printr-un act pentru securitatea reginei – *Act for the security of the Queen’s Royal Person* – Parlamentul dă o formă legală acestor hotărâri. Oricine a participat la un atentat împotriva reginei sau – acest pasaj e foarte important – oricine l-a aprobat chiar numai în principiu, va fi condamnat la decapitare. Pe lângă aceasta s-a luat decizia ca „orice persoană acuzată de complot împotriva reginei, să fie judecată de un tribunal special alcătuit din douăzeci şi patru de membri numiţi de Coroană”.

Mariei Stuart i se pun astfel în vedere, cât se poate de

lămurit, două lucruri. Întâi: că rangul ei regesc n-o mai ocroteşte în viitor, în cazul unei acuzaţii publice. Al doilea: că un atentat izbutit contra Elisabetei nu numai că nu-i va aduce vreun avantaj, dar o va conduce direct la eşafod. Aceasta reprezintă ultima somaţie, este sunetul de trâmbiţă prin care o cetate răsculată e avertizată să capituleze. Un singur moment de şovăire, şi orice îngăduinţă, orice iertare devin imposibile. A trecut vremea echivocurilor, a duplicităţilor care au stăruit atâţia ani între Elisabeta şi Maria Stuart. Acum suflă vântul aspru al bătăliei. În sfârşit, adversarii stau faţă în faţă.

Curând se vor lua şi alte măsuri menite să-i confirme Mariei Stuart că a trecut timpul scrisorilor politicoase şi al ipocriziei curtenitoare, că a sosit momentul ultimului *round* al acestei lupte, ce durează de aproape douăzeci de ani, şi că nu mai poate nădăjdui vreo cruţare. După atâtea conspiraţii şi atentate, Curtea engleză a hotărât să adopte o atitudine mai aspră faţă de ea şi să-i ia orice posibilitate de a urzi intrigi noi. Shrewsbury care, ca un adevărat mare senior, s-a dovedit un paznic prea îngăduitor, este în sfârşit eliberat – *released* – din postul său plin de riscuri. Este dealtfel cât se poate de bucuros să mulţumească Elisabetei că, după cincisprezece ani de griji şi frământări, i-a permis să-şi redobândească astfel libertatea. E înlocuit de Amyas Poulet, puritan şi protestant fanatic. Maria Stuart are temei să se plângă acum că e ţinută într-o adevărată „servitute”, căci în locul unui supraveghetor amabil şi prietenos i s-a dat un temnicer necruţător.

Amyas Poulet, unul dintre acei oameni ireproşabil de drepţi, excesiv de drepţi chiar după îndemnul biblic, dar care cu toate virtuţile lor numai plăcuţi lui Dumnezeu nu sunt, anunţă de la început intenţia de a înăspri captivitatea Mariei Stuart, de a-i face viaţa grea, de a o face să simtă că are un stăpân. Sigur de el, încântat de misiunea ce i s-a încredinţat şi chiar cu o crudă satisfacţie, Poulet va smulge reginei decăzute, una câte una, toate înlesnirile de care se bucurase până atunci. *„Nu voi cere vreodată indulgenţă faţă de mine, scrie el Elisabetei, dacă ea ar izbuti, prin*

mijloace iscusite şi perfide, să-mi scape într-o zi din mâini, căci asta s-ar datora numai şi numai unei neglijenţe grosolane din partea mea.”

Sclav al datoriei, spirit rece şi sistematic, el îşi ia în primire sacra misiune ca pe o poruncă a Domnului. Sufletul lui aspru, rigid, cunoaşte de acum înainte o singură preocupare, o singură ambiţie: aceea de a-şi împlini în mod exemplar datoria de gardian. Nimic nu-l poate corupe pe acest Caton, inima lui nu cunoaşte nicio ispită. Nicio tresărire de milă, nicio undă de bunătate nu l-ar putea abate de la desăvârşita lui intransigenţă. Regina aceasta detronată nu este nicio clipă pentru el o femeie bolnavă şi istovită a cărei nenorocire impune respect; el nu vede în ea decât o adversară periculoasă a reginei lui şi a adevăratei credinţe; de aceea depune toate eforturile pentru a o împiedica să mai facă vreun rău. Sănătatea ei şubredă şi faptul că se deplasează tot mai greu din cauza reumatismului constituie pentru Poulet *„o binefacere pentru paznicul ei, o garanţie că nu va putea fugi”.* Îşi face datoria riguros, punct cu punct, cu o satisfacţie rea; în fiecare seară, cu meticulozitatea unui funcţionar, notează într-un registru faptele petrecute peste zi. Poate să fi existat de-a lungul istoriei temniceri mai răi. mai cruzi, mai nedrepţi decât acest puritan cu pretenţii de sfânt, este totuşi greu de presupus să mai fi existat vreunul care să-şi fi îndeplinit cu atâta bucurie atribuţiile.

Prima măsură este să suprime „căile subterane” care i-au permis până acum Mariei Stuart legătura cu lumea. Toate porţile castelului sunt păzite zi şi noapte de cincizeci de soldaţi. Servitorimii i se interzice să meargă prin satele vecine, de unde putea primi veşti scrise sau verbale, şi să le transmită mai departe. Nicio persoană din anturajul Mariei Stuart nu poate părăsi castelul decât în baza unei autorizaţii speciale – şi chiar şi atunci numai escortă de soldaţi. Îi sunt interzise Mariei Stuart pomenile pe care le împărţea săracilor din împrejurimi. Vigilentul Poulet înţelege pe dată că aceste pomeni nu erau altceva decât mijlocul de a cumpăra bunăvoinţa şi simpatia populaţiei

nevoiaşe pentru a o determina să transmită scrisorile Mariei Stuart către duşmanii Elisabetei. Fiecare zi aduce o nouă măsură, din ce în ce mai aspră. Rufăria, cărţile, toate lucrurile trimise la castel sunt supuse unui control amănunţit, trec printr-o vamă severă. Astfel, orice corespondenţă secretă este suprimată. Cei doi secretari ai captivei, Nau şi Curle, stau acum fără nicio treabă în camerele lor. Nu mai au scrisori de scris sau de descifrat. Nu mai sosesc din Scoţia, din Londra, din Roma, din Madrid noutăţi menite să însufleţească singurătatea Mariei Stuart. să-i mai dea speranţe. Curând, Poulet o lipseşte şi de ultima ei bucurie, de cei şaisprezece cai, care trebuie să rămână de acum înainte la Sheffield. S-a sfârşit cu plimbările şi cu vânătoarea! Orizontul ei e din ce în ce mai restrâns, legăturile ei cu lumea retezate una după alta. Sub paza nemiloasă a lui Amyas Poulet, camera în care îşi petrece zilele seamănă tot mai mult – amarnică prevestire! – cu o carceră, cu un sicriu...

Desigur că bunul renume al Elisabetei ar fi avut mult de câştigat dacă şi-ar fi încredinţat prizoniera, „sora”, unui temnicer mai puţin sever. Pentru liniştea şi siguranţa ei însă, nu se putea găsi om mai potrivit şi mai de nădejde decât acest rece calvinist, care se achită cu cinste de misiunea ce i s-a încredinţat: izolarea totală a Mariei Stuart. După câteva luni, nicio scrisoare, nicio veste nu mai pătrunde în închisoarea ei. Elisabeta poate fi liniştită, pe deplin mulţumită de subordonatul ei; şi într-adevăr îi mulţumeşte cu multă însufleţire pentru felul cum îşi îndeplineşte serviciul:

— Dacă ai şti, scumpul meu Amyas, cu câtă recunoştinţă, cu câtă afecţiune inima mea aprobă şi laudă activitatea ta fidelă, ordinele tale prudente, înţeleptele tale măsuri de prevedere, felul desăvârşit în care îţi îndeplineşti datoria într-o funcţie atât de plină de riscuri, sarcina ta ar fi mult uşurată şi inima ţi s-ar umple de bucurie!

Dar, lucru neaşteptat, Cecil şi Walsingham, miniştrii Elisabetei, nu manifestă câtuşi de puţin aceeaşi încântare

faţă de străduinţele acestui *„precise fellow”,* ale preaseverului Amyas Poulet. Desăvârşita izolare a prizonierei contravine de fapt proiectelor lor secrete. Ei nu ţin deloc ca Maria Stuart să fie lipsită de orice posibilitate de a conspira; ei nu vor ca Poulet, prin regimul său atât de riguros, s-o ferească de a mai săvârşi vreo imprudenţă. Dimpotrivă, Cecil şi Walsingham vor o Marie Stuart vinovată, cât mai vinovată. Ei o consideră cauza tuturor tulburărilor şi comploturilor din Anglia şi doresc să continue cu conspiraţiile, pentru a se putea încurca în ele şi a fi prinsă în plasa ucigătoare. Ei vor să se sfârşească odată, vor procesul Mariei Stuart, osândirea şi execuţia ei. Nu le mai ajunge o simplă încarcerare. Pentru ei nu există alt mijloc de a asigura liniştea în ţară decât suprimarea reginei scoţiene. Şi, pentru a izbuti în acest sens, trebuie să se străduiască la rândul lor s-o atragă, cu perfidie, pe Maria Stuart într-un complot, după cum Amyas Poulet se străduieşte, prin toate măsurile sale aspre, s-o împiedice de a lua parte la vreo conspiraţie împotriva Elisabetei. Dar tocmai aceasta le trebuie lor: participarea vădită, dovedită, a Mariei Stuart la un asemenea complot.

Şi, într-adevăr, există de pe acum o conspiraţie care atentează la viaţa Elisabetei. S-ar putea spune că ea funcţionează în permanenţă. Filip al II-lea a înjghebat pe continent o adevărată centrală a conspiratorilor antienglezi. Morgan, omul de încredere şi agentul secret al Mariei Stuart, s-a instalat la Paris şi organizează neîntrerupt, bine plătit cu bani spanioli, tot felul de intrigi primejdioase împotriva Angliei şi a Elisabetei. Acolo se recrutează mereu tineri capabili de luptă şi, prin intermediul ambasadorului spaniol şi al celui francez, se stabilesc înţelegeri secrete între nobilii catolici din Anglia, nemulţumiţi de regina lor, şi cancelariile de stat ale Contrareformei. Un singur lucru nu ştie însă Morgan, şi anume, că Walsingham, unul dintre miniştrii de poliţie cei mai capabili şi mai lipsiţi de scrupule din toate timpurile, i-a strecurat în cancelarie câţiva spioni sub masca unor catolici fanatici; şi, astfel, mesagerii pe care Morgan îi consideră cei mai demni de încredere sunt în

realitate în solda lui Walsingham. Tot ce se urzeşte în favoarea Mariei Stuart se şi află de îndată în Anglia, mai înainte chiar ca planul să fie definitiv stabilit, gata de a fi pus în aplicare. Încă nu s-a uscat pe eşafod sângele ultimilor conjuraţi, şi iată că – pe la sfârşitul anului 1585 – cabinetul englez ştie că se pregăteşte un nou atentat la viaţa Elisabetei. Walsingham cunoaşte numele tuturor nobililor catolici din Anglia solicitaţi şi câştigaţi de Morgan pentru ridicarea Mariei Stuart pe tronul englez. Ar fi suficient să pună în mişcare toată poliţia lui şi, făcând uz de uneltele de tortură, ar putea demasca la timp întreaga conjuraţie.

Însă tehnica acestui versat ministru de poliţie este mult mai rafinată şi mai perfidă; el ţinteşte mai departe. Desigur că ar putea înăbuşi de pe acum complotul, cu o singură lovitură. Pentru el însă nu are niciun sens, nicio valoare politică să tortureze, să execute câţiva nobili sau aventurieri. La ce bun să reteze câteva capete în plus ale hidrei, ale acestor veşnice conjuraţii, dacă cresc mereu altele peste noapte? *„Carthaginem esse delendam”*[39]*,* aceasta este deviza lui Cecil şi a lui Walsingham. Trebuie să se sfârşească odată cu Maria Stuart, cu ea însăşi, şi pentru aceasta nu e de ajuns un pretext oarecare; este necesară o acţiune criminală cu vaste ramificaţii, în favoarea prizonierei, care să poată fi dovedită. Deci, în loc să întreprindă ceva pentru a stârpi în germene aşa-zisa conjuraţie a lui Babington, Walsingham face totul ca ea să ia amploare: o întreţine printr-o aparentă neglijenţă. Numai graţie artei sale de genial agent provocator, conjuraţia câtorva diletanţi, câtorva gentilomi de provincie, îndreptată împotriva Elisabetei, se transformă cu încetul în celebrul complot al lui Walsingham pentru suprimarea Mariei Stuart.

Pentru a se ajunge la asasinarea legală a Mariei Stuart, pe temeiul unor paragrafe votate de Parlament, sunt necesare trei etape. Mai întâi, conspiratorii trebuie să fie astfel îndrumaţi, încât să se poată dovedi că plănuiesc un atentat la viaţa Elisabetei. În al doilea rând, ei trebuie să fie

---

[39] Cartagina trebuie dărâmată (lat.) (n. tr.).

în legătură şi cu Maria Stuart, s-o pună la curent cu intenţiile lor. În al treilea rând – şi acesta e lucrul cel mai greu – Maria Stuart trebuie atrasă în aşa fel încât să aprobe în mod expres, prin scris, planul asasinatului. Ar fi fost prea penibil, prea compromiţător pentru Elisabeta să ucidă o nevinovată. De aceea trebuie mai întâi ca prizoniera să se facă vinovată, să fie ademenită cu perfidie şi să i se pună în cele din urmă în mână pumnalul cu care se va omorî singură.

Acest complot pus la cale de poliţia engleză împotriva Mariei Stuart începe cu o infamie. Pe neaşteptate, se acordă prizonierei unele înlesniri, i se uşurează situaţia. Se pare că nu i-a fost greu lui Walsingham să-l convingă pe puritanul, pe cucernicul Amyas Poulet că ar fi mai bine s-o ademenească pe Maria Stuart, s-o încurce într-un complot decât să curme, cu atâta asprime, orice încercare de uneltire. Căci Poulet îşi schimbă deodată tactica în sensul planului stabilit de statul-major al poliţiei engleze. Într-o bună zi, paznicul acesta atât de necruţător se prezintă la Maria Stuart şi îi comunică, în modul cel mai amabil, că are de gând s-o mute de la Tutbury la Chartley. Maria Stuart, cu totul incapabilă în izolarea ei să surprindă ceva din maşinaţiile adversarilor, nu-şi poate ascunde sincera bucurie. Tutbury e o sumbră fortăreaţă, semănând mai mult cu o închisoare decât cu un castel. Chartley, dimpotrivă, este situat într-o regiune mai frumoasă, iar în apropierea acestui castel locuiesc familii catolice care îi sunt devotate şi din partea cărora poate nădăjdui un ajutor. La gândul acesta, inima captivei bate mai tare. Acolo va putea să călărească, să vâneze, poate îi vor parveni veşti de la rudele şi prietenii din Franţa, şi îşi va redobândi în sfârşit, dacă va fi destul de îndrăzneaţă şi de şireată, bunul cel mai de preţ: libertatea.

Noutăţile continuă să o surprindă plăcut: într-o dimineaţă – abia cutează să-şi creadă ochilor – constată că a luat sfârşit ca prin farmec coşmarul, că cercul de singurătate în care o izolase Amyas Poulet s-a frânt. I-a parvenit o

scrisoare secretă, o scrisoare cifrată, cea dintâi după săptămâni şi luni de recluziune. Ce iscusiţi, ce prudenţi şi stăruitori s-au dovedit prietenii ei, că au găsit în cele din urmă un nou mijloc ca să-l înşele pe neînduplecatul paznic. Ce îndurare nesperată din partea soartei! Nu se mai simte despărţită de lume, dovada prieteniei devotate, a interesului, a afecţiunii celor de care e ţinută departe o încălzeşte din nou. Din nou planurile şi pregătirile pentru eliberarea ei o însufleţesc cu acea bucurie tainică! Totuşi inima îi spune că trebuie să fie prevăzătoare; răspunde la scrisoarea agentului ei, Morgan, printr-un avertisment stăruitor: *„Fiţi atenţi, feriţi-vă să vă amestecaţi în chestiuni care v-ar putea compromite şi ar spori bănuiala celor de aici contra voastră”.* Dar neîncrederea îi e repede risipită, când află ce cale ingenioasă au găsit prietenii ei – în realitate ucigaşii ei – pentru a-i transmite nestânjeniţi scrisorile. O dată pe săptămână se aduce de la o berărie din apropiere un butoi cu bere pentru servitorii reginei; se pare că prietenii au izbutit să-l convingă pe căruţaş să introducă de fiecare dată, în butoiul plin, o mică butelie de lemn astupată cu un dop. În această butelie, ce plutea în lichidul din butoi, erau ascunse scrisorile secrete adresate reginei. Şi astfel se stabileşte o corespondenţă regulată, un schimb de scrisori ce funcţionează fără greş, ca un serviciu poştal. Săptămână de săptămână, omul acela cumsecade – *„the honest man”* – cum e numit în rapoarte, transportă la castel butoiul care pe lângă bere are un conţinut atât de valoros. Chelnerul Mariei Stuart goleşte în pivniţă butoiul, scoate scrisorile aflate în butelia de lemn şi pune altele în loc. Apoi predă butoiul gol (cu butelia la fund) destoinicului căruţaş care nu are de ce să se plângă. Pe de o parte e substanţial răsplătit de prietenii din străinătate ai Mariei Stuart, pe de altă parte, intendentul îi plăteşte berea cu generozitate, de două ori mai scump.

Dar ceea ce nu bănuieşte Maria Stuart e că preacinstitul căruţaş mai este şi beneficiarul unui al treilea câştig de pe urma afacerii acesteia necurate. Căci e plătit şi de poliţia engleză. Bineînţeles. Amyas Poulet este la curent cu toată

înscenarea. Căci trucul cu butoiul de bere n-a fost născocit de amicii Mariei Stuart, ci de Gifford, un spion al lui Walsingham, care s-a prezentat la Morgan şi la ambasadorul Franţei dându-se drept omul de încredere al prizonierei. Astfel – adevărată lovitură de maestru pentru ministrul poliţiei – toată corespondenţa secretă a Mariei Stuart se află sub controlul duşmanilor ei politici. Fiecare scrisoare expediată de ea trece prin mâna lui Gifford, cel pe care Morgan îl consideră agentul său cel mai sigur. Înainte de a ajunge la Maria Stuart sau la partizanii ei, scrisorile sunt luate în primire mai întâi de Thomas Phelippes, secretarul lui Walsingham, care le descifrează, le copiază imediat şi abia uscată cerneala pe ele, copiile se şi află în drum spre Londra. Pe urmă abia, originalele sunt transmise Mariei Stuart sau ambasadorului francez cu atâta promp-titudine, încât cei înşelaţi nu pot avea nici cea mai mică bănuială şi continuă, fără grijă, corespondenţa.

Sinistră situaţie! Ambele tabere au satisfacţia că se înşelă una pe alta. Maria Stuart respiră uşurată. A izbutit, în sfârşit, după atâtea persecuţii şi nedreptăţi, să-l învingă, să-şi bată joc de vigilenţa acestui puritan, inflexibilul Poulet, acestui sloi de gheaţă, acestui meschin care controlează şi scotoceşte până şi în rufele ei, desface tălpile de la ghete, se crede superiorul ei ba o tratează chiar ca pe o criminală! Dacă ar bănui, îşi spune ea surâzând triumfătoare, că pe sub nasul lui vigilent, cu toţi gardienii şi cu toate restricţiile şi nesuferitele lui precauţii, ea izbuteşte să primească în fiecare săptămână mesaje importante din Paris, din Madrid şi Roma, că isteţii şi neînfricaţii ei agenţi pregătesc de pe acum armate, flote şi pumnale pentru salvarea ei! Uneori nici nu mai reuşeşte să-şi ţină în frâu acest sentiment de nestăvilită bucurie care i se oglindeşte pe de-a-ntregul în ochi, căci Amyas Poulet notează ironic în registrul său că regina s-a înviorat şi e pe zi ce trece tot mai înfloritoare de când otrava speranţei a început din nou să acţioneze asupra ei. Are şi el motive – şi încă mult mai temeinice – să râdă în sinea lui; să-şi umple sufletul aspru de o bucurie ţinută bine în frâu, ori de câte ori îl vede sosind pe zelosul

căruţaş cu provizia de bere proaspătă, iar pe pivnicerul Mariei Stuart zorindu-se să coboare butoiaşul în pivniţa întunecată, ca să scoată acolo, neobservat de nimeni, preţioasele scrisori din butelia de lemn. Căci noutăţile pe care le va citi acum Maria Stuart sunt lucruri aflate de mult de poliţia engleză. La Londra, confortabil instalaţi în fotoliile lor, Cecil şi Walsingham au la dispoziţie toată corespondenţa secretă a conspiratoarei, reprodusă, cuvânt cu cuvânt. Astfel pot lua act de faptul că Maria Stuart cedează coroana Scoţiei şi dreptul ei de succesiune la tronul Angliei lui Filip al II-lea al Spaniei, cu condiţia ca el s-o ajute să-şi dobândească libertatea: un asemenea document, îşi spun ei zâmbind pe sub mustaţă, poate constitui un antidot cu efecte cât se poate de calmante pentru un eventual protest al lui James al VI-lea referitor la faptul că mama lui e tratată cu prea multă severitate. Ei mai află, pe aceeaşi cale, că Maria Stuart este cât se poate de nerăbdătoare şi insistentă în dorinţa ei de a se vedea eliberată de către trupele spaniole care ar urma să năvălească asupra Angliei. Cu toate acestea ceea ce lipseşte din aceste scrisori este tocmai lucrul pe care sperau ei să-l găsească, dovada supremă şi ultimă, atât de necesară pentru ca acuzata să poată fi suprimată şi anume: participarea sau complicitatea ei la planul de asasinare a Elisabetei. Numai astfel legea i-ar îndreptăţi s-o condamne la moarte. Ca să pună în mişcare maşina ucigătoare a unui proces, mai lipseşte doar un mic şurub – un *„consent”* – consimţământul clar al Mariei Stuart la asasinarea Elisabetei. Şi Walsingham, meşter priceput în meseria lui, se pune pe lucru hotărât să confecţioneze cu mâinile lui acest ultim şurub, indispensabil. Începe astfel una din acţiunile cele mai perfide din istoria lumii, care ar rămâne de necrezut, dacă n-ar fi dovedită cu documente: acţiunea de provocare a Mariei Stuart, menită s-o facă complice la o crimă pusă la cale de însuşi ministrul poliţiei. Este vorba de aşa-numita conjuraţie a lui Babington, în realitate o conjuraţie a lui Walsingham.

Planul lui era într-adevăr magistral şi succesul obţinut a

dovedit-o cu prisosinţă. Dar ceea ce-l face atât de respingător, încât şi astăzi, după sute de ani, izbuteşte să cutremure sufletul de oroare şi de dezgust, e faptul că Walsingham se foloseşte în planurile lui nemernice de tot ce are inima omenească mai pur, mai inocent şi mai romantic transformând credinţa într-o armă mârşavă. Antony Babington, cel asupra căruia căzuseră sorţii s-o conducă pe Maria Stuart la eşafod, este de fapt o victimă, un om demn de tot respectul, de admiraţie şi de compasiune, căci el nu face altceva decât să se jertfească sub impulsul celui mai nobil sentiment. Mic gentilom de familie bună, destul de bogat, tânărul acesta duce o viaţă liniştită, retrasă şi fericită împreună cu soţia şi copilul pe domeniul său de la Litchfield, situat foarte aproape de Chartley. Acum apare limpede de ce Walsingham alesese ca nouă reşedinţă a Mariei Stuart tocmai castelul de la Chartley. Spionii lui dibuiseră în Babington un catolic convins, un entuziast al cauzei Mariei Stuart, capabil de orice sacrificiu şi descoperiseră că el o mai ajutase de câteva ori la transmiterea corespondenţei secrete. Tinereţea lui, nobleţea-i sufletească şi generozitatea-i bine cunoscute se lăsaseră înduioşate uşor de destinul tragic al acestei femei. Or tocmai un idealist ca Babington, atât de dezinteresat şi de inocent putea fi utilizat de către Walsingham cu mult mai mult succes decât oricare dintre spionii lui plătiţi. Căci e neîndoielnic că regina captivă va avea deplină încredere în acest gentilom. Ea ştie că nu interesul personal sau tentaţia vreunui câştig îl îndeamnă pe tânărul acesta cinstit, sincer, poate puţin cam exaltat, să se pună atât de cavalereşte în slujba ei. Şi nu e la mijloc nici vreo slăbiciune, vreo afecţiune de ordin mai intim. Afirmaţia că el ar fi cunoscut-o personal pe Maria Stuart şi că ar fi fost îndrăgostit de ea pe vremea când fusese paj în casa contelui Shrewsbury nu e decât o născocire romantică; este de presupus mai degrabă că n-a văzut-o niciodată şi că se pune în slujba ei cu totul dezinteresat, din devotamentul pentru credinţa catolică, dintr-o înclinaţie pentru o atât de romantică şi primejdioasă aventură şi din

admiraţie faţă de cea pe care o consideră regina legitimă a Angliei. Nestăpânit, imprudent şi cam prea vorbăreţ, cum sunt de obicei tinerii pasionaţi, el face propagandă în anturajul lui în favoarea captivei şi adună în juru-i un mic grup de gentilomi catolici. Printre cei care se întrunesc la aceste reuniuni, unde au loc discuţii şi dispute înflăcărate, sunt câteva persoane bizare: un preot fanatic cu numele de Ballard, un oarecare Savage, un bărbat temerar, un adevărat *„desperado”,* şi alţi câţiva tineri gentilomi, candizi şi exaltaţi, care l-au citit pe Plutarh şi visează fapte eroice, fără să ştie prea bine ce vor. Curând însă se insinuează, în cercul acestor tineri inocenţi şi entuziaşti, câţiva bărbaţi mult mai hotărâţi. Printre noii membri se distinge mai cu seamă Gifford, cel de care s-a mai pomenit, şi căruia Elisabeta îi va răsplăti mai târziu serviciile cu o pensie anulată de o sută de pfunzi. Lor nu le este de ajuns să viseze romantic, utopic şi inofensiv la eliberarea reginei ostatice. Ceea ce doresc ei este o acţiune directă, activă şi lipsită de echivoc într-o anume direcţie: înlăturarea „uzurpatoarei”, asasinarea Elisabetei.

Bineînţeles că aceşti noi „partizani”, cu mult mai curajoşi decât ceilalţi, nu sunt decât spioni plătiţi de Walsingham, cel cu totul lipsit de orice scrupule, care i-a strecurat în cercul secret al tinerilor idealişti nu numai pentru a fi ţinut la curent asupra tuturor planurilor lor, ci mai cu seamă pentru a-l împinge pe vizionarul Babington pe un alt drum decât cel pe care voia el să meargă. Căci Babington (documentele nu lasă nicio îndoială în această privinţă) împreună cu prietenii săi nu intenţionaseră altceva decât s-o elibereze din captivitate pe Maria Stuart, printr-o îndrăzneaţă lovitură profitând de vreo vânătoare organizată pe domeniul său de la Litchfield, sau de vreun alt prilej ce s-ar ivi. Nimic mai străin unui suflet atât de curat şi de cinstit ca al său decât proiectul unei crime, fie ea comisă chiar şi în numele celor mai înalte scopuri politice.

Pentru Walsingham însă încercarea aceasta de răpire a Mariei Stuart nu este decât o bagatelă. Pentru a o pune sub acuzare pe captivă conform noii legi, votată de Parlamentul

lorzilor, are neapărat nevoie de un complot de asasinat în care aceasta să fie negru pe alb dovedită complice. Acestea sunt deci instrucţiunile pe care le urmează agenţii săi provocatori care izbutesc să-i determine pe Babington şi pe prietenii săi să se ralieze la ideea unui atentat la viaţa Elisabetei. La 12 mai, ambasadorul spaniol, în legătură permanentă cu conspiratorii, îi comunică lui Filip al II-lea vestea îmbucurătoare că patru nobili catolici, de rang înalt şi cu acces la curtea Elisabetei, s-au angajat cu jurământ în faţa altarului că-şi vor suprima suverana slujindu-se fie de pumnal, fie de otravă. Iată dar că agenţii provocatori şi-au atins ţelul: complotul înscenat de Walsingham îşi va urma de aici înainte cursul.

Căci nu s-a ajuns decât la realizarea primei părţi a misiunii ce şi-a asumat-o Walsingham. Capcana întinsă de el este fixată deocamdată doar la unul din capete; mai rămânea să fie fixat şi cel de-al doilea. Complotul pentru asasinarea Elisabetei este perfectat; abia acum începe partea mai dificilă: de a implica pe Maria Stuart în iţele complotului, de a i-l aduce la cunoştinţă şi a o determina să-şi dea consimţământul în scris. Walsingham îşi convoacă din nou agenţii provocatori şi alcătuiesc împreună un nou plan de atac. Apoi unul dintre spioni, cu joc dublu, soseşte la centrala conspiraţiei catolice din Paris, pentru a i se plânge lui Morgan – agentul general al lui Filip al II-lea şi al Mariei Stuart, că Babington şi tovarăşii lui sunt prea molâi, prea rezervaţi, uneori de-a dreptul fricoşi, că le lipseşte impulsul de a trece energic la fapte. Este nevoie de un stimulent, de o încurajare, de ceva care să-i înflăcăreze şi să-i determine să nu mai tergiverseze mereu. Or numai cuvântul Mariei Stuart ar putea constitui un asemenea stimulent. Dacă Babington ar avea certitudinea că venerata lui regină o doreşte, nimic, nicio ezitare nu l-ar mai putea opri de la acţiune. Pentru reuşita atentatului este aşadar indispensabil – susţin agenţii – ca Morgan s-o sfătuiască pe Maria Stuart să-i scrie lui Babington câteva cuvinte de încurajare.

Morgan şovăie. Un moment pare că mintea lui lucidă a

întrezărit perfidia jocului dibaci al lui Walsingham. Dar agenţii provocatori insistă întruna pe lângă el cu noi şi noi argumente şi în cele din urmă Morgan cedează acceptând să ceară reginei numai câteva rânduri formale, fără importanţă. Dar pentru mai multă siguranţă, pentru a evita vreo imprudenţă, scrie el însuşi scrisoarea pe care regina, cu încrederea ei oarbă în el, urmează să o copieze cuvânt cu cuvânt şi să o adreseze lui Babington.

Şi cu aceasta s-a realizat un punct din planul lui Walsingham: s-a stabilit legătura dintre Maria Stuart şi conjuraţie. Însă, cu binecunoscuta-i prudenţă, Morgan se îngrijeşte ca în scrisoarea ei către Babington, dincolo de tonul prietenos, Maria Stuart să nu se angajeze în niciun fel, să nu tăgăduiască nimic. Prin aceasta Walsingham este încă departe de a fi obţinut ceea ce dorea: declaraţii imprudente, mărturisiri clare şi consimţământul răspicat, fără vreun echivoc, al atentatului. Agenţii săi îşi mută din nou teatrul de acţiune din Franţa în Anglia. Gifford stăruie neobosit şi tenace pe lângă nefericitul de Babington încercând să-l convingă că acum, când regina i s-a adresat cu atâta căldură, punându-şi toată încrederea în el, datoria lui este s-o ţină la curent, pentru a nu-i dezamăgi încrederea cu intenţiile sale, mai ales că într-o acţiune atât de periculoasă, ca atentatul la viaţa Elisabetei, nu se poate întreprinde nimic fără aprobarea prealabilă a Mariei Stuart. Nu există niciun risc în a-i împărtăşi proiectele lor atâta vreme cât dispun de mijlocul acela atât de ingenios de a comunica prin intermediul butoiului cu bere. Şi nici regina nu se expune în niciun fel folosindu-se de aceeaşi oale pentru a le da toate instrucţiunile. Nu prea mintos, Babington pică cu uşurinţă în plasă: îi scrie „mult iubitei suverane” o scrisoare amănunţită în care îi dă socoteală de planul lor în cele mai mici detalii. De ce n-ar ajuta-o să se bucure cu un ceas mai devreme de eliberare? Ca şi cum lunga-i şi amănunţita-i misivă ar fi urmat să-i parvină pe căi cereşti, purtată de înşişi îngerii Domnului, ca şi cum habar n-ar avea că spionii şi trădătorii pândesc şi mişună pretutindeni, nebunul acesta exaltat expune în scris, punct

cu punct planul conjuraţiei: că urmează s-o elibereze din Chartley printr-o îndrăzneaţă lovitură, ajutat fiind de zece nobili însoţiţi de o sută de oşteni înarmaţi în timp ce la Londra, alţi şase conjuraţi, toţi prieteni de nădejde, devotaţi cauzei catolice, o vor asasina pe „uzurpatoare”. Este o scrisoare pe cât de înflăcărată, de generoasă, de îndrăzneaţă, de plină de naivitate şi de bunăcredinţă, pe atât de absurdă. Sinceritatea cu care e scrisă însă nu poate să nu emoţioneze adânc. Şi numai o inimă rece, un suflet aspru şi împietrit – cum este departe de a fi cel al Mariei Stuart – ar putea, din laşă prudenţă, să lase fără răspuns, fără o vorbă de caldă încurajare, asemenea dovadă de devotament cavaleresc.

Or tocmai capacitatea de a se lăsa înflăcărată de o idee, generozitatea de a răsplăti princiar un gest de prietenie, caracteristice Mariei Stuart, sunt şi atributele pe care contează Walsingham în realizarea complotului său. Dacă încunoştinţată de planul lui Babington, îl vă aproba în scris, atunci ministrul de poliţie îşi poate considera misiunea îndeplinită. Atunci Maria Stuart singură, cu mâna ei îşi va semna sentinţa la moarte, cruţând adversarilor ei noi şi noi eforturi de a-i pune în cârcă fapte imaginare pe baza cărora să poată fi osândită.

Scrisoarea fatală este în sfârşit expediată. Gifford, spionul, o trece îndată cancelariei de stat spre a fi descifrată şi copiată cu grijă. Apoi butoiul cu bere o poartă în pântecul său spre victima inocentă. La 10 iulie ea ajunge în mâna prizonierei. Şi în timp ce ea ia cunoştinţă de conţinutul ei, la Londra, doi importanţi bărbaţi de stat, dintre care unul – Cecil – a imaginat, celălalt – Walsingham – s-a îngrijit să ducă la bun sfârşit diabolica maşinaţie, tremură de nerăbdare şi de nelinişte în aşteptarea răspunsului. Este momentul culminant, clipa de maximă tensiune nervoasă. Victima a fost atrasă cu binişorul, momită puţin câte puţin; va păşi ea oare în capcană sau va trece cuminte pe alături? Este o pândă, o aşteptare diabolică şi totuşi metodele politice ale lui Cecil şi Walsingham pot fi la fel de bine admirate sau condamnate

cu indignare. Căci oricât de respingătoare ar fi metoda folosită pentru distrugerea Mariei Stuart, Cecil, omul de stat, şi-a pus forţa inteligenţei sale în slujba unei cauze pe care el o consideră dreaptă, suprimarea duşmanei ereditare a protestantismului, aşadar o necesitate politică stringentă. Iar lui Walsingham, ministru de poliţie, ar fi absurd să i se ceară să-şi aleagă mijloace dintre cele mai elegante şi cinstite pentru înlăturarea adversarilor. Se pune acum întrebarea, oare Elisabeta, cea care în toate actele vieţii sale pune atâta precauţie şi atâta preţ pe părerea posterităţii, ştie că se pune la cale în culisele politicii ei o maşinaţie mai perfidă şi mai primejdioasă decât un eşafod? Este oare ea la curent, îngăduie ea oare toate aceste practici respingătoare ale consilierilor ei de stat? Care să fi fost rolul reginei în această farsă tragică montată împotriva rivalei sale?

Răspunsul este sigur: şi în această împrejurare ca şi în altele rolul ei a fost dublu. Există dovezi precise cum că Elisabeta a fost iniţiată în tainele acestui complot, că a îngăduit, a aprobat şi poate că a încurajat chiar cu satisfacţie, de la un capăt la altul, chiar şi cele mai mici amănunte ale sinistrei manevre de provocare a lui Cecil şi Walsingham. Istoria n-o va absolvi niciodată de vina de a fi îngăduit, de a fi colaborat chiar, la ademenirea pe această cale a pierzaniei a prizonierei care i se încredinţase de bunăvoie. Şi totuşi – revenim mereu şi mereu asupra acestui adevăr – Elisabeta n-ar mai fi fost Elisabeta, s-ar fi dezminţit pe sine dacă ar fi renunţat o singură dată la duplicitatea ei. Capabilă de orice minciună, de orice prefăcătorie, de orice înşelăciune, femeia aceasta – cea mai remarcabilă dintre toate – n-a izbutit niciodată să se lepede de scrupulele morale ale conştiinţei ei, a mers întotdeauna numai până la jumătatea drumului în răutate şi meschinărie, opunându-le în ultimul moment un elan de generozitate, de înţelegere omenească menite să anihileze pornirile-i violenţe. Şi de data aceasta sufletul ei are o reticenţă în a profita de o înscenare atât de josnică. Şi, în timp ce proprii ei copoi înconjoară şi hăituiesc victima, ca

pe o fiară încolţită, ea săvârşeşte în mod cu adevărat surprinzător un act în favoarea victimei. Îl convoacă pe ambasadorul francez, care dirijează corespondenţa Mariei Stuart spre şi de la castelul Chartley, ignorând faptul că face astfel jocul lui Walsingham.

— Domnule ambasador, îi spune ea cu francheţe, ştiu că sunteţi în strânse raporturi cu regina Scoţiei şi comunicaţi deseori cu ea. Credeţi-mă, însă, eu ştiu tot ce se întâmplă în regatul meu. Pe vremuri, când domnea sora mea am fost şi eu prizonieră şi sunt în măsură să cunosc foarte bine cele mai ingenioase mijloace de care se folosesc prizonierii ca să câştige sprijin şi simpatie şi să stabilească legături şi înţelegeri secrete.

Prin aceste cuvinte, Elisabeta şi-a uşurat conştiinţa. A transmis un avertisment clar prin ambasadorul francez, Mariei Stuart. A spus tocmai atât cât îşi putea îngădui să spună, şi fără să-şi trădeze colaboratorii. Dacă Maria Stuart nu încetează nici de data aceasta cu conspiraţiile, ea, regina, va putea oricând să se spele pe mâini de orice vină, şi să declare cu trufie: „Am avertizat-o până în cel din urmă moment”.

Numai că şi Maria Stuart la rândul ei şi-ar dezminţi firea dacă s-ar lăsa avertizată, dacă ar urma vreodată un sfat cuminte şi dacă ar proceda cu prudenţă şi înţelepciune. E drept, iniţial ea nu face decât să-i confirme lui Babington primirea scrisorii în cuvinte vagi, rezervate, care n-o angajează propriu-zis cu nimic în privinţa atentatului, spre dezamăgirea lui Cecil. Ea mai ezită, încă o încearcă neîncrederea şi teama de a se pronunţa într-o atât de gravă şi primejdioasă problemă care ar putea-o compromite în mod catastrofal şi chiar Nau, unul din secretarii ei, o sfătuieşte să nu se pripească, să fie precautâ. Dar planul e prea ademenitor, propunerea lui Babington prea seducătoare, pentru ca Maria Stuart să-i poată rezista şi să nu se dedea plăcerii nefaste de a da curs unei asemenea intrigi. În cele din urmă cedează ispitei, acceptă planul – *„elle s’est laissée aller à l’accepter”* – după cum va constata Nau cu nemulţumire. Trei zile lucrează împreună

cu secretarii particulari Nau şi Curle, la răspunsul ce urmează să-l trimită luând în consideraţie punct cu punct fiecare propunere ce i s-a făcut. La 17 iulie, după câteva zile de la primirea scrisorii lui Babington, răspunsul ia calea obişnuită, aceea a butoiului cu bere.

De data aceasta însă scrisoarea nu mai urmează itinerariul de până acum. Nu mai este expediată întâi la Londra, la cancelaria de stat, unde se descifra de obicei corespondenţa secretă a Mariei Stuart. Căci, nerăbdători să afle cu o clipă mai devreme răspunsul hotărâtor al captivei, Cecil şi Walsingham l-au trimis la Chartley pe Phelippes, secretarul însărcinat cu descifrarea, pentru a transcrie textul mai înainte chiar de a se usca cerneala. Printr-una din acele stranii întâmplări, Maria Stuart îl întâlneşte, în timpul unei plimbări cu trăsura, pe sinistrul mesager al morţii. Figura lui o frapează. Bărbatul acesta urât, cu faţa ciupită de vărsat (ea îi face portretul într-o scrisoare), se înclină în faţa ei, zâmbind; un zâmbet satisfăcut şi răutăcios. Maria Stuart însă, ameţită de măreţele perspective ce i se deschiseseră înainte, crede că străinul este un mesager al partizanilor ei, trimis pentru a studia terenul în vederea apropiatei eliberări. Phelippes însă are de studiat ceva mult mai însemnat şi primejdios. Îndată ce scrisoarea a fost scoasă din butoiul cu bere, el se aşterne pe lucru cu o plăcere feroce. Descifrează repede cuvânt cu cuvânt, frază cu frază. La început nu sunt decât simple formule de politeţe. Maria Stuart îi mulţumeşte lui Babington, îi face apoi trei propuneri diferite pentru realizarea loviturii ce avea s-o elibereze. Astfel scrisoarea începe să devină interesantă pentru agent, dar lucrul cel mai important nu s-a spus încă. Aşadar, mai departe. Şi, deodată, de atâta bucurie năvalnică, inima aproape că i se opreşte în loc: iată în sfârşit negru pe alb *„consent”*-ul Mariei Stuart la asasinarea Elisabetei, consimţământul sperat şi provocat atât amar de timp de Walsingham. La comunicarea lui Babington cum că şase nobili vor suprima pe Elisabeta în palatul ei, ea răspunde pe un ton rece, sigur de ea: *„Trebuie deci ca cei şase nobili să-şi ducă până la*

capăt misiunea şi totodată să se dea ordin ca după îndeplinirea ei, să fiu eliberată de aici... înainte ca evenimentele să ajungă la urechea gardianului meu”. Cuvinte clare, suficiente pentru a dovedi că Maria Stuart a aprobat planul asasinatului. Înscenarea lui Walsingham a izbutit în cele din urmă. Stăpânii şi slugile, iniţiatorii şi executorii, se felicită unii pe alţii strângându-şi mâinile murdare pe care şi le vor spăla peste puţină vreme în sângele victimei. *„Deţineţi acum documente suficiente”,* scrie plin de satisfacţie Phelippes, omul lui Walsingham. Iar Amyas Poulet, care presimte că va fi în curând eliberat, din funcţia de temnicer, este cuprins de o cucernică emoţie: *„Dumnezeu a binecuvântat ostenelile mele, scrie el, şi mă bucur că răsplăteşte astfel serviciile mele credincioase”.*

Acum când pasărea paradisului a căzut în laţ, Walsingham nu mai are de fapt niciun motiv să ezite. Planul său a reuşit, urâta-i misiune a luat sfârşit; dar acum este atât de sigur de reuşită, încât îşi poate îngădui plăcerea morbidă de a se mai juca puţin cu victimele. Lasă deci să-i parvină lui Babington scrisoarea (de-acum copiată) a Mariei Stuart; nu strică – gândeşte Walsingham – ca el să-i mai răspundă o dată şi să mai adauge un document la dosarul de acuzare. Între timp însă Babington pare a intui după anumite semne, apropierea dezastrului. O neagră presimţire se abate asupră-i. Se simte trădat, descoperit în planurile sale secrete şi o spaimă nebună pune stăpânire pe el. Căci, chiar şi cel mai neînfricat bărbat îşi poate pierde capul în faţa unui pericol necunoscut, care planează misterios şi ameninţător. Aleargă bezmetic în toate părţile ca un vânat hăituit. Mai întâi încalecă pe cal şi o ia la goană nici el nu ştie prea bine încotro, cu singurul gând de a fugi. Apoi pe neaşteptate se răzgândeşte şi se întoarce la Londra unde se înfăţişează – moment cu adevărat dostoievskian – înaintea celui care se joacă cu viaţa sa: Walsingham. Faptul că se refugiază – printr-un reflex absolut demenţial – la cel mai înverşunat duşman al său, constituie cea mai bună dovadă a dezorientării complete căreia îi căzuse pradă. Poate că gestul s-ar putea explica şi prin aceea că încearcă

să se convingă dacă Walsingham are vreo bănuială. Dar ministrul de poliţie îl primeşte calm şi rece, şi îl lasă să plece precum a venit; îşi spune probabil că e preferabil să procedeze aşa: pentru a-l determina pe zănaticul acesta să comită noi imprudenţe care să-l înfunde mai adânc. Însă Babington simte gheara care stă gata să-l înhaţe. Îi adresează, febril, unui prieten câteva rânduri în care, ca spre a se încuraja singur, scrie cuvinte de adevărat eroism: *„Cuptorul încins, în care credinţa noastră va fi pusă la încercare, e acum pregătit”.* Trimite apoi un ultim mesaj Mariei Stuart, liniştind-o şi asigurând-o că poate avea deplină încredere în el. Dar Walsingham consideră acum că materialul adunat este suficient şi că nu mai are rost să aştepte. Unul dintre conjuraţi e arestat. De îndată ce află, Babington înţelege că totul e pierdut. În disperarea lui, îi propune prietenului său Savage să se repeadă împreună la palat şi s-o ucidă pe Elisabeta. Prea târziu însă. Zbirii lui Walsingham sunt pe urmele lor; izbutesc totuşi să scape, dar unde să se refugieze? Toate drumurile sunt barate, toate porturile înştiinţate, iar ei n-au asupra lor nici provizii, nici bani. Stau ascunşi zece zile în pădurea St. John, pe atunci în apropiere de Londra (astăzi ea se află în inima oraşului). Zece zile cumplite, de groază fără scăpare. Foamea îi împinge în cele din urmă într-o casă ospitalieră, unde li se dă să mănânce, primesc ultima comuniune, iar apoi sunt arestaţi şi târâţi în lanţuri la Londra. Într-una din celulele Towerului, tinerii aceştia îndrăzneţi şi plini de credinţă aşteaptă tortura şi execuţia, în timp ce deasupra capetelor lor clopotele capitalei vestesc izbânda Elisabetei. Populaţia aprinde focuri de bucurie, străbate străzile în cortegii, sărbătorind salvarea reginei, nimicirea conjuraţiei şi înfrângerea Mariei Stuart.

În acest timp, în castelul de la Chartley, prizonierei, care nu bănuieşte încă nimic, îi mai sunt date câteva ore de intensă bucurie, după atâţia ani de întunecată tristeţe. Toată fiinţa ei vibrează într-o maximă încordare. Din clipă în clipă aşteaptă să sosească în goana calului un călăreţ cu vestea eliberării şi a triumfului. De la o zi la alta va fi scoasă

din captivitate şi dusă cu alai la Londra, în castelul suveranilor. În reveriile ei, se şi vede întâmpinată la porţile oraşului de nobilimea şi burghezia înveşmântată sărbătoreşte; aude dangătele de slavă ale clopotelor fără să ştie, nefericita, că într-adevăr clopotele răsună deasupra Londrei; o zi, două o mai despart de realizarea măreţului vis: Anglia şi Scoţia reunite sub sceptrul ei, credinţa catolică triumfătoare în lumea întreagă.

Nu există remediu mai sigur, leac mai binecuvântat decât speranţa pentru un trup ostenit, pentru un suflet înfrânt. O totală schimbare survine asupra acestei incurabile credule de când soarele speranţei o încălzeşte din nou. S-a înviorat dintr-o dată, şi-a regăsit tinereţea. Femeia aceasta, mereu ostenită şi bolnavă în ultimii ani, care nu era în stare să meargă timp de o jumătate de oră fără să se plângă de oboseală, de junghiuri şi de dureri reumatice, se aruncă acum în şa ca în vremurile de altădată. Surprinsă ea însăşi de această neaşteptată transformare, îi scrie bunului ei Morgan (în timp ce coasa morţii a şi început să doboare primele victime din rândurile conjuraţilor): *„Har Domnului că m-a ţinut în putere şi că mai pot mânui arbaleta, că mai pot doborî cerbul la vânătoare şi goni cu calul meu în urma câinilor”.*

De aceea, deşi surprinsă, acceptă cu bucurie invitaţia lui Amyas Poulet, atât de ostil până atunci, de a participa la 8 august, la o vânătoare în parcul castelului vecin, de la Tixall. (Puritanul acesta nătâng – îşi spune ea – nici nu bănuieşte cât de curând va lua sfârşit misiunea lui odioasă de temnicer!) Se organizează o adevărată cavalcadă. Maria Stuart este înconjurată de majordomul, de medicul şi de cei doi secretari ai ei, şi chiar Poulet, animat de o neobişnuită, la el, amabilitate, însoţeşte veselul cortegiu, urmat de câţiva ofiţeri. E o dimineaţă strălucitoare, caldă şi radioasă; câmpiile sunt verzi, luxuriante. Maria Stuart dă pinteni calului şi porneşte în goană, trage adânc în piept aerul curat, simte vibrând în trupul ei viaţa adevărată şi în suflet sentimentul atât de îndelung râvnit al libertăţii. Totul i se înfăţişează frumos, orice acţiune i se pare realizabilă! Cel în

a cărui inimă pulsează speranţa, acela se simte binecuvântat de Dumnezeu.

Galopul se domoleşte în apropierea porţilor parcului de la Tixall; caii înaintează acum în trap uşor, în schimb, inima Mariei Stuart începe deodată să galopeze năvalnic căci în faţa porţii castelului aşteaptă un grup de călăreţi. O, zi prea fericită!... Nu sunt aceia oare, Babington şi partizanii lui? Făgăduinţa secretă din scrisoarea aceea s-a şi împlinit oare? Iată însă că se petrece ceva straniu: unul dintre cavaleri se desprinde de grup şi înaintează încet, cu un fel de macabră solemnitate; se descoperă şi se înclină în faţa ei; este sir Thomas George, Şi Maria Stuart simte o dureroasă zvâcnire în inima atât de voioasă şi de zglobie cu o clipă înainte. Căci sir Thomas George îi comunică în câteva cuvinte că complotul lui Babington a fost descoperit şi că el are ordinul să-i aresteze pe cei doi secretari ai ei.

Maria Stuart rămâne împietrită şi mută. Niciun cuvânt, nicio întrebare, niciun protest nu-şi îngăduie de teamă să nu se trădeze. Este departe încă de a intui dezastrul în toată amploarea lui. Dar încetul cu încetul lama rece a bănuielii îi pătrunde în suflet pe măsură ce se dezmeticeşte şi remarcă pasivitatea lui Amyas Poulet care nu dă nicio dispoziţie de întoarcere la Chartley. Abia acum înţelege adevăratul rost al acestei invitaţii la vânătoare: au ademenit-o, făcând-o să-şi părăsească apartamentul pentru a-l putea percheziţiona nestânjeniţi în lipsa ei. Fără îndoială că hârtiile îi sunt acum răvăşite şi cercetate; întreaga corespondenţă diplomatică pe care a întreţinut-o atât de imprudent, cu o suverană siguranţă de sine, ca şi cum ar mai fi fost încă regină şi nu simplă prizonieră în această ţară străină, este la dispoziţia lor. La toate aceste greşeli şi neglijenţe poate reflecta în timpul celor şaptesprezece zile când e reţinută la Tixall, fără să i se permită nicio comunicare cu lumea din afară, înţelege acum că toate secretele ei sunt trădate şi orice speranţă pierdută. A mai coborât încă o treaptă: din prizonieră a devenit acum acuzată.

Cât de diferită este întoarcerea la Chartley, după şaptesprezece zile de recluziune, faţă de plecarea aceea înaripată! Nici urmă de galopul acela plin de voioşie, cu arbaleta în mână, înconjurată de prieteni de încredere; pe sub poarta cetăţii, în pasul lent al calului, trece tăcută, înconjurată de duşmani, o biată femeie bătrână, ostenită, profund dezamăgită care nu mai aşteaptă nimic de la viaţă. Oare constituie într-adevăr o surpriză pentru ea faptul că-şi găseşte toate sipetele şi sertarele devastate, toate documentele şi scrisorile, prădate? Înţelege în sfârşit cumplita ei situaţie în faţa puţinilor credincioşi care o întâmpină cu lacrimi în ochi şi cu priviri deznădăjduite? Fireşte, inima îi spune că totul s-a sfârşit. Şi totuşi, un mic eveniment neaşteptat îi abate pentru câteva ceasuri atenţia de la propria nenorocire şi durere: jos, într-o cameră de serviciu, o femeie geme cuprinsă de durerile facerii; este soţia lui Curle, devotatul ei secretar care a fost arestat şi dus la Londra pentru a i se smulge mărturia împotriva stăpânei lui, mărturie care s-o ducă la moarte. Femeia se chinuie singură, părăsită de toţi. Niciun doctor, niciun preot nu se află în preajma ei în momentul acesta greu, pentru a i-l alina. Atunci – eterna solidaritate a femeilor şi a nefericiţilor – regina coboară în grabă şi se îngrijeşte de biata femeie ţinând locul doctorului. Iar apoi, după ce-o ajută să aducă pe lume pruncul, ţine şi locul preotului şi-l botează întru Domnul.

Maria Stuart va mai zăbovi doar câteva zile în acest castel odios; apoi, conform unui nou ordin este transferată într-o fortăreaţă mai sigură, mai bine fortificată, cu totul izolată de lume. Castelul Fotheringhay este ultima dintre multiplele ei reşedinţe din această ţară în care a trăit ca oaspete şi ca deţinută, ca regină şi ca cea mai umilită şi sărmană femeie. Vremea peregrinărilor s-a sfârşit. Curând asupra acestui suflet neliniştit va pogorî liniştea eternă.

Dar suferinţele Mariei Stuart, din aceste zile nu înseamnă nimic pe lângă monstruoasele torturi la care sunt condamnaţi nefericiţii ce au cutezat să-şi rişte viaţa pentru

ea. Istoria comite un act de nedreptate socială ocupându-se numai de dramele celor puternici, descriind triumfurile şi dezastrele suveranilor şi prinţilor, ale stăpânilor de ţări şi de popoare. Ea trece însă indiferentă, sub tăcere mizeriile îndurate de cei mărunţi, anonimi, ca şi cum suferinţele şi chinurile omeneşti n-ar fi la fel de greu de îndurat pe toate treptele sociale. Babington şi tovarăşii săi (cine le mai cunoaşte astăzi numele, în timp ce destinul reginei a fost imortalizat prin nenumărate piese de teatru, cărţi şi tablouri!) îndură în trei ore chinuri cu neputinţă de imaginat, mai multe suferinţe decât indurase Maria Stuart în toţi cei douăzeci de ani de captivitate. După lege, ar fi trebuit să fie condamnaţi la spânzurătoare; însă provocatorii dezastrului consideră pedeapsa aceasta prea blândă pentru cei care le-au căzut în capcană. În înţelegere cu Cecil şi Walsingham, Elisabeta hotărăşte – şi umbra aceasta cade din plin asupra onoarei ei – ca Babington şi tovarăşii săi să fie ucişi lent prin torturi atât de crude şi de rafinate, încât să simtă de mii de ori moartea. Şase dintre ei, tineri încrezători – dintre care doi adolescenţi care nu s-au făcut vinovaţi decât de omenia de a nu-i refuza pâine şi ospitalitate prietenului lor Babington, când acesta era urmărit şi hăituit ca o fiară – sunt mai întâi spânzuraţi, pentru a se proceda conform legii. Dar numai pentru câteva clipe, căci ştreangul e tăiat înainte ca osândiţii să-şi fi dat sufletul. Vor mai avea apoi de îndurat cu toate că viaţa abia mai pâlpâie în ei chinul atroce, de nedescris, cruzimea satanică a unui secol barbar. Călăul începe cu o operaţie oribilă. Ciopârţeşte cu atâta încetineală şi ferocitate trupurile încă vii ale sacrificaţilor, încât până şi mulţimea de rând, plebea londoneză, este cuprinsă de oroare şi dezgust, şi, în ziua următoare, ceilalţi osândiţi sunt izbăviţi mai repede de chinuri. Astfel, pe locul de execuţie, sângele a curs din nou, jertfă pentru femeia aceasta, căreia îi fusese dată puterea magică de a ademeni necontenit noi victime în abisul nemărginit al morţii. Acum însă e pentru ultima oară! Căci dansul macabru, cortegiul acela al morţilor început de Chastelard a ajuns la sfârşit. Nu va mai apuca

nimeni să se sacrifice pentru visurile ei de putere şi măreţie, nu se va mai ivi niciun pretendent la sacrificiu pentru că cea care vine acum la rând pe podiumul morţii va fi ea însăşi.

ELISABETA ÎMPOTRIVA ELISABETEI
(August, 1586 – Februarie, 1587)

Complotul a izbutit. Maria Stuart a fost ademenită în capcană. S-a obţinut din partea ei acel mult sperat consimţământ şi, odată cu documentul acesta, dovada culpabilităţii ei. Acum suveranei engleze nu-i mai rămâne decât să-şi sărbătorească victoria, să-şi savureze triumful, să participe din toată inima alături de mulţimea entuziastă la zgomotoasele petreceri ce se ţin lanţ în întreaga Londră întru cinstirea ei şi pentru izbânda protestantismului. Dar, ca întotdeauna, victoria ascunde în ea şi un sâmbure de tristeţe. Tocmai în clipa când urmează să-i dea lovitura finală, mâna acestei învingătoare tremură şi ezită. Ea, care n-a ezitat s-o atragă în cursă, să uneltească cu viclenie şi abilitate pentru doborârea rivalei, acum când o are dinainte-i îngenuncheată şi dezarmată, şovăie să facă gestul definitiv şi s-o suprime. De fapt dacă Elisabeta ar fi nutrit cu adevărat dorinţa de a-şi înlătura duşmanca prin moarte violentă nu i-ar fi lipsit până acum prilejurile şi pretextele să o facă. Ba ar fi putut proceda cu discreţie, ucigând-o într-un mod câtuşi de puţin spectaculos. Ar fi fost suficient să dea curs cererii Parlamentului care, cu cincisprezece ani în urmă, pretinsese ca prizoniera să fie condamnată la moarte şi executată, sau să-şi plece urechea implorărilor lui John Knox care, înainte de a-şi da sfârşitul, îi lăsase cu limbă de moarte următoarea povaţă: *„Stârpiţi răul de la rădăcină, căci altfel va înmuguri, va rodi şi se va înmulţi mai curând decât credeţi”.* Ea însă n-a ascultat de niciunul din aceşti sfătuitori şi le-a răspuns tuturora că *„nu poate doborî pasărea care, gonită de uliu, i s-a aşezat pe umăr cerându-i ajutor”.* De data aceasta însă s-a ajuns într-o situaţie fără ieşire, o situaţie în care trebuie

să se decidă ferm între două alternative: graţierea sau moartea. Elisabeta trebuie să lase deoparte eternele ei încercări de tergiversare, de amânare şi să hotărască deschis. Şi în faţa unei asemenea necesităţi sufletul şovăielnic al acestei femei se cutremură; este pe deplin conştientă de gravitatea hotărârii ce se aşteaptă de la ea, de urmările a căror importanţă incalculabilă o putem aprecia pe deplin abia azi. Fiindcă sentinţa ce avea s-o rostească ea era una în măsură să tulbure şi să clatine întreaga ierarhie socială a unei lumi. A da pe mâna călăului o regină, a o decapita în văzul mulţimilor însemna de fapt nici mai mult nici mai puţin decât a distruge mitul sacru al inviolabilităţii suveranului; însemna a dovedi popoarelor subjugate din lumea întreagă că regii pot fi judecaţi şi condamnaţi asemenea oricărui individ de rând, că persoana lor nu este intangibilă, nici ocrotită de porunca divină. Astfel încât nu asupra unei vieţi este silită Elisabeta să hotărască, ci asupra unui principiu de o importanţă capitală. Căci dacă din ordinul ei, un cap încoronat se va rostogoli pe eşafod, securea călăului n-ar curma numai o viaţă ci ar izbi la temelia tuturor tronurilor, ar submina pentru totdeauna liniştea şi siguranţa tuturor monarhilor acestei lumi. Cine ştie dacă fără existenţa acestui precedent, execuţia lui Carol I – nepot al Stuarţilor – ar mai fi avut loc! Şi de n-ar fi existat în istorie execuţia acestuia, cine ştie dacă ar mai fi fost posibilă decapitarea pe eşafod a lui Ludovic al XVI-lea şi a Mariei Antoaneta? Cu mintea ei prevăzătoare, cu marea ei intuiţie istorică şi cu pronunţatu-i simţ de răspundere politică, Elisabeta simte gravitatea şi importanţa hotărârii ei pentru lumea întreagă şi pentru istorie şi de aceea, mai mult ca oricând, amână, tergiversează. Dar aceasta nu e o soluţie, într-un fel sau altul trebuie să se hotărască totuşi, şi o dispută crâncenă se încinge, o bătălie în care mintea se înfruntă cu sufletul, în care Elisabeta se luptă cu Elisabeta. Or, niciodată istoria n-a cunoscut război mai dramatic decât acela dintre individ şi propria lui conştiinţă.

Cea care cu abilitate întinsese o capcană alteia se vede prinsă la rândul ei în plasa pe care propria-i mână a ţesut-o şi se zbate cu disperare între iţele propriilor contradicţii. Din această situaţie fără ieşire, prinsă între necesitatea de a condamna şi dorinţa de a ierta, mintea Elisabetei găseşte totuşi o portiţă, întrezăreşte o soluţie de rezolvare a ceea ce nu mai putea fi la infinit tergiversat şi amânat. Soluţia aceasta, dealtfel unica posibilă, seamănă cu gestul cuiva care pentru a se elibera de o prea apăsătoare povară, o pune în cârca altuia. Îi scrie Mariei Stuart o scrisoare – documentul nu s-a păstrat – şi o îndeamnă să-i mărturisească totul, de la suflet la suflet, de la regină la regină, îi cere o spovedanie completă şi fără rezerve în privinţa complotului şi a amestecului ei pentru a se supune judecăţii ei şi nu tribunalului.

Cu această inteligentă propunere Elisabeta ar fi rezolvat conflictul şi ar fi dobândit două mari avantaje: ar fi sustras-o pe regina dizgraţiată judecăţii publice, ar fi salvat-o de la condamnare şi execuţie, scutind-o în plus de umilitoarele încercări cărora le era sortită şi pe sine s-ar fi eliberat de răspunderea de a o osândi, obţinând totodată prin documentul compromiţător pe care l-ar fi deţinut astfel, garanţia supunerii şi totalei aserviri viitoare a incomodei rivale. În felul acesta Maria Stuart şi-ar fi continuat până la capăt o existenţă liniştită şi obscură, învăluită în uitare, lipsită de glorie, dar şi de dramatice sfâşieri, stând cuminte într-un colţişor neînsemnat şi încetând să mai constituie – prin mărturisirea făcută – un pericol pentru ţară şi o nelinişte pentru suverana ei, răsfăţată de soartă, ridicată pe culmile gloriei şi ale puterii. Raportul dintre aceste două femei, până atunci egale şi duşmance de o viaţă ar fi fost de aici înainte radical şi definitiv modificat: istoria nu le-ar mai fi înfăţişat stând alături, pe aceeaşi treaptă socială, faţă în faţă într-o înfruntare continuă, ci una dintre ele, generoasă şi a toate iertătoare, ar fi privit de sus, de la înălţimea tronului, la cealaltă, vinovată, prosternată jos la picioarele ei.

Numai că Maria Stuart nu este femeia care să

nădăjduiască într-o asemenea salvare, să-şi lege speranţele de o asemenea soluţie, să se agaţe cu orice chip de viaţă. Mândria a reprezentat întotdeauna pentru această femeie arma ei cea mai puternică, trăsătura cea mai tenace.

Pentru această mare orgolioasă este de o mie de ori preferabil să-şi plece grumazul în faţa călăului decât genunchiul în faţa unei alte regine, să zădărnicească soluţia de compromis a celeilalte cu preţul vieţii ei, decât să accepte o cât de mică umilinţă în schimbul unei existenţe salvate în felul acesta. De aceea lasă fără răspuns propunerea duşmancei, întoarce spatele mâinii care i s-a întins cu perfidie şi se drapează în faldurile unei trufaşe tăceri. Mai stă încă în puterile ei – şi aceasta e singura putere ce i-a mai rămas – s-o umilească o ultimă oară pe duşmanca de moarte afişând în faţa lumii întregi, o atitudine de o exemplară, de o suverană demnitate. Şi dacă trăind ar însemna să se coboare pe sine acceptând mărinimia celeilalte şi îngăduindu-i să se înfăţişeze posterităţii într-o lumină măgulitoare, mai poate să o rănească adânc, s-o despoaie de odăjdiile de aur ale generozităţii, s-o înjosească în faţa prezentului şi-a viitorului murind eroic, aureolată de glorie.

Elisabeta a riscat gestul de a întinde o mână Mariei Stuart şi a rămas cu mâna întinsă, fără răspuns. Acum nu-i mai rămâne decât să urmeze îndemnul lui Cecil şi Walsingham şi să procedeze aşa cum i-ar fi plăcut cel mai puţin. Pentru întocmirea procedurii juridice sunt convocaţi mai întâi juriştii Curţii. Aceştia au misiunea de a stabili în ce măsură învinuirea şi judecarea unei regine de către un tribunal pământean constituie un act legal, juridiceşte întemeiat. Şi cum, capul încoronat al acelei ţări aşteaptă de la ei un răspuns afirmativ, se pun aşadar pe lucru: scotocesc în arhiva istoriei în speranţa că vor găsi un precedent sau măcar un caz cât de cât asemănător pentru ca astfel fapta lor să pară mai puţin excepţională opiniei mondiale, să se încadreze unei tradiţii. Ceea ce găsesc însă, după mari osteneli, sunt doar exemple neînsemnate

Caietanus, un mărunt tetrarh din vremea lui Cezar, Licinius, un cumnat al lui Constantin, la fel de obscur ca şi primul, Konradin von Hohenstaufen şi Johanna de Neapole: iată pomelnicul complet şi nu prea convingător al prinţilor executaţi de-a lungul vremurilor în urma sentinţei rostite de către un tribunal.

În zelul lor prea mare, pentru a-i face pe plac suveranei, juriştii coroanei găsesc aceste exemple suficiente, ba mai mult chiar, declară că socotesc competent pentru judecarea Mariei Stuart un simplu juriu compus din reprezentanţi ai oraşului Staffordshire, unde de fapt se comisese „crima” şi că nimic, după opinia lor, nu ar reclama constituirea unui tribunal excepţional alcătuit din nobili de rang înalt. Numai că în strădania lor de a preveni orice dorinţă a reginei, bravii ei avocaţi, în loc să se aleagă cu laude au parte doar de aspre mustrări şi sancţiuni. Elisabetei îi displace profund această propunere. Ea nu poate îngădui ca o suverană, fie ea chiar detronată, să fie judecată de către o adunare atât de plebeiană. Nepoatei Tudorilor şi fiicei Stuarţilor i se cuvine să fie condamnată la moarte cu tot fastul, cu toată eticheta, impuse de înaltul ei rang. Pentru osândirea unei prinţese va trebui desfăşurată aşadar o adevărată ceremonie solemnă, tribunalul va trebui să-i acorde toate onorurile, va trebui să se procedeze cu profundă consideraţie, cu respectul reverenţios datorat unei frunţi încoronate, şi nicidecum dată pe mâna călăului în urma unei sentinţe hotărâte de nişte oameni de rând, de câţiva ţărani şi meşteşugari. „Căci – răspunde ea indignată propunerii legiştilor – aceasta n-ar fi instanţa demnă de a judeca o regină. Pentru a nu se săvârşi o asemenea aberaţie consider necesar a se încredinţa cazul unui tribunal alcătuit din numeroşi gentilomi dintre cei mai de frunte. Asta pentru că noi, suveranele, suntem situate pe scena acestei lumi în locul cel mai înalt spre care se aţintesc toate privirile.”

Un proces regesc, o execuţie regească, o înmormântare regească – asta doreşte ea să-i ofere Mariei Stuart. Şi pentru aceasta convoacă tribunalul nobilimii alcătuit din

bărbaţii cei mai de vază, din personalităţile cele mai distinse şi proeminente ale ţării.

Dar Maria Stuart nu se arată nicidecum dispusă să se lase anchetată ori judecată fie şi de cei mai nobili supuşi ai reginei-surori.

— Cum adică – se răsteşte ea la trimişii acesteia pe care îi primeşte în camera ei fără să le iasă în întâmpinare măcar cu un singur pas –, nu ştie stăpâna voastră că eu m-am născut regină? Crede oare că mă voi demite, înjosindu-mi statul, neamul din care mă trag, fiul care îmi va urma la domnie, regii şi principii străini ale căror drepturi vor fi lezate în persoana mea, dând curs unei asemenea invitaţii? Nu! Niciodată! Oricât aş părea de încovoiată, inima mea stă dreaptă şi nu se va pleca în faţa niciunei umiliri.

La bine şi la rău omul se poartă cum îi e firea şi în încercările vieţii fiecare individ îşi dă o dată mai mult pe faţă adevăratul caracter. În momentele de cumpănă ale vieţii ei Maria Stuart va vădi aceleaşi calităţi şi aceleaşi defecte: de fiecare dată mândria şi fermitatea ei afirmate la început cu mare hotărâre, vor slăbi pe parcurs, se vor dovedi insuficient de rezistente pentru a face faţă, până la capăt; şi de data aceasta atitudinea ei se modifică şi de unde, la început afirmase cu toată demnitatea că nu se va lăsa judecată de niciun tribunal din lume, ea, suverană, fiică de suverană, nepoată de suverani, unsă a Domnului şi persoană inviolabilă prin lege, sfârşeşte prin a ceda puţin câte puţin până când în cele din urmă abandonează lupta şi renunţă la singura armă cu care ar fi putut s-o înfrunte pe Elisabeta: consecvenţa în refuzul de a accepta să fie judecată. După nenumărate presiuni şi ameninţări ea comite greşeala de neiertat de a se declara gata să facă faţă procesului.

La 14 august sala de ceremonii a castelului de la Fotheringhay este împodobită ca pentru o împrejurare deosebit de solemnă: pe o estradă un jilţ impunător cu un baldachin deasupra, domină încăperea. El va rămâne gol tot timpul dezbaterilor şi va reprezenta un simbol: tronul

suveranei care, deşi absentă, prezidează judecata. Tot ce va decide instanţa adunată aici se va rosti cu încuviinţarea şi în numele ei. De o parte şi de alta se înşiruie conform rangului ce-l deţin, membrii tribunalului. La mijlocul sălii se află o masă în faţa căreia stau procurorul general, judecătorul de instrucţie, jurişti şi grefieri

Maria Stuart este adusă. Înveşmântată toată în negru, aşa cum obişnuia în ultimii ani, înaintează sprijinindu-se de braţul majordomului. De cum păşeşte în sala de judecată rosteşte plină de dispreţ, ţintuindu-i cu privirea pe toţi cei adunaţi acolo:

— Ce mulţi judecători şi niciunul de partea mea!

După care se îndreaptă spre jilţul ce i-a fost rezervat, aşezat în apropierea celui simbolic, regal, doar cu câteva trepte mai jos. Şi aici, în acest aranjament, se vădeşte din nou vechea luptă pentru prioritate dintre cele două regine – *„overlordship”* – dintre cele două ţări, ambiţia străveche a Angliei de a domina Scoţia; tronul suveranei engleze este situat cu câteva trepte mai sus decât al suveranei scoţiene. Prilej pentru aceasta din urmă de a mai contesta o dată – o ultimă dată – în ceasul al doisprezecelea al existenţei ei, ajunsă pe pragul morţii, această mereu afirmată şi mereu respinsă ambiţie:

— Sunt regină, am fost soţia suveranului Franţei şi locul ce mi se cuvine de drept este acela, situat acolo, pe treapta cea mai de sus, spune ea arătând cu mâna tronul rămas gol, iar vocea ei răsună mândră şi cutezătoare în urechile tuturora.

Şi cu aceasta dezbaterile pot începe. Ca şi în celelalte rânduri – la York şi la Westminster – întregul proces nu este decât o înscenare, un simulacru de proces în care cele mai elementare legi şi norme ale dreptăţii sunt încălcate flagrant, fără pic de jenă. Şi de data aceasta martorii principali lipsesc pentru bunul motiv că au fost executaţi în mare grabă înaintea procesului. Aşa se procedase şi la procesul anterior cu slujitorul lui Bothwell; la fel s-a procedat acum cu Babington şi cu partizanii săi. Nu înainte însă de a li se fi smuls, în urma unor torturi inumane,

declaraţiile cele mai defavorabile Mariei Stuart, declaraţii care alcătuiesc dosarul de acuzare. Dar faptul acesta nu constituie singura ilegalitate comisă în procedura de faţă. Curând după începerea dezbaterilor se constată un lucru cât se poate de ciudat şi anume că documentele care constituie principalul capăt de acuzare şi în baza cărora se va rosti sentinţa de condamnare la moarte, lipsesc fiind înlocuite cu simple copii care mai pot fi confruntate cu originalele şi care deci nu prezintă niciun fel de garanţie a autenticităţii. Aşadar protestul acuzatei, adresat lui Walsingham este cât se poate de îndreptăţit:

— Cum puteţi face dovada că aceste copii după scrisorile mele cifrate, pe temeiul cărora doriţi să mă condamnaţi, nu sunt altceva decât nişte falsuri?

Obiecţia Mariei Stuart este legală, legitimă din punct de vedere juridic şi apărarea s-ar fi putut prevala de ea pentru a respinge, ca nefondate şi nedovedite acuzaţiile aduse. Şi este de presupus că dacă i s-ar fi îngăduit acuzatei să fie reprezentată şi apărată de către un avocat, acesta ar fi protestat în favoarea ei, ar fi respins procedeul şi, demascând ilegalităţile comise, ar fi putut demonstra cu uşurinţă reaua-credinţă care a stat la baza acestei judecăţi. Maria Stuart a fost lipsită însă de acest drept elementar, silită să ţină singură piept unei instanţe răuvoitoare, ceea ce, practic vorbind, se va dovedi imposibil cu atât mai mult cu cât ea ignora legislaţia engleză, şi nici nu-i fuseseră comunicate în prealabil documentele pe care se întemeia acuzarea. La acestea toate se mai adaugă şi marea greşeală ce o comite – aceeaşi pe care o comisese la procesele de la York şi Westminster – greşeală datorată unei inabilităţi juridice, de a nega totul în bloc, inclusiv fapte incontestabile, compromiţându-şi astfel intervenţia, în loc să se rezume la a respinge doar acele procedee cu adevărat şubrede şi vulnerabile. Astfel începe prin a nega, printr-o prostească încăpăţânare, că l-ar fi cunoscut pe Babington. O zi mai târziu însă, în faţa dovezilor zdrobitoare, se vede silită să recunoască ceea ce negase în ajun şi în felul acesta printr-o atât de nesocotită dovadă de

inconsecvenţă îşi pune singură, sub semnul îndoielii, toate celelalte afirmaţii, alterându-şi prestanţa morală în faţa opiniei publice şi dând instanţei prilejul de a nesocoti declaraţiile ei ca nefiind demne de crezare. Când se dezmeticeşte şi adoptă din nou atitudinea ei iniţială pretinzând să i se respecte dreptul suveran de a fi crezută pe cuvântul ei regal, este prea târziu şi frazele ei pline de demnitate nu mai produc niciun efect.

— Mylords, se adresează ea lorzilor judecători, m-am refugiat în ţara dumneavoastră încredinţată de prietenia ce mi-o dovedise regina ei şi încurajată de făgăduielile ce mi le făcuse. Iată dovada iubirii şi a protecţiei de care mă asigurase suverana acestei ţări, spune ea scoţând din deget inelul Elisabetei şi arătându-l judecătorilor.

Fără niciun ecou rămâne însă acest apel fiindcă cei în faţa cărora îl rosteşte nu ca apărători ai legii şi ai dreptăţii se află aici, ci ca slujitori supuşi al Elisabetei, având misiunea de a o apăra, de a da o justificare legală faptelor ei şi de a restabili, prin îndepărtarea primejdioasei intruse, odată pentru totdeauna liniştea în regatul lor. Sentinţa era hotărâtă cu mult înainte de începerea dezbaterilor. Şi este cât se poate de concludent, pentru a ne încredinţa de lipsa de imparţialitate a acestei instanţe, faptul că la 28 octombrie, dată la care tribunalul se întruneşte la Westminster, în Camera înstelată, pentru a formula verdictul, unul singur, lordul Zouche, cutează să-şi exprime îndoiala asupra concluziei că Maria Stuart ar fi atentat la viaţa reginei. Cutezanţa sa nu schimbă însă cu nimic desfăşurarea evenimentelor; nu izbuteşte nimic mai mult prin exprimarea acestei îndoieli decât să ştirbească din farmecul şi din spectaculozitatea verdictului a cărui mare ambiţie fusese unanimitatea. Toţi ceilalţi membri ai juriului îşi unesc glasul pentru a declara că au constatat vinovăţia Mariei Stuart. Iar sentinţa hotărâtă de ei este caligrafiată de către grefier cu mare solemnitate, pe pergament, şi sună astfel: *„Numita Maria Stuart, persoană ce pretinde a avea drepturi legitime asupra coroanei regatului englez, s-a făcut vinovată de crima de a elabora şi aproba conspiraţii menite*

să o rănească sau să o suprime pe suverana acestei ţări”. Ispăşirea pentru o asemenea vină nu este decât una, şi Parlamentul englez a hotărât-o de mult: moartea.

Tribunalul nobililor şi-a făcut datoria: a judecat, a constatat, a condamnat. Verdictul său este pedeapsa cu moartea. Din acest moment misiunea lui încetează şi începe acţiunea reginei, singura care mai poate juca un rol în existenţa Mariei Stuart, singura care mai poate interveni pentru a opri evenimentele să-şi urmeze cursul. Pentru că singură suverana ţării dispune de acest drept mai presus de al muritorilor de rând, drept sfânt şi atât de omenesc totodată, dreptul de a fi mărinimoasă, de a acorda graţierea. Numai de dorinţa ei atârnă în acest din urmă moment executarea sau anularea sentinţei. Viaţa sau moartea Mariei Stuart depind de un singur semn al Elisabetei. Iată aşadar că cel din urmă cuvânt, tot ei îi revine, răspunderea acestei hotărâri tot în seama ei rămâne, a celei care nu detestă nimic mai mult pe lume decât obligaţia de a lua hotărâri radicale şi irevocabile. Şi din nou asistăm la aceeaşi dispută în care Elisabeta luptă contra Elisabetei. Ca şi corul din tragediile antice răsună în urechile sale îndemnuri contradictorii, unele pledând pentru intransigenţă deplină, celelalte pentru blândă şi împăciuitoare iertare. Sfâşiată de nehotărâre, descumpănita regină zadarnic îşi îndreaptă ochii către acel idol la care s-a închinat o viaţă întreagă, idol mut şi surd care asistă impasibil la toate faptele sale, le înregistrează cu rece şi seacă precizie pentru a le judeca şi califica peste secole: istoria.

Oamenii ei de stat, cancelarul, întregul consiliu al Coroanei, prietenii cei mai devotaţi, nobilii, burghezia orăşenească, poporul chiar, îşi exprimă cu toţii clar punctul de vedere: singura cale de a restabili pacea şi liniştea ţării este decapitarea Mariei Stuart. Vocile lor răsună limpede în urechea suveranei: *„Moarte, moarte, moarte!”* Parlamentul îi adresează următoarea petiţie: *„Cu plecată supunere o conjurăm pe majestatea voastră, în numele cauzei*

protestante, pentru asigurarea securităţii personale a suveranei noastre şi spre binele regatului, să dispună publicarea grabnică a sentinţei şi executarea ei.”

Pentru Elisabeta această presiune este binevenită. Căci ea dovedeşte astfel lumii întregi că n-o persecută pe regina prizonieră, că poporul englez este acela care insistă şi care îi cere să aplice sentinţa judecătorească. Şi ea ştie cu cât i se va cere mai stăruitor lucrul acesta, cu cât glasurile care i-o pretind se vor ridica mai puternice, cu atât se vor face auzite mai departe, peste ţări şi mări, până în cele mai îndepărtate colţuri ale lumii. Şi ea nici nu doreşte altceva. Rolul de femeie miloasă, plină de bunătate şi de omenie, gata să ierte şi să absolve de pedeapsă pe cea mai aprigă duşmancă a ei îi convine de minune şi ca excelentă actriţă ce este e hotărâtă să-l joace până la capăt şi să obţină tot ce-ar putea obţine de pe urma lui. Ascultă, cu adâncă emoţie, cererea mişcătoare a Parlamentului şi, cu mare smerenie şi cucernicie, îi mulţumeşte Domnului că a ocrotit-o de primejdia de moarte ce o pândea din umbră. Apoi, când se hotărăşte să răspundă, cuvintele ei par a se adresa, dincolo de spaţiu şi de timp, lumii întregi şi istoriei pentru a face cunoscut o dată pentru totdeauna că nu ea poartă răspunderea pentru această cumplită faptă:

— Deşi viaţa mea a trecut printr-o mare primejdie, martor mi-e Dumnezeu că ceea ce m-a cutremurat cu adevărat a fost nu spaima pentru ceea ce ar fi putut să mi se întâmple mie, ci faptul dureros şi de neînţeles că totul a fost pus la cale de o femeie ca şi mine, mai mult chiar, de o regină şi încă de una care-mi este rudă atât de apropiată. Şi totuşi, după descoperirea complotului criminal, atât de departe a fost de mine gândul vreunei răzbunări, încât primul lucru pe care l-am făcut a fost să-i scriu în taină şi s-o îndemn să-mi mărturisească totul în mod absolut confidenţial, de la regină la regină, pentru a o putea ierta şi a aplana conflictul dintre noi două. N-am făcut asta cu intenţia de a o atrage într-o capcană, căci nimic din ceea ce mi-ar fi putut mărturisi ea n-ar fi fost necunoscut pentru mine. Ba chiar şi acum, când împotriva intenţiilor mele

binevoitoare, lucrurile au luat o asemenea întorsătură şi amploare, n-aş dori altceva decât să văd din partea ei o sinceră dovadă de căinţă şi aş fi fericită să pot trece cu vederea totul şi s-o iert; aş face-o cu nemăsurată bucurie dacă ar fi în joc numai viaţa şi liniştea mea, nu şi siguranţa şi pacea regatului meu. Căci viaţa mea e pusă în slujba ţării mele şi numai pentru binele ei şi al poporului meu doresc să trăiesc.

În continuare Elisabeta mărturiseşte că dacă şovăie în luarea unei hotărâri este pentru că simte întreaga răspundere pe care o au faptele şi hotărârile ei în lumina istoriei.

— Căci noi, monarhii – spune ea – suntem expuşi pe scena lumii, tuturor privirilor. Nici cel mai mărunt gest al nostru nu poate trece neobservat şi nejudecat, nici cea mat mică pată care ne maculează nu poate fi ascunsă, nicio greşeală trecută sub tăcere; de aceea prudenţa şi chibzuinţa trebuie să ne călăuzească în tot ce facem pentru a proceda întotdeauna cu dreptate şi cinste.

Apoi, roagă Parlamentul să fie înţelegător faţă de încetineala cu care se decide să ia o hotărâre căci: „este o datorie şi un obicei al meu să cântăresc bine, de o sută de ori un lucru înainte de a lua o hotărâre, chiar şi în probleme mai puţin grave şi serioase decât cea de faţă”.

Sunt oare sincere aceste declaraţii? Şi da şi nu! Căci în Elisabeta se înfruntă două porniri: pe de o parte dorinţa de a-şi înlătura un duşman atât de primejdios, pe de alta ambiţia de a se înfăţişa lumii în postura suveranei generoase şi clemente. După douăsprezece zile de meditaţie ea adresează lordului cancelar următoarea întrebare: nu poate fi găsită o cale prin intermediul căreia să fie cruţată viaţa Mariei Stuart, fără a periclita prin aceasta propria ei viaţă? Consiliul de coroană şi Parlamentul au un singur răspuns: nu! Elisabeta însă nu renunţă uşor. Nicicând cuvintele ei nu răsunaseră mai frumos, mai convingător, nu vibraseră de atâta sinceritate, de atâta patos:

— Sufletul meu este în clipa de faţă sfâşiat de o teribilă luptă, două dorinţe contrare şi la fel de imperioase se

înfruntă în mine! Să dau glas descumpănirii mele sau să mă retrag într-o adâncă tăcere? Ce cale să aleg ca să pot rămâne cinstită şi sinceră faţă de mine însămi şi să nu rănesc, să nu zădărnicesc ostenelile voastre? Este neobişnuit, desigur, pentru voi să mă auziţi că dau glas unor asemenea slăbiciuni, însă mă văd silită să mărturisesc că dorinţa cea mai aprinsă a inimii mele ar fi să se găsească un alt mijloc prin care să soluţionăm acest conflict fără să vă nedreptăţesc pe voi, fără să pun în primejdie viaţa mea şi totodată fără să dăm curs propunerii voastre. De vreme însă ce mă încredinţaţi că o asemenea cale nu există, că siguranţa mea şi liniştea statului nu pot fi restabilite decât prin moartea ei, mă cuprinde o nemărginită, o neconsolată mâhnire la gândul că tocmai eu, care am iertat atâtea greşeli, am graţiat atâţia rebeli, am trecut cu vederea atâtea trădări, sunt pusă în situaţia de a mă înfăţişa atât de neînduratoare faţă de o femeie de un asemenea rang, faţă de o regină!

Prin aceste fraze emoţionante ea nu face altceva decât să dea de înţeles că intenţionează de fapt să se lase înduplecată cu condiţia ca ei să continue să insiste pe lângă ea tot mai zgomotos şi mai afişat. Dar, ca întotdeauna, hiperprudentă, şi neputându-se debarasa de duplicitatea-i caracteristică, încearcă să escamoteze răspunsul şi să evite un limpede şi categoric da sau nu:

— Vă rog aşadar, să acceptaţi deocamdată un răspuns care nu e un răspuns. Nu resping propunerea voastră, înţeleg şi accept argumentele voastre, dar tot ceea ce pot face pentru moment este să vă adresez mulţumiri pentru grija ce-mi purtaţi, să vă rog să nu-mi luaţi în nume de rău neliniştea şi nehotărârea care-mi sfâşie sufletul, să încercaţi să mă înţelegeţi şi să-mi îngăduiţi, ca nişte adevăraţi prieteni ce-mi sunteţi, să vă răspund în felul acesta care nu poate fi numit de fapt un răspuns.

Din confruntarea celor două puncte de vedere lucrurile par a se limpezi: glasul raţiunii şi-a spus clar cuvântul: *„Moarte, moarte, moarte!”;* celălalt, glasul inimii, nu-i

opune decât vorbe, care cu cât sună mai elocvent, cu atât mai mult lasă să se întrevadă un început de cedare.

Suveranul Franţei trimite, peste Canalul Mânecii, o delegaţie investită cu misiunea de a avertiza pe Elisabeta că interesul comun al lor, al monarhilor acestei lumi, este să nu se dea curs sentinţei de condamnare. El o previne pe suverana engleză că principiul inviolabilităţii unui monarh trebuie apărat cu sfinţenie, că el reprezintă o garanţie a securităţii lor şi că apărând cauza Mariei Stuart îşi apără propria cauză. Mai adaugă, în continuare, că o guvernare înţeleaptă şi fericită nu s-a sprijinit niciodată pe violenţă şi vărsare de sânge. Şi sfârşeşte prin a-i aminti că persoana oaspetelui care solicită azil este intangibilă în numele moralei creştine şi că n-ar putea comite păcat mai mare în faţa lui Dumnezeu decât acela de a clinti fie şi un fir de păr dintr-un cap încoronat. Şi cum răspunsurile Elisabetei sunt şi de data aceasta departe de a fi nişte adevărate răspunsuri, nimic altceva decât jumătăţi de făgăduieli făcute pe un ton care nu angajează la nimic, o avalanşă de cuvinte complicate şi fraze, pe cât de vagi pe atât de semnificative pentru intenţiile ce le nutreşte cât şi pentru dorinţa de a fugi de răspundere, reprezentanţii tronului francez se văd nevoiţi să se exprime într-un mod tot mai ferm, mai fără echivoc, transformând de fapt ceea ce iniţial nu era decât o încercare de intervenţie politicoasă, într-un avertisment diplomatic conţinând o făţişă nuanţă de ameninţare. Cea care însă, de un sfert de secol, exersându-se în rafinatul şi subtilul joc care se cheamă politică înaltă, s-a deprins să-şi ascută la maximum atât auzul cât şi privirea şi a învăţat mai bine decât orice pe lume să pătrundă până în adâncul sufletelor, să deosebească intenţiile false de cele adevărate, să discearnă şi cele mai fine nuanţe care se ascund în dosul cuvintelor, ascultă cu îndoită atenţie toate aceste discursuri patetice pentru că ceea ce o interesează pe ea cu deosebire este să ghicească dacă trimişii aceştia, atât de categorici şi de ameninţători, au adus cu sine, în buzunarul secret, pentru eventualitatea că n-ar reuşi s-o înduplece, şi mandatul de ruperea relaţiilor

diplomatice şi provocarea la război. Şi nu-i trebuie mult ca să-şi dea seama că lucrurile nu stau aşa. Urechea ei, aplecată cu atenţie la frazele pline de patos şi încărcate de ameninţări ale mesajului nu distinge zăngănit de arme, pentru că, de fapt atât Henric al III-lea cât şi Filip al II-lea nu sunt câtuşi de puţin dispuşi, să răzbune prin foc şi sabie decapitarea protejatei lor. De aceea de îndată ce a depistat adevăratul conţinut, al mesajului acestuia fulminant, Elisabeta nici nu se mai osteneşte de a da alt răspuns decât o indiferentă ridicare din umeri. Ea înţelege că nu merita să-şi irosească forţele pentru a născoci un răspuns diplomatic către regele Franţei, cu atât mai mult cu cât întreaga ei inteligenţă şi abilitate trebuie aruncate în joc pentru a neutraliza obiecţiunea mult mai primejdioasă a unei alte puteri, cu adevărat îndreptăţită să intervină în favoarea prizonierei: Scoţia. Căci singurul om pe lume care are nu numai dreptul, dar şi sacra datorie de a contesta Angliei legalitatea execuţiei reginei scoţiene este James al VI-lea, sânge din sângele ce urmează a fi vărsat pe eşafod, carne din carnea celei condamnate la securea călăului. Numai că dragostea pentru mama sa n-a jucat niciodată un rol de frunte în sentimentele acestui fiu. Ba chiar, de când între ei a intervenit acel dezacord în urma căreia ea l-a renegat, l-a dezmoştenit şi a oferit unui străin dreptul de moştenire – coroana scoţiană – fapt care l-a îndemnat pe el să devină aliatul interesat şi generos răsplătit al Elisabetei, s-a obişnuit să vadă în ea mai degrabă o piedică în calea realizării ambiţiilor sale. Aşa se face că de îndată ce află de demascarea complotului lui Babington nu întârzie să-i prezinte Elisabetei felicitările sale. Ambasadorul francez care vine la el cu însărcinarea de a-l convinge să intervină cu toată autoritatea pe care i-o conferă calitatea de fiu şi de suveran al Scoţiei, în favoarea Mariei Stuart, îi răpeşte din preţiosul timp pe care el se pregătea să-l dedice preocupării lui preferate: vânătoarea. Drept pentru care se debarasează cât se poate mai repede de el răspunzându-i scurt, cu grosolănie că ea, mama lui, „n-are decât să dea pe gât băutura pe care şi-a preparat-o singură”. Şi nu se

sfieşte să recunoască, cât se poate de limpede, faptul că îi e absolut indiferent dacă ea împreună cu toate slugile ei ticăloase vor fi date pe mâna călăului.

— Ar face mai bine – declară el la sfârşit – dacă şi-ar petrece puţinele zile ce i-au mai rămas rugându-se lui Dumnezeu.

El consideră că n-are niciun amestec în toată această istorie şi refuză categoric să se amestece în vreun fel. Abia după ce se rosteşte sentinţa împotriva Mariei Stuart şi când întreaga Scoţie este cutremurată de indignare împotriva faptului că o altă regină are cutezanţa de a dispune, după bunul plac, de viaţa suveranei lor ereditare, se vede constrâns să întreprindă ceva, fireşte pur formal şi numai pentru a nu face figură proastă în ochii poporului său şi ai lumii întregi. Propunerea Parlamentului scoţian de ruperea relaţiilor diplomatice cu Anglia şi declararea războiului însă nu-i convine câtuşi de puţin, i se pare întru totul exagerată şi de neluat în seamă. Găseşte că este suficient să-i adreseze lui Walsingham câteva scrisori de protest, ba chiar de ameninţare şi să adauge la aceasta trimiterea unei delegaţii care să-l reprezinte la Londra.

Elisabeta era însă pregătită să preîntâmpine această intervenţie, o aştepta chiar şi auzul ei fin se ascute mai mult pentru a distinge ce se ascunde de fapt sub cuvintele energice ale declaraţiei oficiale. Şi delegaţia trimisă de James al VI-lea, după cum se aştepta ea, aduce două mesaje. Unul, purtat de reprezentanţii de frunte ai nobilimii scoţiene, animaţi de sincere sentimente, sună cum nu se poate mai ameninţător, mai bătăios şi mai categoric: în cazul executării reginei Scoţia va denunţa alianţa cu Anglia şi-i va declara război. Celălalt, rămas necunoscut delegaţilor oficiali, este întru totul diferit de primul şi exprimă punctul de vedere strict confidenţial al suveranului, încredinţat unui emisar strecurat în mare taină printr-o uşă secretă în apartamentul particular al Elisabetei.

Acesta duce nu numai un mesaj, ci şi misiunea de a negocia cu regina Angliei o afacere mult mai însemnată pentru regele Scoţiei decât salvarea vieţii mamei sale,

obţinerea succesiunii la coroana engleză. Agentul secret al lui James al VI-lea o asigură pe Elisabeta – după cum relatează atât de prompt informatul ambasador francez – că declaraţiile ameninţătoare şi vehemente rostite de delegaţia oficială nu trebuiesc luate în seamă, că ele constituie pentru suveranul scoţian un act pur formal, cerut de împrejurări şi întreprins numai şi numai pentru a-şi salva onoarea şi reputaţia – *„for his honour and reputation"* – în ochii poporului său, că în niciun caz nu acesta este adevăratul său punct de vedere; că este departe de el intenţia de a încerca să-i zădărnicească planurile şi să-i pună beţe în roate printr-o atitudine ostilă. Elisabetei i se sugerează, cu acest prilej, un lucru care de fapt nu constituie o noutate pentru ea, şi anume că James al VI-lea este dispus „să înghită" – *„to digest it"* – executarea mamei sale fără să mişte un deget, în schimbul asigurării ferme – ba la nevoie mulţumindu-se chiar şi cu o promisiune mai vagă care să-i dea cât de cât speranţa că-i va fi încredinţată mult râvnita succesiune engleză. Astfel că în culisele politice ale acestui dramatic eveniment începe curând o tocmeală josnică, infamă. Fiul şi duşmanca de moarte a mamei sale tratează peste capul ei, sacrificându-l, o afacere sinistră în care ambele părţi sunt interesate de a o înlătura din cale ca pe un obstacol stânjenitor şi toate acestea învăluite de ochii lumii în faldurile înşelătoare ale unor fraze patetice, amândoi ambiţionându-se să se înfăţişeze istoriei într-o lumină cât mai favorabilă. Toată lumea trebuie să fie convinsă că ceea ce îi însufleţeşte pe cei doi complici în această murdară şi ignobilă petrtractare nu este decât sfânta datorie şi dorinţă de a o ocroti şi salva. Amândoi îşi leagă cele mai aprinse speranţe de uciderea Mariei Stuart, dar în acelaşi timp niciunul nu este dispus să-şi dea pe faţă intenţiile şi să apară pe scena lumii în chip de agresor sângeros, ci dimpotrivă, sub masca monarhului generos şi iertător.

Dealtfel, pentru Elisabeta, deznodământul acesta era previzibil de mult. De mult James al VI-lea a lăsat să se înţeleagă că nu s-ar face din el un duşman în cazul când s-

ar hotărî s-o trimită pe eşafod pe cea care i-a dat viaţă. Propriul fiu se grăbise s-o sacrifice, întrecând-o astfel în zelul său chiar şi pe duşmanca cea mai înverşunată a Mariei Stuart.

Elisabeta s-a încredinţat aşadar că n-ar avea de înfruntat nicio ostilitate reală nici din partea Franţei nici a Spaniei şi nici a Scoţiei dacă s-ar decide să curme în sfârşit, o dispută şi o rivalitate care şi aşa durează mult prea mult. Din momentul acesta un singur om pe lume ar mai putea întoarce evenimentele în favoarea Mariei Stuart şi omul acesta nu este nimeni altul decât însăşi Maria Stuart. De atitudinea ei atârnă în această ultimă instanţă dacă va trăi sau va muri. Ca să se salveze în cel din urmă moment n-ar trebui decât să-şi plece capul în faţa adversarei şi să-i implore căită, mărinimia. Fiindcă avem serioase motive să presupunem că asta şi nădăjduieşte Elisabeta; acesta este triumful pe care şi-l doreşte ea în adâncul secret al sufletului ei, căci o asemenea întorsătură i-ar permite să dea două mari lovituri: să îngenuncheze mândria acestei trufaşe fără a-şi încărca conştiinţa cu un greu păcat şi să se înfăţişeze opiniei mondiale în lumina aureolată în care ar dori s-o conserve istoria.

De aceea se întreprinde în săptămânile care urmară pronunţării sentinţei, tot ce se putea întreprinde pentru a zdrobi mândria încăpăţânată a condamnatei. Imediat după proclamarea sentinţei Elisabeta îi trimite documentul prin Amyas Poulet, prin slujitorul acesta odios care-şi face un punct de onoare din a-şi îndeplini cu exces de zel, misiunea încredinţată, mai mult chiar, de a-şi depăşi atribuţiile, convins că-şi dovedeşte astfel nu numai corectitudinea, ci şi devotamentul faţă de stăpâna lui, insultând şi umilind o biată femeie fără apărare ce nu mai prezintă pentru el decât un cadavru încă în viaţă. Este pentru prima oară când bărbatul acesta meschin şi fără suflet consideră că nenorocirea ce s-a abătut asupra doamnei căreia i se adresează îl poate scuti de osteneala de a se descoperi în faţa ei; iese acum la iveală întreaga prostie arogantă a slujnicarului acestuia mărginit, a acestei inimi de slugă pe

care numai nenorocirea altuia o face să devină cutezătoare şi semeaţă. El ordonă slujitorilor Mariei Stuart să smulgă de deasupra jilţului stăpânei lor baldachinul împodobit cu blazonul Scoţiei. Slujitorii însă refuză să-i dea ascultare. Poulet smulge el însuşi baldachinul, ajutat de suita sa. Atunci Maria Stuart, drept replică, aşază în loc un crucifix, gest prin care dă de înţeles duşmanilor ei că se pune la adăpostul unei puteri mult mai mari decât aceea a regalităţii. La fiecare persecuţie şi încercare de înjosire ea răspunde printr-un gest îndrăzneţ, demonstrativ. *„Îşi închipuie că mă vor speria ameninţându-mă cu moartea, şi că mă vor constrânge să le implor mila şi graţierea* – le scrie ea unor prieteni – *iar eu le răspund că dacă şi-au luat răspunderea de a rosti o asemenea sentinţă nedreaptă, cum e condamnarea mea la moarte, nu le rămâne altceva de făcut decât s-o ducă până la capăt.”* Elisabeta n-are decât s-o ucidă, cu atât mai rău pentru Elisabeta. Ea acceptă bucuroasă un sfârşit care s-o discrediteze pe rivala ei în faţa lumii întregi şi a viitorimii decât o ipocrită iertare care i-ar permite adversarei să se împăuneze cu o falsă generozitate. Până în ultima clipă îi zădărniceşte planurile şi-i strică jocul Elisabetei: în momentul când i se aduce la cunoştinţă condamnarea la moarte, în loc să protesteze sau să implore clemenţă, se pleacă plină de cucernicie, în faţa voinţei lui Dumnezeu mulţumindu-i că s-a îndurat să curme, în sfârşit, calvarul vieţii ei, apoi ca suverană ce se consideră răspunde printr-o scrisoare, de exemplară demnitate, Elisabetei: *„Madame, cu smerenie mulţumesc Domnului atotputernic, care în mare mila Lui a hotărât, prin sentinţa ce aţi îngăduit să se rostească, să mă cruţe şi să mântuie sufletul meu de mizeriile acestei nefericite existenţe. Departe de mine intenţia de a vă ruga să prelungiţi chinul unei asemenea vieţi pe care şi aşa o găsesc prea lungă şi prea împovărată de amărăciune. Favorurile pe care doresc să mi le acordaţi dumneavoastră şi numai dumneavoastră, căci nu mai am nimic de aşteptat de la nimeni şi cu atât mai puţin de la cei care deţin ranguri înalte şi demnităţi politice de frunte în Anglia, sunt următoarele:*

În primul rând, vă cer cu limbă de moarte să dispuneţi ca, de îndată ce sângele-mi nevinovat se va fi scurs, spre bucuria lacomă şi nesăţioasă a duşmanilor mei, trupul să-mi fie încredinţat slujitorilor mei devotaţi şi înmormântat în acel colţ de lume, depărtat de aceste meleaguri, în sfântul pământ al Franţei unde se odihnesc în pace rămăşiţele pământeşti ale veneratei regine ce mi-a fost mamă, pentru a putea astfel, să-şi dobândească acolo liniştea şi odihna de care n-a avut parte atâta vreme cât sufletul a sălăşluit în el.

În al doilea rând, o rog pe majestatea voastră, dată fiind samavolnicia şi despotismul celor în seama cărora aţi lăsat viaţa şi moartea mea, să ordone ca execuţia să nu se săvârşească pe ascuns, ci în mod public, în prezenţa slujitorilor mei şi a altor persoane care să poate fi martori ai faptului că îmi voi da duhul în credinţa în care am trăit şi să ocrotească astfel memoria mea de umbra calomnioasă pe care adversarii mei ar putea-o aşterne asupră-mi.

În al treilea rând, aş dori ca nicio persecuţie să nu se abată asupra celor ce m-au slujit cu credinţă până la sfârşit; împotriva împrejurărilor vitrege, să fie lăsaţi în libertate şi să li se permită să plece unde doresc şi să li se îngăduie să păstreze neînsemnatele daruri pe care, cu toată sărăcia mea, le-am lăsat moştenire prin testament.

Vă conjur, Madame, în numele strămoşului nostru comun Henric al VII-lea, în numele titlului meu de regină cu care m-am născut şi cu care voi muri să nu-mi nesocotiţi aceste ultime, aceste legitime dorinţe şi să mă încredinţaţi de îndeplinirea lor printr-un cuvânt scris de mâna voastră. Voi putea astfel să-mi sfârşesc viaţa aşa cum mi-am trăit-o.

A voastră afectuoasă soră şi prizonieră, Maria, regină”

Disputa neîmpăcată dintre cele două combatante dura de decenii întregi; dar ceea ce este ciudat şi neaşteptat este faptul că după atâţia ani de prizonierat, în care rolurile păreau statornicite odată pentru totdeauna: una învingătoare, cealaltă învinsă, acum, la sfârşitul ei, iată-le inversându-şi din nou între ele rolurile: din momentul în care ia cunoştinţă de sentinţa condamnării la moarte, Maria Stuart îşi redobândeşte vechea ei siguranţă, impresionanta

ei demnitate. Mâna celei care condamnă tremură când trebuie să-şi aştearnă augusta iscălitură pe documentul fatal, în timp ce inima celeilalte, a condamnatei, rămâne dârză, vitează la aflarea osândei. Propria moarte o înspăimântă mai puţin pe Maria Stuart decât o cutremură pe Elisabeta teama de a o ucide.

Poate că siguranţa şi liniştea ce le afişează osândita sunt numai atitudini de suprafaţă, aparente, înşelătoare. Poate că în adâncul sufletului ei ea mai nutreşte încă speranţa că Elisabeta nu va îndrăzni în cele din urmă să abată asupra capului ei încoronat securea călăului. Cert este că până şi un martor atât de puţin binevoitor, atât de suspicios cum este Amyas Poulet va fi surprins de atitudinea calmă a prizonierei, de faptul că nicio nelinişte, cât de vagă, nici cea mai mică crispare de teamă, niciun frison de deznădejde nu răzbate la suprafaţă. Ea primeşte, într-o deplină tăcere, vestea morţii apropiate, nu are nicio întrebare de pus, nicio favoare de solicitat, protest de adresat cuiva, nicio favoare de solicitat nimănui. Au luat sfârşit până şi încercările ei de a comunica în taină cu prietenii de peste hotare. A trecut vremea împotrivirilor, a conspiraţiilor, a luptei. Împăcată cu ea însăşi îşi acceptă soarta şi se abandonează în mâna Domnului: facă-se voia Lui!

Timpul şi-l va petrece de aici înainte, într-o profundă reculegere, pentru ca ceasul din urmă s-o găsească pregătită.

Îşi face testamentul, dăruieşte slujitorilor ei devotaţi bunurile pământeşti ce le mai deţine, scrie ultimele scrisori capetelor încoronate ale lumii; de data aceasta însă nu scrisori conspirative prin care să-i îndemne să-şi adune oştile şi să năvălească în Anglia pentru a o elibera din captivitate, ci scrisori de rămas bun prin care îi încredinţează că se pregăteşte de moarte cu sufletul curat, cu cugetul împăcat, în şi pentru credinţa catolică. O pace adâncă, liniştitoare s-a pogorât asupra inimii acesteia veşnic sfâşiate de zbucium, veşnic agitate, impetuoase şi nepotolite. Teama şi speranţa „cei mai aprigi duşmani ai omului”, cum îi numeşte Goethe, au încetat să-i mai dea

târcoale, să mai ia cu asalt fortăreaţa, în sfârşit, blindată, ferecată şi bine apărată a sufletului ei oţelit. Ca şi în Maria Antoaneta, al cărui destin îl va repeta pe al ei, abia ajunsă în faţa morţii se va deştepta în ea adevăratul simţ de răspundere, va deveni conştientă de datoria ei în faţa istoriei. Sentimentul acesta grav şi definitiv o va înălţa pe culmi ameţitoare, nemaiatinse până atunci, o va determina să-şi depăşească inerţia şi indolenţa. Din momentul în care a încetat să se mai lupte pentru existenţă, toate eforturile ei se îndreaptă spre o moarte pilduitoare, demonstrativă, pentru măreţul spectacol al clipei din urmă pe care-l va oferi lumii în schimbul gloriei ce-o va aureola etern. Înţelege că multele păcate şi dramaticele greşeli săvârşite într-o viaţă îi vor fi iertate şi uitate dacă va şti să le ispăşească printr-o moarte eroică, şi că singurul triumf ce-i va mai fi dat să guste în această existenţă va fi un sfârşit exemplar.

Şi în timp ce aici, la Fotheringhay, condamnata îşi petrece zilele într-o mare linişte şi reculegere sufletească pregătindu-se de moarte cu un calm august, dincolo, la Londra, cealaltă femeie se zbate amarnic sfâşiată de ghearele conştiinţei ei tulburate, neliniştită, descumpănită, nehotărâtă încă, pradă unor violente accese de furie mereu iritată, lipsită de un sfat înţelept. Ca întotdeauna şi de data aceasta cea hotărâtă este Maria Stuart; cea nehotărâtă, pradă impulsurilor ei şovăitoare, cea neputincioasă de a ancora într-o atitudine fermă rămâne Elisabeta. Nicicând rivala ei de o viaţă nu i-a pricinuit atâta suferinţă şi frământare ca acum când a reuşit în sfârşit s-o doboare; somnul o ocoleşte, nu-şi găseşte odihna, este pe zi ce trece tot mai întunecată, tot mai posomorâtă, închisă într-o dureroasă muţenie. Neîncetat una şi aceeaşi întrebare chinuitoare o sfâşie: să semneze sau nu sentinţa? să îngăduie sau nu uciderea Mariei Stuart? Întocmai ca Sisif luptându-se la infinit cu povara stâncii, ea se luptă continuu cu această întrebare căreia nu-i găseşte răspuns şi de a cărei tiranie zdrobitoare nu se poate elibera. Lespedea sisifiană a acestei întrebări se prăbuşeşte mereu şi mereu

asupra sufletului ei, strivindu-l. Eforturile ministrului ei de a o convinge să spună *da* se dovedesc inutile: glasul conştiinţei îi răsună în urechi mai tare şi îndemnul acestuia rămâne mai tenace. Respinge de fiecare dată propunerile lor şi le pretinde mereu altele pentru a le respinge din nou. Exasperat, Cecil o numeşte undeva *„mai instabilă decât vremea”.* Când pare să dorească moartea condamnatei, când se arată hotărâtă s-o graţieze şi, fără întrerupere, îi hărţuieşte pe toţi cu aceeaşi eternă întrebare: oare nu se poate găsi o „altă cale” de a ieşi din impas, deşi nimeni mai bine decât ea nu înţelege, în adâncul sufletului, că o asemenea ieşire nu există. Numai dacă s-ar putea întâmpla o minune, dacă i s-ar putea comunica într-o bună dimineaţă că osândita a fost executată fără ştirea ei, fără ordinul ei, că s-a produs ireparabilul fără ca ea să fi avut vreun amestec, fără a fi fost nevoită să-şi asume răspunderea şi că odată faptul săvârşit ea nu mai poate face nimic! Dacă ar putea fi scăpată de povara ce-o reprezintă pentru ea viaţa acelei femei fără ca totuşi ea să fi fost nevoită a da un ordin formal în sensul acesta! Dacă Maria Stuart ar muri *pentru* ea, nu însă prin ea! Frica de răspundere îi apasă tot mai greu umerii şi de aceea pune în cumpănă, la nesfârşit, avantajele şi inconvenientele ce vor decurge dintr-o asemenea faptă care nu poate fi săvârşită în secret, ci la lumina zilei, sub privirile lumii întregi. La nesfârşit chibzuieşte asupra acestei hotărâri pe care o amână mereu de la o zi la alta, spre disperarea miniştrilor ei, pe care când încearcă să-i ameţească cu fraze confuze, când îi bruftuluieşte, pradă unor accese de furie neputincioasă. *„With weariness to talk, her Majesty left off all till a time I know not when”,* se lamentează Cecil, om de stat, realist, lipsit de mari complicaţii sufleteşti, care nu amestecă scrupulele cu politica şi care nu poate înţelege frământările reginei lui.

Chiar dacă pe Maria Stuart o ţine prizonieră în paza lui un gardian aspru şi neiertător ca Amyas Poulet, pe cealaltă, pe Elisabeta o întemniţează un tiran mult mai crud şi mai intransigent decât toţi temnicerii acestei lumi: propria ei

conştiinţă.

Încleştarea aceasta în care Elisabeta luptă contra Elisabetei durează luni şi luni de zile, aproape o jumătate de an. Aproape o jumătate de an şovăie ea între îndemnul raţiunii şi cel al omeniei până când, pe neaşteptate, tensiunea în care trăieşte a devenit insuportabilă, nervii ei suprasolicitaţi nu mai rezită şi regina se hotărăşte cu atâta bruscheţe, încât hotărârea ei surprinde ca o explozie.

În prima miercuri din februarie 1587 Davison, secretarul particular al Elisabetei, este anunţat prin amiralul Howard, în parcul de la Greenwich, că regina îl convoacă de urgenţă (Walsingham fiind bolnav în acele zile, din fericire pentru el, sau poate dintr-o simplă prudenţă) în cabinetul ei, cerându-i să aducă cu sine documentul condamnării Mariei Stuart redactat de Cecil cu mâna lui şi nemailipsindu-i decât iscălitura regală. Davison se prezintă de îndată, înmânându-i-l împreună cu alte acte, spre semnare. Dar, contrar aşteptărilor, regina, desăvârşită actriţă, pare preocupată de cu totul alte lucruri decât afacerile de stat în dimineaţa aceasta şi îl primeşte distrată, dispusă mai degrabă să flecărească cu el despre cele mai diverse şi neînsemnate probleme. La un moment dat, după ce-şi pierduse suficientă vreme cu această conversaţie lejeră, după ce admirase, contemplând prin fereastră, claritatea şi prospeţimea acelei dimineţi de iarnă, după ce păruse să fi uitat cu totul obiectul acelei întrevederi, ea are aerul că-şi aminteşte în treacăt că au de rezolvat împreună anumite treburi de stat şi se interesează, cu vădită plictiseală, ce anume documente i-a adus la semnat. Davison o informează – ca şi cum ar mai fi fost nevoie – că mapa cuprinde printre alte acte şi pe acela cerut în mod expres de către maiestatea sa, prin lordul Howard. Regina ia cu o mână distrată foile şi le semnează una după alta, fără a le mai citi, ca pe nişte hârtii fără importanţă, printre care s-a strecurat, fără ştirea ei, documentul fatal, astfel ca ea să-l semneze din nebăgare de seamă.

Comedia este jucată impecabil şi totul până aici pare a

mărturisi intenţia reginei de a lăsa să se creadă că numai printr-o neînţelegere a semnat documentul, fără a fi conştientă de ceea ce face. Totuşi, în secunda imediat următoare – firea ei atât de inconsecventă nu se dezice nici în această împrejurare – fie că se răzgândeşte, fie că se trădează involuntar, ea îi declară lui Davison că i-a fost nespus de greu să se hotărască a-şi da consimţământul şi că toate şovăielile şi amânările de până acum constituie cea mai grăitoare dovadă. Aceste cuvinte nu sunt de fapt altceva decât mărturisirea făţişă că sub aparenţa distrată ce-o afişase fusese pe deplin conştientă că autorizează executarea Mariei Stuart. Ba mai mult chiar ea îi indică acum lui Davison să predea documentul semnat cancelarului de stat pentru a-l pecetlui cu marele sigiliu şi a-l transmite apoi persoanelor însărcinate cu executarea sentinţei. Mai adaugă însă că doreşte ca totul să se săvârşească în cea mai deplină discreţie, şi că nimeni altcineva în afara celor direct interesaţi să nu fie iniţiat în ceea ce priveşte semnarea actului.

Ordinul este cât se poate de limpede, nicio nuanţă de echivoc în vorbele reginei, nici cea mai măruntă îndoială nu vine să tulbure convingerea lui Davison că a înţeles exact ce i se cere să facă. Dealtfel Elisabeta continuă să vorbească despre execuţie şi să-i dea îndrumări în privinţa amănuntelor desfăşurării ei pe un ton rece şi degajat care arată că se obişnuise de mult cu ideea morţii Mariei Stuart. Astfel ea stabileşte pe loc următoarele detalii: ceremonia decapitării se va petrece nu în curtea interioară, nici în curtea de onoare, ci chiar în sala cea mare de festivităţi a castelului, singura indicată pentru o solemnitate atât de însemnată. Şi din nou insistă să se procedeze cu toată discreţia şi să nu se comunice nimănui faptul că a semnat ordinul de execuţie. După atâtea amarnice tergiversări, după nesfârşitele amânări, hotărârea seamănă cu o eliberare. Acum ea s-a decis în sfârşit. Elisabeta şi-a luat o piatră de pe inimă şi poate respira uşurată, scăpată de povara propriilor nehotărâri şi hărţuieli sufleteşti. De aceea se simte dintr-o dată bine dispusă, înseninată, volubilă şi

sigură de sine; îşi îngăduie chiar să glumească cu Davison făcând presupunerea că desigur, Walsingham va muri de inimă rea când va afla marea noutate.

Acum Davison încredinţat, pe bună dreptate, că afacerea este definitiv încheiată, se înclină în faţa reginei şi consideră că se poate retrage. Numai că Elisabeta este departe de a fi atât de hotărâtă cum voia să pară. Pentru ea nicio problemă nu este definitiv rezolvată atâta vreme cât nu s-a produs încă ireparabilul şi cât se mai poate interveni şi schimba cursul evenimentelor. Davison, care tocmai ajunsese la uşă, socotind audienţa sfârşită şi misiunea lui clară, este chemat înapoi. Buna dispoziţie, siguranţa şi fermitatea acestei atât de schimbătoare femei, au dispărut ca prin farmec. În faţa consilierului descumpănit se află acum o fiinţă răvăşită de nelinişte şi de nesiguranţă, agitată, plimbându-se de colo-colo ca un leu în cuşcă. Nu s-ar putea totuşi găsi o altă cale de rezolvare a acestei dificile probleme? N-au jurat oare membrii „Asociaţiei” să apere liniştea reginei şi să pedepsească cu moartea pe oricine ar îndrăzni să atenteze la viaţa ei?

La ce bun atunci acest jurământ dacă Amyas Poulet şi slujitorii săi de la Fotheringhay – cu toţii membri ai „Asociaţiei” – nu întreprind nimic din proprie iniţiativă pentru salvarea şi apărarea suveranei lor şi lasă toată răspunderea în seama ei, când ar putea de fapt s-o scutească de calvarul de a fi nevoită să ia o hotărâre şi să procedeze la execuţie în taină cu de la sine putere? Ar fi cât se poate de oportun dacă Walsingham le-ar scrie în sensul acesta paznicilor de la Fotheringhay şi Davison înţelege bine că i se cere să transmită neîntârziat acest lucru. Dar, nefericitul de el, înţelege tot atât de bine situaţia delicată în care se află, căci dorinţa reginei transpare tot mai străveziu din toată atitudinea ei: ceea ce i-ar conveni ei de minune ar fi ca acum, după ce a făcut totul pentru executarea sentinţei, să se spele pe mâini de orice amestec, şi o tardivă căinţă îl cuprinde că a intrat în acest joc periculos fără un martor la întrevederea cu suverana. Dar nu mai poate da înapoi şi tot ce-i rămâne de făcut este să-şi joace

rolul până la capăt. Căci ştie exact ce se aşteaptă de la el: mai întâi duce documentul spre a fi pecetluit cu marele sigiliu, apoi îl informează pe Walsingham care la rândul său îi scrie lui Amyas Poulet punându-l la curent cu dorinţa exprimată de regină: Elisabeta, îi comunică el, se plânge de lipsa de zel constatată din parte-i, deoarece conştient fiind de pericolul pe care îl reprezintă pentru securitatea ei existenţa osânditei nu a întreprins nimic pentru a înlătura acest pericol din proprie iniţiativă, complăcându-se în situaţia comodă de a aştepta la infinit un mandat special pentru a trece la fapte. Datoria lui, ca membru al „Asociaţiei” ar fi fost să-şi respecte jurământul şi să ocrotească viaţa suveranei procedând la suprimarea adversarei şi uşurând în felul acesta sarcina reginei care, se ştie, nu detestă nimic mai mult pe lume decât violenţa şi vărsarea de sânge.

Nici nu ajunsese încă scrisoarea în mâinile lui Amyas Poulet, când, la Greenwich, se pare că vântul bate iarăşi din altă parte. Joi dimineaţă, a doua zi după faimoasa întrevedere – un curier îi înmânează lui Davison un mesaj din partea reginei: în cazul în care n-a predat încă documentul spre a fi pecetluit cu sigiliul, să nu-l mai predea şi să se înfăţişeze de urgenţă în faţa ei. Davison soseşte imediat şi o înştiinţează că a executat ordinul şi că documentul a fost pecetluit din ajun. Fără să se declare în vreun fel, fără să comenteze, fără să aprobe sau să dezaprobe ceea ce s-a făcut, Elisabeta pare totuşi mulţumită de răspuns, nu contramandează nimic, nu pretinde să-i fie readus documentul. Se agită însă nervoasă, măsoară camera de la un capăt la altul, îşi exprimă nemulţumirea că toate sunt lăsate în seama ei, că nimeni nu-şi asumă nicio răspundere, totul rostit în doi peri; Davison continuă să aştepte respectuos, în tăcere, un ordin, o dispoziţie, dar Elisabeta părăseşte brusc încăperea părând să-l fi uitat cu desăvârşire.

Totul nu este altceva decât o grandioasă scenă shakespeariană jucată de o desăvârşită comediană pentru un singur spectator. Prea este vădită analogia, pentru a nu o

aminti, cu memorabilul moment din Richard al III-lea când acesta, nemulţumit, îi reproşează lui Buckingham că duşmanul său de moarte se mai află încă în viaţă fără însă a-i ordona să-l ucidă. Aceeaşi privire încărcată de reproşuri cu care îşi ţintuieşte Richard vasalul, fulgeră şi în ochii Elisabetei când îl priveşte, pe Davison. Iar acesta la rândul lui, întocmai ca Buckingham din drama lui Shakespeare, deşi înţelege ce i se cere găseşte că e mai cuminte să se prefacă tot timpul că nu înţelege nimic. Totodată însă, conştient de rolul ingrat pe care urmează să-l joace, înspăimântat de neşansa de a fi căzut tocmai asupra lui sorţii să preia şi să ducă în spate o asemenea covârşitoare răspundere în faţa lumii întregi şi a istoriei, se zbate cu deznădejde, nu atât să scape – ceea ce ar fi fost cu neputinţă – cât să mai implice şi pe alţii pe care în căderea sa să-i târască după sine.

Vrea să împartă măcar cu cineva sarcina aceasta uriaşă şi aleargă mai întâi la Hatton, prieten apropiat al reginei, căruia îi împărtăşeşte situaţia vitregă în care se află: suverana i-a predat documentul semnat ordonându-i să-l înainteze forurilor competente, urmând ca sentinţa să fie executată; tot suverana însă i-a arătat cât se poate de limpede, prin atitudinea ei ulterioară, că va face totul pentru a se debarasa de răspundere în cazul când sentinţa va fi executată, că va nega sus şi tare că a formulat ordinul în sensul acesta şi că va pune totul în seama lui care ar fi înţeles-o greşit. Hatton îşi cunoaşte prea bine regina şi planul ei şiret îi apare lui cum nu se poate mai străveziu. Numai că inima nu-i dă câtuşi de puţin ghes să intre în această afacere numai de dragul lui Davison, pentru a împărţi riscul cu el. Se fereşte aşadar să-l sfătuiască în vreun fel. Ceea ce se petrece acum nu este altceva decât clasicul joc cu aruncarea mingii de la unul la altul: Elisabeta i-a aruncat-o lui Davison, acesta încearcă să i-o paseze lui Hatton. care pe dată o respinge şi i-o transmite lui Cecil. Dar nici Cecil nu se arată dispus s-o reţină, fapt pentru care convoacă a doua zi dimineaţă Consiliul de stat în vederea unei consfătuiri secrete. La consfătuire sunt invitaţi de fapt

numai sfetnicii cei mai apropiaţi ai Elisabetei: Leicester, Hatton, împreună cu alţi şapte nobili, cu toţii posedând o vastă experienţă diplomatică şi cunoscându-şi prea bine regina pentru a şti cât de puţin se pot încrede în statornicia cuvântului ei. La acest sfat de taină pentru prima oară se spun lucrurilor pe numele lor adevărat: Elisabeta, au înţeles cu toţii asta, a înscenat tot jocul pentru că nu doreşte să apară în faţa opiniei mondiale ca ucigaşa Mariei Stuart. De aceea, pentru salvarea aparenţelor, ţine să rămână secret faptul că a semnat ordinul de execuţie, şi să pară surprinsă şi pusă pe neaşteptate în faţa faptului consumat. Deci ceea ce aşteaptă ea de la oamenii ei de încredere este ca ei să intre în joc şi să-şi asume răspunderea acestei fapte, în aparenţă, contrară voinţei suveranei. Numai că a purta răspunderea unei asemenea fapte, chiar şi de ochii lumii, contrară voinţei regale, este o întreprindere deosebit de riscantă pentru un singur individ, asupra căruia mânia – reală sau simulată – a reginei s-ar revărsa cu forţa unui uragan nimicitor. Tot ce le rămâne de făcut este să împartă cu toţii riscul acestei înscenări; la propunerea lui Cecil întregul consiliu lansează ordinul de execuţie. Lorzii Kent şi Shrewsbury vor supraveghea personal executarea sentinţei; secretarul Beale este trimis la Fotheringhay cu instrucţiunile. Cei zece au luat pe umerii lor povara care apăsa prea greu pe ai reginei şi, depăşindu-şi atribuţiile, şi-au asumat vina acestui masacru.

Ceea ce a caracterizat-o dintotdeauna pe Elisabeta a fost marea vioiciune şi mobilitatea spiritului, a fost mintea ei mereu trează, animată de o nesecată curiozitate, de o nesfârşită poftă de a afla. Ambiţia ei supremă a fost aceea de a şti totul, de a fi informată cu promptitudine şi exactitate, de a nu-i scăpa niciun eveniment, niciun gest nici chiar cel mai mic amănunt petrecut în imediata ei apropiere, în castelul ei ca şi în întreg regatul. De aceea apare cu atât mai ciudată şi mai neverosimilă indiferenţa pe care o afişează în acele zile ce au urmat semnării sentinţei. Ea, cea nesăţioasă de noutăţi, cea cu întrebarea

veşnic pe buze, fiinţa cea mai iscoditoare care a existat vreodată pe lume, se fereşte, cu mare grijă, să afle ce se petrece la Fotheringhay, ce s-a întâmplat cu documentul pe care, după atâtea chinuri şi scrupule ce i-au măcinat nervii şi liniştea aproape jumătate de an, l-a semnat în sfârşit. Nu întreabă pe nimeni nimic, nu suflă o vorbă, pare să fi uitat cu desăvârşire de existenţa unui asemenea document, ba mai mult, de existenţa acelei probleme care constituise atâta amar de vreme preocuparea ei continuă, obsedantă, calvarul vieţii ei. Regina pare să fi băut din băutura uitării, râul Lethe pare să se fi revărsat tot în sufletul ei, de nu-şi mai aminteşte nimic din zbuciumul de până acum. Nici măcar scrisoarea lui Amyas Poulet care-i este înmânată în dimineaţa de duminică, nu-i stimulează, printr-o asociaţie de idei, memoria.

Avem toate motivele să presupunem că răspunsul acestuia la propunerea ce i se făcuse nu-i produce câtuşi de puţin plăcere, pentru că nu pe un asemenea răspuns contase ea. Temnicerului de la Fotheringhay nu-i e prea greu să citească printre rândurile scrisorii ce-o primise, să înţeleagă ce rol nefericit i-au rezervat cei de la Londra. Şi nici nu comite greşeala să-şi imagineze că l-ar aştepta vreo răsplată dacă ar avea nechibzuinţa să dea ascultare îndemnului şi să se conformeze instrucţiunilor primite. Dimpotrivă, ştie că dacă ar scoate castanele din foc pentru alţii cu mâna lui, odată treaba isprăvită Elisabeta n-ar ezita niciun moment să facă din el ţapul ispăşitor al întregii afaceri şi să-l sacrifice pe loc ţintuindu-l la stâlpul infamiei în faţa lumii întregi ca ucigaşul unei regine. Dacă i-ar face pe plac suveranei lui ar fi fără îndoială tras la răspundere într-un mod drastic şi exemplar de către aceeaşi suverană şi târât în faţa judecăţii necruţătoare. Or Amyas Poulet nu este până într-atât lipsit de perspicacitate şi abilitate şi nici dispus să ispăşească cu viaţa lui acest capriciu al reginei. Dar pentru a nu face figură proastă şi a nu se arăta lipsit de gratitudine şi supunere faţă de stăpâna lui se retrage la adăpostul unui scut intangibil, al unei instanţe superioare: fervoarea sa religioasă; credinţa în Dumnezeul său nu-i

permite să-şi încarce conştiinţa cu o asemenea faptă ce contravine moralei creştine. *„Sufletul mi-e copleşit de durere* – scrie el cu mult patetism – *că am apucat să trăiesc o asemenea nefericită zi în care regina şi stăpâna mea atotputernică mă îndeamnă să săvârşesc o faptă de la care atât Domnul Dumnezeul meu cât şi legea mă opresc. Averea, rangul şi viaţa mea, tot ce am dobândit şi deţin în această lume, numai nemărginitei ei bunătăţi le datorez, de aceea cu adâncă, plecată supunere le pun pe toate în slujba ei şi mă declar gata în orice clipă să renunţ la tot ce nesfârşita ei generozitate mi-a dăruit dacă preabuna şi iertătoarea mea regină îmi cere aceasta. Dar să mă ferească Cel de Sus să las pradă cugetul meu unui atât de cumplit păcat, iar urmaşilor mei un nume de-a pururi pătat de ruşinea de a fi făcut moarte de om cu de la mine putere, fără ca legea să mă fi îndreptăţit sau maiestatea voastră să mi-o fi ordonat oficial. Nădăjduiesc că răspunsul meu cinstit va fi primit cu bunăvoinţa de totdeauna a majestăţii sale.”*

Numai că de data aceasta zadarnic îşi pune Poulet nădejdea în bunele sentimente ale majestăţii sale căci Elisabeta nici prin gând nu-i trece să accepte cu bunătate o asemenea împotrivire din partea slujitorului ei pe care nu de mult îl lăudase cu mare satisfacţie pentru devotamentul cu care servea şi apăra interesele ei. Pradă unei furii turbate ea se agită de colo-colo ocărând cu aspre cuvinte pe nevolnicii aceia supersensibili pe care nu-i întrece nimeni în corectitudinea lor seacă, pe chiţibuşarii aceia care nu cunosc virtute mai înaltă decât a fi punctuali la datorie, dar care se dovedesc neputincioşi să mişte un deget atunci când într-adevăr este nevoie. În mânia ei dezlănţuită ea îl acuză pe Poulet de făgăduieli mincinoase, de călcarea jurământului depus în faţa „Asociaţiei” prin care se legase să apere viaţa reginei fie şi cu preţul vieţii lui. Parazitul acesta nu e bun deci: să-i înşele aşteptările tocmai în momentul când ea i-a arătat limpede că are nevoie de el şi oricare bărbat adevărat în locul lui ar fi sărit şi în foc pentru ea. Şi asemenea bărbaţi, slavă Domnului, mai există încă în Anglia, iată-l de pildă pe acel Wingfield care n-ar fi pregetat

nicio clipă să-şi ia asupră-i fapta aceasta dacă regina i-ar fi cerut-o! Şi cum singurul pe care-l are la îndemână în acel moment este bietul Davison (căci Walsingham, vulpe bătrână, a avui prevederea de a se eclipsa din vreme sub pretextul unei boli grave) Elisabeta tabără asupra lui. Naivul-secretar mai comite şi greşeala de a o sfătui să procedeze pe cale legală fără a apela la serviciile vreunui subaltern, fapt care declanşează o adevărată furtună cu descărcări electrice asupra creştetului său.

— A sosit momentul să punem capăt acestei interminabile istorii, strigă Elisabeta în culmea furiei, şi e o ruşine şi o ocară pentru voi toţi că ea mai dăinuie încă!

Davison o ascultă, cu capul plecat, într-o adâncă tăcere. Ar putea să se apere, să-i replice că lucrurile au pornit pe făgaşul dorit, că în scurt timp povestea va fi lichidată. Dar preferă să tacă şi să se lase ocărât pentru că simte, înţelege că de fapt, în realitate, regina nu doreşte să i se comunice ceea ce ştie ea prea bine şi anume că odată cu mesagerul care duce sentinţa semnată şi parafată se îndreaptă spre Fotheringhay şi un bărbat masiv şi puternic, apariţie întunecată, sinistră, a cărui mână transformă cuvântul în sânge: călăul din Londra.

„ÎN SFÂRŞITUL MEU ÎMI AFLU ÎNCEPUTUL”
(8 Februarie, 1587)

„En ma fin est mon commencement”, sunt cuvintele înscrise pe o broderie preţioasă pe care cândva, cu ani în urmă, o lucrase cu mare migală Maria Stuart. Pe atunci, înţelesul lor nu apăreau încă limpede, acum însă, în lumina ultimelor evenimente, ele par o adevărată profeţie: sfârşitul ei tragic marchează totodată şi începutul gloriei sale, prin moartea aceasta eroică va păşi triumfătoare în nemurire, purificată de toate păcatele tinereţii, de multele greşeli şi nechibzuinţe; totul va fi uitat şi iertat, iar ceea ce va rămâne pentru posteritate va fi imaginea sublimată de impurităţi a unui suflet ce se înalţă prin moarte pe culmile demnităţii umane.

De săptămâni şi săptămâni condamnata se pregăteşte, cu o mişcătoare seriozitate şi meticulozitate, pentru marea încercare din urmă. Moartea pe eşafod, o ştie ea prea bine, fiindcă nu o dată i-a fost dat ei, tânără regină, să asiste cum se rostogoleşte un cap de gentilom sub securea călăului, este un spectacol de o violenţă oribilă, inumană, ce nu poate fi suportat decât opunându-i o atitudine de mare, de exemplară demnitate. Şi mai ştie că în momentul suprem ochii întregii lumi vor fi aţintiţi asupră-i, că aşa cum se va comporta în cea din urmă clipă, aşa va rămâne de-a pururi în memoria omenirii; de aceea, socoteşte ea, nicio slăbiciune, nicio şovăire, nici cea mai imperceptibilă tresărire, nici cea mai neînsemnată tremurare de pleoape, nici cea mai vagă paloare, nimic din tot ce ar putea fi interpretat drept un semn de laşitate sau de teamă nu trebuie să umbrească imaginea ei din urmă, cea care va dăinui glorioasă şi va rezista secolelor. Ea nu este o simplă osândită care îşi aşază capul pe butuc. Este cea dintâi

regină încoronată, din istoria lumii, care moare pe eşafod. Iată pentru ce toate aceste săptămâni de aşteptare şi le petrece într-o continuă concentrare şi oţelire a forţelor sufleteşti, aplecată cu reculegere asupra ei înşişi. Niciodată pe parcursul întregii vieţi, femeia aceasta pe care natura o înzestrase cu o fire impulsivă, nestăpânită, cu un temperament vulcanic, nu a atins calmul desăvârşit şi deplina siguranţă şi stăpânire de sine ca atunci când îi mai rămăsese o singură zi de trăit.

Într-o dimineaţă de marţi, la 7 februarie este anunţată că au sosit de la Londra lorzii Shrewsbury şi Kent însoţiţi de un grup de magistraţi. Vestea nu produce asupra ei nicio emoţie, nu pare a o tulbura sau surprinde. Primul lucru de care se îngrijeşte înainte de a da ochii cu trimişii Elisabetei este să-şi convoace în grabă anturajul ei, slujitorii devotaţi care i-au mai rămas, pentru a asista la întrevedere. De acum înainte nu va mai face niciun gest, nu va mai rosti niciun cuvânt decât în prezenţa martorilor aceştia credincioşi care vor putea împărtăşi lumii, după moartea ei, că ea fiica lui James al V-lea şi a Mariei de Lorena a Stuarţilor şi nepoata Tudorilor, în vinele căreia curge atâta sânge regesc, nu s-a lăsat înfrântă până în cea din urmă clipă a vieţii ei şi a ştiut să-şi înfrunte moartea cu o suverană linişte şi cutezanţă.

Sarcina de a-i comunica trista veste îi revine lordului Shrewsbury. Nu e o misiune nici uşoară, nici plăcută pentru cel ce o găzduise în castelul său pe regina ostatică timp de aproape douăzeci de ani. Genunchiul lui se îndoaie, capul său încărunţit se pleacă, iar în voce se simte un tremur numai cu greu stăpânit când o înştiinţează că, înduplecată de stăruinţele supuşilor ei, Elisabeta a ordonat executarea sentinţei. Nici acum pe faţa şi în toată atitudinea ei nu se iveşte vreun semn de emoţie sau de surpriză. Fiecare fibră din trupul şi sufletul acestei femei, şi fiecare reacţie sunt cenzurate cu stricteţe de conştiinţa că totul va fi înregistrat cu exactitate în cartea cea mare a istoriei. Cu deplină linişte, cu chipul cel mai senin ascultă sentinţa căreia i se mai dă încă o dată citire în faţa ei, apoi fără a da vreun

semn de răzvrătire, de împotrivire sau măcar de dezaprobare, fără să mai conteste dreptul unei regine de a judeca şi osândi o altă regină, fără să manifeste cel mai mic protest împotriva abuzului săvârşit, se închină şi rosteşte:

— Lăudat fie Domnul pentru vestea ce mi-o aduceţi. Nici nu puteaţi să-mi aduceţi alta mai bună căci aceasta înseamnă pentru mine sfârşitul suferinţelor şi graţia supremă ce mi-o trimite Domnul-Dumnezeul meu, de a muri întru cinstirea numelui său!

Femeia aceasta nu mai luptă cu armele de până acum: nu se mai împotriveşte ca regină altei regine. Îşi acceptă martirajul ca pe singura cale ce i-a mai rămas spre triumf. Nu formulează decât două dorinţe: să-i fie îngăduit duhovnicului ei să asiste la execuţie şi să i se dea un răgaz de o zi pentru a-şi putea lua ultimele măsuri şi a da ultimele dispoziţii înainte de moarte. Ambele cereri însă i se refuză. Contele de Kent – protestant fanatic – îi obiectează că nu vede necesitatea de a lăsa în preajma ei, în ultimele momente, pe un reprezentant al falsei religii, dar că, în schimb îi poate oferi serviciile unui pastor reformat care să se îngrijească de aducerea sufletului ei pe calea adevăratei religii. Câtă cruzime conţine această smintită pretenţie de a converti la o altă credinţă o femeie osândită la moarte! La rândul ei Maria Stuart refuză propunerea: nu are nevoie de predicile unui astfel de preot tocmai ea, catolică fervântă, care vrea să facă din moartea ei un sacrificiu demonstrativ pe altarul credinţei catolice.

Cât despre cealaltă cerere privind amânarea execuţiei, faptul că îi este respinsă, constituie de fapt o binefacere pentru osândită: timpul care i-a mai rămas de trăit este atât de scurt, mai are atâtea de făcut în această ultimă noapte încât nu mai are când să se lase copleşită de frică sau de nelinişte. E nevoită să-şi folosească raţional, cu mare chibzuinţă – acea chibzuinţă care n-a caracterizat-o de-a lungul întregii existenţe – ultimele ore. Ca doamnă de rang atât de înalt trebuie să se îngrijească să-şi pregătească o moarte demnă de-o regină, o ceremonie aleasă şi de neuitat. Desăvârşitul ei simţ artistic, moştenit

odată cu sângele regesc, stilul şi ţinuta impecabilă care au însoţit-o întotdeauna şi au caracterizat fiecare din acţiunile ei şi mai cu seamă cele de mare cutezanţă, n-o părăsesc nici acum. Pe toate le pune în slujba acestei ultime şi celei mai grandioase dintre acţiunile ei. Niciun amănunt nu trebuie lăsat la voia întâmplării, niciun detaliu neglijat, nimic nu trebuie să pară improvizat în acest spectacol măreţ care are menirea să impresioneze şi să uluiască prin marea lui frumuseţe. Aşa cum ar compune o baladă, dând fiecărui vers eleganţă şi fiecărei strofe armonia sa aşa îşi va compune de fapt regina această artistă poemul eroic al morţii sale.

Pentru a se putea ocupa în linişte de ultimele pregătiri, pentru a se reculege în vederea ultimelor mesaje de adio adresate celor pe care-i consideră fie prieteni, fie egalii ei, deţinuta cere să-i fie servită cina ceva mai devreme şi face din această ultimă masă o solemnă ceremonie de comuniune şi despărţire. Gustă mai întâi din mâncăruri în prezenţa slujitorilor ei chemaţi cu toţii să asiste la cina cea din urmă a reginei. Apoi cere o cupă de vin, pe care o închină în cinstea ultimilor ei credincioşi îngenuncheaţi la picioarele ei, îndemnându-i să rămână şi pe mai departe devotaţi religiei catolice şi să trăiască în pace şi în bună înţelegere cu semenii lor. Şi întocmai ca într-o scenă din *Vieţile Sfinţilor* cere pe rând fiecăruia s-o ierte dacă le-a greşit cu ceva, dacă i-a nedreptăţit cu voia sau fără voia ei. Pe urmă le împarte tuturor daruri pregătite din vreme: inele, coliere, pietre preţioase, dantele, toate acele obiecte de preţ cu care s-a împodobit cândva şi şi-a înseninat zilele mohorâte. Scena este de un patetism de-a dreptul mişcător şi însăşi regina este impresionată până la lacrimi de durerea sfâşietoare şi de hohotele de plâns ale devotaţilor ei slujitori.

Apoi Maria Stuart se retrage în încăperea alăturată unde lumânările stau gata aprinse pe masa de scris. I-au mai rămas atâtea de făcut până în zori: să-şi revadă pentru ultima oară testamentul, să scrie ultimele scrisori, să nu lase în urma ei nimic încurcat, nimic neclarificat. Prima

scrisoare este adresată duhovnicului care deşi se află în aceiaşi castel, la numai câţiva paşi de odaia ei, nu are îngăduinţa, conform ordinului dat de contele de Kent – nicio cruzime nu e mai atroce decât aceea a fanaticului – de a-şi părăsi încăperea şi de a consola sufletul osânditei acordându-i suprema oncţiune „papistaşă”. Ea îl roagă fierbinte prin scrisoarea ce i-o trimite să vegheze noaptea întreagă şi să se roage pentru sufletul ei.

Urmează la rând rudele cele mai apropiate: Henric al III-lea şi ducele de Guise. Apoi se simte datoare – şi sentimentul acesta îi face în cel mai înalt grad cinste – să asigure viitorul servitorilor ei pe care până atunci îi întreţinuse din pensia de văduvă pe care i-o trimitea Curtea franceză. Se adresează pentru aceasta regelui Franţei cu rugămintea de a-i ocroti ultimii slujitori devotaţi şi de a se face o slujbă pentru sufletul *„unei regine preacreştine care moare deposedată de toate bunurile pământeşti, dar neclintită în fervoarea ei pentru credinţa catolică”.*

Lui Filip al II-lea şi Papei le expediase mai dinainte scrisorile de adio. A mai rămas o singură suverană de la care nu şi-a luat rămas bun printr-o scrisoare de despărţire: Elisabeta. Şi nici n-o va face. Nu mai are nimic să-i spună, nimic să-i ceară. Îi mai rezervă o ultimă umilinţă, o ultimă înfrângere şi aceasta constă în moartea eroică, măreaţă, pe care şi-o pregăteşte.

Orologiul a bătut de mult miezul nopţii. Şi iată că Maria Stuart şi-a încheiat toate socotelile cu lumea aceasta. Nu i-a mai rămas nimic de făcut. Poate să se întindă în aşternut să-şi odihnească trupul ostenit în care sufletul va mai sălăşlui doar câteva ore. Îngenuncheate într-un colţ al camerei femeile ei se roagă în tăcere pentru a nu tulbura somnul cel de pe urmă al stăpânei. Dar regina nu doarme. Cu ochii deschişi în întunericul acestei ultime nopţi îşi lasă făptura să se pătrundă de ultima clipă de linişte şi de odihnă pentru ca odată cu zorii să se înfăţişeze dreaptă, calmă, puternică, cu sufletul oţelit şi cu pasul viteaz la înfruntarea din urmă.

Maria Stuart s-a împodobit de-a lungul vieţii ei pentru multe împrejurări, care mai de care mai solemne şi mai fastuoase: pentru nuntă, pentru încoronare, pentru botez, pentru jocuri cavalereşti şi pentru război şi întotdeauna a strălucit în toată splendoarea ei, conştientă de farmecul irezistibil şi de puterea fără de margini a frumuseţii pe lumea aceasta. Dar oricâtă meticulozitate ar fi pus în pregătirea ţinutei ei pentru toate celelalte împrejurări, cea de acum o întrece cu mult. Fără doar şi poate că a chibzuit îndelung la această ceremonie finală şi a stabilit cu grijă fiecare amănunt, dându-i fiecăruia în parte o adâncă semnificaţie. Probabil că şi-a cercetat garderoba piesă cu piesă pentru a o alege pe cea mai potrivită. Marea ei vanitate de femeie a cărei frumuseţe fusese cu atâta generozitate slăvită, voia parcă, la această ultimă festivitate tragică, să ofere o lecţie lumii întregi, o demonstraţie a eleganţei şi a ţinutei desăvârşite cu care ştie o regină să urce pe eşafod. Timp de două ore, de la şase la opt dimineaţa, femeile ei nu pridides să-i facă această savantă şi ultimă toaletă. Căci trufaşa de altădată nu poate concepe să se înfăţişeze la locul execuţiei ca o femeie sărmană înveşmântată în straie sărăcăcioase. Pentru marea ocazie regina a ales una din cele mai frumoase, mai somptuoase dintre rochiile ei de ceremonie: o rochie de catifea, de culoare închisă, tivită cu zibelină; gulerul amplu de dantelă strălucitor de albă se desface ca o corolă în jurul gâtului, iar mânecile se înfoaie în pliuri bogate. Pe umeri poartă o mantie uşoară de mătase neagră. Trena lungă şi grea şerpuieşte în urmă-i, purtată pe braţe de Melville, majordomul. Din creştet până la picioare unduieşte voalul cel alb al văduvei regeşti. Drept orice podoabă poartă scapalare şi două şiruri de mătănii din pietre preţioase; în picioare, pantofi din marochin alb cu care avea să străbată în pas uşor distanţa ce-o separă de eşafod. N-a uitat nici batista cu care i se vor lega ochii; a căutat-o în sipetele ei şi a găsit-o pe cea mai potrivită: subţire ca o pânză de păianjen, cu franjuri de aur, brodată probabil chiar de mâna ei. N-a neglijat nici amănuntele cele

mai neînsemnate, a stăruit cu grijă asupra fiecărui accesoriu, chiar şi alegerea unei simple agrafe a constituit o problemă importantă pentru ca nimic să nu distoneze în înfăţişarea ei, nimic să nu fie lipsit de armonie şi de graţie.

Şi fireşte nu putea să nu se gândească la faptul că atunci când va sosi momentul să-şi ofere gâtul securii va fi nevoită să dezbrace această fastuoasă toaletă în faţa unei asistenţe formată din bărbaţi străini. De aceea, pe dedesubt a îmbrăcat o rochie mai puţin amplă, din tafta roşie, roşie ca sângele ce-o va macula, decoltată la gât şi la umeri. Iar pentru frumoasele-i braţe albe şi-a pregătit mănuşi lungi de culoarea purpurei ca astfel sângele împroşcat de securea călăului să nu creeze un contrast ţipător cu nuanţa veşmintelor. Nicicând o condamnată la moarte nu s-a împodobit cu atâta rafinată şi savantă cochetărie, cu atâta regească distincţie pentru ultima ceremonie a vieţii.

La ora opt dimineaţa, în uşa Mariei Stuart se aude o bătaie. Regina care tocmai îngenunchease la pupitrul ei de rugăciune şi citea cu voce tare ruga celor aflaţi în ceasul morţii, continuă în linişte, fără a se tulbura sau întrerupe. Odată rugăciunea sfârşită ea se ridică şi porunceşte să se deschidă. În încăpere intră şeriful cu un baston alb în mână – baston ce urmează a fi rupt peste puţină vreme; se înclină adânc în faţa ei şi rosteşte respectuos:

— *Madame,* lorzii m-au trimis să vă vestesc că sunteţi aşteptată.

— Să mergem, răspunde Maria Stuart; se îndreaptă spre uşă şi începe drumul ei de pe urmă.

Păşeşte încet sprijinindu-se de cei doi slujitori care o însoţesc. Picioarele deformate, anchilozate de reumatism n-o prea slujesc. S-a înarmat cu cele trei arme ale credinţei pentru a nu permite niciunei tulburări să-i spulbere liniştea, atât de preţioasă, din ceasul morţii: atârnat de gât, un crucifix de aur; de cingătoare, prinse mătăniile din pietre preţioase, iar în mână, în loc de spadă, o cruce de fildeş. Aşa se îndreaptă spre moarte o regină catolică – pare a spune întreaga ei atitudine; aceasta trebuie să fie imaginea care-i va supravieţui peste secole; uitate să-i fie păcatele şi

nebuniile ce i-au învolburat tinereţea; îngropat adânc sub negurile uitării, faptul că ispăşeşte acum, printr-o moarte cumplită păcatul de a fi fost complice cândva la o crimă oribilă; ceea ce trebuie să ţină minte omenirea întreagă este martirajul ei pe altarul catolicismului, jertfa ei întru credinţa ce-o slujeşte.

Servitorii o însoţesc, sprijinind-o, numai până la uşă. Dincolo de apartamentele ei nu vor mai face niciun pas, căci aşa a hotărât regina lor: să nu pară că participă nici măcar cu un simplu gest la fapta monstruoasă ce se va petrece; ei o slujesc pe regina lor, atâta vreme cât mai este încă regina lor, în niciun caz însă pe cei în puterea cărora se va afla în momentul când va păşi dincolo de uşa apartamentului ei. De aici o vor lua în primire slugile celor care au dispus şi participă la osândirea ei, slugile duşmanilor ei. Doi dintre oamenii lui Amyas Poulet o încadrează aşadar şi o ajută să străbată distanţa dintre uşa ei şi locul de execuţie. Înainte de intrarea în sala cea mare o întâmpină, îngenuncheat, Andrew Melville – majordomul. Lui, ca gentilom scoţian îi revine misiunea de a aduce la cunoştinţa fiului ei executarea sentinţei. Regina se apleacă, îl ridică şi îl îmbrăţişează. Prezenţa lui aici este binefăcătoare pentru ea, constituie o încurajare şi un sprijin moral pentru comportarea ce şi-a impus-o: nici nu-şi putea dori un martor mai potrivit, un mesager mai devotat care să comunice lumii felul eroic în care şi-a dat sfârşitul regina scoţiană. Îndurerat, Melville îi spune:

— Cea mai cumplită încercare a vieţii mele este misiunea de a vesti lumii moartea veneratei mele regine şi stăpâne.

La care Maria Stuart îi răspunde;

— Se cuvine, dimpotrivă, să te bucuri pentru că prin moartea aceasta voi pune, în sfârşit, capăt suferinţelor nesfârşite de care am avut parte. Ceea ce trebuie, mai presus de orice, să faci cunoscut lumii întregi este că am murit ca o adevărată scoţiană, ca o adevărată regină. Dumnezeu să-i ierte pe cei ce şi-au luat asupră-le păcatul de a mă trimite la moarte. Iar fiului meu transmite-i că n-am făcut niciodată ceva care să-i creeze vreun neajuns şi

că nicio constrângere şi nicio persecuţie nu m-a putut îndupleca să renunţ la suveranitatea noastră.

Apoi, întorcându-se către lorzii Shrewsbury şi Kent le adresează rugămintea de a li se îngădui femeilor ei să asiste la execuţie.

Contele de Kent refuză să încuviinţeze până şi această măruntă favoare sub pretextul că prezenţa femeilor ar stârni tulburări şi dezordine prin ţipetele şi plânsetele lor cât şi prin faptul că după execuţie se vor repezi să-şi înmoaie batistele în sângele osânditei.

Maria Stuart însă nu cedează în faţa unui răspuns atât de puţin binevoitor. Mai e capabilă încă să stăruie în dorinţele ei, să şi le susţină cu vehemenţă:

— Pun chezăşie cuvântul meu pentru comportarea lor liniştită şi rezervată. Nu mă îndoiesc nicio clipă că stăpâna voastră n-ar avea cruzimea de a refuza unei regine în ultimele ei clipe asistenţa femeilor ei. Sunt sigură că ea nu v-a dat asemenea instrucţiuni de o asemenea duritate şi nici n-ar încuviinţa să vă purtaţi atât de aspru cu o osândită care mai are de trăit numai câteva clipe, fie ea şi de rang inferior. Nu uitaţi că cea căreia îi refuzaţi e atât de neînsemnată şi totodată legitimă cerere este ruda cea mai apropiată a reginei voastre, sânge din sângele lui Henric al VII-lea, văduva suveranului Franţei şi regina încoronată a Scoţiei!

Cei doi nobili se consultă un moment între ei, apoi îngăduie ca osândita să fie însoţită de patru servitori şi două dintre femeile ei. Maria Stuart înţelege că nu poate pretinde mai mult. Înconjurată de mica ei suită, urmată de Melville care-i poartă trena, pătrunde în urma şerifului, a lui Shrewsbury şi a lui Kent în sala cea mare de la Fotheringhay.

Noaptea întreagă n-au contenit, în această sală, loviturile de ciocan. Mobilierul a fost evacuat; în fund, s-a ridicat o platformă înaltă de două picioare, acoperită cu pânză neagră, ca un monumental catafalc. În mijlocul ei tronează butucul îmbrăcat în postav negru şi alături de el o mică

pernă de asemenea neagră pe care va îngenunchea regina în clipa din urmă. De o parte şi de alta, două jilţuri din care vor asista reprezentanţii Elisabetei – conţii Shrewsbury şi Kent, iar lângă perete două siluete înveşmântate în catifea neagră, cu feţele acoperite de măşti aşteaptă împietrite momentul când le va veni rândul să-şi joace rolurile în scena aceasta sinistră; sunt călăul şi ajutorul său. Numai lor şi victimei, care li se va alătura îndată, le este rezervată favoarea de a urca pe această scenă. Spectatorii – două sute de gentilomi de prin partea locului, mânaţi aici de curiozitatea de a asista la spectacolul unic şi senzaţional al decapitării unei regine încoronate – se înghesuie în restul sălii ţinuţi la distanţă de o barieră păzită de ostaşii lui Poulet. Mulţimea de rând atrasă şi ea de nemaipomenitul eveniment aşteaptă afară, în faţa porţilor zăvorâte ale castelului. Fiindcă numai cei în vinele cărora curge sânge albastru au voie să intre la reprezentaţie. Căci nu se cuvine poporului să vadă cum cade un cap încoronat şi cum se varsă sângele regesc.

Pe deplin stăpână pe ea Maria Stuart intră în sala de execuţie. Regină încă din leagăn a avut timpul să deprindă în asemenea măsură ţinuta maiestuoasă, pasul trufaş, atitudinea semeaţă potrivită rangului ei încât această înaltă ştiinţă i-a pătruns adânc şi pentru totdeauna în sânge. Astfel că şi acum, în ceasul cel mai greu şi cel din urmă ea ştie să facă faţă împrejurărilor cu aceeaşi suverană comportare. Cu aceeaşi eleganţă şi siguranţă de sine cu care a urcat odinioară, pe vremea când avea numai cincisprezece ani şi jumătate, treptele tronului francez, sau pe ale altarului de la Reims în strălucitoarea şi de neuitata zi a încoronării, cu care ar fi urcat treptele tronului englez dacă steaua ei cea norocoasă n-ar fi apus atât de timpuriu, va urca acum spre eşafod: cu fruntea sus, cu nobila-i mândrie zugrăvită pe faţă. Cu acea cucernică supunere cu care şi-a plecat capul alături de suveranul Franţei şi apoi de cel al Scoţiei, în faţa preotului care le dădea binecuvântarea căsătoriei, tot astfel şi-l pleacă acum în aşteptarea securii care-i va aduce binecuvântarea morţii.

Secretarul dă citire pentru a doua oară, în faţa ei, sentinţei de condamnare. Tot timpul cât durează această lectură chipul ei rămâne senin, cu o expresie de blândă îngăduinţă, de superioară bunăvoinţă zugrăvită pe el încât până şi un adversar atât de veninos ca Wingfield este frapat şi se vede silit întru respectarea adevărului, să-i raporteze lui Cecil – în expunerea pe care i-o trimite – că osândita îşi ascultase propria sentinţă de parcă i s-ar fi acordat graţierea şi nu moartea.

Dar încă o încercare o mai aşteaptă, încă un neajuns mai are de înfruntat în scurtul timp care i-a mai rămas de parcurs ultima ambiţie a Mariei Stuart este să dea morţii aura strălucitoare a martirajului pentru credinţa catolică, să se mistuie ca o flacără pură şi sacră pe altarul religiei ei. Or tocmai de la aceasta sunt ferm hotărâţi lorzii s-o împiedice: de a face din ultima ei clipă de viaţă o profesiune de credinţă catolică. De aceea nicio măsură nu li se pare prea meschină şi niciun ordin prea aspru dacă prin el izbuteşte să-i frângă mândria şi să-i biruie demnitatea. Înaintând spre eşafod regina privise de câteva ori cercetător în juru-i cu speranţa că va putea desluşi în mijlocul asistenţei sau al mulţimii curioase, figura duhovnicului ei şi că fie şi numai prin prezenţa-i tăcută acesta să-i poate da binecuvântarea şi absoluţiunea. Zadarnic însă! Preotului i se interzisese cu străşnicie să-şi părăsească odaia. Maria Stuart înţelege că va trebui să înfrunte moartea fără asistenţa religioasă care i-ar fi mângâiat sufletul în ultimele momente, dar iată că deodată din mulţime se desprinde şi urcă pe eşafod pastorul reformat de le Peterborough, doctorul Fletcher.

Până în cel din urmă ceas al vieţii ei se vede că îi este sortit acestei femei să nu cunoască tihnă şi împăcare şi în moartea ei cele două religii mai găsesc prilej de a se răfui tulburându-i şi clipa din urmă aşa cum i-au zbuciumat întreaga existenţă. Deşi prin refuzul ei repetat de trei ori Maria Stuart le-a spus limpede lorzilor că preferă moartea fără asistenţă religioasă decât consolarea spirituală a unui eretic, ei totuşi mai încearcă o ultimă oară să-i impună preotul lor şi s-o oblige să-l accepte. Aşa cum ea, catolică

fervență, doreşte să facă cinste religiei ei, lorzii, la rândul lor, ţin cu tot dinadinsul să şi-o impună pe a lor; ca execuţia să se oficieze sub egida religiei lor. Apropiindu-se de ea cu făţarnică compasiune, cu dubioasă milă creştină preotul acesta profită de împrejurare pentru a perora în faţa mulţimii, pentru a face, printr-o predică interminabilă, elogiul protestantismului şi asta în faţa unei catolice care-şi trăieşte ultimele minute de viaţă şi căreia deşi i-a mai rămas atât de puţin este nerăbdătoare să ajungă cât mai repede la capătul lor. De aceea în câteva rânduri ea încearcă să intervină, să pună stavilă vorbăriei sale nesăbuite.

Pastorul însă, care-şi pregătise cu mare grijă o predică atât de importantă şi se simţise atât de onorat că i se dădea prilejul să participe la un eveniment de o atare importanţă, este mult prea mărunt la suflet pentru a respecta sentimentele unui om aflat în ceasul morţii şi mult prea vanitos pentru a avea bună-cuviinţa de a renunţa să-şi debiteze cuvântarea în faţa unei atât de alese asistenţe. Continuă aşadar netulburat, îi dă înainte până ce exasperată Maria Stuart căreia nu-i rămâne altceva de făcut, îngenunchează şi, cu crucifixul într-o mână, cu cartea de rugăciuni în cealaltă, se roagă pe latineşte cu voce tare. Pe un mic podium, pe o mică estradă a morţii, cele două religii, departe de a-şi uni glasurile într-unul singur pentru slăvirea lui Dumnezeu, se înfruntă cu aceeaşi ură tenace dintotdeauna. Întreaga sală participă alături de cei doi la această dispută: nobilii şi oamenii lor se roagă în limba engleză. Maria Stuart şi slujitorii ei în limba latină. Când, în sfârşit, i se pune capăt şi momentului acestuia penibil şi liniştea se lasă asupra adunării, Maria Stuart rosteşte cu glas tare, în englezeşte, o scurtă rugăciune pentru biserica ofensată.

Evul Mediu a rămas celebru în istorie prin brutalitatea şi cruzimea ce l-a caracterizat. Asta nu înseamnă însă că în negurile lui nu sclipesc ici-colo scânteile omeniei, în practicile lui cele mai barbare, în ritualurile lui cele mai

violente se strecoară şi câte un moment luminos, de-a dreptul măreţ.

Un asemenea moment nu lipseşte nici din ceremonialul sinistru al decapitării pe eşafod: înainte de a izbi cu securea în grumazul victimei călăul îi cere iertare pentru ceea ce va comite.

Aşadar, conform obiceiului, călăul şi ajutorul său, în măştile negre ce le acoperă chipurile, îngenunchează în faţa Mariei Stuart şi o roagă să-i ierte pentru moartea năprasnică la care sunt siliţi s-o supună. Iar Maria Stuart le răspunde:

— Vă iert cu dragă inimă căci moartea înseamnă pentru mine izbăvire.

Acum cei doi se pot pregăti cu conştiinţa curată, să-şi facă meseria şi să ducă la bun sfârşit treaba pentru care sunt angajaţi.

Între timp cele două femei care o însoţeau pe Maria Stuart încep să-şi dezbrace stăpâna. Ea însăşi le dă o mână de ajutor *„de parcă ar fi nerăbdătoare să părăsească lumea aceasta cât mai curând”,* cum îi va relata lui Cecil agentul în raportul său.

Colierul şi-l desprinde singură de la gât cu o impresionantă linişte şi siguranţă. Când pelerina neagră şi rochia somptuoasă cad de pe umerii ei regina se înfăţişează mulţimii ca o flacără vie, incandescentă, de o zguduitoare măreţie: înveşmântată în mătase purpurie, cu mănuşile sângerii acoperindu-i braţele până la umeri, imaginea ei luminoasă, ţinuta ei de o înaltă demnitate umană în faţa morţii, rămân de neuitat.

Momentul despărţirii a sosit. Maria Stuart îşi îmbrăţişează pentru ultima oară femeile, le povăţuieşte să-şi stăpânească durerea, să nu dea glas deznădejdii lor, să nu plângă şi să nu se tânguiască. Îngenunchează apoi pe pernă şi cu glas limpede, răsunător, rosteşte psalmul din urmă: *„In te, Domine, confido, ne confundar in aeternum.”*

Pe urmă cuprinde butucul cu amândouă mâinile, ca într-o îmbrăţişare şi-şi aşază capul pe el. Niciun gest şi niciun cuvânt, nicio tresărire şi nicio ezitare nu mărturisesc că în

cea din urmă clipă sufletul ei ar fi fost cutremurat de frică. Fiica Stuarţilor, nepoata Tudorilor a dovedit că ştie să moară cu atâta demnitate. Numai că la ce bun atâta eroism, atâta măreţie risipită în van, la ce bun toată acea augustă cutezanţă în faţa morţii, atât de înălţătoare, de exemplară, dacă ceea ce urmează în clipa imediat următoare este lucrul cel mai oribil, cel mai degradant, cel mai abject şi mai mârşav din care se pot închipui, o măcelărire de o cruzime înfiorătoare pe care mintea şi imaginaţia n-o pot accepta decât cu scârbă şi cutremurare. Oricât s-ar strădui cronicile şi relatările scrise să învăluie în romantism, într-o luminoasă aură eroică această moarte, adevărul este cu totul altul. Prima lovitură a călăului nu şi-a atins ţinta. Printr-o inexplicabilă neîndemânare securea izbeşte cu scrâşnet înfiorător la baza craniului în loc să nimerească în ceafă, lovitură care provoacă muribundei un geamăt cumplit urmat de un horcăit sinistru. La a doua lovitură securea se înfige în ceafă şi sângele se scurge violent împroşcând oribil în toate părţile. Abia la a treia lovitură capul se rostogoleşte, desprins de trup, pe podea. Dar spectacolul dezgustător nu ia sfârşit înainte de a mai interveni încă un incident de un grotesc fără margini: călăul se apleacă şi apucă de păr capul pentru a-l ridica şi arăta spectatorilor, dar din nou încercarea lui dă greş fiindcă ceea ce ridică el este o simplă perucă în timp ce ţeasta, ca o bilă mare, desfigurată, însângerată se izbeşte de podea şi se rostogoleşte pe scândurile eşafodului. Şi când, în sfârşit, reuşeşte s-o prindă şi să o ridice înfăţişează privirilor o adevărată viziune de coşmar, o imagine fantomatică ce îngheaţă sângele în vinele privitorilor: nobilii spectatori ai acestui spectacol de gală, fără egal în istoria omenirii, au încremenii paralizaţi de groază, cu respiraţiile oprite, cu gurile căscate, nevenindu-le să-şi creadă ochilor căci în locul reginei pe care au văzut-o cu toţii cu o clipă în urmă, stă acum în faţa lor, ca printr-o diavolească metamorfoză, chipul unei femei bătrâne cu ţeasta acoperită de un păr rar, jalnic, albit şi împuţinat, cu faţa palidă ca o arătare de spaimă, cu ochii stinşi şi goi în orbitele largi, aţintiţi, sticloşi,

asupra celor care – dacă sorţii ar fi hotărât altfel – ar fi îngenuncheat cu plecată supunere la picioarele ei, cu buzele care atâta vreme cât viaţa a mai palpitat în ele au ştiut să-şi înăbuşe frisonul şi ţipătul sfâşietor de spaimă şi de durere, tremurând convulsiv, cu dinţii clănţănind încă timp de un sfert de oră. Nu se aude niciun sunet, nicio şoaptă nu tulbură tăcerea îngheţată ce s-a lăsat asupra sălii. În cele din urmă singurul care reuşeşte să se dezmeticească de sub vraja aceasta malefică şi să îngaime, mai degrabă decât să strige, clasica formulă: *„Aşa pier duşmanii reginei! Trăiască regina!”* este pastorul de la Peterborough. Dar cuvintele lui, care se vor justiţiare şi pilduitoare, nu izbutesc să fie decât penibile. Şi imediat, se aruncă un linţoliu negru peste trupul şi capul acela înspăimântător de meduză, cu graba şi panica cu care se alungă o viziune de groază.

În mijlocul acestei tăceri de gheaţă slujitorii se pregătesc să scoată din sală cadavrul mutilat pentru a-l duce într-o încăpere alăturată unde urmează să fie îmbălsămat când un nou incident intervine. În clipa când trupul însângerat şi neînsufleţit este ridicat ceva se mişcă sub negrul linţoliu; este micuţul câine al reginei care izbutise să-şi urmeze neobservat stăpâna şi, în timpul execuţiei, înspăimântat, căutase refugiu ghemuindu-se strâns lângă trupul ei. Iar acum, când servitorii vor să-i scoată afară mult iubita stăpână el apare de sub linţoliu şiroind de sângele revărsat asupra lui şi cu o ură turbată se repede asupra lor: muşcă, urlă, sare, se luptă cu disperare, nu vrea cu niciun chip să se despartă de ea. Călăii încearcă atunci să-l apuce şi să-l îndepărteze cu forţa. Dar micul animal nu se lasă prins. Cu o sălbăticie neaşteptată sfâşie cu colţii tot ce apucă, se năpusteşte asupra celor doi uriaşi înveşmântaţi în negru, asupra celor două bestii sinistre care i-au pricinuit atâta rău iubitei sale stăpâne.

Iată aşadar că dintre miile de cavaleri care i-au jurat credinţă de-a lungul unei vieţi de regină, dintre toţi cei care au iubit-o şi s-au prosternat la picioarele ei nu s-a găsit nimeni, nici măcar propriul fiu care s-o apere şi să se lupte

pentru ea cu atâta înverşunare ca acest mic animal.

EPILOG

În vechiul teatru elin se crease tradiţia ca după acţiunea propriu-zisă, încărcată de dramatism, lentă şi sumbră să urmeze un scurt moment satiric de mare vioiciune şi dinamism, contrastând violent cu atmosfera de până atunci. Un asemenea epilog va încheia şi drama Mariei Stuart. Capul ei se rostogolise pe eşafod în dimineaţa zilei de 8 februarie; a doua zi, în zori, Londra întreagă a şi aflat marea veste. Pe străzile oraşului, sub ferestrele Elisabetei, populaţia sărbătoreşte cu mare entuziasm, evenimentul. Lucru curios însă, auzul atât de fin, de obicei, al Elisabetei, nu percepe de data aceasta rumoarea şi însufleţirea de sub ferestrele ei, căci nu manifestă în niciun fel curiozitatea de a şti ce sărbătoreşte poporul în ziua aceea pe care calendarul nu o menţionează cu roşu ca pe o sărbătoare. Regina nu vede, nu aude şi nu ştie nimic; se drapează în mantia neştiinţei şi a nevinovăţiei şi deoarece ea nu întreabă va trebui să fie încunoştinţată, în mod oficial, de execuţia prizonierei sale, a „scumpei sale surori”. Misiune cum nu se poate mai dificilă şi mai penibilă care cade în sarcina lui Cecil. Bătrânul sfetnic a trecut prin multe în cei douăzeci de ani de colaborare cu această femeie impulsivă şi schimbătoare; multe furtuni s-au abătut asupra capului său pleşuv, multor ciocniri le-a făcut faţă, multor neînţelegeri le-a găsit dezlegare. De data aceasta însă flerul său de bătrân şi încercat politician îi spune că are de trecut un hop mai greu decât cele de până acum, că va trebui să se înarmeze cu mult calm şi răbdare, că va trebui să-şi mobilizeze tot arsenalul său de vechi luptător pentru a da piept cu cea pe care de-o viaţă o serveşte şi o îndrumă. Înarmat astfel cu tot sângele rece de care dispune şi pregătit sufleteşte pentru tot ce poate fi mai rău, păşeşte el

în cabinetul Elisabetei. Numai că scena ce care o declanşează vestea aceasta întrece cu mult aşteptările sale. Furtuna care izbucneşte acum este de-a dreptul un uragan.

Prima reacţie a suveranei este o uluire totală: nu poate, nu vrea să creadă că fără ordinul ei formal, fără ştirea ei au îndrăznit s-o suprime pe regina prizonieră. Niciodată nu şi-ar fi putut imagina măcar o asemenea cutezanţă, o asemenea nesupunere, o asemenea trădare sfruntată din partea supuşilor ei, a slujitorilor ei. Fără să-i ceară încuviinţarea, cu de la sine putere, au întreprins o fărădelege pe care ea n-ar fi admis-o în ruptul capului atâta vreme cât nicio putere străină n-ar fi ridicat armele şi n-ar fi călcat pământul Angliei cu intenţia de a o elibera pe captivă. Sfetnicii ei s-au dovedit nişte înşelători infami, nişte trădători nemernici. Prin fapta lor crudă şi nesocotită au lovit-o de fapt pe ea în mod perfid, au compromis-o în faţa lumii întregi, i-au năruit prestigiul politic de conducătoare înţeleaptă şi iluminată pe care cu atâta trudă şi-l clădise, i-au terfelit onoarea ei de regină! Biata, nefericita ei soră care a căzut victimă unei asemenea ticăloşii, unei asemenea nemaipomenite erori! Regina izbucneşte în hohote de plâns, se îneacă în lacrimi, ţipă, vociferează, îşi frânge mâinile, izbeşte cu piciorul în pământ, se agită de colo-colo pradă celei mai dezlănţuite mânii, celei mai covârşitoare dureri; se năpusteşte ca o descreierată asupra bătrânului cancelar, încărunţit în slujba ei, îl acuză cu nestăpânită violenţă de a se fi făcut vinovat de neascultare, îl înfierează pe ei şi pe ceilalţi membri ai Consiliului de a fi dispus în taină executarea sentinţei pe care ea însăşi o semnase cu câteva zile înainte.

Toţi cei care se văd astfel ţintuiţi, cu atâta vehemenţă, la stâlpul infamiei pentru îndrăzneala de a-şi fi asumat iniţiativa acestei fapte, convinşi fiind că prin îndrăzneala lor împlinesc de fapt dorinţa secretă a reginei şi-i iau de pe umeri povara care o apasă de luni şi luni de zile, se aşteptau ca Elisabeta să se debaraseze, în ochii lumii, de orice răspundere, să se spele pe mâini de orice amestec şi

să înfăţişeze public fapta aceasta ca pe o eroare, ca pe o acţiune ilegală, comisă fără ştirea şi consimţământul ei, de către „autorităţile subalterne”.

Pe cât de adevărat este că se aşteptau la o asemenea atitudine din partea Elisabetei şi dovada cea mai grăitoare o constituie faptul că s-au înţeles în prealabil să împartă cu toţii în mod egal răspunderea acestei iniţiative pentru a micşora în felul acesta şi riscurile la care se supuneau şi a diminua pedeapsa ce-i va reveni fiecăruia în parte – pe atât de adevărat este că nutreau în sinea lor convingerea că toată această furtună va fi una într-un pahar cu apă, va fi doar o mare şi impresionantă scenă, jucată de ochii lumii, şi că de fapt nu vor avea de suportat nicio consecinţă, ba mai mult, se putea presupune că nădăjduiau ca, în taină, *sub rosa,* în cabinetul ei particular regina le va adresa mulţumiri pentru că o ocrotiseră de primejdie omorându-i adversara şi o scutiseră de răspundere, luând-o în seama lor. Dar iată că şi-au făcut greşit socotelile contând pe recunoştinţa, fie ea şi nemărturisită, a Elisabetei, căci această bună actriţă a intrat, pe de-a întregul în rolul pe care şi-l pregătise şi nu se mulţumeşte să-l joace doar superficial în faţa Curţii ei, ci îl trăieşte cu adevărat. Mânia ei este cu atâta forţă de convingere simulată încât se transformă într-o mânie reală. Iar fulgerele care se sparg în capul lui Cecil sunt foarte departe de a fi doar fulgere de recuzită menite să creeze spectatorilor impresia furtunii autentice; asupra lui se revarsă o avalanşă de insulte, de acuzaţii mincinoase, un uragan al furiei auguste care nu mai poate fi ţinut în frâu de nimic. Cabinetului de audienţe al unui suveran nu i-a fost dat nicicând să găzduiască o asemenea scenă ca cea care se petrece la Westminster în ziua aceea de pomină; şi nicicând o regină nu şi-a tratat cu atâta violentă grosolănie sfetnicul şi omul de încredere cel mai apropiat. Bietul Cecil este şfichiuit cu cele mai aspre ocări, brutalizat, lovit şi în cele din urmă aproape că este aruncat pe uşă afară, astfel încât nu-i mai rămâne altceva de făcut decât să-şi prezinte demisia. Drept răspuns i se pune în vedere să se ţină cât mai departe de palatul regal şi o vreme să se ferească, şi

cu mare băgare de seamă, din calea suveranei.

De-abia acum în ceasul acesta de grea cumpănă pentru sfetnicii regali, se dovedeşte cât de înţelept şi de abil, de prevăzător şi de şiret se pricepuse să manevreze iţele acestei intrigi cel care de fapt o iniţiase: Walsingham. Căci după ce dirijase evenimentele, din umbră, spre deznodământul acesta fatal, tocmai în zilele hotărâtoare, când toată iniţiativa ar fi trebuit în mod normal să-i aparţină şi toată răspunderea să apese pe umerii lui, găseşte de cuviinţă să se retragă sub pretextul unei boli intervenite subit. Şi cum cel care-l înlocuise fusese nefericitul, neînsemnatul Davison, mult mai puţin inteligent pentru a şti să se eschiveze la momentul potrivit, el va fi cel care-şi aşteaptă rândul, după Cecil, la furia nebună a suveranei. Mai mult decât atât, în toată această afacere lui îi e rezervat rolul de ţap ispăşitor, el este pionul care trebuie sacrificat întru salvarea onoarei şi dovedirea nevinovăţiei reginei. Şi suverana nu ezită nicio clipă să-l sacrifice fără urmă de scrupul: nicicând – şi cuvântul regal stă chezăşie – nu i-a ordonat să predea sentinţa semnată de mâna ei cancelarului, pentru a-i aplica marele sigiliu. El a făcut asta – se jură regina – din proprie iniţiativă, împotriva voinţei sale şi fără ştirea ei şi a comis astfel o crimă faţă de suverana lui, pricinuindu-i un rău ale cărui urmări sunt incalculabile. Cu toată graba, din ordinul Elisabetei, în „Camera înstelată” este convocat tribunalul special pentru a-l judeca şi osândi pe necredinciosul acesta a cărui singură vină reală fusese aceea că se dovedise prea credincios, prea credul faţă de august-şireata-i stăpână. Această judecată exemplară condusă după legile riguroase ale dreptăţii, va dovedi Europei că Elisabeta este mai nevinovată decât un prunc, că n-are nici cei mai mic amestec în crima aceasta odioasă şi că singurul care poartă vina întregii nenorociri abătute asupra capului Mariei Stuart nu este decât nemernicul de funcţionar, ticălosul subaltern setos de sânge, vampirul acesta nelegiuit. Cei care trebuie să-l judece şi să-l osândească nu sunt alţii, fireşte – decât cei care au jurat să împartă între ei, în mod egal,

răspunderea, să rămână solidari în faţa eventualelor repercursiuni. Numai că funcţiile înalte pe care le deţin în aparatul de stat, sinecurile de care beneficiază, onorurile şi drepturile de care dispun le sunt mai dragi decât viaţa tovarăşului lor năpăstuit şi dacă numai cu preţul vieţii lui îşi pot salva bunurile, se arată cât se poate de dispuşi să plătească preţul acesta. Davison este judecat şi condamnat cu toată asprimea pe care o merită cel care a executat un ordin atât de periculos al stăpânului fără să se fi îngrijit să aibă un martor când i s-a încredinţat ordinul. Este aşadar osândit la închisoare pe viaţă, pe lângă amenda de zece mii de livre, sumă ce depăşeşte cu mult întreaga lui avere şi pe care, deci, n-o poate onora.

Este adevărat însă că, mai târziu, odată furtuna potolită, i se acordă în mare taină o pensie. Dar cât timp Elisabeta va rămâne în viaţă îi va fi interzis cu desăvârşire să se arate la Curte. Cariera lui e distrusă, viaţa sfârşită. De unde se poate trage o bună învăţătură de minte: pe cât este de periculos pentru un curtean să nu înţeleagă dorinţele secrete ale suveranului său pe atât de periculos este să le înţeleagă cu exces de perspicacitate şi promptitudine.

Înduioşătorul şi îndrăzneţul spectacol al inocenţei Elisabetei, deşi zguduitor de bine jucat, este departe de a păcăli pe cineva. Dacă există o singură persoană care se lasă convinsă de frumoasa versiune, aceasta, paradoxal nu este alta decât însăşi Elisabeta. Căci ceea ce caracterizează temperamentele isterice este nu numai capacitatea de a minţi convingător, ci şi uşurinţa cu care se amăgesc singure ajungând să creadă, cu toată tăria, în propriile minciuni. O afirmaţie, fie ea şi totalmente falsă, devine adevărată pentru asemenea firi din momentul în care o susţin, pentru simplul fapt că imaginaţia lor a plăsmuit-o şi că se agaţă de ea cu dorinţa de a o crede. Astfel că mărturia lor, deşi departe de adevăr, este numai pe jumătate o minciună, altfel spus este o minciună cinstită, susţinută cu toată bună-credinţa; şi tocmai prin aceasta, cu atât mai primejdioasă. Elisabeta nu are sentimentul că înşală, nu e

conştientă că induce în eroare când jură că n-a ordonat executarea Mariei Stuart, că nu din ordinul şi din dorinţa ei a fost decapitată regina prizonieră. Căci, la drept vorbind, nimic mai adevărat decât faptul că voinţa ei, lipsită de fermitate, a ezitat îndelung să ia această hotărâre tocmai pentru că în adâncul sufletului ar fi dorit să poată evita deznodământul sângeros. Şi amintirea acestei dorinţe se amplifică acum în memoria ei, devine atât de covârşitoare – fiindcă sufletul ei are interesul, pentru pacea şi liniştea lui, să creadă astfel – încât anulează de-a dreptul celelalte amintiri legate de participarea şi încuviinţarea unei fapte de care s-ar fi dorit străină. Mânia căreia se lasă pradă, la aflarea veştii pe care o dorise şi o detestase în aceeaşi măsură, nu este o simplă şi grosolană simulare pusă în scenă cu premeditare de către un suflet abject.

Ea îşi exprimă cu sinceritate deznădejdea, furia şi revolta căci toate aceste sentimente existau, convieţuiau reale laolaltă cu dorinţa de a-şi suprima rivala, în caracterul ei atât de duplicitar, de îndoielnic. Izbucnirea aceea paroxistică, de furie, este cât se poate de explicabilă la o fire incapabilă de a lua hotărâri radicale când se vede pusă în faţa faptului consumat, când se vede constrânsă să constate şi să accepte o măsură pe care mintea ei clar-văzătoare şi conştientă o considerase necesară din punct de vedere politic, dar care repugnase cu violenţă sentimentelor ei. Şi când se năpusteşte cu atâta brutalitate asupra lui Cecil nu o face nici din calcul şi nici de ochii lumii, ci pur şi simplu pentru că îl detestă cinstit, căci nu-i poate ierta faptul că luni de zile a împins-o, a antrenat-o pe această cale, ca acum, la urmă să-i forţeze mâna, fără a o scuti de răspundere.

Elisabeta nu încearcă să mistifice adevărul pentru salvarea aparenţelor, ci pe sine se luptă ca să se convingă de propria nevinovăţie, sieşi încearcă să-şi inculce şi să-şi impună autenticitatea durerii şi a deznădejdii. De aceea în cuvintele ei vibrează un accent din ce în ce mai convingător, mai autentic. Este greu de crezut că scena primirii ambasadorului francez este o simplă ipocrizie din

partea ei; îl întâmpină plânsă, îndurerată, în mare ţinută de doliu şi-i declară că „nici la moartea părinţilor ei, nici la moartea surorii ei, inima sa nu a fost atât de profund cutremurată”, că înţelege astăzi mai bine ca oricând că nu este decât „o femeie slabă şi neajutorată, înconjurată de vrăjmaşi”. Mai adaugă că ar fi fost înclinată să asculte de primul impuls al mâniei şi să-i trimită pe eşafod pe toţi membrii Consiliului dacă anii îndelungaţi petrecuţi în slujba ei n-ar fi pledat în favoarea lor şi nu i-ar fi salvat de la această binemeritată pedeapsă. Toţi aceşti sfetnici nevrednici au profitat de faptul că ea semnase sentinţa numai şi numai pentru a da satisfacţie poporului care îi pretindea tot mai insistent acest lucru, dar n-ar fi dispus executarea ei decât în cazul extrem în care o armată străină ar fi năvălit pe teritoriul Angliei cu intenţia de a o elibera pe captivă.

În aceiaşi termeni este redactată – de propria-i mână – şi scrisoarea adresată lui James al VI-lea al Scoţiei. Şi în aceste rânduri ea îşi exprimă profunda şi neconsolata durere provocată de „josnica eroare” petrecută în afara ştirii şi dorinţei regale. Martor îi este Dumnezeu că e cu totul nevinovată şi împotriva îndemnurilor cu care era întâmpinată zilnic de către sfetnicii ei, împotriva tuturor presiunilor ce s-au făcut asupra ei, niciodată n-ar fi ordonat executarea mamei sale *(„she never had thought to put the Queene, your mother, to death”).* Şi pentru a nu fi învinuită că fuge de răspundere şi se ascunde în spatele unui ţap ispăşitor, că l-a sacrificat pe Davison după ce s-a slujit de el, declară că pentru nimic în lume n-ar fi acceptat să fie tras la răspundere altcineva dacă fapta s-ar fi săvârşit din ordinul ei.

Pe James al VI-lea nu-l interesează însă câtuşi de puţin toate aceste dezvinovăţiri şi nu prezintă niciun fel de importanţă pentru el dacă augusta sa mamă a fost ucisă din ordinul reginei sau dintr-o aşa-zisă eroare. Tot ce urmăreşte el este salvarea aparenţelor în ceea ce priveşte atitudinea sa în această istorie şi anume să lase impresia că a luptat cu vehemenţă pentru a-i salva viaţa şi că vestea

morţii ei îl afectează în cel mai înalt grad, că nu trece peste această nemaipomenită silnicie cu un oftat de uşurare şi cu un simplu: „Dumnezeu s-o ierte pentru păcatele ei, odihnească-se în pace”, aşa cum în realitate se simte înclinat s-o facă. Întocmai ca şi Elisabeta, datoria lui este să simuleze surpriza, revolta, sfânta indignare. Se consideră obligat aşadar să protesteze. Şi pentru că nu are de gând, de fapt, să întreprindă nimic, recurge la cuvinte mari, la fraze sforăitoare şi la declaraţii solemne: o asemenea monstruoasă crimă nu va rămâne nerăzbunată, promite el. Şi pentru a arăta lumii întregi cum găseşte de cuviinţă el, James al VI-lea, să se poarte cu ucigaşii mamei sale, interzice formal mesagerului englez să păşească pe pământul ţării al cărui suveran este şi trimite un sol la Berwick, oraş de frontieră, pentru a lua scrisoarea Elisabetei. Dar prevăzătoarea regină cunoştea bine leacul potrivit pentru calmarea prea spectaculoasei indignări a vecinului ei. Astfel că pe lângă scrisoarea oficială a Elisabetei, plină de explicaţii, neconsolate regrete şi condoleanţe, mesagerul englez îi mai înmânează solului scoţian încă una, mai puţin solemnă, purtând menţiunea de confidenţial, menită să-l ajute pe suveranul ultragiat să suporte cu mai multă bărbăţie – cu alte cuvinte să înghită mai uşor şi mai pe tăcute – zdrobitoarea veste. Prin această a doua misivă diplomatică, Walsingham îi certifică secretarului de stat scoţian acordarea succesiunii la tronul Angliei lui James al VI-lea. Şi într-adevăr, elixirul acesta îşi produce pe dată miraculosul efect: suveranul Scoţiei găseşte de cuviinţă să-şi manifeste într-un mod cât se poate de discret durerea pentru pierderea suferită; cât despre revoltă, indignare, răzbunare, ruperea alianţei cu Anglia şi aşa mai departe nici vorbă nu mai poate fi. Toate s-au topit într-o mâhnire domoală care nu se repercutează în niciun fel asupra bunelor raporturi dintre cele două state. Mai mult chiar, se pare că elocventele rânduri ale Elisabetei au avut în aceste împrejurări darul de a-l convinge pe de-a întregul pe îndoliatul fiu de totala ei nevinovăţie astfel că tot ce are el de făcut acum este să răspundă printr-o

scrisoare plină de curtoazie îndatoritoarei regine: *„Aţi dovedit cu prisosinţă nevinovăţia dumneavoastră şi numele vă va rămâne nemaculat de bănuiala că aţi fi fost în vreun fel complice la acea degradantă faptă”.* Şi ca un recunoscător stipendiat ce este, îi urează ca atitudinea ei ireproşabilă să fie cunoscută lumii întregi. Cât despre faptul că rămăşiţele pământeşti ale mamei sale au fost aruncate undeva, într-o groapă anonimă dintr-un obscur cimitir, nesocotindu-se astfel până şi cea din urmă dorinţă înscrisă în testamentul osânditei, care cerea să i se asigure somnul de veci în pământul francez, acesta constituie pentru James al VI-lea un amănunt fără importanţă pentru care nu se osteneşte a face caz. A fost de ajuns să adie dinspre Anglia un vânticel călduţ înmiresmat cu frumoasele promisiuni pentru a potoli ca prin farmec furtuna ce ameninţa să se dezlănţuie. De acum înainte nimic nu va mai tulbura bunele raporturi, atmosfera de desăvârşită armonie şi cordialitate ce va domni între cei doi suverani al căror nume se leagă atât de strâns: al unuia de viaţa, al celuilalt de moartea Mariei Stuart.

Politica îşi are căile ei, cu totul diferite de ale moralei. De aceea un eveniment ni se poate înfăţişa într-o lumină sau alta în funcţie de unghiul din care e privit, de punctul de vedere din care e considerat şi care aparţine fie politicii, fie moralei. Pe plan omenesc judecând, execuţia Mariei Stuart, a apărut în toate timpurile, drept o faptă lipsită de orice sens, de o cruzime gratuită şi inadmisibilă: în plină perioadă de pace regina unei ţări, amăgită cu promisiuni mincinoase şi atrasă în ţara vecină de către suverana acesteia este reţinută prizonieră şi apoi decapitată fără ca între cele două state să fi intervenit vreun conflict armat care să justifice procedeul. Din punct de vedere politic însă nu se poate trece cu vederea faptul că înlăturarea Mariei Stuart s-a dovedit a fi o măsură necesară, indispensabilă chiar. Căci pe planul acesta, al politicii de stat justeţea unei fapte nu se măsoară cu principiile şi normele dreptăţii sau ale loia-lităţii, ci se judecă în funcţie de rezultatele ei. Ori, în cazul acesta, rezultatele suprimării Mariei Stuart au fost cât se

poate de fericite; prima şi cea mai însemnată consecinţă a execuţiei este aceea că în loc să producă perturbări şi dezordini, moartea aceasta aduce liniştea Angliei şi reginei ei. Cecil şi Walsingham s-au dovedit lucizi şi prevăzători când au contat pe faptul că Europa va tolera această măsură şi că tot acel zăngănit de arme ce precedase execuţia, toate acele zgomotoase ameninţări se vor potoli ca prin farmec, se vor transforma într-o laşă tăcere şi neputincioasă acceptare în faţa unui stat puternic şi invulnerabil, a unui guvern autoritar şi ferm ca cel al Angliei. Unui atare stat, unui atare guvern care au ştiut să se impună cu atâta tenacitate, suveranii lumii se văd siliţi să-i treacă cu vederea toate violenţele, toate crimele şi toate cruzimile pentru a-şi cruţa propria linişte.

Şi într-adevăr emoţia pricinuită de moartea Mariei Stuart este mult mai mică, mai neînsemnată decât lăsaseră să se presupună intervenţiile anterioare. Atât Franţa cât şi Scoţia se consolează şi se resemnează cu o uşurinţă şi o grabă surprinzătoare. Henric al III-lea nu se grăbeşte să-şi trimită armatele în Anglia pentru a răzbuna moartea reginei şi nu dă niciun semn că ar intenţiona să o facă vreodată, după cum nu se grăbise să întreprindă nici până atunci ceva pentru a-i salva viaţa; mai mult chiar, nici prin gând nu-i trece să rupă relaţiile diplomatice, aşa cum promisese, cu statul vecin. E adevărat însă că la catedrala Notre Dame, din ordinul lui, se oficiază liturghii pentru odihna sufletului ei; cât despre poeţi, aceştia îi adresează câteva strofe elogioase celei pe care o consideraseră cândva regina şi muza lor. Odată toate aceste sacre datorii împlinite, Maria Stuart se poate odihni liniştită, uitată de vajnicii ei cavaleri şi apărători din Franţa şi de aiurea. Nici în Scoţia durerea produsă de moartea reginei nu tulbură prea mult spiritele; în Parlament se pot auzi câteva slabe proteste, James al VI-lea arborează o cuviincioasă ţinută de doliu, însă cum vremea trece şi toate lucrurile sunt sortite uitării, nu peste mult timp consideră că se poate deda, cu aceeaşi neştirbită delectare, îndeletnicirii lui predilecte: înveşmântat în fastuoase costume de vânătoare, călărind pe superbii cai –

preţioasă şi delicată atenţie oferită în dar de către Elisabeta – înconjurat de haita sălbatică şi dezlănţuită a nemaipomeniţilor lui câini – dăruiţi cu aceeaşi delicată şi rafinată generozitate de aceeaşi Elisabeta – vânează netulburat prin pădurile Scoţiei, ca unul din cei mai buni şi paşnici vecini de care se bucurase vreodată Anglia. Singur Filip al II-lea al Spaniei, cunctatorul, cel care se urnea atât de lent şi se hotăra atât de greu, se scutură dintr-o dată de lâncezeală, în ceasul al treisprezecelea, şi-şi adună faimoasa şi invincibila *Armada.* Numai că gestul atât de măreţ cavaleresc se iroseşte în gol; norocul stăruie de partea Elisabetei, succesul pare să se simtă bine la Curtea ei, iar gloria îi preferă pe învingători. Temuta şi vestita *Armadă* este sfărâmată de furtună ca o simplă corăbioară încă înainte de a susţine vreo bătălie şi odată cu ea e înfrânt şi atacul atât de îndelung cumpănit al Contra-Reformei.

Maria Stuart este moartă. Anglia este la adăpost de orice pericol, iar Elisabeta pe deplin învingătoare, încununată de glorie.

Vremurile nesigure, bântuite de tulburări şi de nelinişti au apus. Flota engleză puternică, atotstăpânitoare peste mări şi oceane, se avântă impunătoare în lumea largă punând temeliile solide ale viitorului mare imperiu care va dobândi supremaţia mondială. Bunăstarea ţării a ajuns la apoteoză, belşugul se revarsă pretutindeni şi pe pământul acesta fertil, binecuvântat de Dumnezeu, arta şi cultura cunosc o înflorire fără precedent. Ultimii ani de domnie ai Elisabetei sunt anii triumfului desăvârşit: niciodată regina nu fusese mai admirată, mai adorată, mai divinizată, mai răsfăţată de soartă ca acum când dăduse dovadă de atâta cruzime, suprimându-şi rivala. La temeliile marilor edificii politice au stat, nu rareori, lespezile de granit ale nedreptăţii; şi porţile gloriei au fost prea adesea deschise prin fapte nedemne, sălbatice şi prea puţin glorioase; pionii cei mai solizi, stâlpii cei mai înalţi ai societăţii, cimentaţi de sânge nevinovat. Dreptatea a fost dintotdeauna privilegiul învingătorilor. Şi istoria a păşit nestingherită înainte chiar dacă pentru asta a

trebuit să treacă cu tăvălugul ei necruţător peste cei învinşi.

Acum James al VI-lea nu mai aşteaptă decât să i se plătească în sfârşit, preţul trădării, al tăcerii în faţa asasinării mamei sale, recompensa cu atâta generozitate şi grabă făgăduită: tronul englez. Numai că de la făgăduială la faptă distanţa este nemăsurat de mare şi o lungă şi grea aşteptare se aşterne dinaintea fiului Mariei Stuart. Săptămânile, lunile, anii se târăsc chinuitor de încet şi coroana engleză, care părea atât de aproape este tot atât de departe de el ca luna de pe cer. Trebuie să treacă cincisprezece ani – aproape tot atât cât durase captivitatea mamei lui pe pământ englez – în care bărbatul acesta ambiţios şi nerăbdător de a se vedea suveranul unuia din cele mai puternice state ale lumii, îmbătrâneşte numărând ceasurile, până ce sceptrul va cădea din mâna rece a şi mai bătrânei regine. An de an, tot mai mohorât, mai închis în sine, mai acrit de această aşteptare stearpă şi fără de sfârşit – aceeaşi de care avusese parte atâta amar de vreme şi mama lui – îşi petrece zilele lungi şi posomorâte într-o deprimantă lipsă de activitate. Mai încearcă ce-i drept, să-şi alunge plictiseala, să sfâşie monotonia ceasurilor identice peregrinând pe la castelele sale, vânând pe domeniile regale, scriind tratate greoaie pe teme religioase sau politice, toate acestea în lipsa unei adevărate preocupări, pentru a-şi omorî timpul şi a-şi face mai uşoară insuportabila, obsesiva, aşteptare. În toţi aceşti cincisprezece ani trăieşte cu urechea ciulită, cu ochii aţintiţi în zare în aşteptarea mult râvnitului sol care să-i aducă mult sperata veste. Zadarnic însă! Căci Elisabeta nu se grăbeşte să-i lase moştenirea promisă, nu pare animată de aceeaşi nerăbdare de a-i ceda tronul. Viguroasă, clocotind de viaţă şi de pofta de a trăi, bătrâna suverană pare să aibă zece vieţi în trupul ei de femeie, iar în vine îi curge un sânge tineresc, năvalnic şi impetuos de parcă sângele rivalei ucise ar fi însufleţit-o şi întinerit-o, de parcă ar fi preluat ea şi partea de viaţă, netrăită, a celeilalte!

De când capul duşmancei a căzut retezat pe eşafod, mâna ei ţine sceptrul cu mai multă fermitate, capul ei poartă coroana cu mai multă siguranţă şi linişte decât oricând. A trecut vremea neliniştilor chinuitoare, a nopţilor nedormite, a coşmarurilor şi a zvârcolirilor conştiinţei încărcate, a zilelor zbuciumate de teamă, de nesiguranţă, de neputinţa de a lua o hotărâre. Acum, de când e linişte în ţară, viaţa ei se desfăşoară senină şi liniştită. Nimic nu o mai ameninţă, nimic nu mai tulbură calmul zilelor şi nopţilor ei, niciun suflet de muritor nu-i mai revendică tronul, nu-i mai contestă regalitatea, niciun adversar n-o mai înfruntă; o singură bătălie mai are de dat, un singur duşman mai pândeşte din umbră: moartea. Numai ea îi mai poate smulge sceptrul din mână şi coroana de pe cap. Dar bătrâna septuagenară se încăpăţânează să lupte din răsputeri cu ea, se încleştează, cu o forţă sălbatică, de tronul ei pe care nu vrea să-l cedeze nimănui. Cu tenacitatea şi îndârjirea cu care şi-l dobândise cândva, cu care ştiuse să şi-l apere la primejdie, se agaţă acum de el, de viaţă, nu vrea să moară, nu abandonează lupta, nu renunţă la putere.

Dar iată că înverşunarea nu slujeşte la nimic, căci cu toată împotrivirea bate şi ceasul ei implacabil: încetul cu încetul moartea o supune pe această sălbatică, trufaşă regină, răpune sufletul vijelios, ambiţios, lacom, inima aceasta care n-a fost întotdeauna vitează, dar care se dovedeşte a fi, până în ultima clipă, atât de rezistentă, de îndârjită. Sub ferestrele muribundei, care încă mai luptă, încă nu acceptă să depună armele, solul moştenitorului scoţian aşteaptă, cu calul înşeuat, un semn pentru a da pinteni şi a duce în goană vestea cea mare. Una dintre doamnele de onoare ale reginei urma să dea semnalul acestei plecări lăsând să cadă de la geamul camerei – în momentul când suverana îşi va da sfârşitul – un anume inel. Dar solul are mult de aşteptat sub ferestre căci cu tenacitatea cu care se refuzase atâtor pretendenţi străluciţi, regina virgină se refuză şi morţii.

Trupul şi sufletul ei care n-au cunoscut stăpân şi n-au

tolerat rivalitate se opun cu deznădejde mâinii de gheaţă care-i înăbuşe suflarea şi-i întunecă pentru totdeauna privirea nesăţioasă. În cele din urmă, la 24 martie 1603, fereastra se deschide şi o mână grăbită aruncă inelul. Solul încalecă pe dată şi, timp de două zile şi jumătate, goneşte fără popas spre Edinburgh. Cele câteva sute de leghe pe care le parcurge el acum în goana calului înspumat pentru a duce suveranului său însemnata veste, le străbătuse cu aceeaşi grabă năvalnică lordul Melville în urmă cu treizeci şi şapte de ani, în sens invers, pentru a vesti Elisabetei că Maria Stuart a născut un băiat, a dăruit ţării un moştenitor. Acelaşi moştenitor despre a cărui naştere aflase atunci cu atâta neputincioasă, deznădăjduită furie Elisabeta, află astăzi că prin moartea ei i-a pus pe creştet o a doua coroană. Fiului Mariei Stuart, i-a fost dat să obţină, cu preţul vieţii ei, ceea ce ea nu putuse dobândi prin luptă: unirea celor două regate sub un singur suveran, James. Prin el se va stinge ura neîmpăcată ce domnise generaţii de-a rândul între cele două popoare. Istoria îşi are căile ei, ciudate, obscure, întortocheate, ce par adeseori de nepătruns, de neînţeles: însă ceea ce trebuie să se înfăptuiască se înfăptuieşte mai devreme sau mai târziu. Ceea ce este istoriceşte necesar, se va realiza în cele din urmă, imperativele istoriei se impun de la sine, însă pentru aceasta trebuie lăsat timpul să-şi spună cuvântul.

Iată-l aşadar pe James I-ul solid şi definitiv instalat, în palatul de la Whitehall – ţinta supremă a visurilor mamei lui – şi stăpânindu-l cu satisfacţia celui ce se crede îndreptăţit să-l stăpânească. A devenit unul din marii suverani ai acestei lumi, unul din cei mai puternici şt bogaţi bărbaţi ai zilei; nicio grijă, nicio nelinişte, nicio ambiţie nu-i mai tulbură sufletul, nu-i mai stânjenesc tihna pe care o va savura pe deplin tot restul zilelor lui. Tot ceea ce-şi doreşte, tot ce-l interesează este o viaţă îmbelşugată şi liniştită. Visuri de glorie nu-i bântuie somnul, nu-i strică odihna orgolioase proiecte, nemurirea nu-i dă târcoale. Vânează şi acum uneori, cu aceeaşi voluptate ca odinioară în pădurile

Scoţiei şi-şi mai întrerupe câteodată prelungita siestă pentru a vizita teatrele şi a onora cu protecţia lui – singurul lucru care-l va onora pe el peste veacuri – pe un oarecare autor dramatic ce va dăinui în eternitate sub strălucitul şi gloriosul nume de Shakespeare.

Trândav şi slab din fire, neînzestrat de natură nici cu inteligenţa ascuţită şi pătrunzătoare a Elisabetei, nici cu îndrăzneala pătimaşă sau cu ardoarea intempestivă şi atât de romantică a Mariei Stuart, el nu face decât să ia în stăpânire, ca un administrator corect, moştenirea pe care i-au lăsat-o cele două înverşunate adversare. Ceea ce şi-au dorit ele cu acea năvalnică pasiune care a devorat sufletele şi vieţile lor într-o neîntreruptă înfruntare, într-o continuă, sălbatică încleştare, pică de-a gata, ca un fruct pârguit, în mâna acestui mediocru bărbat a cărei singură virtute se dovedise a fi răbdarea. Acum însă, de vreme ce destinul a hotărât ca Anglia şi Scoţia să se unească, în sfârşit, prin neînsemnata lui persoană, se cuvine să fie dat uitării faptul că două regine şi-au înveninat zilele pentru aceasta. Acum, când vremea vrajbei a trecut pentru totdeauna, balanţa dreptăţii stă în cumpănă între cele două foste înverşunate duşmance, făcându-le parte dreaptă şi situându-le pe aceeaşi treaptă. Cele care n-au contenit o clipă, atâta vreme cât sângele fierbinte le-a clocotit în vine, să lupte pe viaţă şi pe moarte, se pot odihni în sfârşit alături. Din porunca suveranului celor două regate unite rămăşiţele pământeşti ale Mariei Stuart sunt dezgropate din cimitirul de la Peterborough, unde zăcuseră uitate, urmărite de o persecuţie ce-i supravieţuise, şi aduse cu mare pompă, cu risipă de facle şi cu solemne ceremonii în cavoul regilor englezi de la Westminster Abbey. Tot acolo, învecinat cu statuia Elisabetei, a fost aşezat chipul dăltuit în marmoră al Mariei Stuart.

Vechea vrajbă a amuţit pe veci în liniştea şi pacea cavoului. Fiecare stă împăcată, împietrită, eternizată pe locul ei şi nu-i mai contestă, de secole, celeilalte, nici locul, nici dreptul, nici rangul. Acelea care s-au evitat cu grijă o viaţă întreagă, pe care o oarbă, năprasnică duşmănie le-a

împiedicat să se privească în ochi măcar o singură dată, stau de atunci, de când moartea le-a domolit patima şi le-a împăcat ura, faţă în faţă, ca două surori – cum adeseori s-au numit, cu o făţărnicie pe care veacurile au anulat-o – ocrotite de aceeaşi aripă sacră a nemuririi.

SFÂRŞITUL VOL. I–II

Consilier editorial: ELENA ZAFIRA ZANFIR
Corector-Tehnoredactor: GEORGE RADULESCU
Bun de tipar: 18.09.1992. Apărut: 1992.
Hârtie tipar de 50 g/m^2. Format: 10/51 X 84.
Coli tipo: 26,75.
Tiparul executat sub cd. 1 338 la
ROMCART S.A. – Bucureşti